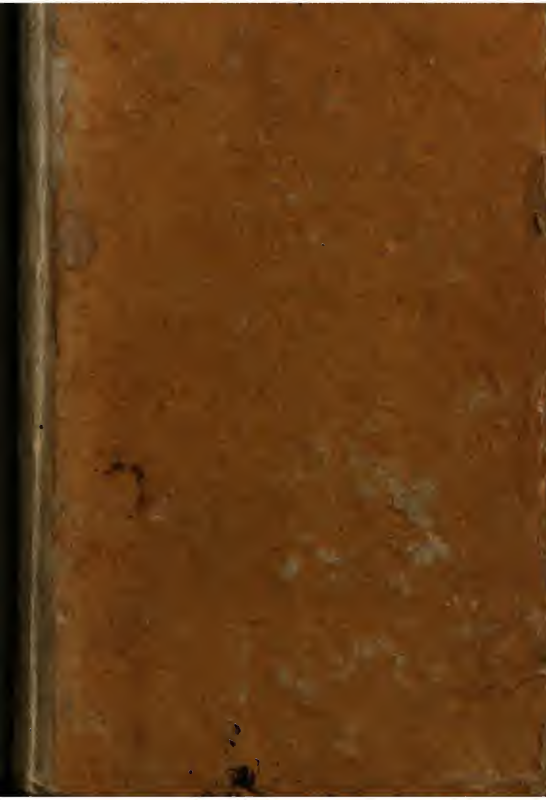

25

Del P. Gio: Batta Comaglio
delle Scuole Pie
1849.

PAVLLI MANVTII EPISTOLARVM LIBRI XII

Vno nuper addito.

EIVSDEM QVAE. PRAEFATIONES APPELLANTVR.

Mendosissimus Codex hic & illic emendatus a P. Comoglio.

VENETIIS,
Apud Io. Griffum. M D LXXXIIII.

PRINCIPI

ILLVSTRISS.

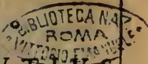
ET. EXCELLENTISS.

IACOBO

BONCOMPAGNO

LITTERATORVM. MAECENATI

AMPLISSIMO

ALDVS. MANVTIVS

PAVLLI. F. ALDI. N.

STVDII. GRATITVDINIS. OBSERVANTIAE

ERGO

HOC. PAVLLI. PATRIS

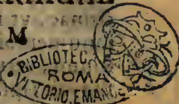
EPISTOLARVM. PRAEFATIONVMQ.

VOLVMEN

NVNCVPAT. DICATQ.

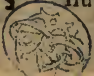
AD. ILLVSTRISS.

ALBERICVM. CIBO MALASPINAM MASSAE. ET. CARRARIAE PRINCIPEM

X IIS artibus, quae merito Liberales appellantur, excellere duas in primis, Litterarum scientiam, & Rei militaris praestantiam, in omni aetate, omnium consensu iudicatum est: vtra vero ex his ipsis illustrior, vtra magis expetenda sit, & quaesitum aliquando est a magnis viris, & minime tamen adhuc plane videtur explicata deliberatio. nam, vt otium, & pax, sine quibus literae non consistunt, armis comparentur: tamen nec ipsa feliciter satis arma tractantur, nisi adsint illa, quae magna ex parte a litteris petuntur, consi-

lium, ordo, prudentia, animi praeterea ita ratione temperata magnitudo, vt, sicubi periculum occurrat, metus pariter ac temeritas absint: itaque constat, quae nationes bellica gloria claruerunt, in iisdem viguisse studia doctrinae, vt in Graecia, quae Persarum innumerabiles exercitus non modo sustinuit, verum etiam fregit, atque profligauit; ipsa vero numquam vinci, nisi a se ipsa, potuit. domesticis enim & diuisa discordijs, & infirmata bellis, non tam Philippi, Macedonum Regis, virtute, quam proprijs perculsa viribus, afflictaque corruit; Romana vero gente quae fuit vlla vmquam gens aut belli gerendi scientia, ac fortitudine praestantior, aut ijs praecipue litteris, quae rudes animos humanitate informant, exculta diligentius? hinc illa magnus ducum Excellentium, quae Romani terminos imperij quam longissime protulit, Catones, Aemiliani, Sullae, Luculli, Caesares, quos historiae mirabiliter laudant, nec tamen ita, vt eorum merita laudes vllae satis adaequare videantur. Age, Macedonum tot victoriae, tot militaria decora vnde fluxerint si quis interroget; quid respondebimus?

hoc

hoc primum, vt opinor, ab Alexandro duce; is enim Asiam perdomuit vniuersam, & ad intimos etiam Oceani recessus penetrasse fertur: deinde illud, a phalange, quae fuit acies in exercitu firmissima. quod vtrumque si spectetur, ac perpendatur accurate; non exiguam fortasse bellicae laudis partem litterae sibi vindicant. nam Alexandrum a primis annis disciplina erudiit Aristotelis, & ad eam tum animi, tum ingenij praestantiam, quae postea res illas, omnium opinione maiores, & aggressus est, & confecit, praeceptis philosophiae pulcherrimis extulit. Phalangem vero, eiusque artem struendae ab vno primũ Homeri poetae versu manasse, Doctissimi homines memoriae prodiderunt. Ergo vicissim & a litteris adiuuantur arma, & ab armis litterae sustinentur. quod si, vbi quaesitum armis imperium est, ibi artes illae vigerent, quae litterarum vsu cognoscuntur: conseruarentur facile studia ciuium, ac populorum: & in communi omnium concordia, nullus vnquam externis viribus ad labefactandam publicam rem locus esse posset. quod contra & in Graecia, & apud Romanos, & vbiuis gentium

accidisse, atque accidere quotidie, videmus. Neque solum in vna ciuitate, aut in vna etiam gēte multos, sed vix in singulis familiis singulos, qui vtramque laudem adamauerint, & in vtraque pariter excelluerint, reperire difficillimum est. vnum quidem non modo nostra tempestate, sed multorum saeculorum memoria, historiae celebrant, quem vere phoenicem inter omnes Europae vniuersae Principes licet appellare, Laurentium Medicem, proauum tuum: cuius, nescio, plus ne virtus in bellis, an in pace sapientia, ac moderatio enituerit: nam rem Florentinam, saepe aduersa fortuna nutantem, confirmauit, interdum malis prope exstinctā vnus ipse non modo restituit, verum etiam vehementer auxit. tranquillis vero rebus, ornauit patriam, muniuit legibus optimis, atque institutis: iustitiam praeter ceteros, ac temperantiam publice, priuatimq. coluit: liberalitate, si quis vnquam, delectatus est: cuius fama longinquas regiones peruagata, barbaras etiā gentes, & religione diuersas, illi conciliauit, multosque, aliqua modo virtute nobili ve arte insignes, in vrbem Florentiam perduxit. Et, vt alia vel in patriam, vel

vel in ſingulos non vulgaria merita omittantur, quis miſeram Graeciam, ſuis ſedibus Othomanorum iniuria pulſam, ſupplicem, atque egentem hoſpitio excepit, benignitate ſubleuauit, perpetuo ſtudio fouit, ac tutatus eſt? Vnus eam laudem ſibi vindicat, vnus in Italia Graecas litteras, & praeclara doctrinarum ſtudia Laurentius Medices excitauit: cum & ipſe pro ea, qua excelluit, eruditione acerrimus eſſet ingeniorũ aeſtimator, & naturae quodam impulſu ad beneficentiam magnopere propenderet: vt mirandum minime videatur, ſi, tanto patre genitus, domeſtico tam illuſtri exemplo commotus, Leo X, Pontifex maximus, omnes liberales diſciplinas praemiis extulit, atque ornauit ampliſſimis, effecitque, vt aliquando Romam in vrbe Roma liceret agnoſcere. In tua vero paterna gente Cibo, & in materna Malaſpina, mirabilis omnium virtutum in omni aetate fuit exercitatio. & ne illa nimis vetera ex annalibus fide dignis repetamus, iam inde ab eo tempore: cum, Graecorum Imperatorum aetate, oppidum Pera, quod proxime Byzantium ſitum eſt, Genuenſes obtinebant; quo tempore ſummis honoribus,

ribus, & copijs maiores tuos floruisse constat: aut, cum Mucius ille Cibo, plane alter Mucius in tuenda patriae salute, triremibus priuato sumptu comparatis, atque instructis, Pisanos, Genuensium rebus acriter infensos, in Sardinia profligauit: sexcenta praeterea in Genuensium Remp. merita, in qua etiam Gulielmus Cibo Cruce rubea, publico insigni, virtutis ergo decoratus est: haec vt omittam & illa, quae auorum nostrorum memoria gesta sunt, attingam; Aranus, Aaron in historijs nominatus, equestri dignitate ornatus, Romani Senatoris titulo insignis, antiqua ille quidem suae gentis nobilitate clarus, multo tamen suis laudibus illustrior, qui nihil vmquam in vita non egregium, non amplum, non ingenuo nobilique viro dignum aut cogitauit, aut fecit, is, qua tempestate Renatus Andegauensis Alfonso Neapolitanorum Regi bellum intulit, in eo bello, quaecumq. a summo duce munera postulatur, ea fortissime praestitit, vsq. eo, vt Renatus, Neapoli potitus, cū pro Rege, iure summo, ac potestate amplissima, constituerit. quo in imperio ita se gessit abstinēter, ita iustitiam est complexus, vt, cum, ad

Alfon-

Alfonsum rursus victoria inclinasset, afflictis Renati partibus, exceptus ab illo sit honorifice in primis, ac splendide: quemque apud Renatum antea, eundem apud eum quem saepe armis laeserat, saepe in discrimen vitae adduxerat, & dignitatis, & gratiae locum obtinuerit. Ex hac tantarum virtutum praestantia filius eius, ad optimam naturam optima voluntate adiuncta, documenta sumpsit ad vitam laudabiliter instituendam, & iis artibus excolendam, quibus postea maximam adeptus & virtutis, & probitatis opinionem, Pontifex, approbante Deo, fauentibus, atque incumbentibus hominibus, creatus est. Nec se postea, vt multi, sui dissimilem praebuit; sed, quantum antea contenderat, vt in studio virtutis omnes anteiret, tantum, vt se ipse in omni laude vinceret, & studuit, & consecutus est. itaque, quemadmodum ei non modo ad obtinendam Cardinalis dignitatem, verum etiam ad Pontificatum, antiqua maiorum existimatio, & clarissima patris memoria quasi viam ex aliqua parte muniit, aditumque patefecit: sic patris deinde sui fratrem, multis illum quidem animi bonis ornatum, multo tamē

facilius

facilius ad Cardinalatum egregia Pon-
tificatus Innocētii fama perduxit. Haec
est in tua gente, magne Princeps, non
opum, ac diuitiarum, quibus etiam mi-
nime digni saepe affluunt, sed virtutis, &
gloriae, perpetua multorum saeculorū
serie quasi per manus tradita, & ad te ip-
sum vsque conseruata hereditas. Nec ve-
ro paternum tibi quidem genus praedi-
candum, maternum autem dissimulan-
videtur dum vt: vtroque licet, si vetera aspectas,
aeque glorieris. nam Malaspinarum no-
bilitas simul & antiquitas Etrusci poe-
tae doctissimi, ac sapientissimi Dantis
testimonio cognoscitur: nobilitas in eo,
quod illam Italiae partem, quae hodie
Lunciana communi vocabulo nun-
cupatur, Malaspinis olim vniuersam
paruisse tradit: antiquitas autem, quod,
cum ipse annis ante nos ducentis quin-
quaginta floruerit, Corradum tamen
Malaspinam non vt aetati suae proxi-
mum, sed vt multis ante saeculis na-
tum, honorifice appellat. Vides, a
quibus viris originem ducas, Alberi-
ce clarissime: neque vero vides tu qui-
dem, sed non imitaris, aut imitaris
quidem, sed non assequeris: versantur
enim in animo tuo cogitationes egre-

giae:

giae : inde emergunt praeclara facta, tuis maioribus, teque ipso digna. & quamquam tibi maxime propositum est militare decus, vnde primum tuae gentis nobilitas fluxit : magni tamen facis earum doctrinarum studia, quae si absint ab hominum uita, simul absit omnis humanitas, neque satis diu, quae merces uirtutis est, recte factorum memoria conseruetur. faues ingeniis, vt audio: nihil deesse litteratis hominibus, nullum commodum, nullum ornamentum, pateris: cupis virorum illustrium res gestas aeternis mandari monumentis litterarum. & video iam de Laurentii Medices vita libros tres, a Nicolao Crotto luculenter conscriptos: qui cum superioribus diebus Venetias venisset, mira quędam de animi, ingenij, consilii tui praestantia, de studio erga nobiles disciplinas, praeterea de humanitate, ac morum elegantia praedicabat. quae cum in te ipso bona sint, longe pluris intelligentium iudicio, quam ea, quae petuntur extrinsecus, aestimantur. nam, argenti, atque auri magnam vim possidere, imperare populis, opida tenere munitissima, clarum esse a maioribus, omnes

pae-

paene Italiae Principes, summos ẽt Reges, necessitudine attingere; magna quidem haec sunt, nec tibi com munia cũ multis, eiusmodi tamen, vt inter fortunae munera referantur; que scis etiam ad tui dissimillimos peruenire: vitam autem sic instituere, vt omnia consilia, omnes actiones ratio moderetur: virtutem in se ipso expetere, in aliis diligere, ac ornare; velle inter homines emi nere beneficentia potius, quam potestate: haec quia partim sequeris, partim adeptus iam es, iccirco te vere diuitem, qui aeterna bona tibi compares, vere nobilem, qui nobilitatem a te ipso haurias, existimamus. Atque etiam illa ipsa, quae dixi a fortuna pendere, quia cum virtute coniungis, firmiora fiunt: quandoquidem neque tuas vrbes, tuamque ditionem moenia potius & agge- res, & flumina, quam populorum beneuolentia tuebitur; neque facilius vlla re, quam recte factis, beneuolentia comparatur. Quae sit autem eorum, qui prope adsunt, qui te quotidie intuentur, ad te diligendum propensio; nos, qui longinqui sumus, ex nostro in te singulari studio facile iudicamus. nam me quidẽ, iam aliquot abhinc annis, ea, quae de te

ado-

adoleſcentulo, rerum laudabilium infinita cupiditas,& magnarum indoles virtutum,ferebatur, in tui amorem atque obſeruantiam coepit allicere : poſtea, tuis laudibus cum aetate auctis, incenſus ita ſum, vt ſtatuerim, tibi quidem primum, deinde etiam aliis, aut meum in te celebrando ingenium, aut certe uoluntatem aliquando oſtendere. Quare, cum haec iam increbuerit conſuetudo, vt, de quibus optime ſentimus; iis dicata eſſe, & eorum nomine inſigniri noſtra ſcripta cupiamus : mittendum putaui ad te, dum aliquid interim fortaſſe praeſtantius adornatur, volumen Epiſtolarum, & praefationum mearum. quas ergo nequaquam edere animum induxiſſem, niſi me ſuadentis, atque etiam petentis Venetae nobilitatis mouiſſet auctoritas. quibus enim pro ſummis erga me meritis omnia debere mihi uideor; iis cur aliquid a me negari aequum putem? cur non obſequar ampliſſimis viris, non credam ſapientiſſimis, non gratificer amiciſſimis? Tuo vero nomini liber inſcriptus vt exiret, fecerunt illa ſuperiora: quae ne te offendant (quando quidem ſunt a me, non ut gratiam tuam ficta laudatione colligerem,

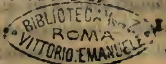
ſed

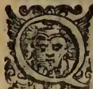
ſed vt omnibus mei erga te ſtudij cauſſam veriſſimam exponerem, commemorata.) cupio impetrare a modeſtia tua, & debeo ſcilicet, cum etiam in iis non tam ad laudandum, quam ad cohortandum non nulla pertineāt: & currentibus ad metam, atque etiam appropinquātibus minime moleſtas eſſe cohortantium voces, minimè plauſum diſplicere conſtat.

Venetiis. CIↃ IↃ LIIX

EPISTOLARVM PAVLLI MANVTII
LIBER PRIMVS

RAINVTIO. FARNESIO CARDINALI. CREATO, Romam.

VIA virtus est ipsa per se amabilis; & quia nobilitati honor & obseruantia debetur; amaui in te iam inde a tua pueritia, studio virtutis incensum; & colui, clarissimo genere ortum, Pauli III. Pontificis nepotem. iam tum equidem uidi, praedixiq. multis; qui futurus esses, & nunc, opinionem, auguriumq. de te meum exitu cōprobante, vtrique nostrum gratulor: tibi, cui tribuuntur ea, quae semper illustria fuerunt, nunc eo magis, quod a Paullo III. Pontifice tribuuntur; mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adolescens vere coniecerim. Cardinalis es, optabile, & honorificum: sed est in isto honore pondus, & labor. cadūt in eam, quam nunc sustines, personam virtutes omnes, atque ita cadunt, ut, si absint, is, qui honor est, honor esse desinat, vel sit etiam summa deformitas. Curae autē & cogitationes illae sunt praeclare, illae, Rainuti, te dignae, aeternaq. cū gloria cōiunctae, pietatē praecipue colere; excubare aīo pro salute, ac dignitate Ecclesiae: beneficentiā sine spe praemiorū exercere; nihil omnino

tacere, nihil cogitare, in quo statim decus non eluceat: nam, vbi paullo videtur obscurius, ibi satis constat turpitudinem inesse. quae profecto tibi in mentem uenire, atque ob oculos assidue uersari, cum in aui tui summam gloriam intueris, necesse est. & omnino datum hoc uestro generi diuinitus uidetur, uobis nascentibus eorum numerus ut augeatur, & quasi maius lumen de sublimi quadam specula errantibus honestis disciplinis uiam, & hospitium ostendat. ergo alter alteri exemplo estis ad bene agendum: uobiscum simul & oriuntur uirtutes, & cum aetate crescunt; donec uitae munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum taeterrima caligine, & in illa sempiterna luce collocatos cum illo bonis omnibus circumfluente caelestium animorũ coetu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus est locus, aut hic tantum, ut uelis esse tui quam simillimus: quodque tuo generi, tuo nomini, tibimet ipsi, tuisque debes institutis, id cumulate persoluendum existimes. Vnum exoptandum, vt, qui tibi istam mentem cum ista auctoritate dedit, (dedit autem omnium auctor laudandarum rerum, & creator Deus) idem uelit utriusque rei fructum esse maxime diuturnum, & aequare tuae uitae spatium cum ijs bonis, quae in te summa contulit. profecto, tales gubernatores, tam peritos, tam uigilantes, Christiana religio si numquam non haberet; numquam illae exorirentur dissidentium opinionum horribiles procellae; quae iactare multis abhinc annis Petri nauem coeperunt, neque dum consistere patiuntur. quo quidem mihi libet ominari de te idem plane, quod cupio; futurum, vt

optimis

optimis artibus, quamdiu uixeris, praesidio sis, & ornamento; uiuas autem, quamdiu uel temperantia duce, vel naturae lege licet. Vale.

Venetijs. ∞ DXLIV.

ALFONSO. CARAFAE
CARDINALI. CREATO
Romam.

SOLENT *esse, quae minus expectantur, laetiora. nihil tamen ista, qua te actum nuper accepimus, dignitate. neque magis expectatum apud eos, qui tua studia, tuos ad virtutem praeclarus impetus nouerant, neque iucundius, aut laetitiae maioris umquam fuit. nemo enim dubitat, quin eum, qui te nunc ornat, honorem ornaturus aliquando sis, eximia tua gloria bono publico coniuncta. quo te hortari res ipsa non patitur. nam, si attendes diligenter, & considerare cum animo tuo, adhibita in consilium ratione, volueris, primum illud, quis te Cardinalem creauit; deinde, quae Cardinalis partes, quam graues, & laboriosae, quam eędem honorificae, ac splendidae sint; postremo, quibus temporibus haec tibi sit imposita persona, quam alienis a uirtute, quam turpi omnibus in locis omnium paene scelerum labe foedatis: profecto ipse te, nullo cuiusquam hortatu, a te ipso de tua laude admonitus, excitabis ad excellentem omnium artiũ honestarum cupiditatem: quaeque his artibus aduersantur, abijcies, atque contemnes, neque solum eo*

uiro, quem in posterum praestare debes, qualemque te fore omnes auguramur, uerum indigna prorsus homine iudicabis: Vixisti semper antea laudabiliter: fuit in puero pudor: est in adolescente probitas, est perfecta paene ratio, & expetendarum vitandarumque rerum scientia: desiderari videbatur, in qua te ostenderes, occasio. delata diuinitus est omnium maxima, singulari consilio summi Pontificis Paulli IV. qui cum sit patruus parentis tui, cum te ab ineunte aetate non mediocriter dilexerit: cum omnes suos incredibili quadam complecti caritate consueuerit: tamen in te honestando alia quaedam secutus est: dedit honorem non propinquitati, aut familiae, sed tibi ipsi, qui familiae nomen studes illustrare, &, quo modo principia se dant, studium comprobabit euentus. En habes Alfonse campum, in quo tua virtus, parta vigiliis, bene agendi consuetudine iam confirmata, excurrat, haec est illa, ad quam te exercebas, quo tuae spectabat curae, tuo ingenio, tuis optimis cogitationibus, ac studiis dignissima prouincia. ostende, quae tuae sit non modo voluntatis, verum etiam industriae praestantia; et prome ea animo tuo illa praeclara, quae, vt antiquum gentis tuae decus, ac domesticam praesentem virtutem referres, a pueritia collegisti. Nō est, mihi crede, labor ei, qui bene sentiat, bene facere. quod enim positum est in nobis ipsis, non aliunde pendet, non extrinsecus assumitur, in eo, quid obstat, quo minus voluntatem res ipsa consequatur? Iam, ipsa virtus inuitat, ipsa allicit, atque afficit sui studiosos omni voluptate, omnibusque praemiis, nec dubito, quin excellens animi tui vis omnes difficultates, omnia supe-

ret

ret humana. Quare gratulor equidem tibi tua caussa, de isto, quo te extulit Paulli Pontificis diuina sapientia, honoris altissimo gradu: sed me mouet aliquanto magis publica res: quam tu, traditam tibi simul cum ista digni tate, atque commendatam, saepe, ac nunc quidem maxime, talium virorum ope indigentem, tueberis in omni vita; praesidiumq. erit in te situm aduersus iniustitiam, impietatem, firmissimum. Quae si tibi magna uidentur, atque gloriosa; debes animum sic instituere, ac moderari, nihil ut ad te ipsū referas, nihil ipse tibi arroges, aut a te ipso expectes. manasse a Deo cuncta puta; qui perennis aeternusq, bonorum omnium est fons. nos .n. vt nos, nihil sumus; aliquid autem, atque adeo plurimum vt a Deo, & per Deum, esse possumus. Vale. Venetijs. ꝏ DLVII.

STEPHANO. SAVLIO,
Decentianum.

MAGNVM *est hoc, & Sauli clarissime, humanitatis, & amoris in me tui argumentū, quod, cū in istis locis nunc sis, ubi multam diei partem cum singulari viro, Cardinali Polo, grauissimis, sanctissimisq. sermonib. traducas; non modo tamen de me cogitas, quo ego vno contentus esse poterā, uerum etiam id ipsum mihi declarandū litteris existimas. at quibus litteris? scriptis mehercule, quod ad uerba attinet, elegātissime; quod ad sententias, prudentissime: ut ijs legendis non magis amorem tuum, qui te ad scribendū impulerat, quam eloquen*

tiam suspicerem; qua effeceras, ut illa ipsa, quae scriberes, cum ornatoria essent, amabiliora quoque uiderentur. Quare, cum tibi ago gratias, ut debeo, immortales, quod ita animatus in me sis: tum vero etiam te rogo, in quo me ambitio quaedam mouet, vt id, quod facis, perpetuo facias. quanti enim putas ad meam laudem interesse, cum hoc percrebrescit, me a Stephano Saulio diligi: cuius est familia perillustris: qui suae ipse familiae clarum lumen est: quem praeclari illi uiri, eius consuetudine, & conuictu magnopere delectati, coluerunt, Bonamicus, Iulius Camillus, Longolius. Haec ego, Sauli, cum aliquot abhinc annis cogitarem; semper quidem, vt a te diligerer, optaui: vt vero etiam laudarer, optare fortaße potui, sperare, cum ipse me nossem, certe non debui. at tu in hac parte mecum sane perliberaliter egisti. scripsisti, in hac Romanae linguae facultate, non mihi neminem praestare, sed id, quod ego cum legerem erubui, neminem eße, cui non ipse antecellam. equidem, ut, quod res est, aperiam, fateor a prima pueritia ita me in litteris eße uersatum, ut unam maxime spectarem eloquentiam, unam colerem, vnā admirarer. atque hoc me studio satis mea sponte flagrantem, acrius inflammabant ij, qui tum homines, viuebant, Bembus, Sadoletus, Bonamicus; quorum nomina per orbem terrarum celebrata sermonibus, & scriptis, exstingui nulla vetustate posse intelligebam. Polus hic noster, qui nunc in omni laude, omnique virtute tantus est, suis me scriptis capiebat atque afficiebat maxime. ego tum, vt erat aetas mea, praeter verborum, & nonnullarum senten-

tiarum ornamenta, nihil agnoſcebam. pure, & eleganter ſcribere putabam eſſe id, quod vnum ſi aßequerer, excellerem. ſed Rhambertus meus, qui ex Gaſparis Contareni, praeſtantiſſimi viri, conſuetudine prudentiam hauſerat, praeclara quaedam notabat in Polo; meque paullo aetate inferiorem, ex vulgata venalium magiſtrorum diſciplina rudem, atque impolitum, erudiebat, & conformabat exemplo. tum quidem, quantum proficerem, non me paenitebat: & ex ijs, quae ieceram, fundamentis aliquid eiuſmodi, quale ego vellem, excitari aliquando poſſe videbatur. ſed in rebus humanis, quis eſt, cui nihil vmquam ſecus accidat? cum in eloquentiae ſtudio multus eſſem, nec ſatis valetudini parcerem, incidi in morbum: qui cum eßet per ſe grauis, tum eo factus eſt periculoſior, quod, vſu mihi librorum a medicis interdicto, magna ſane eſt animi mei affectio, atque aegritudo conſecuta. poſt biennium denique valetudine recuperata, cum praeteriti temporis iacturam ſarcire diligentia vellem, ad priſtina redeuntem exceperunt domeſticae controuerſiae? quas neque ſedare minimo negotio, neque negligere ſine graui mearum fortunarum exitio licebat. his quoque me difficultatibus aliquando is, cui omnia debeo, eripuit Deus. Lucem iam, quaſi diu per tenebras erraſſem, videbar adſpicere: & quamquam, multorum annorũ amiſſo fructu, erat ſane cur ingemiſcerem, vitamque mihi haud ſatis iucũdam putarem; at tamen, otij ſpe recreatus, facile impetrabam a me ipſo, vt ex animo meo ſuperiorum moleſtiarum, atque incommodorum memoriam obliuione delerem. Vige-

bat item, vt antea, pristina illa cura: nec erat quidquam in meis consilijs antiquius, quam vt abditas atque implicatas in mente cogitationes non modo aperire, atque explicare verbis, verum etiam exornare, quasique pigmentis & coloribus illustrare possem. res erat nec exigui temporis, & maximi laboris: tempus non, quantum rei magnitudo ferret, suppetebat; cum ex vetere patris instituto in hoc imprimendorum librorum munere, & restituendae antiquitatis cura distinerer. laborem autem, vel si abundarem tempore, perspecta valetudinis meę ratio recusabat. vtrumque tamen cum voluntas vinceret, quotidieque aliquot horas, occupationibus ereptas, stylo darem: ecce me nescio quis, homo certe satis fortuna felix, praemijs commotum, & blanditijs captum, atque irretitum, Romam abduxit. vbi cum aliquot menses non in ijs, quae semper amaueram, litterarum studijs, sed inani officiorum genere consumpsissem; & ille quem secutus eram, montes aureos pollicitus vix minimum praestaret; collegi ipse me; neque solum studiorum meorum, quae intermiseram potius, quam dimiseram, verum etiam rei familiaris, cui nisi consulerem, ipsa quoque iacere studia neceße erat, habendam mihi rationem duxi. quo consilio in patriam reuersus, retuli me omnino ad veteres meas tum legendi, tum scribendi exercitationes: sed tum in domestica re constituenda, tum in emendandis antiquorum libris districtus, postea vero etiam erudienda duodecim nobilium adolescentium Academia per triennium occupatus, quantulam habuerim excolendae facultatem eloquentiae, quan-

tumque

tumque in tantis temporum angustijs per eam, quam ingreßus eram, Latinae scribendi uiam procedere potuerim, facile, ut opinor, est existimare. Nosti tu, Sauli, cuius acies ingenij etiam ea, quae occultissima sunt, assequitur, primum cuius prudentiae sit, quale illud, est, quod in imitatione sit optimum, dijudicare; deinde, cuius industriae, quod optimum iudicamus, id re ipsa consequi. quod utrumque cum sit difficillimum; id quod, ut uides, aetate nostra optimorum scriptorum paenuria declarat; cum tamen, qui hoc in genere elaborent, plurimi sint: satis, equidem, mirari non possum, cur tu me in epistola tua summum feceris in eloquentia, dederisq. id, quod ego si accipiam, mei sane dissimillimus, hoc est impudens plane sim. nam, ut cetera, quae dixi esse ad studium huiusce laudis necessaria, mihi non defuerint, quae utinam mediocria fuissent temporis quidem, ut paullo ante exposui, multo minus habui, quam res tanta postulabat. fatum in hoc singulare meum est, ut otio numquam abundem. abundem autem? utinam non semper indigerem maxime. nunc ad occupationem etiam accessit solicitudo; quam mihi ex immaturo Cardinalis Mafaei, diuini hominis, interitu exortam vtinam aliquãdo dies exstinguat: ratio quidem hoc nondum potuit. ille mea studia fouebat vnus: ille mihi otij spem dederat; & fecisset: quis enim ad benignitatem propensior? ille me, ubi opus eßet, auctoritate ornabat, consilio monebat, re sustentabat. quid plura? in illo mihi erant omnia, & cum illo mihi omnia perierunt. quare non tam mihi cogitandum est, ut opus uniuersum de Romanis antiquitatibus,

tatibus, quod tu dilaudas, illo auctore institutum, possim absoluere, quam ut partem aliquam, iam confectam, liceat perpolire. quod ipsum si mihi nunc per meas occupationes liceret, hic tamen, qui me uexat, dolor certe non concederet. ac mehercule haec ipsa, quae tu nunc legis, irrigaui lacrymis, cum scriberem: nec putaui fore, cum tot curis distinerer, vt possem scribere: sed magna vis amoris est, magna obseruantiae erga te meae. ea fecit, vt hoc officium rebus omnibus anteferrem. Aduentus tui iam aliquam nobis exspectationem amicorum sermo commouerat. eam tu quod litteris confirmes, ualde laetor. cupio enim tuam tum humanitatem, tum prudentiam, quorum altera tibi ab hominibus amorem, altera etiam honorem conciliat, in consuetudine & sermonibus regustare. me autem quod huius consilij praecipuam tibi ais esse caussam; facile patior mihi hoc a te, viro grauissimo, persuaderi; amoq. mirabiliter animum, atque amorem istum tuum; cui respondere officijs etsi difficile est, perpetuo tamen studio, & singulari quodam obseruantiae genere, vt spero, tibi satisfaciam. Vale. Venetijs, ∞ DLIII.

EIDEM
Decentiano Genuam redeunti. 4

ETSI *multarum rerum curis atque oneribus ita premor, optime Sauli, vt respirare uix possim: tamen, vt litteris tuis, amantissime scriptis, aliquid responderem,*

rem,

rem, abieci omnia, & officium, quod tibi a me debetur, habui antiquissimum. Video te miro quodam ueteris eloquentiae amore, ac studio teneri. significant hoc studia tua, declarant scripta, sermones ubique non obscure testantur: nae tu rem pulcherrimam diligis: cuius me quoque forma cepit adolescentem: & de voluntate illa, uel cupiditate potius, tantum abest, ut dies aliquid detraxerit, vt cum aetate simul amor creuerit. quare, cum tibi ego tam multis in rebus concedam; patere, obsecro te, in hac me una riualem esse tuum, nec tibi uel tantillum omnino uelle concedere. sentimus enim idem, quod tu, nihil esse speciosius eloquentia, nihil praestantius: quam, ut ipse nosti, amarunt aetate nostra, atque appetiere quamplurimi: potiri autem, ut mihi quidem uidetur, adhuc nemo potuit. quis enim Latinae orationis laudem non magnopere diligendam dixit? quis porro rationem, & quasi viam, qua peruenire ad eam liceat, nobis indicauit? nam, qui se ita exercent, ut ex ueterum scriptis & membra, & integrũ quandoque comprehensionis corpus sua in scripta transferant; non equidem eos reprehendo; siquidem perfecti similitudinem quandam sequuntur; sed, qua perfectum ipsum non attingunt, in magna laude non posuerim. obsecro te, Sauli, qui iudicio excellis, quid tibi de Christophoro Longolio uidetur? equidem, si quando, quid de scriptis illius existimem, interrogor, ita soleo respondere, exsilem esse in sententijs, non luculentum in uerbis; ut tamen de eo, si uitae contigisset usura diuturnior, bene censeam sperandum fuisse. sed, ut nunc est, mea quidem sententia, nullus est. quid enim affert exquisitum,

quisitum, quid singulare, quid non vulgatum, non ex quotidiana consuetudine, vsuq. sumptum? At scribit interdum & de rebus familiaribus, & ad familiares. Quid tum? quasi non vel in obscuro argumento possit ingenij lumen elucere. Nam, quod in eo uerborum circuitus saepe a Cicerone totus est: si consulto fecit, quod inde laudem speraret, iudicium requiro. etenim, aliena quae sunt, ad nos translata stulte iactamus: vt neminem laudare solemus, quia pulcher, quod accipitur a natura; at quia temperatus, quia iustus, quae posita sunt in nobis ipsis: sin, quod potius existimo, inops a Latina lingua explicare animi sensa aliter non potuit: necessitatem excuso: nec tamen, quod faciebat, diutius eum puto facturum fuisse. qui enim in illo otio Patauino nihil ageret aliud, quam ut se tum eloquentiae copijs, quae philosophiam ornant, tum earum artium instrumento, sine quibus muta silet eloquentia, locupletaret; vtriusque studio facultatis consecutus eßet, vt, suis quasi opibus abundans, de alieno quotidie parcius assumeret. cuius autem generis ea, quae moriens reliquit, scripta sunt; abesse eum iudico ab ea specie, quae est in scribendo optima, longissime. qua de re cum aliquot abhinc annis in conuentu amicorum sermo esset ortus, memini dißentire a me amicum hominem, & eruditum: qui Ciceronis in libris diu, multumq. volutatus, tamen Longolium suspiciet. aurea videlicet cum assidue tractet, aerea non internoscit. itaque, paucis post illum sermonem diebus interiectis, cum epistolam ad me misißet, in qua ita scripsit, nibil sibi tam accidiße mirandum, quam

quod

quod a me audisset, cum dicerem, mihi Longoliana scripta non admodum probari; nihil rescripsi, quod homini quinquagenario insitam opinionem non sperarem me posse euellere. & sunt omnino quaedam res, quas ubi sensu & iudicio ipsi non percipimus, atque assequimur, nulla satis oratio probabit, ut cum Anaxagora, niuem atram iudicante, frustra de albedine disputares. Improbas igitur, inquies, si ab antiquitate scribentes mutuemur? Ego uero, si apte fiat, etiam summe probo. sed hoc ipsum, Apte, quam difficile sit, ex eo licet cogitare, quod Latinam linguam continet uniuersam: uniuersa enim sub imitationem cadit. imitandi autem ratio, quia & multiplex est, & admodum recondita: primum, de ea praecipere sigillatim, infinitae doctrinae est; deinde, quae praecipiantur, cognoscere, & perfecte exsequi, non mediocris ingenij. Cumq. id, quod enitet in oratione, aut in re uideatur esse, aut in uerbis: ego olim rem significatam simul cum verbis significantibus sumebam: eaq. meis scriptis cum inseruissem, tum optimum illud, quod quaeritur imitando, plane arbitrabar me esse consecutum. postea coepit mihi meum consilium displicere: cogitaui, quoniam id esset memoriae magis, quam ingenij; quod ego efficerem, praestare multos posse; quod autem multi possent, egregium non esse. Tum iniui rationem haud paullo difficiliorem, quam cum paucissimis mihi esse communem intelligebam. exquisitas sententias, de Cicerone excerptas, aut de Terentio, tacitus in animo uersabam. eas ornabam uerbis quam poteram lectissimis, ut, quasi uestitu orationis

tionis mutato, cum eadem eßent, aliae tamen viderentur. Erat non dissimilis in uerborum figuris commentatio. si quas notaueram illustriores, ad alias sententias ita traducebam, ut interdum eandem locutionē in res prope innumerabiles accommodans, quasi ex vna cera plures imagines, nec tamen eiusdem generis, effingerem. In hac exercitatione quantum esset, vtinam aut maturè cognouissem, aut sero cognitum, auideq. arreptum vis occupationum non extorsisset. equidem, si quis me neget in scribendo quidquam esse, non pugnabo: sed, si quid sum, ab hac vna esse contendam. Tibi gratulor, Sauli, qui, & uis, quod sentis eße praeclarum: &, quod uis, nihil impedit, quo minus praestare possis. otij enim tantum habes, quantum styli exercitatio postulat. abundas, vt animi, sic fortunae bonis: in quibus ipsis (Zenonis pace dixerim) non minima, his praesertim temporibus, ad virtutem uis est. ingenio vero ita flores, ut tuam maxime cōsuetudinem propterea expetierint ij, qui ipsi ingenij gloria praeter ceteros excellere putabātur. atque utinam ea, quae litteris mandasti de homine Christiano, aliquando emittas; vt opinionem ac sermones de te meos res ipsa confirmet. quod breui futurum facile spero. recipis enim te nunc in uillulas tuas, hoc est in summum otium: vbi cum nullam tibi horam a studijs uacuam abire patiaris; (sic enim & a multis antea cognoueram, & postea Coccius noster confirmauit) expolitionem intra paucos menses expectamus operum tuorum. qua de re ut interdum me Decij nostri litteris certiorem fieri uelis, etiam atque etiā rogo. Pontificis Legatus, Ludouicus Beccatellius, ho-

mo

mo antiquae probitatis, humanitate, ac doctrina praestans, post obitum Cardinalis Mafaei ita me complexus est, ut omnem in meis commodis atq; ornamẽtis curam & cogitationem fixisse uideatur. cui non tam a me gratiae sunt habendae, quod agit ipse quantum potest, ac plus etiam, quam potest; quam, quod alios etiam, magnos & principes uiros, ad me augendum, atque honestandum suo exemplo, atque auctoritate uehementer excitat. qui cum multi sint, tua tamen inter omnes elucet liberalitas; qui, re vix audita, amore in me tuo, studio erga litteras incitatus, tantum tua sponte ad hanc prouinciam conferre uelle pollicitus es, quantum ex animo mea nulla umquam delebit obliuio. Vale, tuamque ualetudinem cum tua, tum nostra etiam, qui a te pendemus, caussa diligenter cura. Venetijs, ∞ DLIII.

EIDEM, Genuam. 5

MAGNVM *mibi solatium attulit epistola tua: incunditatem, dicere nonpossum, quam tempora eripiũt sic, ut me tristitiae totum paene tradiderim. Ac primũ, obiisse audio fratrem meum Bononiae, cum ualeret optime, repẽtino morbo oppreßum. fratrem cum dico, me alterum iure naturae dico. uerum addo illud. obierit, si uera narrantur, frater is, qui bonitate praestabat, ualebat ingenio, excellebat industria, factus ad omnia maxime omnium uidebatur. itaque obruor dolore: nec, puto, emergam, nisi aut, illi melius esse, cognouero, aut, si naturae,*

turae satisfecit, opem tulerit ipsa dies: quae ualet ad omnia plurimum, animi uero morbis plus etiam interdum, quam ratio, medetur. Ad hanc aegritudinem accedunt domestica, meaq. propria. vxor, cuius prae me multis molestijs, multarumq. rerum & curarum onere leuabat, quae meam ualetudinem praesenti semper officio tuebatur, ipsa nunc iacet, periculi non expers, affectis diuturno morbo uiribus. ego vexor acerbissime anniuersariis oculorum doloribus: quos sanare, cum iam paene tentata sint omnia, humanae artis esse non puto. remedia sunt ab vno illo, qui malis cunctis medetur, caelesti medico expetenda. is mihi optimam, ut spero, valetudinem aliquando restituet; si hoc minus, muniet me saltem ea virtute, qua res aduersae facile perferuntur. ita salus ex morbo nascetur, non haec, qua corpus viget, quam ego adhuc omni remediorum genere frustra quaesiui, quae cum ipso corpore paucorum annorum spatio penitus exstinguetur, sed illa multo praestantior, qua nostrae mentes, cum sese ab hac terrestri labe seiunxerint, & cum purissimo illo caelestium animorum coetu consociauerint, perpetuo fruentur. interim, tot in me concurrentibus malis, aegre impetum sustineo, planeque, quoniam homo sum, debilitor aduersis. Hic tu me uocas ad scribendum; & hortaris, vt ea tradam litteris, quae assiduo Latinae linguae vsu, & diuturna tibi uideor exercitatione consecutus. Vis me scilicet, optime Sauli, eam uiam, quae ad eloquentiam ducit, aperire. spissum opus, ac difficile, multi otij, tranquillae mentis,

non

non nostrę fortunae, cuius tibi imaginem ostendi, neque nostrorum neruorum, quos tu putas esse satis firmos; ego, quam sint imbecilli, experior saepe, ac sentio. At erunt praeclari conatus, etiam si non succedat. Si ita est, hac laude nemo excluditur. potest aggredi, qui vult. velle autem quis non debet? siquidem egregia cupientem aliqua vel ex hoc ipso gloria consequetur. te, si quemquam, Saulé doctissime, te, inquam, ipsum decet maxime omnium id suscipere, quod mihi imponis. quae enim sunt ad hoc munus necessaria, quorum alijs alia desunt, ea in te vno abundant omnia, ingenium, usus diuturnus, doctrina, iudicium. quid? opes, & fortuna nunquid huc pertinent? illae uero mea sententia, uel maxime; cursum enim ingeniorum retardat, uires debilitat, ac frangit inopia. an tu putas Aristotelem, & Platonem illa Graeciae lumina, an Ciceronem nostrum, an Plinium tam multa potuisse litteris mandare, nisi summum illis otium rerum omnium affluentia peperisset? domi alebant seruos eruditos: contubernales habebant, eximijs præmijs accersitos ex ultimis terris, rhetores, historicos, prestantis ingenij, singularis doctrinae philosophos. cum his se quotidie exercebant, commentabantur, disputabant: horum omnium opera, quatenus liberet, vtebantur. at ego sumptum vnius pueri, minima mercede conducti, quo in scribendo vtor, aegre sustineo. Et in his angustijs, in hac mea tam tenui ualetudine, tã aduersa fortuna, quia rudes homines veteris eloquentiae cupidos, meis scriptis no erudio, nec in rectam Latine scribendi viam induco, appellas me

quasi modum debitorem, atque etiam accusas verbis tu quidem humanissimis, & alieno, vt videris nomine, re tamen ipsa grauiter, & vt ego interpretor, tuo iudi tio; quod vereor in primis, facioque, sicuti debeo, plurimi. verumtamen uidere te puto, quam facultatem res desideret. quid autem praestari a me possit; nemo omnium, qui uiuunt, me ipso melius intelligit. quare noli mihi languorem, aut desidiam obijcere; quae abesse procul a me, qui anteactae meae uitae cursum inspiciet atque examinabit, facile cognoscet. satis habeas, si nemo istam in te culpam conferat. qui cum ingenio praestes, aetatem omnem in Latina lingua contriueris; ex quo factum est, vt eam perfecte calleas; id quod tuorum scriptorum subtilitas, & elegantia declarat: cum ualetudinem non desideres; otio paene diffluas: addo etiam illud; cum optime tibi cum fortuna conueniat: quae tibi de suis bonis tantum elargita est, vt erogare quantamuis pecuniam in homines doctos eorumque studia nullo tuo incommodo possis: haec cum in te sint omnia, eaque ut ego arbitror, summa, non minima quidem certe: abstines tamen ab hoc munere, & hortaris alios nulla tibi re, praeterquam voluntate; & studio, conferendos. Quis non miretur sitire fontes? sitiunt enim certe, cum tu petis e me tamquam ex arido solo, quod in te ipso uberrimum esse constat; & cum ad nostram potius inopiam confugere, quam tuis copiis uti uis. Hoc loco mihi uenit in mentem, tuā quoque caussam non modo meam, meditanti, quod tu fortasse respondeas. Distingues illa superiora: negabis in te uno esse omnia, quae dixi esse de Latina lin-

gua scribentibus necessaria. de fortuna concedes: patet enim: etiam, opinor, de ualetudine, de otio ingenij laudem, & doctrinae, quae tua modestia est, abs te reijcies, fortasse etiam, quae tui est in me animi propensio, quae humanitas, ad me transferes. Nolim equidem tecum, Sauli, ne in tua quidem laude contendere: verum, quod tu mihi de te ipso non credes, credent alij, verumq; fatebuntur, adducti in hanc sententiam, ac plane confirmati, non tam auctoritate mea, quam tamen, in his praesertim elegantioribus litteris, in quibus iam tot annos versor, non esse nullam intelligo, quam tuo ipsius testimonio, quod habet ponderis apud bonos ac sapientes viros in omni re plurimum. te, inquam ipso teste locuplete, cui fides habenda videatur, probabo tuam virtutem. Oblitus ne es, aut oblitum me putas illius temporis, cum tu librum tuum de homine Christiano mihi ostendisti? bone Deus, quam in illo multa praeclara, cuius industriae, cuius prudentiae, quam a te grauiter, quam copiose, quam splendide tractata. neq. vero ego vnus illum librum, videre alij, vidit, qui vir, & quantus, Reginaldus Polus Cardinalis, qui potest esse instar omnium, quem tu profecto iudicem in re tua nunquam recusabis. hunc ego audiui, audiuere multi, de tuo interdum libro loquentem. ornabat laudibus. (& est homo, vt scis, natura simplex, rectus, cuius ab intimo sensu numquam ne minimum quidem aut vultus aut oratio discrepet) quid plura? conferendum cum antiquitate iudicabat. Quamobrem redeo illuc, & concludo paucis. Magni facis eloquentiam, cupis eam cognosci, cupis amari, & coli. egre-

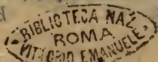
gia cupiditas, & nobili sane viro digna: verum, vt tibi satisfacias, & inuenias exitum studij tui, elige de duobus vtrumuis. aut ipse qui potes, ostende nobis Latinae linguae pulchritudinem, ac praestantiã: doce nos, doce posteros quae sit eius adipiscendae, & perfruẽdae ratio ineunda: aut, si quos existimas hoc praestare posse, excita eos liberalitate, foue tuis copijs: noli pati, animum eorum hac & illa cura distrahi; sit intentus, & fixus hoc vno in studio; neque abducat eum ab opere pulcherrimo, ac nobilissimo humillimae interdum rei turpis, & sordida procuratio. ita consequeris facile, quod vis; optimisq. studijs & posteritati magna tua cum laude consules. Illa, quae scribis de leguleijs quibusdam, in meum librum de Romanis legibus, detrahendi studio, incurrentibus, legi nullo cum stomacho: nec sum miratus, à barbaris hominibus, sordido quodam litterarum genere assuetis, elegantioris doctrinae scientiam, & quasi lautitiam quandam studiorum contemni. Non placet istis meus liber: magnis videlicet viris, quorum fama aedium illarum, in quibus ipsi habitant, limina nondum est egressa. at placet Vincentio Portulacae, cuius est in vrbe Brixia insignis auctoritas, illustre per Italiam nomen, placet Antonio Augustino, Marco Antonio Nattae, Laelio Taurello, Vido Pancirolo, iuris vtriusque scientia claris; quorum nomina, scriptis egregijs testata virtus, atque expressa, cum aeternitate coniunget. hos ego meorum laborum, & vigiliarum laudatores cum audio, viros graues, & certos, omniumque nobilissimos; voculas raucae plebeculae cõtemno,

quidq.

quidq. leues, & obscuri homines de me sentiant, aut loquantur, non esse mihi valde laborandum existimo. te quoque sperabam in meis praesidijs esse, &, si qui urgerent grauius, obsistere, impetumque inuidiae, & maleuolentiae tua auctoritate, ac testimonio frangi. quod si facis; fructum fero meae singularis in te obseruantiae, & habeo tibi, quā debeo, gratiam: sin minus; hoc tamen nomine tibi debeo, quod meos obtrectatores flocci facis vsque eo, ut indignos, quibus respondeatur, existimes. Vale. Venetijs ∞ DLIIX

VIDO FABRO
Patauium. 6

NESCIO, *vtrū fortunae succenseam, cuius culpa factum sit, ut ego tuas litteras duobus fere mensibus post eum diem, quo tu scripseras, acceperim; an eidem gratias habeam, quod mihi, cartulam quādam scriptorum meorum euoluenti, planeq. aliud agenti, de improuiso illas obtulerit. gratias habebo potius, quod eodē tempore simul cum iniuria beneficiū accepi; & iniuriae beneficium praeferri, aequum est. sed, quoniam uereor, ne tarditatē in scribendo meam durius acceperis, hunc tu mihi scrupulum, Vide, si ex animo euelleres, faceres humane, nec tamen inique: cum hoc ipsum, quod commissum a me est, primum ex aliena culpa pendeat, deinde nunc quidem etiam corrigatur. Venio ad tuas litteras: quibus mihi gratius nihil potuit accidere; dicerē iucundius, nisi clausula illa de Bunello meo plane om-*

nem iucunditatem eriperet. nam sic fac existimes, ex illius viri interitu tantum me cepisse dolorem, quantum fortasse dies exhaurire nulla poterit. Vixerat mecum Venetijs per quadriennium: cum ego in illo probitatem morũ, virtutemq. diligerem; ille in me propensionem, credo, quandã ad litteras non improbaret. Intercessere etiam inter nos officia quaedam, sed a me leuia, nec satis digna, quae memoria tenerentur: quae tamen ille, vt erat gratus, nõ meminisse solum, sed praedicare etiã solebat. ego ab illo maximum habebam beneficium, quod me, cum Philelphis, & Campanis nescio quibus (vt alijs parcam) misere errantem, in hãc re recte scribendi viam primus induxerat. Videbatur quibusdam natura seuerior; sed erat lenissimus erga sui similes, hoc est erga bonos uiros; vbi vitium nosset, censor acerrimus. Distinguere homines non fortunã, sed moribus solebat. Loqui ad uoluntatẽ neque ipse poterat, neque ferre qui ad istam artem eruditus esset: totus erat apertus & simplex. Satis scio fuisse, qui illum deprauatae religionis nomine in crimen vocauerint. quorum vitam si cum Bunelli vita compar ares, Socratem diceres iniquorum conspiratione circumuentum. Coluit omnes uirtutes & philosopho dignas, & homine Christiano, sed continentiam præter cæteras. hac vero ille triumphauit maxime, & triumphauit adolescens, cum ceteros voluptas capit. quo mirandum est minus, si tantus postea uir ex tanto adolescente factus est. nam extremam uitae partem, quam, ut in fabula actum, decet esse perfectissimam, heroicam audio fuisse, & plane diuinam. Quare incumbamus, o Vide, &

hanc operam Bunello nostro nauemus, vt illius nomen, immortalitate dignissimum, exstingui mortali cum corpore non sinamus. quod equidem enitar; & hominis mihi amicissimi summi viri, memoriam (si modo is ego sum, qui tantum praestare possim) profecto ab interitu vindicabo. video te in tuis litteris idem velle: nec dubito, quin possis. nam & Bunellum amas mortuum: & vales plurimum ingenio; quod etiam pietas excitabit. cuius officij societas eo gratior vtrique nostrum esse debet: quod cum apud alios laudabilis maxime erit, illustri exemplo gratiae referendae; tū ad animos nostros amore coniungendos, aeternaq. necessitudine conglutinandos, plus valere nihil potest. Reliqua erant in epistola tua magnifica quaedam, & eleganter scripta de laudibus parentis mei; quae verissima fateor; quaedam etiam de me ipso, quae non agnosco. nam, etsi tibi, nobilissimo adolescenti, multis non solum fortunae, sed etiam naturae, doctrinaeq. bonis ornato, &, quod caput est, virtutis amanti, placere maxime velim: tamen, quia nemo adhuc a me hoc impetrauit, vt ea mihi adsciscerem, quae mea non essent, patere, obsecro te, de me ipso mihi potius me credere, quam tibi. quod si, cupidum esse laudis, laudem esse vis: isto me licet nomine non contemnas: quod ea, quae habent ij, qui laudabiles ducuntur, ego, eadem vt haberem, semper laboraui. sed scis, velle, & perficere, non idem esse. alterum contingit multis, alterum dumtaxat ijs, quos dij diligere putantur. quorum ego te in numero, optime CVide, prestanti natura praeditum, Bunelli

praeceptis informatum, confido facile futurum. Vale. Venetijs.

MARCELLO. CERVINO,
CARDINALI,
Romam. 7

POSTEA *quam Roma discessi, etsi tum mea vetus in te obseruantia, tum tua in me perpetua beneuolentia postulare videbatur, vt ad te quam saepissime scriberem; tamen id non feci propterea quod omne otium, atque omnem etiam mentis tranquillitatem molestae in primis ademerũt occupationes: quarũ me, cum primum huc reuerti, tantus aestus absorbuit, vt longo interuallo vix emerserim, nam primum domesticas res ita male affectas offendi, vt eas seruare, multi temporis, non exigui laboris, etiam alicuius artis esset. deinde, cum illa, quam scis in meis epistolis nutu tantum appellari, et inimica natio virtutis, ac diligentiae, quae etiam patri meo, viro optimo, (& adde si quid vis) negotium exhibuit, ad me vexandum, atque opprimendum conspiraßet: durius habui negotium, vt meas fortunas in tuto collocarem. sed me, qui antea praesto mihi semper affuit laboranti, idem in hoc potißimum discrimine egentẽ opis et consilij, nec mediocriter de toto rerum mearum statu sollicitum, respexit, ac liberauit Deus. itaq. omni plane molestia perfunctus esse mihi videor. quid quaeris? aliqua etiam officij specie, ab iisdem obseruamus: ac se satis apte simulationis, vt opi*

nor,

nor, artificio tuentur. accipere tamen quod datur, quocumq. animo detur, inscitiae non est: nec hodierni mores, & ratio tēporū secus postulat. Cetera sunt in meis rebus nō plane cuiusmodi nos optabamus, sed cuiusmodi tamen multi non sperarunt: quibus haec, quae nunc agimus, amplissima uidētur esse, cum nos prae iis, quae, nisi quis casus nostris consiliis occurrerit, agere aliquā do cogitamus, tenuissima iudicemus. quam quidem ad rem quod tu omnia, quae in te sunt, liberalissime polliceris; quodq. Alexandrum etiam Farnesium, praestantem omni uirtute Cardinalem, in eandem rationem propensum esse affirmas: equidem de te sic existimo; & multas esse res, in quibus iuuari a te pro tua summa tum dignitate, tum etiam fortuna possim; & in iis rebus numquam omnino mihi tuam esse humanitatem defuturam: Farnesium autem, diuinum adolescentem, natum ad liberalitatem, & ad gloriam, non miror eo esse erga uirtutem animo, quo quia semper fuit auus eius, iccirco ad eum gradum, qui est in terris summus, & augustissimus, dijs hominibusque volentibus adscendit. ac sane ille cum domestico exemplo, tum multo etiam magis, egregia ipsius natura ad immortalitatis laudem excitatus, saepe alias, quanti bonas artes faceret, ostendit, sed proxime vel in primis; cum Hieronymum Ferrarium iuuenem rarissimae virtutis, sane quam pro eius meritis ornauit, atque auxit. in quo, cum apud vnum posuisse beneficium videatur, a multis tamen gratiam iniuit. nam, cum vos tales viri, patrocinium litterarum suscipitis: quicumque bonis artibus delectantur, animo recte ati

veniunt

ueniunt in ſpem aliquando fore, vt poſt diuturnos labores, & moleſtiarum quaſi tempeſtates, in quietis & otii portum, vobis adſpirantibus, deferantur. quos ſi in curſu ſtudiorum inſtituto veſtrae benignitatis aura deficiat: haerebunt, neque iam potuerunt, quo intendebant, ſine ope auxilioq. veſtro peruenire. verum huiuſmodi dubitationem ueſtra iam conſuetudo ſuſtulit. magna enim optimae voluntatis documēta ſaepiſſime dediſtis, maiora etiā dare cogitatis, cum quidem, vt Antonius Bladus ad me detulit, pulcherrimam rem, & uobis digniſſimam aggreſſi, omnes libros Graece ſcriptos, qui nunc in bibliotheca Palatina cōditi aſſeruantur, praelo ſubiicere cogitetis, vt, multiplicatis exemplaribus, per orbem terrarum, in vſum omnium gentium, omniumq. ſaeculorum, diuulgentur. cui ſe muneri Bladus a te eſſe praepoſitum aiebat: itaque veniſſe ad nos, vt et eos typos, quibus atramēto illitis charta imprimitur, conflandos curaret, &, ſi qua praeterea ſunt ad opus neceſſaria, maturaret. ſane ſum laetatus plurimum, hominemque ſua ſponte diligentiſſimum, tamen cohortari nō deſino, vt in ea re, quae ad commodum ſtudioſorum, maxime vero ad tuam, vt ego ſentio, gloriam ſpectat, operae ne parcat: eique dixi, vt ad omnia me & fratribus vteretur. neque minus prolixe, quae verbis pollicitus ſum, ubi ille petierit, re praeſtabo. nam & hominem diligo, & vero tua voluntas maximi eſt apud me ponderis. In Romulo quidem tuo, quem initio ſum complexus vt fratrem tuum, deinde amare coepi ut te fratrem dignum, nihil praetermitto, quod aut in officio cohortandi, aut etiam in ſtudio iuuandi poſitum ſit. ſed il-

le, cui notissimae sunt occupationes meae, pudore, credo, facit, ut rarius ad me scribat: cum mihi, uel in maximis negotijs, ei uacare, non modo non molestum, sed etiam gratissimum sit. quod tu, si uidebitur, ad illum scribes: simulq. litteris admonebis, ut, quo consilio Patauium est profectus, id studio & diligentia consequatur. neque tamen hoc dico, quod eum, adhuc quidem, lapsum esse putem; de quo etiam ea, quae nolumus, & uidemus, & audimus; sed quod, infirmitatem eius aetatis cum recordor, interdum uereor, ut possit consistere. Vale. Venetijs. ∞ D X X X I X

BERNARDINO. MAFEIO
EPISCOPO. CREATO, Romam. 8

V B I te audiui Episcopum esse creatum, laetatus sum non tam ob ipsam rem, quae sane est per honorifica; propterea quod Episcopatus & sacerdotium est, & maximum sacerdotium; quam quia, de te ipso cogitans, intelligebam te eum esse, cui ad istam honestandam dignitatem summa facultas in optima uoluntate non deesset. Tibi erunt, quae multis solent esse laboriosa, uirtus, & uigilantia, ex tua uetere consuetudine facillima. non enim honorem quasi legem bonitatis, ad quam te fingeres, accepisti; sed honorem bonus accessisti, multis antea, magnisque rebus Paullo I I I. probatus; cui Pontifici omnium sapientissimo, & optimo; qui & ipse Deo probatus est, & non probat

nisi

nisi sui similes. Gratulor igitur tibi, non vt gratulantur ij, qui fere, quibus fructibus auctus sis, vnum cogitant, cetera magnopere non spectant; sed vt ij, quibus dignitas, & religio prima sunt: quae tu coles maxime, & eris in Christi militia antesignanus. Grauem sane personam Episcopi sustinet is. vestrum est, errantes animos in viam reducere. & reducitis vos quidem praeceptis diuinae doctrinae tradendis; sed magna vis est in exemplo, cum ea, quae traditis, ipsi vita, & moribus exprimitis. quod tu praestabis vtrumque omnium maxime; qui & habes non doctrinam modo, verum etiam eloquentiam. quarum altera imperitos erudias, altera languentes excites: & viuis, vt homo, satis extra culpam. quod memini me multis abhinc annis in tua prima adolescentia miratum; cum ea in te laudarem, quae tamen imitari vix poteram. quod fecisti adolescens, cum tua te singularis, optimaque natura ad decus inuitaret, & quasi manu prehensum duceret; nunc aetate confirmata, cum ad voluntatem accesserit ratio, dubitem, quid idem multo sis alacrius constantiusque facturus? dubitet, qui te ignorat: mihi, cui tua studia, tui sensus ex nostra familiaritate notissimi sunt, dubitare non licet. Quare, vt ad prima redeam, non eo solum nomine tibi gratulor, quod Episcopus es, in summa dignitate constitutus; quod tibi scis esse commune cum multis: sed quod is es, qui cum ista dignitate virtutem aequare possis. quod quia vides quam non multi potuerint, eo magis tu, qui potes, hoc ipsum, quum potes, acceptum Deo referre debes, tantumque donum in te collatum, illud quidem plurimi facere,

sed,

sed, quoniam est proprij erga te amoris argumentum, muneris caussam multo, quam ipsum munus, pluris aestimare. Vale.

Venetijs. Kal. *Maij.* ∞ DXLII.

GABRIELI CATIANO, Brixiam. 9

EPISTOLAS *a te habeo duas: vtramque scriptam elegantissime, sed illam pleniorem, quam* XI. *Kalen. Septem. dederas: nam haec recentior, cui nonarum Octob. dies erat adscripta, argumentum habuit fere nullum. venio igitur ad priorem: in qua cetera iucundissima. illud permolestum, quod te minus commode significas valere: scribis enim, valde te ob aduersam valetudinem vereri, ne non illud, quod instituisti, absoluere, ac perpolire tibi liceat. Mi Catiane, excita prudentiam tuam; & occurre morbi principijs; ne ille, grauior deinde factus, & te, & amicos tuos, qui, te aegrotante, valere non possunt, diutius uexet. Hoc loco mihi ueniunt in mētem, quae tu me olim minus recte cum haberem, prudentissime, et amantissime monuisti. illa, illa ipse tibi nunc in memoriam redige; et, quae tuae tunc partes erant, eas nunc fac esse meas. Tu mihi non ex Hippocrate, aut Galeno, sed ex ueterum philosophorum libris ea remedia, quibus ad salutem meam praestantius esse nihil potuit, attulisti: ego nunc idem in te facio: tuamque tibi medicinam restituo. uis, quae meum morbum, te medente, sanarunt,*

ea tuo ipse in morbo praetermittere? non vis, opinor. non enim id te dignum est: qui ea saepe legisti, vnde homines alijs cauere cum discant, sibi eos non cauere turpe est. quare adhibe eam, quam ad omnes res soles, ad te curandum diligentiam: & , quod oneris suscepisse te scribis, id si grauius videtur, quam vt perferre possis, depone prius, quam opprimare. magnum est, quod moliris, & magni non solum ingenij, quo tu non eges, sed etiam otij: quo nisi abundas, quo modo te speras ea, quae in iure ciuili dispersa sunt, quae scis esse minime pauca, primum posse cogere, deinde coacta ita disponere, vt ex certis generibus totum ius ciuile cognoscatur? atque ego tamen sic existimo: si quis est, qui hoc praestare possit, aut eum te esse, aut omnino neminem: sed, quoniam res, & fortunae tuae, quemadmodum tu quidem affirmas, ita ferunt, vt in forum tibi necessario sit eundum; quae ratio, si modo & tibi, & populo placere velis, multi temporis exercitationem desiderat; haec autem, quae a te est iuris ciuilis instituta digestio, eiusmodi est, vt nihil operosius existimetur: vereor, ne duarum rerum difficillimarum tractatione distractus, vtramque dum vis, neutram assequare. quamobrem, quid suscipias, tui consilij est: ego monendi partes, quae sunt prudentiae, non assumo: neque enim plus vlla in re me existimo videre, quam tu uides: id, quod est beneuolentiae meę, faciam, vt magnopere te non solum horter, verum etiam rogem, ualetudini tuae minus, quam gloriae, ne seruias: quae quidem nobis, qui te summe diligimus, tantae curae est, ut plurimas nostrae salutis partes in tua salute positas

tas existimemus. De Alciati libro, ualde te amo: sed, eum, hoc quidem tempore, cur mittas, non est. sunt quaedam, quae magis urgent. Quae scis à nobis anno proximo superiore instituta, iam paene absoluimus. Domestica fere sunt, ut uolumus. fratres valent optime, ego sicut soleo, hoc est, etsi non optime, sic tamen, ut studijs nostris frui liceat. quod si perpetuo detur, equidem hac mea tenuitate contentus ero; illam firmitatem, illa athletarum latera non appeto: neque mihi umquam de natura queri veniet in mentem, quae me corpusculo finxerit imbecillo: gratias agam potius, quod effecerit, vt omnibus paene horis, aduersae valetudinis metu, spectanda mihi ratio sit, & continentiam, quae virtus est, aut certe ad virtutem ducit, cogar amplecti. Amamur à multis: si modo ex vultu, & uerbis amor intelligitur: colimur etiam à nonnullis, qui, falsa de nobis opinione adducti, nostram consuetudinem, quasi docti hominis, videntur expetere. quibus ego si me patefecero, facile hunc errorem eripiam, &, puto, faciam; ne totos dies salutatoribus tribuam. Vale. Venetijs. ∞ DXLIII.

FRANCISCO. LVISINO, Patauium. 10

SI NESCIS, Luisine, quantum ego amori nostro tribuam; cognosce ex hoc, quod & superioribus mensibus licere mihi per eum putaui ad tuas litteras, humanissime scriptas, nihil respondere; & nunc, eodem

dem fretus, etiam male respondeo. Non est hoc, inquis, officium colere. Quasi iam probaueris, quia non coluerim, ideo me turpem esse. non placet ita duris legibus amicitiam adstringi, ut numquam relaxentur. summam diligentiam maximis in rebus si ab amico requiris, iure facis: sed, si etiam in minimis, non aequus es. est enim profecto quaedam suauitas in negligentia: quam qui ex amicitia tollit, horridior est, quã ut urbani mores ferre possint. quare, si amabilis esse uis (quamquam quis te uno amabilior est?) verumtamen, si id tibi propositum est, vt omnibus in rebus aeque amabilis, aeque iucundus sis: permitte mihi, ut liceat aliquando tecum esse negligenti. Nam, quod ad tuas litteras attinet, ita iudico, scriptas esse non solum eleganter, in quo tamen non minima laus est, sed etiam sapienter; quod quia solet ab aetate tua longius abesse, non solum laude, sed etiam admiratione dignum est. vitium hoc in plerisque adolescentibus, atque etiam in robustioribus quibusdam fama celebratis animaduerto, vt inania colligant, & eloquentiam non ut ueteres illi, in sententijs, & uerbis a communi consuetudine alienis, sed in quibusdam vulgaribus, ac paene puerilibus ineptijs constituant. Quocirca non ego te, Luisine, hortabor, vt ex ista imperite scribentium turba te eximas: sed gratulabor potius, quod ita effecisti, ut hortationi locum non reliqueris. hoc cum adolescens adhuc, & paene imberbis, nondum ea prudentia, quae extrinsecus assumitur, propter aetatem copiose instructus, naturali quadam ingenij facultate, & assidua Ciceronis lectione sis consecutus: cum illa accesserint Aristotelica, in qui-

bus

bus nunc totus es; usumq. rerum, qui in adolescentem non cadit, percallueris, qualem te uirum futurum putemus? non sum natura blandus; neq. soleo cuiusquam auribus inseruire: potius offendit quosdam libertas mea. itaque, quod dicturus sum, gratiae caussa dictum ne putato. si quando accidit, vt interroger de ijs, qui antiquam illam perfecte scribendi laudem posse nobis uideantur iam paene amissam restituere, soleo te duobus praestantissimis adolescentibus, meis familiarissimis, Calino, & Amaltheo, tertium inserere. Calinum, puto, non nosti: qui clarissimum iuuenem Aloysium Cornelium singularis uiri, Ioannis Cornelij, filium, in Cyprum insulam secutus, tertium iam annum abest. sed mihi hoc velim credas affirmanti: ea bona, quae magister tuus Aristoteles laudabilia esse dicit, omnia fere in illo adolescente aut esse iam, aut breui, ut ego auguror, futura. De Amaltheo autem quid sentiam, non expectas opinor, ut significem, neq. ut ego tibi eum quasi latentem indicem, quem in illustri quadam specula uirtus constituit. quare coniunge te cum his, & eloquentiam tres optimi adolescentes, aetate fere pares, concordi studio, sicuti pulcherrimam uirginem, diligite. quod si me etiam socium recipitis, & riualem in hoc amore sentis: erit praeclara consensio; & Latinae linguae formam, quam superioribus temporibus turpi barbarie uitiatam, nunc agnoscere uix possumus, posthac, ut opinio mea fert, intactam, illibatamq. tuebimur. Vale. Venetijs. ∞ DXLVII.

PAVLLO. CONTARENO, Venetias. 11

CVM. *Venetijs proxime discessi, ut in hanc solitudinem ex ista freqüētia me conferrem; magna sane laetitia perfruebar, et quod ad ea, quae homini carissima sunt in uita, uxorē, ac liberos meos redibam; & quod mihi, otium ad studia, amoenitatem ad ualetudinem quaerēti, hunc esse praeter ceteros locum expetendū, atq. adamandum intelligebam. sed, ut in rebus humanis nihil est simplex. in summa uoluptate molestiae tamen hoc erat, quod ita fortuna tulisset, ut, quo tēpore tibi ꝑ anniuersarias Patauini gymnasii ferias Venetijs esse, et commorari liceret, tum ego à te disiūgerer, magnamq. manendi cupiditatē maxima discedendi necessitas uinceret. nec uero mihi dubium est, quin cū meo sensu tuus quoque sensus congruat, &, quae me cura torquet, eadem te pungat. uinci enim in officio, atque amore, quam sit turpe, si te non mea uox aliquando docuisset, ipsi te libri, unde hauris illa praeclara, quibus ad laudem informamur, penitus erudirent. quod si, ut una simus, & tu, ut opinor, sperabas, & ego certe cupiebam, per interualla locorum nō licet: at, quod proximum est, ut una esse uideamur, non uideo, cur praestare litteris, et consequi non liceat. nam si propterea, simul esse, iucundum est, quia mutuo sermone fruimur, in litteris non ego quidem tuam uocem audio, neq. tu meam; sed, quae uoci subest res, eam nihilominus, quā*

una cum sumus, percipimus, hoc etiam maiore cũ fructu, quod aliquanto scribimus accuratius, quam loquimur. quare uelim ad scribendum te des, & cũ me tuae consuetudinis usura, ob ingenij tui suauitatem, & sermonis elegãtiã, mirifice capiat; haec, quae in te amo, quae nunc abesse doleo, fac, si me diligis, ne omnino desiderem. debes hoc mea caussa non nolle, tua uero maxime cupere. nam, cum te aliquot abhinc annis in rectam illam antiquae eloquentiae uiam dederis, patris tui, uiri optimi, ac sapientissimi, uocibus, consiliisque commotus, patrui uero, clarissimi, ac praestantißimi ciuis, excplo incitatus: turpe tibi est, in mediocri laude cõsistere; & ad summã peruenire, sine stylo, assiduaq. exercitatione, non licet. quid enim ille noster, cuius tu libros numquam de manibus deponis, quid aiebat? timere se, nisi frequẽter declamaret, ne, quod adeptus erat in arte oratoria facultatis, exaresceret. Attende, mi Paulle, & tuam caussam, a qua mea disiuncta non est, si placet, mecum considera. Ille sibi, homo Romanus, Latinae orationis inopiam metuebat; cum tamen omnibus in hoc genere diuitiis abundaret: nos, quibus Latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi aut dicendi ratione rudes, & infantes paene sumus, de summa eloquentia sine summo studio cogitabimus? & unam omnium difficillimam rem, eandẽq. omnium gloriosissimam, ludibundi consequemur? Vides me ipsum, qui quid sum, ego quidem non statuo; sed sunt, quibus non eße nihil uidear: nullum paene diem intermittere, quin aliquid Latine scribam? cũ tamen, ex quo lapidem hunc uoluo, annus iam uigesimus

 abierit.

abierit. Est adolescens in uestra nobilitate, tibi non ignotus, mihi admodum familiaris: quem, excellenti praeditum ingenio, gloriae cupiditate flagrantem, nisi à Romanę eloquentiae laude ad huius maternae linguae studium falsa quaedā opinio traduxisset, erat cur de illo sperarem ea, quae summa sunt. tātam enim operam in scribendo ponit, quantam tu uidelicet in legendo. sed neque illi in summa industria iudicij satis est, qui de Latinae linguae dignitate non optime sentire uideatur: neque tibi, rectissime iudicanti, ad id ipsum quod probas obtinendum suppetit industria. quare uellem, ut & tu illum in diligentia, & ille te imitaretur in sententia. quod utrumque si contingeret; nae ego uestrae utriusque laudi praeclare consultum putarem. Sed ille de suo consilio uiderit. iccirco enim se non existimat errare, quia, quos sequatur, auctores habet eos uiros, qui, quod optimum esse dicunt, in eo facile omnibus hominibus antecellunt. Te uero, qui mecum in iisdem aedibus per triennium fere uixisti; qui, quidquid es, de meorum consiliorum praeceptorumque fonte fluxisti; cuius à laude mea laus quodam modo pendet; te, inquām, mi Paulle, quantum in me erit, errare non patiar; teque, coactus amore, & officijs tuis, hortari numquam desinam, ut in ueram ac sinceram eloquentiae formam, cuius ego tibi excellentem pulchritudinem, duorum ueterum oratorum exemplo, saepe demonstraui, tuae mentis oculos acriter intendas; eamque tibi à me ueris, ut arbitror, lineis designatam, tu aliquando tuis scriptis, quasi coloribus, conerís exprimere. Graue, inquies,

quies, onus imponis, & difficilem mihi laborem mandas. Fateor ita esse: addo etiam illud, non esse nobis optandum, vt aliter sit. nam, cum omnium hominum in appetenda laude par prope voluntas, simílisq. sensus sit: quod omnes appetunt, id si esset eiusmodi, vt consequi multi possent; quanti, obsecro, aestimares? opinor, minimi. copiam enim utilitas, & vtilitatem sequitur contemptus. quare non tibi est dolendum, quod de sudoribus manat gloria. laetare potius, quod cum eam omnes amabilem esse, ualdeq. expetendam sentiant, plerosq. tamen laboris magnitudo terret, & aemulandi studium rei difficultas imminuit. Est autem tibi ad hanc laudem, quo te uoco, aditus eo facilior, atque apertior, quod, quae duo sunt ad comparãdam eloquentiam instrumenta maxime necessaria, ingenium, & memoria, utrumq. sic tenes, ut in altero excellas, in altera iis, qui excellere putantur, nõ admodum concedas. haec tu bona si languere sinis, gratiam naturae non optimam refers; quae non in te benigna fuit, ut suum beneficium negligeres, sed ut ad decus, ad dignitatem, ad immortalem, aeternamq. laudem conferres. Neque uero is ego sum, qui te uelim eloquentiam a philosophia seiungere, totosq. dies in hoc uno expoliendae orationis studio consumere. erras, si me ita sentire putas. ego philosophiam diuinum quiddam esse dico, indicem ueritatis, magistram uitae, omnium uirtutum, omniumq. laudandarum artium parentem. sed idem ita statuo; si, qui optime sciat, non optime loquatur, plerumq. fieri, ut id ipsum quod sciat, nescire uideatur: & ut in conuiuiis non pa-

rum intereſt,qua epulae ratione condiantur,ſic in ſermonibus,aut ſcriptis,magni refert,quibus animi cogitata verbis enuncientur.quod ſi cui ita ſtupidus aut ita deprauatus eſt ſenſus,ut ornatae,& bene ſtructae orationis ſuauitatem,& tanquam harmoniam auribus nõ percipiat:hunc tu,ſi ſapis,neque conſules in re tua; quia recte qui nõ intelligit,is vt recte iudicet,ſperare non licet:neque ipſum monebis; quia, quibus deſunt principia naturae,iis inutilem artem eſſe conſtat.tu,ſi me audies, muſarum uocem ab ruſtico ſono diſtingues;&,ut inanem multorum loquacitatem oderis,ſic elinguem quorundam ſapientiã non amabis.quã in ſẽtentia uideo fuiſſe,quos uiros? Platonem,& Xenophõtem:quibus ego plus crederem ſolis nutu ſignificantibus,quam omnibus,qui nunc ubique ſunt,philoſophis cum iureiurendo confirmantibus. non ne uides magnũ utrumque & excellentem in philoſophia fuiſſe, vtrumque tamen in hac,quam homines inepti reprehendunt,exornandae orationis facultate ita praeſtitiſſe, ut, eorum ſcripta cum legimus, nihil omnino purius,nihil elegantius,nihil illuſtrius fieri poſſe iudicemus? a qua laude plurimum abfuiſſent, niſi temporis induſtriaeq; multũ in eloquentiae ſtudio collocaſſent. neque uero eloquentiae ſtuduiſſent,niſi ex ea decoris ornamẽtiq; plurimum ad philoſophiam accedere, tãquam ad formoſam uirginem a corporis cultu,iudicaſſent. Hos igitur ego te imitari malo, quorum nomina adhuc uigent,cum ipſi duobus abhinc annorum millibus obierint,quã iſtos,ſi qui ſunt, qui te infirmiſſimis rationibus à pulcherrimo conſilio conantur abducere.

Perge,

Perge, ut facis, in disciplina philosophiae, in quà Pataui artificem habes eximium M. Antonium Genuam: eloquentiam uero, cuius, ut opinor, in uia me ducem non contemnis, ne dimitte. utrumque enim & debes, si tibi magna proposita sunt; & potes, si, quod me saepe dixisse memini, diei horas apte, et cum ratione distribues. Vale, & patrem tuum, & patruum, quos ego plurimi sane facio, & cōmunes amicos meo nomine saluta.

Ex Plebe Sacci ∞ DLVI. 1556,

CHRISTOPHORO. MADRVTIO CARDINALI Mediolanum.

AVDIO te de nobis & loqui, & sentire perhonorifice. praeclarum hoc est, laudari a Principe uiro; & ab eo Principe, qui cū fortuna uirtutem ita coniunxerit, ut in utraque pariter emineat. atque ego te semper antea, cum numquam essem allocutus, nunquam uidissem, tamen uehementer colui. mouebar tuis praestantissimis actionibus, hominumq; constanti sermone omnia de te summa praedicantium. neque uero, si quis in te laudaret opes, aut nobilitatem, aut dignitatē; admirabar. communia multorum haec sunt, optabilia potius, quam laudabilia. sed illa, quae tua proprie sunt, cum audirem; unum esse Christophorum Madrutium, qui uirtutē ipse coleret studio singulari, in alijs ornaret praemijs amplissimis, omnesq; liberales discipli-

nas (fato quodam, temporum dicam, an hominum iniurijs? exsulantes.) exciperet, amplecteretur, foueret; qui denique solidam gloriam spectaret, inania, quae multi sequũtur, contemneret: haec ego cum audirem, incitabar studio meae tibi singularis erga te obseruãtiae declarandae: sed obstrepere litteris inanibus tali uiro, praeclaras Italiae urbes, multorumq. populorũ fortunas non potestate magis, quam iustitia, tuenti, hominis esse uel inepti nimis, uel impudenter ambitiosi existimabam. nunc autem, cum ad me sermones tui, mea cum laude habiti, referantur; occasionem cupide complector, quam mihi tua liberalitas offert: tibique gratias, quas possum quidem, ago, habeo autem certe maximas, atque immortales; tum quod ornes me testimonio iudicij tui, quod apud omnes ualere plurimum intelligo: tum uero, quod isto officio, ista tam praestanti humanitate quasi fores mihi aperueris ad amicitiam tuam. qua quidem ego me si minus alia re licebit, perpetuo certe, ac singulari erga te studio, assiduaque tuarum uirtutum praedicatione, dignum praestabo. quod cum antea fecerim, iudicio meo commotus; faciam tamen in posterum alacrius, ac diligentius tua humanitate incitatus, quam semper eandem in me futuram, non magis constantiae ratio, quam naturae tuae benignitas, mihi persuadet. Vale. Venetijs. ∞ DLVII. 1557

ROMV-

ROMVLO. CERVINO, Patauium 13

QVOD tu persaepe queri solitus es, id mihi nunc accidit, ut epistolae prorsus caream argumento: sed ego tamen non committam, quod tu soles, ut argumēti me inopia deterreat a scribendo. quin uide, quā diuersa ratio sit. tu, cum sententiam non habes, ualde tibi ais laboriosum esse epistolam texere: ego numquā facilius soleo scribere, quam cum nihil habeo, quod scribam. At, inanes huiusmodi litterae sint, necesse est. Primum, hoc non semper. quandoque enim accidit, ut, nihil dicentes, aliquid tamen dicamus, & , ut in fidibus est quaedam manus aberratio sine arte, in qua tamē ipsa ars sit: sic in epistolis argumentum quandoq. est sine argumento. itaque, nō semper inanes huiusmodi litterae: siquidem in iis solet aliquid nonnumquā exsistere, quod pōdus habeat. sed fac inanes esse: quid refert? non hoc spectamus, id sequimur, ut, exercitatione duce, eo perueniamus aliquando, ubi sita laus uideatur eloquentiae? quod si nobis tantum in hoc proficere nō licet, ut veteribus illis, quorum est purissima oratio, similes esse possimus: at tentemus tamē, si possumus nostris, qui iniquitate loquuntur, dissimiles esse. quod, ut opinor, & multum, & saepe scribendo consequemur. Ac noli putare, semper in eo nobis esse elaborandum, ut philosophemur in epistolis. graues sententiae probantur: fateor: sed nunquid hoc vno Latina lingua conti-

q legerem - inquinate.

continetur? me quidem Cicero noster paullo minus interdum delectat, de iocis cum agit, quam de turpi, & honesto cum disputat. utrobique enim sunt ornamēta: & utrumq. saepe necessarium est. itaq. ad utrũq. me do: teque, ut idem facias, etiam atque etiam hortor. cumq. res non erit, de qua scribas; tum tu, si me audis, uel leuissima quaeque ex omni parte, ex omni genere arripies, et iis pro argumento utere. hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas, tibi non praescribo: cuius tanta prudentia est, quantam aetas ista, qua nunc es, capere uix potest. Summa sit, ut & cũ argumento, & sine argumento saepissime scribas. Vale. Romae.

FRANCISCO. GONZAGAE Patauium. 14

ODI paene meos oculos: etsi oculi sunt, idest omnium rerum carissimi: sed odi certe peius, quam antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus adspectus tuus cō plexus eripitur. aduolarem enim ad te, si ualerem: nihil me moraretur: nihil esset tanti. an cum tu, magni Principis filius, familia natus Italicarum omnium nobilissima, nec iam a maioribus tantum, sed a te ipso clarus, Mantua me, humilis hominem loci, nondum de facie notum, litteris humanissimis tua sponte salutandum putaueris; ego, cum Patauij, huic est prope in conspectu meo, sis, non accurram ad te? facerem: sed soluta uoluntas non est: impeditur enim ualetudine. solatio tamen hoc, in magno dolore, sustentor, quod fu-

turum

turum breui non diſpero, ut conualeſcam. concurrũt ſimul, anni tempus, aſſidua medicorum cura, mea ſumma continentia. hæc ſi proficient; adibo ad te, nulla interpoſita mora. opto enim, quae inter nos mutuo litterarũ officio cõglutinata amicitia eſt, eã paullo arctius mutuis ſermonibus, mutua conſuetudine adſtringi. ſin haerebit morbus: obſecro te, largire hoc uel meae in te obſeruantiae, uel humanitati tuae, ut omnino tuis litteris ne caream: quas ego meis quàm potero creberrimis dabo operam ut eliciam. Mitto ad te librum meũ de Romanis legibus, proximè rogatu multorum editum. cupio, legas, cum hoc tamen, ſi uacat. nam, auocari te a ſtudijs grauioribus mea cauſſa, nolo. cupio etiã, cum legeris, probari tuo iudicio noſtram induſtriam. ſed hoc me cupere, rogare ne puta. uolo tibi eſſe liberam in utramq; partem iudicandi facultatem. nihil mihi tribue: rẽ ipſam pende ſuo merito, ac ſtatue de tuo ſenſu. nec enim is ego ſum, q̃ plus amicitiae dari poſtulem, quam ueritati; nec tu is es, qui, ſi poſtulem, facile concedas. Pergam ad reliqua, haec ſi tibi, tuiq. ſimilib⁹ nõ improbari cognouero. Vale Poſſeuino ſalutẽ, rariſſimo iuueni, cui⁹ heri epiſtolae reſpõdi. Venetiis.

ANTONIO. POSSEVINO, Patauium. 15

GRATVS, *& iucundus admodum amor is, qui te in eam mentem impulit, ut officij gratia ad me ſcriberes. quid enim aliud exiſtimem? cum argumentum*

tum res quidem ipsa tibi nullum daret. ingenium vero mirifice tuum amaui, amplexatusque, quantum licuit, animo sum, quod raptim, & , vt ad hominem familiarem, familiariter cum scriberes, epistolã tamen confeceris elegantissimam, distinctam luminibus eloquentiae, in qua non fucatus, sed verus, ac tamquam naturalis Rumanae linguae color eniteat. Macte, Posseuine, fratre iam maior, iuuene eximio: vrge totus in studio litterarum. vides, quae te manent praemia. gloriam habes proximam, eamque paene manibus attingis. paullulum si te incitaueris, apprehendes. non meherculle, quia nolis, dico: sed, vt intelligas quantum cupiam, propterea dicendum putaui. faueo enim omnibus, qui recte sentiunt, recteq. faciunt: in te vero mea praecipua & est voluntas, & esse debet. scis, quinctum abhinc annum, Romae, cum te frater tuus adolescentulum adduxit ad me, quibus verbis commendauerit, amicitia iunxerit, & veluti in clientelam tradiderit. ex eo tempore, quoties adijsti ad me, quos tecum habuerim sermones, quam studiose, quam amanter ad illa praeclara, quae frater tuus amabat, sim cohortatus, potes recordari. dixi saepe, non esse tibi de fortunae bonis cogitandum, quae vel improbi malis artibus quererent, vel bonis viris recte quesita facile casus eriperet. ostendi, vere & esse, & appellari diuitem posse, qui liberalium doctrinarum scientiam possideret. non neglexisti: contulisti cogitationes omnes tuas ad studium verae laudis, & in eo nunc apud Franciscum Gonzagam, nobilissimum, ac virtutis amore incensum adolescentem,

lescentem, ita uersaris, ut propemodum uidearis excellere. Quare gratulor equidem fratris tui manibus; quos laetari arbitror summopere, quia talis es, et quia fore tantus uideris, quanta potest esse virtus maximo ingenio, acerrima uoluntate, summo studio comparata. Nec uero, quod epistola tua significat, mea tibi sunt aut ad ullam fortunae accessionem, aut ad dignitatem studia exspectanda. a te ipso, mihi crede, omnia proficiscentur. uirtutem si habes, nihil desidera. ea pro te praestabit. ea tibi omnes honores, omnes, quas petieris, opes impetrabit. o praeclaram uitae ducem. te felicem, Possevine, qui cum hac uiuis, & uiuendum statuis: me miserum, qui, cum idem sentiam, cogor tamen eam à me disiungere, uictus grauitate morbi et ijs curis, quae inuitum alio traducũt. quod si me Deus aliquando respexerit; acquiescam in ijs studijs, quae sola sunt ad naturam meam, sola tranquillitatem animis afferunt, hominemq. paullatim ab homine separant, &, quantum licet, cum Deo coniungunt. Vale. Venetijs.

HIERONYMO . LIPPOMANO, Venetias. 16

BREVIS *epistola tua, sed habet multa suauia. primum significas amorem in me tuum, quo quid gratius? nam, amari à nobili adolescente, propinquitatibus, amicitijs, opibus florentissimo, optabile est: ab eo uero adolescente, cuius ad animi bo-*

na comparãda mens omnis, & cogitatio dirigatur; qui scientiam litterarum ita expetat, vt inani tamen ambitione prorsus uacet, nihil ad se ipsum, ad summum Deum omnia referat; hoc vero eiusmodi est, quod qui aßequitur, triumphat. itaq; ego vehementer mihi gratulor de amicitia tua: quam cupio esse perpetuam: & vt sit, omni equidem studio, omniq. erga te obseruantia laborabo. Quod uero ais nescio quid de beneficio in te meo: mi Hieronyme, noli tantum largiri modestiae tuae, ut vocabulis parum proprijs, nec satis cũ re cõgruentibus utare. quod enim tu beneficium appellas, ego uerius officium, & officium eiusmodi, quod praetermitti à me sine graui culpa uix posset. rogabas, vt consulerem studijs tuis. impetrasti facile, & curaui libentißime. quod enim tribuere uni tibi uidebar, id nõ tam tibi tribuebam, quam litteris, quam uirtuti, quam consuetudini, & naturae meae. amplector tamẽ istam humanitatem: quae tibi non modo beneuolentiam conciliat, uerum etiam laudem parit. nam, ut extenuare, ac dissimulare, quae acceperis, beneficia, ieiuni animi est, & peranguSti, ac sordidi: sic, ea uerbis augere, palamque profiteri, excelsi, atque ampla spectantis hominis est; & ad liberalitatem, idest ad decus, & ad gloriam, nati. coniunge, quaeso, istam mentem, atque istam sententiam cum doctrina, & cum ijs studijs, ad quae te uocat illustre domesticum exemplum Veronensis Episcopi, patrui tui: quem uides auersum penitus à studijs rerum humanarum, eaque contemnentem, quae ceteri admirantur, totum esse in una uirtute defixum, & diuinam consuetudinem, quatenus

tenus

tenus homini liceat, imitari. itaque nunc eius sapientissimis consilijs, ac sanctissimis institutis, eximiaq. doctrina, magna ex parte Romana nititur Ecclesia. hũc tu ducem si sequeris, & in eius uestigio pedem pones, non errabis in hoc dubio uitae cursu, non laberis in lubrica iuuentutis uia. quod te facere, iam, laetor; facturum etiam multo in posterum diligentius, confido. atque ego, quando mihi licere apud te tantum uis, languere te praeclaris in studijs nõ patiar. hortabor litteris, dum abero: præsens sermonibus excitabo. nunc me cupidum urbis, tuique maxime, ac paucorum tui similium, tenet tamẽ in his locis uxoris meae morbus, de qua iactor uarie, tamquam fluctibus, modo spe, modo metu. in vna tantum cogitatione videtur animus consistere, & quietem aliquam capere, cum quasi secum loquitur, & commemorat ipse sibi necessitatem illam rebus omnibus impendentem, vt animata intereant, creata dissoluantur. At est dolendum, si quem viribus aetateq. florentem immatura mors oppreßerit. Ita, si mortem in malis, vitam felicitatis loco statuas. quod qui existimat, refellitur exemplis. quam multis enim, diu viuere, miserrimum fuit? Haec quam diu cogito, videor acquiescere; satisq. leuiter incommodi mei grauitatem sustineo. sed certe nimis acerbe fortuna mecum egit; quae me, de me ipso, vt scis, ac de mea valetudine sollicitum, alienis etiam malis implicuerit. Benacum petere statueram. non licuit, neque forsitan licebit. Asulae quidem, oppido satis eleganti, ubi magnam pueritiae meae partem traduxeram, omnes mihi iucunditates,

omnia

omnia gaudia tum in fratris conuictu, tum in ueterum amicorum consuetudine fixeram. cecidit contra. frater enim aegrotauit diu, neque dum firmus est: amicis autem qui possum frui, cum uxorem, multorum dierum morbo conflictatam, nunc incerta vitae spe animam trahentem, in oculis habeam? De me ipso, ac de meo reditu, noli exspectare dum scribam. vides me alienis miserijs esse miserum: meam non esse liberam, aut solutam voluntatem, intelligis: nisi si meos deserere, idest ab omni prorsus humanitate velim desciscere: quod profecto numquam committam. quod si nostrorum animorum sensus, & nostra consilia Deo patent, vt certe patent: amat, opinor, pietatem meam; eaque, non dubito, quin mihi uel opem ab eo celeriter impetret, uel hoc saltem, ut, quidquid euenerit, moderate feram. profecto enim ex uno illo fonte omnis nostra fortitudo manat, omnisq. sapientia. alioqui facile frangimur, & facile aberramus à vero, insidiosis voluptatum illecebris adducti, & rerum mutabilium fallacissima specie decepti. quae tu, ac multo plura, cum audieris saepe de patruo tuo, quicum ab ineunte pueritia in ijsdem aedibus, atq. in eodem paene cubiculo vixisti: si quid huius generis mihi nunc, multis difficultatibus ac molestijs circumuento, litteris impertieris, habebo à te munus aptissimum meo tempori, dignum amicitia nostra, dignum uero maxime ea persona, quam tu sustines; qui te sacris addixisti, semper ut bene ageres, ut bene cogitares. Vale; &, ad Episcopum Veronae designatum, quem uidi numquam, de fama tamen cognitum studiose

diesse colo, obsecro te, cum scribes, meo nomine salutem plurimam. Asulae. ∞ D LVI

EIDEM, Venetias. 17

NVNQVAM putaui fore, vt iniuriam acciperem in beneficio, praesertim a te cuius in fronte, oculis, vultu habitare uidetur humanitas. benigne mecum, & liberaliter agere, quod est proprium familiae tuae, magnopere te decuit: idq. adeo postulabat amicitia nostra: callide uero agere, & ficta ueritatis imagine fucũ facere, neq; te dignum fuit, ad praeclara laudandarum rerum studia ex nobilissima familia nato; neq; uero me, tui studiosissimo, de tua bonitate, tuisq; moribus egregie non modo sentiente, verum etiã praedicante. astutiae praestantibus uiris nunquã placuere. apertã, simplicẽ, rectã in omni uita consuetudinem sequuntur. quo ego te in numero, quia credidi esse, & quia, ut esses, curare nõ mediocriter debuisti; ideo sum in fraudẽ facillime inductus, & illo tuo figmẽto, quo nihil unquam gustaui suauius, abstinui perinuitus. meae tamẽ inscitiae eo me pudet minus, quia sequitur amorẽ credulitas, & ita uitiũ laude corrigitur. noli igitur me, quasi rudẽ quendã, & prorsus earũ epularum, quae nouo quodã artificio condiuntur, imperitũ, contẽnere; poenarũ satis in ipsas retuli: quã reieci quasi noxiam; cum esset eius generis, ut me docuit heri vesperi Sebastianus noster, vnde simul possem & alimentũ capere, ualetudini meae uehementer aptũ, & palatum oblectare, quantũ antea fortasse

numquam. restitue nobis tuam fidem. liceat mihi meum errorem tuo beneficio corrigere. magna res non est: magnopere tamen sum commotus, uel inscitia mea, uel malitia tua: quae uicit omnino, uel fefellit potius opinionem meam. id si moleste fers, non longe abest mei leniendi facultas: si modo animum tuum induxeris, vt id, quod potes, etiam velis. quod si secus acciderit: praedico tibi culpam exiguam grauiter lues: neque te mellitis placentulis, quibus me munerari solitus es, absoluã, sed ea poena condemnabo, cuius etiam nomen cum audieris, extimesces. interim sustineo me, neque dum mũto iudicium de te meum; quia te spero rationem vtriusque nostrum habere uelle. Cupio tecũ coram iocari, & simul adspectu illo tuo iucundissimo frui. Vale. E cubiculo meo, ante lucem.

EIDEM,
Romani. 18

CVM in magnis molestijs haec vna me res delectare non mediocriter soleat, quod amicitias a me diligenter coli, nec numquam officiũ contemni, ipse mihi sum conscius; legi perinuitus eam partem litterarũm tuarum, in qua me, ut immemorem promißi appellas, atque etiam ut oblitũ humanitatis, leuiter accusas. Ego tuae familiae nobilitatẽ, egregiaq. tuorum maiorũ decora, pro eo ac debui, semper suspexi: te uero ipsũ, praeditum iis bonis, quae nobilitatẽ omnem uincũt, amaui prorsus, a quo die mihi cognitus es, amore singulari: hãc

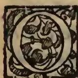
immutari in me uoluntatem, ita etiam si te mihi casus aliquis immutet, neque consuetudo mea, neque natura pateretur. quod equidem antea tibi certum esse, atq; exploratũ arbitrabar, nunc, quando subdubitare te uideo, significandum putaui; ne posthac vnquam suspiciones istiusmodi, plane meo erga te studio, & mehercule etiã tua bonitate indignas, mearum epistolarum afferat infrequentia: quamquam, si tuum otium cum meis occupationibus conferatur, non intelligo, cur ego tuam in scribendo valde laudare diligentiam, tu meam reprehendere negligentiam debeas. satis, nisi fallor, statum rerum tuarũ habeo cognitũ: tu me scilicet uideris ignorare: nam, si nosses, & exigeres tamen id, quod praestare uix possum; esses iniquior. At erat amoris nostri, lenire litteris dolorem tuũ in obitu patrui, summi viri. sit ita: uerumtamen abs te postulabat idẽ amor, ne, officium a me illud sine caussa praetermitti, animum induceres. Primum ego te, per aliquot annos domestica sanctissimi hominis disciplina institutũ, putabam humana omnia contemnere, mortem uero, quae sempiternae uitae initium est, etiam in bonis ducere. Quod si frangimur humanis, aut commouemur saltem; certe enim a stipite, a saxo, a ferrea materia longe distat hominis natura: quis tamen ab afflicto solatiũ exspectat? aut quis me minus trãquilla experitur omnia? quae si tibi nota sint: profecto me liberes ab omni culpa, & cupias reuocare querelam tuam. Neq; uero, si vigeat animus, & perferat aduersa, ita ualemus ingenio, ut consolãdi partes, quae doctrinae plurimum, & sapientiae postulant, audeamus assumere. nõ haec in nobis facultas est: quae

ras eam aliunde licet: si modo, ut significas, quod mihi tamen haud omnino persuades, in te ipso non est; qui & acuere mentem liberalibus studijs, & augere prudentiam usu rerum: ac praestantium virorum sermone potuisti. quae si absint, ut abesse a me magna ex parte fateor: tamen ille ipse, qui tibi luctus caussam attulit, idem a luctu te remouet exemplo uitae suae, cuius abesse nullam partem a constantia, & a virtute reperies. Hunc igitur tibi vnum ante oculos constitue: finge ad eius imaginem quidquid cogitas, quidquid agis: noli oculos ad vulgi deprauatam consuetudinem flectere. ita consules egregie rationibus tuis: & illud recte instituendae vitae consilium, quod a me requiris, nusquam esse praestantius, quam in te ipso, cognosces. Vale. ∞ D LX.

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. SECVNDVS

FRANCISCO. VARGAE CAROLI. V. IMPERATORIS. ET PHILIPPI. EIVS. FILII HISPANIARVM. REGIS ORATORI

Venetias. I

FFICII mei saepe me admonet officiorum tuorum recordatio. officium autem, quod absens absenti praestare poßum, litterae sunt: quas misissem ad te iam antea, nisi huc aduenientẽ graues admodum, & peracerbae curae statim excepissent. quas enim res scis esse nobis in vita omniũ carissimas, omniumq. primas, in ijs me grauiter exercere fortuna coepit, vxore, liberis, fratre, uno paene tẽpore in morbum coniectis. ne mihi quidẽ belle satis est. animo enim affectus, valere corpore qui possum? veruntamen, quia mihi haerent in mente consilia tua, fero haec vt humana, diuina spe, in qua tu soles oĩa ponere, confirmatus. quod nisi hunc in portũ, te ducem secutus, confugissem, facile me tot malorũ subita tẽpestas obruisset. En, quam sit incertus nostrorũ consiliorum euentus, et quam ea, quae nobis ipsi ad uoluntatẽ fingimus, cõtra cadãt. Petiui has regiones nõ sine sum-

ptu, nõ sine labore. spe ductus ualetudinis recuperãdae: reliqui vrbẽ pulcherrimam, mea negotia, tuam consuetudinem, in qua mihi ornamenti statuo plurimum. haec bona, tantũ abest, ut alijs bonis compensata sint, ut etiã multa successerint, quae si ad sensum referantur, mala vere possum appellare. sed, cum me sensus quandoque moueat, ratione tamen vtor saepius. haec ostẽdit, nihil esse malum, nisi quod nostra culpa contingat: ancipitẽ esse in rebus humanis rationẽ iudicandi: nihil enim semper idem esse: quin, quae nobis aduersa, exitiosa, prorsus misera uideantur, ea saepe ita cõuerti, vt ex ijs ipsis multae commoditates emanẽt, contra, quae speciẽ habeant felicitatis, inde fluere quae acerbissima sunt, exsulium, paupertatem, ignominiam. quae ego cũ cogito, reficior paullulum, & excito me, quatenus licet, ad eã virtutem, quae in aduersis rebus elucet: de qua cũ multa sint a philosophis tradita, vnus tamen eam suo exẽplo praeclare docuit nostrae salutis auctor Iesus Christus: quo magistro, quae sit vera fortitudo, discimus, omniumq. laudandarum artium absolutam, ac vere salutarem doctrinã consequimur. Atque ego te, Francisce Varga, quod hoc studij genus omnibus & studijs, & sciẽtijs anteponas, lõge quidẽ hoc nomine pluris facio; quam quod negotia Caesaris Imperatoris ex omniũ sęculorum memoria praestantissimi, & Philippi Regis, omnium Regum maximi, apud Venetam Remp. orator administres. ista enim dignitate alij quoq; nobiles viri claruerunt: pietate vero in Deum, & sanctitate vitę, parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. itaque, postquã a te discessi, vix credas, quã saepe meus

pe meus ad te animus, tuorum sermonum desiderio re currat. equidem, vel si mihi cetera hic omnia secundissima fluerent, quae experior, vt dixi; satis aduersa; iniucunde tamen viuerem, quia procul a te absum; cuius ex humanitate, sermonibus, consilijs mirificos capiebam fructus, & documenta ad vitã recte traducendã vtilissima. Quare iam me minus quam antea, delectat, ac paene displicere totum coepit consilium illud meum de lacu Benaco incolendo. tua me singularis doctrina, tua probitas, tua benignitas ad vrbem reuocat. Benacum, per anni tempus cũ licebit, aestate scilicet ineunte, (nam hieme regionem illam procellis, & ventorum vi totam audio agitari) si valetudo ita postulabit, inuisam. interea meam imbecillitatem ratione victus, & abstinentia tuebor. ac fortasse fiet, quoniã a Deo cuncta pendent, vt Venetijs, intra meos parietes, in oculis, & adspectu meorum, commodissimo vitae genere, ita conualescam, ne qua postea me cæli mutandi necessitas extrudat. quod si assequar; habebis me, si me tantum ab humanitate tua sperare vis, quod profecto vis, familiarem, ac paene contubernalem: & hac equidem spe iam nunc mirifice sustentor. Vale.

HIERONYMO. FALETO HERCVLIS. FERRARIENSIVM DVCIS. ORATORI Venetias. 2

QVOD heri iniecisti in sermone, haeret in animo, &, quo diligentius rem perpendo, eo magis omnia mea consilia, omnes cogitationes ad nouam societatẽ, quaecumq; ea sit, conuerto. vexor enim, & deludor indigne ab homine taeterrimo, omniumq. impurissimo: cui non satis est auertere communem rem; sed me prorsus ita despicit, vt nec dignũ ducat, ad quẽ adeat accersitus. equidẽ nihil mihi adscisco, nihil arrogo insolenter: nihil enim habeo neque a fortuna, neque a me ipso, quo nimium extollar: verũ tamẽ limina mearum aedium terũtur quotidie pedibus virorum clarissimorum, ad me confluentium. tu ipse, tu, inquam, Falete, & maximi Ducis orator, & maximus ipse vir, quem grauissima distinent negotia, qui scribis historiam, qui legum scientiam, veterum, & recentium, scriptis luculentissimis explicas, uenire tamen ad me, quae tua est humanitas, saepe solitus es, horasq. multas suauissimo sermone cõsumere. Malum est, inquies, ab homine nequissimo contemni. Malum: sed peius etiam, expilari. quod nisi tua prudentia medicinam huic malo affert; perijt fructus omnis tuae liberalitatis. clauam enim citius de manu Herculis possim extorquere, quã ab isto nummum. aut igitur ea mihi conseruetur vtilitas, quam tuo benefi-

cio

cio ſperaueram: aut, qui nos vult perditos, perdatur ipſe nobiſcum, & ſocietas communi pernicie diſſoluatur. verum, cum in tuum ingenium, tuam auctoritatem, & ſingularem in me beneuolentiam intueor; traducor facile ad optimam ſpem; tranquilla omnia, commoda, copioſa mihi ipſe polliceor. tu reſtitues vnus afflictam rem: & iſtum poſtremi ordinis hominem, omnibus inquinatum vitijs, indignum prorſus nō modo amicitia noſtra, ſed congreſſu etiam, ac ſermone, extrudemus, vt verſetur poſthac, & viuat cum ſui ſimilibus, in ſordida nequitie, ſeiunctus a nobis, qui humanitatē colimus, & virtutē omni lucro anteponimus. Interim lege, quam ſaepe iam efflagitaſti, partē libri noſtri de quattuor Rebuſpub. quā cupio a te probari. otiū ſi habuero, quale vt aliquando conſequar, operam dabo; in Bellombra tuo, ſi alibi non licebit, totū volumen abſoluam. Vale. Ex aedibus noſtris. ∞ DLVII.

Ex libro de quattuor Rebuſpub.

EX IIS, quae ſupra ſunt commemorata, duae videntur propoſiti nobis argumenti partes abſolutae. patere enim ſatis arbitramur, nō modo quibus uitijs duae maximae, ac firmiſſimae ciuitates, primum Sparta, deinde Carthago, labefactae corruerint; verumetiam, quibus illa vitia remedijs vel ſanari penitus, vel ita ſaltem corrigi potuerint, ne reipub. ſalutem in diſcrimen adducerent. nunc vrbis Romae quaeſtio ſuccedit: qui erat tertius in diuiſione locus. poſtremae narrationi, concluſio futura noſtri muneris, omniumque

nobiliſſima,

nobilissima, & eadem difficillima tractatio, Venetiae nostrae reseruantur.

AC DE Roma, quae nullo magis vitio, nullo grauius vmquam morbo, quam imperij magnitudine, laborauit, primum illud occurrit, nulla omnino in ciuitate post homines natos aut uirtutes, & honestas actiones aliquando floruisse magis, aut aeque malas artes, & exitiosa publicis rebus consilia valuisse. Primis reip. temporibus, cum nullidum de plebe magistratus crearentur, summa senatus potestas, summa fuit auctoritas. vtraque cum per aliquot annos viguisset, inclinare tum primum coeperit, cum tribuni pl. creati sunt. creatos autem culpa senatus, historiae declarant. nam, si prima repetere, &, quae cuique rei caussa sit, placet animo perquirere: tribuniciam potestatem, quae deinde senatus opes fregit ac debilitauit maxime, ipsius vitio senatus Romae constitutam, facile constabit. Quid igitur? an tu, dicet aliquis, senatum reprehendis, quia tribunos pl. creari passus sit, cum plebs eum magistratum non iam vocibus posceret, sed armis extorqueret? an amplissimum ordinem, quia permiserit, quod recusari sine reip. praesenti iam periculo non poterat, imprudentiae condemnas? Ego quidem minime: habeo enim rationem necessitatis; cui parere, sapientis semper est habitum. Secesserat armata multitudo in Sacrum montem: flagrabat ira, & odio in ordinem nobilium: auaritiam, superbiam, crudelitatem senatus accusabat: se bella gerere, vrbes capere, pro patria sanguinem effundere, mortem obire clamabat: pro his meritis inopiam, & iniurias pa-

ti:

ti: senatum commodis frui, senatum honoribus abundare: plebem seruire, quae, vt ceteri liberi essent, quotidie sua corpora hostiũ telis obijceret, quem non mouerent huiusmodi quaerelae? quem non terrerent, cum ij, qui haec querebantur, alij pilas, alij gladios manibus tenerent? recte fecit senatus: tribuniciam potestatem, a plebe flagitatam, concessit, non libenter, sed, vt impetum sedaret, maiorem temporis, quam suae uoluntatis, rationem duxit. haec, vt dixi, recte, nec sine summo consilio: sapiens enim cum necessitate non pugnat: at illud neque recte, neque prudenter; quod, vt in eam necessitatem res deduceretur, siue negligentia, siue superbia commisit. occurri principijs oportuit, & nascentem pestem exstingui. nam, cum omnes ciuitates, quae suo milite bella gerunt, quotidianis prope seditionibus fluctuare necesse sit: quo malo et veterum memoria, & nostra aetate florentissimas ciuitate occidisse constat: summae difficultatis, ac diuinae cuiusdam sapientiae videtur esse, ita rem moderari, ut consistat, neque permittere, vt multitudini, quae satis ipsa per se leuis est, nulla paullo iustior ad motum accedat occasio. Erant in plebe Romana quam plurimi; quibus aere alieno obstrictis, unde soluerent, non erat. hi cum ad tribunal consulum, qui tum, nondum creatis praetoribus, de creditis pecunijs ius dicebāt, a feneratoribus uocarentur, egestatem excusantes, & domesticas miserias ad eliciendam misericordiam commemorantes, tamen non audiebantur. magistratus nectendum feneratori debitorem, tradebat, vt, quamcunque creditor uellet, seruitutem seruiret. iniqua, & ho-

mine

mine prorsus indigna siue consuetudo fuit, siue lex. Tu mihi libertatem lege eripias, cum libertatis caussa leges constituantur? an ego vllam legem potiorem ea lege ducam, qua Deus, vt homo liberum animal esset, ac ceteris animātibus imperaret, aeterno iure sanxit? pecuniam aufers: non relinquis, vnde viuam, vnde liberos alam: fero: relinque libertatem; vt mercenario saltem opere ipse mihi, & esurienti familiae victum quaeram. Cum his acerbe magistratus agebat: acerbius etiam feneratores; qui ciues Romanos, nexu vinctos, grauissimo seruili opere fatigabant, & nexorum in terga flagellis, ac verberibus saepe saeuiebant. Hic senatus miseris ciuibus consulere, caussā libertatis suscipere & potuit, & debuit; nexos e vinculis eximere, humanitatis fuit; diem soluendi laxiorē egentibus statuere, aequitatis; vsuris modum facere, iustitiae. haec & facienda fuerunt, &, vt fierent, cum a patribus plebs, atque consulibus frustra petijsset; ad extremum, vt homines desperare praecipites agit, armata multitudo in Sacrum montem, tria millia ab urbe passuum, secessit. tum, vt plebeiorum animi, stimulis iracundiae perciti, continerentur; senatus, periculo territus, de creando plebeio magistratu, quia res aliter conuenire non poterat, assensit. itaque tribuni pl. primum quinque, deinde decem, creati sunt. ab hac radice ortum quidquid inter ciues discordiae, quidquid seditionis, quidquid bellorum fuit. per annos quingentos, id est, vsque ad exitium reip. tribuni pl. contra nobilium potentiam seditiosis concionibus uociferari, plebem ad noui commodi spem, ad noua incitare consilia

num-

numquam desliterunt. specie libertatem tuebantur; re uera senatum oppugnabant. primo magistratus, deinde & sacerdotia plebi communicata. ad extremũ is, qui solet, exitus consecutus est. nam plebs, vbi, quod paucorum erat, ad se transtulit, rursus ad ipsũ, quod multitudinis est, in unum confert. facit hoc inscitia, facit inopia, facit ea, quae in magno numero semper exsistit, voluntatum & opinionum dissimilitudo. ita popularis administratio quae maxime libertatis imaginem praesefert, occulte tamen, si spectemus exitum, tyrannis est: quoniam ex ea fere semper exoritur tyrannis; sicuti deinde ex tyranno status optimatum generatur. Huius mutationis exemplum satis illustre Roma est. primo, regum summa potestas fuit: deinde senatus, hoc est optimatum, maior, quam populi: tum populi maior, quam senatus: postremo rursus unius maxima, & singularis. populus enim C. Caesarem extraordinarijs imperijs auxit, eoque extulit, unde, cum se monarchiae proximum esse homo acutus intelligeret, priuatam condicionem despexit; altiusque maluit, ut humani mos ingenij fert, adscendere, quam ad inferiora, quae reliquerat, descendere. Neque vero me fugit id, quod a doctissimis uiris memoriae proditum est; firmissimas illius reipu. vires esse, & quae non facile ab externis uiribus debilitentur, cuius non simplex, neque unius generis administratio est, sed ita mixta, ita temperata, ut in triplici forma unum consilium, unam quasi mentem significet. neque ego tum in ciuitate praeclare agi negauerim, cum et vnus, & pauci, & multi maximas res gerunt, nec tamen aut vnus,

aut

aut pauci, aut multi praecipue dominantur. verum vt harum trium partium in suo quaeque munere modum seruet, & ea, quam habet, poteſtatem numquã abutatur, ego quidem hoc fieri poſſe non arbitror. ſunt enim hi tres ordines admodum diſſimiles: & inter diſsimilia perpetuus aequabilitati locus eſſe nõ poteſt. nam quemadmodum in muſicis, quo plures chordae percutiuntur, eo ſuauior concentus efficitur, quia uarius ille multarum fidium numerus, in quo ſumma diſcordia eſt, arte conciliatus, & ad concordiam perductus, incredibili quadam iucunditate aures, animumque permulcet; ſed haec tamen iucunditas ideo breuis eſt, quia de multis fidibus aliqua ſtatim remittitur, & diſcrepat: ſic multorum ordinum adminiſtratio uidetur illa quidem eſſe omnium optima; quia, quo longius ab unius imperio diſceditur, eo propius ad libertatem acceditur; ſed quia multis idem ſentire difficile eſt, facile diſſoluitur. quid autem ex diſſolutione exſiſtat, multarum ciuitatum miſerrimus exitus declarat. quare, cum ſit neceſſe, vt de tribus poteſtatibus quae pares ſint, aliqua aliquando ſe efferat, & reliquis duabus inſultet: ante prouidendum eſt, ut ea, unde magis hoc imminet periculi, quaeque ad temeritatem procliuior eſt, inferiorem locum obtineat, & reliquas duas neque dignitate, neque viribus adaequet. quae vero de tribus ea ſit, quae facilius inſaniat, & cum inſanierit, cohiberi non poſſit, hic ſine dubio populus eſt. qui vt inferiorem in ciuitate condicionem aequo animo ferat, ita fiet, ſi cum eo ſemper iuſte, numquam ſuperbe, interdum etiam liberaliter ſenatus aget. tum populus nihil

appetet,

appetet, nihil molietur: nouos magistratus nouas leges, noua imperia non desiderabit: libera seruitute libenter seruiet: putabit enim se non hominibus seruire, sed legibus. haec si Romae senatus initio cauisset, quique furentis multitudinis impetus, quaeque vis esset, mature cogitasset: non, ut cum seruis agi solet, ita cum ciuibus agi passus esset: necti liberos homines uetuisset: usuras, hoc est inopiae caussam, minuisset: ipsam autem inopiā publica benignitate subleuasset. quae quia non fecit, iecirco illa, quae dixi, consecuta sunt, ex desperatione secessio, ex secessione tribunatus, ex tribunatu ordinum contentio, ex contentione libertatis interitus. Primis temporibus omnia potuit senatus; medijs multa senatus, multa populus; extremis omnia populus. itaque & primis temporibus, & medijs florentissima respu. fuit, extremis concidit. nullum enim ius, nullam potestatem a senatu tribunorum temeritas non abstulit. Aerarij dominus per multa saecula senatus fuerat. antiqua tamen iura tribunus pl. P. Clodius neglexit, legē lata, qua Pisoni, & Gabinio cos. simul cū prouincijs pecuniam, quantam voluit, de publico dedit. Senatus lege Sempronia consulares prouincias proconsulibus decernebat. decretas tamen idem Clodius abstulit, Vatinij scilicet tribuni pl. improbitatem imitatus: qui anno proximo C. Caesari Galliam Cisalpinam cum Illyrico, inuito senatu, sua lege dederat. Legati etiam ex auctoritate senatus+ diligebantur: Vatinius immutauit, & ipse sibi sua lege legationem detulit. Ipsa comitia quodam modo senatus in potestate fuerant; quia magistratum non gerebat is, qui ceperat,

+ deligebantur.

rat,

rat, nisi patres auctores essent. hoc quoque amissum, nec fieri iam solere, Cicero significat in oratione pro Plancio. Triumphum a senatu petere Imperatores e prouincia redeuntes diu consueuerant. inuentus est, qui, cum senatus triumphum negasset, ad populum cōfugerit, & populo iubente, triumpharit. Qui poterat ea resp. consistere, & ad interitum non ruere, in qua, quod senatus improbabat, populus iubebat; quod decernebat senatus, infirmabat populus? ius enim intercedendi tribuni pl. habebant: quo iure, ne senatus consulta fierent, impediebat. at, impedire iussa populi, si senatus uellet; non erat, vt tuto posset. ilico enim, incitantibus tribunis, erumpebat seditio; illico vis, illico caedes. cuius periculi metu saepe senatus iniquissima tulit. nā, ut omittam alia, quae sunt huius generis sexcenta, regna ipsa sine senatus consulto barbaris hominibus ex tribunorum pl. libidine esse donata, scriptū est. quae licentia cum retineri non posset, eo progressa demum est, ut omnia perdiderit. nec dissimilis erit euentus, quacunque in ciuitate pares cum senatu vires populus habebit: non quod, vbi aequalitas est, ibi recte non sit: sed quod, ubi ad aequalitatem populus peruenit, diuturnam esse non patitur. Quare, cum ex duorum ordinum aequalitate statim oriatur inaequalitas; aequalitati perniciosae totam inaequalitatem antepono; & eum ordinem praeesse rebus malo, qui potestate minus abutitur, quam eum, cuius potestatem summa statim licentia, summa temeritas consequitur.

MARIO,

MARIO. NIZOLIO Parmam. 3

EPISTOLA tua, mi Nizoli, vt amici hominis, ac vehementer amandi, summa me uoluptate affecit, ac meam uehementer incendit cupiditatem Parmam adeundi: non quod vrbs, aut vrbis ornamenta, me moueāt: (aliā haec mirantur, apud me vulgaria sunt) sed aueo incredibiliter patronū uetere meum, meum dico? immo uero litterarum ac studiosorum omnium, ipsumque litteris excellentem, Alexandrum Farnesium Cardinalem salutare: quem cognoui Romae, & colui puerum adolescens, eximia iam tum indole praeditum, & earum laudum principijs, quas deinde auctus aetate simul & iudicio perfecit, magna omniū expectatione florentē. quo quidem tempore uehementer vrbs ipsa excitauit me, atque acuit in studio liberalium disciplinarū, adspectu ipso antiquitatis, & multiplici ac uaria hominū eruditorum scientia: sed, ut ingenue vereq. fatear, proprie me expoliuit aula Farnesij moribus, ac litteris; cum uiuerem coniunctissime ac familiarissime cum duobus praestantissimis viris, Marcello Ceruino, & Bernardino Mafaeio: quorum alterum Pontificem maximum, alterum Cardinalem, vtrumque immortalitate dignissimū, aduersa bonis artibus iniqua mors eripuit. Quare, quod me Parmam vocas, & multis verbis inuitas amantissime, non me litterae tuae sopitum excitarunt, sed currentem potius, ut aiunt, incitarunt.

citarūt. quod vtinā cum uoluntate cetera congruerēt, iā iamq. vobiscum essem. sed vides anni tempus: uides itinerum difficultatē: scis, quam imbecillo sim corpore, quam tenui, & ad incommoda, iniuriasq. caeli perferendas parum apto. timeo etiam a militibus; a quibus otiū non est: excurrere enim dicuntur, & prædas facere. non igitur ueniam, cum a vobis vnius diei uix absim internallo? veniam, opinor; quaeq; aduersantur, & impediunt, contemnam omnia: volui omnino meis oculis, Farnesio videndo, satisfacere; volo hanc a me ipso gratiā inire, & salutationis officio, expetito sane, ac debito, perfungi. Te vero, optime, ac doctissime Mari, cuius consuetudine & sermone careo multis abhinc annis, quem mihi tamen ex animo numquam eripuit neque tempus, neque longinquitas, quo studio complectar? quantam hauriam, cum praesens praesentem alloquar, voluptatem? dilexi equidem, a quo primum die te cognoui, tuos mores, tuam naturae comitatē, ac suauitatem: doctrinam vero, ingenium, industriam, suspexi semper, extuliq. laudibus ad caelū: nec iniuria. nam si, Romanae linguae studium colere, & illustrare, laus est; quis hoc te vno aut curauit studiosius aetate nostra; aut cumulatius praestitit? ego ipse, quem tu esse aliquid vis in hac Latine scribendi facultate; in quo uereor ne te fallat amor: nā iudicium in dubium uocare non debeo; sed, si quid sum, magna ex parte de tuo fonte fluxi. thesauros enim Ciceronis omnes, in illo praeclaro tuarum Obseruationum libro congestos, reperi; & usus sum facile: quos colligere dispersos, immensi laboris fuisset, ac temporis. Laudas igitur beneficium

tuum,

tuum, cum me laudas, & quodã modo praemia capis meritorum tuorum. De loco in oratione pro Sextio, disputas erudite: nec a iudicio tuo mea discrepat opinio. quiddam tamen superest, quod me leuiter pungat. qua de re cum erimus inter nos collocuti; vel ego tuam sententiam, ut veram, vel tu meam sequeris gratiae saltem caussa. Vale, & Farnesio Cardinali, simulque Antonio Mirandulae, Episcopo, vni omnium doctissimo, atque humanissimo, meis verbis salutem plurimam dicito. Asulae.

SILVIO. ANTONIANO Ferrariam. 4

ACVTE admodum, mi Silui, nec minus amanter scribis. ego autem in amore facile possum tibi respõdere, planeque respondeo: ingenij signa, praedico tibi, ne prorsus ulla meis in litteris exspectato. non soleo se re studiosius epistolas elaborare: primum, quia, si quid scribitur ad familiares, plane familiariter agendũ puto; odi illa nimis ambitiosa, constructa uerbis, & sententijs exquisitis; deinde, quia ne si velim quidem in epistolis agere accuratius, relinquitur ut possim. vrgeor quotidianis amicorum salutationibus; negotijs, & rei domesticae cura paene opprimor: oculorum uero ualetudine sic interdum vexor, vt nullam partem capiam quietis. quare male merearis de amico tuo, si velis ei, tam valde occupato, tam grauiter affecto, diligentiae onus imponere. imitetur epistola sermonem, ex-

currat libere, nullis adstricta legibus, & suauem quãdam, perfecta non indignã amicitia, negligentiam praeseferat. alioqui officium scribendi, saepe inter absentes necessariũ, gratũ quidem semper, iniucundum & graue, nimis accurata reddet industria. Quod me ornas laudibus; non efficis, ut ipse mihi placeã, aut assumã plus quã soleã: id assequeris, ut me tibi deuincias magis, cuius ex amore fluere ista uideo, nimis in me honorifica, praeclara, singularia: quae optaui equidẽ semper. adeptum me numquã putaui, sed uidelicet, affingere veritati, vobis poetis religio non est: idque facilius libẽter, nẽ, consuetudine intermissa, quodam modo vestra iura minuãntur. me tamen, si poetice scribis, artificiũ tuũ, sin, ut scribis, ita sentis, error etiam delectat. haec enim me tibi commendat opinio, & amorem augeat necesse est: foris etiam, ut spero, fructum pariet: nã meis laudibus, tuo commoti testimonio, cum te excellere ingenio, florere magnorum Principum gratia constet, non pauci fortasse assentientur. quod utinam, id quod in meis consilijs erat summum, Ferrariae mihi viuere per valetudinem licuisset. nae ego te, singulari virtute adolescentem, ita meis studijs, et officijs essem complexus; vt nemini prorsus tuorum familiarium, ne Riccio quidem ipsi, apud quem filij locum obtines, in te amando concederem. Quid, inquies, si te, depulso morbo, confirmares? Vtinam id aliquando eueniat: sed id quidem sperare iam vix audeo. iaceo enim nunc, & langueo miserrime: nec mihi caeli mutatio profuit: nec nouis remedijs locus est; quae iam omnia frustra cõsumpsi: uno tamen bono mea mala cõpensantur, quod etsi vires cor-

poris

poris magna ex parte, ingenium tamen, qualecumque est, vis morbi minime debilitauit, aut fregit. itaque singulis noctibus aliquid scribo, aut legenti puero aures praebeo. sic assequar fortasse, vt, qui me non vidēt, carentem publica, & communi luce, viuere tamen intelligant, atque ita viuere, ne quando cum alijs plane totus exstinguar. Tu fruere, optime Silui, ista valetudine, & isto otio: cum illa tibi naturae munere satis firma contigerit, hoc habeas tui Principis liberalitate vberrimum. Vale.

Venetijs. ∞ DLIIX.

BARTHOLOMAEO. RICCIO

Ferrariam. 5

VERA narras, optime Ricci, atque ita narras, ut in magna tuarum litterarum prudentia facile tamē amor interluceat. Mihi, vt scribis, condiciones hoc biennio delatae sunt multae, omnes cum emolumento, nulla sine dignitate. fecit tamen siue valetudo mea, siue voluntas, seu fati potius, quae in rebus humanis dominatur, occulta quaedam vis, vt omnes reiecerim: hanc postremam, delatam à summo Cardinali, Hippolyto Estensi, vnam auide sum complexus, vnam omnibus anteposui: nec est in meis consilijs quidquam antiquius, quam vt in illius aula, eximij Principis, ac viri praestantissimi, consenescam. itaque, quod hortaris, vt ad uos quamprimum me conferam; non efficis, vt cupiam, qui cupiditate

iam ardeam;dolorem potius auges; cum intelligam, quod maxime volo,id me consequi,hoc quidem tempore, minime posse. nam, vt omittam, quod haec me frigoris acerrima uis,& intēperies caeli semel aut iterum cubiculo egressum pessime accepit, & in eadem claustra, in easdem,ubi multis iam mensibus iacui, tenebras retrusit:praeterea pietas me retinet.Fratres habet vxor mea duos:quos ego ambos vnice diligo: contraque ipsi mihi singularem nō modo beneuolentiam, verum etiam obseruantiam praestant. probi sunt adolescentes, ingenio, modestia,virtute etiam ornati, vna re minus laudandi, quod inter ipsos parum conuenit. orta est inter eos post obitum patris de haereditate dissensio: inde lis, inde odium. quod nisi ego me interponerem; nisi utrumque pensarem, rogaremque per parentis manes,per solitudinem matris, per existimationem familiae:conflictarentur assidue turpibus indicijs, graui iactura famae, magno rei familiaris detrimento. hoc ego dum versor in negotio:dum in eo studium, operamque pono,vt vxoris meae fratribus consulam: putem mihi esse uerendum, ne quis me, sana praeditus mente, reprehendat? non puto. non igitur hoc, te iudice, pertimescam. hem, Ricci, qui sacris in litteris non ambitione,vt multi,sed ita uersatus es, vt scientiam, e libris petitam, vita exprimeres; quae sunt illa praeclara,quae nos ille bonarum actionum magister optimus edocuit?non haec sunt, egentibus subuenire, errantes in uiam,dissidentes ad concordiam reuocare? ama igitur me de hoc officio. non postulo, vt laudes.iam enim didici,vel aetate doctus,

vel morbo admonitus, recte factorum fructum a Deo potius, quam ab hominum iudicijs, expectare; omnemque laudem non in honore verborum, sed in ipsa re, atque in vna virtute constituere. Vides iam duas esse commorationis meae caussas, vtramque satis grauẽ. accedit tertia, ne ipsa quidem leuis, vt imprimam librum meum de legibus Romanis; quem poscentibus multis debere iam diutius vix possum. eoque magis in hanc voluntatẽ incubui, quod inscriptus emittetur Hippolyto Cardinali. Tu, mi Ricci, fac tibi ita persuadeas, amabiliorẽ mihi Ferrariam fore tua caussa. tuis enim sermonibus, tua humanitate, tuo lepore frui, interruptamq. multorum annorum cõsuetudinem licebit aliquãdo resarcire. quod vt sit maxime diuturnum, opto vehementer, & vt tu amantissime auguraris, etiam spero. Vale. Venetijs. ∞ D L V I.

ANTONIO. AVGVSTINO
Romam. 6

ACCEPI tuum Varronem, missum ab Octauio nostro, delatũ a Laeuino. quid quaeris? te dignus est. quod si operam eandem posueris in Festo; plurimum tibi Romanae litterae debebunt, aggredere. quid enim tibi non succedet? qui, (vt omittam illa, quae pleno iam theatro spectata sunt, ingenium, iudicium, doctrinam) quãtus quãtus es, totus labor, totus industria es. ac mehercule non solum cõmuni nomine, sed proprias etiam tibi ego agam, atque habebo gratias. nã, quem in eo li-

bro emendãdo laborem suscipere cogitauerã, quem fortasse, & alijs pressus oneribus, & natura; ac naletudine imbecillus, non ferrẽ, eo me leuabis. Vale. Venetijs. Egregio iurisċõsulto, Pyrrho Tarro, veteri mihi necessitudine coniuncto, salutem plurimam. ∞ D L I V.

EIDEM, Romam. 7

EGO vero & scripsi iam, nisi me fallit memoria, satis aperte; & nunc, quãdo tibi ita placet, iterabo eadem libentissime. Lapides, aut nummos, si quos habes, in quibus mentio fiat legum Romanarũ; eos si nobis impertieris, habebo gratias, tuumq. etiam beneficiũ ipsa fortasse, me narrãte, posteritas audiet. tabulas videor mihi legisse Romae nescio quas: sed neq; tũ descripsi; qui magni non facerem ea, quae nunc quidẽ tanti puto, nihil vt potius mihi sit: neque vero, quo in loco, aut apud quem eas legerim, satis nunc in memoriam reuocare possum. quare ad te confugio, vniuersae arcam antiquitatis, arcam tamen eiusmodi, quae pateat amicis tuis, hoc est bonis viris. quo me in numero quia esse vis, triumpho. Alexander autem tuus facile nostrum artificio vincet. tu enim excellis: at nos quid sumus? aliquid fortasse, si cum alijs; nihil certe, si tecum Augustine comparemur. Plura nec possum, quod erã occupatus: quamquam hoc quidem quotidianũ est: nec debeo hac in re, quam tibi non solum amicitia nostra, verũ etiam litterae ipsae, quibus tibi scio nihil esse carius etiam me tacente, magnopere commendant. Vale,

&

& Siluestrum Aldobrandinum virum excellentem, meum perueterem amicum, nisi graue est, saluta meis verbis plurimum. Venetijs.

EIDEM, Romam. 8

NISI quis casus meis consilijs occurrat, editionẽ cogitabã eius libri, quem de legibus Romanis quinquennio ante a me conscriptũ, debere diutius multis flagitãtibus nõ possum. ad hunc librum quantũ ex antiquis lapidibus accedere possit ornamenti, praeclare, intelligo. porro, tu is es, qui hoc in usu, atq. hoc in genere scientię tum quia Romae viuis, tũ quod in studijs totus haeres, paene solus excellas. quamquã hoc in tuis laudibus minimum est: alia sunt in te, quae ego nõ desino praedicare, haud sane paullo praestantiora: quae nõ est hic commemorandi locus, ac ne significandi quidem, ne tu me nimiũ esse blandũ, &, quasi tuae diffidentem humanitati, ad hoc artificium confugisse existimes. peto igitur a te, atq; etiã rogo, (quamquam hoc verbũ amicitia nostra, tuaq. maxime bonitas respuere videtur) si quid habes, quod ad leges Romanas pertineat, e libris excerptum, & veterum lapidum, aut etiã nummorũ obseruatione collectũ, id mihi vt impertias. bene mereberis de litteris, vel potius bene de te meritis gratiã referes: quãdo quidem earũ ope, ac merito tãtus es: bene etiã de me ipso, cuius laudi, pro nostra necessitudine, meoq. erga te studio singulari, debes velle consulere. quãquã hoc certe non admodum specto: ambitionẽ enim paene

habeo

habeo in extremis: prima mihi est, omniumq; rerum antiquissima publica studiosorum hominũ vtilitas: quo mei labores intenduntur, mea, quaecunq; est, dirigitur industria. excute, si me amas, atque euolue funditus illa tua scrinia, in quibus cõditi rerũ antiquarũ thesauri asseruantur. nemo enim, si possessio literarũ diuitiae sunt; quod homines eleganti iudicio, sanaq. praediti mẽte opinãtur; nemo, inquam, optime Augustine, te ditior est. nec vero de tuis copijs multum imminues, si, quod futurum speramus, inopiae nostrae subueneris. qui si etiam nobiscum plurima communicares; multo id tamẽ quod dares, minus esset, quam quantum tibi, libris assidue tractandis, quotidie quaeritur. verum modeste tecum agimus: petimus a te minima de maximis: itaque facile impetrabimus. Vale. Venetijs.

EIDEM
LEGATO. PONTIFICIO
Viennam. 9

QVOD mihi honore tuo nihil est antiquius, propterea non mediocrẽ cepi laetitiam: tibiq. sum absenti gratulatus, quo primũ tẽpore de legatione tibi delata ad Romanorum Regem, tum ex amicorum litteris, tũ ex multorum sermonibus cognoui. illud, vt uere dicam, molestiae nõ nihil adspersit, quod veritus sum, ne nostrę litterae, quibus, in vrbe dum viuis, tua studia splendorẽ & vtilitatem addunt, te discẽte, & in Austriã vsq;, ad longe diuersum vitae genus translato, iactare pluri

mum

mum facerent. quod si, secus esse, significaueris: (iam enim uersaris in ipsa re, quaeq. tua futura sit in uniuerso fere munere occupatio, usus te monere, et erudire facile potest) cumulabis mea gaudia, & habebo gratiam ijs: quibus honestare tuã uirtutem his honoris insignibus, nullo nostro, hoc est artium, doctrinarumq. libera liũ, detrimento, curae fuit. Ac primum illud, pro meo incredibili erga antiquitatem studio, etiam atque etiã a te petã, vel potius, quando pollicitus iam es, a te exigã, ut Festum Põpeium tua emendatione perpolias, atque illustres; aut, si habes ita emendatum, ut tibi, acerrimi, ac seuerissimi iudicij uiro, satisfaciat, edendũ omnino cures, neque deberi nobis eam utilitatem diutius patiare, quã cum in illo uere aureo libro dispersam videamus, colligere tamen uix possumus, uel plane nullo modo possumus, locorũ, ut scis, paene innumerabilium difficili sciẽtia impediti. bene collocabitur ĩdustria tua, & hunc sibi comitem adiungi, ne solus eat per ora virum, Varro tuus aequo animo patietur. rogãdus nõ es in tua laude, cõmuni praesertim studiosorum cõmodo cõiuncta: tu, si de illa non laboras, hoc saltem commouere te debeat. quod vtinam aut mihi cum hac mente pars aliqua doctrinae tuae, aut tibi mea mẽs, & plane incredibilis ad cõmunicandum virtutem animi propẽsio, cum ista tã exquisita, tamq. multiplici omniũ paene litterarum scientia contigisset. nae ego, quod ad me attinet; multa nõ sinerem ignorari, quae scire praeclarum est, quaeq. in tenebris, nisi tu eras, perpetuo iacebant. nec tamen persuadere mihi possum, te uelle nobis tam iniquum esse, vt tantam doctrinam, si quid tibi ac

cidat

cidat humanitus, (homines enim sumus: nec ego mihi, nec tu tibi de vitae diuturnitate praestare quidquam possumus) exstingui tecum velis. Quid ea, quae chartis iã, & voluminibus explicasti? cur diutius premis, optime Augustine? cur ex ingenij tui fontibus expleri nostrã sitim nõ uis? sed opinor, aliquando facies: & faueo libenter meae spei, paullo minus, quã tuae gloriae; cui scio me optime consulere, cum haec ad te scribo. De me si quaeris: vexamur oculorum anniuersario morbo: nec tamen labori parcimus: scribimus aliquid quotidie, aut legenti puero operam damus: aliquo fortasse ualetudinis damno: sed nihil est tanti, vt a litterarũ suauissima consuetudine sejungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, spectatae iuuenis industriae, & ingenio, ut probitate, praestans, hic est, eritque, ut uideo, in aliquot menses. imprimit suos Fastos cum commentarijs; & interim adornat alia. saepe litigat obscuris de rebus cum Sigonio nostro. sed utriusque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoscendam veritatem iudicium, facit, vt inter eos facile conueniat. Sigonium de facie non nosti: eius tamen scripta, nõ dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarãt: humanitatis, & studij erga te, tuiq. similes testis ego sum. quẽ debes ipsum suo merito, praeterea tuae praeconem eruditionis, diligere. Vale. Venetijs.

EIDEM, Romam. 10

VBI te ad urbem redijsse cognoui, uehementer sane,

ne, pro meo erga bonas litteras perpetuo ac singulari studio, sum laetatus. te enim absente, silere mihi prorsus Romanae musae uidebantur. Scripseram ad te superioribus diebus; easque litteras ad aulam noui Imperatoris miseram; quas acceperis, nec ne, cupio scire. appellabam te, quod iam promiseras, de Festo cũ tuis correctionibus diuulgando. de quo nunc eo magis vrgeo, quia nisi fallor, spatij plus habebis. aggressus ne sis, & quousque opus perduxeris, ac de perpolitione quid speres, si ad me scripseris, gratissimum facies. Vale. Venetijs.

BENEDICTO. RHAMBERTO, rusticanti. I I

SVADEBAM, ut exires; quod aegrotans, quantum esset in caeli mutatione, cognouissem: nunc idem angor, te profecto: neque me congressus, neque sermo cuiusdam iuuat: solus, ut in litore, oberro. qui etiam etsi scio quam sis prudens, & in omni re moderatus; tamen, vt est amor sollicitus, offensiones in te omnes timeo. commune omnium est, ut rure, veluti quandam uiuendi licentiam nacti, liberius agamus. amabo te, mi Rhamberte, noli istam consuetudinem imitari, serua tuam veterem continentiam. &, quoniam mihi, ut saepe tecum locutus sum, aduersus non dissimilem destillationem praesens auxilium fuit exercitatio: te quoque ipsum, nisi fallor, hoc vno maxime senties alleuari; si modo hoc tenebis, vt meridianum

in

in solem ne te committas; multo vero minus in uētum, qui sit inclementior. nam sunt aurae quaedā leues, quarum spiritus nō modo non hominum generi noxius, sed etiam vitalis: & ego, has saepe ultro secutus, sensi lāguentes in me vires earum quasi flabris excitari? Sed o Rhamberte, audi me, hoc verissime monentem. nihil agis, nisi iucunde viuas. si vis te tibi restituere; des te ad hilaritatem oportet, & ex animo tuo dispellas, si qua tristium cogitationum residet nubecula. Hanc esse praestantissimā medicinam, uel potius unā esse medicinam, me quidem, superioribus temporibus eodē morbo laborātem, docuit euentus. quare te rogo, ut pro eo, quanti ipse tibi es, quantiq. etiā nos apud te sumus, quorum salus in tua salute posita est; des operam, vt veterem morbum noua ratione cures, & aliquando istam turbam medicorum malam in crucem iubeas abire; qui te pharmacis non solum diuersis, sed etiam contrarijs integrum iam annum lacerant, dum latentem in obscuro veritatem tuo periculo quaerunt. Vale. Venetijs. ∞ D X L I V. *mense Sept.*

MARIO. CORRADO
Brundisium. 12

DEBEO tibi, mi Corrade, tot iam nominibus, prorsus vt non videam, qui soluendo esse possim. scripsisti ad me saepe: tantum ne? sunt alia: humanissime, elegantissime: laudes in me contulisti eas, quas si agnoscam, ipse me nimium videar amare. tibi tamen

habeo

habeo gratias de ista tã liberali, tamq. erga me prolixa voluntate; eamque, si gratus, idest si vir bonus esse volo, ut certe uolo, puto mihi esse inter summa beneficia collocandam. itaque, cum te numquam viderim, fero tamen in oculis, & quamquam habeas, qui te talem diligant; quos necesse est esse quãplurimos; ego tamen primas in amore partes appeto, secũdis non libẽter acquiesco. nõ soleo blãdus esse, nec auribus dare, quod negari possit ueritati. quare uelim mihi credas affirmãti; neminem me tibi Latina in oratione anteponere, conferre admodum paucos. hoc ego ita iudico: nec tu meũ iudiciũ in dubium reuocare debes: cum mihi iam in epistolis tuis tantum in hoc genere tribueris. unum doleo, tuã istã latere virtutem in extremo Italiae angulo, neque in hac luce versari, vbi fructum caperes eam laudem, quae tibi debetur iudicio, ac testimonio praestantium virorũ. quod si te cohortando possem adducere, vt de migratione cogitares: aggrederer, & in hanc rationẽ totus incumberem: uerum neque mihi de statu rerum tuarũ constat; &, si cohortatione moueri potes, ipsa te res, nequaquam tibi, vt opinor, obscura, uel me tacente debet incitare. Quod scire vis de meis antiquitatibus, haec sunt. Liber nunc imprimitur de legibus: quem, cum erit absolutus, curabo ad te perferẽdum. Edidi iã commentarium in orationem pro Sextio, & proximis diebus in epistolas ad Brutum, & ad Quinctum fratrem: quem tibi nunc utrunque mitto. maiora, uellem, & fortasse possem; verum infirmitas corporis facit, ut laborẽ debiliter; lippitudo autem, ne legere diutius liceat, aut scribere. magnam etiam mihi temporis partem

tem eripiunt salutationes amicorum; magnam domestica negotia: sexcenta praeterea, quae me a studijs auellunt. sed feramus: humana sunt, nec praecipue nostra, sed communia cum multis. Tu me, velim, ames, &, si par pari referre vis, amore non vulgari: Vale. Venetijs.

FABIO. STELLAE Brixiam. 13

CVM tu ad me, Fabi, quem de facie nondum nosti, adductus humanitate epistolam miseris tam elegãtem, distinctam notis non amoris minus, quam ingenij: ferreus sim, nisi te, patremq. tuum sic amẽ, ut amare solemus ea, quae nobis in uita prima sunt. sed quid, si me ipsum etiam uestra caussa plus amem? quid enim? cũ ego me a parẽte tuo magni nominis viro, summis virtutibus ornato, diligi uideam, a te uero etiã laudari, excellentis ingenij adolescẽte. optime ad uirtutem animato; non ipse mihi pluris sim? non gaudeam haberi a uobis, qualis esse semper uolui, &, ut essem, laboraui; sed uoluntati exitum respondisse nũquam dixi? Equidem, cum natura sum, tum valetudine & morbo subtristis; nec ad hilaritatem facile traducor: tuae tamẽ litterae, patrisq. tui, uix credas, qd animo meo iucunditatis instillarint, qua uoluptate, qua laetitia perfuderint. itaq. officij uestri memoria sustẽtor: eaq. sic fruor, ut beneficijs oĩbus anteponam. quod vtinam adire ad uos, ac studio uestro satisfacere liceret. nibil esset optatius: et esset

iter

à [handwritten marginal note, partly illegible: "quantum iucunditatis animo meo in"]

iter Pastorio comite iucũdius. uerum nescio quo fato cõtigit, ut, quo primum huc die perueni, cum tota paene familia coeperim aegrotare, uxor quidẽ grauissime, nec dum ualet; ego satis leniter, sic tamen, ut iaceam. corpori enim imbecillo quaeuis incõmoditas uix ferenda. quamobrem, affectus morbo, ac uiribus infirmus, equo me non auderẽ committere, uel placidissime incedenti. lecticam, inquis, mittemus. hac equidem uehe- rer cõmodius: sed, mi Fabi, hoc genere deliciarum mei ordinis homines uti non solent: ad fortunatos pertinet. itaque differam per aliquot dies, quoad uires colligã, idest, quoad equo, aut etiã rheda liceat uti. equos quidem hic, quales infirmitas nostri corporis requirit, idest qui alterno gressu crura molliter explicent, quos gradarios antiquitas appellabat, facile possum inuenire: sed insolentiã huius caeli non nihil metuo: rheda autem uereor, ne succussu laedat. omnia tamen, ut uideo, moderabitur humanitas uestra. Vale, & patri tuo, praestanti uiro, multam salutem meis uerbis. Asulae.

EIDEM, Brixiam. 14

AGNOSCO tuis in litteris & patris tui summi uiri, singularem humanitatem, & Pastorij nostri, hominis integerrimi, nec eloquentia minus, quam doctrina, praestantis, egregiam disciplinam. & cum ego te propter illos diligam: (est enim, ut scis, uterque mei, & ego item utriusque amantissimus) tum uero ad meam in illos beneuolentiam quae summa est, non nihil tamen tua caussa uidetur accedere. Patet, atque

F elucet

elucet in epistola tua pudor ille, ingenuo dignus adolescente, qui maxime commendat aetatem: patet etiam, qua fit pudor amabilior, plusq. sibi gratiae conciliat, ingenium. quare perspexeram equidem in te, ac laudaueram, quo tempore diuersatus Brixiae sum in aedibus uestris, exceptusque, & cultus a parẽtibus tuis omni genere officij: sed nihil praestantius, nihil admirabilius, quam laudis in adolescente perpetuitas. primum enim lubrica ipsa aetas est; nec reperitur facile, qui consistat: deinde, tenduntur saepe bonis, quibus capiantur, insidiae: & multa sunt ad deprauandum parata, improborum consilia, aequalium exempla, uoluptatum illecebrae. hae sunt illae Syrtes, quibus incerto cursu nauigantes absorbentur: haec illa saxa, quo salutis cum aperto discrimine impingitur. nec vero, poetas, cum & haec, & huius generis alia cecinerunt, simpliciter locutos, velim existimes. vtuntur similitudine rerum, quae subiectae sensibus sunt, ut animos erudiant, moribusq. nostris, ac famae consulant. itaque sapientem appellarunt eum, qui maris pericula, voragines, & scrupulos, & dubijs agitata uentis loca uitauisset, atque illa perdendorum hominum auida monstra, virginum facie simulata, praedulciq. cantu blandientia, contempsisset. quae sunt omnes, mihi crede, imagines humanae uitae: qua nullum est mare difficilius, & in qua, nisi rationis quasi gubernaculo regamur, quam facile fluctuemus, quamq. multa, & quam grauia rei familiaris, existimationis, ac vitae naufragia contingant, si te propter aetatem non dum usus docuit, disce a libris, uel disce a parente tuo,

spectatae

spectatae sapientiae viro; qui se ex hac tempestate tamquam in portum recepit sacrarum litterarum: quodq. habet a foro, quod a publicis muneribus otij, totum id in theologia libentissime consumit. quem tu imitaris, ut audio, si minus in studio doctrinae, at in voluntate, in moribus, vitaeq. instituto. contemnere te aiunt, quae ceteris ab adolescentibus cum voluptate fiunt: abhorrere a lusu, venatione, cursu, alea: leuia ducere haec, inania, indecora, turpia: deditum esse litteris, vel quibus ad humanitatem informamur, vel quibus ad excellentem liberaliu disciplinarum cognitionem aditus aperitur: maxime vero solitum ea meditari, & curare diligenter, quibus aeternae vitae salus comparatur. diuina sunt haec munera, mi Fabi, non a nobis profecta, aut elaborata, nec omnibus impertita. tibi contingit, ut ita sentires, & ita uelles: habe gratiam Deo, qui te tantis in tenebris, atque erroribus praecipuo quodam lumine illustrauerit. alijs non idem contigit: mirari noli, neque caussam quaere. abdita sunt, nec humanis comprehensibilia mentibus arcana caeli. stet illud modo, nihil usquam fieri, nihil euenire aut insciente, aut nolente Deo: quaeq. ille vult, & quae permittit, ea nequaquam reuocare ad nostrum iudicium debemus, neque, recte ne fiant, an secus, interpretari. Et omnino velim, te cum de diuinis rebus cogitas, minuere opinionem scientiae, demittere animum, ac mentem, unamq. putare certissimam doctrinam, pietatem in Deum, aut beneuolentiam: & studium erga illos, qui nobis a Deo commendantur. Quare non dubito quin saepe ita cogites, ut cre

das; nec te ita puto credere, vt re ipsa non praestes; cum te omnes ita viuere confirment, vt a tuis moribus procul absit arrogantia. verumtamen, si tibi laudo id, quod amas, & quod amandum existimas, non a te gratiam ineo? non haec tibi, licet parum necessaria, iucunda tamen commemoratio est? Sequitur illud. Ipse mihi satisfacio: nam, quae laudatio videtur, eadem, si attendis, cohortandi etiam vim habet. quo genere, pro mea in te beneuolentia, magnopere delector. Atque etiam in huiusmodi sermones ego soleo libenter ingredi; quia, si nihil aliud, ipse mihi fructum fero, dum ea tracto, quibus amore summi boni, studioq. incendor. Te autem, cum haec legis, laetari oportet vel tua caussa, qui tuum intelligas iudicium nostra sententia comprobari; vel mea, quem sentire tecum videas, & iisdem gradibus parare adscensum ad ea, quae quanta sint, ex eo conijcitur, quod ipsa tantum spes tranquillitatem parit animis nostris, eósq. non malis modo, sed a malorum quoque metu vindicat. Macte igitur ista voluntate, & isto sensu. mature uidisti, quis esset rectus ad gloriam cursus. sequere iudicium tuum; nec tamen contemnes nos, si quando hortamur: & ipse nos vicissim, vbi languemus, hortare. sic erit mutua gratia: sic amabimus etiam magis inter nos, mutuo beneficio prouocati. Vale. Venetijs. ∞ D L I I X.

IOAN-

IOANNI BAPTISTAE PASTORIO, Brixiam. 15

EGO vero te, mi Pastori, tua caussa dilexi semper. habes enim, quae tibi amorem concilient, doctrinam, & humanitatem. munera, quae mittis, me tibi obstringunt magis. beneuolentiam in te meam augere nō possunt. quae enim a virtute profecta sit, non his tanquam adminiculis nititur, sed consistit ipsa per se, eoq. iam processit, vt ad summum peruenisse videatur. praesta te mihi, obsecro, qualem adhuc cognoui, amantem mei, & in amicitia constantem: munus hoc erit omnium munerum praestantissimum, quod ego, qui sim mei erga te animi ipse mihi conscius, quasi debitum exspecto. Vale. Asulae.

VINCENTIO STELLAE, Brixiam. 16

SVPERIORIBVS diebus, quo magis incitabar cupiditate veniendi ad te, visendaeq. vrbis, vt audio, pulcherrimae, qui essem litteris et tuis, & filij tui, idest vtrisq. tuis amantissime inuitatus; eo me reuocabat magis pudor meus; neq. tā q̄d tua permitteret humanitas, quam, quatenus per modestiam meam progredi liceret, cogitabam ac saepe mecum sic. An tu ad hominem, quem numquam allocutus? quem ne vidisti quidem?

dem? adde: quē uirum, quam nobilem, quam grauem, quam districtū magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura semper, nunc etiā ualetudine impeditus, exquisita quadam ratione, & cura tuendus. Contendebant equidem cum animo meo: nec uici facile, sed uici tamē aliquando, & decreui omnino ad uos primo quoque tēpore me conferre. uereor enim, dum ualetudinis cōmodum exspecto, & id ago, ut, quas morbus ademit, uires colligam, in hiemem ne incidam, idest in imbres, & frigora: quorū altero uiae corrumpuntur; alterū scis esse λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον. nā illud, ī quo tibi fortasse, uel domesticis tuis, incōmodare mea mollities, & paullo fastidiosior in victu consuetudo potest, id nō specto. aut enim exiguū quiddam erit, & feretur facile: aut, si magnum, illustrabit benignitatem tuā. Statutū igitur de re, nec est, cur sententiam mutem: videndum de ratione itineris: quam tu ad meam voluntatem, meumq. consilium, quae tua est humanitas, totā reijcis. ego autem nihil puto commodius, nihil aptius ad uiriū infirmitatem sustentandam, quam lecticula gestari. sed habet species illa, quod ad Fabium tuum scripseram, quiddam nimis honorificum: nec ego is sum, qui quod superat fortunam meam, eo libenter vtar. verum ignoscetur ualetudini: quam satis infirmam, atque imbecillam, concussus et uexatio facile frāgerent. rheda quidem, qua mearum bene perita curationū ancilla cum filiola & puero vehatur, opus est, haec si habebo, vel potius cum habebo; (vis enim me a tua liberalitate omnia exspectare) dabo me statim in uiam, & ea quidem spe, ut aliquem e caeli mutatione fructum

capiam, maximum quidem ex tua humanitate, quam cantari ab omnibus audio. Vale. Asulae.

EIDEM, Brixiam. 17

QVOD veritus sum, fieri video, vt imbribus madescat humus, & puluis in lutũ coacta vias impediat, ac turpi foedet adſpectu. frigoris etiã acres morſus hoc triduo ſentire coepimus. quae cum ſint iter habẽtibus incõmoda; tum vero, maiora vt timeantur, hiemis propinquitas facit: vt mihi vel mature, nulla interpoſita mora, veniendum ad vos, vel totum conſilium neceſſario abijciendum intelligam. febricula omnino tentamur quotidiana: ſed, opinor, decedet, cum primum ex hoc me domeſtico maerore ereptũ ſtatuã in tuis aedibus, ideſt in aliqua, vt ſpero, iucunditate, atq. laetitia. iniurias autẽ caeli, lectica circummuniti, poſſumus cõtemnere. quamobrem, quod tuo commodo fiat, dabis negotium tuis, ut Saturni die, aut, qui ſequetur, proximo, uehicula perducant. Lecticario mandetur, atq. etiam aurigae rhedam moderanti, ne quid approperent, niſi me iubente; & omnino rõnem itineris ad meam voluntatẽ accommodent. hoc tu, ſcio, Stella, uel me non ſcribente, mandaſſes. nihil enim te praeterit, ob eximiam prudentiam: nihil porro non vis amicorum tuorum cauſſa, ob humanitatem prudentiae parem. Vale. Asulae.

* 18

EGO vero, comprimi a te mea cauſſa librũ tuũ, minime volo. quin, ſi ad me refers, vt edas quampri-

mum, suadeo: rogo etiam pro eo, quantus est amor in me tuus: quem non esse mediocrem, tuae literae significāt. an ego ita sim bonis artibus infensus, vt industriae tuae impedimenta opponam, & excellentis ingenij fructus cum bene maturi sint, condi potius, ac domesticos intra parietes asseruari quam in publicum afferri, & cōicari cum omnibus uelim? Illa de tuis hortis, & nostris fontibus, eleganter a te, nec sine sale, prolata sunt. uerum agam tecum perliberaliter, atq. hanc partem libenter dißimulabo, tibiq. totam largiar. in reliquis ēt habeo rationem amicitiae nostrae, nuper institutae, maiorem tamen fortasse ueritatis. Tua scripta, proxime edita, doctrinam habent, & accuratam antiquitatis obseruationē. itaq. vigebunt omnibus, & laudabuntur. quod si quid est, quod desiderari possit: primum id leue est, deinde, vt scis, non imminuit, sed auget naeuus in formoso corpore pulchritudinem. Vale. Venetijs.

EIDEM. 19

NOLI officium litterarum a me requirere: numquam scripsisti, quin rescripserim. quod si contra, quam res est, videtur; alieno vitio fit; a me quidem prorsus abest culpa. De horologio quod iterum iam scribis, vincit pudorem meum humanitas tua. iam enim statueram oneris tibi nihil imponere, publica explanandi iuris cura occupato, quotidie aliquid scribenti, vnde ad nos vtilitas, ad te ipsum gloria permanet; negotium amico dederam: & ille curaturum promiserat:

ferat: nec tamen biennio fidem soluit. quare accipio libenter, quod das. tu mihi, quod tuo cōmodo fiat, horologiū Augustae elaboratū; ego tibi quantā scripseris, pecuniam statim curabo. quale velim, iā antea significaui, factum eleganter, artificio non vulgari. Audieram, quae ducuntur egregiae, minoris triginta scutatis emi non solere. Hoc quidem esset nimium: nec rei familiaris ratio ferret; cui consulere, quia copiosa non est, videor debere. porrò genus hoc ornamentorum soleo cupere, ut non insaniam: cupio autem valetudinis, non libidinis caussa. cum enim me satis tristem natura finxerit, accersenda extrinsecus iucūditas est, quā à me ipso petere non possum; eoq. magis, quod plurimus in cubiculo sum, affectus iam quadriennio per totam hiemem oculorum morbo, molesto tamen potius, quàm acerbo. nollim igitur impensam esse supra decem scutatos, aut omnino quindecim, eamq. ita fieri, si horologium probetur oculis eruditis. itaque vide, cui negotium mandes. nam neq. omnes intelligunt: & alijs alia probantur. ego formam, & artificium, non materiam, cupio emere. De tuis Instit. egi diligenter: hortatus sum, lucri maximi spe proposita. vbi ad pretium ventum est, audire se negarunt, itaque tibi auctor sum, cum ijs transigas, quos faciles iam habuisti, & in tuo merito satis, ut audio, liberales. Vale. Venetijs.

20

VOLFANGVM VVerter, cum aliquot abhinc annis Patauij adolescens daret operā Bonamico, dile-

xi

*-xi multis nominibus plurimum. nam, vt omittam, quod & in adspectu species quaedam index nobilitatis, & in sermone, atque in moribus probitas elucebat; incensus litterarum studio colebat me, atque obseruabat diligentissime, sic, vt in magna frequentia amicorum nemo tamẽ mihi esset illo carior, nemo iucundior. tueor illum amorem, &, quoad viuam, tuebor, eique absenti memoriam, beneuolentiamque, quam debeo, fratribus praesentibus officia, quae potero, accurate praestabo. hos cum mea sponte facturus essem, quantum, optime *, mihi accessisse voluntatis existimas, quod eos tu, vir inter maximos summus, & in exercenda virtute semper occupatus commendãdos mihi tuis litteris putasti? nam, si quis est, qui de tuo ingenio, de doctrina, in primisque de eloquentia bene & sentiat, & loquatur; is ego sum; planeq. meos eo sensus libenter conferam, vt, qui tibi cari sunt, eosdem ego quoque diligam. Qua re si vis, da mihi ornandos, atque amandos, qui ad nos veniunt, amicos tuos. officijs eos, si potero; sin minus, studio certe, & humanitate cõplectar. ac ne dubita futurum, ut, quo tu sis apud me pondere, cum intellexerint, gratias tibi, quod eos tua commendatione sis prosecutus, diligenter agãt. Audio te quiddam pangere in Rhetoricos Aristotelis libros: quod, quale expecto, auguror futurum, praeclarum scilicet, ac te dignum. vrge igitur; vt & communi vtilitati, & tuae gloriae consulas. Vale.*

EIDEM,

EIDEM, * 21

NOS hic, optime (ordiar a re tristi, quando laetae nō suppetunt) annum habemus pestilentem; & pulcherrimam ciuitatem quotidianus deformat adspectus mortuorum. furere iam coepit morbus, & insultat in omnes palam, sine discrimine, qui antea repebat sensim, & latenter, nec fere quemquam, nisi obscuri loci, infimaeque sortis, attingebat, quare diuina sunt imploranda remedia: humana quam iaceant, saepe docuit euentus. Vobis recte istic esse audio, perpetuoque sit opto, tum ab huiusmodi morbo, qui non modo priuatas domos exhaurit, uerum etiam vrbes deuastat, tū a cunctis discordiis, ac bellis, & intestinis, & externis. Te uero florere omni laude, ualere auctoritate, ualere gratia, esse unum, ad quē omnes confluant consilij auxilijq. caussa; nisi plurimum laeter, male sentiā de uirtute, vnde tibi ista fluxerunt; male etiam de me ipso, quia tuā uitae rationem probaui quidem semper, secutus autem sum, quatenus licuit: licuit enim certe multo minus quam uolebam. vnum si addis, ut ingenium tuum, quo nullum vidi praestantius, languere non sinas, & otij tui rationem constare uelis, hoc est, ut aggrediaris ad scribendum illa praeclara, quae te audio tuis familiaribus esse pollicitum, aut, si iam habes instituta, perpolias, nobiscumq. & cum posteritate cōmunices: nae tu* omnium fortunam vincis, & solidam plane possides felicitatem. Equidem, quod ad me attinet,*

net, idem conor pro mea virili parte: & haereo quoad possum in scribendo: sed mea ratio quam non sit eadē, quae tua, cognosce. Valetudine sum ea, quae facile in morbos incurrat, imbecilla prorsus, et incommoda: itaque saepe in cursu institutorum meorum, cum progredi maxime uellem, consistere sum coactus. Accedunt, quae temporis haud exiguam partem auferunt, salutationes multae multorum: in quibus videtur esse honor, & est omnino quaedā species: sed valeat ambitio: odi omnia, quae detrimentum studijs afferunt. Quid domesticas? non n. tantum a me pendent ij, qui meos intra parietes viuunt, vxor, liberi, familia: sed fratres quoque suas in me vno rationes habent sitas: vterq. meis consilijs; alter etiam meis opibus, quantulaecunq. sunt, nititur, ac sustentatur. Vides rerum mearum imaginem, vt in tabula depictam. nec tamen obrui me sino fluctibus molestiarum; sed enitor saepe, & consequor interdum, vt ex omnibus curis, atque occupationibus emergam, meque saltem per aliquot horas in portum recipiam litterarum: quo si frui diutius liceret, in caelo essem: quia non licet, hortor te, cui otij satis est, ingenij vero, scientiae, iudicij multo plus quam mihi, vt haec omnia studiosorum ad vtilitatem conferas. quod si facies; gloriosum tibi erit ex ipsa re quem video praestare posse maxima; ceteris non modo re, uerum etiā exemplo fructuosum: fortasse enim te praeeunte, alij, quoquo modo poterunt inuitati laude subsequemur. Ego meas Antiquitates etsi, ut ille ait, spissum opus est, aliquando tamen, vt spero, pertexam. Vale. Venetijs.

GRA-

2 2

GRATAE mihi tuae literae, gratissimus uero qui ad scribendum animus impulit: atque ego te antea diligebam; quod, ingressum esse minime vulgarem in uiam litterarum, longeque per eam processisse intelligerem: sed auxit amorem in te meum haec, a me nũc minus exspectata, eoq. iucundior, uoluntatis erga me tuae minime dubia significatio. soleo enim amare in hominibus humanitatẽ haud paullo plus meherc ule, quã doctrinam. ac doleo factum esse antea, casu dicam, an uoluntate tua? ut oriatur inter nos quibusdã ex opinionibus dissensio, ijs tamen de rebus, quae si dilucide pateant, quod accidere potest utroque nostrũ disputante, studiosis fortasse non nihil in eo cõsuletur. id quod est in meis consilijs, & fuit semper antiquissimum. Nam quod mea quaedã improbas: si recte sentis, habeo gratiam: errare possum; & corrigi uolo. sin, vbi de meo sensu iudicas, tua te fallit opinio: ego tamen, quae a studio ueritatis culpa manat, libenter ad laudẽ conuerto. itaque, quod ad hanc partem spectat, nemo audiet me querẽtem: excusabo te potius, atque etiam, quoad licebit, ornabo. Quod autem, quae meis in scriptis nõ improbas, ea dissimulas, & in tuos commentarios, meo nomine praetermisso, quasi noua transfers: miratus sum, & requisiui paullisper in eo modestiam tuã: agam enim tecum libere, sicuti natura mea postulat, & inter bonos viros aequum est. Illa de iudicijs extraordinarijs, quae te scribis edidisse, si dederis operam, ut ad

vt ad me perferãtur, etsi ea discrepare significas a sententia mea, gratissima tamen erunt. & gaudeo te tam esse diligentẽ in meis scriptis peruolutandis, et occasionẽ mei admonendi, & corrigendi tam libenter quaerere. sic enim intelligam; ubi corrigendi finem feceris, nimirum, quae supererunt, a te omnia probari. vnum peto; sit condicio par; des mihi, ut idem liceat per te, quod licere tibi per me volo. si quid ego de tuis itidem non probauero, noli grauius cõmoueri. iudicemus pariter, ego de te, tu de me vtrã in partẽ libet: amemus tamen inter nos, vt boni viri solent; &, si quid fortasse de iudicio, nihil tamen de beneuolentia, detrahatur. Libros quos petis, habeo nullos, Cicerone excepto. nec eius generis, nunc quidem, tibi quidquam polliceor. quae vero ipse composuerim, paucis mensibus habebis, si valebo, commentarium in epistolas ad Quinctum fratrem, & librum de legibus Romanis: qui est antiquitatum mearũ sextus. De Sextiana oratione, si scriptam contuleris cum impressa, quaeq. loca uaria sunt, miseris; amabo te: idque ut facias, rogo. Vale. Venetijs.

HIERONIMO. FVRNARINO.
Rauennam. 25

VIDES me tibi satisfacere, &, quod olim petieras, id nunc, tuae memorem voluntatis, re praestare? non enim, ut solebã, plebeo sermone tecum ago; sed eo, quem in quadã epistola patricium appellasti, qui quã tibi sit in delicijs, quantumq. in eo studij posueris, & in

dustriae,

dustriae, facile ex ea ipsa epistola potui cōijcere. uerū, quod ad me attinet, nō ego meas litteras eius esse generis intelligo, ut ab homine patricio scriptae uideantur esse. quid. n. habent, ut ita dicā, nobilitatis, quid splendoris aut in sententijs, aut in uerbis? conor equidem; & huius me cupiditas laudis multos iā annos incitat: sed moratur rei difficultas, occupatio domestica, ualetudinis infirmitas: scribo tamē assidue, quantum licet, & quoquo modo licet. animos uidelicet mihi facit, quod inter nos dictū sit, multorum inscitia: cum quibus interdū me confero non sine uoluptate; sicuti contra, cum in antiquitatē ipsam intueor, cōtemno me, planeque ipse mihi displiceo. uera enim illa fuit, suisq. absoluta numeris eloquētia: nostra infantia est, mi Furnarie, nos balbi, nos elingues paene sumus in Latina lingua. Sed quid ago? dū tecum suauissime loquar, nulla certa re proposita; paginā, uerbis undique sua sponte confluentibus, impleui. erit igitur, quod initio scribere statuerā, idem clausula mearum litterarum. Mitto ad te munusculum tenue, amoris tamen significationē in te mei, commentarios, a me nuper editos, in epistolas ad Brutum, & Quinctum fratrem: quos, cupio, diligenter legas. id si assequor a te, & a tui similibus; bene stabor, & gratia meis laboribus optima referetur. Vale. Venetijs.

LAEVINO. TORRENTIO. Leodium. 24

MIRABAR, cum in tuis uerbis tanta sit humanitas, quae tuo mehercule etiam elucet in uultu, cur de-

beri

beri mihi tā diu paterere tuas litteras, quas, ubi Leodiū peruenisses, missurū statim pollicitus eras. hanc admirationē, in qua molestiae quiddam inerat, sustulit prorsus epistola tua scripta sane elegantissime; in qua caussam tui silentij confers in peregrinationē, & negotia. quod si iā in otio consedisti, exerce ingenium tuum praeclaris in studijs, nō ut amicus tuus, qui nihil vnquā parit, cum tamē parturiat semper, sed ut edas aliquid, quo tuū nomen, aeterna cū laude coniunctum, ab hominum obliuione, omniq. prorsus interitu vindices. Leodiensem Episcopum, de quo multi multa narrāt, omnia praeclara, summoq. digna principe, si quid habeo artis, aut facultatis, ornabo laudibus: sin, quod suscipiam, praestare nō licebit; amabit ille tamē, ut opinor, uoluntatē. tu me interim de meliore, ut ille inquit, nota cōmendabis; eiusq. in me beneuolentiam, si qua est, ea, qua apud illum vales, gratia fouebis. Vale, nosque saepe litteris, si otium est, saluta. Venetijs.

SEBASTIANO. LEONI CORDVBENSI, Romam. 25

SOLES in nostris sermonibus, humanissime Leo, quod mihi maximū est argumentum amoris tui, monere me, atq. etiā rogare, ut pro tenuitate ualetudinis meae litteris utar moderatius, & in studio virtutis, qđ difficillimum est, temperantiā adhibeā: amabiliter tu quidē, & officiose admodum: sed, hoc mihi persuadere

si vis, prius illud persuadeas oportet, non magnopere esse de gloria laborandum: inanes esse nostras cogitationes, stulta consilia, quae ad eam dirigantur. ad quã caussam non tu quidem vnquam tantam afferes eloquentiam, vt in re tam praestanti mihi quidem probes modum esse seruandum. quamquam, quod ad rem attinet, tu quoque mecum sentis, vel potius ego tecum. in litteris affirmas esse viuendum, & optandum in primis scientiae cognitionem. sed cum eo tamen, vt salutis ratio habeatur. obsecro te, mi Leo, quid tu existimas de ijs, qui diuitias immoderate appetunt? num errare videntur? certe. at ipsi aliter putant; itaque persequuntur institutum. quid de ijs, qui honores sitiunt? non dubito, quin hos quoque sentias peccare. & peccant sane: timida est enim ambitio, ideoque misera: neque tamen pauci sunt, quos inficit haec labes. ego & cum his intelligo me errare, & praeterea cum multis: sed diuersa ratio est. illi eas res plus aequo appetunt, quas consecuti, meliores numquam, deteriores etiam plerumque efficiuntur: ego in earum artium indagatione sum nimius, (sic enim ipse existimas) quarum cognitio euellit ex animis uitia, inserit virtutes. itaque vides errorem aliorum cum turpitudine esse coniunctum, meum non modo non turpem, uerum etiam laudabilem. At morbis saepe tentamur. Primum, hoc quidem non est praeter naturam: ars enim praestare non potest, ut recte semper ualeamus: nam, si posset, ij, qui scientiam medicinae tenent, ipsi numquam aegrotarent. deinde, est praeclarũ in maximis laborare: &, quacumq. re uirtutem emas, paruo emas. non pos-

se autem nos ad ea, quae summa sunt, sine sudore peruenire, indicat illud, quod poetae ne Herculi quidem, Ioue nato, nisi maximis exantlatis laboribus, caelum dederunt. Te ipsum rogo, qui me mones; quem ego studia doctrinae video numquam intermittere: vllam ne uoluptatem ea cum uoluptate putas esse comparandam, qua legentes, aut scribentes afficimur? potest esse tanta suauitas, qua non maior ea sit, quae perfundit animos nostros, earum rerum intelligentia fruentes, quae sunt ad bene beateque viuendum necessariae? Quod si quis doctrinam contemnit: haud scio, quid iste curet. negligit animum; quo nihil potest esse praestantius: se ipse ignorat; quo nihil turpius: corpori seruit, ignauiae deditus; quod est illi commune cum belluis; quibus id praecipuũ, vt alantur, uentrique indulgeant, a natura tributum. itaque sequar meum institutum; neque te, mi Leo, neque alios audiam, studiosissime monentes: quorum equidem amo voluntatem, iudicium tamen cogor paullulum requirere, &, vt ipse quoque erga vos amici partes, vestro exemplo, suscipiam; sinite meam vocem in aures vestras influere, quae uobis artium studia optimarum assidue cantat; quae vestra vobis bona commemorat, eaq vt agnoscatis, &, quantũ licet, exerceatis, hortatur. cui si parebitis; fructum capietis eum, quem ipsi mihi, cum meam reprehenditis in colenda virtute constantiam, studetis eripere. Vale. ex aedibus nostris.

MARCO. ANTONIO LOMBARDINO, Patauium. 26

SCIS, optime Lombardine, benignitatẽ a philosophis, magis etiam a Christianis hominib. laudari: recte id quidem: nihil.n.est, quod hominem aeque cũ Deo coniungat: sed illa cautio requiritur, vt adsit cum voluntate prudentia. thesauros plerumque videas in aliquem conferri ab ijs, qui dominantur. quaere caussam: laudabilem nullam reperies. quis igitur beneficium illud praedicabit, in quo neque meritum accipientis, neque iudicium dantis agnoscitur? Equidem pro magnis opibus existimo hesternam illam animi tui significationem. quod enim ad me munus misisti, tum est ipsum per se gratum, quia pertinet ad ea cõmoda sine quibus imbecilli valetudine qui sunt, aegre sustentantur; tũ vero multo gratius, quia iudicij tui laude commendatur. nisi enim tibi meae vitae ratio, nisi ea, in quibus assidue versor, studia probarentur; me tu certe, qui probitatem colis, qui doctrina ingenioque excellis, beneficio non afficeres. quando igitur ex ista tua in me liberali voluntate, quid de meis moribus, quid de litteris sentias facile possum conijcere, contemno Principum diuitias; beatus esse possum in tua beneuolentia; unde honor, & decus, vnde praeclara virtutis argumenta, unde etiam commoda manabunt. quare conserua mihi, si uis me felicẽ esse, tuum amorem: quem certe intelligas mihi deberi, si tibi, mea quae sint erga te studia, liceat

intueri. Illa vero, quae a tua benignitate proficiscuntur, persuade tibi, hoc potißimum nomine, quia sunt amoris argumenta, mihi esse carissima; neq. ex te umquã ex beneficio, sed beneficium semper ex te ipso pendam. Librum de Magistratibus, quem petieras, habeo equidem absolutum, nondum tamen edendum: itaque comprimetur, vsq. dum accurate perpoliam. prooemiũ degustabis: quod ad te cum hac nocturna epistola statui mittere. Vale. Ex aedibus nostris, ante lucem.

PROOEMIVM. LIBRI De Magistratibus Romanis.

QVOD in priuata domo paterfamilias, idem in ciuitate praestat lex. ille praecipit filijs, quid agant, & qua ratione agant: haec iura ciuibus mãdat, & ad pietatem, ad rectum spe praemiorum inuitat; a delicto, proposita poena, deterret. quemadmodũ autem rei priuatae non hoc uno consulitur, si sit qui imperet; verum illud praeterea requiritur, ut imperãti domestici omnes pareant; sic in ciuitate, nisi legem aliquis tueatur, &, vt ei ciues, quasi parẽti optimo filij, audientes sint, potestate imperioq. perficiat; non est ipsa lege praesidij satis; optimeque laudabiliter uiuendi praescripta norma negligitur. quo fit, ut tam legi necessarius videatur esse magistratus, quam lex ipsa ciuitati. Ac mihi, hoc de genere consideranti, longe videtur optabilius esse, ut iniquae legi praesit optimus magistratus, quã ut improbus aequissimae. nam, si summam potestatem cum

opti-

optima mēte coniungas: uir bonus in iure dicēdo, praeter aequalitatem, & iustitiam, nihil spectabit: si quid erit in lege uitiosum, pro sua sapientia corriget: si quid ambiguum, in eas partem interpretabitur, quae ad pietatem, ad communem ciuium utilitatem, ad reip. salutem propensior esse uideatur: sin autem, qui non optime sunt a mente constituti, ijs potestatem addas, & uoluntatem uiribus confirmes: legis uocem magistratus non exaudiet, quid maiores uoluerint, sanxerint, seruarint, non attendet; ad suum arbitrium, suamque libidinem omnia reuocabit. quod cum faciet; reip. quae tota a iure, & aequitate pendet, non solum facto, sed multo etiam magis exemplo nocebit. nam, quia praeeuntem sequi non difficile est: propterea, qui imitentur, quam qui inueniant, plures non modo in rep. administranda, uerum etiam in omni arte reperias. male C. Caesar; qui, libertate ui & armis oppressa, ea, quae omnium erant possedit unus: sed longe improbior, ac nequior L. Sulla; qui, ut auderet sperare Caesar ea, quae consecutus est, exemplo suo perfecit. quod si, qui legibus praefuerunt, tales fuissent, quales eos, qui leges ipsas condiderant, fuissent, legimus: stetisset in suo gradu resp. quaeque artes in ciuitate libertatem auxerant, eaedem facile conseruassent. uerum, in hominibus, non in legibus, uitium fuit. primi omnium duo fratres e Sempronia familia, Tiberius & Caius Gracchi, malo publico eloquentes, & ingeniosi, serere inter ciues discordias coeperunt, infimaeq. plebis animos nouorum commodorum in spem turbulentis concionibus excitare, qui etsi decreto senatus iusta

tii oppressi, debitas eorum audaciae poenas exsoluerunt: tamen exitiosae consuetudinis initium attulit ille dies, qui ciuili sanguine gladios primus infecit. quod enim non modo iustum, sed nec vsitatum ante fuerat, in postea ne nouum videretur effectum est. itaque, cum aliquot post annis P. Sulpicius primum, vt visus est, non pessime animatus; deinde, siue ambitione inductus, siue iracundia concitatus, ab optima caussa desciuisset; eademque fere, quae duo Gracchi, in tribunatu pl. aut certe non dissimilia moliretur: facile ad uim & ad caedes prolapsa res est: neque prius arma quieuerunt, quam ciuium magna parte trucidata, aut erecta, vnius libido antiquis legibus par, atque etiam superior esse coepit. quod neque tunc, neque postea contigisset, si quam sapientes in scribendis legibus maiores fuerant, tam in creandis magistratibus cauti posteri fuissent. nam, etsi non recte geritur publica res, nisi praestantibus viris, acrique ac magno animo praeditis committatur: tamen periculosa in primis haec est, & lubrica sane deliberatio: propterea quod non languentibus in animis, sed in erectis mentibus, ac maximis ingenijs dominandi cupiditas exoritur. honorum spe, fateor, ad labores, ad industriam, ad subeunda etiam pericula homines excitantur: sed in libera ciuitate est, quatenus cuique credatur; & in danda potestate, si modus retinebitur, modus item in gerenda seruabitur. legitimis enim potestatibus, & moderatis imperijs alitur libertas: neque facile quisquam vult, quod se posse desperat: &, qui tantum potest, quantum si consequatur, ceteri nihil possent, hic si malus est, et potestate

fit deterior; sin ita moribus exploratis, vt antea nihil neque fecerit indignum bono viro, neque voluerit, interdum tamen, ut humana mutātur, a rectis cogitationibus ad iniquas libidines traducitur; et peccato eo ipso, quia peccare permittitur, ut possit. Quocirca patriam meam singulari sapientia institutam, ac diuino quodā consilio temperatam licet existimare: in qua neque magistratus ijdem continuantur, quod est seruandae ac diutissime retinendae reip. vinculum firmissimum; neque cuiquam tantum vni committitur, ut extraordinario iure elatus liberali, communique otio moliri periculum possit. qua moderatione factum est, ut post annos ꝏ CXXIV. *(tot enim ab vrbe condita numerantur) non modo resp. sit, verum etiam ita sit, ut omnibus rebuspublicis, quae nunc sunt, magnitudine opum; ijs autem, quae fuerunt, imperij diuturnitate antecellat. quae quibus institutis ac magistratibus usa, ab humili, tenuique principio ad tantam dignitatem, atque amplitudinem peruenerit; neque est hic narrandi locus, & hoc argumentum viri sapientissimi ita nō modo copiose, uerum etiam perite ornateque tracta runt, ut, si quid velis adiungere, idem sit, ac si in Apellis aliqua perfectissima imagine, puta in Venere illa Coa, elabores. Nobis Romana ciuitas proposita est, quae quam multas habuerit partes ad imitandum praeclaras ex eo patet, quod ita bello ac pace uiguit, vt illius uim & potentiā omnes reges populique extimescerent, aequitatem & abstinentiam subiectae vrbes nationesque diligerent. Formam senatus, quod in ea publicū consilium fuit, ordinem comitiorum, iura le-*

gum tribus libris exposuimus . Nunc de magistratib. eorumq. potestate disputabimus; tum, quia locus ipse admonet, (hoc.n. legibus adiunctum, & tamquam adnexum uidetur) tum etiam, quia Ciceronem, cui video in ijs libris, quos de Legibus conscripsit, hunc ipsum ordinem placuisse, libenter imitamur.

CAESARI . FERRANTIO
Patauium. 27

EGO vero istum erga me animum, istā, quae significatur in epistola tua, beneuolentiam amplector libētissime, & amo prorsus amore singulari. nam, ut omittam, quod ita postulat humanitas: tui te praeterea mores, tua modestia, & maior iam aetate virtus egregie commēdat. quae cum ipsa me mouent: tum uero in affinem tuum, Episcopum Suessanum, studium eiusmodi meum est, multis abhinc annis ex incredibili eius humanitate, doctrinaq. susceptum, ut eos etiam, qui mō aliqua illum necessitudine attingūt, quosq ille caros habet, complectatur. quo tu in numero ut esses, affinitate primum, idest naturae quodam quasi munere, tibi contigerat: postea vero cum natura uoluntatem, & cum uoluntate studia cōiunxisti, excolendis artib. ijs, vnde fluxit honor, ac dignitas affinis tui, unde eadē ad te manabunt. si te illi, immo uero si te ipse tibi quam simillimum praebueris. quis enim tantos processus tam adolescēs in philosophia fecit, quātos illa tua in aula perillustri Cardinalis Estensis celeberrima disputatio, multis

prae-

praesentibus, ostendit? Qua tamen de laude ita te sentire uolo, ut maximam esse putes, si cum aetate tua cōferatur; sin res ipsa spectetur, longe statuas maiorem esse posse; quodq. uiae confeceris, id quidem esse multum, nec tamē tantum, quantum adhuc spatii supersit, sed mihi crede, omnis in eo tuorum studiorum sita perfectio est, si, quemadmodum nunc id cogitas, & id, opinor, agis unum, ut intelligas, humanae res quantum aliis aliae praestent, ita quantum infra diuinas humanae prorsus cunctae sint, aliquādo simul cogitabis. nae tu, Caesar, si te ad hanc, quam ignorari a plerisque uideo, praeclaram disciplinam contuleris, magistros habebis haud paullo meliores, quam quibus nunc uteris, aut etiam per omnem uitā uti potes. exstāt sanctissimorum uirorum multis libris expressa doctrina, qua instruimur, & erudimur ad aeternae uitae salutem. habes praeterea domesticum exemplum affinis tui summi uiri: cuius in uitam si inspexeris; excitaberis ad omnem laudem; coles autem pracipue ueritatem; quam ille tuetur acerrime, habuitq. semper antiquissimam. neque uero impedio, quo minus, ut coepisti, Marco Antonio Genuae, & si cui praeterea uelis, operam des: eloquentiam quoque si adiunxeris, ut res graues & obscuras ornate ac splēdide tractare possis, minime improbabo: sed illa praestantiora sunt, quo te hortor, ut aliquam omnino transferas industriae tuae partem. De libris ad te missis, habeo gratiam humanissimo, & in primis erudito iuueni, Sebastiano Leoni, utriusque nostrum aeque familiari; qui mihi hanc instituendae tecum amicitiae occasionem obtulit; quam

auide arripui. iam enim incenderat me studio tui, cum de ingenio, de studijs, deniq. de tua ad optimas res propensa uoluntate multa praedicasset. quod si quid acciderit, in quo tibi opera mea vsui possit esse: id si ipse intelligere potuero, mea sponte suscipiam: sin secus, a te admonitus, efficiam, ut esse tuam apud me plurimi uoluntatem intelligas. Vale. Venetijs.

VIDO. LOLGIO, Placentiam. 28

PAVLLO ante dederam ad te litteras; quas, coniectura dierum, putabã tibi iam esse redditas: hae nũc alterae cõsequẽtur. Scripsi, te absente, me cessare in litteris, & omnino tuam operã, tuamq. illam in meis rebus officiosißimam sedulitatem uehemẽter requirere; sed meũ consilium esse, te istinc ne prius commoueres, quã ego alicubi consedissem. id ego uolebam scilicet inuitus; qui te socium & adminiſtrum meorum studiorũ summè desidero: sed uolebam tamen tui cõmodi caussa primũ, quod hanc equitandi iactationem, quae me quidẽ delectat, tibi, otij cupido, suspicabar non placere: deinde, quod, si accidisset, ut istas regiones peteremus, quod post balnea facturi uidebamur; intelligebã fore, ut adire commodius ad me posses interuallo minore. nunc audi, cur sententiam mutauerim. Cardinali nostro, cui nimium saepe calculus molestus est, multis iã remedijs frustra tentatis, accedere nũc ad aquas Lucenses ualetudinis caussa deliberatũ est; nosque, ut scis,

idem

idem cogitamus.ijs aquis qui vti volunt,id maxime spe-ctant,vt sicco tēpore vtantur. haec est quasi methodus quaedam,quā seruantibus salubres dicūtur esse: permi-stae cum imbribus putrescunt,graui periculo bibentiū. nos porro,o Lolgi,qui didicimus a philosophis, bonā va letudinem expetere,sapientis esse;valde in hac quidem parte sapimus,& ,ut optime valeamus,accurate,quae cumque vires tuentur, aut augent,persequimur ; quae posse videntur infirmare,ac minuere,declinamus.itaq; ad balneorum medicinam prius non accedemus,quā id & tuto, & salutariter fieri posse intelligamus.nunc qui dem alienum tempus est.vides,quae pluuiae,quam pae-ne hiemales dies.haec dum ita se habent,nos opportuni-tatem exspectantes,in his opidis, & villulis iucunde sa-tis oberrabimus.quod quoniam quam diuturnum sit fu-turum,diuinare difficile est;& ego, dum te careo, mul-tis commoditatibus vna careo; tuque vt ternis iam lit-teris significare videris,nō abes a me sine molestia:mea caussa rogo,tua hortor,vt quamquam nondum consedi-mus,mature tamē,nisi quid grauius impedit, reuertas. &,vt scias,quo me loco conuenire possis, Pisis ad idus Iunias, & vltra,vt opinor, aliquanto,sed ad idus Iu-nias certe commorabimur. Vale. Pisis.

HANNIBALI. CARO, Rauennam. 29

FOROLIVIENSIBVS *male sit,qui te lō-gius a me abstrahunt.sed istorum motus praefecti pru-*

dentia

dētia ſedabit,tuque, vt ſcribis Rauennam breui recurres.ibi velim nū quid cauſſae ſit,quo minus ad me quā primum.ego volebam ad te ; ſed impediunt multa,maxime Ciceronis editio; cuius tēpus aduentat,vel potius iam adeſt.itaq.occupationum onere valde premor.ſed mihi nulla res eſſe poteſt tanti, vt ab hoc ſcribendi officio diuellar.Nunc eſt,quod a te velim.Qui tibi has litteras attulit, eſt & mihi, & fratribus meis valde familiaris.eius opera multis in rebus vſi ſumus egregie fideli,cū Rauennam venturus eſſet,quiddam ut exigeret,quod ibi habet in nominibus:petijt a me,ut ſe tibi commēdarem . dixi cum cauſſam optimam haberet, commendatione eum non egere ; tamen me eſſe facturum. Si quid me amas,Care , vel potius;quantum me amas,tantum hunc hominem adiuua.his temporibus, cum fides ubique ſit anguſtior ; uereor , qui debent, ne non facile diſſoluant . ſi res in iudicium uenerit , noli pati,uirum bonum,amicum meum,exhauriri longi tēporis impenſa:beneficium nō conferes in ingratum. memorem enim cognoui . ſed tu eum ne ſpectes: me uide, qui a te peto.mihi enim gratius facere nihil potes.nam, etſi , quod ad nos attinet , ipſi quidem inter nos magis, quam amamus, amare non poſſumus : tamen ualde laboro,in quo me ambitio quaedam mouet,ut homines noſtram coniunctionem, tuamq. in me beneuolentiā perſpiciāt:quorum alteram uitae aequalem fore, alteram eiuſmodi iam eſſe confido, ut nihil addi poſſe uideatur. Vale. Venetijs.

EIDEM.

EIDEM, Rauennam. 30

VIRVM te duco, qui compedes illos frangere, & aliquādo te in libertatē uindicare potueris. id quod ego, qui neruos ingenij tui bene cognitos haberem, prorsus ita fore sperabā. ut autem etiam cum Guidiccione, id est cum homine doctissimo, & ad tuam naturam aptissimo, tibi viuere liceret; hoc uero ne optare quidem vmquam sum ausus. quod quando accidit; beneuolentiae in te meae est, gratulari, quod euenerit; prudentiae autem tuae, non committere, vt frustra euenisse, uideatur. Herum habes, Care: herum autem, dico? cuius ea suauitas est, is in te amor, ut potius aequalis, potius germani fratris loco tibi sit: sed quoquo nomine appelletur, eū certe habes, qualē vis. Quare, quod mihi, aliorum arbitratu cum uiuebas, promittere solitus eras: id ego nunc, quando tui iuris es, non à te petam, sed exigam, vt operas Musis, iamdiu a te, non sane tua culpa, tamen praetermissas, eo quicum es, permittente, atque etiam cohortante reddas. sed ita procul dubio te esse facturum, vel potius iam facere existimo. itaq. hoc ne mouendus quidem es; illud autem etiam rogandus, vt ad nos quamprimum uenias; ut possim urbanitatis tuę sales ex interuallo regustare. pedibus, puto fore commodius: nam mari prae frigore obtorpueris. o dulcem congressum; in quem ego, uix credas, quam multa reseruem, quae, litteris commissa, eandem suauitatem non habent. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Rauennam. 31

FESTIVVM Molsae nostri poema libenter legi, explanationẽ vero tuã libentissime: & sum admiratus acumen ingenij tui summo iudicio coniunctum: quorum alterutrum non ita multis contingit, vtrumq. vero paucissimis. Quod scire vis, quid alij sentiant: idẽ quod ego, nihil esse in illo genere perfectius. quo magis te hortor, vt hanc facultatẽ ad grauiora studia trãsferas, & aliquando te, ab istis occupationibus uindicatum, in litteras totũ abdas. quod si mature feceris; cerno iam aio, quantae tibi hoc consiliũ laudi, quantae nobis, qui te amamus, laetitiae sit futurũ. memini, quid tu mihi te facturũ esse dixeris: neque te arbitror oblitum, quid ego tibi in eam sententiam responderim. Mi Care, induc animũ, nullos praestantiores esse fructus, quam qui e virtute colliguntur. &, cum hoc feceris, quod & facis, & fecisti semper, tum illud tecum existimato, ac pro certo habeto, incredibilem esse expectationem, quam de te apud homines concitasti: quã si sustinere, ac tueri vis, contende, dum integrum est, omni studio, vt ex hoc vitae genere, in quod olim te non tuũ iudicium, sed uis quaedam temporum, tamquam in aliquod pistrinum, detrusit, quamprimum te eripias. quod quia tibi deliberatum esse, mihi saepe ostendisti; nõ ero longior in te cohortando: tantum haec attigi amore impulsus; vt intelligeres, in summis meis occupationibus me tamẽ de tua laude cogitare. De Ardinghello nescio quid atrocius est allatum: quod ego sane quã pro eo ac

* animũ.

debui

debui moleste tuli. hominem enim eruditum, & cum tibi amicissimum, tum a nobis; vt visus est, non alienum cognoui. velim, tu id ad me planius, quid fuerit, & vnde fuerit, perscribas. Vale.

E I D E M, Rauennam. 32

LITTERIS *tuis, quas tu idibus Quinct. dederas, ego nonis accepi. rescripseram, quo modo mihi tũc occupatissimo licuit: postea, cum eas per otium in manus sumpsissem, accuratiusq. perlegerẽ; sensi me quasdam partes, quibus nunc ex interuallo respondeo, imprudentem omisisse. quod ẽt si ita non fuisset; ego tamẽ aliquam scribendi sententiã alicunde arripuissem: non solum, vt quasi tecum loquerer; quo nihil facio libentius; sed etiam, ut tuas elicerem, quarum sermo & purus in primis est, atq. ornatus, & humanitatis, ac beneuolentiae notis maxime insignis. vel quas mense proximo dedisti, quã amabiles, quanti consilij, quam multi officij? quod munus, quae partes in ijs a te sunt hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermissae? quam accurate, quam distincte, quam perite tuam de meis typis sententiam explicasti? quibus quidem typis, spero fore, vt emendatissimis vtar, quando ad te & ad Thomam nostrum missi sunt: quorum alterum in labore patientissimum, alterũ in iudicio elegantissimum cognoui. Quod autem ita scribis, homines hoc animo esse, vt nihil a me nisi perfectum, absolutumq. expectent: facis tu quidẽ officiose, & peramanter, qui ad me excitandum aliorum quoque opiniones, & iudi-*

cia colligás;sed hoc ipsum genus, quod perpoliri a me uis,ut perficiatur,in te est. Quare, quoniam ita casus tulit, ut unus fere hoc tēpore tantū mea caußa posses, quantum ego tua semper uolui:etsi mei commodi, atque etiam honoris ratio postulare uidetur,ut in te rogādo pluribus uerbis utar:tamen id non faciam, ne maiorem desiderij mei, quam humanitatis tuae, rationem videar habuisse. De artifice autem confirmando, quoniam in hoc uides esse omnia, & me longinquum nihil posse intelligis,omnem curam tu suscipias oportet: qui ut idem nobis sit,qui antea fuit, facile cum prudentia, tum commoditas illa tua praestabit. quamquam non dubito,quin ipse per se,uel sine ullo artificio tuo,ad id, quod reliquum est, persequendum ita, ut uolumus, animatus sit. profecto enim constantiae rationem sibi habendum ducet. sed tamen, quoniam gloriae magis studio, quā emolumenti cupiditate, incensus, est ad opus est aggressus; subiicies tu quoque identidē in sermone quasi igniculos,ut uehementius inflammetur. Ficus tuas quod ais te in apertum referre uelle, ut aliquando uenales circumferantur, quae quotidie ab omnibus,te insciente,degustantur;ego, uero,ut id facias, magnopere suadeo. Quod autem meorum typorum exspectationem nimis longam esse dicis; mihi quoque ita uidetur;idq. cum mea caussa,tum tua non mediocriter doleō. Figurarum opus, quod te hortante sum exorsus,texitur illud quidem diligēter:sed uereor ne plus oneris susceperimus, quam quantum nostra imbecillitas sustinere possit.quod si ita erit; accurres, ut parte aliqua nobis detracta, & in te translata, releuemur,

releuemur. Sed ambo, quid sibi vult, quod in tuarum litterarum clausula posuisti? te, si quae essent inter nos ad significandum notae, quiddam occultius fuisse scripturum. equidem, etsi, quale sit, videor mihi iam intelligere; tu tamen vt apertius declares, valde velim. De mandatis meis, ea, quod tuo commodo fieri possit si exhauries; per mihi gratum, perque iucundum fuerit; sed illud primo quoque tempore, de quo se Martellus tuus curaturum recepit: qui si stetit promissis, reliqua ego a te exigo: sin autem, quod pollicitus fuerat, nondum exsoluit; eum tu litteris appella. nam de ceteris non ita valde vrgeo: ages cum licebit, uel dicam etiam, cum libebit. in hoc autem nisi mihi quamprimum satisfacis; prædico tibi flagitatorem habebis acrem, & molestũ: Vale, & amicis communibus salutem a me plurimam. Venetijs.

OCTAVIANO. MAGIO, Romam. 33

TROFECTO nihil tam accidit contra voluntatem, quod aliqua demum iucunditas non temperet. sic sunt humana. angebar animi, (quid enim dissimulem?) tuis fractum occupationibus, ne te complecterer discedentem: nunc idem gaudeo, euenisse quod nolebam: quando tu, arrepta inde tui purgandi occasione, litteras ad me misisti, officio primum refertas, & humanitate singulari, deinde Latine loquens egregie, sic, vt eius vrbis, in quam te cum Aloysio Mocenico,

praestanti uiro, Venetae Reip. legato contulisti, ueterē eloquētiam redolere uideantnr. Quare cum animo sum laetatus erga me tuo; fuitq. uoluntatis ad me amādū propensae gratissima significatio: tum uero ex ista, quā adolescens admodum consecutus es, Latinae linguae facultate, istoque, quo te uideo florere, ingenio, tantum accessit ad laetitiam, quantum ne conabor quidem uerbis explicare, sensu ipso uix, atque mente comprehendo. Atque equidem tibi eo etiam gratulabor magis, si tua bona noueris, idest, si &, quae habes iam, studio tueberis, & quae ostendūtur, ac deferuntur a fortuna, magnifacies; quantumq. in te erit, numquam dimittes; non enim, mihi credas, tanti esse tibi Roma debet, quia Roma est, quae praestantes olim uiros tulit, imperii terminos cum Oceano coniunxit; quanti ob unius hominis consuetudinem, cuius est humanitas doctrinae par, doctrina uero, quae potest esse maxima. is est Octauius meus; qui urbem, a qua ceteri honestantur, sua ipse uirtute nobilitat. Hunc tu uirum nactus, cole, si sapis; &, pete tuam gloriam ex illius consilijs; utere, quantum licet; &, ut liceat plurimum, exopta. ipse te, si uacabit, numquam a suo congressu, numquam a sermone excludet. commendaticijs ad eum litteris minime opus est; nec fert hominis humanitas: & tu illi, quod epistola tua significat, satis iam notus, fortasse etiam familiaris. Quod reliquum est, non te fugit illud, Magistratus uirum indicat. itidem haec legatio, qui sis, qui futurus aliquando, patefaciet, quamobrem incumbe ad laudem: amplectere uirtutem: illa reiice, quae bonis artibus, ac

mori-

moribus aduersantur: quae te saepe in ista aetate, tuorum commodorum, tuaeq. tamquam hostes gloriae, circumuenient, nec facile, nisi prudentiam summam adhibueris, depellentur. Vale, & salutem dic meo nomine exquisitae eloquentiae uiro, Iulio Pogiano, cuius tibi amicitiam, & consuetudinem ualde gratulor. Venetijs.

EPISTOLARVM PAVLI . MANVTII

LIBER . TERTIVS,

HIPPOLYTO . ESTENSI CARDINALI

Ferrariam. 1

ALDE me leuauit, in hac mea satis graviter affecta valetudine, oratoris vestri, Hieronymi Faleti, viri praestantis, oratio: qui cum sermonem mihi, Ferrariae tecum habitum, exposuisset, multaque, vt solet, de ingenio tuo singulari, de summa grauitate, ac sapientia, nonnulla etiam de tua nequaquam a me, vt audieram, aliena voluntate narrasset; cepi laetitiam, quantam aliquis ex insperata, exoptataq. re capere maximam possit; measq. statim esse partes duxi, vt ad te scriberem, ageremq. gratias, quod in eo loco, unde me depellere fortuna conaretur, tua me retineret humanitas. quo sane mihi nihil optatius, nihil hoc tēpore, cum infirmus langueo, ad animum meum sustentandum opportunius potuit accidere. atque equidem ita statuo, actum esse mecum misere prorsus, atque infeliciter, quod meam ad te ueniendi cupiditatem incredibilē pestilentia primum, deinde morbus impedierit; & in eo magnum studia mea, measq. res adijsse damnum: quibus a te, pro tuo instituto, veteriq. consuetudine, con-

sultum

sultum iri optime, pro certo existimabam. quod quãdo ita accidit; & quando me a tuo conuictu non mea uoluntas, non iudicium, aut ulla mentis inconstantia, sed corporis imbecillitas, atque haec anniuersary, ac paene iam perpetui morbi vis importuna seiungit; peto a te, Princeps humanissime, id saltem, quod in tua, non in fortunae manu situm est, tribuas, & largiare, ut beneuolentia mihi tua, & quae fuit antea, & quae, si ad te iuissem, futura erat, eadem conseruetur. hoc si assequor; beatus hac una re sum; cetera paruipendo. ea porro mihi ut conseruetur, ita postulo, si me, qualis in aula tua fuissem, talem esse absentem intellexeris, idest obseruantem tui, tuaq. in laude omni studio & cogitatione defixum. Quod si quibusdam litteris animus a me tuus est offensus, quod in ijs dicar minus fortasse, quam decuit de te, aut de tuis modeste locutus; quod certe secus est: sed si me tunc a mea consuetudine impetus quidam abduxisset iracundiae: nosti pro tua sapientia ingenium humanum: magna vis doloris est: impellimur saepe longius, quã ratio concedat; & facta quae sunt, paullo post infecta frustra cupimus. te tamen ita decet ignoscere dolori meo. si ex iusta, vt ego arbitror caussa susceptus est: sin aliter tibi uidetur, ignoscere tamẽ debes ut eluceat magis in culpa humanitas; quae si omni digna Principe virtus est; te uideatur Principe dignissima; quem ad omnem laudem natura genuit, disciplina erudiuit, multorum annorum consuetudo assuefecit. Vale. Venetijs.

FRANCISCO MOLEINO, Patauium. 2

QVOD meas epistolas descripseris, ualde te amo: & custodiri a te malo, quam ad me mitti. Quod autē, non esse tibi scriptionem illam infructuosam, significas, prorsus non abnuo: uerumtamen, quod tibi hoc in genere multo & plura, & meliora domi quotidie nascantur, hoc equidem nomine haud paullo magis tibi gratulor. quam tu, si sapis, agnosce, & opta diuturnam occasionem. uiuis cum excellente uiro, adolescens, praestanti ingenio, optima ualetudine: uiuis Patauij, idest in urbe scientiarum laude celeberrima: quo tamquam ad mercatum, virtutis cupiditate ita omnes confluūt, ut inanes redire turpissimum ducant. Plura non debeo. noui enim, ad quem: & haec ipsa minime necessaria uidebam: sed obsequendum amori fuit in te meo; qui me tacitus, ut tecum de tua laude loquerer, hortabatur. Patri uero tuo, & optime de me merito, & ijs uirtutibus, quae nobilem uirum decent, in primis ornato, quid est, quod a me deberi non intelligam? Exstabit igitur in te, si qua re potero, studium meum: illum autem colam sensibus intimis in omni uita studiosissime. Vale; &, ut Mureti contubernio, ac disciplina dignum te praestes, quanti tuam laudem facis, quae mihi maximae curae est, tantum enitere. Venetijs.

MARCO. ANTONIO MVRETO, Patauium. 3

BEASTI me tuo iudicio: si modo plus est a te veritati, quam amicitiae, tributum. quod ego, qui faueo meae laudi, facile mihi patiar persuaderi. sed, amabo te, nis ne mihi legem illā diutius deberi? nescis, quam sim studiosus huius generis monumentorū? describe aliquando: aut, si, stantē in media via describere, minus honestum uidetur, nec pudor tuus fortaße fert; da negotium homini diligenti; quando Achilles noster uel negat, uel certe prorsus agit eo modo, ut negare uideatur. salutabis tamen eū meis uerbis: cui certe fortunam opto, qualem si magister eius haberet, omnia bona, merenti peßime, contingerent. Si quid peperit ingenium tuum, dignū paene duxi utroque nostrum, sed si quid te ipso dignum; mitte: ut constes humanitati tuae, atque etiam constantiae. es enim pollicitus. Quid Molinus meus, flos omniū lepòrum, omniumq. virtutum? ut ualet? iube eum saluere quam potes humanißime. Charta me deserit, ut uides, tecum suauissime loquentem. Vale.

EIDEM, Patauium. 4

VNAM tragoediam duobus ipsis diebus, cū aßidue scripserim, absoluere non potui. meorum oculorū, ut uideo, res non est, ac ne digitorum quidem. quid? ego habeo tuos articulos? hui, quantum interest. reliqua

igitur ad te reiȷcio. vinces me facile celeritate; aequabis in diligentia, si volueris.. finge, operam te dare, cum describes, homini litterarum et prorsus ignaro, & prorsus cupido. finge, amico singulari: quem explere officiis, si liceat, optabile sit. quamquam hoc non finges. nam, cum a domesticis discessi, nihil habeo te carius. verumtamen, haec si tibi proposueris; de quo rogandus non es; monere tantum volui; nihil quidquam omittes in describendo. habes, quam ego in me desidero; mentis constantiam, pectoris firmitatem. haec mihi morbi diuturnitas eripuit: quae video esse in te, vtinamq. diu uideam, ἐν τῇ ἀκμῇ habes oculos in legendo, manum in scribendo exercitatam: uacui uero temporis quantum vis: & uis in rebus meis plurimū; qui te saepe dixeris, professusq. sis ad meum arbitriū tua studia conferre: num, quod ad gymnasiȷ curam attinet; nec dies instat publici muneris, &, si instaret, opera haec bidui tota est, bidui, inquam, tibi, nihilo longior: mea uero & diuturni temporis, & laboris eßet non ferendi. ad haec si accesserit voluntas, quae mihi non venit in dubium, & inductio illa animi, quae magnas res facile conficit; negotium habeo absolutum. serua, mi Murete quod in te est, amicum tuum integellum: parce ualetudini: nostram imbecillitatem, tuorū officiorum ope, sustenta. scis, ἐκμοῦ βλέποντος, quo amore, quo consilio, quo etiam praesidio fortunae tuae nitātur. εὖτις ἐμβυζωντος, nosti reliqua. Haec aliena manu scripsi, cum paullulum languerē. tota enim fere nocte, nescio quo casu, somnum oculis non uidi meis, aut vidi tristium imaginum turba permistum. Tuum Euri-

pidem remitto, unaque meum: quem cupio similem esse tui. Ex aedibus nostris.

EIDEM, Patauium.

MONSTRI simile, Muretus non respondet: immemor ne nostri? nefas credere; & hanc suspicionē longe animus respuit. at occupatus? hoc fortasse: uerū vlla ne cursum amoris interrumpit occupatio? omitto iocū. Mi Murete, garrit saepe amor: at tu siles: cū tamen, ut opinor, ita me ames, ut fortasse nemo magis: qđ certe facis mutuo. quod si, quia legem illā describere per tua negotia non licet, ideo nō scribis: rogo te, abijce istā curā. abrogentur potius omnes leges, quam tuarum litterarum fructu diutius careā. nec tamen, detrahi multū de otio tuo mea caussa, volo. scio, tempus quā vtiliter ponas. illa satis erūt: Mi Manuti, videmus: & valere te, ualde cupimus. τὰ ἠθικὰ *sunt in manibus. cum Molino tuo, cum Sofiano saepe sum: plane viuo. Hac sentētia, sed alijs verbis, idest elegantissimis, qbus ipse abūdas, si scripseris; satis plane cupiditati meae, (quid enim dicā voluntati?) satis etiam officio tuo feceris. Video te expectare aliquid de meo discessu. dies appropinquat, vel potius iā adest. iam, ut ille ait, sarcinulae collectae sunt oēs; nec fere, quod agā, superest. itaque nonis. Sep. cogitamus. Cū illo, qui mihi numquā placuit, impuro homine, si quid aduersus me, suscipe, ego in tuis iniurijs soleo, et sustine procelia: neruos. n. habes. ille, nostrā uicem, ulciscetur sua malefacta. nā inuidia rūpitur:*

tur: & habet, quod intimis eum sensibus dies noctesq. excruciet. nos laudabilia cogitemus, & ad praeclara illa studia incumbamus: de isto ne meminerimus quidem; qui bonos omnes, hoc est sui dißimiles, odit iniquißime. Vale, & amicis nostris (sunt enim fere communes) plurimam salutem. Venetijs.

SCRIPTIS *litteris, & iam obsignatis, hesternae tuae sunt allatae, Graece loquentes non minus argute, quam eleganter. qui poßum paria paribus? si pergis, clamabo me circunueniri. mehercule non tã aquis vlli fontes, quã ingenium tuum scatet Graecis & sententijs, & dictis. macte: extra iocum, amo te quotidie magis; quia tu scilicet ad perfectã virtutem quotidie accedis propius. Sed pauca de re. Videsne, quam facile tum ferantur, tum abrogentur leges? Vbi sunt, qui tribuniciã potestatem accusant? illa quidem, cũ bona mente coniuncta, salutaris. Sed haec ne nimium curemus. utere fortuna tua. ego alias regiones specto, inuitus nostri dissidij caussa; sed cõiungemur animis, corporibus disiuncti. id est maximum, in maximo dolore solatium. De Philopono, quia comes futurus est itineris mei, velim ineas rationem, si eum hic reliquisti, ut ad me quamprimum. colligo omnia; ne quid me moretur in discessu. nõ enim id agitur vnum, ut uoluntati meae, sed illud simul, ue fidei satisfiat.*

EIDEM, Patauium. 6

T V *vide, cui committas. ego enim binas tantum accepi. prioribus respondi nudius tertius, meãq. tibi de*

Bono-

Bononiensi re non modo sententiã, verum etiam uoluntatem ostendi. his alteris, quae mihi redditae sunt heri uesperi, si rem specto, rescribere nihil est necesse; sunt enim eiusdem argumenti: sin tuam uoluntatem; quae quanta sit, ex tuis litteris apparet; sunt eadem iteranda. sic igitur faciam. Affirmo tibi, Sigonium nostrum, si Bononiam ierit, praesensq. contenderit, certum futurum. habet auctoritatem, ex huius loci dignitate partam, mire suis amplificatam scriptis, praesertim his postremis, insigni doctrina, iudicio, ingenio, diligẽtia refertis. studia Bononiensium ciuium facile colliget. ciuitas enim est ad humanitatem nulla propensior. Accedit, quod aut petet solus, aut cum ijs, quos neque nominis fama, neque vero, ut a non nullis accepi, litterarum scientia magnopere commendat. Bargaeus enim, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, *condicionẽ illam certe non spectat. qui enim Pisis dominetur, & sua uirtute, quam nouimus excellentem, & Principis gratia, cuius in ditione natus est; quo consilio ad res nouas animum adijciat? Ergo, si Bononiae Sigonius, uides, quid sequatur. dijs hominibusque approbantibus in eius locum adscendes. quo mihi nihil esset optatius. nam speciem habet Bononiensis condicio maiorẽ, ut in gymnasio Italiae celeberrimo: emolumenti certe haud paullo plus hic uideo futurum, atq. etiam de dignitate uidero. tractantur oĩno litterae splendidius in publicis gymnasijs; & docetur de loco superiore virtus maiore cum gloria: sed clarissimum Venetiarum nomen quasi luminibus obstruit Italicarum omnium ciuitatum: & hic ortum decus facile manat, ac diffunditur per omnes gentes, propter*

huius

huius vrbis communionem & quasi societatē cum orbe terrarum uniuerso. Hic uenit in mentem: Cur tu igitur migras? alia ratio est. ego vrbem linquo, non cū urbe emolumentum. quin hoc augeo uehementer; illam prorsus amittere non uideor, quia Romam specto. Habes meam sententiam; quod quidem ad te attinet. De Sigonio autē, quia nihil est tam amplum, quod eius virtus non aequet meam, ut opinor, diuinationem exitus non fallet. nisi si quid attulerit casus; qualia fert hominum uita. De Molini nostri ualetudine, cum rescribes, adde uerbum, si me amas. Vale. Venetijs, nonis Sep. quo me die discedere cogitantem noua res detinuit.

EIDEM, Patauium. 7

QVID homini non timendum? cum te, tam validum istis lateribus, ista aetate, nihil tale metuentem animus reliquerit. ualde me percussisti tam graui nuncio, eoque magis, quod ignorare te caussam scribis. nam tuendi tui quam rōnem inibis, si te morbus inuasit imprudentem? tuam continentiā narras. equidem ita credo. vnde igitur fluxit uitium? parce tibi in studijs mi Murete, pro eo quanti ipse tibi es; aut si te ipse non diligis, quem omnes paene diligunt, pro eo quanti ipse apud te sum: quem tu nisi magni facis. egregiū simulandi tenes artificiū. nescis modum esse retinendum in omni re? nescis uirtutem nimis appetere, uirtutem non esse, age igitur. iam te respice, si minus antea: tibi consule, & eā quaere gloriam, quae te uiuentem oblectet,

non

non quae discedentẽ e vita prosequatur. ita diu iucunde viuã, ut acerbe nunc uiuo, quia sollicitus de te sum. medicos habes doctrina singulari, quorum consilio uti possis: caelo uteris clemẽtissimo: in rebus tuis nihil, opinor, est incommodi. genus enim uitae non honestum minus, quã utile delegisti. etsi te scio de re & lucro minimũ laborasse, illa uero habuisse prima, quae nec mihi postrema unquam fuerunt, decus, & amicitias nobilium uirorum. Haec cum ita sint; modo paullo minus mentem, & paullo magis corpus exerceas, rectissime tibi erit: nosque, tui peramantes, afficies maxima laetitia. quod auguror futurum: & ut meam spem, quantũ in te est, exitu confirmes, te ipsum tua, nec minus mea, caussa rogo. Kalendis Apr. omnino te, sin id minus, Catullum tuum exspecto. diem vnum prorogari, è re mea non est. Vale.

EIDEM, Patauium. 8

PLANE nõ assequeris, ut video, quorsum illa de Momo scripta sint a me. non enim id spectaui, tuam vt remorarer industriam, sed vt acuerem potius, atque incitarem. tu autem ita commotus es, ita mecum vehementer, ac paene iracunde agis in epistola tua, ut vix tibi temperes, ac ne satis quidem, cum velles, temperare potueris; quim aculeos etiam in me nonnullos emitteres. deinde quasi blandiris in extremo, verbis vtens amantissimis, atque honorificentissimis: cum ea mihi tribuis, quae si respuerem, ipse me non amarem. tanti enim mihi sum, quanti ab ijs,

quibus

quibus ego plurimum tribuo fieri me sentio. Ac putabam, mi Murete, meos tibi sensus bene cognitos omnes esse: quod si paullulum a mente quandoque aberraret oratio, non esse facturũ, ut eo mea verba detorqueres, quo neque meum iudicium, neque nostra iam paene fraterna necessitudo ferret. quod quando secus video cõtingere; aberit posthac a meis litteris omnis ironia, aberit iocatio, quidquid deinde eius esse generis intelligam, vt in utranque partem flecti possit: de illo ne meminero quidem, si potero. hominem enim contemno: silentium quidem, quod potero, ipse mihi imponam. De Plauto videor tibi scilicet, quod aiunt, in alienam messem. sic enim illud interpretor, A me, vt scis, efflagitabatur. *Tu vero, me perlubente, rem suscipies: si modo, quod contra mihi videbare, animum induxisti, vt efflagitantibus breui satisfacias. uerum, si praeclaros de Finibus commentarios, ad exitum iam perductos, paucorum dierum studio perpolire non uis, & magno litterarum damno pateris iacere: qui sperem te aut uelle hoc tempore noui aliquid ordiri, aut, si ordiaris, posse pertexere? magni negotij est, quantum otij res exigat tuis occupationibus eripere; nõ minoris, a te ipso, ut uelis, impetrare. facio tamẽ aequissimo animo, ut in te reijciam, ac transferã hoc, quidquid oneris, aut laudis est. consulatur modo publicae utilitati. id, non modo a te, quem fero in oculis, sed si uel ab ijs, quos & de facie, & de nomine prorsus ignoro, praestabatur, aeque laetabor. Quare non solum per me licet, uerum etiam, si pateris, precibus tecum ago, ut ad emendandas, illustrandasq. Plautinas comedias tuã excellentem industriam*

strìam conferas. vereor tamen, ne, quod summe cupio, id frustra rogem, atq. expectem. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 9

REM tenes: optime tres poetae coniungentur, ille, M. ANTONII. MVRETI. COMMENTARIO. ILLVSTRATVS; *reliqui duo, si rem suscipis; quod ita liberaliter, ac benigne polliceris, ut a me nõ minorem uerbis, quam re gratiam ineas;* AB EODEM. EMENDATI. *quod si, ut significas, ad emẽdationes aliqua praeterea fiet accessio: nae ego tũc, vere mutuã inter nos esse beneuolentiam, intelligam, ac velle te mecũ officijs certare: in quo antea (dicendũ est enim) potuit esse illustrior amor tuus. Confugies videlicet ad occupationes: ego ad illud: Nulla potest esse occupatio tãta, quae amoris, & officij cursũ debeat interrumpere. me ipso quẽ quam ne magis impeditum a negotijs, districtum a curis unquam nosti? quis tamen amicorũ (amicorum autem? immo vero etiam alienorũ) negotia curat libentius? tua sane caussa noctis etiã partẽ cogitando saepe cõsumpsi, cum tamen corpusculi tenuitas maxime quietẽ postularet. Sarcies igitur, si quid omissũ: uel, si nihil, auge superiora; quod certe potes, et, si meum in te animũ spectas, etiã debes. Vale.*

EIDEM, Pataiuum. 10

REMITTO scholia, ut habeas corrigendi facultatem. quamquam est, cur addas potius, quam mutes.

quid

quid enim? totus ne quartus liber ita mendosus aut obscurus est, nihil vt assequare, nihil scriptione dignum excogites? mihi non probabis, nec omnino cuiquam, tuũ in Catullum praestantem commentarium qui legerit. confice igitur. quãtum quidem per te licet, licet autem tibi, quod, vt ego sentio, quam paucissimis. nos opus nostrum intermisimus tua caussa, tuum ipse opus nostra caussa vt vrgeas, atq. absoluas. nec dubito, quin, si adniti volueris, et quasi cum ipsa re contendere, quod ego interdum soleo magna ex parte praestes id, quod praeter opinionem meam, vt aliquid ἐκ τῶν ἀδυνάτων, *abiecisti. De rebus tuis, quae mihi mehercule magnae curae sunt, consilium dies afferet: animus certe meus fluctuat: ita multa in utramq. partem occurrunt. placet constantia, ita, sed si cum vtilitate coniungatur. vtilitatem porro non lucro magis, quam dignitate, metiamur. quod tu quoque videris significare in illo loco,* Vellem hic paullo ἐντιμότερον viuere liceret. *Veruntamen, mi Murete, si quid agimus minus interdum splendide, contra quam nos praeclara liberalium disciplinarum studia docent, excusamur temporum iniquitate, & multorum exemplo; qui, cũ affluant ijs rebus, quae saepe a nobis, fortunae potius culpa, quam nostra, desiderantur, quotidie tamen aliquid vltra appetunt: quam meus magister Egnatius, si audires uerba, summam stultitiam; si vitae rationem spectares, plane singularem sapientiam iudicabis. Vale. Venetijs.*

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 11

QVINCTILIS Kalendae, quem tibi ego diẽ definieram, praeteriere iam, vt vides. itaque, si quã ex meis litteris de perpoliendo Catullo tuo curã susceperas, ea te libero. tẽporis enim coactus angustijs, mandaui meis, ut alia quaedam praelo subijcerent. mẽsem, quod ad me attinet, vel integrũ, eoq. amplius licet, interponas. interim ad Terentium omnẽ tuam industriã, suadeo, conferas. noui omnino te laudis in studio numquã languentem: sed in hoc libro, qui maxime omnium versatur inter manus, ipse te debes incitare, & eo magis, quod erit, qui editum statim arripiat, syllabatimq. omnia dimetiatur. admodum enim seuere, ac studiose iudicat aliena; sua vero premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbus etiã in se ipsum, minimeque indulgens. Ego accingor ad Plautum. nec desperarem aliquid a me, si minus ingenio, saltem diligentia, posse praestari: sed interpellant salutatores a mane ad vesperam, honesti illi quidem, cupidi virtutis, officio, & amore erga me, ut videntur, incensi; tamen interpellant. scis illa Ciceronis nostri, ad Sebosi, Arrijque aduentum ingemiscentis. Hui, vnum ne ego Sebosum, vnum habeo Arrium? videlicet: sexcentos: quibus, velim nolim, horae dandae sunt omnes. ex quo quantum molestiae, quantum hauriam acerbitatis, ipse, qui meam consuetudinem, ac meos plane sensus tenes, facile potes conijcere. nam rem familiarem, etsi minime abundo, iacere tamen aequo animo patior: studia vero

mea negligere nullo modo possum. De tuo aduentu spē nonnullā inieceras: eam rursus extenuant postremae tuae litterae. ego illud scilicet primum, vt habeas rationem valetudinis; secundo loco, quod tuo commodo fieri possit, vt te nobis restituas, exopto. Quid Molinus noster? quid agit? quid autē ego hoc quaero? nimirū ille totos dies tecū, idest in virtute totus est; nec tuam complexus doctrinā dimittit, iudicio adductus suo, meo cōsilio confirmatus. Vale. Haec ante lucem, cubans in lectulo, amanuensi meo, & iam meorum studiorum socio, dictaui, nobili adolescenti Cyprio, Herculi Podocatharo, qui cras Patauium cogitat, teq. meo nomine salutabit. illa superiora familiari meo, Sebastiano Leoni qui se forte obtulerat, dictauerā inambulans, quod erā paullo crudior: nec fere mea manu libēter uti soleo.

EIDEM, Patauium. 12

QVI mihi tuas attulit litteras, ei ego meā omnem operā, si qua in re vellet vti, atq; omnino quidquid valeo, tua caussa detuli. visus est meā amicitiam plurimi facere, & a me, praeter eā, nihil expetere. quod illi facillimū fuit impetrare. nam cum omnibus natura pateo: tū uero, qui a te diliguntur, amore meo nunquam excludētur. Catulli quod apud te reliquum est, biduo si miseris, satis opportune facies. deinde mihi orna duos comites eius, utrūq. dignū, vbi neruulos ingenij tui contendas. etiā illud mihi tribuis petēti: quod ante omnia & vnū fortasse; spectare te puto. cras, ad summum perendie

rendie tria Catulli folia mittam. Filiolum meum Hieronymum, nondũ quinquennem, Aldo parem ingenio, valetudine firmiorẽ, mandare Epidaurum ad hominẽ eruditũ, meiq. peramantem, Paullum Bosium, cogitabã. ibi moribus, & primis litteris imbuetur. nã ego me ad haec humilia demittere nullo modo possim. Quid praeterea? nihil scilicet: imo aliquid. Scribe, amabo te, mi Murete, vt instituisti, quã saepissime. mehercule, e summis atque assiduis nõ modo negotijs, uerũ etiã animi curis, tantũ in tuarum epistolarum elegantia, et suauitate conquiesco. atq. etiam, dũ ipse ad te scribo, quia te mihi praesentem statuo, mutuumq. inter nos sermonem fingo, incredibili voluptate perfundor. Vale. Venetijs. Hercules meus, quia festus hodiernus dies est, abest. ideo haec mea manu, decies interpellatus, exaraui.

EIDEM, Patauium. 13

AIS ne? Iannotus ita suasit? vix adducor, vt credam. tibi tamen cur non credam? ego mehercule, quod Iannotus probare videtur, id nõ solum probo, verum etiã mirifice cupio. quid enim mihi suauius tua cõsuetudine? qua nihil iucundius. tuo vero sermone quid vtilius? qui solet esse tum eruditus, ingenijq. notis adspersus, tum etiã beneuolẽtia refertus in me singulari. At, Ferrariensem condicionem vt acciperes, auctor sui. Id quidẽ (tu scis: facile enim potuisti conijcere) valde cõtra meã volũtatem: cui nihil potest esse molestius, quã a te diuelli. Sed quid? an ego paterer tuã fidem in du-

biũ uocari? qua maxime probitatis nititur opinio. Dixeras de Turulone, praestanti uiro, non solũ animi, uerum etiã fortunae bonis ornato: cuius mihi fuit, item ut esse debet, auctoritas grauißima: nec ausus sum repugnare: dedi manus ἰτέον conclusi. quod si Iannotius, quem noui rerũ agendarum vsu peritissimum, antiqui hominẽ officij, pollicetur sese impetraturum: suscipio, quod abieceram, consilium; nec iam amplius ἰτέον, sed hic, hic nimirum φιλοσοφητέον, idque nobiscum summa cum animi voluptate clamo. Ergo, quod iam institueram, obseruabo omnia, omni enitar studio, omnibus inseruiam. uolo te bene sperare, me agente, bonis fauentibus, inuidis & obtrectatoribus imbecillis. Molino, parum abest, quin uehementer inuideam. quid ni? artem memoriae tenẽti; verumtamen impedit amor, a quo abesse solet inuidia: etiã ea spes, quod ille, quo eum bono alienus homo impertiuit, cui suo, homini amantissimo, fortasse etiam bene merito, certe numquam denegabit. esset enim sui dissimillimus, idest humanitatis expers. sin recusat: allegabo ad illum, quem? quem putas? te scilicet, cui debet omnia: si modo in uirtute oĩa posita sunt: quam ille discit te magistro. καὶ σύ τε δύ' ἐρχομένω, quid non impetremus? Vale.

EIDEM, Patauium. 14

PROFECTO nihil est uberius amore in me tuo: nec amori cedit ingeniũ: itaque mea caussa & uis omnia, & idẽ facile praestas. quod cum ita sit; nimis tamen facerẽ impudẽter, atque adeo neque ipse te amarem,

rem, nec amore tuo dignus essem, si plus tibi oneris imponerem, quam occupationes patiantur tuae. Scholijs, quae polliceris, contentus ero; quandoquidem video te commentariolo non vacare. tu modo qui Catullum expolieris, da operam, vt in Tibullo, & Propertio, qui locum illi proximum in elegantia verborum, atq. in sententiarum concinnitate obtinent, quam simillimum tui te praebeas: ita tres pulcherrimi poetae, & sine dubio inter Latinos in illo festiuo genere principes, ueterem suum splendorem, ereptum vetustate, atque hominum inscitia, tuo maxime studio recuperabunt. ego autem ipse mihi gratulabor, & quodam modo gratias habebo, quia te ad hanc industriam excitauerim. nec desinā eadem ratione de litteris, quando per humanitatem tuam licet, bene mereri, cum eo tamen, ut tibi, homini occupatissimo, studiosorum vtilitatem, id est tuam laudem, verecunde commendem. Molino meo salutem, & simul age gratias de scriptis meis. Vale.

EIDEM, Patauium. 15

BINIS iam litteris de Martello: nec tamen a te verbum. valde te distentum esse oportet, qui tam longis diebus, tam pone tuas aedes habitantem alloqui non possis. at qua de re? primum mea, deinde ea, in qua non ultra sex aut septem verba sermonem continuare sit necesse. quare, si te nimis vrsi, velim ignoscas; tum, si per tuas occupationes licet, frustra ne vrserim, efficias. quid? Molino nostro negotium dederis: non recusabit, nostra utriusque caussa. in quo dan-

da opera est, ut omnino responsum ab illo aliquod exprimatur. nam ex hominis diuturno silentio adductus sum in suspicionem, ne parum sincere mecum agat, & exactum neget, quod iam in usum suum erogauerit. quod equidem cupio esse falsum, & me de amico peruetere scelesteſ suspicari. Nunc audi, quod tua magis interest. quamquam nihil ad te pertinet, quod me quoq. ipsum non attingat. nec te puto aliter esse animatum erga me. verumtamen audi, quod certe non expectas. Quaenam ei deberi a te putes euangelia, qui librum inuenerit antiquum, & illam aperuerit latebram, vbi, Caluier, illud sit aliquando deprehensum? equidem incessi omnibus laetitijs, ut ait ille. sedabuntur enim illae turbae, & comprimetur quidquid erat sermonis aduersus te dissipatum. quod ego & tua, & eorum, quos dilexi semper, caussa vehementer cupio. verum primum quidque explicemus. nunc Tibullus instat, denuo praelo subiectus. is, &, qui sequitur, Propertius, absoluendi tibi sunt. deinde ad Terentium accingere. interim da operam, vt Bembi libro uti possis: cuius ope quin maculas eluas bene multas, & suos uersibus numeros, aliena culpa perturbatos, restituas, etsi non dubito, tamen hortor vt adhibeas diligentiam. cupio enim de te omnes bene sentire: cupio comprimi os paullo liberius loquentium: qui non modo te, verum me quoque videntur ignorare, non sine caussa ea, quae soleo, de tuo ingenio, ac iudicio praedicantem. Vale. Venetijs.

EIDEM.

EIDEM, Patauium. 16

PAVLLVLVM nunc quidem ego exorior: postea quam mihi amanuensis meus, quem abduxerant aliena consilia, optans optanti restitutus est: cuius opera, & officio meis oculis, uel plane totius corporis ualetudini cōsulitur egregie. iam me labefactabat, iā nutare cogebat labor; stomachumq. deijcere quotidiani uel operis, uel officij scriptio necessaria coeperat. & is, quē Bononia expectabam, differebat aduētum, usque eo, ut, uenturus esset, nec ne, valde iam suspicarer, atq. subdifiderem. qui si uenerit, erit omnino aliquid, sed, vt arbitror, nihil ad Herculem: quē scis meam non modo orthographiam, totamq. interpungendi, & distinguendi rōnem tenere, uerum ita manū quoque, cum uelit, imitari, ut te ipsum, peritissimum litterarum mearum cognitorē, aliquando fefellerit. Scribe, inquis, ubi tantum necesse est: ita scribes raro. Non ita est. possem studia mea, quaeq. habeo instituta, quae multa sunt, abijcere: litteris vero salutantiū amicorū, aut aliquid a me postulantium quaternis in die minimū, saepe octonis, & denis, non respondere qui possum? ut oīno aut amittenda ualetudo, aut humanitas deserenda uideatur. Quare locum habes gratulandi. debes. n. meis perinde cōmodis gaudere, ac tuis, magis etiā fortasse; quod ego minus, quā tu, possum incommoda sustinere. De Tibullo, cessator esse noli, etiam si tibi ego cessandi facultatem prolixe detulerim. est. n. vt scripsi antea, unius praeli opera, ne tibi crebra appellatione molesti essemus, intermissa. Ve-

rum istos ego quotidie poetas, quos in manibus habes, amo vehementius. caussam quaeris? quia tuas, amãtissime ac disertissime loquentes, eliciunt epistolas: quarũ non modo suauitate, uerum etiam fructu aliquo, occasione sublata, carerẽ. quod cum ita sit; cupio tamen, atq. etiam, si pateris, rogo rationem habeas rerũ mearum: quibus quo longior, eo grauius procrastinatio damnũ infert. Vale. Ante solis ortum, albescente die. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 17

TV vide, cui credideris. nam ad me nulla dum perlata sunt Catulli folia. quae si periere; damni factũ est eo plus, quod nec ad illa, quae sunt apud te, licet trãsilire. quandoquidẽ ordo foliorum non seruatur; nec pagina paginae, nec uersus uersui respondet. itaq. magnam vtriusq. nostrum caussa sustineo molestiam; uereorq. ne, quod aliena culpa contractũ est, nimis ego id grauiter luam. tota. n. typographiae ratio mutetur necesse est, nisi haec, quae ne funditus interierint, magnopere timeo, hodie folia recuperantur. quod utinã ex hac difficultate, in quã aliena uel socordia, uel perfidia cõiectus sum, tuae me litterae eripiãt: quas ad meas hesternas cras expecto, & ad has oĩno perinde. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 18

SEDATA iam tempestas omnis est, & nauigamus in portu. reddita mihi sunt hac ipsa hora, quae tu tribus ante diebus miseras, quinq. Catulli folia, delata

prius

prius ad eum, qui libros in Asulana tractat officina; ho die tantũ, vt ipse asseuerat, an, vt ex litteris tuis oportuit, nudius tertius, diuinare non possũ. hoc certe uideo, per cões tabellarios non esse missa: quorum fides in reddendo desiderari non solet. sed profecto fortuita multa; quibus perturbari, & fluctuare uitam hoĩum necesse est: quae cauere consilio, aut ratione si liceat; bene cũ multis ageretur. penderet. n. a prudentia felicitas. nunc aeque omnibus occurrunt incommoda; vsquequaq. casus, & fortuna dominatur. De filiolo meo, amabo te, quemadmodum animo, sic lingua faueas, primum amoris nostri, deinde hominis etiam caussa. auferet ille quidem oẽm iucunditatem; & plane diuellar a me ipso; sed hoc tamen antepono, nisi fallor, salutare consiliũ; &, vt ei consulatur, aĩum uinco. Quod iterum iam ad me Molini manu, gratulor, paene etiã subinuideo. meus enim a me, nec, vt puto, rediturus, Tiro discessit: quo consilio, de ipso cognosces. cum ad me retulisset; neque suasi, neque dissuasi; ne dissentirem in hoc ab ipsius patruo, in illo autem a me ipso. suasi etiam potius. contra voluntatẽ, inquies, & iudicium? sic sum. auertere a me volui, quae poterat exoriri, suspicionem utilitatis, & commodi mei. Clausula sit, quod initium epistolae fuit. Restitutus mihi uideor, inuentis Catulli folijs. tu quoq. redi ad tuã tranquillitatẽ, nec institutum omitte. Vale.

* communes - v animum.

EIDEM, Patauium. 17

QVID? tu me putas hoc in genere acutissimum? fuit, cum ipse quoque mihi plane ita persuaderem:

nunc

nunc nihil minus. nã hoc toto biennio prorsus nihil vidi: &,vt omittam cetera,meum illud tantarum vigiliarum munus,non tibi venit in mentem, quam misere perierit? itaque,qui mihi ipse tam male consuluerim, inuitus adducor vt alteri consiliũ dem. vides iacere bonas artes; illa sordere,quae praeclara ducebantur. cuius maxime uitij culpam sustinet eorũ inscitia,qui putant scilicet in opibus esse omnes, & fortunae pedisequam esse virtutem:stulte:nam illi & viuentes audiũt pessime, uerissimisq. maledictis proscinduntur; & vbi e uita discesserint,aeterno silentio damnati, apud omnem posteritatem ignorabuntur.nos autẽ nunc quidem fruimur suauissima omniũ, & iucundissima voluptate, quae manat ex honestis cogitationibus, ac studijs: nec erit, opinor, vlla, quae nostrae vitae cursum definiat, dies.nõ in omni aetate decus ac dignitatem pariet ea, quae nunc, auri, argentiq. vis. suus cuique aliquando pro animi ingenijq. praestãtia,persoluetur bonos. interim uiuamus nobis, ac literis, seiuncti ab ijs,quos nutu appello,idest ab ipsa plane barbarie;ne quã ex eorum conuictu labem contrahamus. Munusculum tuum non video cui deferas. inania tibi nostra,mihi nec peregrina solida uidentur: si quidem ipse,quod iam significaui,diu perigrinatus, oleum, & operam. Nobilitatem, & virtutem si quaeris, est Bononiae Camillus Palaeottus, Mediolani Bartholomaeus Capra, duo quauis laude, vt ego sentio, excellentes viri. Capram nunquam vidi, sed, hominum sermone, tanti facio, quanti si ille sciat, studio me non dubito, quin mediocri complectatur, & in amicitiam plane intimam reci

piat.

piat. Palaeotto, quae est hominis humanitas, usus sum, quam diu Bononiae fui, familiarißime. omnes in eo disciplinae sunt nobili uiro dignae: morum autem elegantia, comitate, officio summus est. hi sunt nobis ornandi, & diligendi: Crassos quosdam, ac Midas numquam omnino nostra meliores laudatione faciemus. quin ita desipiunt, ita ipsi se ignorant, & ignorari ab omnibus putant, vt in sinu sibi gratulentur; quasi sint, quos esse fingimus; cum nos ea ipsa, quae desideramus in illis, ad cohortandum, non ad laudandum, colligamus. Habes meam sententiam, quos vites, quos deligas. nominare praeterea multos possem: sed incerta ratio est: & illi duo excellunt. Occurrit illud. ad ignotos non facillima ὑπόθεσις alijs, fateor: te quidem ab hac difficultate uindicat ubertas ingenij tui. Alterum est: ambitionis, aut etiam leuitatis cauenda suspicio. Locus omnino aliquis calumniae dabitur: sed omnia ne curanda? nimis misera condicio. ualeant iniqui: recte sentientes probabunt: nec nos ij sumus, quia multitudinis deprauato iudicio pendere debeamus. Vale.

EIDEM, Patauium. 20

MIHI vero, ita uiuam, etiam atque etiam probatur. &, cum in quouis genere magnus omnino sis, in hoc maxime videris excellere. planè (vt omittam reliqua) ingenij tui quasi quandam δεξιότητα sum admiratus. ita concinne, ita apte, facili quodam sententiarũ nexu, rem ducis, donec ad ipsum peruenias: in quo te,

vbi scis haerere multos, citra omnem adulãdi suspicionem, summa explicas cum dignitate. Gratulor tibi de ista facultate. & eo magis, quod, si locis impertitur gloria, nouum decus accedet ad Italiam nostrã; in qua sedem, auctore atque auspice me vno, ita locasti, ut cogitare nihil prorsus de migratione uidearis. nec uero secus debes. valde enim ad litterarum elegantiam, planeque ad omnem humanitatem tibi profuit hoc caelum, e quo iam per quadriẽnium spiritum hauris. itaq. noster eris perpetuo mi Murete, si gratus esse uis: quod profecto uis: soles enim hanc uirtutem praeter ceteros efferre. Tibulli principium mitte; ut cum epistola coniungatur. Scholia, non dubito te operam daturum, ut tua uideantur, idest lita luminibus ingenij, &, quantũ res patitur, erudita. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 21

GRAECOS typos, meumq. de Syriano edendo consilium probari tibi nõ mediocriter, significas. sic putaram: & in utroque nunc mea tum opinio, tum uoluntas, te approbante, qui mihi multorũ instar es, magis, magisq. confirmatur. De Catulli clausula, parum commode: sed nihil, Mureto petente, recusandum. Video te Propertium negligere: cum ego me illis verbis, quae sunt in prima Catulli pagina, quasi praedibus obstrinxerim, AB . EODEM . CORRECTI . SCOLIISQ. ILLVSTRATI. *itaq; nec integrum iam est: & si sit, cur tu poetam elegantem, maximeq. omnium Latinorum fabellarum uarietate, hoc est uere*

poetica eruditione florentem, abijcias? Etiam illud: oblitus ne es, ei te commentarium publice esse pollicitum? scholia saltem, si commentario non uacas: & utrũque Torquato: aut, si uni utrumque non uis, Propertium cui uidebitur: inops enim ab amicis non es; sed malim utrũque Torquato; qui nobilitatem a patre, uirtutem habet a se ipso. Dices, tibi otium deesse. si hoc impedit; faciam, ut abundes. inibo enim rationem eiusmodi, ut operae meae, quarum tibi molesta nunc celeritas est, gradu testudineo pergere uideantur. Germano tuo cupio mehercule satisfacere sed aduersãtur multa, maxime pegrinitas, haud satis apta nostris moribus, et ignoratio sermonis Italici. meum tamẽ illi studium nullo loco deerit, si moueri: sin ipse aliquid videro, in quo liceat eius rationibus consulere, aggrediar, & quantum in me erit, perficiam. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 22

VEHEMENTER mihi arrisere tua scholia, sic inquã, ut fere se commentario aequare uideantur. perges igitur, diis bene iuuantibus. Cupio tuum Plinium: quẽ dare poteris amanuensi meo: cui reditũ patruus, nuper e Cypro aduectus, multis a me uerbis impetrauit. Exspecto reliqua; quod tuo tamen commodo fieri possit. nam, ut tuis consuleretur studijs, & commodis; cessare de duobus praelis unum maluimus, quam te nimis urgeri. attamen rogo, des operam, ne longius ducatur. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 23

O MI Murete, quot me premunt onera, quibus angor curis! accedit imbecillitas ualetudinis, quã, do equidem operam, vt omnino tuear, ac sustẽtem: sed vacillare interdum necesse est: ita multa incurrũt in nos, quae nec vitare licet; nec sumus ad sustinendũ pares. tu me, tuus amor, tua virtus multum leuat. quod spero perpetuum, nec, vt ait noster, constantiae caussa, sed voluntatis, ac iudicij. In erratis cur numeras Maeror, & Flamma? quorum alterum vetustas vniuersa, alterum consuetudo probat. etiam, Saecula, tum scribebant. nam Varro in Etymologijs Varro nõ videtur: itaque & a Quinctiliano merito ridetur. Exspecto Tibulli folia, quae supersunt, & scholia. Vale.

EIDEM, Patauium. 24

MOLINO dixeram, quae tibi si narrauit, iteranda non sunt; sin omisit, committenda litteris non videntur. nec tamen te diutius celabo; interim hoc vnum: quo fortasse contentus eris: ad alios potius, quã ad te, pertinere, nec vllam omnino tuae dignitatis, & existimationis partem attingere. Hic sermo increbuit ex quadam tua, vt audio, ad Lambinum epistola, captum tibi iam esse de Ferrariensi condicione consilium. quod si ita est; magnopere gaudeo, ac tibi Deum ea, quae cogitas, vehementer cupio fortuna-

re,

*re. sin autem haec inania sunt, ac temere iactata: aeque laetor; teque hortor, pro mea in te beneuolentia singulari, ut habeas rationem in primis non modo tranquillitatis, verum etiã constantiae tuae, velisque Patauinam commorationem esse quã longissimam. ego tamen, quidquid egeris, meam non modo voluntatem, verum etiam sententiam cum tua coniungam; sed vereor, quod minime uelim, ne quis, in te non recte animatus, sermonis materiam nactus, leuitatem obijciat. iã enim quiddam inaudiui. In Tibulli quartum aueo scire, cur nihil volueris. nam, posse te, certum est. nos opus intermisimus, donec a te plurima colligantur. scis consuetudinẽ praeli. vrgebit te quo tempore minus expectabis, & opprimet nec opinantem. quare cum otio nostro tuũ negotium metiri non debes, sed, cum iacere nos videmur, ipse nihilo minus ad industriam excitari. Amicus ille tuus, cuius ingenium, vt in adolescente, laudabamus, detulit quaedam ad *: quae si ille uera putasset, incenderetur aduersus me, & institutam amicitiam, quam spero fore diuturnam, abrumperet. te vnum testor, quid ego de illius doctrina, atque ingenio & sentiam, & saepe praedicarim. ille tamen simiolus longe aliter; vel quod est, vt stulti, infensus Italico nomini; vel quod natura improbus, qui fingat ea de me, quae repugnant penitus iudicio meo, atque etiam naturae; cumque ornatus a me sit, detrahere tamen de mea laude conetur. nec tamen est nihil, quod ad te ipsum pertineat. quae, quia sunt iniusta, contemnes; ut ego, quae sunt falsa. Vale. Venetijs.*

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 25

CVM antea, multis mihi declaratã argumentis, tuam prudentiam valde probaui, tum vero, lectis tuis litteris, laudaui te, ut hominem consilio praeditum excellenti, atque etiã, ut virum bonum, qui nihil antefert honesto, suaeq. maxime fidei, vel cum rei familiaris ingenti iactura, sibi esse habendũ rationem existimat. Opima tibi deferebatur, admodũq. honorifica condicio auide a multis, et ambitiose petita. nihil occurrebat cõtra, quin accipiẽda videretur. tu tamen reijcis: & facis, meo iudicio, sapienter: primum, quia tueris officiũ, qđ Cardinali Estensi iã promiseris: deinde, quia ne sic quidem tuã vtilitatem deseris. quis enim illo ad liberalitatem propẽsior? quis paratior fortunae bonis? habes igitur in eodem cum uoluntate rem, nec tuis es, in quẽ aliquid indigne conferatur. atque etiam, quo maior, ac praestantior adesse, ac se tibi offerre videtur occasio; cũ summo Principi, singulari uiro, tuam operam dices; eo tuã acues, atque excitabis industriam diligentius; vt ipse te vincas, & beneuolentiã Cardinalis eximij omni tibi ratione cõcilies. in qua vna si tuae vitae quasi tabernaculũ constitues, & ita perpetuo senties; o te felicẽ, Murete, nec iam amplius a Fortuna pendentẽ, quae tui similes saepe iactat arbitrio suo. Nũc ego quidẽ a te fructus tuorũ studiorum vberrimos, de quibus me saepe praedicãtẽ audiere multi, non solum exspectabo, uerum etiã exigam. quamquam tu mea certe monita non expectabis. noui enim tuos sensus hac in re

cum

cum meis optime congruentes, ut eam denique eſſe vitam ducas, quae viuitur in ſtudijs, cetera inania ſpecioſa multa, plerumque tamen falſa. Interim fruere tecũ ipſe, & quod aiunt, in ſinu gaude tantae felicitatis exſpectatione: quam aequalem video fore vitae, ipſo viuente, qui te exſpectat: quem debes, uel ſi tibi Croeſi opes oſtendantur, vnum ſequi, & unum ornare tuis ſtudijs, uel potius ex ipſo tui ornandi, atque illuſtrandi capere argumentum. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 26

LABORABAM vehementer de amico noſtro: nunc animũ meum conſtituit, aliquo interdum, vt veredicam, metu fluctuantem, epiſtola tua. atque ad me tum accedebat indignatio. quid? virtuti ne deerit ornamentũ? aut etiam locus, vbi conſiſtat? tanta ne eſt tẽporum iniquitas, & hominum in ſuis bonis ignoratio? haec ego quandoque mecũ: nunc vacuus cura iã ſum, et ex eo, quod ſignificas, vt in exoptata fortuna triumpho. velim igitur ei meo nomine gratuleris. Tuos verſus tua fretus humanitate, iam promiſerã. eos exſpectabo, minima, ſi fieri, poteſt, interpoſita mora. nec tu velim me diuturna exſpectatione ducas. Illa ad illos, qui te numquam amarunt, quos male ſcis audire ſuo merito, cur nõ transferas ad alios? equidẽ ſuadeo. quod ſi tenerem ὑπόθεσιν, *facile dicerem, ad quem, me a luſibus,* καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐρωτικῶν, *plane reuocat nõ ſolũ natura mea, ſed aetas etiã ſenectuti propior, quam adole-*

scẽtiae.itaque, si quid ad me scribes, remoue, amabo te, omnia, quae dilexisse Plato videtur, ἀφροδίσια. Intelligis, opinor, quid significem: &, quod significo, petere me, uel cupere etiã, si me putas ingenium tuum nosse, existimabis. De beneuolẽtia tua, etsi numquam dubitaui, ex te tamẽ ipso ea, quae opto, libẽtissime audio. quãquã ad studium in te meum nihil addit studij tui commemoratio. nõ enim te amare coepi, ut ipse me amares, sed quod amabilẽ ipsum esse duxi multis nominibus; quae tibi ipse ne exponam, non modo meus, uerum etiã tuus pudor impedit. Iactura te mouet rei familiaris in discessu repentino. noli laborare: lucrum erit in dãno, si spectas eũ, qui te excipiet, praestantẽ virum, erga tui similes optime animatum, cuius egregiam voluntatem non dissimilis fortuna comitatur. sarciet igitur ille, si quid ob subitã migrationem damni facies: &, vt spero, tuum te consilium quotidie magis oblectabit. Polã video te abiecisse, et laetor mehercule tua caussa. uerũ tamẽ, si quando opus erit, secessum illum non contemnes: ut habeas tu quoque, exemplo Africani, & Lelij, tuũ Lucrinum, cuius in litore, neglectis Regum thesauris, omni prorsus ambitione solutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare possis; eoq. laetius, si me tibi tãtae comitẽ voluptatis Deus obtulerit. Verum haec, ut quidem nostrae nunc utriusque res habent, inania: quae tamen, si perfecte saperemus, omnium fortasse prima. Sed vides me tecum garrire? captum uoluptate sermonis, dũ te quasi praesentem alloquor, et utor manu eius adolescentis, quẽ iure Latij donatum, Cretensibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore nostro

stro

stro contubernio. quod quidē studiose agit, tuo maxime exemplo incitatus. etsi non te nostra domus, sed tua te industria, tuum nobilitauit ingenium. Libri aliquando exierunt, quos ad te mitto, iuuenis optimi, & insigniter eruditi, Onuphrij Panuinij. nō dubito, cum legeris, quin meum de illius praestanti virtute testimonium confirmes. habet alia in manibus, vnde fructum studiosi capere uel maximum possint. quae ut edat maturius otium illi exoptare, qui rerum nobilium scientiam appetunt, omnes debent. Vale. Venetijs.

EIDEM, Pataui um. 27

VIX credas, quam non facile mea manu litteras conficiam, & quam facile, cum utor amanuensi, fluat oratio. itaque scripsi ad Seuerum laboriose, quod inambulans, ut antea solebā, minimo negotio dictassē. discessus ille meus, magnorum iudex malorum, ut ab amicis tunc, falsa coniectura ductis, putabatur, familiares meos, quorum uti opera consueueram, Podocatharum, Fasinardum, postremo etiā Nicolaum Cretensem mihi ademit. filium habeo, sed puerum adhuc, & imbecillo corpore, & occupatum satis domestica cura. itaque posthac, nisi quid occurrat grauius, perquam raro, & quā breuissime scribam. venio ad litteras tuas. Reuersus e foro Iulij, quo exieram non tam negotij, quā valetudinis caussa, reperi librū tuum, Variarū lectionum, quem apud Sixtum Medicem, communem amicū, excellentem uirum, reliqueras. noli exspectare iu-

diciuum meum. malo enim te ab alijs, quid de tuis stu-dijs, quid de ingenio existimẽ, quam a me ipso, cogno-scere. vnum tamen illud non minus vere, quam libẽter dicam, nihil me adhuc in hoc genere legiße ornatius, ni hil eruditius. Quod autẽ quibusdã in locis, & a me dis-sentis, & egregijs idem laudibus me ad caelum tollis: parcius utrumque uellem: sic enim vtrumque fortasse verius: ago tamen gratias, quod publicam vtilitatem rebus omnibus anteponas. quam ego antea consuetudi nem, acceptam a patre, seruaui mea sponte, et seruabo posthac, tuo inuitatus exemplo diligentius. De nummis, dum lubebit, atque adeo vt lubebit. vrgeri enim eũ, qui cum tibi usus intercedat, ne si quidem ipse velis, faci-le permitterem. Dionysius paullo serius, quam putaue-ram, absoluetur. moram iniecit commissa inter operas rixa, absente me. neque tamen hac satis leui, sed alijs adductus caussis, quae ponderis longe plus habebant, paene totum consilium abieceram. nunc, te hortãte, ac monente etiam ut celeriter, quid agam? quid autem, ni si quod ipse cupis? quod certe mea caussa cupis. vrgebo igitur pro virili, nec impensae parcetur, aut labori. De Gallorum Rege, dolui sane grauiter dolorem uestrum: sed, humana quae sunt, humaniter ferenda. nec vobis doctrinae remedia, nec ea, quae sumuntur a rerũ vsu, deesse possunt: & tu mihi miranda narrasti de Cardi-nalis pietate in Deum: quo ille se, vosq. omnes praesi-dio aduersus iniquitatem fortunae praeclare tuebi-tur. Vale. Venetijs.

IOAN-

IOANNI BAPTISTAE RHAMNVSIO, X VIRVM CONSILII A SECRETIS Venetias. 28

CVM a nobilibus uiris, in haec loca uel animi, uel negotij caussa confluentibus, dignitatem illam, quae maxima est in nostra ciuitate, ut arcanis praeesses, praestantissimi Xuirum Consilij, summo omnium consensu tibi esse delatam accepissem; magnopere sum laetatus, tum pro ea, quae olim inter te ac parentem meum mutua semper fuit beneuolentia, tum pro mea in te uetere obseruantia, orta primum a meo de tuis uirtutibus indicio, deinde a te multis, ac varijs, vt tempora tulerunt, erga me, meosque officijs uehementer aucta. atque ego meam tibi paene incredibilem laetitiam, ex honore tuo susceptam, statim litteris declarassem, nisi, autumno iam exeunte, breui futurum sperassem, vt in vrbem reuersus, praesens praesenti gratularer, neq. solum ex oratione, sed ex vultu, & oculis, qui sunt indices animi, de meo in te studio, intimoq. sensu iudicares. hac ego me non multorum dierum expectatione cum sustinerem, ecce tibi amicorum litterae, ecce nuncij, proximis comitijs tulisse te fructum anteactae uitae omnis, tot peregrinationum quas in Galliã, ad Heluetios, Romam, etiam ad hostes armis infestos reip. caussa suscepisti, tot consiliorum quae a te fluxerunt ad augendam, quantum in te fuit, patriae di-

gnitatem. cum enim longo post interuallo in eum locum rediſſes, vnde magiſtratuum deſignatorũ nomina recitãtur; conſurrexit ſenatus vniuerſus, ex tuo cõſpectu mirifica uoluptate perfuſus. quae tum animorũ oĩum perſpicua ſignificatio ita te commouit, ut illico magna uis lacrumarum exciderit, intuenti beneuolentiam tuorum ciuium, quos in omni aetate dilexeras, quibus iã inde a prima adoleſcẽtia, parentis tui, ſummi uiri, exẽplo, omnibus officijs inſeruieras, nulla tibi praeterquã amoris, praemiorũ ſpe propoſita. Fuit igitur eo die mutuum, & aequale gaudium, ſenatus primum, ubi tuã ſibi uocem claram pariter, & ſuauẽ, in pronunciandis magiſtratibus vidit eſſe reſtitutã, quam poſt obitum magni Cancellarij Franciſci nimium ſaepe deſiderauerat; deinde tuum; cum illa tibi cum incredibili gaudio, ac paene cum clamoribus vniuerſa conſurrectio, quid de te tui ciues exiſtimarent, quo te ſtudio, qua caritate cõplecterentur, oſtendit. Enim uero laetari te puto, quod quidẽ iure facis, ſummo dignitatis gradu, quo te tua uirtus extulit, ut arcana illa tractares, q̃ ad reip. ſalutẽ, & huius magnitudinẽ imperij pertinẽt. uerum hoc ſaepe uidimus alijs quoq. contingere, optime ſcilicet de patria meritis: nec .n. honor in quemquam, qui ſeſe magnis in rebus non ſaepe probauerit, cõfertur. ſtudia uero tanta, teſtimoniũ tam illuſtre, conſenſum eiuſmodi quando vlla omnino in re, uel in quemquam omnino hominem uidimus, aut audiuimus? itaque cum ad meam priorẽ laetitiam nihil addi poſſe exiſtimaſſem, nunc tamen acceſſionem haud mediocrem noui gaudij factã eſſe cõfiteor: ut eã teſtari litteris, ac tibi, quoquo

modo

modo licet, indicare sim coactus. uideo.n. te uno die, atq. una plane hora mercedem cepisse non modo meritorũ tuorum, quorum habes testem vniuersam paene ciuitatem, uerum etiam perpetuae tuae modestiae, cum amore, ac iudicio patriae contentus, nulla unquam cõmoda, nullum honorem tibi esse petendum statueris; ut admiratio simul & dolor propinquos, ac familiares tuos fere oẽs afficeret, quod ista dignitate, quae tibi nũc incredibili oĩum studio delata est, ornari antea noluisses: quorum te denique, ac simul oĩum ciuium, uoluntas, atque cohortatio vicit, & ad honorem exoptatus, atque accersitus accessisti, nulla usus prensatione, nullis precibus, tua virtute commendatus, quae tibi omnia oĩum suffragia facile impetrauit. quando igitur, honore accipiendo, patriae satisfecisti; dabis eidẽ optanti, atq. petenti, ut ad tuendam ac sustentandam senectutem tuã quidquid curae, quidquid potes industriae conferas; vt & tu mirifico illius in te studio, & illa tuo excellenti consilio, tua rerum omnium publicarum scientia frui quam diutissime possit. idem te priuatim rogant necessarij tui, proprie uero filius adolescens; in quo uidetur tua uirtus efflorescere, tua iam probitas, tuae ad optimas res propensio voluntatis agnoscitur. Ego autem cũ nemini in te amando, colendoq. concedam, ijsdem vtor precibus, ne tuam aetatem, confectam iam annis, & laboribus pro rep. susceptis, rebus agendis nimium vexes. uereor enim (ut omittam publici muneris curam) ne plus officij amicorum caussa, quã sustinere fortasse possis, tua tibi imponat humanitas. quod si desidiã odisti; &, quae alijs quies uidetur, laborũque, ac molestia-

rum quasi portus expetitur, eam tu ignauiā appellas; nec homini quidquā uitandum magis existimabas: habes in quo te exerceas: duo superſunt, aliquot iā annis instituta, de itinerum & nauigationū diuturno ac perdifficili curſu praeclara volumina: quae si ad primum, quod oēs libenter, nec sine tua summa laude, legunt, aliquando adiunxeris; egregiam et maioribus noſtris, multiſq. ante saeculis reconditam doctrinam, praeclaris imaginibus expreſſam, orbi terrarum patefacies, tuoq. nomini gloriam paries haud paullo maiorem, quā quae tibi a cunctis honoribus & magiſtratibus, uel magnificentiſſime geſtis, manare vmquam poſſit. eoque magis in hoc ſtudium debes incumbere, quod omnem amoenitatē, quae ſolet ad ſcribēdū inuitare, tua tibi Rhannuſia villa abunde ſuppeditat. itaque frueris eodem tempore Marſangi Muſis, delicijs, ac amoribus tuis: & nobis, poſteriſque, maxime uero Paullo conſules filio tuo; cuius omnes egregiam indolem amamus, & exorientem virtutem admiramur: quem a te, nisi graue ſit, etiam atque etiam meo nomine cupio ſalutari. Vale. Ex Plebe Saccij, pridie idus Oct.

M. ANTONIO NATTAE

Mantuam. 29

GRAVI ac diuturna oculorum ualetudine impeditus, feci tamen, vt litteris tuis, humaniſſime atq. elegantiſſime ſcriptis, quamprimum reſponderem. Ego te, Natta, ex illo tuo praeclaro libro, quem de Pulchro

chro inscripsisti, iampridem coepi colere. mea tibi voluntas non patuit: ceteris, quid de te sentirem, saepe in sermonibus declaraui. Nec uero mirari satis possum, qui potueris tantos processus in philosophia facere, homo versatus, assidueque occupatus in tractando iure ciuili: in quo ipso te excellere, & audio de multis, & res indicat: quandoquidem certatim viri Principes te accersunt, summisque muneribus praeficiunt. Equidem, vt beneuolentiam tibi meam praesens praesenti patefaciam, cupio Mantuam excurrere: sed me deterret valetudinis infirmitas. tametsi affirmabat is, qui mihi tuam epistolam reddidit, posse me a meis laribus Mantuam vsque non incommode nauigare. itaque audebo fortasse. igniculum enim desiderij uix iam fero: &, si quid est in itinere difficultatis, homini praesertim imbecillo, uincet amor in te meus. De tuo libro, quid iam expectas vt rescribam? vides ne me in aere tuo totum esse? impera mihi quod uis; & vtere me, quantum uis: subibo omnia, & perferam tua caussa. Meum librum de legibus ad te mitto. ijsdem typis, si tibi placuerit, vtemur in tuo libro. sumptus omnino maior erit, quam si littera minor eßet: uerum hoc tui consilij, ac voluntatis est. statue arbitratu tuo: perpende magnitudinem libri: deinde significa, quid uelis. mitto etiam aliud characteris genus, ut alterutrum deligas. vtrumque enim in folij, quod aiunt, formam apte conuenit. tametsi dignitas maior est in maiore. De ratione sumptus, si numerum paginarum tui libri significaueris, & simul versuum in vnaquaque pagina, & litterarum in quolibet uersu; facile

summa

summa fiet, & ad te scribetur. Nam quid praeterea? hoc de meo libro quid sentias, cupio significes. vix enim credas, quam a iudicio tuo pendeam. Vale.

EIDEM, Mantuam. 30

PRAECLARAE Hector ille apud Naeuium: Laudari abs te pater cupio, laudato viro. possum ego nunc idẽ vsurpare. Video me laudari, a quo uiro? a M. Antonio Natta, in quo sunt ingenij, sunt animi, ac uirtutis ornamenta plurima. ego porro aliquid fortasse, si cũ alijs conferar, videri possim: cũ uero ad te unũ cogitationẽ conuerto, uix credas, quã mihi ipse displiceã. Quare permitte mihi, ut eas laudes. quas in me contulisti, reiiciã; aut ipse maiores in te transferã. nam mihi, vtrumq. nostrum aequa lance pendere, magni negotij non est. ut est, amo uoluntatem tuam. ea mihi est eritq. semper, vt debet antiquissima. De aduentu meo, muto consilium in horas singulas: tu me allicis, uel attrahis potius. reuocat, & retinet valetudo, cum ad te specto; nauim conscendo, vehor, appello Mantuam, tecũ sum. sic est amor, & illae, quae fluunt ex amore, uoluntates. rursus, cum ad me conuertor, & meam imbecillitatem intueor; qua macie sim, qua tenui cute, quam natura mollis, & procliuis ad morbos; relanguesco paullulum, et quasi nauim incitatam leuiter inhibeo. vides adhuc, & sentis fortasse, tentari corpora frigore, leui quidem, sed tentari tamen: vides perflari caelum uentis; rõnem esse temporis prorsus incertam, & incõstantem.

quae

quae firmiores non timent: ego valetudinarius nisi timeam, parum videar me nosse, parum uitae cõsulere. quod nec humanitatis est, nec satis pium: cum nos iusserit ille summus Imperator quasi suos milites in hac statione, donec ipse reuocauerit, pmanere. Calores, ut spero, quae mea solet esse anniuersaria medicina, me mihi restituent. itaq. Iunio ineũte, aut eo certe mense, te, vt spero, complectar. sin uidebo sine meo periculo fieri non posse, ut in uiam me dem: docebo te litteris, quid cõsilij ceperim. Tuum librum tractabo qua licebit diligẽtia, animo certe erga te singulari. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam. 31

ADEO ne erraui, & lapsus sum in subducenda ratione, ut de folijs quinquaginta coniecerim, quae nũc octuaginta fore uideo? pudet indiligentiae meae. uerũ, ut est, commodo meo rem suscipere non possum, nec audeo recusare; ne mea fides in dubiũ apud te ueniat. itaq; peto a te, ut cum tua ratione meam quoq. ducas, nec exigas a me plus, quã res, & fortunae meae patiãtur. Nam, quod ais, rediturã ad me pecuniam cum fenore, libro uendito; videlicet communi quadã, non propria me regula metiris. non enim ego, ut alij, qui libros imprimunt, habebo statim certos hoĩes, qui eos diuendant, & longinquas in urbes, regionesq. disseminẽt. uẽduntur hic statim a meis omnes ita paruo pretio, ut lucri qdẽ minimũ, sed minimo simul labore, minima molestia fiat. Meum ergo librũ itidem, inquis, uendes. De

doctrina

doctrina libri tui, de elegantia possum ego facile iudicare: de venditione quis praestat? an nescis, libros Latinos, optimos veteres, ita nunc iacere, vt paene sordium in genere putentur? vix iam Ciceronẽ ipsum, Caesarẽ, Sallustium legi, a multis ẽt ne legi quidem, planeq. contemni? quare noli mirari me tam esse diligentem in ijs rebus, quas me docuit vsus paene quotidianus, & in quibus non licet esse sine magna mercede negligẽti. De tempore, quod vrges: facultatem imprimendi nõ concedunt, libro non inspecto. atque utinam, inspecto, concedant. quod si dixi eos me faciles habere: non significaui, posse me, libris nõ lectis, impetrare ius imprimendi, sed consequi statim vt legantur: quod ita multis non contigit: saepe n. uidi nonnullorum scripta, apud eos, quorũ potestatis haec tota ratio est, per multos menses custodita, neque legi, neque reddi. Mittas igitur librum oportet uniuersum: mecum autem amice ages, pro ea, quã tu dotes quotidie praeclaris exemplis, aequitate. ita si erraui, non luam grauius quã debeo: sin error a me non est, a te uero aucti libri magnitudo tota pendet; ius tuebere pro tuo instituto; & amico simul consules. Vale.

EIDEM, Mantuam. 32

VT concludam paucis; quãdo nec mihi ad scribendum, nec tibi ad legendum otij satis est; si librum miseris, imprimetur. nolo. n. meam apud te fidem in dubiũ vocari: nihil est tanti. de tempore, incertum est. pendet, vt saepe iam scripsi, haec tota res ab aliena uoluntate. crediderim tamen, intra mensem confici & expedi-

ri

ri rem posse, tū studio nostro, tum intercedentibus amicis, nobilibus viris, & gratia florentibus, libro non inspecto, facultas imprimēdi numquam dabitur. (quo nullā in eo labem esse, quae legentium animos possit inficere. noui tuos sensus, mores, probitatem. quae ego pluris etiam in te aestimo, quam eam doctrinam, qua parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. verum mos est gerendus consuetudini. communis haec est, non tua praecipua condicio. Ad me autem quod attinet, voluntati tuae, in qua uim esse cupiditatis intelligo, nulla interiecta mora satisfiet. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam. 33

HODIE, tribus medicis adhibitis, accurate disputatū est de meo exeundi consilio. rem probant, sed illud addunt, totam aestatem dandam esse otio, iucūditati, exercitationibus modicis; nec redeundum in vrbē ante mensem Octobrē. itaque vehemēter animi pendeo: nec quid cōsilij capiā, satis habeo exploratum. in hac dubitatione venit in mentē de tuo libro; quem, si ex eo, video fore, vt serius fortasse, quā tua volūtas ferret, imprimatur. quare monendū te litteris existimaui, vt aut statim eum mitteres, aut imprimendi consilium differres. Ego hic vel tua unius caussa cōmorabor, dū liber absoluatur. qđ si statuis de subita impressione; qua uelis forma, quo charactere, quo numero, significa. Suaderē omnino, vt aliorū opera, me absente, uttereris: sed ti meo mendas, & sordes; quibus inquinari, & corrumpi

tua

tua scripta per operarum incuriam, nolim: quod tu iā sensisti in libro de Pulchro; qui tractari non potuit inde centius. His litteris cupio a te primo quoque tempore responderi: ut, quod ad me ipsum attinet, certi aliquid possim statuere. meam enim uoluntatem ad tuā accommodabo. Vale.

EIDEM, Mantuam. 34

LITTERIS tuis perlectis, aggressus sum legere tuum libellum. legeram iam antea Venetijs, allatum ad me a Carreto tuo. mirifice semper placuit. genus .n. scribendi non minus elegans, quam eruditum, complexus es. Quod ad typos attinet, uideo paullulū detritos esse uetustate: itaque specie illa, quā recentes habere solent, prorsus carent. & compactum nimis atramentū videtur: ex quo fit obscurum quiddam, quod legentum oculos offendat. Menda quaedā deprehendi nimis foeda, nec eiusmodi, vt dissimulari possint. cuius incōmodi caussam puto tibi non latere. saepe enim hic, dū imprimitur, uel emendationi nemo praeest, uel praeesse solet homo mercenarius, & parū litteris instructus, & is, cui pecunia, quā fama, sit antiquior. nos tamē, & quia de existimatione laboramus, & quod te nimium diligimus ob tuā probitatē, nimiumq. colimus ob eruditionē, enitemur, & contendemus, quantum feret acies oculorū nostrorum, ut satis in hoc genere fiat tuae uolūtati. ad quā tu me diligentiam tacite uocas in tuis litteris. laudas enim, & Aldi filium agnoscere te dicis.

quam

quam sunt haec acuta, quam me pungunt, atque excitant ad omnem laudem, non modo hanc propriam typographiae, quae iam in nostra familia inueterauit, & quasi debita postulatur. Sed heus: adhuc ne tibi meus liber est in manibus? atqui abiectum iam a te, et latere in angulis, obductum puluere, existimabam. nec tu is es, cui bonas horas male liceat perdere, homo assiduis curis, maximisque negotijs districtus. itaque peto a te, hoc mihi des, ne tuum otium a summis rebus ad meas ineptias conferas. satis iam obseruantiae in te meae, satis humanitati tuae dedisti. hoc si plus cupiam; non agam satis modeste; nec te nosse, nec me ipse videar. Verbum optabam in epistola tua de Carreti valetudine, optimi viri, ut uisus sum coniicere, tui certe studiosissimi. nam affectum pessime, ac paene desperatum dixeras, cum essem Mantuae. Mecum actum est in hac peregrinatione prorsus infeliciter. incidit in morbos tota paene domus: sed uxor cum periculo vitae integrũ iam mensem miserrime iacuit: nec dum video quid sperem, cum iactetur acerbissima febre, nec habeat spatium ullum sese colligendi. ego, cum non optime valuerim corpore, neque nunc valeam, quo fuerim animo, quo nunc sim, uel me tacente potes existimare. fortitudinem laudo: sed eam in me ipso nunc requiro. vincor enim aduersis, nec possum plane, quod tu potes, a philosophia illa vera, quam Aristoteles ignorauit, praesidium petere. Sed longius progredior. tuas litteras expecto. solatium fortasse aliquod in malis afferent. Vale. Asulae.

EIDEM,

EIDEM, Pataujum. 35

MEVM in reditu consilium hoc fuit:ut Mantuae conscenderem,idq. maxime tui salutandi caussa;tum, ut, quod antea de tuo libro imprimēdo inter nos conuenerat,id cōprobaremus.non licuit ob uiarum difficultatē,& frigora.scis enim, quam tenui cute sim,quam imbecillo corpore. Caneti igitur,et meo,& meorum consilio,tranquilla tempestate,conscendi:Mantuamq. praeteruectus, viginti, opinor milliariorum interuallo,Clodiā triduo incolumis appuli. hic me amici, & propinqui laetitia incredibili exceperunt, qui de reditu meo, saeuiente iam hieme, paene desperassent. negotia nunc repetimus:quae cum neque pauca sint,neque ponderis exigui; nullū tamen habeo prius,nullum antiquius eo, quod ad te pertinet.vide igitur ipse quid statuas.nam, si perstas in sententia:mittendus liber est ante mediū Ianuarium: quo spatium habeamus eos alloquendi,ac rogandi, quorum iniussu nemo imprimit impune. vrget etiam Philippi Regis orator de libro edēdo,quem ei misit, homo,vt aiunt, Graece Latineq. bene sciens, arcanorum ipsius Regis particeps, Gonzalus Perez: cui roganti per litteras, vt omnino suus liber meis typis exeat impressus,et in eo sitam ac locatam suae laudis aliquam partem existimanti,deesse non possum,pollicitusq. sum: & persoluam fidem. sed cupio tuum librū anteire,si tu vis: sin commodius videtur, in aliud tempus differri, quamprimum litteris significa.ego id unū specto,tibi ut satisfaciam. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Mantuam. 36

NONDVM redditus liber est: nec mea tamen in ea re diligentia defuit. deuorandum est hoc vtrique nostrum, quidquid est molestiae. nã me quoque mora longior incipit ita grauiter afficere, uix ut ferã: fero tamẽ quia Nattae negotium est. alioqui hastas mehercule, ut ille inquit, abijcerẽ. sed obduremus paucos praeterea dies. si res ducetur, librũ repetam, & cum pecunia tibi remittam. Ama me; & tibi persuade, te mihi esse in animo assiduum, in oculis, in ore. Vale.

EIDEM, Mantuam. 37

NEQVE nihil respondebo, neque tamen id, quod tu exoptas vehementer, ego autem sic, ut tecũ in cupiditate contẽdã. Librum habet in manibus homo eruditus egregie sacris litteris, et philosophiae sciẽtia excellens Sixtus Medices: cuius oĩa iudicio propter doctrinã, fidei vero ob integritatem recte committũtur. is legit accurate; pscrutatur oĩa: examinat, & pẽdit acerrime. nihil adhuc, ut saepe iã mihi significauit, alienum a recta sentẽtia deprehendit; tuãq. mire laudat perpetuã tam longo in opere eloquentiam, singulari doctrina coniunctã. is quid tuo de libro sentiat, suo testimonio, ac iureiurãdo cũ ostenderit, aggrediemur: quod abesse iam lõge uix potest. Te interim rogo optime Natta, ne quid alienae culpae ĩ me trãsferas; nec me curare parũ grauiter existimes ea, quae ad te pertinent; quibus afficior

in utramque partem, non equidem aeque ac tu, sed, uno te excepto, grauius certe, quam ceteri. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam. 38

ALIQVANDO is, qui tuum librum accurate legit, absoluit epistolã eam, qua tuis litteris respondet. de re tu iudicabis: de homine, sic habeto, uirum esse bonum, praestanti humanitate, singulari doctrina, praeconem vero laudum tuarum. quare est sane, cur ei gratias agas, quod te ornet efferatq. laudibus: quod a me iam, qui te vnice diligo, tuo nomine factum est. quamprimum autem cupio a te responderi; ut, si quis remanet scrupulus, auferatur, & exeat tuus liber bono publico, tua non mediocri gloria: quod utrumque fore cõfido. Bonaminus neque dum venit; nec, venturus ne sit, aut quando sit ex eius ad me scriptis proxime litteris licet conijcere. tu cognosces: eiq. ad me fasciculum dabis epistolarum mearum; quas tamen, tu quoque, opinor, mecum sentis, comprimendas potius, quam diuulgandas: sed efflagitantibus, praesertim amicis, negari iam diutius non possunt. Vale.

EIDEM, Mantuam. 39

PLVRIBVS tecum verbis agere non licet: ita multis distrahor curis. unum hoc: is, qui tuum librum legit, idem tuis litteris, disertissime scriptis, respondebit. quod vt celerrime faciat, operã do, quantum in me est.

tuam

tuam caussam certe, ut mihi videtur, praeclare tueris: & , quantum tibi ex optima mente, tantum ex ingenio, & doctrina laudis accedit. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam. 40

PLACERE tibi argumentum de Republica, & eius libri partẽ, epistolis meis insertam, abs te, tali viro, tantopere laudari, vehemẽter gaudeo. tua vero cohortatio, ut absoluã institutum, animos illa quidem addit: sed, o mi Natta, si vides qbus premimur, & curis, & laboribus; fortasse, si modo vis me viuere, aliter sentis. incitamur voluntate, cõsilijs, & hortatibus amicorum, gloriae nõnulla cupiditate: nec omnino diffidimus ingenio; verum illa, qua tu excellis, quae in tuis, & dictis & factis elucet, prudẽtia dissuadet. me natura per tenui finxit corpore: studiorũ accessit non mediocris labor; ex quo imbecillitas, & morbi. quid res domestica? quae, quo est angustior, eo tuenda diligentius est. quid typographia? quam ita mihi tractandam intelligo, non vt omnia ad vtilitatem, sicut multi, sed pleraque ad meã existimationem referã, ac dignitatem. quo proposito, nihil est operae, nihil studij recusandũ: ac saepe, ut ait poeta ille tuus, sudamus, & algemus. Amicis etiã vel salutantibus horae dandae sunt, vel aliquid petẽtibus officia tribuẽda. qui si excludãtur, aut reijciantur; sane cõsuletur otio meo, rebus meis, valetudini meae; sed ubi humanitas? quae quam sit hominis propria, nomẽ ipsum indicat. Iacẽt igitur inchoata, plane rudia, temere vel dissipata, uel confusa, mea scripta; quae non-

numquã, ſicuti mater languentẽ filium, eum dolore tacitus adſpicio; opẽ ferre, quã uidentur poſtulare, non queo. Quare, ſi quid apud te hominis tui amãtiſſimi ſalus eſt, nõ debes me ad ſcriptionẽ vocare, tot aſſidue, tã uarijs, tanti momenti occupationibus diſtentum. ad iuua me potius cõſilio, ſi potes: aut minue moleſtiã conſolãdo; opta ſaltem, (& hoc ipſum ſignifica.) vt haec, quae nunc ſuſtineo, perferã, & is, quem uolumus, principiis exitus reſpõdeat. id quod, niſi fauẽte, qui fons eſt omniũ bonorum, Deo, ſperare non licet. Conſultationes tuas, ſi quae nondum editae ſunt, mire aueo legere. nã, cum in ijs, quae iam ſunt editae, praeſtare te omnibus, qui memoria noſtra ius ciuile litteris mãdarunt, cum ſcientia rei, tum ſermonis elegantia, mihi perſuadeã: intelligo poſthac tua ſcripta longe fore meliora. nõ ago tecũ blande: metior ueritatem ipſa re, &, vt ſentio, plane loquor. valde, mi Natta, hoc biennio in Latina lingua profeciſti: quotidieque, ut ex epiſtolis tuis facile conijcio, ad veterem illam eloquẽtiam propius accedis. Itaque videre mihi videor, ac prorſus video, quãtus in iure ciuili explicando, ſi ſtudium adhibueris, eſſe poſſis. quod ut facias, auctor tibi magnopere ſum; ſi modo tu in tua laude quemquam, praeter te ipſum, auctorem, hortatoremue exſpectas. Vale.

EIDEM, Mantuam. 41

LITTERAE tuae, quas idem binas tabellarius attulit, facile tuam edẽdi libri, quem efflagitari iam a

multis audio,nō mediocrem cupiditatē declarant. nec me tamen studio tibi concedere velim existimas. nā & συμπαθειαν quandam commouit iam in sensibus meis virtus tua;& res ipsa,de qua tantopere laboras, commendationem habet a se ipsa, nec tuum officiū apud me,aut omnino apud quemquam bona mēte praeditū desiderat. Vnde igitur,inquies,tot dierū prolatio? Equidē culpa uaco: nec in officio praestando Sixti nobis humanitas defuit:sed ab eius uoluntate pendemus,cui tota demandata facultas est. is cū Sixti primū, deinde etiā nostro se acquiescere testimonio confirmasset; Sixtum etiam ut optime de Christiana doctrina sentientē, sacrarumq. litterarum disciplina perfectum,laudibus extulisset; illud adiunxit. sibi tamen esse concedendū, cui ratio temporum paullo seueriorem, quā ipsius voluntas ferret, personam imponeret, ut librum leuiter attingeret : quod esse perpaucorum dierum negotium pollicebatur. negandum non fuit. egimus etiam gratias,quod ita blande peteret,ut suam obliuisci potestatem,humanitatis caussa, videretur. Nunc tibi, mi Natta, deuoranda est haec non multorum, vt spero,dierum mora. uides, hominum recentiorum libri, quicunque de sacris rebus loquantur, quam diligenti hodie trutina perpendantur;uides, quam multi, nullo personarum discrimine, in iudicium vocentur, quam pauci mox elabantur. tolle, obsecro te, festinationem in re tanta:& habe rationem temporis: & utriusque nostrum otio, (nam mea quoque res agitur) breui interposita mora, consule. Nam,quod iniecisti de tua laude, opinor ut quasi dormientem excitares, id mihi

nouam diligentiam non attulit, potius admirationem quandã, cur ea, quae ad tuũ decus pertinent, curari a me frigide suspiceris. Etiã appellas me ob testimonia epistolarũ mearũ. quasi uero ego te diligã constantiae caussa, non iudicij. quod si non esse dissimilem tui putaueris; cuius etiam probitatem, doctrinam, eloquentiã aßidua studia uehementer augent: me quoque, qui aliquando in te fui, eundem fore semper, hoc est, amore incensum, atq. cupidissimum gloriae, debebis existimare. Commentarios meos quod euoluis libenter, amice facis. si uero etiã, ut scribis, aliquid ad tuam utilitatem excerpis; magni facio industriam meam: quam tu, uir ingenio, & eruditione summus, modo non improbares, satis habebam: fructum ut ex ea caperes, uix umquã speraui. itaque scribam posthac paullo fidẽtius, iudicio tuo confirmatus: & auctoritatem tuam, si quis contra ferit, pro sexcentis rationib. opponã. Litteris tuis, caue putes, non esse a me responsum, quia neglexerim. obstitit occupatio: quae diem quandoque totum eripit a mane ad uesperã. quod etiã si non scriberem, tamẽ opinari, tuae prudentiae, & humanitatis esset. Vale.

EIDEM, Mantuam. 42

AD. OCVLORVM dolores, quos diuturna cõsuetudine satis iam modice fero, acceßit molesta febricula, periculi tamen expers, ut medicus affirmat. itaque non potui respõdere litteris tuis, elegãtissime, & humanissime scriptis. Liber statim traditus est. uiro optimo,

atque

atq. eruditissimo, communi amico, Sixto Medici. his, licet occupationib. districtus, tamē & mea, & tua caussa, pollicitus est, operam se daturū diligenter, ut eā partē quam tu addidisti, ac mutasti, quam citissime legat. quod cum fecerit; rursus ex eius testimonio ius erit impetrandum libri diuulgandi. scis.n. quam seuera hodie sit librorum omnium examinatio, quam sint, ubi quid scribimus, ambigua cauēda: ne qua oīno secus interp̄tandi, trahendiq. in deteriorem partē. occasio praebeatur. Sixtus me diligit, meaq. caussa valde cupit; de te aūt honorifice & sentit, & loquitur. itaq. quod ad ipsum attinet, nauigamus in portu. Academia tuū officium amplectitur, ac laudat; sua uero a te, singulari uiro, probari et magni fieri instituta, mirabiliter gaudet. Plura uolebam, ductus suauitate sermonis, cuius imaginē habet epistola: sed interdictum est, non modo ne quid scribam mea manu, uerum etiam ne multa, nisi necessario, dictem. Vale.

EIDEM, Mantuam. 43

HABEO quod petieram. sedasti animum meum cōsolatione, consilio iuuisti. nihil sapientius, nihil humanius epistola tua. & cū multa sunt a te grauissime, atque ingeniosissime commemorata: tū uero mirifice sum exemplo tuo commotus, quem statuo imitari, quātum in me est, licet meae probe quidē cōscius infirmitatis. cui si Deus adcrit, quod equidem spero; uincemus humana omnia, & triumphabimus in aduersis. Afferet ad te tabellarius cum his litteris iudicem, quē petis, miss-

sum ab Academia, tui studiosissima. tradidi enim legẽdam epistolam tuam: nec improbauit quisquam. quid? nemo non extulit amplissimis laudibus. ego autem & qua sim ex eorum iudicio affectus laetitia, & quid ipse de tuis existimem scriptis, quia te puto illud, vel me tacente, pro amore nostro suspicari, hoc autem ex meis superioribus litteris cognouisse, non exponã hic plurib. verbis, tantum agam gratias de ista tam in me propẽsa voluntate, excellentique industria: quarum alteram longitudo litterarum tuarum, alteram elegantia declarat. Vale.

EIDEM, Mantuam. 44

BIDVVM hic futurus sum: nec enim diutius licet per valetudinẽ: nec uenissem leuibus caussis. Liber tuus propediem praelo cõmittetur, & diligenter emẽdabitur. angor equidẽ, quod abesse cogar, quod accidit profecto non minus contra uoluntatem, quam praeter opinionẽ: sed haec in manu nostra non sunt. ducimur. n. vel trahimur potius fatorum ui. itaq. humana omnia ferenda, quamquam non haec tibi, quẽ religiõ probum, doctrina prudentem facio, sed mihi ipsi, ab ijs praesidijs, quae te muniunt, parum instructo, tãquam intus cano. De rebus meis, de ualetudine, de studijs, exigit omnino amicitia nostra, ut aliquid significẽ: sed neq. nunc satis otij suppetit: neq., ut uere dicam, libenter scribo, quae tu non libenter legas. meliora tamen cũa paucis diebus fore uidebantur: itaq. uberiores a me litteras exspectato.

ſpectato. Haec dictaui propere, multis districtus negotijs, animo curis impedito. Vale.

EIDEM, Mantuam. 22

LEGI, quas remisisti, epistolas meas, & correxi leuiter, vt homini licet occupato. de editione, quod hortaris, vt omnes potius quam, vt ego statueram, unam, aut alteram, ita faciam, non spe laudis, (scriptae sunt enim, quod res ipsa indicat, indiligenter, ac raptim) sed quia notam esse aequis & iniquis nostram amicitiam volo: quae me ornat iudicij tui testimonio: cum tamen ad iudicium singularis accedat humanitas. Vale. Venetijs.

Inspice vera viri virtus laudandaque cunctis
Modesto semper scriberet eloquio.

EPISTOLARVM PAVLI. MANVTII LIBER. QVARTVS,

ILLVSTRI. COMITI MICHAELI. TVRRIANO CENETENSI. EPISCOPO, Cenetam. I

NGEBAR *animi, nec fieri quidquam posse me vno miserius opinabar. ita multa hoc anno praeter exspectationem, prorsus aduersa meis rationib. obtigerant: fratris primũ amãtißimi, deinde filioli suauissimi interitus, vxoris morbus, inualetudo mea, rei familiaris incommoda. quam facile, nullo paene strepitu, rerum mearum conuersus orbis est. de fratre, & filio iam fero moderatius; uel quod, ut solet, medetur dies; uel quia, quod aeterna lege Deus constituit, id abrogare velle nõ solum iniustitiae, verum etiã imprudẽtiae uidetur esse. uxor conualuit: ego satis firmus. domestica vero dãna quae sarciri vix vmquam arbitrabar poße, facile compensat amor in me tuus; cuius mihi recordatio molestias oẽs diluit; quandoquidẽ uis me ad oẽs casus (recordor enim tua uerba) subsidium in tua benignitate maximum constituere. itaq. leuatus a te grauissimis curis premi iam onere officij me sentio: in quo sustinendo uiribus enitar cunctis & animi, & ingenij: tantũ ne ĩ im-*

mo etiam ijs, quas beneuolentia erga te nostra, & singularis addet obseruantia: quid porrò tam difficile, aut tam amplum est, quod incitata studio uolūtas non assequatur? ueruntamē in hac re sentio esse haud paullo difficilius mihi satisfacere, quam tibi. te.n. nihil in conferendo beneficio spectare praeter ipsam uirtutē, quae suis gaudet ac fruitur bonis, nihil extrinsecus assumit, satis mihi multo antea persuasum est; praeterea nulla re indigere, non gloria, quā iampridē abundas, non diuitijs, quas & possides iam, & contemnis. ego uero, qui & ante annos sex quo te primū die sum allocutus, eo ipso die benignitatis tuae praestantiam nō uulgari munere sum expertus; & nūc ab eadem benignitate multo etiam maiora, te iubente, cogor expectare; prorsus ancipiti cura distrahor, qui neq; gratias tibi umquam referre, neque nuda uoluntate contentus esse possim. Succurrunt enim multa, quae libenter cogitem: primū humanitas tua, qua me semper complexus es; deinde liberalitas, qua subleuasti; postremo cōsolatio illa, Christianae pietatis, & sapientia plenissima, qua me quidē proximo Quinctili mense, cum ad te honoris caussa Cenetam accesissem, afflictum erexisti. atq. haec quibus meis erga te officijs? nullis omnino, salutatione excepta, quae ipsa mihi tum utilis ex prudentia, atq; eruditione tua, tum etiam ex dignitate perhonorifica fuit. Quae cum omnia colligo; eximiam istam, planeque diuinam beneficentiam, insitam tibi, uel potius ingeneratam a natura, auctam doctrina, usu confirmatā, atque perfectam, satis admirari non possum. Et simul ad quosdam, opibus affluentes, multis imperantes nationi

bus

bus, cogitationem conuertens, doleo vicem bonarũ artium, quae deserantur ab ijs, quorum patrocinio si vterentur, fructum retribuerent eum, qui est omnibus imperijs anteponendus. quid. n. est immortalitate praestantius? quis aũt eam, nisi beneficio litterarum, consequitur? laterẽt in tenebris, obruti vetustate, Caesares, Alexandri, plane oĩs antiquitas, nisi rerum praeclarissime gestarũ, quas cum audimus, imitãdi cupiditate accendimur, testem haberemus historiam. Quo magis tibi gratulor, Antistes, & idem Princeps egregie, qui hanc verae laudis paene vacuam hodie possessionem tam libenter occupes, ueteremq. maiorum tuorum de omnibus bene merendi consuetudinem, nulla prorsus tuarũ fortunarum ratione habita, constantissime retineas. Quod uero istam uirtutem multis praeterea uirtutib. usu rerum maximarum, prudentia, doctrina, eloquentia, maxime uero humanitate cumulas, atq; exornas iccirco & antea Romae, atque in tuis legationibus, Ecclesiae caussa susceptis, magnificẽtissime gestis, & nũc in urbe tua, quã diuino simul, & humano iure temperas, concursus ad te quotidie fiunt optimorum uirorũ & eorum maxime, qui aut ipsi ingenio, litterisq. praestant, aut saltem de ingeniorum, litterarumq. praestãtia iudicare possint. in quo saepe fortunã accuso, quae mihi facultatem ueniendi ad te, quod erã hac aestate pollicitus, & cupio uehemẽter, adhuc quidem eripiat. quod cum licebit, accurram. quid enim ista amoenitate iucũdius, isto caelo salubrius? quid porrò ad beate uiuẽdum deesse potest ei, qui tecum uiuat? cuius in aedib. primum oritur ex tua disciplina uirtus, deinde excipit

uirtu-

virtutem liberalitas. Hoc igitur, cum per negotia licebit: & vtinã mature liceat. interim memoria tui fruar, teque, licet hoc terrarum spatio disiunctum, colam vt praesentem, nec vllum erga te, quod ab homine tui studiosissimo possit exspectari, aut officij genus, aut studij praetermittam. Vale. Venetijs.

ANTONIO. VERANTIO EPISCOPO. Agriensi. 2

*CVM *, tui studiosissimus, praeclarae non solum indolis, sed iam etiam virtutis adolescens, proxime reuersus e Pannonia, tuo me nomine salutasset; atque hoc officium ijs verbis, quae facile tuum de me iudicium declarabant, subsecutus esset: cepi sane voluptatem incredibilem, nec mediocres habui gratias Deo Optimo Max. cui soleo, si quid optabile contigit, acceptum referre, & a quo, si quid contra, sperare meliora. nec vero tuã mihi quidquam amicitiã vel ad meam laudem illustrius, vel omnino amplius possum existimare; cuius audio fortunam a multis ita laudari, atque extolli, vt nemo tamen sit, quin fortunae virtutem anteponat. atque ego te cum ante aliquot annos, cõmotus fama laudum tuarum, diligere, & obseruare coepissem; animumque meum probare tibi litteris vehementer vellem; pudor vetuit, non omnino fortasse improbãdus; meque ab hoc deterrere consilio, & quasi reprehendere natura mea maxime semper est visa.*

quid?

quid? tu ne talẽ virum, grauissimarum rerum onera sustinentem, deditum studijs praestantissimarũ artium, inani scriptorũ genere appelles? reuocabit ratio, & habendã mihi tum dignitatis tuae, tuum modestiae meae rationem intelligebam. Sed profecto a rectis mentibus non ambitione, sed officio incensis, diuina numquã benignitas abest. qualẽ enim ego certe vix vmquã sperare ausus essem, ea mihi nunc a te ipso oblata facultas est. cui de mittendo ad me emblemate, elegãtissime, & in quo summam laudem statuo, admodum pie conscripto, venerit in mẽtem. quo sum dupliciter affectus officio, laetitia primũ ex ipsa re: debet enim iucũda uehemẽter esse amoris, ac iudicij, a tali praesertim uiro profecta significatio: deinde molestia quadã, quod, qui humanitate vinci non facile patiar, nunc quidem a te captus, atque oppressus, tantũ in hac virtute, qua nulla magis hominẽ decet, tibi concedam necesse est, quantum in alijs, quibus te Deus ornauit, & industria tua, minime paucis: quarũ fama non Germaniae, aut Pannoniae, cõtinentium regionum, ambitu terminatur, sed Europam, quanta quanta est, ac paene terrarum orbẽ iam peruolitat vniuersum. verum tamen, si tibi, magis locorum spatijs disiuncto, singularem animi mei ad te amandũ, colendumque propensionem ostendere minus possum; apud eos saltẽ, qui meam vocem audiũt, meisque saepe sermonibus intersunt, tuam doctrinam, eloquentiam, in primis vero puram ab omni labe religionem assidue praedicando, profecto ipse mihi aliqua ex parte satisfaciam. nec tamen ita sterilẽ cognouimus industriã nostram, licet mihi laudem ingenij nullam adscisco

ſciſco, quin ea fructum aliquem, qui ad tuū decus pertinet, nec ſine tua gloria peruulgetur, aliquando ferre poſſit. quod aggrediar ita libenter, & ita ſtudioſe curabo, ut euentus futuri laetitiā auide praeripiā, deq. eo, quod nondū praeſtiti, iā nunc, perinde ac ſi praeſtiterim, ipſe mihi gratuler. & huius quidem veluti praedem promiſſi, meae teſtem voluntatis, hanc ad te mittendam epiſtolam putaui.

ANDREAE. ZEBRIDOVIO EPISCOPO CRACOVIENSI. 3

VIDE, quae ſit uis etiam apud alienos ignotoſque homines verae ſolidaeq. virtutis. Aliquot ab hinc annis, cum egregios viros, qui te non de facie ſolum, verū etiam e ſermone aſſiduaq. cōſuetudine optime nouerāt omnia de te ſumma praedicātes audirē, ſtudio tui ſum incenſus incredibili. nec meam deinde obſeruantiā dies eſtinxit, aut imminuit, ſed auxit potius, ad ſummumq. perduxit. atq. equidem nihil habui antiquius, nihil exſpectaui magis, aut obſeruaui diligentius, quā ut haec ad te amandum, colendūq. animi mei propenſio aliquo tibi non vulgari pateret officio; ſed meam expectationem feſellit euentus, nec ulla vmquam ſatis oportuna voluntati reſpondit occaſio. nunc igitur, quod mihi à fortuna denegatur, ſtatui a me ipſo impetrare. Praeclarū aliquid praeſtare, dignū uidelicet ea, quam tu ſuſtines, perſona, dignū tua virtute, cupiebā. non licuit: at, quod licet, demus operam, ut conſequamur. licet enim certe

studij erga te mei significationem quandã, non expressam omnino, sed quasi leuiter adumbratã, ostendere, et e quercu etiã quandoque exculptum placet, non modo ex ebore, simulacrum. Effigiem domi habeo parentis mei; quem tibi vnum, cum familiari olim tuo, & in ore, & in amore esse, homo insigni eruditione, moribusque sanctißimis, Andreas Patricius non semel affirmauit. eius exemplar uenienti a te Patricio dedi. Putabis igitur, cũ patrem meum quasi praesentem adspicies, agere tecũ, ut auditus mihi, & quasi fores aperiantur ad amicitiã tuam. quod si assequor; additum ad fortunas meas ornamenti, commodique plurimum existimabo. quid enim speciosius, quid ad laudẽ praestantius, omnino ne utilius, quã Principum, hoc est, tui similium virorum, frui beneuolentia? atque hoc video totum esse positum in humanitate tua, quam Patricius ferebat in caelũ. nam ego quidem, nullis plane meritis, animo tamen adhuc te colui. sed, ut spero, merita quoque accedent. conferã enim ingenium ad tuam laudem: & apparebit in tuo nomine, approbante Deo, quo nihil abnuente perficitur, opus aliquod industriae nostrae, eiusmodi fortasse, (certe hoc enitemur) quod posteritas haud omnino contemnat. Vale. Venetijs.

PETRO. MISCOVIO
SARMATARVM. REGI
CONSILIARIO 4

AMO valde probitatem, &, secundum eam, eloquentiã, non quae verba tantum colligit, & inani vo-

cum sonitu auribus obstrepit, sed quae maxime rem continet, seq; ipsa non minus grauitate sententiarum, quam elegantia uerborum, & splendore commendat. haec te audio simul expetere, Petre Miscoui, expetere autem? immo iam esse consecutum. quibus ornamentis magnum te esse, atque illustrem apud homines uere sapientes existima, sic inquam, ut illa, quae plerique, quasi sola bona, specie decepti admirantur; quae ipsa quoque in te non mediocria sunt, opes, auctoritas, amicitia clarorum uirorum, addo etiam gratiam apud Regem omnium potentissimum, nullo pacto conferenda uideantur. nam haec licet aliquando uirtutem consequantur, ut in te ipso contigit, minime tamen ipsa uirtutem indicant, neque semper ad laudabilia studia, tamquam ad caussas euenta, referuntur. qui uero pietatem, qui iustitiam colit, qui & ingenio ualet, &, qua ualet, ad res egregias, maximeq; ad instructam praeclaris doctrinis eloquentiam totus incumbit: hunc uere se ipsum, quod esse difficillimum constat, ac sua bona nosse, hunc optime exercere instrumenta illa, quibus homines brutis animantibus praestant, mentem, atque rationem, hunc denique gloria dignum immortali, dignum qui feratur in oculis, ornetur laudibus, nemo omnium hominum, nisi qui hominis nomine indignus haberi uelit, umquam negabit. quod ego cum a prima pueritia, domestico patris instituto, natura etiam quasi suadente, sensissem, confirmatus postea magnopere sum clarorum uirorum exemplo: nec uenit umquam in mentem, quod ita senserim: paenitere: laetatus etiam ualde sum, ac laetor equidem

nunc eo magis, quod accedit ad meam sententiam iudicium tuum: in ijsdem enim studijs elaboras: eaedem tibi artes curae sunt: quaeque hinc emanant laudes, eas esse ueras laudes, & earum ita semper florere gloriam existimas, ut numquam exarescat. idem putamus, & idem uterque sequimur, optime Miscoui: sed tua clarior industria hominis in excelso dignitatis gradu constituti; fortaße etiam felicior, quia secunda ingenium fortuna excitat, aduersa debilitat. quam multa enim nobis obstant: quam saepe recta mens, optimorum consiliorum in cursu impedita, cogitur consistere. tibi uero, qui propensam uehementer ad laudabilia quaeque uoluntatem in te laudant, ijdem fluere ex uoluntate omnia confirmant; nullam aduersari, nullam pugnare tecum ex ijs rebus, quae sunt inimicae uirtuti: uersari te assiduum in aula Regis, ipsi Regi carum, summis & infimis iucundum, apud exteras etiã gentes illustrem, ac perhonoratum: quae tibi esse perpetua, maximeq. propria, non solum cupio, communi studiorum caussa, quorum decus tua dignitas auget; sed facile etiam adducor, vt sperem: quidquid enim es, a te ipso es, & ideo tantus, quia talis: nec tu desines umquam esse, qui fuisti: nec ea, quae uirtus constituit, casus euertet. tantum igitur, quod & facis, & facere minimo negotio potes; retine consuetudinem tuam: intuere te ipsum: uitam ante actam imitare: sic augebis quotidie tua merita; & idem quotidie meritorum praemia tuorum sumes a te ipso; eritq. uirtuti merces uirtutis usus; quo nihil eße iucundius, profecto iam sensisti: nihil autem ad memoriae perpetuita-

tem utilius, docemur exemplis eorum, de quibus post tot saecula litterae loquuntur. Et quoniam sequitur, atque comitatur, vt umbra corpus, gloria uirtutem, nec te latet, praeceptis imbutum antiquae doctrinae, improbari eos ab excellentib. in philosophia uiris, qui, praeter sua commoda, nihil spectent, seq. sibi tantum ipsis esse natos arbitrentur: non dubito, quin statuas, quantumcunq; uel habes iam facultatis ad bene merendum, uel in omni tua uita praeclara tibi animi tui bona peperint, non ad rei domesticae fructum, aut ad angustae benignitatis usum illud esse reuocandũ, sed esse totũ ad alienas vtilitates, maximeq; ad artiũ liberaliũ ornamẽta quã latissime porrigendũ, atq; explicãdum: quod si fiat, simul illud fieri necesse est, ut, quam plurimis in tua laude consentientibus, par beneficentiae celebritas nominis, & fama consequatur. Atque ego te ita sentire, proq. tuis opibus iam praestare, non inani aliqua coniectura ductus existimo; aut, ideo ad te scribo, ut in tuam gratiam blandae orationis artificio mihi liceat irrepere: sed credidi hominum honestissimorũ ac prudentissimorũ, istinc ad nos uel studiorum caussa, uel cognoscendae Italiae studio commeantiũ, testimonijs; maxime uero familiari meo, nibil temere affirmãti, Andreae Patricio: cuius eo pluris iudicium facio, quod egregiam eius doctrinam, id quod per quam raro contigit, adaequat integritas. addebat etiam, quo sum unice delectatus, quodque mihi, ut uere dicam, huius epistolae caussam attulit, studiosum te esse scriptorum meorum, & mihi aliquid, atque adeo tantum tribuere in Latina lingua, quantum optaui equidem

- peperint.

ſemper, aſſecutum me eſſe numquam duxi. nunc; ſi tu, iſta vir auctoritate, iſto pōdere, ita de me ſentis; in dubiū paene reuoco iudicium meum; nec me prorſus audeo contemnere, ne a te diſſentiam; enitarq. multo etiā quā antea, diligentius, ut accedam proxime, ſi vlla ratione potero, quo tu me perueniſſe iā exiſtimas; vt aliquando veritati iure des, quod fortaſſe nunc humanitati magna ex parte largiris. fateor enim, iudicij de me tui famā mihi eſſe periucundam: quid oneris tamen eadem imponat, quoq. redigar neceſſitatis, intelligo. latere nullo modo poteſt, quem clari viri teſtimonium indicat: nec me iam ad vigilantiam, omnium ſcientiarum parentem laudis cupiditas magis, quam infamiae metus impellit. quae licet perdifficilis, admodumque dura videatur eſſe condicio, tamen, quia gratus, hoc eſt vir bonus eſſe volo, amplector libenter officiū tuum, ab excelſo quodam animo, liberaliq. profectum; quod ſi cōpenſare meis officijs non potero, memoria tuebor, & proſequar etiam laudibus, quam diu uita fruar: ut ex optima ſaltem voluntate, quae boni, & ſapientes viri metiri beneficia conſueuerunt, aliquam tibi relatam eſſe gratiam exiſtimes. Vale.

IO. VINCENTIO. PINELLO
Patauium.

MAGNA fuit, atque etiam nunc inter homines eſt de genere uitae controuerſia: cum alios ita doctrinarum cognitio delectet, ut ab agendis rebus abhorreāt;

alij

alij, non sibi tantum, verum & amicis, & patriae, planeque omnibus hominibus, homines esse natos, existiment; ex quo sequitur, ut scientiarum studijs usum rerum anteponant. hoc discrimen, in quo ualde pro sensu partium dubia ueritas fluctuat, tu quidem, quod ad te attinet, optime Pinelle, optimisque, & eruditis uiris merito carissime, egregia quadam, uulgo non satis cognita ratione sustulisti. simul enim utrumque studium complexus es, tum earum disciplinarum, quibus exculta mens vberrimos in omni fortuna ferre fructus solet, tum iuris ciuilis, quod alienos ad usus maxime porrigitur. ardua res, & operosa: quod exemplorum declarat inopia: sed ingenio tuo nihil difficile: &, vt se praebent initia; futurum nemo dubitat, ut instituta perficias, consilijsque tuis breui respondeat euentus. in philosophia quidem processus tuos admiramur; qui tanti sunt, ut euolare potius, quam excurrere uidearis. quãquam cur miremur? ingenio si quis ualet, in studio fere languet. qui utrumque coniunxit, optimam quandoque disciplinam, & rectam studiorum uiam ignorat. fac in vno tamen haec ineße omnia, quid assequetur aduersante fortuna, subsidijs destitutus ijs, quae cum adsunt, fertur animus procliui cursu ad egregias res; sin absint, haeret in salebra, nec facile progreditur. Quae igitur singula tanti sunt, quemuis ut possit a sperata litterarum gloria penitus auertere; haec tibi cum suppetant vniuersa, iure istam, quam alij uix tuentur, Spartam quotidie magis illustras; neque tam nobis hoc, aequalibus tuis quod sis uirtute maior, quam illud, si te ipso minor esses, admirandum

uideretur. In philosophia quidem cum operam studio se des M. Antonio Genuae, cui ueterum doctrinarum arcana patet; quo nemo peritior Aristotelis interpres; nemo uir melior usquam uiuit; nihil mediocre neque nos a te expectamus, neque tu praestas: quo nomine tibi gratulor plurimum, & eo magis, quod illius uiri uoce publice cum multis, consuetudine ac sermonibus, quae humanitas eius atque amor in te est, priuatim et proprie frueris: hauris enim ex eodem fonte non ea solum, quae uel olim in Lyceo, vel etiam in Academia disputabantur, sed id, quod longe praestantius est, christianam pietatem, a qua manat una, & in qua itē una philosophia perficitur. Habes igitur, diuinitus oblatam uirtutis adipiscendae facultatem; quā te uideo arcte esse complexum; nec uereor, ut dimittas, qui te ita flagrare cupiditate cognouerim, ut reuocandū potius a nimia contentione, ualetudini uix ferenda, quam acuendum, & incitandum intelligam. Nam, quod ad ius ciuile pertinet, ubi tum philosophiam id est totum, sciētia comprehenderis, quid in parte cognoscenda superesse negotij putas? minimum, si sapientes uiros, & in ijs eū, quem ego omnibus iudicij laude antepono, doctorem tuum Genuam audies. quamquam sermo tuus, habitus interdum, praesente me cum eruditis hominibus, tractasse te iam satis diligenter ea, quae excellunt in uniuerso iure ciuili, & ueterum iurisconsultorum praecepta, declarabat: ut uel eadem facile possis, quandocū que libuerit, recognoscere, uel, si qua restāt, quasi racemos aliquos confecta uindemia colligere. non. n. te arbitror studiorum tuorum elegātiam ineptissimis, planeq.

bar-

barbaris quorundam scriptis inquinare uelle: quae cũ immensa sint, pleraque tamen inania, laboris, & molestiae plurimum, utilitatis, & oblectamenti minimum habent. Interim, ut facis, Graeca cum Latinis, & eloquentiam cum philosophia coniunge: ut, politioris doctrinae copijs instructus, remissiora etiam studia colentibus aliquando satisfacias. non enim uiuimus omnes in Atticis gymnasijs: nec ubiq; de rerum caussis quaestio est: &, quibus contemplatio naturae uehementer placet, ijsdem tamen animi caussa tamquam in hortos Musarum diuertere non iniucundum est. qua de re, quia nonnunquam inter nos loc uti sumus, &, ut spero breui colloquemur, nihil addã, te praesertim, quod facile intellexerim, meam sententiam comprobante. cuius consilij, nõ dubito, quin maiorem quotidie uoluptatem capias. Ego hic genere uitae molestissimo, quas Patauij utiliter satis, iucunde quidem certe, in libris, & in tuis tuorumq. familiarium sermonibus traducebam, horas perdo. itaque, cum primum domesticas tricas, quibus teneor inuitus, expediero, aduolabo istuc, sitiens uestrae consuetudinis; qua si frui perpetuo liceat, beatissime uiuerem. Interim amorem mihi tuum, cuius equidem memoria ualde recreor, cupio conserues. &, si tua patitur humanitas, etiam rogo. Vale: & * familiarem tuum, cuius doctrinam, & ingenium in Lucretiana interpretatione mirum in modum probo, saluta meis uerbis. Venetijs.

VIDO PANCIROLO, Patauium.

CVM alia me in ista urbe, quã tu praeter ceteros tua uirtute nobilitas, & ornatissimorum iuuenũ coetu frequẽtas, oblectare uehementer soleant: tum nihil est, aut esse omnino potest, quotidiana consuetudine, iucundius: non solum, quia probitate, modestia, morũ elegantia, omnibus denique animi bonis excellit: sed etiam, quia paucorum annorum studio praestantia uidelicet ingenij, quã ego semper amaui, cõsecutus est, ut exquisitam, ac uariã sermo illius eruditionem praeseferat, scripta uero ad Ciceronianam eloquentiã sic accedant, vt cum ijs, qui suum nomen hac laude celebrarunt, qui pauci admodum sunt, conferri iure possit, aequalib. uero cunctis facile antecellat. Hunc ego tibi iuuenẽ, quẽ olim mihi adolescentulum uir omni laude summus, Reginaldus Polus Cardinalis, magnarum uirtutũ indole commotus, accuratissime commendauit, etsi necesse nõ arbitror, commendo tamen eo studio, quod quia uerbis exprimere mihi non licet, tu quoq;, tantum esse, uelim existimes, ut exprimi nullo modo possit. is cũ antea philosophiã, praesertim quae de Graecis fontib. hauritur, & humanioris doctrinae studia diligenter, eximiaq. cũ laude coluit; tum hoc tempore cognoscendo iure ciuili totus est. qua illum cupiditate quotidie magis incendit admiratio tuae uirtutis, quam in omni fere sermone ad caelum fert, exterisq. etiã gentib. licet illustrẽ satis, ele-*

gan-

gantissimis declarat epistolis. pertinet igitur ad humanitatē tuā, qui te tam ualde amet, tantiq. faciat, eū redamare, eique recōditos illos, omnium purissimos, tuae scientiae fontes aperire: pertinet etiam ad fidem, qui se totū in tuā disciplinam tradiderit, opibus eum impertire ingenij tui, quas ille Regum opibus & sua sponte, & meo iudicio, cui tribuere aliquid uidetur, praestantiores existimat. Haec ad impetrandum magna sunt, praesertim apud optimum uirum, quem in tuis laudibus praecipuam agnoscimus. uerū accedit amor in te meus, qui fraternā necessitudinem aequat. is te rogat, is prensat, cum studiose, quam blande potest, pro* meo: vt eum, quem ego merito eius in oculis fero, tu, quem amicitiae nostrae denegare nihil decet, quando nec studio tuo quidquam abnueret voluntas mea, omni benignitate complectaris, planeque in clientelam tuā, atq. adeo in sinum aeque ac filium meum, aeq. ac me ipsum recipias. quod si feceris, obstringes tibi non uulgari beneficio iuuenem summo loco natum, dignum maiorib. suis, qui Pannoniam, ut ego auguror, sua uirtute aliquando Italiam faciet; a me uero gratiam inibis eam quae, si quid accedere ad meam in te beneuolentiam potest, quod equidem vix arbitror, id ipsum una possit adiungere. Vale. Venetijs.

---

*, Patauium. 7

O DVLCEM reditum, o amandas litteras, quae mihi id significant, quod, non modo spe, sed nec suspi-

cione attigeram. sed, quando te ipsum, mi, uidere, quando licebit amplecti? oculos mehercule tuos, dum haec ad te scribo, intueor, indices *probi animi tui; indices humanitatis. hoc mihi spectrum fingit amor: (quid .n. aliud?) & haec me cogitatio iucunditate perfundit incredibili: quid putas, cum erimus una, dabiturq., ut ille inquit, Veras audire, ac reddere uoces? nemo unquã perinde laetatus est inuẽto thesauro, ut ego, te reuerso. uideor .n. amissum recuperasse: & plane amiseram. nã, etsi reliqueras hic memoriam tuae suauitatis, tuiq. ingenij: tamen, quod attinet ad adspectum, ad consuetudinem ac sermonem, quibus nobis, tui amantiss.mis nihil potest esse optatius, totus abieras. ac uerebar, ne, uel precib. tuorũ uictus, uel honorũ cupiditate illectus, totũ te dederes aulicis munerib. multa nobis, fortasse etiam litteris salute dicta: nunc te tuus bonus, tuus, inquam mihi crede, bonus genius reduxit, sicuti malus abduxerat. quid enim sumus, nisi adsit humanitas, & litterae? quae petitur in otio, tranquilla mente. otij autem ubi plus, quam in isto secessu Patauino? nemo quẽquam interpellat nolentem: inuitant ad uirtutem, si minus uoce, exemplo certe quamplurimi: patet aditus ad doctores in omni liberalium disciplinarum genere praestantes; quid praeterea? caeli mira clementia; rerum, quibus alimur, suauitas incredibilis, & copia. Haec tibi, optimo * iure prima sunt: iure tot montes superasti, tot flumina trãsiecisti, ut haec dimissa statim repeteres. uiues tibi, solutus ab omni cura: uiues Deo, contemptis diuitijs, abiecta illa gloria, quã falsa prorsus, & inanis bonorum species ostẽtat. quod nisi Deo uiueres, nec tibi*

cer-

*prob.

certe posses uiuere. in illo enim uno uera, ac solida uirtus, haec, quã quaerimus in libris, aut discimus ab hominibus, umbra est. quocirca hortor equidẽ te ut libros euoluas. accurate, ut magistris assidue operam des: sed minimum in utrisque pone, nisi tua studia diuino cum amore coniungas. Atque haec me scribentẽ magnopere delectant: tibi non puto fore legenti necessaria; scribo tamen, & quia te mirifice diligo, cupioq. esse, qualẽ pater filium; & qua commemoratione ipsa rei omniũ optimae, ac praeclarissime afficior sic, ut nullã ex ullo sermone, aut ex ulla cogitatione maiorem hauriã uoluptatem. nec tu debes officiũ meum aspernari aut in deteriorem partem trahere, si tibi, etiam rectissime uiuenti, (sic enim existimo, planeq. mihi persuasi) constantiã laudo. lubrica est enim adolescentiae uia: labũtur multi, cum aliquantum iam processerint: cursum uero conficit is qui nititur optimis cogitationibus, ducemq sequitur eum, qui numquam errat, communem humani generis parẽtem; qui tibi omnia bona pollicetur, et dabit. quae nec ab Imperatore tuo sperare, nec ab ullo Rege licet. De Episcopo Agriensi, agnosco tuam in me beneuolẽtiam. cui de emblemate gratias agam. Mariani Lezentij, iuuenis ornatiss. mi, & Andreae Patricij, cõtubernalis tui, talem in me animũ amplector: quos cupio a te meo nomine salutari, itemq. Polonos ceteros familiares tuos, quorum nobilitas, &, ut audio, uirtus Patauinum gymnasium illustrat. Vale; &, quãdo nos adspectu tuo priuas, minue saltem litteris, non hac recentiore Italica, sed illa uetere, omniũ m elegantissima, Romana lingua scriptis, desiderium nostrum.

EIDEM.

EIDEM, Patauium. 8

*OPTIME *, quid tibi, obsecro, in mentem venit? nostra ne imagine tuum putas cubiculum ornari posse? pudet me studij tui: & erubui, mihi crede, cum hāc partem legerem litterarum tuarum. nec tamen, quia tuam facile cupiditatem intelligo, deesse tibi possum; et coepta res est, & agitur, ut uideo, satis diligenter: quae cum erit absoluta, mittetur illico ad te. ac uellē, posset artifex eodem penicillo animum in te meum una cum vultu exprimere: non dubitarē, quin hāc tu multō magis imaginem diligeres. non necesse est, inquies, libēter credo: &, quod ita sit, acceptū refero tuae humanitati; quae mihi a te impetrat id quod meritis, aut officijs consequi nōdum potui. His diebus facultatē ad te scribendi permolestae occupationes eripuerunt. ignosce: et puta, numquam abduci meam ab officio voluntatē, licet opera nō exstet. Heri adijt ad me cōtubernalis tuus Stanislaus Fogeluetrius Cracouiensis. probū adolescentem, praeditum litteris, & tua plane consuetudine dignum e sermone iudicaui. amanter illum excepi, ut natura mea fert; iucunde non potui, quia ualetudo non cōcedit. cuius beneuolētiam si, te, ut arbitror, conciliāte, sum adeptus: peto a te, mihi ut eā conserues. & omnino, quicunq. a te diliguntur, eosdem mihi cupio mutua beneuolentia coniungi. Epistolam ad Episcopū Agriēsem, quando interdiu otij nihil suppetit, dictaui ante lucem amanuensi meo. eam ad te mitto. Signum tuum,*

cum

cum legeris, imprime. De gentilibus tuis, negotium dedi, & curabitur diligenter. Vale.

EIDEM, Patauium. 9

VIDEO te in iungendis amicitijs praeclarum artificẽ eſſe: uerũ caue, ne quid alterutra de parte promittas, quod praeſtari uix poſſit. aut, ſi promittes, ipſe ne ſpõdeas, ne quando praeter opiniõnẽ cogaris dependere. de me ipſo loquor: quẽ tu ſi putas eſſe, qui non ſum; quod ad me attinet, facile patior: fruatur hoc amicitia noſtra priuilegio, ut inter nos omnia liceant: ſed uereor, ne tua apud alios praedicatio plus nobis imponat oneris, quã ſuſtinere poſſimus. Patritio tuo ſcripſi, multis diſtrictus negotijs: & erã animo conturbatior, accepto nuncio de fratris mei ſumma corporis, aliqua etiã mentis inualetudine. Gẽtiles tui latent adhuc: eruẽtur aliquãdo, ſi qui ſunt: curat enim homo tũ mei cupidus, tũ ad hoc diligentiae genus vehementer aptus. De libris, putabã e ſilentio meo te conijcere, nihil eſſe: ſed, quando appellas, crebro, ſcies nondum neque ad Iunctas, neque ad alium quemquam perueniſſe: tu vide, cui rem commiſeris; & urge litteris, ut ſine mora mittantur. Imago coloratur, deſignatione iam perfecta ueritatẽ, niſi fallor, egregie ſimulatam dices. Vale.

EIDEM, Patauium. 10

AMO te, quod verecunde petis: ſed iſtam poſthac verecundiam abijce, obſecro, ſi quid aliquando mecum ages. neſcis, apud me quo loco ſis, aut quo ego apud te

esse cupiam: quod si nescis, aut etiam, si dubitas; iniuriam facis vtrique nostrum. Scripsi ad Sophianum, libenter equidem tua caussa. sed inuitus ea gratia, quod laborantem, vt audio, graui morbo, vexari tuo studio nollem. Equidem discrucior, cum ita affectum audio probum iuuenem, mihi amicissimum, Graecarum litterarum scientia sine dubio singularem. sed, quia te fero in oculis, idq. sane tuo merito, litteras ad eum conscripsi; quas in hunc fasciculum coniectas cum legeris, si reddendas non putabis, conscindes. Ego nunc, si quid de me scire vis, iaceo, corpore satis afflictus ob capitis grauedinem, sed erectus animo propter spem, atque adeo exspectationem vitae laetioris. iam enim didici contemnere, quae amabam antea: qua te quoque in sententia cupio esse. Saluta meo nomine contubernales, & amicos tuos. Vale.

EIDEM, Patauium. 11

RESPONDEO *serius litteris tuis, impeditus febricula, robustioribus haud valde metuenda; sed in hac nostra corporis imbecillitate etiam ea, quae mediocria sunt, non mediocriter timenda. Locum uidebis in epistola ad Patricium, ubi ea, quae mones, interposui; de quo quid sentias, aueo scire. Gratias tibi agerem de ista uoluntate; sed hoc plane respuit amicitia nostra; nec tuum erga me officium assequi vmquam posit oratio mea. meriti enim loco semper apud me fuit bene merendi cupiditas, etiam si res, quod saepe solet accidere, nulla consequatur. Vale.*

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 12

QVID tibi ego praestare possum de iis, qui fortasse nulli sunt? quaesitum est perdiligenter: nec tamen ullum omnino diligentia fructum tulit. fingere tibi eos ex argilla possumus, animare nō possumus. quod si liceret, fieret, atque adeo factum iam esset. nec enim mediocre tuum esse studium intelligo: & ego, ut fatear quod res est, diligo istam in te bonitatem; qui de gentilibus tuis, nulla tuorum commodorum spe proposita, humanitatē modo quandam secutus, tātopere labores. certe, qui honoribus, aut diuitijs, aut opinione uirtutis emineāt, nulli reperiuntur. quod si quos obscura condicio, aut fortunae tegit humilitas; de ijs quaerendū ne sit, uideris: me si consulis, omittes. De pictura, lentum negotium: sed illud te nō praeterit, Pictoribus, atque poetis Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. ita facile mentiūtur uerbis, ut coloribus fallere consueuerūt. hic, qui rē suscepit, diu me pmissis duxit, uarias nectēdo caussas, ut ei culpā largier ignauiae. nunc imbres accusat, quod recentes colores minime patiantur exsiccari. hoc puto uerum, illa non puto. concedo tamen, ut eo utar facili, & impetrem, quae duo simul a nobis exoptantur, festinationem cum diligentia. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 13

ITA mihi optata contingant, ut cōmentariolo tuo nihil umquā legi eruditius, nihil sanctius, aut religiō . . .

Catholicae religionis cultum accommodatius. itaque, cum in ortu Solis legere coepissem, absolui facile ante horam prandij, opera numquam intermissa. ualde. n. delectabar ordine, ualde etiam genere orationis tuae. res uero ipsa ita me affecit, ut quasi semina quaedã uerae pietatis, quae fructum profecto non mediocrẽ aliquando ferent, in animo meo reliquisse uideatur. quod quanti esse apud me putas? quanti mehercule immensam auri uim non aestimo. quid enim cum aeterna salute cõferatur? quod si meis apud te precibus locum aliquem relinquit humanitas tua: rogo te etiam atque etiam, ut hoc genere scriptorũ, quo quidem ad studiũ summi boni, perpetuaeq. felicitatis mirifice excitor, impertiri me quãsaepissime uelis. quod si feceris; addictum me tibi multis nominibus obstringes eo beneficio, cuius delere memoriam obliuio nulla possit. Quod me reuocas ad consuetudinem tuam: stimulum scilicet currenti. sed, mihi crede, non plane totus abs te discessi; neque te mihi prorsus eripiunt, aut eripient umquam locorũ interualla. absens tecum sum, tacitus loquor, et loquentẽ audio. sic lenitur imagine periucunda desiderium nostrum. quod cum ita sit; opera tamẽ studiose dabitur mature, ut excurrã quo ire necesse est, si meam fidẽ tueri uolo, et quo tamẽ, quia disiungor a te, minime libenter eo. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 24

CVM de tua ualetudine sollicitus essem, curam auxit filioli morbus; quo etiam nunc laborat; nec satis explorata salute. me quoque leuiter febricula tentauit,

uit, qua triduo sum, sine medicorũ interuentu, temperata dumtaxat uictus ratione liberatus. Nunc expediẽdis negotijs operã do, ut, si amicus noster, bonarum artium patronus, summum illum dignitatis apicẽ attigerit, quamprimum possimus accurrere. saepe n. & litteris, & praesenti sermone cupere se consultum rationibus meis, amantissime declarauit. mihi autẽ omnia sunt in eo, ut otio litterato frui liceat, nulla rerum domesticarũ cura interpellante. quod si assequimur; ualeat ambitio; uiuemus nobis, & Musis, et eo quidẽ animo, ut omnia referamus ad Deum, a quo uno felicitas uera pendet: quod idẽ tibi uideri, ex tuis litteris facile conijcio. Miro teneor desiderio ueniendi ad te: sed hanc facultatem multa eripiunt praesertim aeger filius, quem tibi, & pro nostra amicitia, & pro noua cõiunctione, esse carissimum, plane mihi persuadeo. te quidẽ a morbo confirmatũ si audiero, aequiore animo domestica patiar incõmoda. itaque dabis hoc amori nostro, quẽ tua uirtus peperit, alit humanitas, atque auget, ut nostra ẽt caussa tuã ualetudinẽ studiosissime cures. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 15

SILENTII mei caussam ex ijs litteris, quas heri ad te scripsi, quas hodie mane puto tibi esse redditas, iam cognouisti. quod nisi ita declarassem; tamen mihi dubium non est, quin tu pro singulari tua sapientia, & humanitate de mea meorumq. ualetudine conijceres. quid enim aliud me a scribendo adduceret?

quo equidem nihil facio libentius: idq. tibi, si praesenti fortasse non potui, absenti certe probabo. Tuũ aduentum auide exspecto: cuius mihi significatio tum eo nomine gratissima, quia te uidebo, tum eo gratior fuit, quod optime te ualere, etsi tu de eo nihil significes, facile tamen possum intelligere: quod si ita est, opto perpetuum esse: &, quod opto, id etiam ut sperem, facit continentia tua, quam ego in uictu (plane loquor, ut sentio) ualde sum admiratus, & conor etiam imitari. Rerum Romanarum Pontifice mortuo, cõuersus orbis est. itaque, qui decesserant, omnes ad urbem redeunt. pecuniae pro Maecenate illo, ut affertur ad nos, libentius, quam pro ceteris, deponuntur. & ad eum denique, fore suspicor, ut omnium Cardinalium uoluntates inclinent. uir optimus est, egregie litteris excultus, ingenio miti, &, quod caput est, cum factiones duae dicantur esse; aequus in utramque primum contendetur acerrime. quid mirũ? Neque enim, ut ait poeta ille summus inter nostros, leuia, aut ludicra petuntur Praemia. & scis, omnes homines, quod maxime cupiunt, itidem facile adduci, ut maxime sperent. ergo multis quasi aleam iacere, & fortunam placebit experiri. quid euenturum sit, & quid magis expediat, uni Deo patet. certe, nisi firmioribus, quam antea, praesidijs muniamur; prauarum opinionum in cursu uinea Domini dissipabitur: quod te quoque, & suspicari, quia prudentia excellis, & metuere uehementer, quia pietatem diligis, aliquando in nostris sermonibus cognoui. Vale. Venetijs.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 16

*CVM de tuo reditu ex tuis,amicorumq. litteris cognouissem;perfusus voluptate sum prorsus incredibili. subuerebar enim, ne te patria tua, expta iã in magnis rebus & animi, & ingenij tui praestantia, abesse diutius minime pateretur. etiã illud occurrebat,ne te iam satietas Italiae cepisset. multa cogitabã, vt amor est, quae cupiebã esse falsa,& fuisse valde nunc laetor.capio tamen hanc in iocunditate molestiam, quod ad te quamprimum accurrere non licet.nam,vt omittam de vxore, cui deesse nõ possum aegrotãti; confirmare studeo res domesticas,quae vacillant satis absente me. cũ enim,referre me totũ ad litteras,quarum est mihi consuetudo iucundissima,plane deliberatũ sit: prius haec, quae ad alendã familiam pertinent,ita constituam necesse est,ne quãdo me,quod antea saepe cõtigit,de medio studiorũ cursu reuocare possint.iam ego in meis con silijs, optime *, ambitionem coepi excludere. video res humanas sursum deorsum ferri,nunquã consistere:celeriter omnia fluere,et exstingui,praeter bonam famã, ad quã omnes peruenire cupiunt, sed ignoratione viarũ plerique aberrant.non enim in opibus,aut magistratibus, Regum ve aulis verum decus habitat.petendum aliunde est,a rectis cogitationibus,honestis laboribus, studio,et exercitatione virtutis. haec mihi in aĩo sunt: quae si colã arbitratu meo,multa consequar.primũ,ab ijs negotijs, quae mihi negotiũ facessunt,uacabo pror-*

ſus:deinde, (ne me putes deſidiae cauſſa otium cogitare) ſcribam aliquid quotidie; quo nihil ſoleo, vbi curarum expers animus eſt, facere libentius: denique, etiã poſteris fructum fortaſſe aliquẽ pariet induſtria noſtra. Quid relinques, dicet aliquis, liberis tuis? Non exiguum patrimoniũ, imitationem mei, & aliquam, ut ſpero, virtutis hereditatem, eadẽ ſcilicet, quae reliquit mihi pater meus. Non abũdabunt. Nec id poſtulo; nec illi, ſi ſapient, poſtulabũt. modica poſcit, ut honeſte, ideſt feliciter uiuatur, hominis natura; reliqua ſunt inſtrumẽta nequitiae. Cupio tibi, mi *, qui aetatem tuam prudẽtia anteis, probari meum ſenſum: cupio meum iudiciũ tua ſententia confirmari. quamquam quid exſpecto? index animi ſermo eſt. porro in ſermonibus quotidianis quid tu habes in ore, quid extollis, praeter ſtudia doctrinae? quae te uideo, cum tecum loquor, uel cum tua ſcripta lego, tractaſſe diligẽter. verũtamẽ hoc ipſum, quod habeo ſatis exploratũ, mecũ te ſentire, ſi ſignificabis, pergratum erit. Ego, niſi occupationib. premerer aſſiduis, quas animo potius, quam corporis virib. ſuſtineo, explerẽ te crebritate literarum. uerum ne ſic quidem, pro tuis in me officijs patiar in hoc genere prorſus abs te requiri ſtudium meum. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 17

VOBISCVM vt agatur, ſcire cupio, Patauij commorantibus, nos hic languemus, afflicti caloribus perpetuis, quibus equidem grauiores non memini. vxor mea nondum ex puerperio conualuit: infans belliſſime

habet,

habet,& incipit iam blandiẽtibus arridere. quid quaeris? admodum scitus est;quodq. amare solemus in pueris,hilaritatis habet multũ. De tuo aduentu,suadeo cõsiliũ mutes,neque te istinc, furente Canicula, aestu non ferendo,cõmoueas.faceres enim ualetudinis incommodo:ac,si ualetudo,studia tamen tua non ferrent.uerum hoc prudentiae tuae totum sit,in qua tibi neminẽ antepono.ego pro mea in te singulari beneuolentia, nõ modo quid uellem,uerum etiam quid sentirem,testatũ esse uolui. Aristotelem cum Cicerone mitto,utrumque satis apte compactos ab artifice perito.uideo,quid agas. inanem eloquentiam contemnis; & indisertam philosophiam non amas:utramque uis coniungere,ut misceas, quod ait poeta Venusinus, utile dulci. quo minus me, eadem cogitantem, & recessum otij caussa quaerentem,reprehendere debebis. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 18

VALDE probo industriam tuam,quam ad ornandum commentario aureolum Demetrij libellũ περὶ τῆς ἑρμηνείας contulisti:sed,antequã institutũ absoluas, fore arbitror,ut exeat is, quem Petrus Bargaeus qui Pisanũ gymnasiũ politioris doctrinae professione illustrat, ante aliquot menses,ut audio,cõfecit.itaque malim ad Diodorum Latinitate donandũ operam,studiumq.tuũ conuertas:ne,quod aiunt,actam agas.nã Bargaeo,quẽ tu fortasse nõ nosti,nec ingenio,nec doctrina,nec eloquẽtia quisquam praestat:quodq. paucis dum contigit,tũ

oratoria, tum poetica laude pariter excellit. absit igitur omnis aemulatio ab iјs, quos ego unice diligo, & a quibus itē diligi me sentio. Calores hic nihil remittunt: feruent omnia. quod nisi terrae, iam perustae, uberrimis imbribus cito madefiant; caritas multarum rerum, & morborū uis ineunte autumno uidetur impendere. Ego, ut anni tempus est, non incōmode ualeo: negotia curo: otium, & studia cogito. Kalendarium Romanū uetus, cum opinione mea de ratione ueterum dierum, & necessaria litterarum interpretatione, saepe iam a te rogatū, quia nec ipse habebam, nec reperire facillimum fuit, mitto serius, acceptum a familiari meo, uiro probo, & erudito, Raphaele Cyllenio. describes, & remittes: quoniam, quae sunt olim impressa cum Sigonij fastis, nullum ex iјs iampridem uenale superest. in hoc autem, ut aliquid a me praecipuum haberes, itidem ut ego te praecipue diligo, quaedam uidebis immutata, nec opinor, improbabis. Vale. Venetiјs.

¶ *Kalendarium, de quo in superiore epistola mentionem fecimus, cum in Orthographiae libro Aldi filij impressum legatur, uisum fuit hoc in loco omittere: eosque, qui id legere uolent, ad Orthographiam reiјcere.*

ANDREAE. PATRICIO, Patauium. 19

NAE tu rationem tui indicandi percommodam iniјsti. ego enim, non cuiates homines sint, quibusue terris ac regionibus profecti, sed quibus moribus. quo ingenio, qua doctrina praediti, soleo quaerere: &, ut

olim

olim Hannibal, qui hostem feriret, Carthaginēsem sibi fore dicebat, sic ego totum in una uirtute constituo. Epistola tua ita loquitur, ut nullā in te patiatur, aut humanitatis, aut doctrinae partē desiderari. itaque ne te post hac Sarmatam potius, quam Romanū, dixeris. tametsi Sarmatia iam ita feritatē si qua olim fuit, et quaecumque fuit, abiecit, ut ex Trāsalpinis nationib. nulla nunc neque ad litteras, neque ad benignitatem, mutuaq. officia dicatur esse propensior. Italia uero nostra, in qua uigebāt olim artes bonae, in qua sūmis ornata praemijs eloquentia primas aliquando partes obtinuit, ita ueterem illam quasi formam uidetur amisisse, uix iam ut agnoscatur. simulacrū dumtaxat aliquod in libris relictū est; cuius excellentem pulchritudinem animo intuētes admiramur, & studemus imitari: praesentē effigiē oculis frustra quaerimus. Tu autē, doctissime Patrici, si qui nūc antiqua Italia digni reperiūtur, qui quā pauci sint, quaq. id accidat culpa, nō dubito quin intelligas, his te ut adiungeres, praestantiumq. uirorum numerum augeres, plane mihi, cū tua scripta lego, & cum eos, qui tecū uiuunt, de te loquentes audio, uideris esse consecutus. quo nomine tibi gratulor plurimū, et patriae tuae, in quam referes gloriam, omnibus thesauris, omnibusq. omnium Regū triumphis praeferēdam. Ego autem, cuius amicitiam in tuis litteris blanda quadam mearum laudū commemoratione uideris aucupari, cū tua merita, quae ego sentio esse maxima, modeste nimis dissimulas, et extenuas, mea uero nimis liberaliter amplificas, atque extollis, nisi te tā nostri amantē redamē, nisi multis ornatum uirtutibus omni studio colam, quis ma

ſit inhumanior? quis iudicij magis, aut etiam rationis expers? equidem, quid de te ſentiam, quantiq. apud me ſis, officijs conabor oſtendere: ſin, vt mea tenuitas eſt, hoc praeſtare nõ potero; tu tamen, vt ſpero, de mea voluntate tibi perſuadebis id, quod cupere uideris, te mihi eſſe, ac ſemper fore cariſsimum. in quo profecto, niſi ego meam in amicitijs diligentiſsime tuendis conſuetudinẽ dediſcam, tua te numquam fallet opinio. Vale.

EIDEM, Patauium. 20

O' PRAECLARAM ὑπόθεσιν, *nec vero tuã humilẽ, aut obſcuram orationem, ſed erectã pijs affectibus, mirificeq. ſententijs, ac verbis illuſtratam. nunc demum te, Patrici, vere eum, qui vocaris, agnoſco, hoc eſt a plebe ſeiunctũ quae libẽter oculos ad terrena demittit, nihil altũ, nihil homine dignũ ſuſpicit. nam certe reliqua ſtudia opinione potius, quã re, nituntur. ſpeciem quandam inanem, ſolidi nihil habent: haec uero, quae te video arcte eſſe complexum, nec, puto, vnquã dimittes, aeternam non modo famam, ſed ſalutem quoque pariunt. Agnoſco in tuis inſtitutis praeclarã conſuetudinem, egregiaq. ſtudia, numquam ſatis laudati, Cracouienſis Epiſcopi, Andreae Zebridouij; cuius ex perpetuo multorum annorum conuictu, quotidianis ſermonibus, conſilijs, probitate, doctrina, quaſi diuinis legibus, formaſti animum tuum; atque excitaſti ad excellentẽ rerum aeternarum cupiditatem; vt facile conſtet, cum tua te ad uerũ decus natura duceret, doctiſsimi tamẽ*

ac

*ac sanctissimi viri exemplo vehementer esse incitatũ. Equidem, vt tibi vehementer gratulor, cuius omnis in amore Dei defixa cogitatio sit: ita, cum in eos intueor, qui, falsa rerũ imagine decepti, toto pectore contendunt ad ea cõparanda, quae saepe molesta possidẽtibus, interdum etiam pernitiosa sunt; misereor, & ingemisco. quod vtinam industriam aliquando meam, &, si quod in me est, ingenium simili in argumento liceat exercere. nam nunc quidem voluntas, optima spectãs, & in quã debet partem propensa, multis tamẽ impedita rebus languet. sed speremus. sic enim nihil difficile, si cõsenserit Deus; vt nihil facile, si abnuerit. is porro, cum abesse putatur longius, & restituisse uos in medijs calamitatibus, tũ adest proximus inscientibus, & ereptos ex miserrimo statu collocat in solio regũ. Haec ego saepe mecũ solatij caussa, quo saepe indigeo: & capio voluptatem, quod epistolae quasi allocutio tulit, vt eadẽ tecum. Remitto orationem. lege amicis tuis, & quã potes multis communica; vt recte sentientes confirmentur; si qui autem ab optima caussa desciuerunt, ad sanitatẽ traducantur. Vale, & * contubernalem tuum, summi adolescentem ingenij, meo nomine saluere iubeas.*

---

*, Patauium. 21

AMO veritatem, deinde me ipsum. illam spectare ante omnia soleo, mihi autem libenter quidem, quatenus tamen liceat, indulgere, itaque nec accipere debeo, quas in me laudes contulisti, nec, vt ingenue confi-

tear

tear, reijcere plane possum. nam bonis uiris, artiumq. liberalium scientia claris, equidem placere uelim, cum eo tamen, ut nolim quemquam nimis esse in mea laude liberalem. tu autem in tuis litteris ea mihi tribuis, quae non modo si agnoscam, sed propemodum si optem, modeste parum agere mihi uidear. At Muretus ita sentit. Vtinam quidem; sed officium potius, quam sententiam esse puto. quis enim me minus ignorat? qui, quam diu Venetijs fuit, uel mecum habitauerit, uel mea consuetudine frequenter admodum sit usus. nec is est, quem iudicium fallat, praesertim in litteris, quas tractat assidue; nouit egregie: uerum ei facile persuadet humanitas, ut iudicium amicitiae largiatur. sed, siue te Mureti oratio, tam honorificam de me opinionem, ut susciperes, adduxit; siue mihi hoc abs te, ut tu scribis, mea studia, ut ego sentio, tua bonitas impetrat: persuade tibi, non exiguum me statuere ornamētum in amicitia tua: cum et ipse possideas illas uirtutes, quarum fama beneuolentiam conciliat, nomenq. nostrum, ab interitu uindicatum, cum aeternitate coniungit; & principum uirorū, doctrināq. praestantium floreas amicitia; quodq. me non leuiter mouet, in Gulielmi Budaei, eruditissimi hominis, ac de litteris optime meriti, contubernio per aliquot annos uixeris. ac uellem mihi parem uoluntati suppetere facultatem. fructum ferres haud mediocrem studij erga me tui: obseruantiae uero in te meae, quam tua uirtus peperit, satis esset illustris, ac minime dubia significatio. quod ipsum tamen, ut ut est, fortasse consequar. nam & studio nitar: & ad perficiendi spem plurimum quidem, uelle optima, solet afferre. Vale.

DIO-

DIONYSIO LAMBINO, Patauium. 22

NEQVE negare audeo tibi, homini eruditissimo, cuius ego plurimi semper amicitiam feci; neque, si pollicear, praestare possim id, quod a me petis. premor. n. domesticis oneribus, & typographiae cura, sic mehercule, uix ut sustineam. Uacuae tantum ab opere mihi relinquuntur horae uespertinae: sed eo tempore, tum defatigatus laboribus, ac fractus, quietē quaero necessariā; tū uero succedit oculorum dolor, isq. ita grauis, non modo ut legere, aut commentari, sed nec domesticos audire sine magna molestia poßim. ita nobis traducitur dies, atque adeo noctis maior paene pars. nō enim prius hac leuamur capitis grauedine, quam Sol, medio iam Antipodum orbe decurso, incipit ad nos recurrere: & in ortu suo demum ualetudinem mihi, alacritatemq. restituit. quod si respirare aliquando licebit; aures tibi meae patebunt, non in horas modo, sed integros etiam dies. quid enim mihi iucundius, quid etiam utilius, quam tecum de litteris agere, tuaq. maxime tractare scripta; de quibus quid existimem, Muretus noster testis est? nam, cum ad me, octauo, opinor, abhinc anno, in Iudecae suburbano habitantem, ignotum antea de facie, uoluntario adductus officio, aduisses; humanitatem simul & doctrinam tuam eadem hora perspexi. tunc ego te coepi & diligere, & praedicare: nec desinā utrumque facere, quam diuturna mihi dabitur usura uitae: quandoquidem

doquidem nec tu desines esse tui similis, id est, cum optimus uir, officioq. excellens, tum uero tantus in uirtute, quantum cum egregia natura singularis industria potuit efficere. Interim peto a te, meis ut occupationibus ignoscas, & uoluntatem in te propensam, licet absit res, tamen ames. Vale.

Patauium. 23

NIHIL *mihi pro mea in te beneuolentia, meoq. de te iudicio potuit accidere, quod minus uellem, aut quod minus opinarer, quam id, quod proximis diebus audiui, cũ diceret nescio quis, nõ te perinde, ut solebas, in optimarũ artiũ cupiditate uersari, sed lãguere quotidie magis: adeoq. praeclara illa principia, quae me q̃dem saepe, & multũ cohortãte, ac monente, posueras, esse labefactata, nihil ut a te eximiũ, nihil, quod uulgare non sit, exspectari posse uideatur. equidẽ neque plane credidi, quod a tua cõsuetudine tam ualde dissentiret, neque tamen plane non esse credendum id existimaui, quod ut accidere possit, cũ in aetatem tuam intueor, uerisimile mihi fit: quod si, contra quam ego cupio, factũ est, ut paullulũ a te uirtute disiunxeris, & in dubia, ac perdifficili iuuentutis uia quiddam offenderis; agnosce tuam culpã, & corrige, dum licet. non enim, quae dies confirmauit, facile mutantur. En habes, qui te suo excitet ad uirtutẽ exemplo, aequalem tuum, exquisiti adolescentem ingenij, Antonium Lauretanum, quem debes, cũ nobilitate pares, nec naturae, fortunaeq. bonis*

dissimiles

dissimiles admodum sitis, aequare etiam, aut imitari saltem in studijs artium optimarum. Sin autẽ est, vt uolumus; et ista, quae de te rumor dißipauit, inania sunt: noli laborare, quid alij loquãtur; cogita, quod ipse facias; & a te ipso pende. magna solet esse iucũditas, quae manat ex optima cõsciẽtia. hac tu fruere, & perge, ut coepisti, in studijs liberalium disciplinarum: quarum est, cum possessio vitae aequalis, tum fructus eiusmodi, vt etiam ad posteros pertineat. Vale.

ROMVLO. CERVINO, Patauium. 24

IT AN *ego tibi ex animo effluxi, vt vnam tribus mensibus epistolam ad me dederis? occupatus, inquis, sum. quo in genere? nempe in litteris. num igitur tibi a litteris animum videris abducere, cùm epistolam texis? mihi quidem numquam minus. quin hoc ipsum, quod ego nunc in te desidero, si contemnis; idest si ita legis vt numquam scribere animũ inducas: litterae iacebunt. quod si me principio rectissime monentem audire voluisses: teq; si non quotidie, saltem alteris diebus scriptioni dedisses: Dij immortales, quos tu nũc fructus ederes, quam praestantes, quam vberes, quam et te ipso dignos, et fratre tuo, in omnĩ genere laudis excellẽtissimo? nunc, quos progressus hac in re fecisti, nõ ego quidẽ illos quasi tardioris ingenij, reprehendo, neque reprehẽdere quisquã potest: sed tamẽ illud, quod ego a te olim exspectaui, maius aliquãto fuit, quã hoc, qđ tu nũc praestas. neq. uero id, quo te iampridẽ sumus hortati, & quo breui esse*

ui esse peruenturum credidimus, eiusmodi est, ut facile quiuis posse consequi videatur: sed cogita, praeclarum fere nihil esse, quod idem difficile non sit: & tamen difficultates oēs ea, quae in praestantibus ingenijs facile exsistit, gloriae cupiditas uincit. cuius rei noli exempla petere ab antiquitate: adspice fratrem tuū; qui, vt Antimacho poetae Plato, sic tibi omnium instar esse potest. numquid igitur illum existimas tantos labores aut suscepturum fuisse, aut, cum suscepisset, ferre potuisse, nisi verae laudis eum spes aliqua identidē quasi allexisset? quā quidem spem dum sequitur, uides quo peruenerit. gradū tenet dignitatis, qui est a summo proximus: & de summo quid homines augurentur, intelligis. Perge, mi Romule, ijsdem itineribus ad decus. magna sunt bene agentibus praemia constituta. quā tu facultatē quando habes maximam, noli contemnere; ne paullo post, amissam, frustra queraris. haec enim, quae nunc habemus, quis scit, quam diu simus habituri? uides, ut auolēt horae, quaeq. nobis commoda praeterlabentes auferāt. Itaque opportunitates, dum adsunt, ita debemus amplecti, quasi nō eaedem semper affuturae sint. qua in sententia te quoque existimo esse, cupio quidē certe; vt cum exspectationi de te concitatae, tū fratris tui, summi viri, laudibus aliquādo respōdeas. quod facile cōsequeris, si te ipse colliges, & quo consilio Patauiū accesseris, quam urbem scis habitam, semper esse doctrinae domiciliū, assidue cogitabis. &, quamquam non dubito, quin memoria bona sis: tamen, quoniā haec posterior epistola tua, quā ad me XX. *Kal. misisti, cui ego* XIV. *respondi, non tā est luculenter scripta, quam vellem,*

uellem, potius multo minus, quam uellem, uereor, ne tibi illa, quae ego tecum olim de Latinae linguae obseruatione sum locutus, quaeque ipse mihi te esse facturum pollicitus es, penitus exciderint: quae, si putas e re tua esse, ut a me iterentur; excurre ad nos, & hoc quidem animo, ut, quam diu Venetijs futurus es, (cupio autem, ut diutissime uelis) apud me diuerseris. Ac noli uereri, ne ego te Patauium crudiorem remittam. non ita de nostris hospitibus male meremur. Cenae erunt, quae te lautitia delectare, nõ quae copia possint offendere: quae quidem in primis sermone bono, & perfamiliari condientur, quod tu quanti facias, ignoro. ego quidem huic iucunditati nullam antepono. Vale.

VINCENTIO GILIANO,
Venetias. 25

QVAM multa non modo contra uoluntatem, uerum etiam praeter opinionem homini contingunt. numquam putaui fore, ut humanitatem tuam requirerem. adeo mihi & multa, & perillustria studij erga me tui dederas argumenta: nunc, alijs me quotidie salutãtibus aut certe consolatorias in meo casu, opemq. pollicentes, litteras mittentibus, ipse tamen neque scribis quid quam, neque mecũ habendi sermonis facultatem quaeris. quod uiris nobilissimis concessi, tibi, pro multis ingenij tui suauitatibus, proq. nostra nõ nuper instituta, sed iam inueterata necessitudine, numquam denegassem. Optaui, inquies; sed optanti pudor obstitit. Agnosco

modestiam

modestiam tuam, nec mediocriter probo; uerumtamen decet aliqua ortam a uirtute amicitiā cōfidentia. Erāt autem, cur me conuentū cuperes, caussae minime uulgares; primum Iasonis mei de Nores, uiri omniū, quos ego in uita nouerim, optimi, atque humanissimi, reditus in hanc urbem, deinde Dauilae nostri, quem ego quanti faciam, & tu, & omnes paene iam norunt, aegrotatio: quae cum hesterno die cognouerim; cupio tamē certius abs te aliquid significari. uarie enim afficior, et amicissimi hominis aduentu; cuius in consuetudine plurimam mihi statuo iucunditatē; & eius uiri morbo, cui debere omnia uideor, quia, quod in ipso fuit, operam dedit, ut me sibi non exiguo propinquitatis uinculo in perpetuū obstringeret. neque enim, licet mutuā utriusque uoluntatē frustrata fortuna sit, iccirco tantam in me beneuolentiae significationem paruipendendam existimo. animus mihi pro re erit: meq. ille sui memorē beneficij (sic enim appellare debeo) aliquādo sentiet. Haec sunt, mi Giliane, cur te uelim. accedit illud. Affines suos Cardinalis Carpensis, qui de studijs meis non pessime existimat, cupit elegantibus litteris expoliri. optima cōdicio, nec minus honorifica. itaque statim de te cogitaui: quē excultū liberali doctrina, moribus emendatis, comem, & facilem in conuictu cognoui. nec tamen audeo sperare. urbis enim Venetae tranquillitatem nimis amas, & otio libenter frueris erudito. sed, si a te non impetro: odorare saltem, & indaga, si quem eo loco dignū alicunde licet eruere. inibitur a Cardinali gratia nō uulgaris. de quo tibi hoc affirmo, patronum esse bonarum artiū his perditis temporibus prope singularē; qui si, ut auguran-

tur

tur plurimi, ad illa summa peruenerit; redibunt, mihi crede, aurea tẽpora, & debita litteris aliquando praemia persoluentur. Vale.

FRANCISCO MORANDO, Veronam. 26

ITA ualeam, itaque tecum uiuam, quod utrumque pariter exopto, ut cydonite tua nihil adhuc gustaui suauius: uersibus autem, quos una misisti, nihil umquam legi purius, nihil ornatius. quare gratiam habeo tibi quidem, ut debeo, maximam, aliquam tamen etiã imperito artifici superioris anni: cuius culpam, de qua tecum eram questus, lucro meo non mediocri tua compensauit humanitas. quod si artifex idem est, quemadmodum uerba tua significant: non ab eius ingenio, sed ab amore in me tuo nouum genus artificij, noua fluxit industria. itaque magnam ad officia erga me tua quotidie fieri accessionem intelligo. ex quo uoluptatem equidem capio tantam, quantam eius, qui doctrina, ingenio, omni denique laude libero homine digna excellat, perspecta beneuolentia afferre maximam potest: uerumtamen, quia me prorsus omnis in summa remunerandi uoluntate facultas deficit, angor nonnumquam intimis sensibus, & iniucunde uiuo. sed neque futurum despero, ut, quo in te sum animo, re ipsa aliquando perspicias: &, si parum optatis meis, ut fere consueuit, fortuna responderit, memoria saltem, perpetuoq; erga te studio, non officijs modo er-

ga me tuis, sed uirtutibus etiam eximijs debito, cumulare mihi satisfaciam. De tua ualetudine, quae mihi perinde ac mea curae est, a patre tuo, prudēti uiro, quae cupiebam, fere cognoui: de studijs ex te ipso. id est ex litteris tuis, quarum elegantia mirifice delector, aliquid cupio scire. Orationem in funere habitam doctißimi, ac nobilißimi hominis Ludouici Nogarolae, cuius obitu non mediocriter dolui, audio laudari. sunt etiam, qui tuam existiment. quod libenter credo: sic enim faueo tuae gloriae, ut fratribus fortasse tuis, praeterea quidem concedam nemini. Vale.

LAEVINO. TORRENTIO, Leodium.

27

PVTO tibi molestum iam esse silentium meum: at mihi silentij caussa longe molestior. nā toto fere biennio neque corpori ualetudo, nec animo quies cōtigit. ita qui absentes amicos litteris saltē colere consueui, iucūdißimam mihi cōsuetudinem intermittere, & in officij cursu lāguere sum coactus. quod si secus existimas; nec tibi mea fidē faciat affirmatio: testes habeo studij erga te mei non equidem ualde locupletes, sed eos tamē, quibus tu libenter credas, probos uiros, cōmunes amicos: a quibus & quaesitum est aliquando, me mandante, de tuo statu, &, cū id, quod auebam maxime, cognouissem esse te in oculis Leodiēsi Episcopo optimo, eidemq. Principi eximio, auctum esse cōmodis, ornatum dignitate, factū est, quod ignorare te arbitror, ut leuationē malo-

rum meorum in tuis bonis aliquam inuenerim. Atque equidem reuocare me ad institutum meum, & aliquid ad te scribere cogitabam, cum tuae me litterae oppresserunt, quibus commendas mihi modestissimos, & summae spei adolescentes, Ioannis Canchi filios, doctissimi, & ingeniosissimi hominis, ut equidem sentio, tuo primum testimonio, deinde scriptis illius; quae qui legerit, nullius praeterea testimonium requirat. quo libentius operam meam filijs eius, & pollicitus sum, & detuli. qui cum ad me adeunt, te simul intueor, & impellor magis ad omnem humanitatem memoria tui: nec potest esse quidquam iucundius, quam ut eorum studijs, commodisq. seruiam: &, si praestabo aliquid, ita laetabor, quasi beneficium acceperim in officio meo. Erat in ijsdem litteris tacita quaedam admonitio promissorum meorum: quae si non persoluo; mihi crede, tanti uiri uirtute, tanti Principis dignitate deterreor. nam, ut egregium aliquid moliamur, consequi tamen neque per ingenij nostri tenuitatem, neque per fortunam licet. hanc excusationem probari a te cupio; nec omnino despero; sin urgere pergis, auctore te aggrediar, utcumque cadat, potest enim fieri, ut, quemadmodum multa, contra quã speramus, item hoc fortasse, contra quam timemus, eueniat. quod si quid offenderimus; primum, illud fore non dubito, tua nos, ut subleuet auctoritas; deinde, te ipso culpae socio, feram leuius. haec mihi cautio placet, utinam tibi; sed, si mihi in amore respondes, tibi quoque: de quo tuas litteras exspecto. Vale. Venetijs.

LAVRENTIO GAMBARAE, Patauium. 28

BASILII Zanchi, poetae summi, hominisq. non uulgariter eruditi, miserabilis, & indignissimus interitus hilaritatem mihi prorsus omnẽ eripuit. quem enim donare summis praemijs ob excellentiam uirtutũ, decorare honoribus ob singularẽ integritatẽ, atque innocentiam aequum fuit; eum tam ignominiose uexatum, tam acerbe, tã crudeliter exstinctum, quis nõ ferat iniquissime? equidem, ut audiui, etiam dolore tuo uehemẽter dolui. nam & uixistis una semper coniunctissime, alter alteri egregie carus: & fuit uterque uestrũ ad poeticam facultatẽ natura propẽsus, ac mire factus. ingenio uero ita pares, ut, cum nemo tam bonus poeta sit; quin uobis primas in componendis uersibus partes tribuat, quam confessionem etiã ab inuitis exprimit poematũ comparatio, uter tamen utri praestet, nondũ satis iudicare quisquam possit. magnã igitur, planeq. fraternam inter uos tum ingeniorũ similitudo, tum studiorum cõmunio beneuolẽtiam excitarat: nec dubito, quin te, licet humanae condicionis minime rudẽ, obitus eius ualde perturbarit, animumq. tuum ita deiecerit, ut extolli fortasse ad aequitatẽ neque celeriter, neque facile possit. quo grauius morte illius afficior; et, ut, omnia mẽte peruestigem, nullã tamen inire doloris alleuandi rationem queo. unica, opinor, illa consolatio superest, quã tibi quoque fore gratissimã scio; ut, si cõuictu perpetuo priuamur, tamen inter nos ita crebro colloquamur, ut

hanc maeroris acerbitatem, quia pariter affligimur, quotidianae consuetudinis mutuaeq. beneuolentiae suauitate leniamus. quod ut quam maturrime cōsequamur, tu pro tua, ego pro mea parte diligenter operam dabo. Vale. Venetijs.

NICOLAO NATHANAELLO, Venetias. 29

PERCVLERAT me grauiter acerbus ille nuncius de naui a piratis abducta, qua uehebatur in Cretā exquisita, multorumq. nummorū bibliotheca parentis tui: cū ex eo casu iacturae plurimum tulisse res, & fortunas uestras intelligerem. nūc me prorsus ab eo maerore, quē mihi uestra calamitas attulerat, ad laetitiā incredibilē reuocarūt litterae tuae. scribis n. erudiendi curā adolescētis nobilißimi, Aloysij Mocenici, tibi rē demandatā. in quo sane pro ea qua te sum cōplexus beneuolentia, multis nominibus tibi gratulor: primū, quod eum, qui facile possit illustrare disciplinā tuam, excellentis ingenij adolescentē, mirifica, ut audio, uirtutis indole praeditū, sapientiorem etiā, quam aetas ferat, nactus sis: deinde, quod ab eius patre Leonardo Mocenico, Equite clarißimo, quo nullum in hac urbe, uel prudentiae, uel liberalitatis, uel omnium denique uirtutum, quae nobilē uirum deceant, exemplum habemus illustrius, fructum diligentiae tuae minime uulgarem potes exspectare: postremo, quod in ea domo uiues, in qua omnia, uetere maiorum norma, ad honestum, & ad dignitatem referuntur, quo praestantes, & usu ma-

gnarum rerum, & doctrina uiri quotidie confluunt, unde prudentiam, unde optime viuendi rationem petes. Persequi oĩa, quae tibi diuina benignitas obtulit, difficile est: sed mihi crede, quem tua caussa velle, tuisque fauere commodis non ignoras, nihil isto munere ne fingi quidem a te potuit aut fortunis tuis vtilius, aut studijs accommodatius. itaque, si me audies, omnia, quae frustra saepe expetuntur, bona in una Leonardi Mocenici beneuolentia constitues; cuius tibi comparandae caue tempus amittas: confer huc omnem industriam, vt eius filium, tuae diligentiae commissum, in quo pater tali filio iure fixit omnes curas, ita instituas, atque excolas, ut eam laudem, ad quam natus praecipue uidetur, adiuuante illius ingenium studio tuo, breui consequatur. habet autem hoc uirtus, vt, a quibus illam accepimus, eos in omni vita diligere cogamur: & est optandum, ut ab ijs maxime diligamur, qui non opibus modo valeant, sed ad benignitatem etiam natura propendeant. quae si in vlla ciuitate, profecto in hac nostra, & si in vlla familia, in ea potissimum, & in eo viro, cui tuam in re praeclara operam addixisti, summa cognoscitur. Vide igitur, quid susceperis, cuius familiae gloriae seruias, quid fides, quid existimatio tua, quid honor etiam meus quodam modo postulet: qui tibi saepe, nec tamen gratiae caussa, sed adductus iudicio, testimonium impertiui probitatis, & scientiae non modo Graecae, verum etiam Latinae linguae: quarum alteram magistro patre tuo, Ioanne Nathanaelo, sacrarũ litterarum peritia, vitaeque innocentia cum antiqua illa Graecia, quam numquam fama deseret, conferendo

alteram non nihil e sermonibus fortasse nostris, e studio quidem tuo, tuisq. vigilijs maxime cognouisti. Haec si tibi omnia, ut spero, ante oculos pones; vinces te ipsum in diligentia; operamque dabis, ut in familia nobilissima, cuius patrocinio nullum certius ad eas temporum procellas, quae humanae vitae impendent, perfugium reperies, egregium virtutis & industriae tuae monumentum relinquas. Vale.

---

*; Patauium. 30

Falsus *hic etiam de Rainutij Farnesij Cardinalis obitu dissipatus rumor erat: quo sum grādissime cōmotus. nam in illo viro, qui se iam inde a puero ad exēplum aui sui, Paulli III. Pontificis omnium sapiētissimi, totum finxit, nō adūbrata, vt in multis, sed expressa signa virtutis elucent: & nunc, ut audio, suas omnes in Christianae pietatis cultu cogitationes, curasque defixit. quo mihi erat, bonisq. omnibus acerbior illa fama, quae, multorum sermone, de immaturo, & inopinato illius interitu percrebuerat: angebar etiam fratris eius eximij uiri, Alexandri Cardinalis nomine: cui multis iam annis eam uiam ingresso, quae ducit ad uerum decus, artiumq. optimarum studia suis opibus hac aetate praeter ceteros fouenti, tantum eripi praesidium, tantum auferri domesticae laudis, magnopere dolendum videbatur. Gratulor igitur, illo incolumi, liberalibus disciplinis; gratulor omnibus, qui uirtutem, & probitatem prima ducunt; pracipue uero tibi, quem & Ale-*

xandri Farnesij Cardinalis valde studiosum, & erga sui similes, hoc est erga eos, quibus illa, vnde manat honestũ sola placent, praeclare animatũ cognoui. refrixit iã, uel plane exstinctus euanuit peruulgatus ille rumor; uiuit, et ualet, cui lacrumas tãquam mortuo dedimus; quem, si fieri posset immortalem esse omnes cuperent. Te quoque bene firmum esse, & ex illo valetudinis incommodo emersisse, represso iam sanguine, qui tibi ex oculo dextro multus effluxerat, mirabiliter gaudeo. de quo mihi cũ narraret familiaris tuus, prima statim auditione sum percussus: postea, cũ idẽ reliqua persequeretur, animũ recepi, & ab omni metu, curaq. respiraui. huius morbi caussam non dubito, quin medici, quos habes istic scientia instructissimos, usu peritissimos, in studia conferant. quod si ita est; remoue, obsecro te, libros omnes ab oculis tuis. nam donec eos uideris, certo scio, quod mihi saepe contigit aegrotanti, temperare tibi non poteris. Vale.

EIDEM, Patauium. 31

NARRO tibi: iam nõ amo verecundiam. cum enim mihi potius nihil esset, quam ut filium meũ (libet enim de mare ominari) ad sacram baptismatis aquam susciperes: tamẽ, dũ obsequor pudori meo, nec te talẽ uirum, maximarum rerum occupatione distentũ, appellare audeo, cõmisi imprudẽs, ut officij laudem ipse praeriperes. in quo sane & peccasse me, et luere merito peccati poenam confiteor. quid enim mihi non permisit, qd iam elargita nõ est humanitas tua? quãdã me alijs praedicatam

dicatam ignorare ipse fortasse tibi sum uisus. ualde tamē recreor significatione amoris tui: & nostrā amicitiā, quā studiorū similitudo peperit, hoc etiā affinitatis quasi uinculo adstringi, uehementer laetor. nā & res ipsa eiusmodi est, ut beneuolentiam utrinque augeat: & mihi ad hominū opiniones, accidere speciosius, aut honorificētius nihil potest. totus igitur in aere tuo sum. ita de me meritus es, ita quotidie mereris. quod si tibi pateret animus meus: profecto non locari pessime tuā gratiam intelligeres: quam si non possumus remunerando, (nec enim aut fortuna tua patitur, aut uoluntas exspectat) praedicando saltē illustrabimus. mihi certe ipsa memoria, perpetuoq; erga te studio satisfaciā. De reditu meo uerbū scilicet exspectas: iā discedo: itaque per aliquot dies litterae cessabunt. Amanuensem tuum amo plurimum. uideor enim mihi agnouisse manū optimi, atque honestissimi adolescentis, Francisci Secundi: cui de tua consuetudine etiam atque etiam gratulor. nam inuidiae locum amor non reliquit. Vale. Venetijs.

Ferrariam. 32

ET. ME laudas in epistola tua nec mediocriter quidem, & meam amicitiam, quae tua humanitas est, ualde uideris expetere. Ego autem, etsi me delectat, ut ait ille, laudari a laudato uiro, tamen ea, quae mihi tribuis cum esse uerissima cupiam, non agnosco. dilexi equidem adolescens ueterem eloquentiam: nec uoluntatem aetas, studium occupatio, saepe etiam ualetudo

tudo minuit: sed, excellere in re omnium, vt ego sentio praestantissima, cuius negotij sit, cuius ingenij, non modo experiens ipse intelligo, verum etiam ex inani multorum industria conijcio. non enim, qui seuerior in me ipso sim, nec mihi amicior, quam veritati, alijs blandiri gratiae caussa debeo. vnum hoc in nobis fortasse iure laudes: si modo laude dignum est: equidem, quasi aliquid sit, interdum mihi gratulor; quod, & quales olim fuerint ij, quos in oratione Latina cupimus imitari, quibus ingenijs, qua doctrina, qua etiā exercitatione praediti, & quis ego sim, vel potius, qui hodie simus omnes, facile possum existimare. Quocirca, si vetera spectas, mutes licet sententiam de me tuam. floruit antiquitas eloquentiae gloria: nos iacemus. sin haec recentia tibi proponis: non omnino me, quātum in hoc studio profecerim, paenitebit. nec tamen tibi assentiar, ut me omnibus Latine scribendi facultate confitear antecellere. possum aliquid, vel etiam multa in alijs desiderare, neminem in hoc genere laudis eximium ducere: (est enim haec fortasse non ingeniorum culpa, sed temporum) non ideo tamen sequitur, vt insolenter arripiam, & induam ipse, quae alijs tamquam spolia detraxerim. vt in musicis, artem ipsam exercere, non facillimum est: artificem autem peritum ab inscio distinguere, tacito aurium sensu plerique omnes solent: item ego, quam legendis assidue, ac perattente hominum eloquentissimorum libris conceptā in animo recte scribēdi formam intueor, eam exprimere, & assequi scribendo nunc quidem nullo modo possum, ac vereor etiam, vt vnquam possim. verumenimuero, quod a sapiētibus

*viris proditum legimus. numquam male ponitur industria praestantib. in rebus. laudatur enim vel sine re uoluntas: qua ego interdum spe incitor ad studia. &, si nihil aliud, tu me certe, * optime, atque eruditissime, hoc ipso, quod tantopere laudas, ad laudem vehementer impelleres. magni enim facere uideris Romani sermonis elegantiam: &, quod tibi leue non est, eximiarum artium scientia, instructissimo, id a me nequaquã esse contemnendum intelligo. Accidit illud, quod epistola tua ita loquitur ornate, ut a rhetore, non a medico, quem te esse profiteris, & quem praestas egregie, scripta uideatur. quod indicat ingenij tui praestãtiam. cũ enim, ut audio, philosophiam sis uniuersam animo cõplexus; praecipue uero medicinam tractes, & ita tractes, ut cum paucissimis excellas; ualde sum miratus, unde istam Latinae orationis tam cõcinnam, tam uberem, tam illustrem facultatem sis consecutus. Quare, quo tu nomine subuereri uisus es: ne ego tuam ad me amandum ualde propensam uoluntatem parum libenter exciperem; cum eloquẽtiã tuã uerbis dissimules, re ipsa ostẽdas: eo ipso nomine sic incensus tui studio sum, ut ad meam instituendae tecum amicitiae cupiditatẽ accedere nihil possit. Quod aũt negas esse quidquã ad amorem conciliandum amore ipso efficacius: ita tecum sentio, si uirtus cum amore coniungatur; sin eum, qui diligit, nihil, præter nudam uoluntatem, commendet, non probitas morum, non doctrina, non ars aliqua liberalior: ualde videro, sed istuc quidem tua minime re fert. quis enim te uel non amantem amare nolit, quem esse tam amabilem, litteris, humanitate, integritate,*

gritate, sentiat? sed uidelicet Socratice mecum agis: ironia te delectat: cum in eo ipso, quod tibi detrahis, tua te refellat oratio. Ego tuum erga me animum pari animo complector, & fauebo officijs, quantum in me erit: neque me patiar, cum reliqua apud te omnia superiora esse concedam, etiam humanitate uinci. Vale, & Ioanni Baptistae Pignae, homini in primis erudito, & ingenioso, cuius de Imitatione poetica egregios libros auide exspecto, salutem meis uerbis. Venetijs.

MARIO . CORRADO, Brundisium. 33

MVLTIS iam mensibus nihil ad te litterarū dedi: nec mihi tamen uenit in mentem subuereri, ne quam tibi nostra indignam amicitia suspicionē silentij mei diuturnitas attulerit. mihi quidē nihil scito esse iucundius epistolis tuis: quas cum lego, delector mirifice amore in me tuo, delector etiā ingenio, & scribendi elegantia, in qua tibi (non loquor εἰρωνευόμενος) paucissimos cōparo, antepono neminē. atque equidem, si per utriusque fortunā liceret, nihil malim, quam assidue tecū esse, totosq. dies in tuo sermone consumere. quod tamē quin aliquando sit futurum, cū in tuas litteras intueor, imaginem animi tui nonnullam ostēdentes, prorsus non despero. Ego satis diu feriatus a studijs sum, inuitus sed quis necessitati non pareat? nam, quae me caussae non modo libros, sed patriam quoque relinquere coegerint; aut habes fortasse iam cognitum, litteris edoctus familiarium

tuorum,

tuorum, qui adire interdum ad me officij caussa solent; aut, si ignoras, quid ego tibi exponam; cui si quid a me accidat iniucundum, dupliciter angar, incõmodo meo, molestia tua? Nunc id commentor, ut certam aliquando rationem ineam otij cõstituendi, & uiuã humaniter: quod te quoque uideo cogitare, et, si uolueris, assequere. Bouios fratres, tua praedicatione commotus, amo uehementer, & obseruo. qui si mihi, ut significas, aliquid tribuunt: est, quod gaudeam, placere me praestantibus uiris, quorum in iudicio, & beneuolentia ornamenti, & cõmodi mihi statuo plurimum. tu uelim, quod ad amorẽ, studiumq. attinet, de me illis omnia promittas: ego, quae promiseris, praestabo. fructum etiam fortasse aliquem degustabunt studiorũ nostrorum. liceat modo esse otiosis; id quod agimus, & futurum speramus. Vale.

PETRO. CELSO,

Vicetiam. 34

VNA, eademq. manus uulnus, opemq. tulit. plane enim mihi uideor, quod de Achillis hasta in Telephi uulnere traditum est a poetis, idem ad tuas epistolas posse conuertere. affeceras me grauiter, nunc idem recreas, & abstergis omnem molestiam iucundissimis litteris, in quibus elucet humanitas tua, quam obscurauerat paullulum animi tui subita commotio, indigna certe meis in te neque paucis, neque uulgaribus officijs; quorum testes apud me custodiuntur litterae tuae. itaque, redijsse te ad eam comitatem, quae cum

tua

tua natura,& cum ijs studijs,in quibus totos dies eximia cum laude uersaris,magnopere cōgruit,ita laetor, ut nihil umquā senserim hac uoluptate iucūdius. quod si tibi meū ingenium aliquot mensium consuetudine satis exploratum non est;non dubito, quin absens intelligas,& eo cernas illustrius, quo longiora nos terrarum interualla disiungent. non enim in te fortunam diligo, quam soleo contemnere,sed quia fortunam tuā uirtute superas:contra quam multi; quorū oculos auri,argentiq. splendor ita praestinguit, ut pulchritudinē uirtutis intueri nullo pacto possint.quo equidē sensu, ac indicio meo delector multo magis, quam Ciceroniana illa eloquentia,quam tu mihi,ioco fortasse,obiecisti: cum tamen, tibi quoque eam minime displicere, tuorum scriptorū eloquentia significet. De discessu tuo,quamquā ad tuam uoluntatem accommodare consilia mea minime liceat,cupio tamen mihi tempus definiri. Vale.

IOANNI. SAMBVCO,
Patauium. 35

NON mediocre amoris argumentum, quod de filiolo gratularis,& sperare te significas, ut patri etiam orationis Latinae facultate antecellat.quid? ergo ille tibi magnū uidebitur praestare,si opinione,& fama nos anteierit eloquētiae? ego illi,qua primum hora editum in lucem uidi,bonam mentem precatus a Deo sum:hoc nobis debet esse antiquissimum; &,hoc ei si contigerit, reliqua iure contemnet, aut,si uoluerit,facile cōsequetur.

tur. mea uero studia si imitabitur, quae certe, quod fateri sine arrogantia possum, ad honestū referuntur: aditus ad laudem difficiles non habebit; quo mihi studiose contendenti fortuna semper nescio quo meo fato uiam interclusit. uerumtamen, mi Sambuce, cum tua, tuiq. similium fruar beneuolentia, quid desiderem? quid potest esse amicitia iucundius? quid etiā fructuosius? cum & amant inter se boni uiri; & est inter eos quasi certamen amoris, & officij. equidem, de te quid sentiam, si ad te ipsum scriberem, certe scio, qui tuus pudor est: legeres inuitus. testem tibi do iudicij mei grauem adolescentē, (& adde si quid uis: nihil enim tribues immerenti) * : quem cognoui tuis laudibus, me narrante, etiam atque etiam laetari. quod si tenerem artem eloquentiae, sicuti ut in epistola tua, amore potius in me, quam iudicio effusus, existimas; sane coloribus egregijs imaginem tuarum uirtutum exprimerem: uolūtatem uero illam, & praeclaros conatus ad augendas fortunas nostras, de quibus postridie, quam a uobis discessi, quiddam in sermone * significauit, mehercule sic ornarem, ut nihil esse posset illustrius. de quo quia tam amanter cogitasti, gratias agerem; &, ut perpetuo cogitares, atque ageres, cohortarer; si hoc humanitas tua, illud amicitia nostra pateretur. ut ut autem res ceciderit; (a te enim principia sunt; exitum praestare non potes) partes meae non requiruntur: prosequar enim uel beneficium laude, uel animum certe tuum memoria sempiterna. Vale. Venetijs.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 36

EGO uero, accepto nuncio de obitu filioli mei, ita sum perturbatus, ut me tamē hominē esse meminerim, et illum in hanc uitā, tamquam in hospitium, ita esse ingressum, ut, accitu summi Dei, aeternū illud caeleste domicilium petiturus, aliquādo discederet. quod si me casus iste nec opinatus ita perculisset, ut omnino iacerē; excitarer tamē prudētia litterarum tuarum, in quibus de luctu minuēdo disputas egregie, tuamq; declaras tū homine Christiano dignā bonitatem, tum erga me beneuolentiā singularem. uerum ego, optime Sambuce, multis iā infortunijs hoc sum assecutus, ut fortunā ipsam didicerim contemnere. quae mihi, ut eripiat reliqua, nūquam adimet ea, quae nec ipsa dedit, nec dare cuiquā potest, rectā mentem, optima studia, pietatē in Deum. Praeclare actum opinor cum filio meo. fruitur conspectu, & consuetudine caelestium animorum: nō angitur curis: non spe ducitur: nihil timet aduersum. at nos, qui dicimur uiuere, quibus hac falsae lucis usura nihil est carius, quā multa exercent? quid laboramus, quid cupimus, quod etiam si contingat, animus acquiescat? itaque uere sapientes homines, non ut diu, sed ut recte, & cum uirtute uiuerent, optare soliti sunt. quod equidem conor, &, ut spero, consequar. nihil enim magis cogito, nihil specto, quam ut seruiam studijs meis, & ita uiuā, ut uitae rationem Deo simul, & hominibus aliquando possim reddere. Quare, cum me uocas ad scribendum,

confirmantur consilia mea iudicio tuo. ac tu quidem in hoc officio cohortādi facis idem, quod multi; quibus facile possem satisfacere, si per domestica negotia liceret. sed, obsecro, nolite ex ouo uestro meum spectare. uobis enim certa, & expedita sunt omnia; mihi unicum est uectigal industria mea: qua liberos alere, tueri familiam cogor. & si negligam, deseretur humanitas: sin, ut debeo, diligenter curē, iacere studia necesse est; quae solutum curis omnibus animum postulant. At inquies: ipsa tibi studia fructum ferent. Cane alijs cantilenam istam, mores, ac tempora ignorantibus: mihi nō persuadebis experto. uetus illa Principū uirorum benignitas exaruit. inania pleriq. sequuntur; nihil solidum amant, nihil magnificum, nihil illustre. Vides alios, quasi perdendis tantum frugibus nati sint, immanibus epularū sumptibus opes exhaurire: alios, quasi etiam homines ipsos, non modo fruges, perdere pulchrum sit, thesauros effundere, collectos acerbissime, in ea bella, quae uastitatem agris, urbibus incendia, humano generi, aliena stultitia miserrimo, cladem, & exitium importent. Musae interim ubique locorum algent, neglectae ab ijs, qui fouere eas ut maxime poterant, ita maxime debebāt. Etiam illud indignum, quod exsistunt, qui specie liberalitatis gloriolam aucupentur; & eam uirtutē, a qua longissime absunt quasi familiarem suā, sic in ore habeant, ut amare uideantur. Verum haec satis, aut etiam nimium fortasse multa. Vale. Venetijs.

GASPARI . CONTARENO CARDINALI,

Romam. 37

CVM neque haberem, quod tua magnopere intereſſet a me ſcribi; & te ſcirem ſummis occupationibus aßiduc eſſe diſtrictum: tamen faciendũ mihi putaui, vt aliquid omnino ad te litterarũ darẽ. ad meũ enim officium valde pertinet, te, de nobis optime meritũ, intelligere, & quo te ſtudio colã, & qua tuorũ in me meritorum memoriam religione conſeruem. quod, vt ſpero, cõſequar litterarum bono. nam, vt remunerare vmquam poſſim, ſperare audeo: ita multa ſunt, quae ad me iuuãdum officia ſunt a te profecta. vt enim omittã, quã honorifice de parente meo & loqui, & ſentire ſolitus ſis, cũ ita dicas, tibi nullius olim iucundiorem conſuetudinem fuiſſe, nullius cariorẽ nunc eſſe memoriam: vt igitur hoc omittã, quod in ſummi beneficij loco ſoleo ponere: quanti illud apud me debet eſſe ponderis, quod olim me adoleſcentem vir clariſſimus, non tu quidẽ ſopitũ, ſed tardiorẽ fortaſſe, quam oporteret, ad ſtudium ſummae laudis excitaſti. cuius tẽporis recordatio mirifice me delectat. ſic enim argumentor: te, cuius iudicium eſt acerrimum, numquam me ad virtutẽ fuiſſe cohortaturum ſi te fruſtra id facere exiſtimaſſes. tantũ autem virum, quantus ipſe omnium conſenſu gentium & es, & haberis, de nobis non peſſime ſperare, mihi periucundũ eſt cogitãti; apud alios, ſi qui audient, etiã honorificũ.

Quare

Quare nūc quidē id, quod mihi pro tua summa humanitate facillimum est, ago, vt, quē pro tot ac tantis officijs animum debeo, eum me praestare tibi persuadeā. quod si per eā viam, qua ad praestantissimarum artiū cognitionem iter est; tantum procedam, quantū profecto, nisi me aliqua res impedierit, procedam: nae illud etiam aliquando efficiam, vt, te de nobis esse bene meritum, magnopere laeteris. Te interim si rogem, vt, quemadmodum instituisti, me diligas, faciam imprudenter. neque enim dubitandum est, quin tu velis in eadem erga me voluntate, cum humanitatis; tum constantiae caussa, permanere. magis illud mihi est elaborandū. vt omnes res, quae ad te colendum pertinent, studiose faciam: quarum si vllam sciens praetermisero, nefariae me peccasse confitebor. Vale. Venetijs.

BENEDICTO. ACCOLTO CARDINALI, Ferrariam. 38

CVM primum Venetias reuerti, etsi eram & fessus aliquantum de via, & eo morbo, qui me Ferrariae satis grauiter afflixit, nondū plane leuatus: tamen magnitudo meae in te obseruantiae, tuaeq; in me beneuolentiae recordatio me adduxere, vt ad te scriberē. quo genere officij quā mihi saepe apud te sit utendū, intelligo. nam cum eo ipso die, quo mihi aditus ad amicitiā tuam patuit, de meis commodis & ornamētis nō cogitare solū, sed agere etiam coeperis, omnino, si velim id,

quod maxime velle debeo, quibus me studijs a pueritia dedidi, iis haberi non indignus, diligenter ineunda mihi ratio est, vt istam tuam ad me augendum tã propensam uoluntatem plurimi apud me, & esse, & semper fore significem. id hoc tẽpore nisi litteris mittendis, qua re alia consequar, non video. facultatem maiorẽ si vmquã nactus ero, arctissime complectar, neque dimittã prius quam id tibi saltem aliqua ex parte persoluã, quod interea a me deberi uon solum non dissimulo, sed etiã apud omnes libentissime praedico. Quid enim mihi eße potest, non dicã honestius, sed gloriosius, quã te, virum omni genere virtutis excellentẽ, summa dignitate praeditũ, acerrimi in cognoscẽdis hominibus iudicij, nõ officij munus, aut studij, quod quidem ad meã siue utilitatem, siue laudẽ pertineat, praetermittere? mehercule nulla res fuit, quae nos ad probitatis, et doctrinae opinionẽ commendare magis posset. itaq. quod ante faciebã domestico tantũm exemplo cõmotus, ut per eã uiam, quam mihi pater meus tritam reliquisset expedito cursu ad summã laudem, gloriamq. cõtenderẽ, id multo acrius facio nunc iudicio de me incitatus tuo, cui uereor equidẽ ut respondere possim; & est sane difficillimum: sed tamen, quoniam ita tempus omne meũ traduco, ut, quantum ualetudinis ratio patitur, in litteris uerser, &, quasi diuturnam sitim explere cupiens, ijsdem e fontibus, unde illa fluxerunt, quae sunt laudũ tuarum maxima, diligenter hauriam: non despero fore, ut et homines officia tua bene posita existimẽt, & tu, qui tibi a me fructus debentur, eos non cõtemnẽdos aliquando percipias, cuius rei maturitas dum ueniat,

niat, est interea mei officij, tui memoriam summa cum beneuolentia sanctissime, ac religiosissime colere; tuae uero humanitatis, eam uoluntatē, quā ad me iuuandū tua sponte contulisti perpetuo retinere. quorum alterū ego quam potero diligentissime faciam; alterum tu ut facias, propter incredibilem naturae tuae benignitatem, ne admonendus quidem es. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam. 39

SVMMO studio maturabam Ciceronis editionem. omnino id erat caussa, cur ego rarius, quam debeo, ad te scriberem. sed mehercule nec res erat, de qua possem scribere: de publicis enim non licebat: de priuatis autē quid est, quod delectare te possit? grauibus morbis, annona, & bello, uniuersa fere ciuitas affecta cōtabescit. in his malis pacem omnes, tamquam unicū remedium, expetebant: quae si daretur, amissas uires recuperare difficile nō erat. Arbitrabar cū Ciceronis epistolas emisissem, fore, ut Ferrariā possem excurrere. id ego, primum honoris caussa ut te uiserem, optabā; deinde, ut tuis doctissimis sermonibus fruerer, quantum per humanitatē tuam liceret, per quam certe licuisset plurimum. noui enim, quae tua sit cum facilitas, tū in me beneuolentia. sed nostrae uoluntates, ut nauigandi cursus, quandoque commutentur, necesse est, nisi fortunarum nostrarum fieri naufragium uelimus. itaque, ut exirem, meas res cum uidi nō ferre, mutaui rationē; &, quamquam erā occupatus, tamen feci, ut hanc epistolam mitterem;

quae te, meam uicem, quasi salutaret. ea ne hoc officiũ loco non praestaret, ad Octauium nostrum, ijs litteris, quas ad ipsum dedi, allegatã misi, qui tibi redderet, cũ uacuus esses. quod ille, qui & commodissimus, & prudentissimus est, nõ uereor quin effecerit. De meis rebus si quid audire uis, ut in aduersis, pessime non habẽt: haberent optime, si pietas esset in ijs, in quibus maxima, si quid merita ualent, esse debebat. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam. 40

SVMMA tua facit humanitas, ut, etsi me argumẽtũ deficiat, litteras tamẽ ad te mittere ne dubitem. nõ.n. uereor, eae ne tibi molestae sint. quin ita te interpretaturũ confido, ut hoc meũ studiũ existimes esse non obscurũ signum pietatis in te meae. cui quidem pietati, quod uix fieri posse credebã, magna sane accessio facta est lectione tuarũ litterarũ. nam, cũ antea pro tuis maximis, & singularibus erga me studijs effecisses, ut plus, quàm tibi, deberem nemini: nũc propemodum es consecutus, ut ipsi tibi plus, quã debeo, debere non possim. quãti enim illud, quo epistolam clausisti, apud me esse putas? te non dubitare, quin ego, omnesq. mei, quanti amorem in te meũ, atque doctrinam facias, aliquando simus intellecturi. ego uero iam intelligo; neque quisquam est meorum, qui aliter sentiat. sed de amore quod scribis, uere tu quidẽ facis; est enim is certe summa cũ obseruantia singularis. de doctrina uero, neque prorsus assentior, ne me ipse, quã in re minime debeo, nimium

uidear amare: neque ualde repugno, ne, quod est in me honorificum, stulte reijciã, ut ut tamen est; siue tu amoris, & humanitatis abundantia, quod interdũ adducor ut credam; siue iudicio, quod mihi persuaderi libenter patior; siue utraque re permotus tãtum mihi tribuisti, quantũ ego postulare sine rubore non ausim: maximas tibi gratias habeã, necesse est: quod ad eius ipsius, quã in me esse dicis, doctrinae studiũ, quo antea naturae inclinatione propendebam, uehementer me impulisti. ita enim usu fere uenire solet, ut, quae laudes a tui similibus, id est ab ijs, qui ipsi in laude uiuunt, proficiscuntur, eae nos, uel si simus hebetiores, in primis acuãt, et quasi necessitatẽ quandã imponant, ut, quales esse dicimur, tales aliquãdo studeamus esse. quod ego, quãtũ possum do operã, ut consequar. a quo studio cur me ulla res debeat abducere, non uideo: cũ tu, istis opibus, ista amplitudine uir, litterato otio nihil anteponas. temporibus. n. turbulentissimis, dum plerique fere, ambitionum fluctibus iactati, optare magis, quam sperare, tranquillitatẽ animi possunt; securus in portu te oblectas, uiuisq. iucundissime in tuis perennibus optimarũ artium studijs: in quibus totos dies ita ponis, quasi tibi eae res, quibus abundas, et quarũ spe tu alios excitare ad laudem potes, praemio sint futurae. Quod cum ita sit; & cum ego hoc animo sim, ut antiquius tuo commodo nihil habeam: noli credere, me cum ad te scribo, tuarum litterarũ exspectatione id facere: quae etsi me incredibiliter delectãt, textae uerbis elegantissimis, plenissimeq. amoris, & suauitatis: tamẽ ego te mea caussa a grauissimis studijs ad nugas auocari nolo. satis me habere abs te pu-

tabo, si & meas tibi esse redditas, & tibi, ut cupimus, esse intellexero. utrumque Octauius noster, quod & tui studiosissimus est, & nostri amantissimus; cum libenter, tum diligenter efficiet. Vale. Venetijs.

IACOBO GRIFOLO,
Romam. 41

QVOD tu, homo occupatus, prior ad me litteras misisti; hoc sane es assecutus, ut officii plus apud te residere confitear; illud assequi nequaquam potuisti, ut amoris plus, quam in me est, in te esse concedam. atque ego ne in officio quidem passus essem, ut anteuerteres, nisi me scribere cupientem non occupatio mea, quae tamen summa est, sed cura tuorum mandatorum impedisset. Scis, ante quam discederes, qua de re sermonem inter nos habuimus; cum tu, ut eam susciperem, a me petens, ostendisti, quantum & fidei, & diligentiae tribueres meae. in quo ego, opinionem tuam ne fallerem, operam dabam. itaque, te profecto, cum intelligerem quantum damni fecissem, adempta mihi tuae consuetudinis usura; cumq. id omnino litteris mittendis resarcire uellem; tamen, diem e die exspectans, ut aliquid ad te de tuo negotio, cuiusmodi tu uelles, possem scribere, in maximo desiderio me sustinebam. nunc, quoniam eius rei ne uestigium quidem apparet in epistola tua; siue quod, a quo tempore discessisti, ut illud consilium abijceres, rationes tuae tulerunt; siue quod, eodem animo cum esses, committere tamen litteris nihil uoluisti,

luisti, quod elatum nocere tibi posset; puto me non incommode esse facturum, si quam tu rem in tuis litteris intactam omisisti, ego item in meis silentio praetermittam. Quod scire uis, rerum mearum status hoc tempore quis sit: ne te multis morer, is est, quem reliquisti, paullo etiam melior, quam reliquisti. nam & domestica quaedam sanauimus; & eum, de cuius acerbitate queri solebam, ita facilitate quadam nostra, atque obsequio mitigauimus, ut paene dulcis esse uideatur. De Ciceronis editione, hoc de me spondeas, atque etiam in te recipias licet, ut, diligentia, confirmes, me non esse usurum multo minore quam qui in hoc genere laudantur. hactenus confido fore, ut praestem, & praestabo certe, nihil ultra. mihi enim tantum non arrogo, neque arrogare debeo, ut, quemadmodum scribis, eas sordes, quibus ueterum scripta sunt foedata, putem omnes eluere me posse. magni id esset ingenij, magni iudicij: quibus ego rebus & indigeo, &, si abundem, sine libris tamen antiquis nihil audeam. qui mihi sunt omnino multi, sed neque quot uellem, neque cuiusmodi. coniecturae autem, intellexi, & didici, quam saepe sint fallaces, neque bonos libros ulla magis labes inquinauit. quibus nunc in ueterem splendorem, atque integritatem restituendis, primum mihi est negotij; & erit, ut puto, post me multis: ut inde laudis materies deesse numquam possit. Te rogo, ut, antiquiorem librũ sicubi istic esse resciueris, si prece ipse, aut pretio non potes, aliorum auferas gratia. Litteras autem, quam ualde me amas, tam saepe mittes. nam & otij puto te habere, quantum uelis; & argumentum Romae uiuenti

ucnti deesse non potest, mihi utrũque minus est. magnis enim districtus occupationibus, temporis ad scribendũ non habeo satis. argumẽtum autem unde sumam, cum omniũ, qui hic sumus, ea ratio sit, ut, rerum nouarum si quid alicunde ad nos affluxit, de eo nec scribere, nec loqui sine graui periculo possimus? Relinquitur, ut priuatis de rebus possim scribere: sed hoc quoque genus uereor ne me deficiat. raro enim solet accidere, quod scriptione dignum sit. Quapropter, quoties ita eueniet, ut a negotijs liceat discedere; properabo statim ad epistolas. quod eo libentius faciam si tu mihi sententiam scribendi aliquam dabis: sin minus, inanes tamen potius, quam nullas, mittam. Vale. Venetijs.

HANNIBALI . CRVCEIO, Mediolanum. 42

AMORIS in Octauianum Ferrarium mei caussae sunt ueteres sane multae, eaeq. non leues. sed recẽs haec est grauissima, quod eius opera uideo factum esse, ut tu me amares. quod ego, non possum satis explicare, quanti faciã. certe optatius nihil, ac ne utilius quidem potuit accidere. nam me molestae quaedã cogitationes exercebant. eae fecerant, ut subtristis essem. hoc malũ Ferrarij litterae sanarunt. eas enim legens, cũ uenissem ad eum locũ, ubi ille, quam tu me diligas, quamq. diligi a me cupias, diligenter, & officiose narrat; sensi mihi quiddam instillari, quo plane sum exhilaratus. adeo tui similiũ amicitijs augeri gratum est. in qua commoditate incommodum tamen illud inest, quod mihi ualde sentio

tio

tio esse laborandum, ut beneuolētiā, & opinione de me tua non indignū me praestem. quod utinam poßim efficere; conabor certe: ac ne despero quidem fore, ut efficiā modo, quod tu iudicium de me habes, id eiusmodi ne sit, ut ego ei respondere nullo pacto poßim. nam mihi interdum uenit in mentem uereri, ne tu me, Ferrarij praedicatione commotus, eum existimes esse, qui non sum. mēdax, mi Crucei, amor est; nosq. saepißime ita solet afficere, ut in sermone, prout amicorum e re est, & affingere falsa, & detrahere uera religio non sit. quare Ferrarium, cum de me loquitur, non est quod audias. amore uictus, cui repugnare iudicio non uult, ea dicit, quae fortasse non sentit. At idem de tua uirtute multa in suis litteris. habes igitur, dices, ei fidem, cui haberi a me non uis? habeo, & quidem maximam. mittit enim ingenij tui monumenta, quae mihi de tuis laudibus, ut ille scribit, ita esse probant. Memorem igitur interea me uelim existimes humanitatis tuae. gratum cognosces, cum facultas erit. ac uideo me tua caussa non eas res praestare posse, quas uellem; sed, quas possum, ita uolo, ut omnes, sine ulla exceptione, libenter ad te deferam. licet ijs arbitratu utaris, atque etiam abutaris tuo. Vale. Venetijs.

ANTONIO. MERLO, Vicetiam. 43

EGO *quoque quiddam inaudieram superioribus diebus, sed contēpsi. nūc me mouet, quod audies Artibus effectū nescio quorum, (de Petro nostro certe uix*

opinor:

opinor: uix, autem? prorsus non opinor) ut hic rumor serpat longius. primum haec uulgo iactata, ferebam: post etiam ad Cardinalis aures peruenerunt: quod mihi accidit molestissimum: nec dubito, quin is iam non idem sit. quod si ille eadem cum Episcopo, cuius ingenium praeclare noui, communicauerit: actum est. Me quidem, & illa angit cura, quod uereor ne fama diffluat, & Perusina condicio, satis opima, satis honorifica, fortasse in dubium uocetur. Cornelius rem curat diligenter, ut uideo, fide certe, & amore singulari. In hac sum sententia: si spes non dubia, ut urgeamus; sin, desistamus ab incepto; ne cupiditatem nostram sine fructu, fortasse etiam cum aliqua mercede, prodamus. Mitto ad te Gratij poema de Venatione, paullo durius, nec omnino cum Petri Bargaei carmine conferendum; qui hoc argumentum sex libris non minus eleganter, quam copiose, persecutus est. Vale. Venetijs.

MICHAELI SOPHIANO, Patauium. 44

SI nostrae necessitudinis initia repetas; nemo, opinor, istic est, qui mihi uetustate praestet. sin apud te uetustas pondus non habet; ipsam per se beneuolentiam pendis: ne sic quidem iure mihi quemquam antepones. Ego te primum, cum abesses, memoria colui diligentissime, tuumq. nomen crebris usurpatum sermonibus ornaui laudibus, quantum in me fuit: deinde, cum de auunculo tuo, uiro optimo, tuiq. amantissimo, miserri-

mam in seruitutem a barbaris gentibus abrepto, cognouissem, ingemui saepe tua caussa, quem, orbatum domestico praesidio, maximas in difficultates immerentem fortuna conijceret. postremo cum Patauiũ te aliquando retulisses, ualetudine ita perdita, ut humana uix ope restitui posse uideretur: quam id moleste, quam acerbe tulerim, testes sunt communes amici, quibus & periculum tuum, & eodem tempore dolorem meum dolori fuisse certo scio. Veni Patauium aliquãto post: uidi te, quem optabam potius quã sperabam, habitu corporis non illo quidẽ optimo, eo tamen, qui uitae spem minime dubiam afferret. deinde quotidie meliora, accedente ad remedia medicorum temperantia tua: quam ita laudant omnes, ut in studijs tamen paullulum eam desiderent. quo de genere praecipere quidquam difficile est, praesertim mihi, qui cum ab eadẽ culpa longe non absum, tum etiã, nisi priores tibi partes in prudentia concedam, ignorare scilicet uidear utrumque nostrum. uerumtamen, cum te penitus philosophiae dederis, ut eius praesidio fortunae tela depelleres; debes eã sequi ducem in actionibus tuis. quod si feceris; extrema uitabis, & omnem in medio laudem constitues. At mediocritatẽ mens in suo munere non amat. progreditur enim meditando, &, quo longius, eo iucundius. Vere: sed immoderatis rebus natura frangitur: &, quamquã corpori mens dignitate praestet; utriusque tamen incolumitas ab utriusque pendet officio. ut herus imperat seruis, nec tamen eos negligit, sed consulit quatenus liceat, commodis eorum: idq. facit etiam sua caussa: tam diu enim herus est, quam diu habet quibus imperet:

ret: sic mens rationē corporis habeat aliquā oportet. nam si negligat eam sedem, in qua summus opifex illā constituit: primum faciet iniuste; deinde, corporis cōpagine, qua ipsa includitur, breui dissoluta, vsum tractandae quaerendaeq. virtutis amittet, quod cū accurate vitādū omnib. est, ijs maxime, quorū & infirma valetudo requietē quaerit, & ita viget industria, vt mediocri etiā labore non mediocrē ipsis gloriam, ceteris vtilitatē afferre possit. Cui porro ignota est vel ingenij tui, vel memoriae praestantia? quibus, non mō vt emineres in Graeca lingua, id quod oēs fatentur, sed vt quacumque re proposita, peritissime disputes, facile cōsecutus es. itaque iure expetitur a nobilissimis viris amicitia & cōsuetudo tua: iure te diligunt ac laudant quicumq. in Patauino gymnasio doctrinis liberalibus excellūt. quorū tu virtute frueris, & illi vicissim tua, si valebis: & vt valeas, in te ipso magna ex parte sitū iudicamus. obsequere igitur in tua salute multorū studiis: parce valetudini satis imbecillae, & quod libēter facis, da opam simul vt diutissime facias. ita gloriā tuā, laetitiā nostrā, dignitatē etiā litterarum augebis; quibus ornamentis plurimum e tuis aliquando scriptis, si valueris, accedet. Vale. Venetijs.

IO. BAPTISTAE. PIGNAE, Ferrariam. 45

ALFONSO *Duce creato, gratulatus Ferrariae sum, quae tū ex noui Principis eximia virtute fructus*

capiet

capiet egregios; tum ipsa quoque ad omnem virtutem eius, a quo regitur, exemplum secuta, diligentius incũbet. mores enim ciuitatis ex Principis moribus effingũtur, & , vt ait Plato: QVAE apud eos, qui dominantur, studia vigent, eadem reliqui ciues amplectũtur, & colũt. Ergo florebũt in vestra ciuitate liberales disciplinae, ac debita iampridẽ ingenuis artibus praemia persoluentur: quod equidem tua potissimũ caussa, doctissime Pigna, magnopere gaudeo. nec enim dubitat quisquam, aut dubitari omnino potest, quin, quantum ingenio, eruditione, iudicio, quantum etiam consilio vales, tantundem apud sapientissimum, optimumq. Principẽ & auctoritate valeas, & gratia. quod si, quam adhuc in cognoscenda, eandẽ posthac in ornanda virtute industriã locabis: quis te vno felicior, quis omni laude praestantior? quod vt facias, ne monendus quidem es. nec enim te dissimilẽ esse tui vel natura tua, vel cõsuetudo vel studia patiuntur. hoc igitur tecũ agendum nõ est. illa me potius, vt vere dicã, & simul oẽs, qui te diligunt cura solicitat, ne te nobis eripiant prorsus aulica negotia, sic, vt, iis disciplinis, quarũ vsus aeternũ decus parit, salute dicta, iacere patiaris ea, quae multis ante mẽsibus instituta si quãdo perficias, maiorẽ in modum & posteris, & gloriae tuae seruies. quam multos enim egisse mecũ diligenter existimas, vt hortarer te ad absoluendam poeticae imitationis artẽ, aut, si absolutam habes, continuo diuulgandam? quibus vt aliquando satisfacias, etsi lãguere te in tua laude vix opinor, tamẽ peto abs te, quãtum humanitas tua pmittit, nec tamẽ, etiã si tua res nõ augeretur, amicitiam nostram, quam

ego sanctissime semper colui, nihil a te impetraturam considerem. equidem nihil ei denegarē: idq. te, quod tamen secūdissimis rebus, ac sine molestia tua fiat, cupio experiri. Ego me ad litteras, a quibus inuitus discesseram, reuocare coepi, adeptus vsum oculorum, quē antea desperabam, diuina primum ope, in qua statuere omnia consueui, deinde Gabrielis Falloppij sciētia singulari: cui viro, quanti hanc lucis vsuram, idest quāti vitam facio, quanti etiam praeclara litterarū studia mihi sunt, quibus vix ipsa vita pluris est, vni plane totum acceptum refero. siquidem eius doctrina, humanitas, exquisita cura pristinam mihi valetudinem, omnino profligatam, ac perditam; conspectum liberorū meorum, amicorum colloquia, librorum suauitatem restituit: vt, si quam optimis artibus industria nostra fructum feret, ei gratiae debeantur, cuius ope, ac studio factum est, vt intermissam diuturno, ac perdifficili morbo posteritatis adiuuandae consuetudinem aliquando repeterem. Tu mihi de tuo statu, maximeque de Alfonsi Ducis conatibus egregijs ad honestandam uirtutem, de quibus fama iam percrebuit, si quid significaueris; argumentum erit amoris in me tui, quo laetari uehementer soleo. Vale. Venetijs.

IOANNI . SAMBVCO, Patauium. 46

QVOD fratrem tuum Georgium Bona, florenti adhuc aetate extinctum, immoderate luges: ignosco

 maerori

maerori tuo, nec tamen laudem tribuo. dolere enim fratris interitu, & eius fratris, quo nemo amabilior, nemo fuerit virtute praestantior, hominis est: modum autem dolori nullum constituere, numquam lacrumis abstinere, numquam ex animo maestitiam pellere, Sambuci non est. Perijt frater: iure commoueris: aegre enim diuellimur a natura coniunctis: quod ego quoq. sum expertus. Perijt is, qui familiam vestram, qui patriam, qui prouinciam vniuersam ornare vehementer suis laudibus, & illustrare poterat. hoc quidem exspectandum ab eius virtute fuit: sed magnam habet Fortuna uim: ea saepe, nobis ad eximiam laudem contendentibus, transuersa incurrit, saepe nostra studia debilitat, saepe moratur industriam. quo de genere quid ego te doceam, doctissimum virum, cui prope infinitam exemplorum vim vel Graeca monumenta, uel etiam Latina suppeditant? florem igitur uirtutis amemus: erepto ante maturitatem fructu, quando hoc singulare non est, sed commune cum multis, modice feramus. Quid, si ne dolendum quidem est? omitto enim historias, ad philosophiam te voco. Quid igitur illa praecipit? si quid casus afferat, leniter accipiendum: nec enim, vt aliter accidat, in nobis est: si quid culpa contractum, angi aequum esse. certe enim qui ad praeclare agendum nati sumus, ideoque mente, & ratione, praeter ceteros animantes, instructi, tantis bonis abuti, & quasi a natura descisere turpissimum est. An tu igitur, mori, quasi aliquid turpe, reprehendes? quod si non turpe, nec dolendum. nisi si quis ita uixerit, ut nihil umquam homine dignum

Q prae-

praestiterit. quod abest longissime a fratre tuo: qui probitate, ingenio, studijs artium optimarum, prudentia etiam adolescens ita excelluit, vt eum Pannonia paene cuncta viuentē vnice dilexerit, mortuum laudibus, & memoria prosequatur. Quae cum tibi veniunt in mentem; iniquus profecto nimis in te ipsum es, nisi luctum minuis, & ex animo dolorem penitus euellis. Quin te decuit maxime, qui totos dies ponas in ijs libris, unde uitae moderatio, unde animi tranquillitas petitur, ad propinquos, ad amicos in Pannoniam eiusmodi litteras mittere, in quibus illi sitam esse non minimam sui doloris medicinam intelligerent. nam uir eximius, Nicolaus Olabus, Archiepiscopus Strigoniensis, qui Georgium, & quia sorore sua natus erat, & quod in eo summa uirtus enituit, in oculis gestabat, non dubito quin tanti vulneris remedia sumat a seipso quem non modo aetas, & usus maximarum rerum erudierit, uerum etiam prudentia quaedam naturalis, quae plane uincit omnem artem, numquam a constantia discedere patiatur. Nec tamen uereor, ut, qui mihi paucis ante mensibus in filioli mei obitu consolationem adhibueris; idem tibi in tuo casu mederi aliquando non facile possis. quod si facies; fructus apparebit studiorum tuorum; & Georgij fratrem agnoscemus; cuius ingenium, ac mirificam prudentiam oratio illa, luculenter in primis a te scripta, declarat. Vale. Venetijs.

Pata-

Patauium. 47

PERCVSSISTI me de Mariano Lezentio: quid ais? optimus adolescens, maiorum nobilitate, sua uirtute clarus omnibus animi, corporis, fortunae bonis ornatus, ereptus repente nobis est? o miseram humanae uitae condicionem. quid ames, cum omnia fluere, ac labi, nihil intra orbem Lunae firmũ esse, nihil idem a mane ad uesperam, quotidie cernas? quae te arbitrabar antea cognouisse in sermonibus Reginaldi Poli Cardinalis, et Alosij Prioli, quibus probiores, aut sapientiores uiros nõ modo nostra, sed nec superior aetas tulit: nunc quãdo te biduũ scribis lacrumãdo cõsumpsisse, profecto tibi exciderũt illa praeclara de contẽptu mortis, quibus in illo diuino contubernio, in illo plane caelestium animorum coetu aures tuae saepissime personabant. Quod si, quid doleas, cogitabis, aut quid dolendo proficias; non dubito quin istum luctum abstergas, & Lezentio nostro etiam gratuleris, quod inspecto Hierosolymae summi Dei monumẽto, quo illum, dissuadentibus amicis pietas, & religio duxerat, statim ad eiusdẽ Dei conspectũ praeditus optima mente, purus ab omni labe, in caelum euolarit. quod qui optant, sapientes; qui adipiscuntur, felices iure ducuntur. Haec tibi a me pauca pro nostra necessitudine consolationis loco dicta si attendes, uim habere maximam senties, & eã dolori tuo medicinã, quam dies aliquando afferet, ratione repraesentabis. quod cum omnes deceat, tum uero ab excultis doctrina uiris, quem te ad numerum aggregamus praecipue postulatur. Vale. Venetiis.

LAVRENTIO GAMBARAE, Ciliuerge. 48

CILIVERGE numquam uideram. amabã tamen, amoenitate sua iucundissimum, domino honestissimum, Lanterio Appiano, praestanti uiro non humanitate minus, quam eloquentia: nunc & elegantiã uillae ut in tabula pictam, in tuis uersibus uidi; & mehercule non mediocri eius uisendae, atq. etiam tecum fruendae studio sum incensus. quod si quãdo cõtigerit, digito caelum attingam. quid enim isto otio beatius? quae species urbis, quae dignitas cũ ista rusticatione, cũ ista surgentium uirgultorum siluula conferri possit (equidem, cum te mihi ante oculos pono, modo inter angustis distincta semitis fructeta decliui colle spatiantẽ, modo arborũ proceritatem, atq; ordinem in uiridario mirantem, eadẽ paene uoluptate absens tecum fruor. cõiungit enim animos nostros mutua beneuolẽtia; nec est aut tibi quidquam sine me, aut mihi sine te iucundũ. gratulor tamẽ tibi potius, quam mihi; & istos Ciliuergenses dies ita multorum annorũ instar esse puto, si modo nec otiosus in otio, nec in solitudine solus es. id autẽ qua ratione cõsequi poßis, opinor me tacente intelligis. Patauij dum eras, habebas in manibus egregiũ illud poema de nouis insulis a Columbo inuentis: cuius ego cũ exordium multis praesentibus, legissem, admiratus grauitatẽ, & elegantiã carminis, exclamaui, Cedite Romani. in quo, adhuc, qui a me dissentiret, inueni neminem. quo magis te hortor, quamquã, ut spero, currentẽ, ut approperes, habeasq.

habeasq. rationem non exspectationis modo nostrae, uerum etiã gloriae tuae, cuius habes a natura praeclarũ seminarium, quod etiã studio excolis, ingenium tuum. Vrge igitur, nec institutũ dimitte: quodq. adhuc humanissime fecisti, in eo perge, ut nostrum tui absentis desiderium litteris aliquando lenias. Vale. Patauij.

LAZARO. BONAMICO.
Patauium.

EGO uero & audiui de tuo casu, & tuam uicem mirifice, neque minus publicam dolui; ueritus.n. sunt, ne tecum simul litterae concidissent: nunc, quando te iam ambulare scribis, ita tamẽ, ut scipione utaris; gaudeo, eoq. magis, quod in ista aetate morbi diuturnitatẽ pertimueram. sed, quia nõ plane animũ meum liberas a cura, cũ pristinas uires nondum recuperaueris, rogo te, Bonamice, quanti optima studia facis, quae tibi faciẽda sunt plurimi, quãdoquidẽ ab ijs tuae laudes emanarunt; tantum adhibe in te curando diligentiam. uides enim, neminẽ fere esse, qui, si quid tibi acciderit humanitus, rudẽ barbariem a Latinae linguae finibus arcere possit. Plautum a me emẽdatum, quem a me petis, dabo operam, ut cum his ad te litteris mittam: sed, ut eũ in multiplici meorum librorum cõgerie statim reperiã sperare uix audeo. Ego, ut scis, hanc satis grauẽ prouinciam suscepi. tenui cõdicione, inquies. fateor; sed ne tua quidem, si tuarum uirtutum merita spectentur, satis opima. quid agas? his temporibus anguste uirtus habitat.

bitat. bene tamen de suis ciuibus mereri, praeclarum est. Vale. Venetijs.

GVLIELMO PACCILO, Patauium. 50

SILENTII mei, quo tecum diu satis usus sum, non exponam hic tibi caussam pluribus uerbis: ne si id faciam, uidear & tibi ipsi, qui nihil adhuc ad me scripsisti, eandẽ quasi legem imponere. itaque hanc partem praetermittam: in qua si peccatũ est, utriusque certe est: ego autem spero me posthac, & beneuolentiã tibi meam, & diligentiam hoc genere officij probaturum modo ne litteras elegantes, quales uidelicet Patauij, a summis ingenijs elaboratae, tibi ostenduntur, a me exspectes. ita scribam, non modo, ut quod in mentem, sed plane quidquid in buccam uenerit, in epistolam conijciam. non enim is sum, qui unumquodque uerbum ad trutinam, ut dicitur, reuocare uel soleam, uel poßim. aliorum ista superstitio sit, mea quidẽ nõ erit, praesertim in epistolis: quae si, ut ait ille, nihil habent simile neque iudicio, neque concioni; quid refert, utrum dichoraeo conclusus, an aliter, uerborum ambitus insistat? Splendidior, inquiunt, nec paullo aptior ad mouendum si numerosus desiderat, oratio uidetur. Recte: nec ego secus existimo: uerum, quem tu tanti facis, eum ego magistrum sequor. quid igitur ille? EPISTOLAE NOSTRAE DEBENT INTERDVM ALLVCINARI. nempe, quod ijs negligentia quaedam, cum ad familiares scribitur, etiam ornamento sit. Ita igitur tecum

cum agam, ut si essemus una; & quemadmodum praesētes quacūque de re sermones familiariter serere solemus: sic in scribendo, nulla certa proposita sententia, libertatē illam, & quasi negligentiam imitabor. quod si reprehenderis, tacitū non feres. praestat enim male scribere, quam omnino, quod a te fieri uideo, nihil scribere: cum hoc uoluntatis fortasse uitiū sit, illud ingenij, quod ipsi nobis fingere non possumus. Vale. Venetijs. ∞ D XXXIII, pridie id. Iun. qui mihi primus dies est anni XXI.

PAVLO. MAGNVLO, Patauium. 51

CVM me uides praeter institutum meum litteras ad te non tam saepe, quam solebam, mittere, nimirum, etiam me tacente, quam sim occupatus, intelligis. Ternas te dedisse scribis. omnes accepi: nihil amabilius: his autem recentioribus etiam nihil elegantius: sic.n. censeo, recte eum, & Latine scribere, nō qui pauca multis, sed qui multa paucis. quo ego in genere aliquādo posse cupio, tu, ut uideo, iam potes: tribus.n. uersiculis quid non complecteris? tuam narras in scribendo diligentiā, meam obiurgas negligentiam: de meorum librorum instauratione recte me admones; de tuorum uenditione aperte. denique otiosi nihil est: sententiae numero prope, quot uerba: ut mihi, quemadmodū promiseras, argumētū satis superq. dederis. Sed meae cessationis caussam ut dixi, conijcis ipse per te, libros autem meos, prope adest, cum editurus sum. de tuis egi diligenter, & ago. si

quaeris, quid profecerim: nihil adhuc: sed spem nō abieci. quamquam incredibile est, quam difficile sit ab istis pecuniam exprimere. quem euentum res habitura sit, ignoro: a me nihil omittitur, quo minus, & ex sententia conficiatur, & quam citissime. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium. 52

PVTASTI fore, ut ego te abeuntem litteris prosequerer? non tu id quidem umquam. conuenerat enim, ut argumentum a te exspectarem. argumentū igitur potest exspectare meus in te amor? quo nihil uberius nec est, nec umquā fuit. itaque statim, ubi tu profectus es, cū me repētina quaedā uolūtas excitasset, arripui calamū, neque sum ueritus, ut me scribentē sententia deficeret. hui, quā multa iam nunc mihi ueniunt in mentē. sunt, quae poßim scribere, leuitates amatoriae. quorsum, inquis? mecum habebo: neque tibi, neque cuiquam edam. nolo enim parcere amicitiae, qua mihi sunt cōiūcti, qui tā suauiter ut ipsi putant, uiuunt: ut ego sentio, delirant. sunt itē σκιαμαχίαι quaedam, et militaria munera populo data, taurorum uenationes, saltatorū lusus, personatorum ineptiae. quid quaeris? sexcenta: quae mihi, & beneuolentia nostra suppeditat, & familiaritas permittit, ut scribam. quia tamen leuiora sunt, omitto, ne grauem philosophum offendam. Porro, de meis rebus quod exspectes, nihil est. mutationem nullam fecerunt a discessu tuo. De te, quae scire uelim haec sunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri scilicet, acceperint, num eo ipso die ad eorum cōsuetudinem

tudinem te dederis; an potius, dũ hae bacchationes deferuescant, in hortis cum Epicuro, quam in gymnasio cum Aristotele, uelis uiuere. Et, cum haec scripseris, adde uerbum, si me amas, de pugiunculo illo tuo: quo ego te impeditum, & alligatum ense cum uidi discedere, non tenui risum. ac uolui pungere, te dicto; sed ueritus sum, ne tu rustice me gladio. Epistolam habes iocationis plenam, qua te esse delectatum cognouero, si miseris ipse meliorem. Vale.

EIDEM, Patauium. 53

NON facile dixerim plus ne uoluptatis, an doloris ex epistola tua susceperim. est enim mihi gratissimũ cum & me a te amari, & te amore in te meo delectari prospicio. ex quo fit, ut litteras tuas, beneuolentiae plenißimas, & officij, iucundissime legã. Cum uero te uel angi uideo, uel aliq̃d triste cogitare; sic afficior, ut acerbissime uiuam, sed utinam, quanti ego consilium tuum semper feci, tãti item ipse meũ fecisses! profecto in has molestias, in quibus hodie uersaris, non incidisses. At, inquies, illa perpeti malum erat. Malũ, nisi, istos ferre longe peius sit: quorum quidem iniurias tum ex eorum, qui istinc ueniũt, sermonibus, tum ex litteris tuis facile cognoui. Quae quo magis intolerabilia sunt, eo clarius tuae prudentiae lumen ostendas oportet: neque cõmittas, ut inuidorũ maleuolorumq. peruersitas plus apud te, quam existimationis tuae ratio, ualuisse uideatur. Quamquam ego, cũ haec scribebam, satis intelligebã quis ad quem: sed amorem meũ, qui tibi praesenti per

spectissi-

ſpectiſſimus fuiſſet, etiam apud abſentē, quoquo modo licuit, teſtatum eſſe cupiebam. Atque hoc loco mihi ueniunt in mentem, quae tibi proficiſcenti futura praedixerim. quae ego, nō aliquam ſomniorum imaginem, aut alitis cantum ſecutus, augurabar: ſed, quod iſtiuſmodi hominum naturae plus etiam, quam uellem, exploratae mihi erant, iccirco, ne illa acciderent, quae nūc eueniſſe audio, timebam. Sed uteris, ut ſpero, fortitudine animi tui: & quae iniqui ad ignominiam tuam comminiſcuntur, ita feres, ut non ſolum in uetere optimorum ſtudiorum curſu, fractus animo, ne conſiſtas, ſed uehementius etiam uerae gloriae cupiditate incitatus, propoſitum tibi decus aſſequare. Me in omni fortuna tui amantiſſimū, tuaeq. laudis fautorē, atque adeo, quantum in me erit, amplificatorē habebis. Vale. Venetijs.

SEBASTIANO LEONI, CORDVBENSI, Romam. 54

ROMAE te nunc eſſe, in ea urbe, ubi multorum amorē, ac ſtudiū tua tibi iam antea uirtus peperit, tātū abeſt, ut doleam, ut etiam ſumme gratuler. nec enim dubito, quin ſedem ſtudijs tuis non modo cōmodam, uerum etiam honorificā, adnitentibus amicis tuis, facillime cōſequaris. Me quoque, ut ille inquit, mirum deſiderium tenet urbis: uerum aduerſantur multa: quae ſi Deus aliquando ſuſtulerit, accurram ſtatim ad uos, ea ſpe, ut in ueſtra beneuolentia, in cōſuetudine, ac ſermo-

ne conquiescam. Saluta interim amicos, Octauium nostrum, Sirletum, Cyllium, Phaernum: nam Episcopum Allifanũ abesse audio. Nicolaus Nathanaellus, egregie moratus adolescens, magnos in Latinis litteris progressus a discessu tuo fecit: is cum mihi per se carus est, tum eo magis, quod de te saepe loquitur amantissime, tuaq. erga se, patremq. suũ, insigni probitate, atque doctrina uirum, perpetuã benignitatẽ sic in ore habet, ut in eius memoriam numquam sinat intermitti. Vale. Venetijs.

SILVESTRO ALDOBRANDINO. 55

IN IIS litteris quas ad Angelum nostrũ XVI. Kal. Sext. dedisti, ualde mihi scripta urbane uisa est illa pars, in qua nescio quid de me per iocum, sed cũ quadam tamen amoris nota significasti. gaudeo, me tibi usque eo esse familiarem, ut etiã facetijs lacessas: quo in genere si perges, gratiã referemus: ne tu homo ingeniosus nos tardiores impune commoueris. mihi cum amico tuo recte conuenit. doctũ hominem cognoui, bonum uirũ esse audio. haec cum sunt in hominibus Trãsalpinis amorem conciliant: quanto magis in nostris? At in litteris aliquando dissensimus. ego uero non nihil etiam a parente meo: neque tamen parentis manibus eam, quã debeo, pietatem minus praesto. opinionum enim dissimilitudo tantum abest a simultate, ut saepissime, nõ modo qui sententia discrepant, in amore consentiant; sed etiã qui simultatẽ exercẽt, iudicio congruunt. Quare amoue

istam

istam ex animo tuo suspicionem; meq. cum illo ita crede esse reconciliatum, ut posthac ab eo, etiam si dissentiendi caussa sit, dissentire tamen nolim. Hic, ut in tantis caloribus, non iniucunde uiuimus: urbis mirifica elegantia: caeli summa salubritas: si quando aestus maior est, quam ut ferre possimus, confugimus ad aquas; innixi utribus inflatis, remoto loco, nos inter nos ludibundi flumina perambulamus. quid quaeris? si te haberemus, ad summam uoluptatem nihil deerat. sed animus tamen meus, quem tu, credo, cantionibus quibusdam tibi addixisti, peruolat magna spatia terrarum, & te insciente, saepe tecum est. itaque non ego prorsus te careo: nam, si minus sermone, adspectu certe tuo fruor, dum de te cogito. quod si aliquando contigerit ut etiā sermone possim; nae ego collocutionum nostrarum fructum, interuallo temporis amissum, ita repetam, ut ne studijs quidem parcam tuis. in quibus audio te post nostrum discessum magna quaedam effecisse. Caput etiā illud litterarum tuarum Cardinalis Accoltus mihi ostēdit: in quo ita scriptum est, paginas te circiter octingentas iam impleuisse commentationibus ijs, quas in Pandectarum libros texis. puto magni laboris esse, magnaeq. difficultatis: sed, si considerabis quae tibi praemia proposita sint; uinces omnia. petis immortalitatem; quam multi sequuntur, tu iam paene manibus apprehensam tenes. Vale.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. QVINTVS.

Scripsit hanc, liberalium disciplinarum nomine.

PIO. IV. PONTIFICE, CREATO. I

CVM tibi, Pontifex optime, ad istam dignitatem nuper diuinitus elato, qua sublimius aut praestantius inter homines nihil est, mortales quamplurimi, alij absentes litteris & nuncijs, alij coram uultu & uerbis gratulētur: non dubitamus, quin nos quoque, altrices tuas, in maximo gratulantiū numero ad tuos sanctissimos pedes officiose piectas, excipias, & eo benignius, quod alij, quia peruenisti ad eum finē, infra quem ceteri fines sunt, gratulantur; nos autē, quia scilicet, ut peruenire posses, ipsae perfecimus. Non est ad gloriam lata quaedam, et cōmunis uia. perangusta fuit semita, paucorumq. notata uestigijs, qua ierunt & heroes illi ueteres, in Christiana militia fortissimi uiri; et maxime quidē omnium patrum nostrorum memoria, Pius ille Pontifex, cuius tu nomen, in eadem sede merito collocatus, & cum nomine uirtutem refers. in istam olim semittam, ferentē ad aeternum decus, noste puerum adhuc, sed puerum

praeclara cupientem, manu prehensum duximus: neue quis te error auertere, ne qua morari posset offensio, cupide procedenti quasi lumen praetulimus. confectum iam iter est: ultra, quo progrediaris, non habes. inter te, & opificem aeternum, cuius ministrae nos sumus, nulla iam interiacent humana. quare, quoniam oo te perduximus, quo sine nobis peruenire felicitatis non est; & quando de longa uia ita fessus esse intelligis, ut consistere uix possimus; redde praemium bene merentibus; & permitte nobis, ut in tua beneficentia nixae conquiescamus. nam, si tibi Deus Opt. Max. hoc elargitus est, ut in omni tua uita, praeter rectum & honestum, nihil spectares: quis te laudabiliter antea cogitasse probauerit, nisi nunc, cum est ad uoluntatem adiuncta facultas, id ipsum, quod cogitasti, re perficias? si te ambitio delectaret, proponeremus illa inania, quibus ij, qui ex hominum sermonibus pendent, excitari solent: fore, si nos iacentes erexeris, ut orbem terrarum tui nominis fama peruagetur: ut oratorum & poetarum de te praedicantium uocibus aures tuae personent: denique, ut imaginem tuarum uirtutum, aeternis excellentium uirorum scriptis expressam, ipsa posteritas intuens, cupiat imitari. speciosa ista uidentur: & sunt omnino: sed a splendore tamen uerae laudis absunt. nam, recte facere, non ex ijs, quae consequuntur, sed ipsum per se sapientibus uiris amabile uidetur. qui cum innocenter sancteque uiuunt; minime illi quidem de praemijs cogitant; ne probitas mercenaria uideatur; aut, si cogitant, non ad haec humana, quae sunt locorum & temporum

angustijs

angustiis sane terminis circumscripta, oculos demittunt; sed ad illa diuina suspicientes, beatam immortalemq. uitam, & expetunt unam, & unam expetendam esse persuasum habent. hoc tu semper institutum probasti: probauit Paullus ille III, omnium saeculorum memoria celebrandus: qui de humano genere uel hoc potissimum nomine optime meritus existimatur, quia in suo Pontificatu effecit, ut tu Pontifex esse posses: probarunt, hodieq. probent sodales olim aliquot tui: quorum alij, non, ut uulgo uocantur, mortui, sed, ut sapientes proprie loquuntur, mortali uita liberati, nunc incolae caeli, Deoq. fruentes, non tam quia te Pontificem intuentur, gaudent, quam quia facturum ea prospiciunt, quae sunt optimo Pontifice dignissima: alij uero, nondum sane ab hac terrestri materia discreti, aut simplicem naturam assecuti, sed ita tamen in terris commorantes, ut bonitate simplices animos referant, non dubitamus, quin tibi nostram caussam unanimes commendent; & eo studiosius, quod, & ipsi alumni nostri cum sint, officio non solum laudabili, uerum etiam debito fungentur. satis iam exagitatae, satis inopiam & solitudinem passae, ab omnibus fere Principibus neglectae, supplices ad te confugimus: quid petentes? honestum otium. a quo petentes? a Pio Pontifice. Pius ne ille noster, cuius animum ac mentem saluberrimis praeceptis ad omnem laudem conformauimus, atque effinximus; cui comites in omni aetate, atque in omni fortuna non solum iucunde, sed etiam perhonorifice fuimus; qui ut hoc tempore plus, quam omnes homines, prodesse

nobis

nobis unus possit, idipsum a nobis habet; is ne nos, aliquam tanti beneficij gratiam reposcentes, ab sese reijciet? non hoc illius natura, non doctrina, non consuetudo feret. sint sane mutabiles eorum animi, neque satis in colenda uirtute sibi constent: fit enim saepe, ut uoluntates simul cum fortuna commutentur: in te, Pontifex optime, non cadit huius inconstantiae suspicio; tua est bene agendi perpetuitas: nihil in uita tua uarium, nihil flexibile, nihil mistum cognouimus, semper idem tibi, semper directum quiddam placuit & simplex. non te rerum humanarum ficta & fucata forma, non illae, quibus plerique falluntur, insidiosae uoluptatū illecebrae ceperunt. non tu in tabula picta, inani colorū specie captus, oculis immobilibus haesisti. non sericā uestem, non argenteū uas, non aurata tecta paullo cupidius adspexisti. denique; ne singula persequamur; cum plerique hominum siue gratia, siue metu ab officio deducantur: nūquam te uel ita gratia deleniuit, uel ita metus deterruit, ut pietatem religionemq. desereres. quid mirum? uirtutum radices non ita leuiter bonorū in animis inhaerent, ut eas euellere, aut commodi spes, aut periculi dubitatio possit. quare tuae consuetudinis et cōstantiae memores non petimus a te, ut aliquid agas nostra caussa, quod cū egeris, non consentire cū tuis superioribus factis uideatur: sed id petimus: quod a te nō modo ipsa res, sed etiam consuetudo tua postulat: ut in uetere illo tuarū actionum laudabili cursu pergas. quod cū facies, (facturum enim, quia te nouimus, non dubitamus) cōplecteris nos eodem studio, quo ipsae te aluimus; & in eum locum restitues,

unde

vnde nos aduersariae nostrae, inscitia simul, & auaritia, comites perpetuae, detruserunt. Vale.

CAMILLO PALEOTTO.
Bononiam. 2

EPISTOLA tua, suauiter, & amanter in primis eademq. elegantissime conscripta, memoriam mihi nostrae consuetudinis, tuaeq. virtutis, et humanitatis, uehementer auxit. nō enim dicam, renouauit: qui te mihi, & ea, quibus omnibus carus es, ex animo numquā excidisse, uere possim affirmare. sic enim velim existimes, nihil vmquā, a quo primum die mihi cognitus es, aut cogitasse me iucundius, aut curasse diligentius, quā vt me tui cupidissimū, tuorumq. officiorum, si non referendā, quod opinor fieri vix posse, habēda tamē gratia memorē, atque gratum agnosceres. quod si sum assecutus, mirifice laetor: sin minus, delector tamē studio meo, & ipsa etiā voluntate mihi, vtinam tibi quoq. satisfacio. Equidē, cum illa, quae te video animaduertisse, ad Muretū scripsi, notum ei esse volui iudicium de te meum: ipse vero vt ea aliquando legeres, vel vt omnino quisquam, fore non putaui. Postea, cum a nonnullis, bonas videlicet horas male collocantibus, describi epistolas meas audirem; veritus, ne quando mendosius etiam impressae, quam a me scriptae, uel negligentiae culpa, vel fortasse etiam improbitatis, (late enim patet hoc vitium) ederentur; collegi quas potui; emisi, non quas probaui maxime, (nam huius generis

inopia certe me ab omni prorsus edendi consilio reuocasset,) sed quas improbaui minime. ex eo numero fuit ea, quae de te loquitur, uel potius balbutit epistola. nã ea, quae tibi uel natura tribuit, uel adsciuit industria, uix aut mihi liceat, aut ijs etiã, qui plurimum eloquentia ualẽt, nõ modo litteris familiariter scriptis, sed nec elaborata oratione cõplecti. Quare nõ ego, mihi ut agas gratias, expecto, quod te tanquã pictor bonus illustrauerim; sed potius, quod quasi decolorauerim, ut ignoscas, rogo. quod quidẽ, si te probe noui, impetrabo facile uel a sapiẽtia tua, uel ab humanitate: quarũ altera facit, ut ab una totus uirtute pendeas, de sermonibus hominũ nõ labores; altera, ut nihil umquã a te nõ modo amici, & familiares, sed nec alieni frustra petant. Amoris in me tui, licet minime necessaria, periucunda tamen commemoratio fuit. cui quidem amori, uel si absint officia, deberem plurimum: quid putas, cum & accesserint iam merita non uulgaria, quae nulla mihi ex animo dies euellet, & ea tamen alijs cumulare ita studeas, ut in beneficio dando beneficium uidearis accipere? Vel hoc ipsum, quod me tam crebro, tam diligenter, tam amanter Bononiã inuitas, quantam habet significationem beneuolentiae tuae? quae si mihi omnia commoda omniaq. ornamẽta, nihil tamen afferet, mihi crede, se ipsa carius, nihil, quo gaudeã, ac triumphem magis. Ad te uero, quem uidere ita cupio, ut cupiditate etiam tua uehemẽtius incendar, noli dubitare, quin aduolem, cum primum per anni tempus, &, ut spero, per ualetudinem licebit. nam frigore uires imminutas tepor uernus, & caeli purioris adspectus restituet. Inte-

rim,

rim, si quid scire uis de rationibus meis, eo loco sunt, ut mihi, in summa animi aequitate, abesse potius multa, quam deesse uideantur. Vigemus amicis: quo nihil optabilius, excepta sapientia, & ego existimo, & tu quoque ut uideo, mecum sentis. Oculis, quibus aegre diu fuit, nunc quidem utor optime, uiribus autem corporis non pessime. reliqua in congressum nostrum reseruabo. Vale, & propinquo tuo Francisco Bononietto salutem a me plurimam. Venetijs.

OCTAVIANO FERRARIO, Mediolanum.

AMOR inter nos mutuus, meaq. de tua uirtute opinio facit, ut mihi nihil esse committendum putem, quod a tuis consilijs abhorreat. itaque, licet dolorem meum, ex interitu filij susceptũ, ualde iam & ratio ipsa, & communis condicionis recordatio leuaret; uix tamen credas, quantum profecerint litterae tuae. An ego te non audiam, cum ad animi uocor aequitatem? te inquam, cuius mihi grata semper uoluntas, grauis auctoritas & fuit, & esse debet: quem dilexi unice a prima adolescentia, quem respondere in amore, ac studio facile perspexi. quod utinam, quam diu seiuncti fuimus, una uiuere licuisset: essem omnino tua consuetudine melior, & doctior; tu autem ex officijs meis fortasse aliquam, ex beneuolentia certe in te mea nõ dubito, quin maximã uoluptatem, laetitiamq. cepisses. quod quando non contigit, usus essem, pro mea quidẽ parte, litte-

rarum bono; nisi me non tam occupatio mea, quã tuae valetudinis infirmitas, cui laborẽ imponi mea caussa nolui, a scribendo retardasset. nunc, si est, vt optime valeas; quod vt credã, adducor non solum crebritate, verum etiam subtilitate, atque elegantia epistolarũ tuarum; gaudeo: quodq. habes ex animi tui sententia, id ut perenne, propriumq. sit, vehementer cupio. litteris, vt amissi temporis vsura sarciatur, colloquemur interdũ. nec deerit argumentum, si tibi placuerit idem, quod mihi, συμφιλολογεῖν de studijs nostris, quibus vberius nihil est. Atque equidem, (vt a priuatis ad publica diuertam.) quando χαρακτὴρ tuus eiusmodi est, vt ab recentiorum philosophorum inquinato sermone lõgissime distet, auctor tibi sum, vt in scribendo totus haereas. nimium diu comprimis ea, quae selecta habes, quae scio quam sunt praeclara, in omni genere doctrinae. ede, & auge vtilitatem nostram cum gloria tua. nam hic liber, qui propediẽ exibit, de disciplina encyclio, studia multorum accendet, quibus a te satisfieri aequum est. quã vero in eius libri editione diligentiam exigis, ea praestabitur, quatenus licebit. totum enim in vno me positum non esse, aut iam scis, aut mihi uelim credas affirmanti. Vale. Venetijs.

LAEVINO TORRENTIO, Leodium. 4

SANE permolestum mihi, pro mea summa erga te beneuolentia, contigit, quod tuorum comitum, ut ais impor-

importunitate factũ sit, vt veniendi ad nos susceptum antea consiliũ deposueris. nihil enim potest esse iucundius, quã tui suauitatem sermonis, tuamq. mirificam tũ humanitatem, tum etiam doctrinã ex interuallo regustare. sed huius incommodi molestiam fere abstersit omnẽ scripta peramanter, atque adeo perelegãter epistola tua, quã mihi heri reddidit familiaris meus, idẽq. tui studiosissimus, plane iuuenis eruditus, Andreas Siluius. Odã vero in Pium Pontificem, quã epistolae adiunxeras, ita mihi placuit, nihil vt vmquã legerim libentius, aeque libẽter pauca omnino, mi Laeuine, cum ad omnẽ excellentiam, tum vero ad hoc scriptorũ genus ingenio te natura finxit aptissimo. itaque nosce tua bona, poeticãq. facultatem, si tuae gloriae consultum vis, ne dimitte. Carisium quo die primum vidi, ut ederetur, optaui, idq. plane Cauchis adolescẽtibus cõsilio tuo cõmotis, & communium studiorum, & sane ipsorum etiã caussa gaudeo. aliquid enim ad eos ex paterna laude redundabit, & aperietur fortasse aditus ad gratiam principis viri, misso, ut mos est, libro cũ eorum epistola. putabam fore, ut Romae liber ederetur. si Venetijs maluut; nostra, quaecũque est, industria non deerit: qua conditione, et quo tempore, scripsi ad optimum uirum, Octauium Pantagathum. De Censorino, et Prudentio mox uidebimus. non enim tã facile, quod praestare non possim, soleo promittere, quam, cum promisi, diligenter praestare. premor autẽ oneribus multis, quae sustinere cogor in aliquot menses: abijcere si velim, nec honor meus, nec res domestica patietur. Quod reliquũ est amorem in me tuũ cupio conserues: quod erit humanitatis.

ego, quod erit officij, te colam diligentissime, de q. ingenio tuo, de doctrina, de probitate quid sentiam, ut ipse aliquando intelligas, quod hic, mihi crede iam intelligunt multi, operam dabo. Vale, & Cauchos fratres, moribus, ac litteris ornatos, meo nomine saluere plurimum iube. Venetijs.

PETRO MISCOVIO, 5

QVOD a me postulari uidebatur, ut tibi, de studijs meis non pessime existimanti, (sic enim audiebam) per litteras gratias agerem; in eo dedi operam, ne desiderari posset officium meum, atque equidem restiti nonnihil a principio cupiditati meae, ueritus, ne pudentis hominis non esset, ista dignitate, ista uirtute uirum, cui nullum a publico munere tempus uacet, appellare litteris: sed meam cunctationem uiri optimi, atque eruditissimi, Andreae Patricij, omnia de humanitate tua pollicentis, discussit oratio. Scripsi igitur ad te, non, ut tibi rescribendi onus imponerem, sed, ut, quoad poßem, testificarer obseruantiam meam. quod si sum assecutus, &, si tu, quanti faciam iudicium de me tuum, intelligis: ita laetor, quasi bona omnia contigerint, & cum hac mea uoluptate uix puto uoluptatem ullam posse conferri. Quod autem silentium etiam tuum excusas, & ea commemoras, quae te a scribendo antea retardarunt: hoc equidem e te numquam exspectaui; a quo libenter legi meas litteras, de quo dubitare mihi non licuit, satis superq. habui: sed quo

exspe-

exspectani minus, eo scilicet magis agnosco, quae constanti omnium sermone praedicatur, benignitatem tuam. Gratulor autem, ut debeo, uehementer, & te a febri conualuisse, qua laborantem in reditu suo Patricius offendit, & exitiali illa lue prouinciam esse liberatam. Occupationes tuas puto, & audio grauissimas esse; sed leniores fiunt gloriae fructu, quem tu quotidie percipis, tuis debitum uirtutibus, amplissimum. Porro, quam sit homine dignum, de multis, ac, si fieri possit, de toto hominum genere bene mereri, quid ego te doceam, nihil, quod ad honestum pertineat, ignorantem, quem ita semper ad decus natura impellit, ut omnia tamen consilia, omnes actiones ratio, & sapiẽtia moderetur? Quare, istis curis, istis laboribus, quos esse tuae laudis segetem, ac materiam uideo, ignosce, obsecro, Miscoui humanissime, si te sero admodum cupio liberari. nam, quod ad studia litterarum attinet, idest, ad eum animi cultum, unde oritur artium ingenuarum praeclara cognitio; primum, cum tu habeas iam, quae petuntur a litteris, & cum eloquentia, doctrinaq. ex superiorum temporum uigilijs excellas; non intelligo ualde esse, cur labores: deinde, tanti ne putas librorum consuetudinem, aut ullum cum ulla doctrina commercium, quanti difficillimis temporibus, in summa bonorum, & sapientum ciuium inopia, requirenti consiliũ, operamq. tuam patriae subuenire? quo in munere uersanti, non committam, ut longiore molestus epistola sim: & haec ipsa, fortasse nimis multa, amori largieris in te meo: cui dum obsequor, teq. alloqui praesentem uideor, oblitus occupationis

tuae, memor humanitatis, prouectus imprudēter sum. Vale. Venetijs.

ANDREAE. PATRITIO 6

MI PATRICI, nō te fugit, morosos esse, qui amāt, quo me uitio laborare nō inficior. adspectu, & cōsuetudine praesentiū amicorum carere non possum: si absunt, igniculū desiderij ita nō fero, ut litteras ab ijs exigā potius, quam exspectem. hinc illae interdum, uacuae prorsus iracundia, quae abest a natura mea, amoris plenissimae querellae. de quib. audisse te aliqd gaudeo, ut ego quoque in querella tua mutuā erga me beneuolētiā, qua nihil habeo carius, agnoscerē. quod equidem laetari te quoque arbitror. quae enim humanitas tua est, certe totus abesse nō uis: nec eiusmodi tuum in discessu consiliū videbatur: nec nos, qui te longinquum memoria colimus, diligimus, laudamus, digni uidemur, quibus nullā suauitatis, ingenijq. tui partem restituas. Officium autē in rescribendo meum, non committam, ut desideres; nec desiderari antea passus essē, si litteras tuas, a me vehemēter expetitas, quas misisse te significas, accepißem. Prouocassem etiā, mihi crede, pro meo in te singulari studio, si uacassē, et si uacare te ab ijs negocijs existimassē, quorū onera grauissima, vigilātibus et magna praeditis uirtute uiris, idest, tui simillimis, imponi aequū est. Quod ais, omnia te conferre ad dignitatē meam: dupliciter gaudeo: & quod me ames, (quamquam hoc antea perspexerā.) & quod id ex officijs erga

game tuis homines intelligant: idq. non mediocriter ad existimationem meã statuo pertinere. Miscouij quidẽ in beneuolẽtia, cuius habeo testẽ refertã humanitatis, elegantissimã epistolã, scito me omnia ponere, eamq. ut uideor summo hominis beneficio cõsecutus, ita triũpho, quasi nihil iã aduersa uirtutis aduersaria fortuna possit euenire. tibi autẽ, qui mihi ad amicitiã uiri aditũ patefecisti, gratias tuo fortasse merito pares habere possum, & habeo sane quã maximas, referre certe nullo mõ possum, ac ne agere quidẽ: qđ tamẽ humanitas tua nõ ferret, et, si ferret, q̃ mihi umquã uerba, ab intimo licet artificio deprompta, satisfacerent? Vale. Venetijs.

STANISLAO. FOGELVETRIO, Patauium. 7

ME quoq. torquet expectatio* litterarum; de quo mihi, me quidem inuito, tamen aduersa quaedã amor fingit. nec enim adduci possum, ut oblitũ nostri, aut parum in colẽdo officio diligentẽ existimem: qui & humanitate omnes uincat, & quaternas iã a me litteras acceperit. utinã ualeat, atq. in illis negotiorum fluctibus utatur secundis uentis. reliqua feremus facile, eademq. absenti beneuolẽtia ꝑpetuo praestabitur. Cum litteras Italicas meas ad te misi, nihil scripsi, ne tibi rescribẽdi, praesertim de re minima, onus imponerẽ. ac tu, gratiarum actione nõ contentus, etiam me laudandum putasti, & ijs quidem uerbis, nihil ut esse posit illustrius. in quo probaui uehementer elegantiã ingenij tui: in indicio,

cio, nisi me ipse diligā, desiderare aliquid cogor. aliquid autem? plane hoc totū, mi Fogeluetri, humanitati tuae tribuo: de qua tamen ipsa valde te amo; ac uelim existimes, te mihi haerere in animo tū tua sane caussa, cui neminem probitate, ingenio, studio bonarū artium antepono, tum quod in uno te nonnullam Patricij, ac * etiam imaginem uideor agnoscere. idq. tibi aliquando fortasse, Minerua, ut spero, non inuita probabo. Vale. Venetijs.

DIONYSIO. LAMBINO 8.

NOLI existimare, mi Lambine, cum fructu consuetudinis tuae caream, quidquā mihi tuis epistolis esse iucundius. facit hoc sane qui mutuus inter nos amor est, ortus a meo de tuis virtutibus iudicio, tua vero de meis ad eandē laudem conatibus opinione fortasse non nulla: sed scriptorum etiam tuorum subtilitate, & elegantia mirifice delector. uel haec, quā accepi idibus Iunij, raptim a te, ut uideo, exarata epistola, quā loquitur pure, quam nullis illustrata pigmentis, nullo, ut tu scribis, fuco, tamen nitet. itaque nihil umquam legi libentius. Quaesieram autem per litteras a sororis meae filio, Iulio Catone, ecquid parturiret ingenium tuum, nō tam, vt meae, quae summa est, quam vt eorum, qui ad me adeūt quotidie, cupiditati satisfacerem. scito enim, admirabilem hic esse quādam de studijs tuis opinionē, cum e sermonibus meis, eximia saepe tua cū laude habitis, tum uero ex illa praestanti industria, quam in cōuertēdis Aristotelis de morali philosophia libris ita col-

locasti, non modo ut eorum, de quibus diu bona hominũ existimatio fuit, errata patefaceres, sed ut ipse maximam & iudicij, &, mihi quidem ut uidetur, qui ea cum Graecis diligentissime contuli, eloquentiae laudem ferres. quod a te institutum retineri, & eandem operam ad reliqua conferri, si quis est, qui ualde cupiat, ac te etiam tacita saepe cogitatione hortetur, is ego sum. Publica, fateor, me mouet utilitas, cui te uideo Graecae, ac Latinae linguae peritissimum, praeterea instructum ijs artibus, a quibus perfecta intelligendi, ac iudicandi ratio manat, unum in primis posse consulere; sed mehercule etiam gloriae tuae pro amicitia nostra uehementer faueo. uides enim profecto, (quid enim, quod ego uideam, tu non perspicis?) paucos omnino ex ijs, qui populari fama celebrantur, sine exceptione posse laudari, & hac tanta quotidie exeuntium librorum copia impediri potius, quam adiuuari studia nostra. quare suscipe onus pro tua parte. neruos nouimus industriae tuae; quod si contendere uolueris, nihil est, quod sustinere, ac perferre non possis. Nam de Lucretio. suadeo equidem, ut absoluas; poeta est egregius, uel Ciceronis nostri testimonio; & in eo maximam a multis, nec a me ipso minimam gratiam inibis: sed uoco te libentius ad illa praestantiora: nec tu meũ consilium, atque etiam studium, si modo tibi, aut sapere aliquid, aut uelle tua caussa uideor, debes in tua laude contemnere. Si nauigatis in Galliam, quod a te scriptum confirmãt multi, opto uobis facilem cursum, & secunda omnia; teq; rogo, nisi me ineptum esse censes, & nimis impudenter petere, ut Cardinali Turnonio, Principi sapientissimo,

tissimo, optimarum artium patrono, me in gratiam ponas; quem hic honoris gratia salutare, cum maxime uellem, per inualetudinem numquam licuit. Sigonius, plane, ut ais, uir doctissimus, addas licet humanissimus, cui tu in transuerso litterarum tuarum uersiculo salutem adscripsisti, ualde gaudet, amari se, ac laudari a te, de quo ipse honorifice in primis loquitur, & sentit. is te resalutat amantissime, euntiq. in Galliam, incolumitatem, & reditum precatur. Vale. Venetijs.

IVLIO POGIANO,
Romam.

QVAM libenter, & quam saepe de te cogitē, Pogiane doctissime, conscius ipse mihi sum: mea uero quae sit, ac fuerit semper, ubi temporis ratio tulit, de tuis uirtutibus oratio, cum honestos, & graues uiros, ijs, quibus ipse excellis, doctrinis excultos, habeam testes, non conabor tibi litteris exponere. nec tamen amori erga te meo, quem fateor impetrare a me posse omnia, tribuere quidquam in te laudādo uelim existimes. tua me scripta, in quibus excellentem quandam eloquentiae praestantiam elucere uidi, maxime uero praeclara illa pro illustri Rhodiorum Equitum societate ad Pontificem habita oratio, quam efferre laudibus numquam desino, in hanc sententiam facile perduxit. Accedit humanitas, probitas, opinio de me tua, nec ea significata obscure. sed aeternis ingenij tui testata, atque expressa monumentis: ut, si nihil ipse, cōtra quam adhuc

laboraui,

laboraui, memoria dignum praestem, me tamen ex testimonio tuo posteritas ignorare non possit; sin aliquid a me sum, tibi tamen debeam plurimum, cuius ad eam, quaecunque de me est, existimationem accedat auctoritas. quod si te antea, naturali quadā animi mei propē sione, & communi erga omnes, qui optimis in artibus cum laude uersantur, officio, non mediocriter diligebā, nunc, propria cū addātur in me merita, nisi totus amore flagrem, ac studio tui, nisi, quam excelso in loco sitam uideo, illustrari etiam magis omnium praeconijs tuam laudē exoptem, malam referre gratiam litteris ijs, quarum consuetudine ad humanitatem excolimur, & omnino hominem ex homine uidear exfuere. quamquam, mi Pogiane, non ita mei dissimilis esse possum ut agnoscam ea, quae tu in illa omnium elegantissima epistola, ad eximiae tum indolis, tum etiam uirtutis adolescentem Octauianum Magium proxime scripta uerbis amplissimis in me contulisti: scilicet ego in eloquentia magnus, quis, & qua in arte? illa quidem, ut res indicat, omnium difficillima; ipse autem uix mediocri instructus ingenio, otio certe, sine quo ne summis quidem ingenijs ualde proficitur, numquam abundās, aduersa etiam per annos multos modo ualetudine, modo fortuna uexatus. sed abfuerit, nihil eorum, quae laudem in aliena lingua cupientibus requiruntur: me tamen uobis, cui Romae in ista luce, summa omnium uirtutum ingeniorumq. praestantia uiuitis, qui pedem quotidie ponitis in uestigia clarissimorum uirorum, qui spiritum ducitis e Romano illo caelo, seminibus eloquentiae referto, anteponendum esse numquam

duxi:

duxi; fortasse, ut comparari aliquando possem, operam dedi. sed hoc quidem nondum contigit; ac uereor, ut contingat umquam. me enim in hoc studio, quo mirifice delectabar adolescens, rei familiaris occupatio non sinit esse diligentem. aetas etiam nescio quo modo gloriae cupiditatem, si qua fuit in nobis, uidetur exstinguere: qua sublata, non minimum languescit industria. Contra uobis, ab omni cura expeditis, tibi praesertim, non aetate minus, quam ingenio, florenti, quotidianum esse cum libris usum, & cum omni liberali doctrina, non ignoro. Quanti uero illud est, quo quidem nos caremus, locorum admonitu excitari ad decus? quanti etiam illud, haurire aliquid posse omnibus horis ex mutuo sermone, praecipue uero ex perennibus illis, uberrimisq. optimarum scientiarum fontibus, Octauio Pantagatho, & Gulielmo Sirletto, familiarissimis tuis, a quibus, ut opinor, aeque diligimur; sed aeque tamen eorum doctrina frui per interualla locorum mihi non licet. itaque tot, ac tantis, quae suppetunt uobis, destitutus adiumentis, tantum abest, ut gloriosi palmam certaminis audeam sperare, ut hastas etiam nō inuitus abijciam; qui praesertim facile futurum intelligam, ut ad te, quem plane in oculis fero, & a quo mutuam mihi tribui uolūtatem libenter credo, primae partes in cognitione, & usu Romanae linguae omnium iudicio deferantur. Quare primū illud te rogo, ne mihi tua praedicatione, quae tota, ut ego interpretor, ab amore proficiscitur, plus oneris imponas, quam mea sustinere posit infirmitas; existimesq. non minus me moleste ferre, si quando mihi falsa laus affingitur, quam non-

nullos,

nullos, cum uera detrahitur: deinde, si ego abs te in mea laude dissentio, ne propterea meum in tua iudiciũ improbes; quod, ne si quidem ipse prorsus a me dissentias, immutare, cum multis iam patefecerim, aut uelim, aut possim. Vale, & Sirletto nostro, ac Pantagatho meo, uel potius utrique nostro, dic salutem meis uerbis plurimam. Venetijs.

HORATIO. VRSINO,
Romam. 10

VT uideo, Magius, amores utriusque nostrum, optimus adolescẽs, nec litteris tãtum sed humanitate etiã perpolitus, exquisitum ad conglutinãdas amicitias tenet artificium. nam ille me primũ, iam antea commotum ea fama, quae de tuis laudibus percrebuerat, suo testimonio uehemẽter in tui beneuolentiam impulit: deinde, ut integrũ officij sui fructum ferret, te quoque de meo erga te studio litteris admonẽdũ putauit. quod etsi praeter opinionẽ meam potius, quam contra uoluntatem, factum esse confiteor: tamen eo mihi nomine abs te gratias agi moleste ferrem, nisi epistola tua, distincta luminibus ingenij, index amoris in me tui, quo equidẽ antiquius habeo nihil, omnes animi mei partes ea uoluptate perfunderet, ut molestiae locus esse non possit. aderat; cum eam attulit Magius, legitq. me concedente, semel & iterum Carolus Sigonius; qui quantum iudicio, & eloquentia ualeat, neque tu, nec, ut opinor, iam ignorat quisquam. is ornauit ingenium tuũ diuinis laudibus

dibus, me prorsus assentiente: nam quid, Magio, dicam? qui te, qualem ipse antea in omni sermone praedicauerat, talem nobis videri, mirabiliter ob eximiam in te beneuolentiam, fortasse etiam iudicij sui caussa, laetabatur. Nimirum habet hoc nobilitas, vt quamcunque se in partem dederit, insigne quiddam praestet. sed, quo libētius de spatio curriculoq. maiorum pleriq. deflectunt, eo praestantiorem apud omnes homines & gloriam, & gratiam, si qui cursum tenent, assequuntur, quod tibi gaudeo contigisse: qui cum multis tum naturae, tum fortunae donis abūdares, natus in ciuitate, orbis terrarum olim domina, nunc religionis, pietatis, iustitiae domicilio, ortus ex ea familia, cuius nomen praeclaris partū & studijs, & factis multis iam saeculis per omnes gentes fama disseminauit: tamen, quasi haec ad te nō pertineant, id agis, vt vna te nobilitet virtus, &, quantū honestatis a maioribus tuis accepisti, tantum ipse posteris relinquas. quod etsi difficillimum est, praesertim his temporibus, cum aduersentur multa, &, vt vides, ad inania quaedam, neglecta solida gloria, mores incubuerint: tamen a te, freti prudentia & ingenio tuo, freti etiam constātia, summa omnia exspectamus. Quae porro laudabilior industria, quae cura praestantior, quā quae in animi cultu consumitur? cum scilicet id quaerimus, ne quando impendentē fortunae vim, optimarum artium praesidio muniti, pertimescamus; ne iactemur huc, & illuc, vel cupiditate, vel metu: sed in tantis vitae quasi tempestatibus, tranquillissimo, ac iucundissimo litterarum portu perfruamur? quae qui non uidet, nec de adipiscē

da

da uirtute, quae rationis absolutio est, aßidue cogitat: nae ille eo ipso rationis munere, quo uno ceteris praestamus animantibus, indignus est. quod quidem semper sensi; licet, quo contendi, non peruenerim. te & sentire idem, & posse consequi quod uis, intelligo. quod si de praemijs cogitas; quae proposita sint, uides, aeternum decus, & bonorum amor; quem debes omnibus rebus anteponere: equidem in eo summam felicitatẽ ab adolescentia constitui. ex quo quanti faciam amicitiam tuã, quem nemini, aut probitate, aut studio liberalium doctrinarum audio concedere, facile potes intelligere: idq. ut re ipsa aliquando experiaris, operam dabo. Vale, & Iulium Pogianum familiarem tuum, praestantem omni laude uirum, ac Hieronymum Lippomanũ, eximia spe summae uirtutis adolescentem, salutes, rogo, meis uerbis diligenter. Venetijs.

OCTAVIANO FERRARIO, Mediolanum. 11

NOLI putare, me tantum amici tui προβλήμασι tribuisse, ut adhuc rem ducerem. nam, etsi de illius ingenio, doctrinaq. semper optime sensi, idq. primum litterarum tuarum testimonio, post etiam iudicio meo commotus: tamen de tuo libro ita iudico, nihil fieri posse non modo eruditius, in quo meam de studijs tuis opinionem aequauit industria tua, uerum etiam elegantius: quod ab excellentibus in philosophia uiris, qualem te iam omnes praedicant, hodie non admodum exspectatur. Quid igitur obstitit, cur non aggrederer?

caussam si quaeris; de qua te, si res pateretur, celatum uellem: pituita, repente commota, satis per se molesta, mox etiam, cũ tussis accessisset periculosa, morã iniecit: biduum iacui, medico nõ admisso, accurata uictus ratione cõtentus: in qua tu quantũ ponas, ignoro: ego utilissimã experior. nunc, quae supersunt morbi reliquiae; do operã, ut eas depellã: quod eadem, ut spero, abstinentia consequar. Filio iam, & domesticis omnibus recte est. Liber tuus, quemadmodum ex paginis, & diebus rationẽ duco, uideo fore ut idibus Sext. aut plane absolutus ab operarijs nostris, aut inibi sit. itaq. uelim significes, quot ad te eius exẽpla, & cui dari uelis. chartã probabis: habet enim amplitudinẽ, & elegantiã: spero itẽ reliqua. mitterẽ Io. Antonio, bibliopolae uestro; sed homo est, quod inter nos dictũ sit, paullo ad rẽ attentior, quã uellẽ. nisi remittat aliquid de sua consuetudine, uix puto inter nos posse conuenire. ueruntamẽ quid ad nos? utamur alio, qui se praebeat aequiorẽ in transigendo, deinde bonum uirum in fide praestãda. quod totũ prudentiae tuae committo. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mediolanum. 12

EGO uero nihil minus uolo, quam, nisi uacas, a te responderi. nam, etsi mirifice delector ingenio tuo, cuius imaginẽ in ijs, quae a te scribũtur, epistolis magna saepe cum animi mei iucunditate contẽplor: tamẽ, ne me putes in ea haeresi esse, quae ad se ipsam refert omnia, aliorum caussa minimum laborat. cogito ualetudinem tuam: cogito maximarũ doctrinarũ studia: amicis, &

propinquis horae dandae sunt: inuitat humanitas, pietas cogit: cur ego te ista uelim deserere tã laudabilia, tamq; necessaria, studiũ ut expleas meũ crebritate litterarum, quod expleri tamen nullo modo potest? De libro teneo iam quid uelis. Typis, quos probas, & charta, qua uis, utemur. initium fieri ante quam redierit is, qui totã officinae curã sustinet, omnino uix potest. erat autẽ in Forum Iulij, sui negotij caussa, profectus. eius porro diligentiam cum in charta, tũ in toto hoc genere utilem, & necessariam esse, saepe sum expertus. quo aequius hoc, quidquid spatij interponitur, uterq. nostrũ ferre debet. atq. etiam, ne quid celem, paullo eram conturbatior, aegrotante filio, quem de tribus unum habeo reliquum. O mi Ferrari, quantã tu debes philosophiae gratiã, quae te a tot curis ad iucundissimum uitae genus abduxit. quamquã fortasse hoc melius: & in agendo positã esse uirtutem, ne ut quidem Peripatetici negant: sed haec omitto. In pecuniae permutatione agnosco tuam in me beneuolentiam, paene dixi liberalitatem. quod si arcae meae consultum aeque omnes uellent; quanto mecum ageretur commodius. nunc, mihi crede, secus est, nec me tamen reclamante. Vale. Cruceio, & Caprae salutem plurimam. Venetijs.

IO. ANTONIO. TVRONEO, Vrbinum. 13

SI quisquam est, qui ex aduersa bonorum uirorũ fortuna solicitudinem capiat; eorumq; mederi studeat

incommodis; eum ego me esse profiteor. sed, cum ad opem ferendam nihil mihi suppetere praeter voluntatem intelligo; sic afficior, ut me ipso miserius esse nihil putem. quod si antea sensi, certe id in tuo potissimum casu mihi contigisse, nisi uel meam consuetudinem ignoras, vel ignorari a me tuum ingenium, tuam probitatem putas, debes opinari. Quamquam cum recordor, & eadem saepe accidisse optimis uiris, & ubique virtutem honestißimum habere domiciliũ; ne fieri numquam, vt calamitas etiam gloriae sit; nec ullum in te dedecus, aut facinus turpe conferri; cum hoc aeterna naturae lege, vnde humanae leges, tamquam ex archetypo, describuntur, sancitum eße uideatur, vt vim vi liceat repellere; & sua cuique incolumitas prima sit: haec, inquam, memoria, & cogitatione dum pertracto; id quod, quasi solatium quaerens, saepe libenterq; facio; lenitur aliquantum doloris acerbitas; atque etiam tibi, quantum licet, in medio dolore gratulor: cui nisi loci mutatio grauis est; cetera, quae uideris amisisse, leuiter ferenda esse censeo. In loco autẽ quid te torqueat? species vrbis? at ea, quae ad oculos pertinent, nemo vmquam sapiens neque in malis, neque in bonis esse duxit; & ego, qui longe a sapientia disto, haec tamen prorsus non amo inania, solitudine fruor, quantum poßum: in hac mihi uiuo, & Deo: quod vnum est beate uiuere. Amicorum consuetudo? quid? absentes non diliguntur? non, si volumus, & quoties volumus litterarum sermone coniungimur? equidem, postea quam discessisti, nescio quo modo crebrius etiam, quam cum aderas, de te soleo cogitare: & mihi scito

amicorum spectra, praesertim quos uirtus, & integritas commendat, esse iucundissima. sin utilitatem aliquam, tuis necessariam rationibus, cogitas, non dubito, quin istuc, quidquid iacturae factum est, breui maioribus etiam commodis resarciatur. Nec uero, si me audies, utilitatem ullam cum ea doctrina conferes, quam tu auges quotidie in isto otio, neminem curans, praeter te ipsum: quod hic certe non contigit. magnum est, studia posse colere quae uelis, & quantum uelis: tibi uni semetem iacere, tibi uni fructum colligere. at quem fructum? cui nec imber immoderatus, nec aestus, nec ulla calamitas noceat, nec suauitatem detrahat, sed augeat, quae cetera omnia corrumpit, dies. Quod si tibi, multorum philosophorum exemplo, uitam in patria ducere, ob doctorum hominum paucitatem, non perplacet: an dubitas, quin te ista cura nos amici tui, si quid noster in te amor, si quid pietas ualebit, aliquando liberemus? quod tamen eiusmodi est, ut non tam lactandum uideatur, cum euenerit, quam non dolendum, si sero, uel si etiam numquam eueniat. nos enim in delectu rerum saepe fallimur; errore mentis tamquam salutaria, quae noxia sunt, adsciscimus: unus euenta rerum prospicit, unus igitur nostra consilia gubernet, ac moderetur Deus. cui si te totum permiseris, si minimum in te ipso, in eo posueris omnia: mihi crede, ex istis molestiarum fluctibus emerges; nihilq. posthac aut mali metues, aut boni frustra cupies; multa etiam, quae non cupies, nullis accersita laboribus, aut studijs, ad te sua sponte confluent. Ego tibi opera, cura, diligentia, quae numquam in me desidera-

 bis,

bis, fortasse etiam consilio prodesse aliquid possum: Rasarius, qui publicam personam gerit, etiam auctoritate adiuuabit; quem licet existimem, quantum ualet, tãtum tua caussa uelle, tamen, suadeo, litteris eum interdum appelles, rogesque, ut respiciat fortunas tuas, & aliquid eis, atque adeo multum cogitationis impertiat. Caluino optimo uiro, mihiq. uetere beneuolentia coniunctissimo, amoris, & studij erga te sum ipse optimus testis: sed aetas iam obstat, quo minus ea, quae res postulat, obire, & exsequi poßit omnia. itaque, nisi me fallit opinio totum in Rasario est. nam ego, ut scis, uel infirmitate ualetudinis, uel diuturna iam consuetudine, & uoluntaria quadam desidia, loca publica non admodum frequento: quo familiaritates intermitti, & ex eo amicitias, si quae penitus uirtute non haerent, paullatim dissui necesse est. testimonium tamen iudicij de te mei nullo loco deerit. & de doctrina quidẽ, ut spero, fidẽ faciet oratio nostra: eloquentiã uero, in qua tibi quantum tribuã, cũ alij, tum omniũ modestißimus, & ingeniosissimus adolescens, Franciscus Vianellus a me saepe audijt, tua scripta facile probabunt. Vale. Venetijs.

FEDERICO . GALLO,
Vrbinum. 14

ITERVM *iam te purgas, quod in discessu tuo, menses fere quattuor, absuturus, ad me non adieris, quem, ut opinor, tui cupidum ac peramantem cognoueras. ego autem, etiam si repentinam illam discedendi*

neceßita-

necessitatem litteris minus excusasses; tamen, uide, quam faueam amicitiae nostrae, & quam non stricto in re tecum agam; numquam mihi persuaderi passus essem hoc abs te salutationis officium uel nostri obliuione, uel contemptu, uel ulla omnino inhumanitate tua fuisse praetermissum. quare accipio excusationem tuã: speroque, te operã daturum, ne utaris ea posthac: idq. mihi fore iucundissimum. nam, cum semper dilexerim plurimum, a quo primum die mihi cognitus est, parentem tuum; cui te cupio, & spero simillimum fore in ijs artibus, quibus honestius, aut gloriosius esse non nihil potest: tum uero studia tua, ingenium, quique lumen, & ornamentum ingenij sunt, mores ita me tibi adiunxerunt, ut omnibus te laudibus libenter cumulem, nihil de te, quod indecorum, aut turpe uideatur, ne suspicari quidem uelim. Equidem mirifice tenebar desiderio tui, tum ut mandata darem, de quibus ageres cum parente tuo; tum etiam, ut, quo tibi studiorum genere totum aestatem in patria traducendam statueres, a te ipso cognoscerem; ut uel ex optima tuorum consiliorum ratione uoluptatem caperem; uel, si quid contra sentirem, indicarem sententiam meam. quamquam, cum domi habeas, unde discas, & unde praeclara quaeque sumas; neque te meis, neque cuiusquam egere praeceptis intelligo, uerumtamen uerus amor latere non potest; ostentat se, ubi etiam minime opus est. Ac tu quidem percommode feceris, si, quod coram non licuit, fortunae potius culpa, quam tua, id tibi agendum per litteras existimabis, ut aliquid de quotidiana tua tum lectione, tum etiam, sine

lectio paene inanis est, scriptione significes. non enim te puto, uel desidiae quidquam loci relinquere, uel ijs leuitatibus, in quibus pleriqne adolescentes insaniunt, operam perdere. scis, quod sapientissimi homines prodiderunt, imitatricem boni uoluptatem falsa specie decipere, illecebram esse turpitudinis, escam malorum omnium, qua capitur aetas improuida, nec se captam sentit, nisi cum imprudentiae poenas luit. atque hoc in genere labi, & errare, cum ceteris turpe sit, ijs uidetur esse turpissimum, quibus ad amplectendam honestatem praecepta non defuerunt. &, praecepta si ualent, quae tibi ego, pro meo in te singulari studio, deesse non patiar: quanto plus ualere exempla aequum est, praesertim quae posita ante oculos sunt, quae tibi numquam intueri non licet, quaeque familiae tuae quantam quotidie laudem pariant, facile potes intelligere? itaque non a te mediocre aliquid, sed summa omnia exspectari, nec exspectari solum, sed exigi etiam quasi debita, debes cogitare: quae si praestas; laetitia quidem parentes tuos, quibus potissimum, & patriae natus es, afficies incredibili, te ipsum autem perpetuis instrues, maximisq. bonis; nec illa timebis externa, quae casus, & fortuna inuehit; sed, a te ipso pendens, nullis obiectus iniurijs, firmissimo artium optimarum praesidio munitus, uitam deges beatissimam, aeternamq. posteris tui nominis memoriam relinques.

Vale. Venetijs.

OCTA-

OCTAVIANO FERRARIO, Mediolanum. 15

O. PRAECLARAM παλινῳδίαν. at ego, tuarum litterarum memoria, cōtuleram in eum perpetuo quodam studio quidquid praestare poteram officij, operae, diligentiae. nec me tamen paenitet, eo processisse, unde nunc tu ipse paene reuocas. mutare autē consuetudinem, praesertim in benemerēdo, uix licet. nam illa superiora, si doctrinae nō uis, in quo me fefellit opinio, humanitati certe dedimus. nunc dandū esse aliquid cōstantia, ne nostrum damnemus institutum, profecto uides. uerum absit iam hoc argumentum a litteris nostris: ualeant ea, quae iucunditatem non habent, quam equidem nō modo ex tuis elegantissimis epistolis, uerū etiam cum ipse ad te scribo, capere mirificam soleo. nihil est tāti, quod cum sermonibus nostris permutari debeat. Nec, de nobis ipsis, quod scribamus, deesse umquā patietur mutui amoris abūdantia. De libris tuis, dedi negotium homini domestico, ut a peritis de ratione uecturae cognosceret, eosq. quamprimum istuc mitteret. quod ille, ut est omnibus fere iucunda negligentia, fortasse nondum fecit. urgebo litteris, & mandata renouabo. Suilla farcimina curaturum te significas: in quo amo uolūtatem tuam: quod autem addis, nō ante, quam extremo mense, ne, cum recentia sint, inclusa corrumpantur: consilium probo: &, quoniam uestra istius generis obsonia, qui palato sapere putantur, sine ex-

ceptione laudant; nec artes quaestuosas officinae temere dediscunt; puto fore suauissima. Sed audi, quod esse totum aliud intelliges, idest aliquando magis ad me pertinere. κακοστόμαχοι sumus, & cruditate laboramus. id quidem a pueritia: sed auxit uitium assiduus litterarum usus: quo adempto, quae nobis, qui uulgaria contemnimus, delectatio, uel potius quae uita superest? quare ignosce, si mihi non impero: quod ne tu quidem, opinor, facis. quaesitum inter medicos est, ecquid adiumenti aquae sulphureae potus afferre posset. uarie sentientibus, recusaui; ne, quod aiunt, de sorte etiam in dubium uenirem. de gutta capiti instillanda sermo fuit. ne hoc quidem placuit: ne memoriam periclitarer. uentum denique ad uictus rationem. praebui me facillimum, quidquid uellent. in primis radicē probarunt, quae Irios uocatur: quā condiri apud uos egregie, ferunt: eam igitur, quod tuo commodo fiat, uelim perquiras, inuentamque, & mediocri uasculo diligenter inclusam, cures aliqua ratione perferendam quidquid erogaueris, bona fide, cui uoles, hic numerabitur. Alexandri ὑπόμνημα nondum ab eo, cui frater commendauerat, extorqueri potuit: nec ego ursi uehementer, posteaquam, non ab Aphrodisiensi, cuius in eo libro mentio fit, sed a posteriore Alexandro scriptum cognoui: quod etiam χαρακτὴρ declarat. Vale, & Cruceio, Capraeque, communibus amicis, familiaribus tuis, quos utinam aliquando complectar, salutem plurimam. Patauij.

IO. BAPTISTAE. RASARIO, Venetias. 16

AMO te uehementer de Ferrarij epistola; quae mihi ita placuit, ut nihil umquam legerim libentius. sane caussam suam diligenter agit, & mihi quidem egregie probat. quamquam multis iam annis eã imbibi animo de illius ingenio, doctrinaq. opinionem, ut errare nihil credam, si quis multorum rationibus unam eius auctoritatem anteponat: quam tibi quoque sententiã probari, cũ intellexerim antea: cumq. ut uere dicã, hoc ipso nomine plurimum accesserit ad beneuolentiam in te meam; cupio te nunc ne leuissime quidem a te ipso dissidere: idq. mihi tum facile, pro eo iudicio, quod de tua uirtute semper habui, tum etiam, pro meo erga Ferrariũ singulari studio, libenter persuadeo. Sed, ut redeam ad epistolam; uides, quam erudite, quã ingeniose disputet: quam tecũ amice, quamq. (ut apertus, nec ulla tectae simulationis labe suffusus eius animus est,) ingenue, & simpliciter agat. alienatae uero a te uoluntatis, cũ caussa nulla subsit, ne signa quidẽ ulla in eius litteris mihi uideor agnoscere. de quo quia te nõ nihil ex epistola tua sensi laborare; nec iniuria; uetus inter uos amicitia fuit, eritq. ut spero, uitae aequalis, maximis illius in te meritis, ex tui mihi praedicatione cognitis, non uulgaribus tuis in illum officijs culta: purgabo te apud eum primis litteris accuratissime: nec ab illo probata dãnasse, aut omnino in dubiũ reuocasse, sed quaesijsse nõ nulla tam-

quam

quam a magistro tuo, ueteremq. in eo consuetudinẽ retinuisse si uolueris, ostendam. non dubito, quin, si qua ei de tuo sensu, quod equidem uix opinor, suspicio haesit, amoueat, ac se tibi quam primum restituat. noui hominis lenitatẽ: beneuolentiam in te uidi: isq. meae in te beneuolentiae fons, ea primum origo fuit. nec enim, quae de te olim ad me scripserit, possum obliuisci, nec, si possim, uelim. Illud a te, mi Rasari, si quid nostra etiam caussa uis, etsi necesse non arbitror, tamen uehementer peto, & si, pateris, rogo, non ut optimum uirum, doctissimum hominẽ, Ferrarium tuae laudis auctorem, quod is tibi ad philosophiã aditus aperuit, uiamq. muniuit, obserues, ac diligas; quod a te fieri, certo scio; sed ut in omnibus officijs, quae ad illius non modo dignitatem, sed etiam uoluntatem pertinebunt, certare mecũ uelis. in quo te mihi parem esse percupio, uinci numquam patiar. Vale, & Magium nostrum, singulari adolescentem ingenio, tibi pro sua doctrina, mihi pro meo in eum non mediocri studio deditum, saluta. Patauij.

HAEC dictaui, ut soleo, filio meo: nam, ut scriberem ipse mea manu, neque per medicum licebat, nec sane stomachi ferebat imbecillitas.

ANTONIO . ROLANDO. 17

STVDIVM tuum in exhauriendis mandatis meis, celeritas in rescribẽdo, quorum ego a te alterum pro nostra cõiunctione exspectabam, alterum autẽ pro

tuis

*tuis occupationibus postulare uix audebã, magnã habent significationem amoris in me tui: cui quidem, si paribus non licebit officijs, pari saltem vt amore respondeam, operam dabo: nec dubito, quin consequar: atque etiam, quod mihi uel iniurato uelim credas, me iã esse consecutum intelligo. qui enim, tua quae fuerint erga me officia, meae quae sint partes, ignorare possum, aut non assidue cogitare? Ego, Rolande, quo primum die, cum lectissimo adolescente, familiari tuo, itemq. meo, *, accessisti ad me, dilexi mores tuos, in quibus ingenui multum pudoris, qui probitatis index est, multamq. prudentiam elucere vidi. paucis diebus, cum de nostris delectationibus, idest de communibus literarũ studijs, colloqueremur, probasti mihi ingenium, doctrinamq. tuam, & ad meam de te opinionem, * testimonio excitatam, plurimum addidisti. postea facile inter nos exorta familiaritas: uel quod multis in rebus nostri sensus congruere uiderentur, & latentis quaedã naturae vis animos utriusq; coniungeret: uel quod assiduitas tua paene quotidiana, vsusq. domesticus nihil amicitiae nostrae deesse pateretur. Me deinde Venetias rationes meae, te non ita multo post Lutetiam uocarunt studia tua. manet amor tamẽ, in me quidem is, qui fuerat praesente te, uigetq. memoria tui, nec locorum, aut temporum interuallis umquam euanescet. quod nisi me tuae laudis magna quaedã cupiditas teneret; angerer, quo abes, &, ut audio, abfuturus es: sed, uersari is in ista eruditorum hominum celebritate, frui consuetudine, doctrinaq. Hadriani Turnebi, quem iampridem omnes cantant, ego orno; quantum*

possum,

possum, in sermonibus meis, nisi uehementer gaudeam; te non amem, nec quem ames ipse, quod in primis cupio, dignus sim. Quare nostra etiam caussa contende, ut, quo consilio Lutetiam petiuisti, id quam maxime, quamq. licet celerrime consequaris: refer ad nos illa praeclara, quorum gratia discedendum tibi a tuis, perferenda longi itineris incommoda, asperrimarum alpium perpetuis obsessa niuibus iuga non sine magno periculo superanda existimasti. Quo de genere tecum agam breuibus; quia, sensus cum optime tuos habeam cognitos, non dubito, quin saepe tibi ueniat in mentem, ex ista urbe, quo, tamquam ad amplissimum artium ingenuarum mercatum, libenter omnes confluunt, inanem redire, quam non deceat. Quod si te, studio cognitionis incensum, cetera, quae istic habes plurima, liberalium doctrinarum adiumenta deficerent: unus tamen idem ille, quem paullo ante nominaui, qui praeter ceteros cum litteris humanitatem, Graeca cum Latinis, antiquae philosophiae scietiam, quod e scriptis eius facile cognouerim, cum elegantiore doctrina coniunxit, unus, inquam, tibi instar esse omnium Turnebus, unus & suo te commouere exemplo, & suis adiuuare plurimum documentis, consilijsq. posset. cuius ut a latere, quoad hominis permittet humanitas, ne umquam discedas, & istam urgeas occasionem, diuinitus datam, adipiscendae uirtutis, si tu is esses, qui naturam humanam sola perfici uirtute nescires, hortarer etiam, atque etiam: idq. libenter tribuerem amicitiae nostrae: sed cauendum intelligo, ne γλαῦκ' Ἀθήνας cum tu ibi sis, unde ad alios prae-

clara instituta, unde laudabilis uitae ratio, & sapientia fere manat omnis. Viam, & rationem Latine scribendi, obsecro, mi Rolande, cur a me petis, cum is, quo ego uno magistro sum usus, & tibi, & omnibus Cicero pateat? an tu me uel huius generis reconditum aliquod tenere artificium putas, a quo lōge absum, uel, si tenerem, posse fieri, ut ab ullo, praeterquam ab hoc ipso, cognouerim? nec tamen, utiliter quaedam praecipi, & ad artem posse redigi, negabo: sed mihi ne tantū oneris imponis, cui nec a domesticis curis otij multum est; & id ipsum, quod est, uel amicis officij caussa, uel ualetudini necessario tribuitur? Scripsi olim de meis exercitationibus nescio quid, a nobilissimo uiro, bonarū artiū patrono, Stephano Saullo rogatus: & fortasse digitum ad eum fontem intendi, quo si accesseris, non dicam equidem istam eloquentiae sitim explebis, sed, ut arbitror, nihil inde non purum, nihil inquinatum hauries. exstat ea, cum alijs edita, epistola. si uidebitur, leges: aut, si legisti, & quaeris amplius: a me cur exspectes, quem respirare negotia non sinunt, hoc quidem tēpore non est: pete ab istis, qui uacant, optimis, & scribendi, & iudicandi magistris. De Laertio, &, quid egisti, pergratum est; &, quod acturum te ostendis, id si praestabis, maximam inibis a me gratiam. Turnebus, ut me plurimum diligat, quod certe mutuo faciet, exopto: plurimum ut mihi tribuat, quod litterae tuae significant, non postulo. quid enim ego sum? aut, si esse aliquid uideor, prae illo tamen quid sum? non enim χάλκεα χρυσείοις *umquam conferam, ne cum Homerico Glauco errē; sed* χρύσεα χαλκείοις *anteponam semper.*

per. Ille est, cui iure omnia tribuantur, qui iam peruenerit eo, quo nobis adspirare non licet. Saluta eum meis uerbis, cum ueterrimo amico meo spectatae uirtutis, et industriae uiro, Carolo Stephano. Vale. Venetijs.

CAROLO . SIGONIO,
Patauium. 18

EGI diligenter, quod mandaueras. praecise negauit, ac uisus etiam nonnihil moleste ferre. sed, mihi crede, huius generis paene magistro, uestri sensus non congruerent. nihil morosius. o multa in omnibus intolerabilia: quae nobis tamen, mi Sigoni, qui a libris nescio quid plus, quam ceteri, sapere didicimus, ferenda sunt: quamquam tibi quidem, pro tua prudentia, atque etiam pro superioris uitae perpetua consuetudine, nihil difficile. Sed, Patauij te nunc esse, in celeberrimo Italiae theatro, ubi spectatur, & notatur acerrime quicquid agas, quidquid dicas, & saepe mihi, nec umquam sine aliquo metu, in mentem uenit. sic sunt, qui amant: omnia cupiunt, omnia timent. Vides, quo te in loco tua uirtus, quanta omnium exspectatione, constituerit. nihil mediocre praestandum est: nec, ut cum alijs, quibus te iam doctrina, industriaq. antecelluisse omnes iudicant, sed ut tecum ipse certes, teq. ipsum, si licet, uincas, omniq. laudis genere cumules, elaborandum. quae, cum, ad quem scribam, considero: & cum mihi singularem tuam rectissimis in studijs cupiditatem, ac diligentiam propono; mirifice

fice laetor;nec me tamen paenitet hoc nostrae necessitudini tribuisse, ut ea lege a me scripta, quae minime necessaria duxerim. Hesternum diem puto te mutuis cum Pace Scala sermonibus iucundissime traduxisse: quem uolo a te amari plurimum: uel quod ab illo te quoque amari plurimum sensi;uel quod eo nihil humanius,nihil amabilius.praeterea,quod te uehementer mouebit, multis nominibus ego illum in oculis fero: nec in eo riuales habeo paucos. Faloppio nostro si discessum meum excusaueris,cum uxoris morbus urgeret;gratissimum erit. nec tamen diutius hic me commemoraturũ puto.tanti nihil est,ut nobis carere possim. Interim uale, &, si uacat, scribe,non accurate, sed, ut ego nunc, quidquid in buccam: ne pereat omnino fructus nostrorum sermonũ: quem si litterae restituent; paullo feram leuius absentis tui desiderium: cuius igniculum, e cubiculo meo cum discederes, sentire coepi: nec deinde tuũ spectrum discessit ab oculis meis. Venetijs.

MARCO. ANTONIO
MVRETO,
Romam. 19

GAVDEO, mi Murete, quod profecto etiam me tacente existimas, te nauare operam Regibus, ingeniumq. tuum, quod ego semper unice dilexi, extuliq. laudibus, a tanto Pontifice, & ab uniuerso Cardinalium Collegio uehementer probari. nam, si qui aliter sentiunt: quamquam quis est, qui aliter sentire possit? uerumtamen si qui fortasse reperientur, quos liuor

*impediat, quo minus recte, ac sincere iudicare possit; de ijs laborandũ non erit: cum te praesertim ille noster, quem sequuntur multi, sed ille praeter ceteros, qui nobis quasi μητίετα Ζεὺς debet esse, nõ mediocriter ornet, atque diligat. Haec altera tua oratio priorem illã uel aequat, uel uincit, sententiarũ, uerborum ordinis praestantia. quo in officio, ac munere cupio te pergere. simul enim perges in expedita, maximeq. directa gloriae uia, per quã processisti iam longissime, nemine praecurrẽte, me fauente plurimum. De tua in me beneuolẽtia, cum recordor meam, dubitare non possum. meum in te animum expertus iam es, eundem si & esse nunc, & perpetuo futurum arbitraris, nõ fallam opinionem tuam. nam & mea non solum consuetudo, sed etiã natura ita postulat: & tu perficis eas laudes, quarũ principia me olim, expectantem id, quod praestare te nunc uideo, in tui amorem impulerunt. Habeo summas gratias, quas agi a te cupio, Archiepiscopo Beccatellio: eumq. meo nomine, ut quam licebit officiose, quamq. plurimũ salutes, ualde rogo. *, ut scribit ad amicos, floret honoribus in patria, carus Imperatori, iucundus omnibus. nosti humanitatem, & ingenium: doctrinam auxit a discessu tuo, quãtum uix credas: itaque summa omnia de illo adolescẽte sperare nobis licet. De Duareni obitu, de quo heri primum a Germano homine, qui ex Gallia recens uenerat, accepi, damni plurimũ in iure ciuili factum est. equidem dolui uel tua caussa, quod eum a te amari senseram. quamquam haec, si ferret humanitas, prorsus dolenda non essent. quid enim proficimus? angi quid lẽ grauius, neque communis condicionis necessitas*

concedit,

concedit, & uitae commutatio, breuißimae cũ aeterna miserrimae cũ beatißima, ualde uetant. Ego nunc, quod acceptum diuinae benignitati refero, quodq. tibi puto fore iucundißimum, ualetudine utor satis commoda, oculis quidem optimis, quod aliquot annis nõ contigit. itaque, cum otium nõ ferrem, (scis enim me quiescere non posse) cõmentarios in reliquas Ciceronis epistolas coepi texere: &, ut initia sunt, prorsus industria non ἐπιχειρητικά absolui, ut mihi quidem uidetur, maiorem partem, idest tres primos libros, &, extra ordinem, octauum. in quibus, ut dixi iam, nisi me cõmunis φιλαυτία decipit, non uidetur opera male collocata. Habebis in clausula de Petro Fabro, tuo dicam, an meo? ita me triduo cepit, sibiq. deuinxit ingenio, humanitate, prudentia. plane uixi, quam diu mecum fuit: nec mediocri sum amore discedentem prosecutus: nae tu, si nihil praeterea mea caussa uelles, qui & uis, & egisti iam plurimum, tamen hoc uno munere, quod auctus per te sum tam ornati adolescentis amicitia, meis omnibus in te studijs, quae tu merita uocas, optimam gratiam retulisti. Vale. Venetijs.

HIPPOLYTO. CAPILVPO,
EPISCOPO. FANENSI. 20

SANE postulabat mea peruetus in te obseruãtia, ex ingenij tui praeclaris orta monumẽtis, ut aliquid ad te litterarum darem: sed me dignitas tua semper, & persona deterruit, uerentem, ne, talem uirum, tan-

tarum rerum occupatione distentum, inanibus appellare litteris, pudentis hominis non esset. nunc, vt vere dicam, paene accuso modestiam meam, quod, dum cogito ad te scribere, nec tamen consilium explico, interea tua fecit singularis humanitas, vt anteuerteres. quamquam cur ego apud te, maximarum virtutum laude praestantem, ad quas mihi adspirare non licet, plus residere officij moleste feram, cum praesertim hoc ipsum amoris in me tui, quo equidem antiquius nihil habeo, non obscurum argumentum esse videatur. Quocirca, vt interdum me pudet pudoris mei, quod nihil ad te scribere sim ausus, cum tamen maxime cuperem: sic ista tuae voluntatis erga me declaratione, istis etiam laudibus, quibus me ornat epistola tua, mirifice delector. noli enim existimare, si quid vmquam meis laboribus ac vigilijs non contemnendum praestiti, me fructum vllum, aut mercedem praestantiorem exspectasse, quam quae ex tuo, tuiq. similium iudicio, ac testimonio percipitur. quod si assequor, triumpho. sin, quod suspicari facilius possum, ita me laudas, vt quasi deficientem in cursu tua voce impellas; ne sic quidem vulgari me munere obstringis, cum ad cohortandum, atque incitandum, si vlla res, certe tua plurimum valeat auctoritas: itaque enitar, ne tu me non bonum tuarum litterarum interpretem fuisse putes. incumbam enim paullo acrius ad ea, quae qui possidet, iure laudem fert. Tibi vero, quod ad me tam humaniter scripseris, quodq. vltro ipse mihi diu exoptatum ad tuam amicitiam aditum aperueris, si, quam debeo gratiam referre non potero, habebo saltẽ,

vt

ut priores officij partes re potius tibi, quam studio, & uoluntate concedam. Vale. Venetijs.

NICASIO. CASLETANO, 21

QVANTVM mihi uoluptatis attulerăt litterae tuae, summae tum humanitatis, tum etiă doctrinae notis insignes: tantũ postea doloris, ac molestiae, erepta ob aduersam ualetudinem respõdẽdi facultate, suscepi. nõ enim aut is ego sum, cui quidquam prius officio sit; aut eum te esse ex litteris cognoui, cuius amicitia cõtemnenda potius, quă appetenda uideatur. sed omitto* uel testimoniũ, quod apud me ponderis, sicuti debet, habet plurimum, uel uoluntatẽ, cui libenter omnia tribuerem, ipsa, quam ad me misisti, epistola, quid est, quod impetrare non possit? scripta primũ humanissime, cũ beneuolentiam in me tuă significet, meam exoptare uidearis; deinde ita eleganter, ac diserte, (ne uiuam, si mentior) ut ego tibi in hac eloquentiae laude comparẽ sane paucissimos, anteferre debeam neminem. Quare cũ istam animi tui singularem in me amando, atque etiam laudando liberalitatem libenter amplector: tum uero, me tibi parem in utroque uoluntatem reddere, idq. non tam officij tui magnitudine prouocatũ, quă iudicio facere, uelim existimes. Tu uideris, quid de me sentias, & quo me loco reponendũ statuas: non enim ita laudẽ aspernor, praesertim quae ab ijs, de quibus bene omnes existimant, proficiscitur, ut quam de studijs meis opinionem suscepisti, eius deponendae, aut imminuendae,*

*tibi auctor esse umquam uelim. Ego, quod ad me attinet si qua tui dabitur facultas ornandi, plena manu tuas uirtutes ad caelũ tollam: studio quidem, & amore ne uincar, & enitar, ut soleo, diligenter, &, ut spero, consequar. praesentem scilicet mutui sermonis suauitatem longinquitas aufert: litteris tamen, si ualebo, quod adhuc non contigit, ne prorsus abesse uideamur, operam dabo. Vale, & * meo salutem. Venetijs.*

IVLIO. BELLOGRADO, Vtinum. 22

AMABAM te ante, mi Iuli, quod esses eo patre natus, cuius excellentẽ probitatẽ, atque doctrinam nõ praesentes modo, sed longinqui etiam praedicant, ego summã in me humanitatem saepe sum expertus: nũc, ista indole, isto te ingenio praeditũ esse cum intelligam, ut paternam uirtutem, tamquam amplissimũ patrimonium, non modo conseruare, uerum etiam augere possis; an dubitas, quin omnia in te studia libentissime conferam? quibus addam officia, cum licebit: &, ut saepe liceat, exopto. Perge, adolescens egregie, mihi carissime, in isto ad laudem cursu uiam iniuisti, quae te ad immortalitatem feret, directam, expeditam, a uulgi erroribus longe remotam. quo tibi nomine gratulor, mihi gaudeo plurimum, &. ut perpetuo gaudeam, futurum confido. species enim uirtutis eximia, quo propius eã adspexeris eo te cõmouebit magis, & amorẽ sui mirabilem excitabit. interim tu contẽplare actiones prudẽtissimi uiri

parentis

parentis tui: ad eius te imitationem totum finge, atque conforma; ut haurias ab eo laudem tuam, quam capere uberiorem ex nulla disciplina potes. Me uelim existimes omnibus de te maxima polliceri, & in te amando, si patrem excipias, nemini concedere. Filius meus te sibi maioris fratris loco ducit; nec ullum tui ornandi, quantum in ipso erit, locum praetermittet. Vale.

HIERONYMO . SERIPANDO, CARDINALI . CREATO Romam. 25

A QVO primum tempore aliquid sapere, idest a uulgi opinionibus dissentire coepi, semper ita iudicaui, multo eẽ optabilius, multoq. praestãtius, cõsequi uirtutẽ ipsam, quã ornamenta uirtutis. itaque nũc allato de tua dignitate nuncio, quẽ hic ingenti laetitia boni omnes exceperũt, nõ sane tua caussa magis, quam antea, pro cõmuni quidem Ecclesiae bono, cui tantum ex honore tuo praesidij, tantum splendoris acceßerit, magnopere sum laetatus. tu enim is es, cuius animus haec humana numquam spectauerit, semper omnem spem, omnemq. gloriã, ac felicitatem in uno Deo, & in illa caelesti uita, recte, ac laudabiliter agẽtibus ꝓposita, collocarit. Cui sunt occultae mirabiles illę tot annorũ cogitationes, actiones, conciones tuae? quae si obscura fuissent, uno illo facto illustrarentur maxime, cũ illa Praefecturae generalis insignia, quae libenter oẽs assumunt, multo ipse libentius deposuisti. Quocirca non equidem magis, quia Cardinalis nunc es, quã quia semper ita uixisti,

xisti, ut Cardinaliũ Collegio dignissimus esses, & mihi, & omnibus laetandum intelligo. nec uero singularẽ, ac diuinam Pij. i v. Pontificis Max. sapientiam admirari, & efferre laudibus umquam desinam, qui uexatam assiduo prauarum opinionũ impetu, nec mediocri periculo fluctuãtem Christianae reip. nauem, auctoritatis, & doctrinae tuae pondere constituendã putauerit. itaque non iã illas a septemtrione horribiles procellas, a quibus antea naufragiũ impendere uidebatur, posthac timebimus. Pio i v. gubernante, quod utinam diuina benignitas diuturnũ esse patiatur, tua, Seripande, tuorumq. similiũ ope, summa tranquillitate perfruemur. id & speratur, iam indicto Concilio, quod unicum tantis malis eximia superiorũ Pontificũ sapientia remediũ inuenit: & mihi quidẽ si contigerit, ut ad eam diẽ spiritũ ducere liceat, cũ sublatas in perpetuũ exitiosi dissidij caussas, unã in cõmuni salute uoluntatem, unũ gregis uniuersi pastorem, ac moderatorem uideam; satis me uixisse arbitrabor, & plane laetus ex hac uita discedam. Interim fruar exspectatione; & tibi, tuisq. uirtutibus, quas omnes laudant, utinam imitari multi uellent, eam, quam debeo, obseruantiam, beneuolentiamq. praestabo. Vale. Venetijs.

ALOYSIO. ESTENSI, CARDINALI. CREATO, Ferrariam. 24

MVLTA, & magna Principibus uiris, inter quos, Aloysi praestantissime, tua praecipue nobilitas elucet,

elucet, ad studiũ eximiae laudis adiumenta suppetũt: quae si comitatur uoluntas, excellunt facile, sic, ut ad immortalitatis praemia, cũ quibus nõ opes, non imperia sapientes cõparant, expedita quadam, & quasi cõpendiaria uia perueniant. Hoc tibi contigisse, cum omnes antea faterentur, grauissimum accessit Pij IV. Põtificis Max. testimonium, qui te, diu expetitum, paene recusantẽ, non rogantẽ quidem certe, in amplissimum Cardinalium Collegiũ, ipso maxime cõprobante Collegio, summa bonorũ laetitia, proxime cooptauit. Restat, quod futurũ nemo dubitat, & tua superior uita pollicetur, ut istũ honorem pro tua, maiorumq. tuorum dignitate administres. quod facile consequeris, si te, quidquid statues, quidquid ages, Cardinalem esse cogitabis, idest ex eo Ordine, unde maximi, ac praepotentis Dei Vicarij, rectores humani generis, Pontifices deliguntur. Locum tenes, quem summa dignitas illustrat, & in quo nullum neque dictum, neque factum obscurum esse posit. nec tibi aut a natura quidquam, aut a fortuna denegatum est, quo minus amplissimo te dignum sacerdotio praebeas: operosum alijs, & perdifficile sit ut est omnino, ac semper fuit, recte, & laudabiliter agere: Aloysio Estensi, in tanta ingenij, animiq. praestantia, tam propensa ad honestum uoluntate, tantis etiam opibus, quis aditum uerę laudis non patere, quis ueternae uiam gloriae non esse facillimã existimet? Gaude igitur tam excellenti bono; & incumbe totus in eam curam, ut antiquum familiae tuae decus, per tot saecula, tot Ducum, tot Regum, & Imperatorum uirtute partum, non tueare solum, ue-
rum

tum etiam uehementer augeas. nam nunc quidem eo tantum nomine tibi gratulamur, quod simul cum isto honore praeclaram saepe exercendae uirtutis occasionem accepisti. cumulabitur laetitia, & erit aptior gratulandi locus, cum haec honorum insignia, quae multis oneri fuisse constat, iustitia, pietate, omniq. beneficentiae genere ita sustinebis, ut & optimi Pontificis iudicio, & bonorum exspectationi, qua nulla maior umquam fuit, egregie satisfacias. quod euenturum breui, omnes confidunt: ego, pro meo in te singulari studio, quasi iam euenerit, praesenti gaudio cupiditatis meae fructum capio. Vale. Venetijs.

IO. BAPTISTAE. SARACIO, Ferrariam. 25

SEMPER equidem existimaui, quod tu quoque sentis, doctissime Saraci, non minimum fortunae praestare uirtutem; in qua etiam una satis esse ad bene beateq. uiuendum putarunt multi: tamen incidunt quaedam tempora, cum ipsi etiam habenda fortunae gratia uideatur. quod mihi nunc gaudeo contigisse. nam cum, aliquot abhinc annis, consentiens multorum sermo, eximias ingenij tui suauitates assidue praedicantium, in eam me uoluntatem, ac mentem adduxisset, ut diligerem te uehementer, & colerem: casu accidit proximis diebus, ut auctoritas tua, magnis atque perpetuis erga Principes tuos meritis, uirtutibusq. parta, expedire me haerentem, atque impeditũ perdifficili negotio, posset. hoc ego fortunae meae nõ uulgare beneficium

ficium esse duco alterū est tuae uirtutis, quod, cum tibi meam cupiditatem uir egregius, omniumq. humanissimus, Paulus Sacratus ostendisset, contulisti statim ad rationes meas studia tua, spemq. nostrā, iam prope languentē, atque abiectam, erexisti, & confirmasti promissis primū, deinde etiam officijs tuis. quo quidem in me singulari merito, quibus tibi uerbis gratias agā, plane non reperio. uincit enim, uincit prorsus, optime Saraci, ingenium meū humanitas tua. sed hoc ipso fit uirtus illustrior, cum in eos beneficia conferuntur, qui satisfacere nō modo ipsa re, sed ne uerbis quidem ullo modo possint: quod tibi persuasum esse quis dubitet, qui consuetudinem benemerendi tuam, a praestanti quadā natura ortā, liberaliū doctrinarum studio mirabiliter auctā cognouerit? uerumtamen, quando mihi non simul cum facultate uolūtas quoque eripitur remunerādi, non nihil in molestia gaudeo, & fruor tacitus officij conscientia, nec tamen futurum despero, ut, quae mihi nunc ad grati animi significationem deesse uerba sentio, eadē aliquando abundēt, ita benignitate apud alios praedicāda. Interim sine me hoc impetrare ab humanitate tua, ut multo maiorem esse putes obseruantiā, ac beneuolētiam in te meam, quam ullo umquam a me exprimi, ac declarari officio possit. quod si, ut spero facies; mihi crede, praesentem gratiam, quā ex primis Sacrati mei litteris absolutam exspecto, haud paullo maiore gratia cumulaueris. Cupio, nisi graue est, a te salutari meis uerbis Io. Baptistam Pignam. Vale. Venetijs.

PAVL-

PAVLLO. SACRATO, Ferrariam. 26

SOLET interdum euentus esse gratior, quã caussa, interdum etiam caussa, quã euentus. me delectauit utrumque pariter in litteris tuis. nam, & ut Latine ad me scriberes, homo tum domesticis curis, tum etiam sedandi, ut audio, multorum controuersijs assidue distentus, certe amor impulit, atque humanitas; & epistola tua ita mihi ornate, ita copiose omnes non modo animi, uerũ etiã ingenij tui partes expressit, ut nihil umquam legerim libentius. Ego tibi antea, optime Sacrate, tribuebam sane multa, quae pauci consequuntur, prudentiam, integritatem, doctrinam, maxime uero praestantem quandam ad excolendas officijs amicitias, & uoluntatis, & naturae propensionem: istam uero orationis exornandae facultatem, quae cum multi temporis, magnaeq. uidetur esse industriae, tum uero, ut ego sentio, atque usu etiam didici, ab intimo quodam, planeq. recondito depromitur artificio, uix putabã tibi inter diuersa plane studia posse contingere. sed uidelicet id me fefellit, quod ingeniũ tuum communibus metiebar exẽplis: nec mihi ueniebat in mentem, auunculi tui Cardinalis, Iacobi Sadoleti, praeceptis, & consuetudine domestica aditum tibi ad omnem gloriam esse patefactũ: nam, cum ille cunctis uirtutibus, quas laudabit posteritas omnis, assequetur fortasse nemo, bonorum, ac sapientũ iudicio uirorum excelluerit: hac tamen in pri-

mis

mis Latine scribendi laude ita floruit, vt veteres illos propemodũ aequauerit, nos quidem, per eandẽ viam cupientes excurrere, longe reliquerit. sed, vt ex epistola tua coniicio, conseruabis hoc quasi patrimonium, familiae vestrae propriũ; & haec tibi communis hereditas erit cum patrueli fratre tuo, Paullo Sadoleto, quẽ omnes homines ad egregia quaeque natũ intelligunt. Equidem in hoc mihi ipse primum gratulor, qui tibi harũ litterarum; quibus nescio an quidquam non modo humanius, verũ etiam ornatius esse possit, caussam dederim. nam Iosephum Fasinardnm, quẽ ob eius doctrinã, & mores egregios vehementer amo, oblitũ arbitror modestiae suae, cum de me loqueretur, & vtrumq. vestrum in eo consensisse, vt ille, te libenter audiente, pro veris falsa narraret, aut certe veris plurimũ affingeret; tu illi, plena manu, vt saepe ꝓdigus amor est, ea, quae prorsus nõ agnosco, in me conferenti, pro tuo in me studio libẽter, & facile crederes. vtinã quidem, qui vobis nunc esse videor, is aliquando esse possim: quod quia sperare nõ licet, ne cur optẽ quidẽ est. Meus in te animus (quid enim praeterea pollicear?) officio erit, mihi crede, singulari: quaeque a te in meis rebus opera, atque beneuolentia nauatur, perpetuo quodã erga te studio ita cõpẽsabitur, vt mihi nemo omnium, excepto amore domestico, te vno carior, aut iucũdior vmquam esse possit. Frãciscus Morandus, cuius ego contubernio, & quotidiana consuetudine mirifice delector, vir egregius, nec iuris tantum ciuilis peritia, sed poetica etiam laude, & litterarum elegantia vehementer excellens, mutuo te diligit, &, qua ego tuis verbis eum salutem impertiui,

*tiui, eandem tibi, ut eius nomine his litteris adscriberem, diligenter mandauit. Tu saluere plurimum a me iubeas Io. Baptistam Saracium, deditum semper optimis disciplinis, maximeq. cupidum ornãdae uirtutis, itemq. * quem uidi numquam, amo tamen sic, ut mihi te riualem esse uix patiar. Vale. Venetijs.*

FRANCISCO . ROBORTELLIO,
Bononiam. 27

MAGNAM habeo gratiã Hieronymo Seripando, optimo Cardinali, omniumq. uirtutũ gloria praestãtissimo, quod ab aliqua nos ob imitationẽ uirtutis exorta simultate ad summam beneuolentiã, coniunctionemque traduxerit. te quidẽ cum eximia doctrinae opinione, quã apud omnes merito consecutus es, humanitatis laudem uelle coniungere, tum mea caussa laetor, qui tua consuetudine nimiũ diu molestißime carui, meaeq. in te perpetuae uolũtatis ipse mihi egregie sum cõscius: tum uero, quod inter te, & Sigoniũ meum, uiros tales, & plane duo nostrae Italiae lumina, non optime cõuenire, ferendũ uix erat. itaque cũ de nostra auctore Seripando recõciliata gratia ex ipsius Sigonij litteris cognouissem; feci statim, quae meae partes erãt, ut animo te cõplecterer, meq. tibi, leuiter antea, nec sane mediocri cum dolore immutatum, libentissime totum restituerem. A te peto non ut me mutuo diligas, quod te iam facere, perpetuoq. facturũ certo scio: sed ut officijs etiã ita mecum certare uelis, quibus & cupide uincam, & uincar

uincar tamen non inuitus, ut nihil omnino neque de mea in te uetere obseruantia, neque de tua in me beneuolentia detractum esse uideatur. quamquam hoc, tua fretus bonitate, & sapientia, cum sperauerim antea, nunc ut plane confidam, litterae tuae fecerunt, ad hominem bene doctum, & utriusque nostrum amantissimum, Raphaëlem Cyllenium proxime conscriptae: quibus in litteris partim de me, quo sum mirifice laetatus, amantissime loqueris, partim etiam typos Graecos fratris mei, nescio qua culpa amissos, benignissime mihi polliceris, ac defers. Ego, mi Robertelle, istam uehementer amo uoluntatem, quam tibi certe emetior: liberalitate uero tua etsi delector maxime, tamen, cur utar, non est; cum officinam satis amplã, & perelegantî huius generis copia magnis iam sumptibus instruxerim. tibi tamen, quia de commodo meo tua sponte cogitaueris, quod sine summo erga me amore fieri profecto non potuit, aeque debeo, ac si rem omnium maximam meo pernecessario tempore detulisses. quod si a me paria, ac multo etiã praestantiora in omnibus rebus, quas ad tuae laudis, tuiq. commodi partem aliquam pertinere intelligam, studia, & officia exspectabis; numquam te fallam. atque huius quidem testẽ promissi, & quasi loco foederis, quod a me uiolari numquam patiar, hãc esse apud te epistolam uolo. Camillum Palaeottum, cuius excellentem humanitatem, coniunctam pari uirtute, non dubito quin praeclare cognitam habeas, & communem amicum; dignum Romulo parente filium, Pompilium Amasaeum, rogo te, salutes mei uerbis diligenter. Vale. Venetijs.

ALE-

ALEXANDRO CRISPO 28

HABET hoc virtus, vt amicitias nullo intercessore conciliet. itaque, cum de studijs tuis, & incredibili quadam ad liberales artes voluntatis propensione, ex Sebastiani Leonis, familiaris mei, litteris cognouissem, dilexi te statim, idq. vt intelligeres, vehementer optaui. nunc, quando opinionem meam de ingenio tuo susceptam epistola tua cõfirmat: ego quoq. aliquanto magis ad te amandum impellor. quod vero etiam in amore mihi respondeas, tuamq. operam, curam, & auctoritatem nullo vmquam loco defuturam promittas: vtrumq. facio plurimi, & esse perpetuum cupio. quod vt confidam, tua probitas facit multorum sermonibus, praecipue vero Leonis nostri testimonio comprobata. Hic ego hortarer, pro mea in te summa beneuolentia, vt acrius te ad omnem laudis cupiditatẽ incitares. sed neque industria tua cuiusquam indiget praeceptis: nec te res vlla magis ad gloriam accendet, quam nobilitas tua, quam, non dubito, quin saepe mente & cogitatione contempleris. tantum igitur te rogabo, vt istum teneas, quem coepisti, cursum, nec te vmquam aut voluptas, quae adolescentibus maxime suis blanditijs, & ficta boni specie perniciosas insidias tendit, aut fucatus rerum humanarum splendor a studio virtutis, idest a vera, solidaq. gloria deducat. Vale, & Leoni nostro, doctissimo atque optimo viro, dic salutem meo nomine plurimam. Venetijs.

SCRI-

SCRIPSIT . HANC . ROGATVS.
A . NOBILISSIMO.
Viro. 29

CVM in summis molestijs, quibus me fortasse immerentem fortuna uexat, quae quidem tibi satis notae sunt, unicum mihi solatium fuerit beneuolentia tua, quam opinabar me singulari quadã, ac perpetua erga te obseruantia, & studio quodam incredibili consecutum: eo me solatio magna ex parte priuatum esse, ex eo sermone, quem habuit mecum proxime Drusus tuus, uehementer doleo. quod quidem eo patior acerbius, quia, si posset augeri amor in me tuus, augeri potius debere pro mea in te egregia uoluntate, maximisq. studijs, existimabam. quid enim, a quo primum tempore aditus mihi patuit ad amicitiam tuam, de te senserim, ipse mihi optime sum conscius: quid uero praedicauerim, testes habeo, non leuissimos homines, sed praestantes uiros, eosq. minime paucos, quorum auctoritas, & probata uita uel sine iureiurando facile fidem facere poßit. quae cum recordor, magnam ex officio meo uoluptatem capio: propterea quod nihil umquam mihi grati animi memoria iucundius, aut est, aut umquam erit. &, quamquam animum tuum non nihil immutatum Drusi uerba significabant; cum ego perpetuitatem amoris tui exspectauerim; eamq; tanti fecerim, ut ex omnibus rebus humanis nihil paene pluris aestimauerim: tamen, non ut animatus

nunc in me sis,sed ut antea fueris,in omni mea uita iucundissime cogitabo;quaeq. in amicitia colẽda a doctissimis uiris constãtiae tributa laus est,eã ut omnino cõsequar,enitar quantum in me erit;non quod tua uirtus cuiusquam hominis laudationẽ,uel tua fortuna cuiusquam opes,aut merita desideret; sed profecto apud sapientissimos homines,quem ego te in numerũ refero,significatio bonae uoluntatis,etiam si merita non habet, pro meritis tamen est. Te uero,Principem egregium, omniumq. uirtutum apud omnes homines, maximeq. apud omnes Principes laude florentem,praeterea ista ornatum dignitate, quae ad omnem laudẽ tacita quadam cohortatione uidetur impellere, figmẽtis commoueri hominum improbißimorũ, & alienis fortasse bonis inuidentium, prorsus aequum non est. Quid enim? an ego tam prauus esse possim,ut optimo uiro coner umquam in sermone detrahere? an tam stultus,ut,qui mihi multis rebus prodesse,multis etiã obesse possit, eum in dignissimis lacessam iniurijs? an tam ingratus,ut,cuius erga me summam humanitatẽ,ac benignitatem senserim,de eo quidquã cogitem,aut etiam loquar iniquius? Quid honor meus? an apud me nullius est ponderis? ille uero mihi,uel ipsa uita carior adhuc fuit, eritq. in posterũ.ita sum a puero educatus, ita natus : ita etiã didici ab exẽplis maiorum meorũ. an igitur honor meus tantã ferre posset inconstantiam? ille certe cum omnes maculas,tum hanc,quae turpissima est,leuitatis,& intemperantiae,respuit,ac reformidat. Quare,si peccarẽ in te, magne Princeps, simul in me ipsum peccarem. quorum alterum ab officio meo,alterum a uolũtate nimis

mis

mis abhorreret. Quod igitur neque committere debeo, neque possum, id mirarer equidem a te credi; si plane que ad me delata sunt, uera omnia putarem. sed primum haud libenter id credo, quod iniucunditatem, ac solicitudinem affert animo meo: deinde, quod indignum uidetur bonitate tua, quam ego, ut maxime omnium habeo cognitam, ita maxime omnium efferre laudibus ubique soleo: postremo, quod cum ipsa ueritate pugnat. Quod autem, quiddam etiam de liberalitate mea gloriose a me iactatum, ijdem comminiscuntur: impudens mendacium est, ac, ne alijs utar argumentis, te ipso teste falsum. nam, fuisse me tui perstudiosum, omnia tibi, tuisque, quae potuerim, obsequia, atque officia praestitisse, uere dixeris, & multi sciunt: quo tamen ipse nomine gloriari non soleo: contentus ipsa re sum; uerum fuisse me, cui multa desunt, in te, qui cunctis rebus abundas, liberalem, & de meis riuulis paene aridis affluxisse aliquid ad tuos uberrimos fontes, certe nemo dixerit; nec, si quis diceret, ego ignoscerem. Hoc igitur uno quod inanissimum esse constat, reliqua, mihi obiecta, refelluntur. patent insidiae maleuolorum; infirmatur, ut saepe solet, a se ipsa, & suo quasi gladio iugulatur improbitas. itaque recreor paullulum in acerbissima molestia: ut etiã hoc sperem, si qua uoluntatis tuae facta mutatio sit, quod quia meritus minime sum, ideo minime possum credere, me tamen ab humanitate tua facile impetraturum, ut te mihi totum restituas. nec enim decet, apud talem uirum, tantumq. Principem, natura bonum, iudicio, & consuetudine optimum, consilijs

& artibus locum esse hominum perditorum. quam mihi spem, ut confirment litterae tuae, peto a te pro mea peruetere non solum erga te, uerum etiam erga tuos omnes obseruantia: idq. a te summa tua, tuaeq. familiae dignitas postulat. Vale.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. SEXTVS

FRANCISCO. RICHARDOTO EPISCOPO. ATREBATEN.

VM antea tibi, ex hominis mihi amicissimi, tuiq. studiosissimi, singularis viri, Octauij Pătagathi, sermone tribuebam plurimũ, ac te, nondum mihi de facie notum, colere tamen, & diligere nõ vulgariter coeperam: tum uero, vt legi orationem tuam, nuper habitam in Synhodo Cameracẽsi, qua nescio an quidquam adhuc viderim praestantius; dici vix potest quantum ad meum de te iudicium, quãtum etiam ad amorẽ accesserit. vidi enim ut in tabella pictam, atq. expressam, ingenij, doctrinaeque tuae imaginem excellentem: quam intuens, amore tui sum incensus incredibili, sic, vt ardentius esse nihil possit. &, quamquam assiduis distinebar curis; feci tamen; studio scilicet impulsus; vt his tibi litteris aliquã voluntatis in te meae significationẽ darent. nam, etsi tu is es, cuius virtutes, quasi pleno theatro spectatae, iã ita notae sint, vt nec augeri cuiusquam praeconio, nec minui vituperatione possint; me tamen ita animatum esse velim existimes vt, cum multi certatim te ornent laudibus, ego tamen in eo, vel principatum appetam, vel superiorem certe feram neminem. Nam

quod te de studijs meis non pessime sentire, & Ioannes Richardotus, praeclara indole iuuenis, natus ad omnẽ laudem, planeque te auunculo dignus, affirmat, & litterae tuae, ad illum scriptae, significant: valde triumpho, atque istam opinionem, mihi crede, beatorum hominum copijs, atque opibus non comparo solum, verum etiam antepono. quid enim optabilius, quam iis placere, quorum virtus, & vita tum principibus viris, tum etiam populo placet vniuerso? quid autem accidere cuiquam possit illustrius, quã a te laudari, qui ita viuis, vt nihil agas, nihil expetendum putes, nisi cum eximia laude coniunctum? notum enim genus est institutorum tuorum, nota industria, notae curae pro salute animarum vel tuenda, vel recuperanda. Scimus, quos ex ingenio tuo fructus Atrebates tui partim iam colligãt, partim etiam exspectent: dicerem, nobis inuidentibus, si aut in Christianum inuidia caderet, aut ex eo genere virtus esset, quae non longe distribui, non communicari passim facile posset. quod cum ita sit; non committam tamen, vt te horter, vt ad nos quoque tua scripta peruenire velis. quod enim publice profuturum videtur, in eo neque cuiusquam hortationi bonitas tua, neque consilio prudentia locũ relinquit. laetabor potius quod ea sis & voluntate, & virtute praeditus, vt optime de Christiana rep. mereri, eamque miseris temporibus labefactatam confirmare maxime possis. quo facto, in his maximam gratiam ab omnibus bonis, tibique perennem gloriam, & ea, quae summis meritis proposita sunt, praemia consequeris. A me velim, si quid tua, tuorum ve caussa praestare possim, quamquã, & quã

tu fir-

tu firmus ab omni re sis, & quam ego imbecillus, intelligo; veruntamen, si acciderit, vt vel amplitudini, gloriaeque tuae, vel eorum, qui tibi cari sunt, commodis seruire possim: exspectabis eadem a me, quae soles ab iis quorum valde cognitam habes fidem, beneuolentiā, obseruantiam. dabo operam, & assequar, vt spero, vt opinioni tuae officia mea respondeant studium quidē, si res poscet, exstabit eiusmodi, vt nec obscurum esse, nec mediocre videri possit. Vale. Romae, pri. Idibus Sept. MDLXV.

NICOLAO. GOTIO,
Epidaurum.

MVLTA virtus praemia, sed nullum habet seipsa praestantius. itaq. nisi te ipsum prorsus ignores, valde te laetari necesse est, mi Nicolae, tū doctrina, tū etiā eloquentia tua: quarū alteram ex hominis mihi amicissimi, cuius testimonio plurimū tribuo, Pauli Fosii litteris iampridem habeo cognitā, altera sese ostendit in epistola tua. sic, vt speciem egregiam veteris Romanae linguae propemodum in te vno mihi videar agnoscere. Quo circa patriae tuae gratulor, quā praeclaris institutis, opibusq. florentē praecipua quadā sciētiae tuae gloria nobilitas. Gratulor etiam mihi de amicitia tua: cum qua, mihi crede, neq. Regum opes, neq. vlla omnino fortunae bona confero. Nec vero Imperatores illos veteres, quorū bellica facta historiae celebrant, tantā e suis triūphis, atque ex insigni illa laurea cepisse volu-

ptatem existimo, quantã haurire me sensi, cum eã partem legerem litterarum tuarum, in qua, rationem studiorum meorum probari tibi vehementer, significas. quod si tu aliter sensisses; mutassem institutũ; meque ad consilium tuum, tuaque praecepta totum contulissem. Et, quoniam, quid praestare possis, video, cupio te aliquid mandare litteris, quod ad posteros perueniat. Plura vellem, sed auocant negotia; vnum illud addam, te mihi esse in oculis, idque tuo merito. ferus enim, ac ferreus nimis est, qui te amore singulari non amat, tot praeditũ suauitatibus ingenij. Ego tibi a me singularẽ beneuolẽtiã, & perpetuã tui nominis obseruantiã polliceor. Vale. IV. Id. Sext. M D L X I.

IOANNI. SARIO. ZAMOSCIO
Patauium. 3

SAEPE mihi antea litterae Caroli Sigonii, cui quantum tribuam non ignoras, praeclarum & humanitatis, & ingenij, doctrinaeque tuae testimonium dederant; itaque te eram complexus amore nõ mediocri, sic ut fauerẽ tuae laudi mirabiliter, idque vt ipse illustri aliquo signo intelligeres, vehementer cuperem. vt optabam, ita contigit. nam, cum tu animum induxisses valere me gratia apud Petrum Miscouium, florentẽ virum honoribus, opibus, omnique virtute, facile impetrauit a me Sigonius, cum tuo nomine rogaret, vt ei te commendarem litteris quam possem diligentissime. verum, vt est Miscouius in liberales doctrinas egregie animatus, & ingeniorum existimator intelligens: non dubito,

dubito, quin tibi plus apud eum virtus tua, quam mea commẽdatio profutura sit. vt vt erit, ego mihi interim facultatem esse datam testificandae beneuolentiae in te meae, etiã atque etiã laetor. quod ita velim interpreteris, vt accepisse me beneficium, non dedisse, existimes: quando hinc vel orta inter uos, vel certe aucta amicitia est, & mutuo iam litterarum, quasi pignore cõfirmata. quod si ad hanc animorum consensionem, qua tamen coniungi absentes videmur, communicatio sermonis & suauitas consuetudinis posset accedere; id quod forsitan optamus pariter, sperare mihi per meas rationes, tibi per studia tua non licet: praestantes, opinor, fructus caperemus eorum studiorum communione, quae qui vere sapiunt, sola esse instar vitae putãt. quamquam hanc mihi aliquanto iniquius, quam tibi, ferendam esse iacturam intelligo. tu enim istic & abũdas otio, cuius mihi fructus, nisi commentarer interdum aliquid antelucanis horis, plane eriperetur omnis: & cum te Sigonio nostro, humanissimo viro non iis modo artibus, quae specie quadam alliciunt, & defessum grauibus curis animum recreant, verum etiam iis, vnde ratio sumitur, & moderatio vitae, instructissimo, totum, vt audio dederis, mihi crede, non est, quod aliunde quidquam petas, aut cuiusquam praeterea viuam in hoc genere uocem desideres. Quare isto bono fruere, dum licet: in quo tamen admonitionem, & consilium meum prudentia tua non exspectat; atque hoc equidem nomine tibi plurimum, ut debeo, gratulor: me uero absentem dilige; itaq. statuę de mea voluntate, ut multos credas usu, & familiaritate,

quo-

quotidianisq. officijs cõiunctiores tecũ esse posse, quam me; amore autem, & studio, prorsus neminem.

Vale. Romae, Kal. Nou. M D L X I.

PETRO. MISCOVIO. 4

A quo die, accitus a summo Pontifice, ad Vrbẽ veni, otioso numquã esse mihi licuit: &, quantum diuino, eadem perpetuo erunt omnia: neque vero salutationibus quotidianis, quarũ pleraeque mihi quidẽ voluntariae sunt, necessarias quasdã alijs ambitio facit, valde me deditum esse velim existimes. valeant haec, & si quid est generis eiusmodi: ego in ea cura, quã suscepi, ut emẽdati edãtur sacri libri, mihi esse haerẽdũ intelligo, & eo magis, quod ad res praeclaras, cõmunẽq. animorum vtilitatem, ita Põtificis voluntas incumbit, vt excitet studia multorũ, eaq. intermitti, aut languescere nõ sinat. quae si tibi, vt arbitror, iam nota sunt: nõ dubito, quin me, cessantẽ in officio litterarũ, omni vel negligentiae, vel obliuionis amicitiae inter nos institutae culpa liberes. sin ex me primum haec accipis; aequiorem saltem in posterũ te mihi praebere debebis, & existimare id, quod res est. me tibi ex iis, quos in longinquis terris viuentes, similitudine mihi studiorum coniunctos, libenter coepi diligere, praecipuam vni praestare memoriam, atque obseruantiam, nec mei iam in hoc officio dissimilem eße posse, quando tu quoque, vt audio, quotidie tui similior es, idest earum virtutum laude praestãtior, quarum fama tibi multos nõ mediocri voluntate,

me

me vero aliquot ab hinc annis plane singulari studio deuinxit. Ac vide, quid verus amor valeat. ego, cum tibi me comparare nulla re audeam, ne vtrumque nostrum videar ignorare, tamen, cuius in te animi sum ipse mihi conscius, in eo te respondere, libenter credo. fert hoc humanitas, postulat consuetudo tua, exigit etiam amicitia nostra, cuius equidem recreor memoria, honestor etiam nomine. hac spe fretus, a te peto, vt Ioannem Sarium Zamoscium, qui hanc epistolam cum suis litteris ad te mittet, ita complectaris, vt meam commendationem, quod ille sibi persuasit, valuisse plurimum intelligat. est in familiarissimis, atque intimis Caroli Sigonij: & excellit, & ipso teste Sigonio, moribus, ingenio, omni denique indole virtutis. iam, quae mihi cum Sigonio intercedat necessitudo, quanta studiorum, animorumq. coniunctio, quam consentiamus in litteris, aut quã suauiter interdum dissentiamus, vt ego mihi illum semper antepo suerim, ille mihi semp tribuerit plurimũ, vtriusque scripta declarant. suscipe igitur, si quid non modo mea, verum etiam Sigonij caussa uis, & orna, quãtum potes, excultum doctrinis iuuenem, praestantis animi, natum ad patriae suae decus, tui uero mirifice studiosum, atque peramantem. nos enim simul in illo ornabis testimonio beneuolentiae tuae, quam cognosci a quam plurimis, & nos aliquid apud te esse, quia vehementer hoc ad nostram laudem pertinet, propterea vehementer cupimus. Vale, & Patricio meo, nisi graue est, salutem meis verbis plurimam.

Romae. XIV. Kal. Oct. MDLXI.

IOAN-

IOANNI . SARIO . ZAMOSCIO
Patauium. 5

EST, cur gaudeam, capere te fructum aliquem ex ijs litteris, quas ad ornatissimum virum, Petrum Miscouiũ, de te scripserã. quamquam hanc ego iã laetitiã animo praeceperam, quippe qui & Miscouij praestãtem humanitatem cognitam haberem, & in te ipso esse multa, quae amorem concilient, non ignorarẽ. quod si te nobis, idest alienioribus, tua virtus ita cõmmẽdat, vt cupiamus tua caussa, quidquid possumus: cur eadẽ virtus omnia tibi a tuis, nulla cuiusquam commẽdatione, nõ impetret? hoc te quoque existimare, cum intueor studia tua, facile mihi persuadeo; nec dubito, quia, ex quibus artibus manant haec, quae tibi proposita sunt, quaeq. adeptus in summo splendore ac dignitate viues, eae tibi artes cariores quotidie sint, cum praesertim excellere te intelligam industria, doctrina, eloquentia, sic, vt alios tua laude commoueas, exemploq. doceas, male suis rationibus consulere, si quem a sempiternis praemijs paucorum annorum labor auertat. Patricius denuo cupit Venetijs imprimi sua Fragmẽta. in ea re meã operã videtur exposcere, nec mihi volũtas deest: amo enim hominem amore non vulgari: sed, absens quid possim, nõ video: nec libẽter suscipio, quod si parum succedat, amici animus offendatur, & ego illius angar molestia. scribã tamen ad eum, cum vacabo. nam nunc occupationibus valde vrgeor. Vale. Romae.

IOAN-

IOANNI. TVRRIANO,
Sermonetam. 6

ETSI eram ualde districtus earum rerum cura, quae ad sacrorum librorũ editionem pertinẽt; cui toto muneri, me esse a Pio IV. Pont. Max. non contemnenda cõdicione praepositum, credo te audisse: tamẽ, acceptis litteris tuis, humanissime scriptis, & elegãtissime, uicit occupationes meas, nec a me responderi nihil est passa recordatio nostrae ueteris amicitiae, quã a uirtute ortã eadẽ postea uirtus aluit, atque cõseruauit. Ego te, mi Turriane, quo primum die cognoui, dignissimum duxi, quem omnes homines in oculis ferrent: ita sum delectatus ingenio tuo, ita doctrinã, ita mores probaui. Cõsuetudinem tuã, atque usum inter nos assiduum, cũ uehementer expeterẽ, per utriusque rationes consequi nõ licuit. nunc, siue casus, siue nostra uoluntas ita tulit, ut ego Romae, tu Sermonetae uiueres; laetor plurimum hac locorum propinquitate, et spero futurũ, ut maiores mutuae beneuolentiae fructus, si minus praesentes, litteris saltẽ consequamur. ego tibi omnia, quae potero, diligenter officio praestabo, memoriam quidem, & beneuolentiam, ut debeo, singularem. De tuo statu audieram antea saepe a Laurentio Gambara, proximis antẽ diebus, a familiari tuo, iuuene suauissimis moribus ornato, cognoui ea, quae mihi laetitiam attulerunt incredibilẽ: ualere te gratia, & auctoritate apud Sermonetã Cardinalẽ omni laude cumulatum, eiusq. fratrem, Bonifacium, Principem, maiorũ suorum uirtute simillimũ: in

Auditoris munere numquam te a iure, & aequitate discedere, consequi tamē humanitate, & ingenij praestātia, ut summis, & infimis carus aeque iucundusq. sis: filiolū te habere indole optima, quem patris domestica uirtus ad uerum decus excitabit. Haec de te, ut optabā, quae spero fore perpetua. de me, praeter ea, quae ab alijs accepisti, nihil fere habeo, quod significem. ualeo satis cōmode: filius discit apud me diligēter: nec paenitet, quantū proficiat. uiuimus, mediocri fortuna cōtēti. Vale, & clarissimo Principi, cuius ego parentē, cū uiueret, auū autē pater meus omni obseruantia coluit, salutem plurimam, officiose manum osculatus, meis uerbis dices. Romae, VI. Id. Nou. MDLXI.

ANDREAE. SILVIO, Venetias. 7

VIX credas, mi Silui, quam saepe in magnis occupationibus tangar desiderio tui. non enim tuae suauitatis, non ingenij, non etiam pudoris ingenui, quo delector in primis, exemplum facile reperio. moueor etiam promisso illo tuo interpretationis Horatianae, de qua te absentem interdum admonere possum, praesentem quotidie appellarem, ac paene conuicio exigerem. quis enim, qui de poetis modo iudicare aliquid possit? uni inter Latinos omnes Horatio, uel acumine ingenij, uel sententiarum grauitate, palmam non tribuit? quis igitur non magnopere tuarum lucubrationum cupiditate capiatur? dixeras, uelle te omnia,

quae ille a Graecis plurima transtulit, ut suā poesim, tamquam auro purpuram, illustraret, diligenter colligere, oculisq. omnium, ut imitandi ratio pateat, subijcere. totum opus erit egregium: sed hanc maxime partē, in qua non admodū aliorum elaborauit industria, a te homines eruditi uehementer exspectant, & augetur exspectatio sermonibus meis. Quare uelim, si quid ego apud te sum, uel potius, si tibi ipse carus es, ad urbem te conferas ineunte uere. nusquam certiora, aut maiora bonis artibus proposita sunt praemia. alijs in locis, tamquam peregrina, procul adspicitur uirtus: hic statim colitur, ut domestica complexu excipitur, fouetur sinu. quis autem ipse sibi tam iniquus esse uelit, ut, ubi aliquē possit, atque adeo maximum suorum laborum, & uigiliarum fructum ferre, ibi non & sedem ponere, & perpetuam uitam ducere animū inducat? Exempla ne quaeras: undiq. enim suppetunt. Haec tantū scripsi raptim, in magnis tēporis angustijs, ut intelligeres, me esse memorem amicitiae nostrae, &, cum assiduis distinear curis, de tuis tamen commodis, & ornamentis cogitare. Vale. Romae. Idibus Nou. M D LXI.

IOANNI. BAPTISTAE. TITIO, Florentiam. 8

CVM, quid ageres, ignorarem, nec iam, ut ingenue fatear, tui desiderium satis ferrem: quippe tua mihi suauitas, tuum ingenium, tuae litterae saepe occurrunt: amore sum impulsus, ut haec in magnis oc-

cupationibus ad te scriberem. Et, ut ordiar a rebus Romanis, id primũ cognosce, tranquilla hic esse omnia, nihil turbulẽti, nihil aduersi. ciuitas quotidie magis hoc Põtifice reuiuiscit. ita nõ modo ipse excellit iust itia, pietate, beneficentia, uerũ etiam suos omnes, egregiae illos quidem ad uirtutem indolis, uerumtamen suo etiam exemplo, quales esse debent, tales praestat. quod in magna potestate, rerumq. copia quam non facile cõtingat, utinam ueteribus tantũ, non etiã recentibus exemplis cognitum haberemus. Multis locis aedificatur strenue. nam Pontifex, ut praestanti animo est, antiquae illius Romae speciẽ eximiam, & formam cogitatione, ac mẽte complexus, excitari praeclara monumẽta, uias restitui ueteres, nouas muniri, aquas etiã a longinquis fontibus impensa maxima in urbem duci iubet. quae cum erũt absoluta, nihil adspectu pulchrius, nihil magnificẽtius, aut etiam commodius esse poterit. Ego, quamquam tum alijs rebus, tum officio salutãdi molestissimo quotidie fere distineor, iucunde tamen satis uiuo: si modo homini, scientiae cupido, sine librorũ usu, quo careo perinuitus, iucundi quidquam esse potest. Praela nostra, com paratis iam fere omnibus rebus, quae ad imprimendũ pertinent, propediem in officio erunt, & a Cypriani epistolis, quod felix, faustumq. sit, initium fiet. De tuo statu exspectabã omnino aliquid ex litteris tuis: idq. postulare uidebatur amicitia nostra: sed, cũ ea spes me fefellerit, nolui cõmittere, ut uicissim ipse officium meum desiderare posses. Vale, et salue a filio meo, cui raptim haec mane dictaui cum in Vaticanum negotij caussa, properarem. Romae, nonis Dec. MDLXI.

IOAN-

IOANNI TVRRITIANO, Sermonetam. 9

IN magna iucunditate, quam tua mihi attulit epistola, molestiae nonnihil, ac doloris adspersit illa pars, in qua, Bonifacij Caetani nomine, Principis egregij, cuius caussa uelle me omnia, atque etiam debere confiteor, accurate petis, ut ad eius filium liberalibus excolendum disciplinis conferam studium, & industriam meam. quod idem antea cum & saepe, & uehementer peterent Cardinales aliquot, optime de me meriti, inuitus equidem, tamen pernegaui: neque uero ob eam caussam, quia, priuatim docere, praesertim in urbe Roma, dignitatem non habere, arbitrantur multi: quod mihi quidem uidetur secus: quod enim scire honestum est, id cur docere turpe sit, non intelligo; sed multo magis, quia publici muneris cura, libenter a me pro communi utilitate suscepta, uacui sane temporis minimum relinquit: & id ipsum, quod relinquitur, iure quodam suo sibi postulant, atque exigunt studia mea. quamquam ab his me saepe, uel salutandi necessitas, uel amicorum auellit interpellatio. ita traducuntur dies. honeste, inquies. fateor. addo etiam, satis iucunde. non enim me μισάνθρωπον quendam, aborrentem a consuetudine hominum, & humanitatis expertem, natura finxit. uerumtamen, cum illa, tibi non ignota, studiorum nostrorum suauitate uoluptatem nullam comparo. quod si nobilissimi

adolescentis confirmandum optimis artibus ingenium susciperem; ualde mihi cogitandũ esset, quid patri eius, & patruo, quid etiã aui memoriae, quem colui studiosissime, quid familiae claritati deberem. saepe mihi occurreret mea fides, & suscepti ratio muneris, & hominũ quoque opinio, cui seruiendũ esse non ignoras. quae profecto, uel singula tanti sunt, ut maximã a me diligẽtiã flagitare uideantur: cum in hac tot rerum occupatione tanta ne mediocrẽ quidẽ praestare possim. Filius meus, cui te bene ominari gaudeo, mea uoce iam, qua quotidie fere aures eius antea personabant, in discendo non utitur. sic enim in utraque uersatur lingua, ut suo iam studio potius, quã nostra proficiat industria. Quare uelim eo te esse loco fingas, quo ego sum: &, si nec officij me putas ignarũ esse; nec obstare, quo minus officio satisfaciam, uoluntatem uides; tribuas hoc amicitiae nostrae, & aequitati tuae, ut caussam meã apud optimum Principem diligenter agas; eiq. de meo sensu & studio ita fidem facias, nihil ut sibi tam esse deditũ sentiat, quam operam omnem meam, atque curã, nec malle me quidquam, quã eius, cũ possim, obsequi uoluntati, &, cum non possim, uehementer angi. hoc tu cura, & perfice, si me graui sane sollicitudinis onere leuatũ uis. facile, ut opinor, uel humanitas illius, uel ratio ipsa, quod cupimus, impetrabit. idq. a te, ne uidear humanitati tuae diffidere, pluribus uerbis petere non debeo. Vale. Romae, XVI. Kal. Ianua. M D LXI.

COLAE.

COLAE ANTONIO CARACCIOLO
MARCHIONI VICI,
Neapolim. 10

AVVM tuum, Marchionem Vici, uirum omni laude cumulatum, uita excessisse, amicorum litterae significant: quo equidem nuncio, primũ uehementer sum commotus, cum mihi ueniret in mentem doloris tui, quem ex illius interitu, conspectu erepto carissimi hominis, & fructu amisso maximarum uirtutũ, quibus in uita excelluit, iure suscepisti; deinde, ut me collegi, occurrebãt multa, quamobrem animus meus a maerore abductus non mediocri solatio cõquiesceret. Quid enim est in hac uita exoptandum? uita ipsa, dixerit aliquis. num quid praeterea? uirtus, & bona existimatio, sine quibus ipsum uiuere, sapientibus iucundum nõ est; amplae fortunae, quas Peripatetici nõ neglexerũt; amicitiae, quarum usus in secundis rebus delectationẽ, in aduersis utilitatem semper, interdũ etiam salutem affert. At haec auo tuo, diuino quodam munere, omnia contigerunt, qui & ad ultimam fere senectutem uitã perduxit, & sempiternam laudem, militari scientia ac fortitudine partam, posteris reliquit; opibus autem non abundauit solum, uerum etiam optime usus est, amicitias, & clientelas, officijs, & liberalitate quaesitas, coluit diligentissime. Quae cum ita sint; non tibi dolendum est eius interitu, quem sciebas natũ esse mortalem; sed laetandũ potius, quod ita uixerit, ut minimũ ei mors, quae multo-

rum nomina cum corporibus exstinguit, adimere posse uideretur. uiuet enim auus tuus, uiuet, inquam, in hominum memoria, quamdiu probitati, consilio, uirtuti locus erit. atque ille quidem laetari uehementer solebat, cum te nepotem suũ, omni decore florentem, heredẽ sibi futurum cerneret non earum modo rerum, quae fortunae bona dicuntur, sed etiam uirtutis, ac sapientiae, quae neque a fortuna dantur, nec eripietur umquam. itaque debes eniti, & curare, quod te iam egregie praestare audio, ut eius in te uirtutes agnoscãtur; &, quam uerae gloriae uiam iam ingressus es, per eam celeri cursu eodem pergas. sic enim breui ad ea, quibus iam, bonis omnibus mirifice fauentibus, ac laetantibus, appropinquas, immortalitatis praemia peruenies. me quidẽ perpetuo praeconem laudum tuarum, si quid mea uox ualeret fore pollicerer: studio tamen, & conatu, si minus re ipsa licebit, fortasse consequar, ut, quae mea sit erga te obseruãtia, quae de tuis uirtutibus opinio, quae tua simul in me merita, homines intelligant.

Vale. Romae. pridie Kal. Mar. M. D. LXII.

IO. ANTONIO. SERONI,
Neapolim.

ETSI non dubito, quin tu, pro tua prudẽtia, quibus assidue distinear curis, & quae negotiorum onera sustineam, praeclare intelligas: tamẽ peccasse mihi uideor: nec a me ipso ueniam facile impetro, qui, acceptis litteris tuis, humanitate simul, & ingenio conditis, respõdẽ-

di officium ad hanc vsque diem protulerim. hac enim me esse mēte, uelim existimes, ut nihil aut a fortuna cō sequi, aut ab industria possim; quod tui similiū amicitijs anteponendum putē. itaque, nullius mihi non modo culpae, sed nec erroris conscius, magno tamē in dolore versor. appellasti me prior suauissimis litteris, ornasti laudibus. amoris nulla significatio est, qua uacauerit epistola tua. quibus in rebus gratiae referendae facultatem nō habeo: studio tamen, & memoria benignitatis tuae, partes meas facile tuebor. quamquā, quod ad laudes attinet, quas in me plena manu cōgessisti: vix possum cōstituere, laetitiae ne plus, an molestiae mihi attulerit iudicium de me tuum. nemo fere amat, nisi de quo bene existimat: cur igitur a quo amari vehemēter cupio, ei me talem videri, qualis nūc quidem certe non sum, atq; vtinam aliquando esse possim, non vehemēter gaudeā? rursus, cum ad me ipsum cogitationē conuerto, meiq. vires ingenij cum opinione tua confero, statim illustrat veritatē ratio, erroremq. mihi tuum cum pudore meo, atque etiam, vt uere dicam, non mediocri cum dolore patefacit. quamquā, cur ego errare te credam, qui studio, & doctrina iampridē es assecutus, vt minime omnium in hoc genere falli possis? nec seruire auribus certe uis, homo ingenuis disciplinis eruditus. quid ergo est? Socratē videlicet imitaris, & ironia te delectat. nā, quod tua bona minuis, nostra vero si qua sunt, auges; amo equidem in altero modestiam tuam, in altero humanitatē: verum hoc scito, & patere aequo animo, me de te ipso contra te sentire, persuasum iam elegantia: & subtilitate litterarum tuarum: quas qui legerit,

quam longe per eloquētiae uiam processeris, intelliget. De me autem, utinam sententiam tuā scripta mea nō refellant: quibus ut ingenium non defuerit, quod tu existimas, ego aliter statuo, diligētia certe, quae subleuare ingenium potuit, in magnis occupationibus, & ualetudinis infirmitate semper defuit. Quare omitte, quaeso, ironiam istā, & aequa lance utrumque nostrum perpēde. ita fiet, ut, quae in me ornamenta contulisti, maximam eorum partem in te transferas. Ego enim, si quis uoluntatem, uel si etiam industriam in me laudet, facile patiar, cetera nō agnoscam. te uero, quamquā antea eruditissimi & in primis acuti iuuenis, Io. Vincentij Pinelli testimonio magnopere credebā, tamen, ex una tua epistola, tamquam ab ungue leonē, plane totū cognoui. itaque, cum tibi de ista praestātis ingenij facultate, doctrinaeq. copia plurimū gratulor: tum uero, ut tua bona noris, idest, ut aliquid litteris mādes, quod omnis posteritas in manibus habeat, pro instituta inter nos amicitia non hortor solū, uerum etiam rogo. Quod reliquum est, licet inter bonos haud ualde necessariam officij promissionem existimē, praesertim in ea necessitudīe, quā studiorum similitudo peperit: omnia tamen, quae praestare possum, quae summa esse cuperē, sed ea tamen, quaecunque sunt, in omnibus tuis rebus, minimis, maximis, aeque tibi polliceor, ac si iampridem amare coepissemus inter nos. hoc enim, & alijs frui priuilegijs decet eas amicitias, quae a studio uirtutis emanant.

Vale. Romae. Kal. Mart. M D L X I I.

NICASIO. CASLETANO.
Patauium. 12

PATAVIVM te venisse, quae semper vrbs officina quaedam est habita doctrinae, laetor equidem communium studiorum caussa plurimũ. cerno enim iã animo, vbi tu philosophiã cũ eloquentia coniunxeris, quantum ornamenti litteris nostris, quantũ splendoris accedit: sed mecum actum est incõmodius, qui quo tempore nobis, vnius diei tantũ interuallo disiunctis, praesentes amicitiae nostrae fructus nullo negotio capere licuisset, quo mihi optatius, aut iucundius esse nihil potuit, tũc abeße a te cogar, & omnem suauitatis, delectationisq. nostrae spẽ in mutuo litterarũ officio reponere. crede mihi, hac ego cura vehementer angor: quippe, cuius imaginẽ humanitatis, ingenij, eloquẽtiae iampridẽ vidi in epistolis tuis, ac saepe sum animo cõtemplatus, ea si propius adspicerẽ, qua laetitia, qua voluptate pfunderer. valeãt, si qui aut opes, aut honorũ insignia, vel illustriũ virorum ambitiosas salutationes tanti aestimãt, vt haec bonis, iucundis, sapiẽtibus, idest tui quã simillimis amicis anteponant. Accedit ex occupationibus molestia. quibus impedior, quo minus tecũ per litteras quam saepissime colloquor. quod ob eam quoq. caussam ad te scribo, ne mihi vitio vertas, neve obliuione, aut negligentia mea potius, quã negotiorũ multitudine, factum suspiceris, quod paullo serius fortasse, quã exspectabas, epistolae tuae respõderim. nulla enim re magis,

quam deserti officij memoria, crucior. nec tamē ab amicis plus, quam commodum eorum, aut etiam voluntas ferat, vnquam postulo. itaque, amicum nostrum cur excusares de infrequētia litterarum, caussae nihil fuit. quiduis enim potius persuaderi patiar, quam ei me ab senti effluxisse ex animo, quē ego praesentē quibus coluerim officijs, quaeque ad eius laudem studia contulerim, optimus ipse testis est. At scribit perquam raro. Fortasse aulicae uitae consuetudo ita fert. fortasse etiā cum uelit, per negotia non licet, uel priuata, uel publica: aut si licet, nostram amicitiam, quae satis per se firma est, non modo litteris, sed nec ullo prorsus officio putat esse fulciendam. qua ego quoque in sententia sum. & tamen ita me comparaui iampridem; si quid ab amicis praeter meam exspectationem omittitur; id ne accipiam durius, & malim omnia mitiorem in partem interpretari, quam committere, ut sanctissima necessitudinum iura suspicio, plerumq. falsa violare possit. Atq; haec ipsa, nisi graue est, ad eum perscribas uelim: & hoc addas, me, cum primum Romam veni, de meo statu litteras ad eum dedisse: quas a communibus amicis fideli, & certo tabellario commissas, perijsse non arbitror: ab eo tempore noui nihil in meis rebus contigisse, nisi hoc nouum uidetur, mihi cum hoc caelo, cuius multi grauitatem non ferunt, adhuc quidem optime conuenire. quod ei fore iucundissimum, certo scio. Tibi ad Carolum Sigonium, & Michaelem Sophianum, praestantes viros, mihique & studijs, & amore coniunctissimos, cur litteris opus esse commendaticijs existimem? quasi non eorum vterque, ut doctrina, sic

etiam

etiam humanitate excellat. & profecto iam tibi ad eorum amicitiam, qua vir bonus & studiosus nemo excluditur, aditum aperuit, nullo intercessore, uirtus tua, illique te cognitum diligunt, tuaq. in primis consuetudine delectantur. qua ego interdum cogitatione ita fruor, ut hac etiam specie falli me sinam, quasi ipse uestris deambulationibus, & sermonibus intersim. Ego hic, nisi me noctes aliquando adiuuissent, caruissem prorsus litterulis nostris, quarum suauitate pascor. nunc aequato iam noctibus dierum spatio, vereor, ne non otij quantum vellem relinquatur. Tu quam libenter Patauij sis, quamq. diu te futurum putes, quo utaris in philosophia doctore, (nam Genuam, omnium facile principē, rariore iam dentium ordine, minus explanate loqui aiebant) hac si ad me scripseris, & simul, de singulis publice interpretantibus quid sentias; duplicem fructum capiam, & quod ea, quae scire aueo, cognoscam, & quod ex litteris tuis; in quibus vernaculum illum Romani sermonis leporem, & plane Ciceronianam elegantiam mihi uideor agnoscere. Vale. Romae. IV. Id. Mart. M D L X I I.

HORATIO. CARDANETO, Perusiam. 13

DE uirtute recte sentis. ea coniungit absentes, & in eos, quos numquam uidimus, amorem conciliat. quod autem, ut me, quasi aliqua uirtute praeditum, diligeres, adductum te significas: amplector voluntatem

tatem tuam: de amoris cauſa non diſputo. ſit ita, vt exiſtimas; vel potius, exiſtimes, quod lubet. nã ego me tibi, quin ſim, numquam aperiã, ne de amore in me tuo, quem video eſſe non vulgarem, aliquid atque adeo multum detrahatur. Ego tibi, primum quod honorifice de me ſentias, deinde quod id ipſum elegantiſſima mihi declarandum epiſtola putaueris, tantum debeo, quantũ intelligo perſolui a me vix poſſe: nam, & ſi nullum a me officium, aut ſtudium, quod ad tuam laudẽ, aut rem pertineat, deſiderare a me patiar: tamen, quod tu me prior tua ſponte ad iungendam inter nos amicitiã prouocaueris, par pari referre, vel ſi omnia tua cauſſa praeſtem, numquam videbor. Quid, quod iſta humanitas, qua me tibi deuinxiſti plurimum, ingenij, eloquentiae, doctrinaeque laude cumulatur? quae facile apparẽt in litteris tuis. itaque dedi ſtatim eas legẽdas filio meo: vt exemplo tuo commoueretur, & quaſi tua per veſtigia ad eandem gloriã contenderet. Tibi autem vehementer gratulor, quod tam praeclaram Latine ſcribendi facultatem ſis adeptus, proprio tu quidem naturae munere. verum, niſi acceſſiſſet Grifoli mei, viri doctiſſimi, atque integerrimi, egregia diſciplina, & ad diſciplinam ſtudium, & induſtria tua, numquam is fuiſſes, cui poßent inuidere multi, ſimiles eßе pauciſſimi. Roma diſceſſiſſe Io. Baptiſtam Titium, probum iuuenem, & in primis eruditum, antea magnopere dolebam, nunc eo minus angor, quod vos vna eße, & colloqui de ſtudijs communibus, ex litteris tuis intellexi: ex quo, non dubito, quin fructus ad vtrumque vt in litteris vterq. excellit, maximi perueniant. Salutem ei meo nomine, ſi modo

adhuc

adhuc istic est, dices; sin discessit, quod tua caussa nolim, litteris adscribes. Vale. Romae. XI. Kal. Quinct. MDLXII.

CHRISTOPHORO. SAXO.

Perusiam.

HORATIVM Cardanetum, licet ignotum mihi de facie, tamen, ob eius excellentem doctrinam, & eloquentiam, uehementer diligo is mihi disertissima epistola non uulgarem uirtutis tuae significationem dedit: cuius testimonio commotus, uel si tua scripta numquã legissem, nihilque ex aliorum sermone de tuis optimis institutis, ac studijs cognouissem, tamen ita statuerem, te mihi non modo amandum, uerumetiam, quãtum in me esset, ornãdum: si modo ornamẽta desiderat uirtus tua, quae te ipsum iampridẽ, istamq. ciuitatẽ illustrat. Sed mihi crede, uberius nemo de te, aut honorificẽtius loquitur, nemo mihi pluris est, quam Rhetor tuus: cuius facultate, & copia facile sum adductus, ut comparem te maximis uiris, tuaq. caussa, quae possum, quaeq. etiam nõ possum, cupiam. quod si credideris: iure a te fieri senties, quod nunc si facis, tua sponte, non meo merito, facis, ut me diligas: & exspectabis a me eadẽ, quae a familiarissimis tuis: quorum, pro tua probitate, & eruditione summa, numerum audio esse quam maximum. Tuis oculis restitui cupio, uel quod assiduus librorum usus, uel aetas iam ipsa, ad omnem corporis infirmitatem procliuior, ademit. tu tamen, quando animo, ac

mente vides ea, quae simul cum oculis amitti non possunt, fruere cogitationibus tuis, & forti animo feras hoc quidquid est incommodi. malum enim, aut calamitatē, quo tu vocabulo vsus es, numquā vocabo id, quod a culpa seiunctum esse crediderim. Vale. Romae.

---

* 15

CVM tuas litteras legere coepissem, in quibus mihi amantissime, quod ad vrbē migrauerim, gratulabaris, primum accusaui tabellariorum incuriam, qui eas tā sero pertulissent: deinde, cū ad clausulam legēdo peruenissem, liberaui culpa tabellarios, de te coepi quaerere, quod etiam nunc quaero, quid cōsilij tui fuerit, vt, q̄ primis diebus, aut etiā primis mensibus aduentus mei nullam omnino laetitiae tuae significationem dedisses, idē post annum denique, & eo amplius, omissum antea consiliū gratulādi repetēdū putaueris. neque enim hāc afferre caussam potes, quod eo tempore minus cōmode se haberent Romanae res, nūc autem in eo statu sint, vt gratulatione dignae videantur. nam contra, quae tunc tranquilla satis erant, nūc turbulenta multi putāt: ego tamen, vt opto, sic etiam auguror, & spero; fretus infinita summi Dei clementia, & consilijs optimis Pij IV. Pontificis, qui, publicae quieti vt consulat, nullam ipse quietis partem capit, omnesque suas curas intēto semper animo tum in Ecclesiae dignitate, tum in communi salute defigit. At metuebas, ne caeli nobis, praesertim grauioris, obesset insolentia. Esto: tamen hunc dissi-

*mulari metum decuit; & ego, amicissimo homine gratulante, bonum omen libenter accepissem. Mores hominum fortasse, & consuetudo aulica, & haec prope quotidiana salutandi necessitas occurrebat: me contra, otij cupidum, huius ignarum ambitiosae obseruantiae, quam hic ueteres incolae humanitatem, nos inquilini fucum appellamus, uix putabas haec probare posse, nedum imitari uelle. quod si ita est: paullisper, mi *, tuam in me beneuolentiam possum requirere. partes enim uideris eas abiecisse, quas tibi imposuerat amicitia nostra: tuum erat, idq. ego sane exspectabam, uel praeceptis erudire me, ad hanc disciplinam aptis; uel, si tibi quoque hoc artificij genus incognitum est, hortari saltem, ut Romana studia ne contemnerem, habendamq. loci, ac temporis, quod etiam sapientes probauerunt, rationem putarem. Haec ego, a te omissa, si essem in exigendis officijs paullo seuerior, & si id pateretur amor in te meus, iure forsitan expostularem. Sed nihil est tanti: & cupio mihi persuaderi quid uis potius, quam, quo ipse animo erga te sum, eodem te erga me non esse. ac uide, quam non inique tecum agam, atque adeo quanto aequior in te sim, quam in me ipsum: ego, si quid in hac scribendi tarditate peccatum est, saepe id utrique nostrum pariter adscribo, interdum etiam auerto a te culpam, & in me totum transfero. nam, si tu hoc dixeris, non abiecisse te officium scribendi, sed ignoratione rerum mearum distulisse, exspectantem quotidie, ut aliquid de meo statu non ex humanissimi, optimiq. uiri, Pauli*

Sacrati, sermone, sed ex meis litteris cognosceres: quid quid enim scripsissem, ad id tuas litteras accōmodaturum fuisse hoc, inquā, si dixeris, in tuto tua caussa est: neque solum excusationem tuā agnoscere cogar, et probare, uerumetiam, quod contra afferam, ad amouendā a me culpam fortasse nō reperiam. itaque absit omnis querela: & si quid offensum in hoc genere a nobis est, uicissim alter alteri largiamur: uerus amor, ac summus, quo tu me, ut opinor, ego certe complexus te sum, numerari inter nos, aut perpendi officia non sinit. quod si fructū requireret amicitia nostra; quis esset uberior consciētia mutuae uoluntatis? sed profectò nō requirit, ipsaq. sibi fructus est, seq. ipsam alit, ac sustinet. atque equidem recordatione ipsa amicorum meorum ita pascor, ut in secundis rebus nihil iucundius, in aduersis hoc saepe maximum solatium inuenerim. Honores autem illi, quos tu sperari a me uis, in quo aduersantur multa, modice me capiunt. quid enim habent, quo melior fiam? quod curandum est unum. aut, si hoc non habent, cur expetendi? cur igitur hac specie falli me patiar, aciemq. mentis, homini a Deo datam, ut a malis bona distinguantur, inani splendore praestingui? illud optemus potius, ut honesti pulchritudinem, nulla interiecta rerum humanarum nube, contemplari liceat. quod si assequemur, contemnemus ea, quae ceteri mirantur; & in priuata uita, minimo contenti, regum fortunam adaequabimus. Vale. Romae. VI. Id. Octob. M. D. L X I I.

MARIO.

MARIO. NIZOLIO, Parmam. 16

DVM aliquid ad te ſcribere quotidie cogito, & tamen diem e die expecto ſpe uacui temporis, non modo ut commodius, ſed etiam ut uberius poſſem ſcribere: ſe cit, ut anteuerteres, humanitas illa tua, quam ego coniunctã pari doctrina, in amore, & in ore ſemper habui. ac mihi quidẽ ſiue ratio ipſa, ſiue amor in te meus facile perſuadet, ut, praereptum abs te officij priorẽ locũ, non ſolum aequo animo feram, uerum etiam gaudeam. quid enim mihi aut eſt, aut eſſe debet optabilius, atque iucundius. quam, a quo maxime omniũ diligi cupio, eũ dare operã, ut id me eſſe conſecutum intelligam? Quod autẽ eorum librorum, in quibus & figurarũ, & argumentandi, amplificandiq. uaria genera complecteris, quaſi ſpecimen quoddã ad me mittendum putaſti: ſiue tu id feceris, ut obſequare ſtudio meo, cum id me ualde cupere intelligeres; ſiue, ut eliceres iudicium meũ, quod me uelle tua cauſſã multum, poſſe aliquid fortaſſe, hac quidem in re, animũ induxiſſes; utroque nomine eſt ſane, cur te amem, ac tibi debeam plurimũ, nec deeſſe patiar, qualecumque eſt, uoluntati tuae iudiciũ meũ. Ego enim, ut uere dicã, iſtam excellentem ad bene de litteris merendũ animi tui propenſionem ita probo, ut efferam laudibus: agere autem haec te ſimul omnia, & implicari tot rebus eodem tempore, quas curare ſingulas, & conficere permagnũ eſt, aeque probare non poſſum.

Nec

Nec me fugit, argumentandi, amplificādiq. ratio, praesertim a te tradita, quem afferre fructū possit: sed figurarum uia, natura obscurior, praeceptis ad hāc diē minus cognita, usu certe parū trita, poscere primo loco uidetur lumen aliquod doctrinae tuae, ut ad exoptatam omnibus eloquentiae laudem certum iter aliquando unius industria patefaciat. duo reliqua mox: sunt enim praeclara, planeq. studio tuo digna; interim, hoc unum si ages, primū tibi ipsi laborem ualde minues, sine ulla tamen imminutione laudis tuae; deinde communis desiderij expectationem, ex inueterata iam tuae uirtutis opinione ortam, explebis aliquāto maturius. quām multi enim sint, qui haec Latinae orationis lumina nōdum uiderint, ac ne esse quidem ulla suspicentur: quam pauci uero, qui, cum ea uideant, imitandi tamen uiam, & rationē ignorent; scis ipse omnium optime, & iudicasti iam ab illo tempore, cū te hac ipsa de re cōfecturum esse artem quandam, eamq. illustraturum unius Ciceronis exemplis professus es. nimium diu debes, mi Nizoli, quod olim petētibus a te tribus familiarissimis tuis, tuaeq. gloriae cupidissimis, Petro Bunello, Paulo Magnulo, mihi tunc adolescentulo, saepe promisisti. nec tamen urgere te audeo, hominem aetate infirmum, oculis non bene utentem, publico etiam docendi munere districtum: sed meā sententiam de re dicendam putaui: in quo habui rationem in primis ualetudinis tuae, ueritus, ne, cum multa senex admodum susceperis, omnia perferre uix possis: de tempore autem, & si iam indicaui non tam, quid ego, quā quid omnes cuperent, tamen ipse moderaberis ex prudentia tua, & eo

quidem

quidem animo, vt, in magna exspectatione nos quoque de tuo cõmodo vehementer laborare, tibi persuadeas. Equidem, si me audis, etiam illud suaserim, ne ad figuras oratorum similia aggregares poetarum loca. quorsum enim? cum ab vno Cicerone omnis vbertas, & quasi silua tum rerum, tum verborum sumi possit: quod si poetis prodesse vis; hoc quoque separatim fiat: bene locabitur industria: nec ego aspernor ea studia, quae colui adolescens, & quorum ope fateor me ad aliquam oratorij numeri scientiam facile peruenisse. nunc elabores velim & hanc vnam, & simplicem, omnium, vt ego sentio, maximam, ac difficillimam eloquentiae partem. quo in genere, siue tu verborum, siue sententiarum ornamenta quaeras, non video, cur vno Cicerone contentus esse non possis. mihi quidem, cum immensas eius opes intentis oculis contemplor, egere interdum ipsa paene Graecia videtur: certe de nostris, qui ad eandem laudem adspirare potuerit, neque fuisse antea, neque fore quemquam puto. Dixi quid sentirem, ingenue pro mea consuetudine, libenter pro amore in te veterrimo, atque verissimo, tu quid statuas, vtrum instituta commutes, an vt coepisti pergas, pro tua singulari sapientia iudicabis. Commentarios meos in epistolas Ciceronis, quae Familiares vocantur, cum a te exspectari video, augeri mihi animos ad scribendum sentio: &, quamquam tu non instes; admoneri tamen videor, vt absoluam. sed hoc nec sine otio fieri potest, &, Romae otium optare, eius est, qui Romam ipsam ignoret, aut, qui, quod accidat vniuersis, in eo sibi praecipuam condicionem

Y *sperare*

sperare solus audeat. Sed, quia cessamus inuiti; & quia, quod fuit in opere difficilius, id transactum iam est: enitemur, ut reliqua diu non desiderentur, angustiae temporis obstabunt: at detrahere aliquid somno, & cõferre ad elucubrandũ licebit. turpe enim nobis est, qui uersamur in artiũ nobilissimarũ studiis, antelucana uinci leuiorũ opificũ industria; praesertim cũ illi nihil, praeterea, quae corpori seruiunt, & uetustate corrumpuntur, nos animi fructum cum nominis immortalitate quaeremus.

Vale. Romae. IV. Kal. Dec. MDLXII.

ANDREAE. GOSTINIO, Cracouiam. 17

RECTE coniecisti, obrui me plane negotiorũ fluctibus. nã, qui antea, cum essem Venetijs, uel infimi ordinis hominibus respondere ad me scribentibus consuessem; scilicet Andreae Gostinio, doctissimo, & eloquentissimo uiro, summa apud principes auctoritate, & gratia, & humanissime scribenti, nihil rescriberẽ. tũ uero me hominẽ non esse, minimeq; dignũ iis litteris putarẽ, quibus ab ineunte aetate ita meũ studiũ dedi, nihil ut antiquius habuerim, nihil omnino duxerim praestantius. Feci tamen in summis occupationibus, ut orationẽ tuã legerẽ: de qua sic statuo, scriptam esse grauiter, & ornate; sic, ut ex ista prouincia, quae nunc egregijs floret ingeniis, tibi cõpares paucos, anteponã. neminem; quo sane nomine uehemẽter tibi gratulor, & liberalib.

disciplinis,

disciplinis, quibus ab ista eloquentia quantum ornamē-ti possit accedere mente iam prospicio. Perge, mi Gosli-ui, per eam uiam, quae te ad immortalem gloriā ducit. nihil optabilius sapienti, quā ea quaerere, quae uulgus cōtemnit, eos uitae terminos, quos natura praescripsit, uirtute proferre. quod tu potes; & uelle debes, &, ut uelis, ego te, amicitiae caussa, nuper inter nos institutae, non solū moneo, uerū etiam rogo. De migratione nostra uideo te ex aliorum litteris cognouisse. nūc ex meis hoc scito amplius, cum hic honestissimorū hominum & beneuolentia, & consuetudine fruar, nec mihi quidquam in mētem uenerit optare, ac petere, quod a summo Pō-tifice Pio IV. non facile sim consecutus. angi me tamē, quod studiis nostris, quorum quae sit suauitas ipse optime nosti, ita diuellar, ut ex ijs, quae pro cōmuni utilitate nō pauca eram exorsus, pertexere nihil liceat: quam iacturam, fortasse re minimā, tamē, ut ad iuuandas bonas artes animi mei propensio est, fero molestissime. Quocirca tibi iam, tuiq. similibus, qui mihi uoluntate pares, doctrina, & otio praestant, cogor tradere uigiliā meā: idq. facio libentissime, qui publici commodi rationem ipsam per se, nō cum mea laude cōiunctā, plurimi semper fecerim. Ego tibi, si quid operae nauare possū, id totum polliceor, defero. seruiā libentissime, quantum in me erit, uoluntati, commodisq. tuis. Vale; & Petrum Miscouium, Andream Patricium, singulares uiros, quibus fortasse excidimus, intermisso litterarum officio rogo te, meis uerbis diligenter saluta. Romae.

FRANCISCO MORANDO, Veronam. 18

EX omnibus officijs, quae in me plurima cõtulisti, quae cogitare saepe soleo, nullum mihi scito pluris esse, quam quod operã dederis, vt Iulij Iusti, Comitis omni laude cumulati, amicitiam cõsequerer. nam etsi antea, testimonio adductus tuo, praestare eũ litteris, ingenio, humanitate existimabam: tamen vicit opinionem meã illius epistola, sane ita luculẽter scripta, vt ad antiquorũ eloquentiam proxime accedat. nõ loquor ad gratiã, neque id amicitia nostra, nec natura mea patitur. huic viro, si cum generis nobilitate spectatur virtus, quamquã nihil est ipsa virtute nobilius, qui praeferri possit, neminem video. itaque illum in oculis fero, ornare etiã laudibus cogito, & meã obseruantiam, si fieri poterit, apud posteros testatam relinquere. tu, si spoponderis ei de me, quaecumq. ab homine coniunctissimo exspectari solent, gratissimũ feceris. Naugerius, cõtrouersia quadam impeditus, tibi, vt arbitror, non ignota, suã profectionem distulit inuitus. nunc nihil obstat, praeter anni tempus, quo minus in viam se det. quantum diuino, si Pontifex Bononiã se conferet, de quo rumor paene raucus factus est, itineris comitem se praebebit: sin minus, circiter Kalẽdas Martias, remissione frigoris, discedet. Orationem tuam licere tibi diutius, quam volueras, limare, ac perpolire, nõ moleste fero. at obtrectatio laudẽ minuet: quasi praestare idem, si temporis ad scribendũ

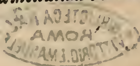
tan-

tantundem daretur, quibus posset, tu hoc suspicaris: ego secus. nã boni, & recte intelligentes, ipsam rem aequissimis animis aestimabunt: improbi, & imperiti quid sentiãt laborãdũ non est. alioqui negotiũ nobis numquã deerit. De rebus meis, hoc vnum, quo laetari possis, accipe; frui me multorum beneuolentia: cetera satis frigent. caussam conferamus in tempora: nam ab hominibus libenter culpam auerto. Pontificis quidem praestantem animũ ita variae, itaq; graues distrahũt curae, vt ignorare multa cogatur, multa etiã delegare alijs, qui praeter suum negotium nihil curant. Valet filius, & res Romanas cupide tractat, quibus libellum suum de Orthographia non mediocriter locupletauit. Vale. Vale. Romae. XII. Kal. Febr. M D LXIII.

IVLIO. IVSTO
Veronam. 19

FRANCISCVS Morandus, vir sane ita probus, verique cultor, vt neminem vmquam fallat; ita ingenio, doctrina, prudentiaque excellens, vt falli ipse non possit, multa mihi Venetijs, cum vna iucundissime viueremus, de tua singulari scientia, integritate, suauitate morum, & eximia quadam ad omnes artes, nobili viro dignas, propẽsiones saepe praedicare solitus est. credebam facile tali viro affirmanti, teque amabã vehementer, eius testimonio permotus: sed quanto eadem vidi illustrius, atque apertius in litteris tuis, quas ad me quo longiores, eo gratiores proxime misisti. itaque ad priorem illam voluntatem, quam in te antea

tantam contuleram, vt ad eam accedere nihil posse uideretur, accessio tamen eiusmodi facta est, ut eorũ studijs, qui te & summa, et peruetere necessitudine attingunt, facile se aequauerit amor meus. nec uero me afficiunt illa, quae multis prima sunt, familiae dignitas, amplae clientelae, & earum rerum, quas fortuna suppeditat, copia. neque omnino hoc de genere nũc disputo. optent, si qui haec non habent; &, qui habent, honeste fruantur. sed, esse quaedam haud paullo praestantiora, quae neque extrinsecus affluãt, & semel adscita numquam remoueantur, quis, nisi sanae mentis expers, dubitauit umquam? quae tu, cum illa quoque possideres, a maioribus parta, a praestãte uiro parẽte tuo aucta, ita tibi acquirenda existimasti, quasi haec sola tui iuris, ureq. tua propria futura essent, reliqua ad te parũ, aut etiam nihil attinerent. macte ista sapiẽtia, istaq. virtute. qui enim, subducta recte viuendi ratione, corpori se minimũ, animo debere plurimum sentit: qui ita factus itaque institutus est, vt imperet ijs rebus, quibus alij seruiunt: uoluptatẽ nullam amet, ab honesto seiunctã; ipsamq. honesti speciẽ ita contempletur, ut in ea totus haereat: is uitae fructum capit: is honorum vocabula contemnit; quiq. verus honor sit, & vnde manet, quid que vera nobilitas a fucata distet, solus intelligit. Haec te olim uidere, ac sentire adolescentem, cum tibi ipse dux esses in rebus egregijs ita strenuus, itaque certus, ut nec aetas illa, quã plurimos in optimo cursu remorari solita, languidiorẽ faceret, nec aequalium error a proposita gloria deflecteret, iure mirabantur multi: nunc, isto ductum sensu, ista incitatum voluntate, mirabiliter adiuuan-

adiuuante natura, fortuna numquã aduersante, cuius etiam commoda, quibus ad nequitiam abutuntur multi, ad uirtutis usum conuertisti, perueniße ad eam laudem, quo adspirare paucißimis licet, cur miremur? incendi potius imitandi cupiditate, & commoueri exemplo debemus. equidem, a qua hora legi epistolam tuã, qua nescio an quidquam grauius, aut elegantius adhuc uiderim, tantũ abest, an aßentatus mihi sim ob eas laudes, quas in me pleno modio contulisti, ut etiã, si quam antea de me ipso opinionem susceperã, quae sane perexigua fuit, plane omnem deposuerim. quod si, se ipsum noße, tanti semper fuit, ut inter saluberrima, humanaeq. uitae neceßaria praecepta hoc praecipue ueteres illi Apollinis oraculo tribuerent; quantum a te habeo beneficium, quas tibi debeo gratias, quod, ut ipse me penitus inspicerem, ac mihi posthac eßem notior, effecisti? neque hoc simplex lucrum est, quod, reuocata ad ueritatem ratione, coepi me minus diligere: sed accedit illud, quod acuisti industriam meam, ut conformarem me, quatenus liceret, ad iudicium tuum, &, quibus me laudibus ornandum putasti iis aliqua saltem ex parte respondere poßim. quamquam, si tu me, quem ames, dignum iam existimas: cuius praemij spe euigilem, aut quid laborem amplius? uberrimum cepi fructum studiorum meorũ: nulla mihi merces amicitia tua praestantior, nulla carior eße potest: in ea tantum pono, quanti uirtutem aestimo, quã certe omnibus rebus antepono. Congreßum nostrum ita exopto, ut tibi non concedam: nec tamen sperare audeo futurũ, ut una eße poßimus: nisi si, qualia saepe multa contingunt, eiusmodi aliquid

praeter spê dies afferat; praesertim publicis rebus ita fluctuantibus, vt mutari multa possint: vtinam iactura leui: quod equidem spero: verũtamen, si qua res orbẽ conuerterit rationum mearum, lenietur incommodũ spe consuetudinis tuae. Motandi quidem nostri, hominis humanissimi, atq. doctissimi, conuictu domestico, quotidianisq. sermonibus non dubito quin perfruare. Vale.

Romae, XII. Kal. Feb. MDLXIII.

MARIO CORRADO,
Brundisium. 20

SI mihi omnia plane hic essent secundissima, quod vtinam aliquando contingat; adhuc quidẽ aduersi nihil est, quod ad rem domesticam & meam, meorumq. ualetudinem pertinet: aliquis tamen in summo gaudio dolori locus esset, quod nec ipse ad te, vt interdum Venetijs solebã, prae occupatione quidquã possum scribere; & simul fructu careo litterarũm tuarũ suauissimo; quo nihil ferre molestius possum, captus elegãtia sermonis tui, eaq. maximi erga me amoris significatione, quae licet minime necessaria sit, si quando tamẽ in litteris elucet, amanti nihil gratius, nihil iucundius est. quãquã hoc ipso nomine, quod ad me tã raro scribis, cur ego te, mi Mari, non amem magis etiam, quam soleo; si modo id fieri possit? agnosco enim modestiã tuã: agnosco humanitatẽ. nũquam tu hoc officium, quo absentes colloquimur, & cogitatione saltem coniungimur: quo quidẽ vtrique nostrum nihil optabilius existimo; intermis-

sum esse patereris, nisi veritus esses, ne mihi diligentia tua, curis assiduis distento, rescribendi onus imponeret. quod si ita est: cessare tamen te, qui vacas, prorsus nolim. mihi uero hoc iuris non arrogo, ne nũquã rescribã, sed hoc, te permittente, sumo, vt incõmodo meo fiat. negligentia me peccare in hoc genere non putato. quod si memoriae meae parũ confides, & diu responsum tibi a me deberi non patieris; admonebis, cum videbitur, atque adeo exiges. nũquã mihi in appellando, modo, vt soles, Latine appelles, molestus eris: quin etiam gratiam inibis, quod efficies, cum aliquo soluam lucro, crebro regustandis epistolis tuis, quas lego libentissime. Vale.

EIDEM, Brundisium. 21

NOLI, obsecro, secus, quam debes, & quam te dignum est, aut de mea in te voluntate, aut de filij obseruantia suspicari. vnice enim te diligimus, sic plane, vt in eis necessarijs, quibuscum quotidie viuimus, quosque in oculis pro summis eorum meritis gestamus, Marium Corradum, quem numquam vidimus, numerare soleamus. si dubitas, testes dabo. testes dico? cum vnus instar omnium esse possit? nam Petrus Perpinianus, de cuius probitate, & doctrina non tu sentis melius, quam ego, ex multis meis sermonibus, quo tu apud me loco sis, quantumque tibi tribuam, optime coniecit. de filio autem quid putas? an tenero eius animo persuaderi

suaderi quidquam posse, quod a meo iudicio, meaq. consuetudine abhorreat? mihi crede: cum illum egregijs imbui studijs exopto, ut imitari cum laude possit domesticam industriam: tum hoc uolo in primis, & hoc illi praecipio semper, ut amet eos tantum, qui uirtute excellant, & quos amari, ac laudari a me senserit. in quo magnam capio uoluptatem, quod eum uideo praeceptis meis locum non relinquere, & in hanc sententiā sua sponte ita propendere, quasi propriam in eo sitā esse laudē existimet. itaque sumus erga te pariter animati, nec amicitia tua quidquā carius, aut antiquius habemus: merito id quidem: quid enim te amabilius? quis te uincit humanitate, litteris, eloquentia? nosti uero, nisi me signa fallunt, quae tamen obscura non sunt, quis cupidior, aut etiam studiosior? At nihil ad te litterarum per tot menses. Vis tu nos alieni peccati culpam sustinere? non arbitror te esse tam iniustum; neque hoc humanitas, & cōsuetudo tua fert. accusa eos, quibus id negotij dederas, ut litteras ad nos tuas perferrent: quarum in desiderio diu fuimus, & mirabamur, cum sis in scribendo minime impiger, & cum ad Perpinianum bene longas epistolas mitteres, nos a te, tuos ueteres amicos, ne schedulam quidem, aut litteram accipere. cū praesertim de Inscriptionibus antiquis a filio meo, qui M. Brutum in eo imitatur, quia, quod uult, ualde uult, rogatus esses. Quare nostram caussam debes aequam iudicare, & arbitrari id, quod res est, si tuas litteras, aut etiā sine litteris inscriptiones accepissemus, numquam nos commissuros fuisse, ut officium nostrum desiderare posses. nam Palia tuus Aldi mei sitim suis

pro-

promissis incendit, re nondum sedauit. Vale. Marcello, fratri tuo, salutem dices meis verbis.
Romae, XV. Kal. Febr. MDLXIV.

---

*, EPISCOPO. CREATO. 22

ETSI, de futuris rebus affirmare, grauitatis, & prudentiae non uidetur: coniecturam enim saepe fallit euentus. & obscuritatis plena sunt omnia: si quis tamẽ eas persequitur diuinandi vias, quae ab excellentibus & ingenijs, & studijs, a cognita industria, aspectata virtute ducuntur; hunc ego opinionis errore numquam labi, hunc optimum esse uatem existimo. quae me ratio mouit ante aliquot annos, vt de tua dignitate praedicerẽ ea, quae partim consecuta iam sunt, partim sic a me exspectantur, quasi longe non absint. quid enim agebãt, & quo spectabãt curae illae tuae, ab ipsa paene pueritia susceptae? quae res, quae spes tibi proposita fuit, cũ Reginaldi Poli Cardinalis, innocẽtia & litteris eximij, cõtuberniũ, ac domesticam cõsuetudinem expetebas? quid, cũ Lutetiae, post obitum Poli, Vicomercato, Patauij, Genuae, praestantibus in philosophia viris, operã dabas? quidquã ne sequebare praeter ea, quae qui adipiscuntur, omni honore digni & habentur, & sunt? nos quidem te, amici tui Patauij praeclara studia ita complexũ, vt diuelli vix posses, cũ & creberrimae propinquorum litterae in patriam euocarent, & praesens frater non modo hortaretur ad reditum, verum precibus etiã peteret, atque obsecraret, vi propemodum extrusimus,

* Jerome [illegible] Philosophus dicti [illegible]

simus, inuiti omnino, quibus carendum te esset, cuius cõsuetudine nihil suauius; sed ita duximus expedire tuae laudi; cum intelligeremus, quanto futura esset illustrior ingenij tui facultas ab otio litterarum ad res gerẽdas traducta, praesertim in ista prouincia, in qua tibi maiorum tuorum virtus tutum iter ad gloriam reliquisset; isto Imperatore, quo nemo bonas artes excipit liberalius; his etiam temporibus, cum Christiana Resp. domesticis hostibus uexata, ab iis, qui eã doctrina, probitate prudẽtia iuuare plurimum possunt, idest a tui similibus opem poscere videatur. Quo circa primũ tibi gratulor ob actiones illas Tridentinas, in quibus ostendisti saepe, vt audio, pro communi salute lumen animi, ingeniiq. tui, numquam inops a cõsilio in ambiguis rebus, numquam in maximis ac difficillimis a constantia relictus: deinde vero, quod tãtorum meritorũ egregie memor optimus & sapientissimus Imperator non solum Quinqueecclesiensi te ornauerit Episcopatu, qui summis viris deferri solitus honor est, verũ etiam ad arcanas res admissum ijs interesse consilijs voluerit, vnde manat cum Christi gloria prouinciarum salus, vnde proficiscuntur ea, quae multis re, exemplo omnibus expediunt. omnibus enim vtile illud est, quo Principibus Christianis recte imperandi ratio, & emendatae disciplinae formula praescribitur. Atque equidem videre iam videor, & plane coniectura prospicio, qualis, & quantus in isto munere, bonorum omnium, beneq. intelligentium sententia, sis futurus, tum eloquentia qua excellis, tum ratione, prudentia, integritate; quae in omnibus natura ipsa inchoat, industria perficit in paucis.

cis. quod nisi ita fore confiderem; & nisi tuos ad laudem impetus iam inde ab eo tempore, cũ te mihi quasi meis informandum sermonibus tradidisti, probe cognitos haberem: facerem id, quod tu, vt opinor, amori in te meo facile concederes: hortarer te, & precibus etiam agerem, iisdem scilicet, quibus agerem cum filio meo, si isto loco esset; vt assidue cogitares quam personam gereres, quam grauem, quam illustrem, a quo impositam Principe: qui cum suum de te iudicium beneficio maximo declarauerit, beneficium tamẽ ipsum significatione iudicij sui vehemẽter auxit. quid enim putas esse in rebus humanis optabilius, quam ei nõ displicere, qui nisi Deo valde placeret, valdeq. carus esset, incursione, & vi barbararum gentium uastarẽtur omnia legibus, moribus, hominibus, vrbibus denique ipsis extremum impenderet exitium? Multa sunt opinionibus hominum excelsa, atque ampla: quae si quis consequi vult, curas suscipiat, labores perferat, de ipsa interdũ vita periclitetur necesse est. haec tibi, mi *, (meũ enim adhuc appello, nec, vt spero, ista mihi te dignitas immutauit) haec, inquam, tibi cogitanda non sunt. nam quid tu non habes, cum hoc habes vnum, vt mores, ingeniũ, studia tua Ferdinandus Imperator probet? hoc eiusmodi est, vt neque diu solũ esse possit, et, si omnia cõsequantur, omnia tamẽ vnum vincat. Quare isto bono sic fruere, quasi fonte & capite bonorum omnium, & quasi omniũ maximo. Tuos vero sensus, tuas actiones in omni vita, nõ dubito, quin ad immortalis Dei gloriã conferas. sic educatus, sic eruditus es. hanc ego tibi laudem tribuebam adolescenti: nunc, si verear, vt robu-

stior

stior aliter sentias, ac tui te dissimilem praebeas, faciã imprudẽter. Retine igitur institutum, & persuade alijs exemplo tuo, verum decus in bene agendi perpetuitate positum esse; nihil opes ad laudẽ, nihil praefecturas ualere: obsolescere prorsus honorum insignia, nisi splendor virtutis accedat. quod quia te sentire certo scio; propterea tibi ex animo, uereq. gratulor accessione dignitatis tuae; &, quamquam uariis distinebar curis, feci tamẽ libenter, ut hanc ad te, indicem laetitiae meae, testẽq. voluptatis, epistolã mitterem. cui si responderis, iucundum tibi fuisse officium meũ intelligam; sin minus, molestum tamen fuisse numquam putabo; occupationibus hoc tuis, illud amori tribuam.

Vale. Romae, Kal. Ian. MDLXIV.

DECIO. BRANCALEONI,

Neapolim. 23

NISI tibi nota esset occupatio mea, vererer in primis, ne accusares officium meum, qui litteris tuis, amãtissime scriptis, nihil adhuc responderim. Ego, mi Deci, hoc mihi iuris assumo cum amicis, ut, si quid ad eos magnopere non pertinet, a me uero nõ satis commodo meo fieri potest, omittam interdum, aut in aliud tẽpus reiiciam. te vero cur in meis necessarijs non numerem, uel Cambij mei testimonio, qui tuam in me beneuolentiam praedicare solitus est, vel affirmatione tuarum litterarũ ex qbus duplicẽ voluptatẽ cepi, & quod amari me abs te cognouerim; & quod eum te esse, quem qui non

amet,

amet, hominem non esse contenderim? Nec me putes blandiri velle. sic equidem loquor, vt sentio. Praeclara virtutis fundamẽta iecisti: signa video nõ obscura, nec dubia tum studij, tũ ingenij: nec hortari magis, quam gratulari debeo; cũ tu, qua aetate multi ad inanes voluptates deflectunt, in ea solidam laudem quaeras, & propemodũ ineunte gaudere possis. Nec dubito, quin istam mentem, & quidquid ex ea tibi manat gloriae, vel commodi totum, quantumcumque futurum est, acceptum Deo referre velis. quod si facis; nae tu mihi multo amabilior es; tibiq. ipse optime consulis, cum falsam speciem felicitatis humanae a veri boni possessione distinguis. Vale, & Cambium nostrum, iuuenem eximiae humanitatis, cupidumq. omnium liberalium doctrinarum, saluta meis uerbis.

Romae. IX. Id. Quinct. M D L I X.

EIDEM, Neapolim. 24

MIRAMVR vterque; tu, quod litteris tuis non responderim; ego, quod eo me nomine appelles, atque officium meum requiras. quid? tu solus ignoras, quibus distinear curis? quantis rerum oneribus premar? quam numquam vacem? nec tamen deserere officium soleo. numquã id mea vel consuetudo, vel natura pateretur. At non rescripsi. Excusat me litterarum tuarum argumentum. petebas a me scripta mea. quae corrigere cũ vellem, otium numquam nactus, comprimenda potius, quã emittenda, iudicaui: idq. sum arbitratus licere mi-

hi

bi per humanitatem tuam. Hoc ipsum, inquies, scripsisse te vellem. Hoc ipsum te quoque suspicari, decuit: & erat amoris; & ego, id te cogitare, aut ad aliam saltẽ caussam referre silentium meum, libenter mihi persuasi. in quo si tu me putas indulgere mihi plus, quã oporteat: assentiar, cum ea fortasse cõdicione, vt te quoque plus a me, quam par sit, exigere fatearis. nam in ijs, quae tua interesse cognouero, nulla, mihi crede, impediet occupatio, quo minus amicitiae nostrae debitum officium praestem. inanes autem litteras vt mittã, vix impetrarem a me ipso, si otio abundarem: quid, cum egeam vel maxime? Equidem in te amando partes ut meae desiderentur, numquam committam. idemq. a te peterẽ, nisi voluntatis in me tuae testes epistolas tuas, Cambium autem nostrũ, quem aeque diligimus, quasi sponsorem haberem. Aduentum tuum, de quo spem rursus iniecisti, auide exspecto.

Vale. Romae. III. Non. Feb. MDLXV.

ANTONIO. FVRNARIO, Neapolim. 25

ET aequa petis: & nihil est, quod ego tibi pro tua praestanti virtute non libẽter tribuam. itaque, licet ijs distinerer curis, quibus respirandi locus nõ esset; potius tamen habui nihil, quam vt adirem ad eos, qui cum Indicem correxerint, eiusdẽ interpretandi scientiã maxime omniũ tenent. ij sunt quattuor viri, doctrina, & dignitate nõn vulgari, humanitate etiam tanta, quãtam ego summã cognouerim. quorum vnus, vetere mihi necessitudine

cessitudine coniunctus, eloquentia princeps, Mucius Calinus archiepiscopus Iadrensis, cum litteras tuas legisset; incendi aliqua tui cognoscendi cupiditate uisus est, extulitq. laudibus ingenium tuũ, assentiente me. deinde, acturum se cum collegis de tua re diligenter, pollicitus, biduo post ita mihi respondit: si qui sint Astrologiae iudiciariae libri, qui certo aliquid non affirment, eos legi tuto posse: totamq. hanc esse partẽ in Indice disertis verbis ita explicatã, vt nihil addendũ uideatur: Episcopis prouidendi ne peccetur, facultatem esse permissam: ijs se nihil praescribere neque uelle, neq; posse: nec dubitandum, quin ii, pro salute animorũ, & religionis nostrae cõmodo, atq; ornamẽto, egregie administrẽt omnia. Haec de negotio tuo: in quo praestiti, quae sunt in me, diligẽtiam, & fidem: reliqua, pro tua prudentia & aequitate, nisi fallor, a me non requiris. Amicitiam tuam, ut debeo, facio plurimi: idq. ut intelligas elaborabo, & fortasse perficiam. Vale.

Romae. IIX. Id. Quinct. M D L X I V.

EIDEM, Neapolim. 26

OFFICIVM meum, quod ab optimo erga te animo profectum est, iucundum tibi fuisse, uehemẽter gaudeo. equidem uellem, quantum in me uoluntatis, & studii, tantum esset auctoritatis, & gratiae. nae tu intelligeres, quo apud me loco sis, quantumq. ijs, quae uulgo bona appellantur, anteponam ea, quae uere bona sunt. in quo puto non discrepare iudicium tuum a sententia mea. exculto enim uirtute animo

nihil inane placet; recta, & honesta, & cum ipsa uirtute coniuncta, prima sunt. Quare uelim ita plane existimes; patere me totum tui similibus, idest, probis, & eruditis hominibus; nihil mihi pluris esse, quam iis operam nauare, eorumq. commodis inseruire: quod ubi contigit, ita laetor, quasi beneficium acceperim, nō dederim. Tu autem, quasi magnū aliquid tua caussa praestiterim, gratias mihi agis; & suauissimam epistolam cōdita rosa dulciorem facis: amanter tu quidem, & benigne: sed e studiorū similitudine, praesertim artium liberalium, quibus vterque nostrū deditus est, contractus amor munera non desiderat, seipso contentus est: nec mihi quidquā est, aut esse potest te ipso praestantius, & beneuolētia tua: quā si conseruas, omni me afficis beneficiorum genere: & hoc nomine maiores tibi habeo gratias, quā si mihi Adonidis hortos donares. Ego te, ut debeo, in oculis iam fero, licet numquam uiderim.

Vale. Romae. IV. Kal. Sex. MDLXIV.

EIDEM, Neapolim. 27

MAGNI amoris indicium, quod scribere ad me uolueris, cum tamen, quod scriberes, nihil esset. argumēto scilicet numquam indiget uerus amor. uere autem quis amat, nisi qui, speciem uirtutis intuēs, haeret in ea, unam expetit, cetera floccifacit? hoc idem qui sentiūt, facile coniunguntur animis. licet longissime distēt. quod opinor, utrique nostrū contigit. nam studiorū similitudo cōtraxit amicitiā nostram, nec vulgarem, ut uideo, sed qualem saepe multorum annorum obsequia, officiaq.

plurima, & familiaris consuetudo non peperit. quod tu si cogitas, ut ego non mediocri cũ uoluptate sepe facio: contentũ esse me, & laetari uehemẽter uolũtate, ac studio tuo, munera uero prorsus nõ esse necessaria existimabis. quamquam amplector equidẽ officium tuum, & de pastillis aromaticis ago gratias, cũ praesertim stomacho languẽti utiles admodũ experiar. quod uero de muliere dulciaria addidisti; amo diligentiã tuam; uel quod eius excellenti opera usus es; cum uulgaris tibi confectura, qui unus est in me amor, nõ satisfaceret; uel quod ipsum mihi significandum putaueris. Cymbae tuae secundos ventos exopto: & libenter spero fore, quod uehementer cupio. res tamẽ ipsa quae sit, quidq. sibi uelit Aquilonaris illa tempestas, plane non assequor. sum.n. aliquanto hebetior, quã tu suspicaris. De minutis auibus, risi. & consiliũ tuum, licet caussam ignorẽ, tamen improbare non audeo. nimirum, cauere, sapientis est: & satis cauet, qui non temere credit. quod Epicharmi, poetae Siculi, celebrato uersiculo monemur.

Vale. Romae. XII. Kal. Feb. MDLXV.

NATTAE.

NOTVM tibi esse arbitror statum rerum mearũ: de quo tamen, & de mea ualitudine, ex familiari tuo, qui has litteras perferet, cognosces. Voluntatem in te meam, atque obseruantiã, quae antea fuit, eandẽ esse, ac semper futurã, tibi persuadeas, utinam re ipsa aliquando experiaris. habet hoc uirtus, ut lãguescere animos in amore non sinat. te uero quis iam ignorat, cum

paucissimis in omni genere laudis esse conferendũ? Perge in cursu laudabilis industriae tuae: quando nec otiũ deest, quod mihi a ccupationibus eripitur, & praeclara habes adiumenta doctrinae, atque ingenij, quae tibi gloriam, nobis fructum afferent. Me uero ut ames amore illo tuo singulari, ita cupio, ut nihil magis. Haec scripsi raptim, in summa uacui temporis inopia. Vale. III. Id. Quinct. MDLXIV.

PETRO. MAFFAEIO, Genuam. 29

ET otium tuum significas; quod equidem uehementer optabam: & Latine scribis: & coralia quoq; polliceris. nil profecto tuis litteris iucundius. hoc enim uerbo per uxoris, & filiae ualetudinẽ iam uti licet. unũ requiro, quod otij rationem prope nullam reddis. atqui me id a te, uel si taceã, exspectare tamẽ, ne dicam exigere, poteras opinari: si modo, te a me diligi, & diligi propter studia tua, putas. Iurisconsultus ille adhuc litigat, cum damno lucrum quaerens. quem diligat, ignoro: utitur quidem perpaucis, & amare tenebras uidetur. fortasse illi persuasum est, desiderari se posse ab oculis multorũ, si rarus in publico sit. id populus curat scilicet. Haec de illo quod ad me attinet, nõ libẽter. tua uero caussa scripsi nõ inuitus, ne prorsus amiculi desiderio tabesceres. Venio ad Antonianum, quasi a ruta ad pulegiũ; nihil enim hoc adolescente amabilius, siue mores; siue doctrinam spectes. Gratulatus ei sum tuo nomine de oratione. qua Caesarẽ in funere laudauit. is tibi uicissim gratula-

tur de statu rerũ tuarum: speratq. fore, vt aliquando te ad nos referas bene nummatũ, & fruaris nobiscum simul tranquillo animo litterulis nostris, certo vectigali, tua virtute parto. quod hic, vt sunt tempora, pauci cõsequuntur. nihil autẽ miserius, homini praesertim liberaliter educato, quã suspensas habere viuendi rationẽ, & aliunde pẽdere, dubia spe, quam saepe fallit euẽtus. Tu igitur fruere isto otio. & colloca in tuto fortunas tuas: qđ vides facere discipulos tuos. πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων. *Camillum Seuerinũ doctum iuuenem, & probũ, rusticari cum nobili iuuene, optimeq. erga ingenuas artes animato, Io. Baptista Nigro, valde laetor. nõ enim dubito, quin multas diei horas iucundissime traducant, animũ egregijs de virtute sermonibus oblectãtes, corpori tribuẽtes, quãtum satis est. vtrumq. cupio, quod tuo cõmodo fiat, meo nomine salutari. Aldus te, ut debet, amat, salutemq. tibi multam impertit. Vale. Romae. Idibus Sept. M D LXIV.*

PAVLLO. SACRATO,
Ferrariam. 30

MALE sentis de vtroque nostrũ, cum de immutata mea erga te uoluntate suspicaris nam & me leuẽ, atque inconstantem, & te fingis dissimilem tui, id est eum, cuius in amore, cognita iam virtute tua, languere quisquam possit. tu de te ipso vide quid statuas, & quo modo feras iniuriam tuam: ego meam nec dissimulare, nec ferre leuiter possum. nam, cũ ab ineunte

aetate ingenium, animumq. meũ ijs artibus, & studijs excoluerim, vnde praeclara omnia nascuntur; scilicet egregium industriae meae fructum ferrem, si, quod in quibusdam soleo reprehendere, quodq. ipse sciens numquam feci, in amicitia peccarem, praesertim tua, quae non, vt multae, casu & fortuito contracta, sed expetita a me semper, & pluris aestimata, quam quae vulgo maxima putantur. Obsecro te, istã ne patere suspicionẽ in animo tuo residere: cogita, quod res est, te mihi esse in oculis: delectari me vehementer memoria officiorũ tuorũ, & angi nonnumquam, quod habere magis gratiam, quã referre, possim. In pensione exacta, & pecunia permutata agnoui diligentiam tuam, vel amorem potius, quo tu adductus, mea negotia vel minima ita curas, quasi maxima sint, maiorẽq. cõmodi mei, quã dignitatis, & personae tuae rationem habes. De locatione uero renouanda, totum ad te refero mihi, quidquid egeris, nõ modo ratũ, sed etiã gratum erit. venditionem quidẽ temporibus excludi, & priuatorũ fortunas nouis vectigalibus exhauriri, non mea magis, quam uestra, caussa doleo, quamquam dolorem nostrũ leuare debet illa ratio, quod nihil malũ sine culpa, item ut cum culpa nihil bonum. Ego me hoc in aduersis didici sustentare solatio. quod ignorari a Christianis, quibus haec sententia praestantissimum in caelo fructum promittit, cum ijs etiam philosophis, qui uerae felicitatis vix vmbrã viderunt, notissimum fuerit, turpe simul & exitiosum est. Vale. Filius te salutat, & in primis obseruat.

Romae, XVI. Kal. Dec. MDLXIV.

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. SEPTIMVS

CAMILLO. PALAEOTTO. Bononiam. 1

ECTE, & amabiliter cogitas, cum vsuram mihi sermonis tui, tuaeq. suauitatis, ademptam locorum interuallis, restituendam quoquo modo litteris existimas: hoc sane nō modo mea peruetus in te, & perpetua, & iam ad summū perducta beneuolentia, verum etiam humanitas illa tua postulat, in qua tibi cōferre possum paucissimos, neminē certe debeo anteponere. Atque hoc loco recurrit animus ad initia nostrae necessitudinis, repetitq. secus, & magna cū voluptate contēplatur officia tua: quae libēter alijs praedico, tibi non minus libenter exponerem, vt hoc ipso me gratū, & memorem intelligeres, nisi me reuocaret pudor tuus, & putarem confidere te memoriae meae, nec tamen expetere a me quid quā praeter voluntatem. Sed omitto illa vetera, recentem gratiam praeterire nō possum, quod homo semper districtus a publicis rebus, priuatis etiam, quae tua benignitas est, amicorum negotijs tum opera, tum animo distentus, epistolam tamen ad me miseris, & bene longam, quod ipsum amoris est, et omni prorsus officio, omniq. lepore, & elegātia refertā. Nam, quod me laudas:

non ita desipio, vt velim tecum de veritate contẽdere. si te delectat hic error; fruere quamuis diu, me nec repugnante, nec inuito. sin errare turpe ducis, in eo praesertim genere, in quo te, vel si ego tecũ sentire velim, res tamẽ ipsa facile refellet: dic me deditum litteris, dic antiquitatis cupidũ imitandae: studium tribue: largire industriam: haec fatebor, & agnoscã: de doctrina vero, & eloquentia, quam in me vtramque plena manu congessisti, etiã atque etiam vide quid sentias. quam enim tu laudẽ bene, & emendate scribendo consequeris, eandem laudem non bene de scriptis alienis iudicando, vt amittas, committere non debes. Habuit istam gloriam proxima superior aetas; cum florerent illi viri, de quibus nulla posteritas conticescet, Bembi, Sadoleti, Poli, & horum vel aemuli, vel imitatores multi. tunc industriã benignitas excitabat: fructus laborẽ sequebatur: ad opes, ad honores aditus patebat. nũc obsolescit splẽdor omnis Romanae linguae, & destituta praemijs migrat ad exteras nationes eloquentia. Hic tu me vocas ad scribendum, & quasi iam languentẽ in cursu quantum potes incitas. Obsecro, quid spectemus? vides enim tempora: vides hominũ ingenia, ad inuidiam proniora, quam ad aequitatem. dignitatem uero illam, & ea commoda, quae proposita olim erant, nihil est, quod cogitemus. Quo circa sine me cedere tẽporibus, & minuere laborem aetate iam ingrauescente: si non concedis, quod interdum cupimus, ut artem omnino desinamus. Ac faceres tu quidem, ut ego sentio, aliquando iustius, si ad communes amicos, Sigonium, & Amasaeum in vtrumque doctrina, & ingenio praestantem,

cohor-

cohortationem istam conuerteres. quamquam Sigoniũ cessare non arbitror: scribit enim non minus alacriter, quam egregie. Amasaei autẽ musas, quaeso, cur pateris silere? certe illũ dixeras accurate quaedã pangere in historias Polyby. magnifica res, & gloriosa: cuius exspectationem ego te auctore iam aliquam apud eruditos homines commoui. nunc tuae sunt partes, vt illũ urgeas, efficiasque, vt omnino opus appareat. simul.n. & studiosorũ vtilitati, in qua pater eius, dũ vixit, eximia cũ laude fixit omnes curas, & gloriae suae vehementer consulet. Amulius Cardinalis, optimarũ artiũ patronus paene singularis, tua sui memoria ita delectatur, vt, si cetera desint argumẽta, vel ex hoc vno constet, quo apud illũ loco sis. itaq. noli vereri, ne illi ex animo effluas. nõ enim is est, qui vel temere amet, vel temere amare desinat. noui iudicium in deligendis hominibus: noui constantiã in tuendis. praeterea fratrẽ tuum, Auditorem Rotae celeberrimũ, clarum praestantibus in Christianam Remp. meritis, in oculis fert: de te vero perhonorifice & loquitur, & sentit. Cum Vitellio tuis verbis de noua dignitate sum gratulatus. egit gratias, & laetari officio tuo, velleq. plurimum tua caussa visus est. Vale, & Sigonio meo, & Amasaeo tuo, vel potius vtrique nostro, salutem a me plurimam.

Romae. XIII. Kal. Ian. M D LXV.

EIDEM, Bononiam. 2.

CARDINALEM habes fratrem tuum. habes igitur, cur & vehementer, & perpetuo gaudeas. diui-

num

num enim bonum honor est, nō quilibet, sed is tantum, qui vitae innocenter actae, qui summis in Christianam Remp. meritis, qui rectis denique studijs artibusq. tribuitur. quod quia contigit fratri tuo, cuius animum, ab omni semper ambitione remotum, nō haec virtutis insignia, quae ipsa per se nemo sapiens concupiuit vmquā, sed ipsa virtus sua forma ad bene agendū illexit: ideo laetātur omnes boni, & fructū quisque capit ex aliena dignitate: quasi ad oēs pertineat id, quod, si eosdē sensus, easdem actiones imitentur, sperare omnibus licet. quo tibi nomine haud sane paullo plus, quā verbis assequi possum, gratulor: nec vero tibi solum, sed familiae tuae vniuersae; cui proponitur egregiū colendae virtutis exemplum, sic, ut vix iam esse quisquam possit, qui non ad verū decus, atque ad oēs bene audiendi partes excitetur. Ego ipse, qui quidem in tuis esse, & numerari volo, nescio quo modo vehementius, quā antea, cupiditate solidae laudis incendor, atque ita statuo, nō satis esse, in studijs, & in vita me similem esse mei; laborandum, atque enitendum, vt ipse me vincam, &, qualem esse decet eum, quem vos diligitis, & in quem officia multa contulistis, talem aliquādo me praebeam. Equidem, si voluntati par facultas esset, nostram amicitiā, quae vobis, vt ego sensi, periucunda, mihi, vt omnes intelligunt, perhonorifica semper fuit, libenter ornarem. sed euenit contra, ut ego orner quotidie magis iudicio de me vestro; & hac ipsa, qua vix optari maior vlla potest, recenti vestrae dignitatis accessione simul accedat aliquid ad existimationem meam. caue enim existimes, aut laetari mediocriter amicos meos, aut mihi a paucis

illo

illo ipso die, quo in amplissimum ordinem frater tuus cooptatus est, gratulationem esse factam. eoq. maior, & mea, & aliorũ laetitia est, quod fore nemo dubitat, quin hunc honorem, qua uirtute est adeptus, eadem ita gerat frater tuus, vt ex eius industria, doctrina, probitate fructus Christiana Respub. maximos capiat. sic enim vixit ad hanc diem, & in maximis, grauissimisq. rebus ita se exercuit, nihil vt illi iam placere possit, quod a communi bono discrepet, nihil tam difficile, tamve arduum occurrere, quod vel prudentia nõ assequatur, vel cura, studio, scientia non perficiat. Vidit igitur in hoc quoque multũ, qui cetera omnia pro sua singulari sapientia prospicit egregie, Pius IV. Pont. Max. cum talem virum, non modo non ambientem, sed nec opinantem, non postulantem quidem certe, in Cardinalium Collegium, ipso Collegio comprobante, probis omnibus, & eruditis viris mirifice laetantibus, adsciuit. Nos autem, & quicumque bonis bene cupit, eaq. vult, ac sentit de communi re, quae velle, & sentire omnes debemus, diuturnam expetamus, & precamur a Deo fratri tuo vitam: vt cum praestantibus viris, quos habet dignitate pares, voluntate, & studio similes, eam vniuersae Ecclesiae, quam tempus, & necessitas flagitat, opem afferre possit. quod si acciderit, publica primum caussa, deinde etiam nostra laetabimur. futurum autem, ego quidem, permotus diuinatione quadam, non magis opto quam spero. Vale.

Romae, Idibus Mart. M D L X V.

IO. FRANCISCO. COMMENDVNO, CARDINALI. CREATO

O DIEM praeclarum, qui perpetuae uoluptatis, & laetitiae nobis initium attulit, quarto id. Martias. illo enim te die Pontifex Max. a cūctis bonis expetitū, cum excellētibus aliquot viris Cardinalem nominauit. Querī iam desinamus, virtuti locū nō esse, quod antea multis in ore fuit, nec iniuria; quosdā enim ad summos honorū gradus nobilitas, nonnullos opes, alios alia, sola virtus paucißimos extulit. deleuit hanc maculā, et ueterem illam Pontificū sanctißimorū consuetudinem retentā a paucis, exoptatam diu, Pij IV. numquā satis laudata sapientia renouauit. Quo facto, te quidē pro tua nō vulgari prudentia intelligere arbitror, quae tibi partes impositae sint, quasq. res & praesens a te dignitas, & ante acta tua vita postulet: ego aūt hoc tibi videor affirmare posse, vnū sensum esse, vnamq. vocē cū tibi gratulantis vniuersae bonorū Reip, tū vero maximas Pontifici gratias agētis, quod tēporibus difficillimis labantē Ecclesiam tali praesidio fulserit, vltroque tibi istū honorem detulerit non petenti, quem studiose petentibus nobilissimis viris denegandū iudicauit. Omnino, quod tu scis optime omniū, nullam mercedem requirit virtus, nec ad se ornandā assumit aliquid extrinsecus: uerumtamē, si duabus rebus, praemio, & poena, quod sapiētissimi uiri literis mādarūt, salus publica continetur: vtroq. pariter est laetandū, & ea bonis impertiri,

pertiri, quae inter homines ducuntur amplissima, & ita improbitatẽ notari, ne quis exsultet in culpa, & impunitatem licentia consequatur. quod cum ita sit: laetari te quoq plurimum decet honore tuo, & fructum illum magni facere, quem tamen non appetisti, cum labores grauissimos pro Sedis Apostolicae cõmodo susciperes, cum pericula subires, cum omnes deniq. curas, omnem mentẽ, operamq. in communi salute collocares. Equidẽ, ubi te Cardinalem esse declaratum cognoui, exsultaui gaudio, eaq. perfusus uoluptate sum, quam his litteris exprimere mihi nõ licet. tu tamen, ut opinor, cogitatione comprehẽdes, si, quae mea semper in te fuerit primũ beneuolentia, deinde etiam, ubi coepit esse tua uirtus illustrior obseruantia, cum animo tuo considerare uolueris. quod ut facias, etiã atque etiam a te peto. Vale.

Romae, XII. Kal. Apr. M D L X V.

CHRISTOPHORO. RVFO. 4

PENDEBAM animi, nec satis cõstituere poterã, plusne uoluptatis ex discessu tuo caperem, an molestiae. uoluptatem afferebat illa ratio, quod erudire artibus egregiis adolescentem illustri loco natum, quam tu curam suscepisti, primum, ut ego sentio, dignitatem habet: deinde, fructum ex eo te posse colligere intelligebam, non illum quidem tua cum industria & uirtute conferendum, attamen eum, qui pro malis temporum non omnino contemnendus esse uideatur. quod si otium quaeris, uel ut aggrediare ad scribendum, uel ut ea, quae iam habes instituta, perpolias: isto

fortaſſe loco nihil aptius, aut accommodatius ad tua consilia reperies. nam in vrbe Roma, etsi nihil obſtat, quo minus arbitratu ſuo quiſque viuat, interpellatores tamen quandoq. non deſunt, honeſti illi quidẽ, rectiſque deditis ſtudijs, interpellatores tamen. Haec erant, quae mihi de te cogitanti laetitiae non parũ afferẽt. Rurſus, cur non dolerem, cum hic te multi, ipſe multos diligas, carere nos tua conſuetudine, te noſtra? tuam vero non vulgarẽ doctrinam, cui quidem ego ſemper, a quo primum die tua ſcripta vidi, debitum voce mea teſtimonium perſolui, in hac luce, & celebritate verſari, vbi cognita decoretur, quis, qui te vere atque ex animo amet, non vehementer cupiat? Hanc mihi moleſtiam prope omnem, & ancipitem ſane curam eripuit epiſtola tua. quod enim tu ſtudiis tuis otium exoptare videbaris, eo te iſtic iucundiſſime perfrui, nec urbis deſiderio admodum laborare, facile conieci; itaque vide, quam libenter animum meum ad tuam uoluntatẽ accommodẽ. idem ſi ad me ſaepe ſcripſeris; quod ita expeto, ſi modo fieri tuo cõmodo poſſit: abeſſe te laetabor, cum ea tamen ſpe, ut aliquando nos reuiſas, tum ſcilicet, cum rationes tuae patientur. idem ſentit, idem vult Octauius noſter, idem etiam Sirlettus Cardinalis: qui uiri? ornamenta, & lumina noſtrorum temporum: quibus te eſſe ac fore ſemper cariſſimum, non dubito, quum & tibi perſuadeas, & id in magna tuae felicitatis parte ponas. Vale.

Romae, IV. Id. Apr. MDLXV.

* legi puto auferrent.

IO. GENVAE. 5

CONVENIT inter nos de nota scriptis meis apponenda, quae morā ferre non possint; notae uero signū omisimus. hoc igitur erit, †. Tu si mihi in hac describēda epistola celeritate satisfeceris, quam emendate scribendi studio, politaq. & elegāti litterarum forma satisfacere solitus es: multū addes ad officia in me tua: quae cum augeantur quotidie, augeri tamē uix potest amor in te meus: eo iā peruenit non modo litteris, & ingenio, sed moribus etiā, & probitate tua: quae ego haud paullo pluris, quā omnium rerū scientiam, soleo aestimare. Vale. Ex aedibus nostris. Nonis Ian. MDLXIV.

IOANNI. BAPTISTAE. TITIO
Florentiam.

ET SI doleo, negotiis te nimium diu a consuetudine abduci studiorum tuorum: tamen hanc in dolore uoluptatem capio, quod tu is es qui adempto librorum usu, doctissimorum hominum assiduo cōgressu, & sermone familiari iacturam hāc ita sarcias, ut minorem fructū ex otio suo multi capiant, quā tu ex negotio tuo. gratulor tamen tibi, quod litibus aliquādo liberatus, redieris ad communes Musas: cum quibus quā iucunde uiuas de me ipso coniecturam facio, pascor enim, mihi crede, litteris: cetera omnia uel molesta, uel certe parū grata. Daetus, & Bonananus, si, ut scribis, ita de me sentiunt uehe-

uehementer gaudeo. equidem vtriq. non tuo solũ, verũ aliorũ quoque testimonio permotus, plurimum tribuo. quod vtinam officio declarare aliquo possim: in quo facultas exoptãda, quae nunc quidẽ abest; animus certe nũquam deerit; sin id minus licebit: tu scilicet, quae tua est humanitas, & in me amor, cũ de me ijs omnia pollicceberis, tum eorũ mihi beneuolentia, cuius ipse potissimum auctor fuisti, conseruabis. debes enim, & vis opinor, vt optimus artifex, perpolire opus tuum, & ad exitũ perducere. A te, mi Titi, promissa non exigo; ne, quod liberalitatis est, id videar fidei velle tribuere: cũ tamen vtriq. confidam pariter, hoc tãtum dicam: quod te facturum scripsisti, id si quamprimum feceris, fore, ut nõ minus de tempore, quam de re tibi gratias agam. Cotta tuus semel & iterum ad me venit, sane delector hominis probitate, moribus, doctrina. amo etiam ut amicum tuum. &, quamquam premor negotijs: quod tũ optime scis: cum tamen ire ad me uoluerit, numquam eũ excludet occupatio mea. Filius abest, Venetias profectus ante aliquot dies, inde Asulam: quo in opido frater meus, ab omni remotus grauiore cura, tranquillo animo ita sibi uiuit, ut rem domesticam non contemnat.

Vale. Romae, V. Kal. Nou. MDLXV.

MARIO. CORRADO
Neapolim. 7

ETSI nec magis, quam soleo, uacabam; & ad quotidianas occupationes accesserat cura sane grauis, ex interitu

interitu suscepta domestici hominis, ad mea negotia vehemēter apti: feci tamē amore impulsus, quo te ꝑpter ingenij, doctrinaeq. praestantiam mirifico sum complexus, vt epistolae tuae respondere: quae mihi voluptatē eo maiorē attulerat, quod te Neapolim venisse, nec statim discessurum, cognoui. saepius enim, & cōmodius, vltro citroq. cursātibus publicis tabellarijs, tu de meo, ego de tuo statu audiam. Videre mihi videor, te totum in litteris esse. cupio non inanē esse coniecturam. vt vt est, hoc equidē spectro delector, & mirabiles industriae tuae fructus exspecto. Ad Latinam vero linguā quod attinet, mihi crede, sine caussa laboramus. an illa tibi, tot veterū illustrata monumentis, tot etiam recentiorum probata testimonijs, vel nostro, vel cuiusquam egere patrocinio videtur? praesidij satis, atque opum in ipsa positum est ad repellendas istorū iniurias: quae tamen in ipsos recidunt. nam ei nemo maledicit, qui se ipsum inscitiae nō condemnet. quod si Latinae linguae species, & pulchritudo, quae vulgi oculis non patet; cognosci ab omnibus posset: amores incredibiles, vt ille ait, excitaret sui. me quidem sic affecit, cum tamen integrā eius formam nondum nouerim, extrema quaedam lineamenta vix adspexerim, vt reliquas voluptates contemnam, cum hac, & in hac libenter, & iucunde viuam. qui vero aliter sentiunt, & errare nos existimant: sexcentis eos argumentis refellas licet: parum proficies. quod ego cum iampridem intellexerim: pauca quaedam scripsi, ad indicādam sententiam meam: neruos esse intendendos, vt in arcem huius caussae inuaderem, non putaui. Stomachari, mi Corrade, iam

desinamus, in aliena culpa: & gratulemur potius ipsi nobis, quod amemus ea, quae praeclara sunt: quae si parantur laboribus maximis; id quod a studio multos deterret; molestũ tamen esse non debet, quod gloria cõpensat immortalis. Fragmenta patris mei, quod requiris: apud me nulla sunt; furto ablata, quo ille tempore vita excessit, creditũ est. In Sex. Empirico, Palaemone, Aspro, & reliquis, mea tibi diligentia nõ deerit. odorabor, sicubi latent: nam in tabernis non exstant: inuentos, noli dubitare, quin eruam. quam vellem filius adesset, qui Venetias profectus est. praestaret aliquid, opinor. haec enim studia tractat nauiter, & grammaticos, de Orthographia cum scriberet, euoluit omnes. Vale. VI. Id. Nou. M D LXV.

EIDEM, Neapolim. 8

SVPERIORE hebdomada pluribus verbis epistolae tuae respondi. heri alteram accepi; in qua petis a me, fecerim ne inscriptionem illã, cuius exemplum ad me misisti: in quo laborem sumpsisti non necessariũ; id enim ex amico meo, ad quem illã misi, cognoscere omnes possunt. Quod mihi nescio, quos inuidere significas; de inuidia non laboro; si quis maledixerit, fortasse tacitum nõ feret. Quod autem ne stultis hominibus gratificer, me mones, in consilio tuo beneuolentiã agnosco: verumtamẽ neque quos tu stultos voces, neque quã rẽ notes, assequi satis possum. nã, si quis grammaticus obtrectat, susq. deq. laborantibus enim insciẽtiae morbo medicinã facere si coner, valde sim stultus; si possim, valde

de sapiens. In exemplo inscriptionis ad me missae verbum desideratur, omissum incuria describentis. nã vbi est, VT · DEBITVM · ET · DOMESTICAE · VIRTVTI *ego scripsi,* VT · PIETATI · DEBITVM · ET · DOMESTICAE · VIRTVTI. *Vale. Romae. XV. Kal. Dec. MDLXIV.*

PETRO · PERPINIANO,
Lugdunum. 9

AMABAM antea non vulgariter amorẽ in me tuum, cũ praesertim suauitates in te essent ingenij multae, rara probitas, doctrina prope singularis: nunc, quã in exhauriendo mandato, quod humanitate tua fretus discedẽti tibi dederã, curã, & diligentiam adhibuisti, ea me sic affecit, vt omni te animi mei sensu cõplectar, omnia tibi, quasi iure optimo debita, studia, & officia pollicear. quamquã de amico meo duriora significãt litterae tuae quae si vera sunt: amicũ iam nõ appello. excellat licet ingenio: valeat industria. ex antiquis monumentis praeclara quaeq. delibauerit: haec inania sunt, nisi cũ optima mente, & Christiana pietate iungantur. quod si se respexerit, si cũ Ecclesia Catholica, idest cũ Deo redierit in gratiã: tũc ego me illi restituã: tollã hominẽ, & ornabo, quantum in me erit: nullum ei deesse a me officiũ patiar, quod ad eius dignitatẽ, existimationemq. pertineat. Quod scribis, Lugduni meliore iam loco religionem esse, & in eo te operã strenue nauare: non miror, te tui similẽ esse, praesertim in communi salute:

publicam vero rem quotidie melius ire, contra quã & sperabant nefarij homines, & agebant, vehemẽter gaudeo. Rex autem adolescens, ac paene puer, cũ in Christi caussam tanto animo coeperit incumbere, superare videtur aetatem virtute, & plane is esse, qui maiorum suorum laudibus aliquando respondeat. Posseuino meo cum salutem a me scripseris, hoc addes, memoriã illius nostrae veteris amicitiae mihi esse periucundã, sed longe carius, longeq. iucundius, quod omnes ingenij sui vires ad profligãdos Apostolicae Sedis hostes felicissime ꝓfundat. gratulor sane optimo iuueni de ista facultate: nec dubito, quin eum semper, quocumq. eat, quãcumq. rẽ aggrediatur, ope sua Deus, et prosequatur, & iuuet. Rouilliũ praestanti humanitate virum, egregie de religione sentientem, si meo nomine salutaueris, gratissimũ feceris. Vale. Romae XIV. Kal. Dec. M D LXV.

CVM epistolam complicarem, venit ad me, ut solet, officij gratia communis amicus, diligẽs obseruator doctrinae tuae Zerbinus Ritius. is rogauit, vt salutem tibi suis uerbis adscriberem. quod facio libenter; teq. rogo, si tamen hoc patitur humanitas tua, vt ames iuuenem, amore tuo dignum.

HORATIO CARDANETO, Perusium. 10

QVERERER tecum, si liceret. idest, si pateretur amor in te meus, quod fructu me priuas, & humanitatis, & iudicij: humanitatis, quasi te amantem nõ redamem,

mem, quod abeſt longiſsime a moribus, & cõſuetudine mea: iudicij, quod beneuolẽtiam meam ita petis, quaſi ego, qui tu uir, quantuſq. ſis, quae in te ſuauitas, quae doctrina, quae uirtus, quod omnes iã norunt, ſolus ignorẽ. Vbi igitur illa, quae in me plena manu confers? quã quam id quidem amice magis, quam uere: uerumtamẽ, ſi tu eum me putas eſſe, quem littere tuae ſignificãt; in quo, ſi uis, (uide, quanti te faciam) plus tibi credam, quam mihi; cur minuis auctoritatem teſtimonij tui, & paene tuam ſententiam in dubium reuocas, cum admonendum me cenſes, ut eo erga te animo ſim, quo ſi non eſſem, non modo indoctũ, agreſtem, inhumanum; ſed plane me hominem non putarem? Conor, inquis, extorquere, ut me ames. Non eſt, mi Cardanete, cur coneris id, quod iã perfeciſti: aut extorqueas, quod ego tibi mea ſpõte, & ita libenter quidem tribuo, ut etiã, quod amare uidearis amorẽ meũ, ipſe mihi gratuler, tibi gratias agam. Quod ais, officio te eſſe impulſum, ut ad me ſcriberes, & eodem officio admonitum, ut breuiter ſcriberes, agnoſco modeſtiam tuam, & probo; cũ eo tamen, ut exiſtimare te uelim, uel ſi creberrimas ad me, longiſsimaſq. miſeris epiſtolas, aeque mihi omnes gratas, & piucundas fore. cur enim ſcriptis tuis nõ delecter, quae cũ lego, antiqua nõ deſidero? cũ praeſertim iſtã facultatẽ hodie multi expetant, pauci conſequantur. Commentarios meos in familiares, ut uocãt Ciceronis epiſtolas requiris. ſi eſſet otium, propediem abſolutos darem, ſed ita ſaepe, neſcio quo fato, diuellor a libris, ut interdum mihi Roma diſpliceat, & agreſtem ſolitudinẽ urbanae celebritati libenter anteponam. Illa de Imitatione

sinamus iacere. spissum opus est, & longi temporis, nec fortasse nostrarum uirium: &, ut uere dicā, sperare uix audeo, quam animo, & mente formā uidere uideor, eā, quaecunq. est, oratione, & stylo satis explicare posse. Haec scripsi, in lectulo, cum leuiter aegrotarem. Vale.
Romae. IV. Non. Ian. MDLXVI.

IOANNI. CASELIO, Florentiam. 11

QVO maior est virorum praestantium, idest tui simillimum, inopia, eo mihi carior est, & esse debet amicitia tua: quam quidem omnibus officiis, & studiis, quae a summa proficisci beneuolētia possunt, perpetuo colā. quod vtinam per valetudinē tuam fieri licuisset, ut Romam peruenires. maiorem fructum, quam qui ex litteris percipitur, qui tamen vulgaris non est, ex familiari cōsuetudine, mutuoq. sermone, uterq. nostrū capere potuisset. quod quādo nō accidit: ego, quod ad me attinet, ut amoris mutui recordatione desiderium meum leniatur, operam dabo. litteris autem ita utar, quātum negotia sinent. quo te contentum esse, neq. in hoc genere plus exigere, quam praestare possim, tua mihi pollicetur humanitas. De philosophia illustrāda, praeclare cogitas; uerū praeclara omnia quā difficilia sint, his praesertim tēporibus non te fugit. sunt enim adhuc, qui, frugibus inuentis, glāde uesci malint. quibus ignosci fortasse ex aliqua parte potest, quod eos pudeat, Quae pueri didicere, senes perdēda fateri; sed, eorū exēplo decipi adolescen-

lescẽtes, & inquinata doctrina infici atq. corrũpi, hoc quidem graue malum est, malum inquã, non ferendum. idq. tu iure doles, & ego sic, ut tibi non concedam. Verũ haec Principes viderint: qui nisi peccarent in delectu, gymnasia florerent, optimeq. cum litteris, & bene litteratis hominibus ageretur. De studijs meis, an de negotijs, aliquid scribam? negotia nihil ad te scilicet, studia vero propemodum iacent, & eo magis, quod valeo parũ cõmode. Te ualere, liberatũ iam, vt arbitror, diuturnõ morbo, nõ mediocriter gaudeo: reuertẽtem in patriã amore prosequor: frui optimis studiis, & capere studiorum vberrimos fructus ita cupio, vt si communia bona essent. sic enim decet eos existimare, quorum animos & coniunxit uirtutis amor, & retinet. Vale.

Romae. IIX. Id. Ian. MDLXVI.

FERDINANDO. GATVLAE, Neapolim. 12

SVPERIORIBVS diebus, cum tu me luculento sane carmine salutasses, etsi moleste ferebam, eripi mihi occupationibus facultatem respondendi, tamen nõ uerebar, ne tibi de meo erga te animo secus interpretãdi occasionem afferret silentium meum, odiosas enim, nec dignas bono uiro suspiciones longe a se repellit excultus litteris animus, & liberaliter educatus. nũc vero, cũ me praeceptor tuus, homo egregie doctus, & spectatae integritatis, Blasius Monicus, modeste ille quidẽ, tñ ut cupiditatẽ dissimulare nõ posset, admonuisset offi-

cij mei: nihil habui potius quã, vt haec ad te, licet iisdẽ, quibus antea, curis distentus, exararẽ. Ac, de tuis quidẽ versibus si quaeris, quid sentiam: probarem omnia, si placeret argumentũ. in verbis elegantiam, in sententijs grauitatem video, quod utrumque, nisi qui excellat ingenio, assequi nemo potest: in me autem extollendo quid sis secutus, aut quã rem spectaueris, non video. nã nec agnosco illa, quae scribis; &, si agnoscerem, tamen haud libenter legerẽ: sed opinor tibi haesisse illud, quod a veteribus proditum est; Bonũ poetam esse non posse, qui non obscuris dare lucẽ, paruis magnitudinem sciat. quod si conaris, & si hoc te delectat exercitationis genus non improbo; &, cũ te amẽ, facile a me impetro ut patiar uel abuti te meo nomine ad laudem tuã. neque hoc solum, sed illud etiam tribuo amori in te meo, quod tu fortasse nõ exspectas, aequo tamẽ animo, pro tua bonitate, accipies; vt horter te, quãdo ad ius ciuile studiũ, curamq. tuam contulisti, vt istam artem, non, vt hodie multi, nudam, & inornatam, sed, vt olim veteres illi, multiplici rerum scientia, praecipue vero Latinae eloquentiae, quasi dote instructã, & locupletatam velis, eloquentiam vero nõ ex vno, altero ue libro, sed ex accurata multorum lectione comparari, cum te Monicus erudierit, non dubito quin optime noueris. Etiam illud addo, quod fortasse recentioribus Iurisconsultis absurdum videbitur, Graecae linguae, unde res petãtur, sine quibus inane quiddã est, & plane languet eloquẽtia, studij tui partem omnino aliquam esse dandam. quae si omnia pauci praestãt: varia excusatio est. alijs enim disciplina, alijs ingenium defuit. nonnullos etiam,

cum

cum ad summam iuris ciuilis gloriã adspirarent, & forsitã peruenire possent, rei domesticae difficultas a praeclara industria ad quaestus necessarii curam detorsit. Haec si obstare intelligerem studio tuo: frustra cohortationem hanc susciperem, uel potius plane nõ susciperẽ. cogeret enim necessitas, quod uoluntas negaret. nũc te, optimis a puero non modo litteris, uerumetiam praeceptis informatum, praestãtem ingenio, nec fortunae muneribus egẽtem, errare cum multis, & mediocri laude, angustis circumscripta finibus, contentum esse cur sinam? Perge igitur ad gloriam recta uia: obliquas uulgi semitas omitte: quaeq. tibi praeter ceteros a Deo tributa bona possides, iis ita utere, ut ius ciuile non modo perdiscas, uerum etiã uehemẽter ornes. quod si efficies, laetabor: sin minus, hoc tamẽ tibi, nõ obscurum, ut opinor studii in te mei testimonium relinquam. Vale.

Romae, IV. Non. Feb. MDLXVI.

ANTONIO. FVRNARIO
Neapolim. 13

EGO tibi non modo praesenti bono, sed futuri etiam spe ualde gratulor. non enim tam ex eo, quod abierit morbus, & quod, ut scribis, conualescere iam incipias, quam quod omnino futurum confido, ut breui pristinam ualetudinem plane recuperes; magnam laetitiam, uoluptatemq. capio. tu modo tua temperantia fac, ut perpetuo gaudeam. quod ita me cupere uelim existimes, ut ex familiaribus tuis nemini con-

ni concedam.ista enim doctrina cum caremus; & cum affecto corpore, simul ingenium lãguet; angimur qui te diligimus; & quos ex industria tua fructus ferre potest aetas nostra, eos retardari, aut minui, patimur iniquissime. ego ab interitu Pij Quarti ualetudine utor incommoda. Stomachus, calore destitutus, officio concoquendi male fungitur. hoc vitiũ si tua citrea depulerint, plurimũ sane tibi debebo, & eo magis, quod cetera pharmaca palato non amica, hoc medicinae genus ita suaue est, vt, vel sine morbo gustare nihil malim. itaq. speremus illud quoque, quod longe pluris est, vt stomachus fiat firmior: interea tibi ago gratias, quamquam id a te non exspectari certo scio, quod me condimento gratissimo delectare volueris. quod profecto, nisi me non vulgariter amares, tibi in mentem nõ venisset. In extrema epistola quod mihi Gorgiae Leontini vitã exoptas: hoc quoq. amoris signum: sed malo prosperã, quam diuturnã prospere autem uiuere, est otio & litteris, vacuo curis animo, frui. quod ego assidue meditor, &, si quando assequar, purpuras omnes, quaeque purpuratis cara sunt, te fortasse nõ improbante, contemnam. Vale.

Romae, IIX. Id. Feb. MDLVI.

ANTONIO . MERVLAE
Casertam. 14

CAVE putes, aut me suspicari, quod adhorret ab amicitia nostra, oblitum te esse mei, aut commissurum vmquam, vt obliuisci possis. Omnino discessu tuo nihil molestius: quis enim abesse eum, cuius neque consue- *tudine*

tudine quidquam iucundius, neque sermone eruditius, nec moribus, & uita sanctius, aequo animo ferre possit? Sed rursus, qui te diligunt, qui pro tua uirtute sunt plurimi, quorum tamẽ ego nemini cõcedo, cur tuo commodo maereant? uiuis in parte Italiae nobilissima, honesta satis condicione, apud illustrẽ uirum, humanitate, litteris, omni denique, ut audio, laude perpolitum. quae sunt eiusmodi, ut ea sequantur multi, assequãtur admodum pauci, At urbe Roma cares. Scilicet, quia Capitoliũ, vel Amphitheatrũ quotidie non adspicis, quae tu, hic dũ eras, fortasse ne cogitabas quidẽ, id laborandum crediderim. Cetera, opinor, nihil ad te. neque enim sitire te arbitror honores aut opes: quae qui adipiscuntur, uides, a tranquilla, & beata uita quam longe distent, quibus fluctuent curis, quibus assidue miseriis urgeantur. Reliquum est, ut te pungat, quod nobiscum non sis. quod ita leuiter feres, si cogitabis primum illud, ortam ex uirtute beneuolentiam eiusdem uirtutis memoria foueri, atque ali, sic, ut nihil ꝑterea desideret: deinde, mutuis epistolis hoc leniri quadam ex parte desiderium posse: postremo, mortalem esse neminem, cui plane secunda sint omnia. addo illud, quod solatij tibi loco debet esse, nostros sensus congruere cum tuis: nihil esse nobis optatius, quam ut simul uiuamus: dolere, quia non liceat, eo minus tamen, quia futurum speramus, ut aliquando liceat. habes egregie animatũ erga te Cardinalem Sirletũ: cuius auctoritatem, pro singulari eius integritate, sapientia, doctrina, maximam esse; non ignoras. Pantagathus de te & amicissime loquitur, & praeclara sentit. duobus illis, quos tuo nomine salutaui. Statio, Dauã

zato,

zãto, qui te resalutant, scio te in oculis esse. nã de me ipso, nõ faciam, ut plura ad te scribam. uellem ita res ferret, ut, quanti te facio, tantum ex officijs meis fructum capere posses. mihi crede, studiis, & rationibus tuis ita consuleretur, ut ad uitam & commode, & satis etiam cum dignitate traducendam nihil deesset, sed uides tẽpora, fruamur, mi Merula, litterulis nostris, directo in Deum animo: ceteris rebus πολλὰ χαίρειν. *Rotae nostro, non minus ingenio, quam nobilitate praestanti, poetae optimo, & cum ueteribus conferendo, salutem, obsecro te, meis uerbis, si quando ad illum scribes. Vale. Romae, XIV. Kal. Quinct. MDLXVI.*

MARIO. CORRADO, Neapolim. 13

FACILE poteras e silentio nostro de tuo negotio cõiecturam facere: nisi si tacere nos existimas, uel quia non amemus, uel quia paruipendendum id credamus, de quo te uehemẽter laborare, epistolarum tuarum crebritas ostendit, in quo uideo te otium nostrum scilicet e tuo metiri. nam Statio nostro a scriptione publicarũ litterarũ respirare numquam licet. ego autem quibus rebus urgear, quam numquam uacem, nosse te opinabar e Ciuino, aut etiam ex alijs: quoniã quidẽ status meae uitae is est, ut ignorari uix possit. Sed, ut ad prima redeam, ueteres illi grammatici nondum Romae sunt: si afferentur, eos ad te mittam. tu uelim significes, ubi sis futurus. nam istic, si recte uerba tua interpretor, non uideris,

desis admodum libenter esse. Huc te vocarem, nisi multi discederent. optimum tamen, qualem aetas nostra non vidit, Pontificem habemus. qui si diu vixerit, quod a Deo precari non desinimus, spes est magna, haec, quae fluunt, posse contineri. Vale.

Romae, VI. Kal. Sext. M D LXVI.

OCTAVIO SANMARCO, Patauium. 16

QVOD mihi iam antea filius meus, tui amantissimus, nõ obscure significauerat, id multo nunc ostendit illustrius epistola tua, ita te colere bonas artes, ut parẽtis tui, summi viri, laudibus non modo respondere, verũ antecellere etiam aliquando possis. Concurrunt multa, cum hanc omnino coniecturã faciam, primum instrumenta naturae, ingenium, memoria, valetudo; quae si absint, ad magnas res, magnopereq. expetẽdas adspirare prorsus non licet; deinde studium, exercitatio, industria; quibus ita uteris, quasi illa non habeas naturae bona, quibus in primis abundas, & quasi a te ipso petas omnia. Adde, quod Patauium te contulisti, quam vrbem? Athenas alteras: vbi cum praestantes viri multi magnarum doctrinarum scientiam profiteantur, vnum tamen in primis, quem ego semper plurimi feci, Pancirolum tibi audiendum, colendumq. delegisti. cuius consilij, mihi crede, maiorem in dies fructum, voluptatemq. capies. Nam de Io. Vincentij Pinelli consuetudine nihil dico. non enim dubito, quin ipse iam per-

perspexeris, quae sint in illo iuuene virtutes, quae probitas, quae eruditio, quae humanitas: vt omni dignissimus honore sit, qui tamen ab omni honorũ cupiditate, sola virtute contentus, longissime distat. Hanc facultatẽ, non ego te, vt vrgeas, adhortor; sed gratulor potius, & tibi, & patri tuo, quod ita viuas, vt omnes a te omnia summa exspectẽt; mihi vero plurimũ gaudeo, quod, cum te ipso sit nihil amabilius, tu tamen amicitiam meam, quasi magni pretij rem, tibi expetendã putasti. quod vt facile consequeris, ita velim euenire, vt officijs te ita colere possim, vt beneuolentiae in te meae parem, idest maximam, vtilitatem percipias. Vale.

Romae. III. Id. Sext. MDLXVI.

FRANCISCO . MANCINO, Perusium. 17

MIHI vero numquam venit in mentem diffidere memoriae tuae. a quo enim diligi me, nõ solum cupio, verum etiã libenter mihi persuadeo, cur ei me effluere ex animo credam? quod sine summo dolore facere non possem. At scripsi ad Cardanetũ. Non equidem ob eã caussam vt promissi te admoneret, sed vt pecuniã a bibliopola exactam tibi numeraret. quod opinor factũ. Officium litterarum, a te praetermissum, cũ excusas, facis, vt officiũ tuum magis desiderem. amo enim mirabiliter ingenij tui excellentẽ imaginem, egregie in epistolis expressam. itaque, carere me hac uoluptate, nõ facile patior. nec tamen plus oneris tibi impono, quã per

studia

studia tua licet; cũ praesertim facere te in doctrina magnos processus intelligam. ad scribendum ita te hortor, vt a libris non auocẽ. quod si vtrumque potes; vt certe potes: noui enim industriã, & facultatem tuam; oblecta nos tuis interdũ litteris; & ad illa maiora simul incumbe; vt augeas domesticã rem: & dignitatem, omni re praestantiorem, consequaris. Vale. Aldus tibi salutem dicit, vehementerq. tua sui memoria delectatur.

Romae, IV. Kal. Sept. MDLXVI.

IOANNI. CASELLIO,
Florentiam. 18

CVM a discessu tuo nihil omnino de te, neque ex tuis, neque ex aliorũ litteris, cognouissem; habere te iter in patriã facile suspicabar. nũc video, te in Etrusca regione consedisse; amoena illa quidẽ, & ad vitãdos calores, quos hic pertulimus grauissimos, admodũ apta; verumtamen, id si consilio fecisti, gaudeo; sin morbo coactus, ita doleo, vt amicitia nostra, & studiorum tuorum iactura, postulat. Quod ais, cogitare te domesticos lares, & in ea tamen cogitatione nonnihil pungi, recordatione veterum molestiarum: o mi Caseli, ullum ne tu locum putas esse, in quo aduersi nihil occurrat? in quo ex voluntate fluant omnia? inuidia tamen, quae tui similes, idest praestanti praeditos ingenio viros, saepe vexat, ad extremũ, vt scopulo fluctus, ita virtute frãgitur. qua spe te decet ut hominem sapientem, uindicare animũ ob omni cura, ut fructum capias excellentis doctrinae

ctrinae tuae; qua nisi te ipsum iuuas, cū alijs prodesse consueueris, οἴχεται industria. Amicū tuū, iuuenē egregijs moribus ornatum, libenter cognoui: longiorem cum eo sermonē habere, per negotia non licuit. Vale. Haec scripsi raptim. Romae. III. Idus. Oct. M D LXVI.

ZERBINO . RITIO 19

QVANTVM mihi, filioq. meo, tui amantissimo, doloris, ac molestiae, discedens reliqueras: cum tua nobis consuetudo admodum iucunda, industria etiam perutilis interdum esset: tantum solatij, & voluptatis vtrique nostrū attulit epistola tua: quamquam, quod tu scribis, te tuis ciuibus esse carissimū, id ipsum fore putaramus. quis enim ita expers humanitatis, aut ita barbaris moribus esse potest, quem tua probitas, et uirtus ad amorem tui non alliciat? quis autem ab ijs te diligi miretur, qui futurum intelligunt, vt maiores quotidie fructus ex ingenio, doctrina, diligentia tua, percipiant? quo tibi nomine, mi Zerbine, vehementer gratulor. nā, vt optabilius nibil est, quā amari a bonis viris, praesertim in patria: sic nihil in rebus humanis praestantius, quam de patria bene mereri, & quasi parenti optimo gratiam aliquam referre. hanc tu nactus occasionem, contemne reliqua: & hoc unum age, in quo summa tibi & gratia, & gloria posita est. In hanc sentētiam plura scriberem, nisi tuos iam sensus, & praeclaram animi tui ad honesta omnia propensionem, egregie cognitā haberem. Venio ad alterā partem, quā nec omittere possū, nec sine gemitu, & lacrymis attingere. Decessit, alienissimo

nißimo tempore, cum ad eum, salutaris doctrinae dogmata de loco superiore ostendentem, omnis omnium concursus fieret, cum haereticae factionis insidias patefaceret, impetum frangeret, tela retunderet, decessit iamque, florente adhuc aetate, nimis immatura morte, summo ingenio vir, incredibili scientiae copia, maxima iam apud omnes bene sentientes existimatione, & auctoritate, Perpinianus noster. quamquam nostra quidem haec iactura tota, nostra calamitas est: ille caelo fruitur, & caelestium animorum conspectu, circunfluens rebus ijs, quas, inclusus adhuc mortali corpore, animo tamen saepe foras emergente, contemplabatur. veruntamem, sublato ex oculis amico, & ex hac luce erepto, recenti adhuc vulnere doleamus, necesse est; ratio fortasse medebitur, aut dies: memoriam quidem tanti viri mihi nulla dies adimet. Quod hortaris, vt edam Commentarios: currentem incitas: sed adhuc quaedam aduersantur: quae tamen, spero fore, ne diutius impediant. Etiam in Patris Grammatica, tibi vt satisfiat, operam dabo. Vale Aldus tibi multã salutem. Vale iterum, mi optime Zerbine, & patriae, ac Musis, tranquillo otio, viue. Romae, III. non. Dec. MDLXVI.

IAM ad te scripseram, cũ ecce bellaria tua: quae mihi pergrata sunt: sed, mihi crede, amorem istum in me tuum bellarijs omnibus antepono. etenim illa palatum, hic animum non uulgariter oblectat. Catechismum ad te mitto. Commentarios meos tua caussa aliquanto citius emittam.

VIDO GVALTERIO

Narniam. 20

ANTEA, cum tu ad me, pro nostra amicitia, de Narniensi conditione retulisses: & si non satis cōstituere poterā, quid tibi agendum censerē, auctor tamē potius erā, vt vrbem Romam ne relinqueres: non tā propter haec vestigia antiquitatis, quorum adspectu mire fruuntur homines eruditi: quam quod esse te in oculis videbam nobilibus viris, quorum auctoritas, et gratia rationibus tuis prodesse vehemēter posset. nunc autem, cum te istic admodum libenter esse, florere ciuium optimorum beneuolentia, excellentibus ingenio discipulis abundare, significes; non tu quidem efficis adhuc, vt, abesse te gaudeam; assequeris tamen illud vt aliquanto minus doleam. quod si alteris litteris, id quod equidem tua caussa in primis opto, eadē cōfirmaueris: prorsus à dolore ad laetitiam tranferas:; &, cum ex tuis commodis voluptatem maximam captā, tum istam valde amabo ciuitatem, quae te tā honorifice acceperit, quae tuam industriā, virtutem, probitatē liberalissime cōplectatur. cuius amoris, & officij, certo scio te non esse commissurum, vt eam vmquam paeniteat. non enim aut in tua disciplina mendum, aut in uita labem, aut in moribus agreste quidquā, vel inhumanum, unquā uidebit. quae quo sunt, hac aetate, in ijs, qui iuuentutem egregijs litteris excolendam, ac moderādā suscipiunt, rariora: eo plus honoris, utilitatisq. tā praeclara uirtus postulat, quamquam tu quidē, si praestā-

tiam

tiam animi tui bene cogitam habeo, mercedẽ meritorum tuorum maiorẽ nullam statues, quam eorum, quibus cum vis, beneuolentiam: & illud tamen credes, eum, qui diligatur, necesse esse, vt rebus omnibus abũdet, quae non modo ad fructum domesticum, & ad subsidia vitae necessaria, sed ad speciẽ quoque, ac dignitatẽ, pertineant. Intende igitur omnes neruos, vt ijs, qui te amant, amabiliorẽ te quotidie praebeas; &, quam Spartã nactus es, eam non modo tueare, verum etiam cum primis ornes. Quod vt scriberẽ, amor impulit, non quia te, iampridem ad omnem laudem, patris exẽplo, atque doctrina, institutum, consuetudine postea cõfirmatum, vel mea cohortatione, vel cuiusquam egere praeceptis existimem. Vale.

Romae, VII. Id. Dec. MDLXVI.

MVCIO. CALINO.
EPISCOPO. INTERAMNAE.
Interamnam. 21

ARCHIEPISCOPVM praestare Episcopo dignitate, nemo nescit: bonis tamen viris, cum te, omisso Iadrẽsi Archiepiscopatu, Episcopũ Interamnae esse factum auditum eßet, visa res est in primis gratulatione digna. nã, quod ad dignitatẽ attinet. Italiã cum Illyrico cõferẽtes, nihil imminutum putabamus. quod ad cõmoda, additum aliquid potius, quã detractum. Iam illud. licere tibi interdum ad Vrbem, nobis ad te, cum velimus, excurrere, quanti aestimãdum? nã neq. te amicis tuis prorsus carere, tua suauitas patitur;

neque nobis quidquam molestius, quam adspectus & sermonis tui sitim diutius ferre. Quocirca ego quidem statim, audita re, laetatus animo sum: litteris gratulari cũ maxime uellem, negotijs tamen impeditus, officiũ ueteri nostrae necessitudini debitũ praetermisi. in quo me tamen, cũ meae cõscius erga te perpetue obseruantiae, tũ tuae memor humanitatis, facile culpa libero. atq. etiã (uide, quid mihi de tua benignitate pollicear) sperare audeo futurum, ut qui a me diliguntur, eos amicitia tua ne excludas. neq. tamẽ hoc in multis ambitiose petã: tantũ deligã, quos tibi non tã mea commendatio, quã ipsorum optima studia, cõciliare possint. in his excellit in primis, iuuenis bene moratus, ijs perpolitus litteris, quae nos pueritia delectarũt, Iulius Iacobonius. uiuit coniunctissime cũ filio meo, ut fere aetate, & studiorũ similitudine, iungantur: me uero, quod multis in rebus intellexerim, sicut alterum parẽtẽ, obseruat, et diligit. itaq. uideor illi debere oĩa, quae possum: nec sane ullũ eius uel adiuuãdi, uel ornãdi, locũ praetermitto: sed ex omnibus officijs nullũ ei uideo gratius, aut iucundius praestari a me posse, quam si per me cõsequatur, ut aditum ad te habeat, a te cognoscatur, numeretur in tuis. quod etsi, nõ dubito, quin facile impetrẽ: noui n. tuã φιλανθρωπίαν: *noui ẽt, quo ipse loco apud te sim: tamen ita peto, quasi agatur existimatio mea. sic enim statuo cum te tua uirtus, nullo fortunae ꝑsidio, in ista dignitate collocarit, ualde ad existimationẽ meã pertinere, hoc si percrebescat, me abs te tantum amari, quantum & optaui semper, & mihi persuasi. Vale. Romae, Idib. Dec. MDLXVI.*

ANTO-

ANTONIO. FVRNARIO
Neapolim. 22

ITA mihi, quae opto, contingant: ut de tua ualetudine valde sum sollicitus: nec leuabitur dolor meus, nisi cũ te nõ solum periculo, sed prorsus omni molestia liberatum cognouero, quod utinam breui fiat. cur aũt id futurum non sperem, cum te, diffidentẽ humanis remedijs, ad pias preces uideam esse conuersum? me quidẽ ex aduersis rebus haec una saepe ratio, iã omni spe destitutum, eripuit. De fortunis meis detraxit aliquid superior annus, hic fortasse dãnum sarciet: sin aliter eueniet, aequo tamẽ animo feremus, minuente sensum doloris cõsuetudine, & cupiditatẽ aetate. De munusculo qui tibi uenit in mẽtẽ aegrotanti? magni hoc amoris signum. itaq. sic tibi ago gratias, tanquã de re amplissima: quandoquidem nihil mihi pluris est, quam amari a te, quẽ praeter ceteros amabilem uirtus facit. Stomacho certe meo quod antea scripserã, nihil gratius hoc genere medicamenti. Vale.

Romae. Kal. Feb. M D L X V I I.

CAMILLO. PALAEOTTO
Bononiam. 23

A quo primum die, Paleotte optime, mihi cognitus es, duxi te semper in eorum numero, qui nostra

hac aetate antiquae uirtutis imaginem referunt, esse reponendum. nã & bonos & praestantes uiros amas, omnique studio complecteris: & ipse, quae artes amorẽ cõciliant, ijs ita excellis, ut uicissim te omnes amẽt, nec minorem ex ingenio, doctrinaq. tua, quã ex humanitate, & liberalitate fructum capiant. equidẽ in meis secundis rebus id maxime numero, quod olim tua mihi benignitas aditũ aperuerit ad amicitiam tuã: illud dolere saepe cogor, quod ita fortuna tulerit, ut disiuncti uiueremus, & eriperetur utrique nostrum suauitas illa, quae sine dubio, cũ una sumus, longe maior est, quã cum aut ego tuas, aut ipse meas epistolas legis. adde quod tibi perquam raro scribendi occasio, mihi ne facultas quidẽ datur. ita, qui est in litteris fructus, eo et prope caremus. quo tamen in genere tuam diligentiã, uel humanitatem potius incredibilem agnosco: qui nullum huius officij locum praetermittis: ut proxime, cũ de Amulij Cardinalis incolumitate cognosses, fecisti peramanter, quod & mihi, qui illum uirum in oculis fero, unumq. praecipue colo, per litteras gratulandũ, & significãdum existimasti laetitiam tuã. Sed ego uicissim tibi, & bonis omnibus eo cõseruato, cui praeter cetera uirtus placet, uehemẽter gratulor. nam, si quid illi nunc humanitus accidisset; suo fortasse tempore, cum nec aetati parum, & gloriae plurimũ uixerit, nostro certe, et uniuersae bonorum Reip. alienissimo decessisset. Vides profecto, nec dubito, quin idem sentire uideas excellenti uirtute, ac sapientia Cardinalem, fratrẽ tuum, pares esse Amulio nostro dignitate nõ paucos, opibus etiam, & ijs rebus, quas elargiri fortuna solet,

let, superiores multos: at illa si perpendimus, quae sũt animi ingeniiq. bona, idest quae vere bona sunt, doctrinam studio, prudentiam vsu rerum maximarum partam, praeterea benignitatem, probitatem, religionẽ; quam non multi sint, quos ei conferre possimus, opinor intelligis. iure igitur, illo grauiter aegrotante, ita maerebamus, quasi cum illius salute nostra salus in discrimen adducta videretur: & nunc, eodem incolumi, tum sua quisque caussa, tũ bono publico omnes laetamur. In quo non dubitabam equidem, quin tuus sensus cum meo sensu congrueret: verum tamen egregiae testẽ voluntatis epistolã tuam legi perlibenter. vidi enim amorem in me tuum, & studium simul erga Christianam Remp. prope singulare. nam de Amulti morbo ita sollicitus eras, vt eodem tempore & dolor meus, & publica iactura tibi ante oculos esset. itaque non putaui cõmittendum, vt ipsum celarẽ de litteris tuis: ostendi: legit iucundissime: nec tacuit de tua laude; mihiq. vt salutẽ tibi eius verbis adscriberẽ, ac sua tibi studia prorsus omnia pollicerer, ita mandauit, vt vultu & verbis plane animum exprimeret. Ego de te, quae soleo, summam esse tuam in illũ obseruantiam: optatius tibi nihil esse, quam vt, si quid eius caussa praestare possis, vtatur opera, curaq. tua. addidi quaedã de vetustate necessitudinis nostrae, de tuis etiã in me officiis: vt sciret, cũ tu de meis cõmodis maxime semper laboraueris, cupere me nõ mediocriter, vt, a quibus ipse diligor, iidem te pari beneuolentia cõplectantur. Vale, & Cardinali optimo, fratri tuo, salutem dic meo nomine plurimam. Romae, VII. Id. Mar. MDLXVII.

IOANNI. CASELIO, Florentiam. 24

OMNINO erat ἔωλος *epistola mea: quam ut acciperet, numquam ad me rediijt is, qui tuas litteras attulerat: uerumtamen eā ad te mittendam, putaui, ne tibi in aliquam fortasse neglecti officij suspicionē uenirem. eius exemplum hoc est.*

Epistola, de qua hic mentio fit, legitur sexta ante hāc.

QVOD me amicis crebro auges, praesertim hominibus uirtute praeditis, ꝓbenigne facis. vtinā praestare aliquid uel tua, uel eorū caussa possim. nos, ꝗ̄ quae uestra bonitas & humanitas est, animo fortasse cōtēti estis: ego, qui meus erga liberaliū doctrinarū studiosos amor est, nisi animum officia probent, cōtētus esse uix possum. Vale. Romae. XVI. Kal. Apr. MDLXVII.

PETRO. PERPINIANO Lugdunum. 25

CVR ego tibi excusem silentium meum? Odi ista vulgaria: nec tu is es, qui uel amicis duriorē te ꝓbeas, vel quibus ego negotijs, quantā & quam assiduam a me operam exigentibus, distinear, ignores. ac, si velis amabiliter, et vere cogitare ita credes: nulla me magis affici uoluptate, quā cū tuas epistolas lego: rursus, si

quis est, qui ab officio discedat inuitus, cũ esse me. quare vt ego tibi ingenio, eruditione, industria comparare me non ausim: ita, quibus maxime rebus amicitia colitur, humanitate, officio, obseruantia, neque te mihi, neque quẽquam antepono. hoc te cupio credere. quod si impetro, simul illud impetro, vt omni me praeteriti, tũ futuri tẽporis culpa, si fortasse rarius ad te scripsero, plane liberes. quamquam nunc quidẽ, tuis ut rescriberẽ litteris, abieci omnia, uictus beneficio tuo. beneficium enim certe, non mediocre nescio quod, sed quãtum esse potest maximũ, a te habeo, quod mihi amicum dederis Iacobum Rodericum Falconium, prudentissimi, & optimi uiri filium, ipsum ĩs litteris ac moribus ornatum, vt, cum me uel negotia, uel ipsa iam aetas ab amicorum consuetudine remoueat, hoc tamẽ iuuene quotidie fere utar iucundissime. ac saepe de te sermo, illo libenter praeclara tua facinora pro Christi gloria narrãte, me libentius audiente. certamus enim, ut uideo, amore erga te, sic, ut alter ab altero uinci interdũ gaudeat, interdum aegre ferat. ita non plane nobis totus abes. quod enim oculis eripitur, assequimur animo memoria, mentione tui, tuarumq. uirtutum quam creberrima. tu contra si parem gratiam refrrre uis, alterum Falconium reperi: si modo similem probitate, ingenio, obseruantia in utrumque nostrum reperies. Sed opto te felicem esse, & similẽ reperire: vt, de nobis cogitantes nonnumquam, et colloquentes, officium amicitiae debitum persoluatis. De tragoedia, mire sum laetatus, praesertim agente Falconio. De animi tui constantia, tibi gratulor. Deo gratias ago, à quo ista manãt. tibi. n. certe, et fortissimo

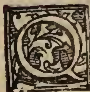
*ſimo cuique, niſi diuina vis affuiſſet, praeſenti diſcrimine, in tanta gladiorum licentia, animus concidiſſet. * bonam mentem opto. cuius enim ingenium, & dolore audiam. Sed quid eſt, quod etiam de Turnebo, tali viro, vtinam falſo rumore, diſſipatur, auerſum a ſalute periiſſe? o magnum malum, nec re magis, quam exemplo. nam plebs imperita, licentiae cupida, ſi peccat; minus mirum: doctos viros, rectis antea ſenſibus euntes, offendere, & labi, matura iam aetate, quis non ingemiſcat? Filius te ſalutat. tu meis verbis eruditum in primis, & probum adoleſcentem, Ioſephum Scaligerũ, ſi eſt Lutetiae, ſalutes velim. Val. Romae.*

* hic quidpiam certe deest.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. OCTAVVS

PIO. IV PONTIFEX. MAX. 1

VID antea de litteris ac bonis artibus existimaueris, Pie IV. Pontifex Max. quam semper fueris, hodieq. sis ad eas excitãdas, ornãdasq. praeclare animatus: & omnes iampridẽ norunt, & ego superiore anno sum expertus: cum eo me consilio Romã euocasti, ut sacros praecipue libros, ab haereticorũ nefaria peste uindicatos, ederem quam liceret emendatissime, & in hac elegantioris olim doctrinae parente, atque altrice, nunc diuinorũ institutorũ custodi, ac praeside Vrbe perpetuũ meae uitae domiciliũ collocarem. cum ista mente, istaq. ad bene agendum propensione summam potestatẽ coniunxit Deus, non solũ ut impendentes Reip. Christianae calamitates auerteres: quod a te curari egregie, atque effici omnes fatẽtur: uerũ etiã ut publica cura oculos interdũ conuerteres ad priuatorũ incommoda, eaq. cum uideres, opem afferres nõ pro cuiusque libidine, sed pro iudicio, ac sapientia tua. haec me cogitatio, diu uerentẽ, ne appellare litteris Maximum Christi Vicariũ, excubantẽ animo semper pro Christianae

Reip.

Reip. salute, impudentiae posset adscribi, ab ancipiti cõsilio ad certã sapientiã reuocauit, effecitq. vt ea scribere audeam, quae ne corã agerem, maiestate tua primũ, deinde etiam pudore quodam meo sum deterritus. Totum hoc imprimendi munus, quod mihi a te mandatum pro mea fide curo, duas habet partes, publicam vnam, quae ad communem animorum vtilitatẽ pertinet, ut e sacris libris maculae omnes eluantur; alteram priuatã, vt ea mihi interim suppetant, quae si absint, mecum, & cum meis agatur incommodius. Quod ad priorem attinet, facere arroganter, si tibi tantam rem, qua nescio an vlla magis hoc quidem tempore omnibus expediat, studeã commendare: cum quattuor spectatae virtutis, & innocentiae Cardinalium, quos huic negotij praefecisti, singularis prudentia nihil deesse patiatur. quare hanc partem, cui nondũ tua liberalitas defuit, nec, vt spero, vmquã deerit, omitto non inuitus: de me ipso, si quidem tua permittat humanitas, (quid autem ea non permittat?) attingam pauca. Ego, cum ad Vrbem veni; licet a Pio IV. recte, & laudabiliter viuendo, sperari posse omnia intelligerem; tamen efferri me cupiditate non sum passus; nec sitiui honores: nec auri, argentiq. splendore sum captus: id scilicet vnum spectaui maxime, vt beneuolentia tua, in qua pono omnia, perpetuo fruerer, eaq. me, quantum consequi studio, quantum industria liceret, non indignum praeberem. domesticis rebus, quas negligere prorsus, qui pater est, non potest, amare nimium, qui se Christianum esse meminit, non debet, satis consultum putabam honorario illo animo, quod a tua benignitate impetrauerã: nec

dubitare,

dubitare, tamē poteram, si quid praeterea meae rationes exigerent, quin id haurire possem ex eodem fonte, ad quem aditus ambitiose petentibus vix pateret umquam, moderata cupientibus praecludi numquam soleret. sic annus abiit: nec mihi nouam interea cupiditatem dies attulit; quae etiam admonet, quo propius ad huius peregrinationis, quae vocatur uita: finē accedimus, eo minus de uiatico laborandū. itaq. mutatū nihil est in consilijs meis; animus, quos antea sibi fines pscripserat, ijsdē se cōtinet, ultra nihil appetit: sed corporis alia quaedā ratio est: aetas iā ingrauescens quasi extra ordinem multa desiderat: multa etiam, praesertim in laboribus, ac studijs, ualetudo requirit imbecilior: q̄ si negligā, ingrate mihi uidear agere cum Deo, a quo acceptum uitae munus magni facere, ac tueri diligenter debemus. quid caritas liberorum meorum, quib; in me vno sunt omnia? ea me appellat, nec patitur obliuisci, quid naturae debeam, & mihi me ipsum eo nomine commendat, quod in mea salute multorū salus, fortunaeq. nituntur. Quae cum ita sint; & cum his caussis, quas commemoraui, magnopere confidam; tamen ita statuo, maiorem commodi mei spem in tua praestanti bonitate mihi esse reponendam. quare nihil definio, neque mihi certum beneficij nomen peto: quod qui faciūt ignorant scilicet a quo petant, et in angustum reuocāt, quae latissime patet, benignitatem tuam. ego rationes meas Principi maximo, & ad beneficentiam nato, commendare me intelligo. nibil me postulare praecipuum decet. unum illud indicare satis est, fulciri oportere subsidio aliquo fortunas meas: quod ip-

sum

sum tamen voluntati, arbitrioq. tuo totum permittatur. mihi quidē, si quid a tua liberalitate proficiscatur, quidquid sit, aeque gratum futurum est, ac si me omni beneficiorum genere cumulasses.

CAROLO. BORROMAEIO CARDINALI. 2

NON patitur benignitas, aut consuetudo tua, vt appellandus a me sis de eo, quod semel & iterū humanissime promisisti; & ego is sim, qui, quod semel petij, licet ad cōstituēdas fortunas meas valde pertineat, impetrare cupiā, non exprimere. veruntamen nō sum veritus, ne tibi molestiā afferret iterata petitio, hominis praesertim studiosissimi, & de tua laude quātū imbecilitas mea praestare possit, assidue cogitātis. Optabile est, vt, qui optima cupiunt, ijdē vel omnia possint, vel apud eos, qui possunt, auctoritate, & gratia plurimū valeāt. tibi vtrumq. contigisse, non stulti homines arbitrantur. nam & natura propensus es ad ea, quae praeclara sunt: & haec ipsa propēsio, singulari ingenio, et virtute cōiuncta, ita tibi amorē cōciliauit sapiētissimi Pōtificis, auunculi tui, vt cū omni te munere dignum ducat, tum vero libenter, trāslata in te grauissimorū negotiorū parte, releuetur. amplectere igitur pro tua summa prudentia, vel retine potius, quā amplexus iam es, occasionē diuinitus datam. eripuit iam benemerendi consuetudinē temporis iniquitas. eam si restituis, quod facere coepisti, & facies: ijsdē, quibus maiores

iores tui, gradibus in caelum adscēdes, relicta familiae tuae gloria, quā nulla dies extinguat. Ego autem, si per te consequor, id quod in tua manu situm est, ut Romae libenter uiuā: uix enim libenter, ubi parum commode, quisquam uiuit: dabo operā, & fortasse efficiam, ne sit obscurum beneficium tuum: memoria quidem, & uoluntate, si re ipsa minus potero, ingrati animi culpam uitabo. Vale.

Romae. IV. Kal. Nou.

SCRIPSIT. HANC.
A. PRINCIPE. ROGATVS 5

*HONESTA res, iucundaq. in primis, Nuptiae putantur: nec immerito. nihil enim ad generis humani perpetuitatē Natura magis postulat, quā ut feminis iungantur mares: nec ea coniunctione quidquā nō modo commodius, uerum etiā dulcius esse potest. habere secundis rebus mulierē laetitiae sociam, laetitiam auget: aduersis pariter merentem, solatij genus est. iam, quae ad cultum ad uictum, uitamq. pertinent, ea cum uxor ministrat, aut curat, quantā iucunditatem habent? Reges equidem ipsos nō arbitror e suis regnis tantā uoluptatem capere, quantum fidelis coniugij cōsuetudo, & coniunctius affert. Quae tibi, optime *, ex tuis ueteribus nuptijs probe cognita cum eßent; propterea factū opinor, ut secundas appetieris, & eandem omnino suauitatem regustare uolueris. Hoc tuum consilium, pro suo quisque sensu, uarie homines interpretātur. laetari*

multos

multos video, vt in re optima; quosdam admirari, vt parum expectata; dolere nonnullos, vt aduersa. mihi, in hac opinionum, & senteutiarum varietate, animus vehementer in dubio est. laetitiam à me poscere videtur amor in te meus, ortus ex memoria praeceptorum tuorum, quibus me puerum ad omnem verae laudis cupiditatem excitasti: sed idem amor ante oculos ea proponit, quae cum cogito, tantum abest, vt laetari possim, vt dolore etiam afficiar; neque id tua magis caussa, quam publica. nam, etsi, quod tibi placuit, idem ut perpetuo placeat, atque expediat, vehementer opto: tamen, cum aetatem tuam considero, quae iam ad senectutem vergit, interdum vereri cogor, ne aliter eueniat. sua cuiq. aetati studia Natura tribuit. quae iuuentus amat, respuit senectus. contra, senectutem oblectant, quae fastidit iuuentus. tu tamen, homo iam fere sexagenerius, adulto iam paene filio, nouum coniugium probasti: quoq. magis miremur, non aequalem, aut aetate proximam, verum adolescentulam duxisti: vtrum voluptatis, an procreationis caussa, praeter te nemo nouit. voluptatis quidem suspicione, pro mea in te beneuolentia, libenter te libero: sed, alij, quorum iudicium amor non impedit, de ista re quid sentiant, ipse videris. At procreatio liberorum optanda. Quis hoc improbat? aut quis aliter sentit? veruntamen temporibus multa distinguuntur: nec idem semper omnibus licet: nec eadem semper omnes decent. Quo de genere si pluribus tecum agam, & illud vsurpem, quod Apollini tribuit antiquitas, Cognosce te ipsum; ignorare videar vtrumque nostrum,

&

&,quod aiunt, Sus Mineruam erudire velle. tu enim is es, qui haec ipsa mihi olim puero cantabas: quae mihi nunc insita penitus in animo haerent, nec euelli vmquam sinam: tum quia praeclara, tum quod a te tradita, quem vnice diligo. Recognosce igitur doctrinam tuam: & cum illa, quae tractandis veterum monumentis obseruasti, in memoriam redegeris, tum cogita, quam iure mirentur nonnulli, aut etiam doleant, te, talem virum, ista aetate, ista existimatione, viuo & incolumi optimae spei filio, cum ipse te adspicere, cum valetudini tuae parcere, cum iuuentutem ab immoderata libidine tuis monitis reuocare ad continentiam deberes, tum puellae amore captum, eius complexum, & consuetudinem sic optasse, non modo vt hominum de te opinionem, aut filij commoda parui faceres, verum vt ipsa vitae tuae nouo uitae genere periculum sternes. quis enim nescit, quod veteres quidam Philosophi memoriae prodiderut, Veneris usum prodesse numquam, obesse autem saepissime? Quod si quis in dubium uocet; id negari certe non potest, Senescentibus, deficiente natura, nulla re, magis, quam concubitu, uires minui. quod a te ignorari, qui tam multa nosti, turpe est. aut, si non tu quidem hoc ignoras, sed rationem libido uicit, quis te audiat, ita excusantem? hoc quidem est augere culpam, non minuere. Atque haec, tua caussa, nos angunt: quid, publica? tanto magis, quanto aequius est, de multis, quam de paucis, laborare. nam, cum tuo iudicio, tuaque scientia, in omni caussarum genere uteremur; cum tuae lucubrationes ciuile ius, eximia tua cum laude

+ sterneres c Hel. sterneres

illustrarent;cum omnes lites,ac contentiones, aequitate, & sapiētia tua dirimeres: optandum erat, ut huius boni, quo nullum in Ciuitate praestantius, diuturna ad modum usura frueremur. nunc a te, nouae coniugis illecebris irretito, non modo lucubrationem vllam homines non exspectant, sed uerentur etiā, ne maiorem diei partem, nedum nocturnas horas, domesticis oblectationibus tribuas. interim praeclarae illae frigebunt actiones tuae. minus libenter audies disceptantes: non tā attente, quae dijudicanda erunt, considerabis: non facile quemquam admittes: non saepe prodibis in publicum: non, vt antea, tui copiam facies: denique, cum antea ita uiueres, ut Reip. natus viderere, nunc te, ad priuata studia conuersum, negligere communia, nemo est, qui aequo animo ferre possit. quae si alios cura tangit: qua me affici molestia, quo angi dolore, par est? non enim is ego sum, qui meas partes, aut ignorem, aut negligam. meum est, Ciuium otio, saluti, tranquillitatique, consulere: meum, praestare, aut conari saltem, ut, quos potestati, fideiq. meae Deus commisit, aequo iure omnes regantur, nullius iniuriae pateant, nihil, contra leges, agant; nihil, praeter leges, timeant. Huius praeclari muneris cum ego te, pro tua praestanti, mihi iampridem cognita, virtute, ministrum, participemque, delegissem, gratulabar, & mihi, & ciuibus meis, non mediocriter; mihi, quod magna laboris parte me leuaret industria tua; Ciuibus, quod omnes, te iudice, libenter vterentur, optime de tua, non solum doctrina, uerum etiam probitate, sentientes. nunc sic officia, studiaq.. illa intermittis; si languidius ea curas, quae

ad Populi fortunas pertinent, quaeq. ego curari a te diligentissime, & volui in primis, & putaui; vereor, ne quotidie voculas exaudias hominum, te accusantium, quod a pristina caussa descieueris, & a virilibus institutis ad mollitiem quandam, inanemq. voluptatem, deflexeris. Erunt etiam fortasse nonnulli, qui me, non adductum iudicio, sed amore lapsum, tantas res tuae fidei, constantiaeque, non satis prudenter commisisse dicant. quibus ego quid respondeam, quoniam ipse non satis dispicio, tu, qui uides acutius, doce me. equidem nihil malo, quam, & te tui quamsimillimum esse, & me mei iudicij numquam paenitere. quod si secus euenerit; errasse me, cum aliquo existimationis meae damno, facile patiar; tuo cum dedecore, feram iniquissime, addito praesertim meorum Ciuium dolore, qui te in oculis iure ferunt, nec adspectu carere tuo possunt, nec sermone, & consilio priuari. Quae propterea ad te scribo, vt intelligas, quantam animo curam sustineam, quanta tua res agatur; & ideo operam des, & vt & me sollicitudine, & te infamiae periculo, aut certe hominum sermone, liberes. Scribo autem serius, quia pendebam animi, nec satis, quo tecum uterer officij genere, constabat. gratularer? at contra sentiebam. dolerem? at male ominari visus essem, in ea praesertim re, in qua tibi, uel si damnum aliquod res publica faciat, secunda tamen omnia sic exopto, vt in hoc studio fere tecum certem, alios quidem omnes facile vincã. Vale, & ita fruere domesticis bonis, vt publica ne negligas. qua de re nõ mea quidem vlla suspicio, sed vereri me nonnumquam cogit dubitatio multorũ: quam cupio falsam, et inanem esse.

PAVLLO. STEMPOVIO, Neapolim. 4

ETSI iam litteras tuas, a Gorſcio remiſſas, acceperam: tamen hunc ex earum tarditate cepi fructum, quod tu, dum te ita purgas, quaſi ea res ad officium tuum pertineat, & longiorem ſcribis epiſtolā, & in eo me tibi haud mediocriter obſtringis, ſignificatione quadam amoris, & indicij de me tui. Ego, Stempoui, cum omnes homines, ab ineunte adoleſcentia, in quibus aliqua virtutis elucere ſigna perſpicerem, colui, quantum in me fuit: tum vero nationis veſtrae probitatem, modeſtiā, & propenſa in primis ad liberales doctrinas ingenia, mirifice ſemper dilexi. itaque, cum ad me tuos de Rep. libros Gorſcius attuliſſet, petijſſetque, tuo nomine, ſi quando vacarem, vt eos legerem; lectis, exponerem, quid ſentirem: facile impetrauit; non modo, quia facultatem ineundae a Polonis gratiae non libenter amitto; ſed etiam, quia multorum ſermone cognita mihi virtus, & humanitas tua ita me incēderat, vt vehementer expeterem amicitiam tuam. peropportune igitur accidit, quod ego minime cogitabam, ut ſcripta tua ad me mitteres: ſed valde contra meam voluntatem, quod ea tam cito repetieris. opes enim ingenij, doctrinaeq. tuae, quibus frui diu volebam quaſi praeteriens adſpexi. intellexi tamen id, quod Gorſcio ſignificaui, peruolutaſſe te, nequaquam remiſſo animo, omnes omnium libros, egregia quaeq; tum veteris, tum re-

centis historiae delibasse; nec eo contentum, addidisse rebus ordinem, ornamentis Latinae linguae, quantum argumenti ratio ferret, vsum esse. nunc, si auges, vt scribis, industriam tuam; & id cogitas, vt cum opus absolueris, ac perpolieris, iterum ad me mittas: gaudeo, & fruor animo, spe futurae voluptatis, quam legendo anteà degustaui, nunc haurire, si per te, licuerit, vberiorem cupio. Nam, corrigendi partes, quas mihi videris imponere, si accipiam, faciam impudenter: quid enim in tuis scriptis eiusmodi est, quod equus iudex damnare possit? sin autem recusem, culpam inhumanitatis extimesco: & vereor, ne tu me, cui minime omniũ displicere velim, rusticum quidã esse hominem, agrestemque, suspiceris. hoc igitur arbitratu tuo: ego, quod in me est, desiderari abs te non patiar officium meum. Vale.

Romae, XIIX. Kal. Quinct. MDLXVII.

PERGRATVS mihi fuit aduentus Persei; tum, quod ipsum diligo, amici mei filiũ, ingenio, & moribus ornatum; tum, quod beneuolentiam in me tuam humanissimo sermone exposuit. agerem gratias, id si benignitas tua pateretur, & nisi referre mallẽ studio, officio, obseruantia: quod vt assequar, operam dabo.

EIDEM, Neapolim. 5

BELLARIA, de quibus antea scripseras, heri vesperi, per familiarem suum, ad me misit, egregiae vir humanitatis, amicus meus, Georgius Ticinius. sane

ne nihil gratius, hoc praesertim aestu: sed, quaeso, cur tam multa? sunt enim uascula viginti quattuor: nae tu IV. aut VI. si nosses imbecillitatem stomachi mei, per totam aestatē, satis esse duxisses. agnosco igitur coniunctam amore liberalitatem. ille enim, vt mitteres, admonuit; haec, ne pauca mitteres. in quo illud te cupio credere; quamquā haec sint suauissima, me tamen frui libentius memoria tui, laetariq. potius, quod me dignum putaueris, quē tu muneribus afficeres, quam si me omnium numerū copia cumulasses, quare peto a te, mihi ut conserues amorem tuum; a meq. exspectes ea, quae, qui uehementer amat, praestare consueuit. Vale.

Romae, III. Kal. Quinct. M D LVII.

VINCENTIO . MACARIO,

Scylacaeum. 6

LITTERIS tuis, humanissime, & ornatissime scriptis, nec respōdere multum possum, cum distringar negotijs; nec nihil debeo, cum, in officio non respondere, turpe sit. Scylacaei te sustinere munus erudiendae iuuētutis, valde laetor. amo enim Gerondae mei patriā, cuius mihi memoriam nulla dies ex animo delebit: qui si uiueret, non dubito, quin mecum esset; ijsdemq. studijs, eodem uitae genere, frueremur. Frācīscum, fratrē tuū, nostri memorem esse, gratum in primis est. equidem & illū, & te simul, ita diligo, cum utrumque excellere litteris, ac moribus, intelligam, vt, si quid aut honoris, aut cōmodi vestri gratia praestare possim, in eo curā omnem.

nem, operã, industriam, collocare cupiam. Quod ad mutatam scribendi rationem attinet, hũc tibi scrupulum Filij mei liber eximet, quem, de Orthographia scriptũ, edidit anno superiore. Vale. Haec scripsi raptim, animo alia cogitante: quod velim ignoscas.

Romae. XIIX. Kal. Quinct. M D LXVII.

IO. FRANCISCO . CREMONAE, Ferrariam. 7

ANTEA sollicitus eram facta rei familiaris iactura; quod acciderat, quorundam hominum, incuria, dicam, an socordia? nũc autem, quod amissa recuperauerim, laetor equidem, sed ita, vt dolore simul cogar, quod amicis meis aliena culpa molestiae tantum attulerit. te enim, vir optime, atque doctissime, quamquam ignotum mihi de facie, tamen amicum, appellare non dubitem. nam, cur aut eum nõ amẽ, aut ab eo me amari non putem, cui cum Paullo Sacrato, omnib. mihi officijs coniunctissimo, summam intercedere necessitudinem intelligo? Quod si studiorum, ac morum similitudo amicitiam contrahit: cur nõ animis coniungamur, quã quam locorum interuallis disiũcti? Iam illud, quod tu, fraterq. tuus Alfonsus, virtute tibi, & probitate simillimus, operã dedistis, idq. auctoritate studio, diligentia consecuti estis, vt mea domestica supellex, ad alienas manus per errorem trãsducta, ab iniusto possessore vindicaretur, cum eiusmodi est, vt vestrã erga me uoluntatem, & singularem quandam ad bene merendum pro-

pensionem ostendat; tum ita me afficit, itaq. vtrique ob stringit, ut omnia, me debere uestra caussa existimem. vtinam ea fortuna essem, vt aequare animum officijs possē. profecto uel humanitate vestra, vel amore meo, nihil esset illustrius. sed, quia tam infirmum, aut tam humilē esse neminem constat, qui, si ad aliquam rē studia sua conferat, nō aliquid, atque adeo multum praestet: fore non despero, ut merita meritis aliquando cōpensentur, & , quantum vos in mea re ad exitum perducenda laborastis; tantum me, de gratia referēda, cogitasse omnes intelligant. sin voluntati facultas defuerit, peto a vobis, ut me tamen frui sinatis amore vestro: quo mihi carius, aut antiquius, esse nihil potest. Vale, & Alfonso fratri salutem a me plurimam.

Romae, IV. Kal. Quinct. MDLXVII.

CLAVDIO. STRAMBONIO Camerinum. 8

DELECTOR non parum memoria nostri tua: sed, eam iis declarari epistolis, quibus nihil elegantius, nihil suauius esse possit id vero est, quod maximopere gaudeam. quamquam, vtri potius, tibi, an Falconio nostro, iuueni humanissimo, atque doctissimo, de hoc officio gratias agam, interdum subdubito. ille enim, ut eloquentia valet, paene mihi persuasit, sua cohortatione te esse adductum, vt scriberes. quod ei si crederē, susceptā a me opinionē humanitatis, & amoris in me tui, cogerer deponere. Quid igitur faciam? quod Academici solent: as-

sensum

sensum sustinebo:ne, si Falconio non credam, eius fidē, cui multum tribuo, in dubium reuocē; si credam, detraxisse aliquid uidear de beneuolentia erga me tua; quo mihi molestius esse nihil poßit. Quod si te impediunt negotia: hoc ipsum scri beres. ego enim ab amicis non plus exigo, quam praestare poßint. neque tamen amicitias metiri soleo crebritate litterarum. fidem, & officium, semel expertus, eadem, si res postulauerit, exspecto; sin aliter euenerit, leui culpa non condemno; & facio perinuitus, ut amari me non putē. Quare tuis occupationibus ignosco, quod, a discessu tuo, rarius ad me scripseris: tu quoque, uelim, habeas rationem negotij mei; quo sic vrgeor, vt respirandi facultas non detur.

MARIO. CORRADO
Salernum. 9

ETSI mihi tui litteris nihil solet esse iucūdius: quas tamē prid. Id. Sep: ad me misisti, legi perinuitus. sic. n. ad me scribis, quasi de mea erga te beneuolentia dubites. Ego, mi Mari, a quo primū tēpore certā uitae meae rationē institui, semper id spectaui maxime, ut, quos semel diligere coepissem, eos non solum sponte nulla re offenderem, verum etiam accepta interdū iniuria, maioribus complecterer officiis. hoc institutum cum mihi ad hunc diē placuerit: fore non opinor ut posthac vnquā displiceat. quod si tu secus existimas; & si me vulgari quadā regula metiris, uel quia sensus meos, cū longe a me uixeris, ignoras; uel quia, nonnullorum hominum

minum perfidiam expertus, de reliquis idem facile suspicaris: libenter equidem tibi istum si possem, errorem eriperem sin id mihi per te minus licet, me tamen in te amando fides, & constantia mea delectabit, vberemq. satis ex ipsa conscientia fructum capiam. Tuae partes in amicitia quae sint, ego tibi, excellentis ingenij, ac doctrinae, viro, non praescribam: tantum illud dicam, quo tu nunc mecum genere litterarum vsus es, id mihi parum ad conglutinandos animos aptum videri. aut enim haeret aliqua in me culpa, & eam tu notas, ac reprehendis, quod quale sit, non equidem intelligo; nec vero possum intelligere, cum nihil sit: aut culpā tu nullam in me vides & coniectura tamē aliqua duceris ad suspicandum. certe enim suspicari te nescio quid uerba illa tua significāt: Ego a te solum amari cupio: oro te, et obsecro, nihil aliud aut vulgare de me existimes: actū; a me tecum hactenus vere, & amanter. Quid? an ego aliquid commisi, vt de mea in te voluntate secus iudicare posses? aut ego te vmquam accusaui, quasi minus vere, aut minus amanter mecum egeris? Nisi si, quia litteris tuis, homo, sexcentis curis implicatus, non illico responderim, propterea uel me tibi credis immutatum, uel id agis, ut ego te mihi subiratum putem. Ego autem si essem ad mutationem, vel natura, vel consuetudine, proclinior; tamen ita de studijs tuis, ita de ingenio, & eruditione, ita de moribus, & integritate sentio, vt, nisi mihi sincere iudicādi facultatem casus aliquis adimat, immutari tibi nullo modo possim. At creberrimae tuae litterae, meae rariores. Diuersa ratio est: nec, si tu id facis, quod si omitteres, fortasse peccares; &, quia non

omittis,

omittis, agnosco, & amo vehementer amorem in me tuum; ideo sequitur, vt, quia non ego idem facio, & istā officij partē, districtus negotijs, praetermitto, languere me iure putes in studio tui, et in amore illo, quem cum pepererit tua uirtus, noli dubitare, quin eadē alat, atque cōseruet. Familiares tuos, cum ad me uenerunt, & quoties uenerunt, accepi, quantum in me fuit, humanissime; neminem exclusit, aut excludet vnquā occupatio mea. vix enim credas, quam de te libenter, aut loquar, aut audiā. Quare, quod ais, ne cui posthac, qui sine tuis litteris ad me adeat, velim credere: id equidem scripsisse te nollem. cur enim, si quis expetit amicitiam meam, & eā se consequi facilius putat, si te ornet laudibus, teq. sibi, in optima studiorum via, ducem fuisse dicat; quod video multos, cū quadam ambitione, praedicare: cur, inquam, hac me uoluptate priuas, ut ei non credam, qui narrat ea, quae libenter audio? Patere igitur, amicos tuos, cum ijdem amici mei esse uolunt, adire ad me arbitratu suo, &, quamquam testimonio careāt litterarum tuarum, mihi tamen, ipsa tantum tui nominis appellatione, commendari. Vale.

Romae. X. Kal. Oct. M D LXVII.

FRANCISCO. PLANTEDIO,
Neapolim. 10

VERE dicā, Plantedi: magnopere sum delectatus ijs laudibus. quibus me, cum de Ludouici Ariosti poemate meam sententiam exquirere cogitasses, orandum

existi-

existimasti;neque uero, quod ipsa laude admodum capiar: me enim quotidie magis, ab ambitione, cum ratio, tum iam aetas remouet: sed quod amoris in me tui, ut ego interpretor, index laudatio est. amari autẽ ab eo uiro, qui excellat iis artibus, quas in omni aetate diligenter colui, quaeq. rebus omnibus antecellunt, cur non gaudeam? Amplector igitur istam uoluntatẽ, & habeo gratiã, non modo, quod ita de me sentias, verum etiam, quod eos, qui contra sentiant, Obtrectatores, & Inuiduos; uoces: cum quibus tamen, optime Plantedi, pugnare te, mea caussa, nolim. nam, si laudem quaerã: tu mihi multorũ vnus instar sis, cuius doctrinam, & eloquentiam in scriptis uideo; probitatem, & mores de multis audio. Sin, quod vera est, ipsa me sola virtus afficit, cetera parui pendo: sinamus, placere sibi vnumquemque & in sua sententia triumphare: nos institutum retineamus, & in hoc siue, vt isti volunt errore, siue, vt ego iampridem statui, veritatis amore ac studio pergamus, Epistola tua, & versus, redolere mihi pariter antiquitatẽ videntur. quo tibi nomine, vehemẽter gratulor. quibus enim contingat, vt in vtraque facultate, excellant, paucissimos in omni aetate fuisse non ignoras. De Ariosti poemate, hic quoque sunt, qui disputent, in vtramque partem; cum alij suum iudicium ad Aristotelis praecepta referant; à quibus quem discedere intelligunt, eum statim e poetarum numero extrahendum censent: alij vero, siue res, siue verba spectentur, Ariosto tantum tribuant, non modo vt eum ad ceteros poetas aggregent; verum etiã cum illis poetarum principibus conferendum statuãt.

Mibi

Mihi non tantum otij suppetit, vel vt hoc totum, quidquid est, considerem, vel vt meam sententiam litteris exponam. Vale. Romae, nonis Sept. MDLXVII.

ANTONIO. MERVLAE, Casertam. 11

NIHIL mihi gratius, aut iucundius ijs versibus accidere potuit, quos a Berardino Rota, praestante viro, de me conscriptos, ad me antea misisti. quo sane munere ne viderer indignus, cupiui statim paria paribus, & vt assequerer, elaboraui: sed, cum non procederet, indignantibus Musis, quasi eas per tot annos, conuersus ad alia studia, neglexissem, distuli rem, consilium non abieci. non enim fore desperabam, vt aliquid aliquando, tamquam e quercu, exculperem, quod summus poeta cum videret, si minus ingenium probaret, id quod equidem sperare numquam ausim, animum saltem, referendae gratiae cupidum, diligeret. Sed ecce tibi ista, difficultatibus ita multis implicata. Breuiarij mutatio, nihil vt laboriosius, aut molestius, umquam senserim. necdum tamen eo loci res est, ut ea, quae fluctuabant, recedisse uideam. quo maiore uersor in solicitudine, non solum, quia careo litterulis nostris, in quibus antea viuebam, sed etiam, quia, seiunctus ab amicis, vereor interdum, ne quis, mearum ignarus occupationem, exsuisse me putet ueterem humanitatem, & officij curam, quae mihi olim prima fuit, penitus abiecisse. Quare, te rogo, pro eo, quantum me amas,

& quantum te amari a me ſcis, des operã, ne quid Rota de me ſuſpicetur durius: noſti meos mores: noſti animũ: quem ſi alia fortaſſe labes inficit, certe, ad amicorum obſeruantiam, & ad tuendam officij religionem, quod attinet, purus eſt. De tuo ſtatu, cũ nihil ſcripſeris arbitror eſſe, vt volumus. Vale, & Rotae ſalutem.

Romae, Kal. Nou. M D LXVII.

IACOBO . FALCONIO,

Bononiam. 15

O ME credulum, qui te iturum in Hiſpaniam putauerim: quod cum te affirmare non deſineres, Maximus tamen noſter perpetuo negabat. nimirũ ille adoleſcens quiddã occultius, quod ego hebetior non uiderem aſſequebatur ingenio. nec me tamen hoc tecũ queri putes: quin potius errore meo delector, &, me deluſum eſſe, gaudeo. nam ſi tam longe diſceſſiſſet: primum veritus eſſem, ne ſerius ad nos, deinde etiam, ne cum illo Hiſpanienſi faſtu, oblitus humanitatis tuae, redires. nunc, mutato conſilio, cum Bononiae conſederis: non dubito, quin te ciuitas omnium humaniſſima, qualẽ dimiſimus, talem nobis, ac melioribus etiam, ſi fieri poſſit, et litteris, & moribus excultum, remittat. De Sigonij conſuetudine, valde tibi gratulor. cole iſtũ virum, Falconi, quem habemus in Italia, non ſolum doctrina, verum etiam probitate paene ſingularem. Vale, & Iacobo Boncompagno ſalutem a me plurimam.

Romae, VI. Non. M D LXVII.

IO-

IOANNI. BAPTISTAE. ARCVTIO,
Neapolim. 13

ET bene te sentire de studijs meis, deq. laborib. illis, quos, iam a prima adolescẽtia, patris adductus exẽplo, ad restituendam antiquitatem contuli, & me etiã diligi a te, video. quod cum vtrumque mihi gratissimũ esse, tum a me tibi parem in utroque gratiã referri, velim existimes. nam, cum epistolam tuam legissem; valere te ingenio, praestare litteris facile iudicaui; & ad iudiciũ accessit beneuolentia, nec ea uulgaris, sed quantam virtus & studiorũ similitudo gignit. quare, persuasum hoc tibi, planeq. exploratũ esse cupio, quaecumq. a vetere necessitudine exspectari officia solent, ea tibi a me, si qua tui dabitur facultas ornãdi, praesto semp futura. De Ariosto, lis, & cõtentio nõ placet: antiqua me delectãt, eaq. tracto, vtinam tam feliciter, quam laboriose. si quis in eo suã industriam locat, ut ipse excellat, consiliũ probo; aliena qui tantum iudicat, eum ego, vel si recte iudicet, non libenter tamen imitabor. Vale.
Romae, V. Id. Nou. MD LXVII.

ANTONIO. FVRNARIO,
Neapolim. 14

VTRVMQVE laetor, & fortunis tuis aliquid esse additum, & amori erga me plurimum. at multi contra,

tra vel dignitate, vel commodis aucti, contemnũt ueteres amicos, & officio multã salutem dicunt. quod hic nos experimur quotidie. Quod me annuo munere afficis: agnosco humanitatẽ tuã. quod vero, id te tribuere virtuti meae, dicis: maiore etiã me ornas munere. noli autẽ arbitrari, tam desipere me, vt disputare tecũ velim, & quaerere, vere ne sentias, an secus. facio nõ inuitus, vt iudiciũ tuum cum mea laude cõiunctum tuear, ac probem. De anno, quem Scalarem vocant, ne tanti Firmicus, & qui cum eo sentiunt, apud te sit, vt animi tranquillitatem amittas. quae enim impendent, si sunt eiusmodi, vt euitare prudentia possint: spero fore, nihil vt te laedant. sin ea fixa sunt: praeripere molestiã, & angi frustra, certe non oportet. Ego valetudine vtor satis commoda, re familiari, si spectentur labores mei, parum copiosa; si ratio temporum, satis ampla. Vale.

Romae. XVI. Kal. Febr. M D LXIIX.

NICASIO. CASLETANO, Patauium. 15

OPTABAM, vt emergeres ex eo vitae genere: quod neque studijs, neque fortunis tuis aptũ videbam, angebar tamen, eripi nobis fructũ suauitatis, & doctrinae tuae, hac praesertim proborũ, atque erudi totũ hominũ, idest tui similium, caritate. nunc, ex tuis litteris cum intelligam, ordiri te nouum quoddã vitae genus; medicorum antiquorũ libros euoluere coepisse, ne posthac, inani spe ductus, aliunde pendeas; frui nõ modo familiaritate, sed conuictu etiam, ac domo praestatissimi

iuuentis,

iuuenis, Io. Vincentij Pinelli: abstergo prorsus illā ex animo molestiā, quā discessus mihi tuus reliquerat, teque istic esse, ubi otio, libris, doctoribus abūdes, et eā, quae maxime ingeniū adiuuat, quā paene hic amiseras, animi tranquilitatē nō desideres, vehementer, gaudeo. De eprigrāmate, Sammarcus agit gratias: vt referat, nō expecto. cupedias tamē si habebo, ita nō contēnā, vt vos omnes amē. quid enim quisque praestiterit, non ignoro. Vale, & Pinello, Sammarco, Andreae Siluio, qui me olim diligere uidebatur, multam salutē. Romae. pridie Kal. Febr. MDLIIX.

CHRISTOPHORO
BARONI. LOBCOVICZIO.

NIMIVM agis mecū liberaliter, cum tu mihi principis viri filius, homini priuatae fortunae, nullo meo prouocatus officio, tuā beneuolētiā spōte defers. quod ego beneficiū tanti facio, nihil vt anteponā. cum enim ita vitā instituerē; ut uirorū nobiliū amicitias expeterē: tum eā nobilitatē praecipue colui; quae licet aliquid extrinsecus assumat, maxime tamē a se ipsa pēdet, ac praesenti uirtute decoratur. quā tibi placere sentētiā video, & dare operā, vt, quod maxime probas, id maxime cōsequaris. itaq. sic velim tibi persuadeas, nihil omnino mihi vel carius esse posse, vel iucūdius amicitia tua: nō eo solum nomine, quod illustris sis admodū loco natus, quod patrē habeas, qui Bohemiae cū sūma potestate praesit, qui oī honore, omniq. laude floreat: sed multo magis, quod & audio, & ex tuis lit-

teris conijcio defixū te esse in praestantibus curis, & ea quaerere, unde verū decus, vera nobilitas, emanat. ita fiet, ut quantum ad splēdorē domesticū sua uirtute addidit pater tuus, tantū ipse ad paternū decus, volūtate nunc simillimus, uirtute aliquando praestantior, adiungas. Incūbe igitur, clarissime adolescens (iā enim, ne abs te in amore vincar, laborare me aequum est de gloria tua) incumbe, obsecro, & huc omnes neruos, omnē industriā confer, vt ornamenta referas in patriā, quae tua propria sint, quaeque tibi nulla vmquā fortunae vis, nulla mutatio tēporū auferre possit. Quare cohortatio nec longior esse debet, cū te tua sponte propensum satis esse ad omnē laudē intelligā; nec omittēda tamē fuit cū hoc apud te vellē relinquere, quando aliud praestare tua caussa uix possum, testimonium amoris, & obseruantiae erga te meae. Vale.

Romae. IV. non. Feb. M D L X I I X.

PETRO. MISCOVIO. 17

EX ijs rebus, quarū memoria delector, nulla magis recreor, quā conscientia obseruātiae erga te meae, & opinione amoris in me tui. inde fit, & optē tibi secundissima omnia, &, cum optata cōtingūt, vehementer gaudeā. quamquam quis non gaudeat, cum debita uirtuti praemia tribuuntur? cū excellit honore, auctoritate, opibus, qui excellit ingenio, industria, probitate? itaq. cum tibi Episcopatū Plocensem esse demādatū cognouissem; gratulatus sum tibi primū pro amicitia nostra, meoq. in te studio singulari: deinde bonis artibus

quibus

quibus ex tua dignitate tantũ ornamenti, tantũ splendoris accessit. Hoc exemplo, quis fore iam dubitet, quin omnes non modo in Polonia tua, verum in longinquis etiã nationibus, quo tuorum meritorũ fama peruenerit, ad excellentẽ verae gloriae cupiditateẽ excitentur? equidẽ, cũ audio, quae partim ab alijs, partim a probo & prudente viro, tuarum laudũ praecone, Metello Venturello assidue narrantur, ita cõmoueor, non equidẽ vt adspirem, quo peruenire non licet: (non enim me tibi vlla re confero) verũ vt in praestantibus doctrinarum studijs, vnde fluxit amplitudo tua, languere nullo modo possint. atque etiã adducor in illam spem, fore prorsus, vt excellentibus ingenijs, quibus abundat in primis patria tua, auctoritas, gratia, opesq. tuae pateãt, sic vt ad magnas res, magnopereq. expetendas, tuo potissimũ patrocinio nitãtur. ita nascetur ex uirtute virtus, & propagabũtur illa, quibus a turpi otio ad laudabilẽ industriã, ab iniuria ad aequitatẽ, a feritate & discidio, ad societatẽ, & cõuictũ humana vita conuertitur. cuius tãti boni vt auctor esse velis; iã. n. posse te, satis cõstat: ne rogãdus quidẽ es, cũ hoc a te tua dignitas, et anteactae vitae rõ quasi suo iure postulet. Vale.

Romae. Id. Feb. MDLXIIX.

FEDERICO. VIVALDO,
Neapolim. 18

MAGNVM humanitatis, magnũ amoris argumentũ, non solum ad me scribere, quem numquam, vt opinor, de facie noueris, verum etiã, quae tua sunt, om-

ne nihil gratius, hoc praesertim aestu: sed, quaeso, cur tam multa? sunt enim uascula viginti quattuor: nae tu IV. aut V I. si nosses imbecillitatem stomachi mei, per totam aestatẽ, satis esse duxisses. agnosco igitur coniunctam amore liberalitatem. ille enim, vt mitteres, admonuit; haec, ne pauca mitteres. in quo illud te cupio credere; quamquã haec sint suauissima, me tamen frui libentius memoria tui, laetariq. potius, quod me dignum putaueris, quẽ tu muneribus afficeres, quam si me omnium numerũ copia cumulasses, quare peto a te, mihi ut conserues amorem tuum; a meq. exspectes ea, quae, qui uehementer amat, praestare consueuit. Vale.

Romae, III. Kal. Quinct. M. D LVII.

VINCENTIO. MACARIO, Scylacaeum. 6

LITTERIS tuis, humanissime, & ornatissime scriptis, nec respõdere multum possum, cum distringar negotijs; nec nihil debeo, cum, in officio non respondere, turpe sit. Scylacaei te sustinere munus erudiendae iuuẽtutis, valde laetor. amo enim Gerondae mei patriã, cuius mihi memoriam nulla dies ex animo delebit: qui si uiueret, non dubito, quin mecum esset; ijsdemq. studijs, eodem uitae genere, frueremur. Frãciscum, fratrẽ tuũ, nostri memorem esse, gratum in primis est. equidem & illũ, & te simul, ita diligo, cum utrumque excellere litteris, ac moribus, intelligam, vt, si quid aut honoris, aut cõmodi vestri gratia praestare possim, in eo curã omnem.

nem, operã, industriam, collocare cupiam. Quod ad mutatam scribendi rationem attinet, hũc tibi scrupulum Filij mei liber eximet, quem, de Orthographia scriptũ, edidit anno superiore. Vale. Haec scripsi raptim, animo alia cogitante: quod velim ignoscas.

Romae. XIIX. Kal. Quinct. M D LXVII.

IO. FRANCISCO . CREMONAE, Ferrariam. 7

ANTEA sollicitus eram facta rei familiaris iactura; quod acciderat, quorundam hominum, incuria, dicam, an socordia? nũc autem, quod amissa recuperauerim, laetor equidem, sed ita, vt dolore simul cogar, quod amicis meis aliena culpa molestiae tantum attulerit. te enim, vir optime, atque doctissime, quamquam ignotum mihi de facie, tamen amicum, appellare non dubitem. nam, cur aut eum nõ amẽ, aut ab eo me amari non putem, cui cum Paullo Sacrato, omnib. mihi officijs coniunctissimo, summam intercedere necessitudinem intelligo? Quod si studiorum, ac morum similitudo amicitiam contrahit: cur nõ animis coniungamur, quã quam locorum interuallis disiũcti? Iam illud, quod tu; fraterq. tuus Alfonsus, virtute tibi, & probitate simillimus, operã dedistis, idq. auctoritate studio, diligentia consecuti estis, vt mea domestica supellex, ad alienas manus per errorem trãsducta, ab iniusto possessore vindicaretur, cum eiusmodi est, vt vestrã erga me uoluntatem, & singularem quandam ad bene merendum pro-

 pensio-

pensionem ostendat; tum ita me afficit, itaq. vtrique ob stringit, ut omnia, me debere uestra caussa existimem. vtinam ea fortuna essem, vt aequare animum officijs possē. profecto uel humanitate vestra, vel amore meo, nihil esset illustrius: sed, quia tam infirmum, aut tam humilē esse neminem constat, qui, si ad aliquam rē studia sua conferat, nō aliquid, atque adeo multum praestet: fore non despero, ut merita meritis aliquando cōpensentur, & quantum vos in mea re ad exitum perducenda laborastis; tantum me, de gratia referēda, cogitasse omnes intelligant. sin voluntati facultas defuerit, peto a vobis, ut me tamen frui sinatis amore vestro: quo mihi carius, aut antiquius, esse nihil potest. Vale, & Alfonso fratri salutem a me plurimam.

Romae, IV. Kal. Quinct. MDLXVII.

CLAVDIO STRAMBONIO
Camerinum. 8

DELECTOR non parum memoria nostri tua: sed, eam iis declarari epistolis, quibus nihil elegantius, nihil suauius esse possit id vero est, quod maximopere gaudeam. quamquam, vtri potius, tibi, an Falconio nostro, iuueni humanissimo, atque doctissimo, de hoc officio gratias agam, interdum subdubito. ille enim, ut eloquentia valet, paene mihi persuasit, sua cohortatione te esse adductum, vt scriberes. quod ei si crederē, susceptā a me opinionē humanitatis, & amoris in me tui, cogerer deponere. Quid igitur faciam? quod Academici solent: assensum

sensum sustinebo:ne, si Falconio non credam, eius fidẽ, cui multum tribuo,in dubium reuocẽ;si credam,detraxisse aliquid uidear de beneuolentia erga me tua; quo mihi molestius esse nibil posit.Quod si te impediunt negotia:hoc ipsum scri beres.ego enim ab amicis non plus exigo, quam praestare possint. neque tamen amicitias metiri soleo crebritate litterarum.fidem, & officium, semel expertus, eadem, si res postulauerit, exspecto;sin aliter euenerit,leui culpa non condemno;& facio perinuitus,ut amari me non putẽ. Quare tuis occupationibus ignosco,quod, a discessu tuo, rarius ad me scripseris:tu quoque,uelim,habeas rationem negotij mei;quo sic vrgeor,vt respirandi facultas non detur.

MARIO. CORRADO
Salernum. 9

ETSI mihi tui litteris nihil solet esse iucũdius:quas tamẽ prid.Id.Sep:ad me misisti,legi perinuitus. sic.n. ad me scribis, quasi de mea erga te beneuolentia dubites. Ego,mi Mari,a quo primũ tẽpore certã uitae meae rationẽ institui,semper id spectaui maxime,ut, quos semel diligere coepissem,eos non solum sponte nulla re offenderem,verum etiam accepta interdũ iniuria, maioribus complecterer officiis. hoc institutum cum mihi ad hunc diẽ placuerit: fore non opinor ut posthac vmquã displiceat.quod si tu secus existimas;& si me vulgari quadã regula metiris,uel quia sensus meos,cũ longe a me uixeris, ignoras; uel quia, nonnullorum hominum

minum

minum perfidiam expertus, de reliquis idem facile suspicaris: libenter equidem tibi istum si possem, errorem eriperem sin id mihi per te minus licet, me tamen in te amando fides, & constantia mea delectabit, vberemq. satis ex ipsa conscientia fructum capiam. Tuae partes in amicitia quae sint, ego tibi, excellentis ingenij, ac doctrinae, viro, non praescribam: tantum illud dicam, quo tu nunc mecum genere litterarum vsus es, id mihi parum ad conglutinandos animos aptum videri. aut enim haeret aliqua in me culpa, & eam tu notas, ac reprehendis, quod quale sit, non equidem intelligo; nec vero possum intelligere, cum nihil sit: aut culpā tu nullam in me vides & coniectura tamē aliqua duceris ad suspicandum. certe enim suspicari te nescio quid uerba illa tua significāt: Ego a te solum amari cupio: oro te, et obsecro, nihil aliud aut vulgare de me existimes: actū; a me tecum hactenus vere, & amanter. Quid? an ego aliquid commisi, vt de mea in te voluntate secus iudicare posses? aut ego te vmquam accusaui, quasi minus vere, aut minus amanter mecum egeris? Nisi si, quia litteris tuis, homo, sexcentis curis implicatus, non illico responderim, propterea uel me tibi credis immutatum, uel id agis, ut ego te mihi subiratum putem. Ego autem si essem ad mutationem, vel natura, vel consuetudine, procliuior; tamen ita de studijs tuis, ita de ingenio, & eruditione, ita de moribus, & integritate sentio, vt, nisi mihi sincere iudicādi facultatem casus aliquis adimat, immutari tibi nullo modo possim. At creberrimae tuae litterae, meae rariores. Diuersa ratio est: nec, si tu id facis, quod si omitteres, fortasse peccares; &, quia non

omittis,

omittis, agnosco, & amo vehementer amorem in me tuum; ideo sequitur, vt, quia non ego idem facio, & istā officij partē, districtus negotijs, praetermitto, languere me iure putes in studio tui, et in amore illo, quem cum pepererit tua uirtus, noli dubitare, quin eadē alat, atque cōseruet. Familiares tuos, cum ad me uenerunt, & quoties uenerunt, accepi, quantum in me fuit, humanissime; neminem exclusit, aut excludet vnquā occupatio mea. vix enim credas, quam de te libenter, aut loquar, aut audiā. Quare, quod ais, ne cui posthac, qui sine tuis litteris ad me adeat, velim credere: id equidem scripsisse te nollem. cur enim, si quis expetit amicitiam meam, & eā se consequi facilius putat, si te ornet laudibus, teq. sibi, in optima studiorum via, ducem fuisse dicat; quod video multos, cū quadam ambitione, praedicare: cur, inquam, hac me uoluptate priuas, ut ei non credam, qui narrat ea, quae libenter audio? Patere igitur, amicos tuos, cum ijdem amici mei esse uolunt, adire ad me arbitratu suo, &, quamquam testimonio careāt litterarum tuarum, mihi tamen, ipsa tantum tui nominis appellatione, commendari. Vale.

Romae. X. Kal. Oct. M D LXVII.

FRANCISCO. PLANTEDIO, Neapolim. 10

VERE dicā, Plantedi: magnopere sum delectatus ijs laudibus. quibus me, cum de Ludouici Ariosti poemate meam sententiam exquirere cogitasses, orandum

existi-

existimasti; neque uero, quod ipsa laude admodum capiar: me enim quotidie magis, ab ambitione, cum ratio, tum iam aetas remouet: sed quod amoris in me tui, ut ego interpretor, index laudatio est. amari autẽ ab eo uiro, qui excellat iis artibus, quas in omni aetate diligenter colui, quaeq. rebus omnibus antecellunt, cur non gaudeam? Amplector igitur istam uoluntatẽ, & habeo gratiã, non modo, quod ita de me sentias, verum etiam, quod eos, qui contra sentiant, Obtrectatores, & Inuiduos; uoces: cum quibus tamen, optime Plantedi, pugnare te, mea caussa, nolim. nam, si laudem quaerã: tu mihi multorũ vnus instar sis, cuius doctrinam, & eloquentiam in scriptis uideo; probitatem, & mores de multis audio. Sin, quod vera est, ipsa me sola virtus afficit; cetera parui pendo: sinamus, placere sibi vnumquemque & in sua sententia triumphare: nos institutum retineamus, & in hoc siue, vt isti volunt errore, siue, vt ego iampridem statui, veritatis amore ac studio pergamus. Epistola tua, & versus, redolere mihi pariter antiquitatẽ videntur. quo tibi nomine, vehemẽter gratulor. quibus enim contingat, vt in vtraque facultate, excellant, paucissimos in omni aetate fuisse non ignoras. De Ariosti poemate, hic quoque sunt, qui disputent, in vtramque partem; cum alij suum iudicium ad Aristotelis praecepta referant; a quibus quem discedere intelligunt, eum statim e poetarum numero extrahendum censent: alij vero, siue res, siue verba spectentur, Ariosto tantum tribuant, non modo vt eum ad ceteros poetas aggregent; verum etiã cum illis poetarum principibus conferendum statuãt.

Mihi non tantum otij suppetit, vel vt hoc totum, quidquid est, considerem, vel vt meam sententiam litteris exponam. Vale. Romae, nonis Sept. M D LXVII.

ANTONIO. MERVLAE, Casertam. 11

NIHIL mihi gratius, aut iucundius ijs versibus accidere potuit, quos a Berardino Rota, praestante viro, de me conscriptos, ad me antea misisti. quo sane munere ne viderer indignus, cupiui statim paria paribus, & vt assequerer, elaboraui: sed, cum non procederet, indignantibus Musis, quasi eas per tot annos, conuersus ad alia studia, neglexissem, distuli rem, consilium non abieci. non enim fore desperabam, vt aliquid aliquando, tamquam e quercu, exculperem, quod summus poeta cum videret, si minus ingenium probaret, id quod equidem sperare numquam ausim, animum saltem, referendae gratiae cupidum, diligeret. Sed ecce tibi ista, difficultatibus ita multis implicata. Breuiarij mutatio, nihil vt laboriosius, aut molestius, umquam senserim. necdum tamen eo loci res est, ut ea, quae fluctuabant, recedisse uideam. quo maiore uersor in solicitudine, non solum, quia careo litterulis nostris, in quibus antea viuebam, sed etiam, quia, seiunctus ab amicis, vereor interdum, ne quis, mearum ignarus occupationem, exsuisse me putet ueterem humanitatem, & officij curam, quae mihi olim prima fuit, penitus abiecisse. Quare, te rogo, pro eo, quantum me amas,

& quantum te amari a me ſcis, des operã, ne quid Rota de me ſuſpicetur durius. noſti meos mores: noſti animũ: quem ſi alia fortaſſe labes inficit, certe, ad amicorum obſeruantiam, & ad tuendam officij religionem, quod attinet, purus eſt. De tuo ſtatu, cũ nihil ſcripſeris arbitror eſſe, vt volumus. Vale, & Rotae ſalutem.
Romae, Kal. Nou. M D LXVII.

IACOBO. FALCONIO, Bononiam. 15

O ME credulum, qui te iturum in Hiſpaniam putauerim: quod cum te affirmare non deſineres, Maximus tamen noſter perpetuo negabat. nimirũ ille adoleſcens quiddã occultius, quod ego hebetior non uiderem aſſequebatur ingenio. nec me tamen hoc tecũ queri putes: quin potius errore meo delector, &, me deluſum eſſe, gaudeo. nam ſi tam longe diſceſſiſſet: primum veritus eſſem, ne ſerius ad nos, deinde etiam, ne cum illo Hiſpanienſi faſtu, oblitus humanitatis tuae, redires. nunc, mutato conſilio, cum Bononiae conſederis: non dubito, quin te ciuitas omnium humaniſſima, qualẽ dimiſimus, talem nobis, ac melioribus etiam, ſi fieri poſſit, et litteris, & moribus excultum, remittat. De Sigonij conſuetudine, valde tibi gratulor. cole iſtũ virum, Falconi, quem habemus in Italia, non ſolum doctrina, verum etiam probitate paene ſingularem. Vale, & Iacobo Boncompagno ſalutem a me plurimam.
Romae, VI. Non. M D LXVII.

IO-

IOANNI. BAPTISTAE. ARCVTIO,
Neapolim. 13

ET bene te sentire de studiis meis, deq. laborib. illis, quos, iam a prima adolescẽtia, patris adductus exẽplo, ad restituendam antiquitatem contuli, & me etiã diligi a te, video. quod cum vtrumque mihi gratissimũ esse, tum a me tibi parem in utroque gratiã referri, velim existimes. nam, cum epistolam tuam legissem; valere te ingenio, praestare litteris facile iudicaui; & ad iudiciũ accessit beneuolentia, nec ea uulgaris, sed quantam virtus & studiorũ similitudo gignit. quare, persuasum hoc tibi, planeq. exploratũ esse cupio, quaecumq. a vetere necessitudine exspectari officia solent, ea tibi a me, si qua tui dabitur facultas ornãdi, praesto semp futura. De Ariosto, lis, & cõtentio nõ placet: antiqua me delectãt, eaq. tracto, vtinam tam feliciter, quam laboriose. si quis in eo suã industriam locat, ut ipse excellat, consiliũ probo; aliena qui tantum iudicat, eum ego, vel si recte iudicet, non libenter tamen imitabor. Vale.

Romae, V. Id. Nou. MD LXVII.

ANTONIO. FVRNARIO,
Neapolim. 14

VTRVMQVE laetor, & fortunis tuis aliquid esse additum, & amori erga me plurimum. at multi contra,

tra vel dignitate, vel commodis aucti, contemnũt veteres amicos, & officio multã salutem dicunt. quod hic nos experimur quotidie. Quod me annuo munere afficis: agnosco humanitatẽ tuã. quod vero, id te tribuere virtuti meae, dicis: maiore etiã me ornas munere. noli autẽ arbitrari, tam desipere me, vt disputare tecũ velim, & quaerere, vere ne sentias, an secus. facio nõ inuitus, vt iudiciũ tuum cum mea laude cõiunctum tuear, ac probem. De anno, quem Scalarem vocant, ne tanti Firmicus, & qui cum eo sentiunt, apud te sit, vt animi tranquillitatem amittas. quae enim impendent, si sunt eiusmodi, vt euitare prudentia possint: spero fore, nihil vt te laedant. sin ea fixa sunt: praeripere molestiã, & angi frustra, certe non oportet. Ego valetudine vtor satis commoda, re familiari, si spectentur labores mei, parum copiosa; si ratio temporum, satis ampla. Vale.

Romae. XVI. Kal. Febr. M D LXIIX.

NICASIO. CASLETANO, Patauium. 15

OPTABAM, vt emergeres ex eo vitae genere: quod neque studijs, neque fortunis tuis aptũ videbam, angebar tamen, eripi nobis fructũ suauitatis, & doctrinae tuae, hac praesertim proborũ, atque eruditorũ hominũ, idest tui similium, caritate. nunc, ex tuis litteris cum intelligam, ordiri te nouum quoddã vitae genus; medicorum antiquorũ libros euoluere coepisse, ne posthac, inani spe ductus, aliunde pendeas; frui nõ modo familiaritate, sed conuictu etiam, ac domo praestatissimi

iuuentis,

iuuenis, Io. Vincentij Pinelli: abstergo prorsus illā ex animo molestiā, quā discessus mihi tuus reliquerat, teque istic esse, ubi otio, libris, doctoribus abūdes, et eā, quae maxime ingeniū adiuuat, quā paene hic amiseras, animi tranquillitatē nō desideres, vehementer, gaudeo. De eprigrāmate, Sammarcus agit gratias: vt referat, nō expecto. cupedias tamē si habebo, ita nō contēnā, vt vos omnes amē. quid enim quisque praestiterit, non ignoro. Vale, & Pinello, Sammarco, Andreae Siluio, qui me olim diligere uidebatur, multam salutē. Romae. pridie Kal. Febr. MDLIIX.

CHRISTOPHORO BARONI. LOBCOVICZIO.

NIMIVM agis mecū liberaliter, cum tu mihi principis viri filius, homini priuatae fortunae, nullo meo prouocatus officio, tuā beneuolētiā spōte defers. quod ego beneficiū tanti facio, nihil vt anteponā. cum enim ita vitā instituerē; ut uirorū nobiliū amicitias expeterē: tum eā nobilitatē praecipue colui; quae licet aliquid extrinsecus assumat, maxime tamē a se ipsa pēdet, ac praesenti uirtute decoratur. quā tibi placere sentētiā video, & dare operā, vt, quod maxime probas, id maxime cōsequaris. itaq. sic velim tibi persuadeas, nihil omnino mihi vel carius esse posse, vel incūdius amicitia tua: nō eo solum nomine, quod illustris sis admodū loco natus, quod patrē habeas, qui Bohemiae cū sūma potestate praesit, qui oī honore, omniq. laude floreat: sed multo magis, quod & audio, & ex tuis lit-

*contemnam

teris conijcio defixũ te esse in praestantibus curis, & ea quaerere, unde verũ decus, vera nobilitas, emanat. ita fiet, ut quantum ad splẽdorẽ domesticũ sua uirtute addidit pater tuus, tantũ ipse ad paternũ decus, volũtate nunc similimus, uirtute aliquando praestantior, adiungas. Incũbe igitur, clarissime adolescens (iã enim, ne abs te in amore vincar, laborare me aequum est de gloria tua) incumbe, obsecro, & huc omnes neruos, omnẽ industriã confer, vt ornamenta referas in patriã, quae tua propriã sint, quaeque tibi nulla vmquã fortunae vis, nulla mutatio tẽporũ auferre possit. Quare cohortatio nec longior esse debet, cũ te tua sponte propensum satis esse ad omnẽ laudẽ intelligã; nec omittẽda tamẽ fuit cũ hoc apud te vellẽ relinquere, quando aliud praestare tua caussa uix possum, testimonium amoris, & obseruantiae erga te meae. Vale.

Romae. IV. non. Feb. M D L X I I X.

PETRO. MISCOVIO. 17

EX ijs rebus, quarũ memoria delector, nulla magis recreor, quã conscientia obseruãtiae erga te meae, & opinione amoris in me tui. inde fit, & optẽ tibi secundissima omnia, &, cum optata cõtingũt, vehementer gaudeã. quamquam quis non gaudeat, cum debita uirtuti praemia tribuuntur? cũ excellit honore auctoritate, opibus, qui excellit ingenio, industria, probitate? itaq. cum tibi Episcopatũ Plocensem esse demãdatũ cognouissem; gratulatus sum tibi primũ pro amicitia nostra, meoq. in te studio singulari: deinde benis artibus

quibus ex tua dignitate tantũ ornamenti,tantũ splendoris accessit.Hoc exemplo,quis fore iam dubitet,quin omnes non modo in Polonia tua, verum in longinquis etiã nationibus, quo tuorum meritorũ fama peruenerit,ad excellentẽ verae gloriae cupiditatẽ excitentur? equidẽ, cũ audio, quae partim ab alijs, partim a probo & prudente viro,tuarũm laudũ praecone, Metello Venturello assidue narrantur,ita cõmoueor, non equidẽ vt adspirem,quo peruenire non licet:(non enim me tibi vlla re confero) verũ vt in praestantibus doctrinarum studijs,vnde fluxit amplitudo tua, languere nullo modo possim. atque etiã adducor in illam spem, fore prorsus, vt excellentibus ingenijs, quibus abundat in primis patria tua,auctoritas, gratia, opesq. tuae pateãt, sic vt ad magnas res, magnopereq. expetendas, tuo potissimũ patrocinio nitãtur.ita nascetur ex uirtute virtus,& propagabũtur illa, quibus a turpi otio ad laudabilẽ industriã,ab iniuria ad aequitatẽ,a feritate & discidio,ad societatẽ,& cõuictũ humana vita conuertitur. cuius tãti boni vt auctor esse velis;iã.n. posse te,satis cõstat:ne rogãdus qdẽ es,cũ hoc a te tua dignitas,et anteactae vitae rõ quasi suo iure postulet. Vale.

Romae. Id. Feb. MDLXIIX.

FEDERICO. VIVALDO,
Neapolim. 18

MAGNVM humanitatis, magnũ amoris argumentũ,non solum ad me scribere,quem numquam, vt opinor,de facie noueris,verum etiã,quae tua sunt,om-

nia mihi perliberaliter offerre, ac polliceri, Ego, mi Vinalde, uolūtate sum cōtētus: cetera nō desidero. amari enim cupio: pdesse uero amicis malo, quā debere. itaq. licet amicitia nunc primū inter nos exoritur, tamē sic uelim existimes, quae res ad existimationē, aut ad commodum tuum pertinebūt, in ijs rebus me esse operā daturū, ut familiaribus tuis uetustate quidem, & opibus, officio tamen concedam nemini. nam, si, amantē non redamare, turpe est: multo magis eū, qui ingenio, doctrina, multis denique, ut audio, suauitatibus ingenij ita floret, ut eius amicitiā, qui recte sapiat, in rebus ualde expetendis numerandam putet. Quod ob eā caussam scribo, ut intelligas, cū tibi me gratias agere, tum gratulari mihi plurimū de beneuolentia tua: de qua si umquam cōmisero, ut aliquid mea culpa detrahatur, hominum me non putabo. Vale. Rō. XV. Kal. Mar. M D LXIIX.

PAVLLO . LVPO. 19

ETSI cum tuum erga me non mediocre studiū facile mihi antea cognitū, atq. perspectum, tum mea in te singularis beneuolētia postulare uidebatur, ut uiserem te quā creberrime, tertium iam mēsem difficili morbo laborantē: tamen id non feci, nō equidem obliuione tui quē fero in oculis ob egregios mores, optimamq. indolem; sed partim ualetudine, qua, propter nimis longam hierni tēporis intemperiem, incommodiore adhuc utor: partim ēt occupatione molestissima, qua ita distineor, ut pedē ex aedibus efferre perquam raro liceat. Quod reliquū fuit; quotiescumque uidi (uidi autem fere quotidie)

tidie) familiarem tuum, mei studiosissimũ, probum iuuenem, & eruditum, Iulium Iacobonium, cuius tu consuetudini, atq. cõsilijs, quidquid aut in litteris, aut ĩ moribus ad hãc diem profecisti, acceptũ referre solitus es; quã saepe de tuo statu quaesierim, quã solicitus de tua salute fuerim, optimus ipse testis est. quod utinã, quantũ doloris ex tuo periculo suscepi, tantũ opis ad te subleuandũ afferre potuissem. nae tu nunc, plane integer, & saluus, nullã pristinae ualetudinis partem desiderans, nobiscũ esses, vt interdum solebas, nosq. tuo lepore, tua uenustate, tu nostra consuetudine, nostra etiã, si qua est, hilaritate fruereris. quod tamẽ breui futurũ ita spero, ut ualde tibi primũ, deinde etiam nobis gratuler. nõ enim dubito, quin statim repetas ea studia, quae nõ uulgari cũ laude tractabas; quaeq. te (libet enim augurari, quod opto) ad summas opes, summamq. dignitatẽ, fauẽte praesertim, atque adiuuante patrono omniũ bonarũ artiũ, omni uirtute praedito, Cardinali Alciato, aliquando extollent. nihil est enim, ut exẽplis, & antiquis, & recẽtibus erudiamur, quod hominũ studia ad utilitates nostras magis alliciat, quã uirtus: nihil magis & humana nobis omnia subijcit, & aditũ ad caelestia patefacit. Quare, cũ tibi nec ĩstrumẽta naturae desint, quorũ expertes multi, optima uoluntate, studio flagrãti, nihil tamen uel mediocri laude dignũ praestare potuerũt; neque uero ex ijs rebus ullam requiras, quae si absint, praeclarae saepe cursus impeditur industriae: debes animũ in spem optimã erigere, omniq. cura ad recuperandã ualetudinẽ incumbere. medicos habes, qui locũ in ciuitate principẽ obtinent: mater assidet aegro-

to, curat, exsequitur omnia: amicorum nec salutatio-nes, nec officia desũt: haec speramus fore salutaria: sed, mihi crede, medicina praestantior in te ipso, idest in cõ-stantia, prudentia, temperantia tua, reposita est. Consu-le igitur, quantũ potes, & saluti, & gloriae, & parentis etiam vitae: quam filij iacentis adspectus exanimat: amicis vero tuis, maerore adempto, veterẽ iucunditatẽ aliquando restitue. Quod si, expertus omnia remedia, placere Deo senseris, vt haec humana relinquas; quae quam caduca sint, quam numquam firma, quã saepe exitiosa, profecto vides; agnosce tuam felicitatem, ad eamq. propera laetissimo animo, relictis erroribus, qui-bus ij, qui hac diutius compage corporis includuntur, falsa rerum inanium specie decepti, ita saepe implican-tur, vt numquam ad veri boni cognitionem perueniãt. nos quidem, qui, te isto vexari morbo, patimur iniquissi-me, ijdem, si contigerit, vt in ista aetate, istis moribus, ista mente, nondum terrena cõtagione deprauatus, aut mortiferi criminis labe pollutus, hanc miserrimam vi-tam cum illa bonis omnibus circumfluente permutes; laetabimur & exitu optato molestiarum tuarum, & initio beatae vitae, ad quam adspirare paucissimis li-cet. Vale. XIII. Kal. Maij. M.D LXIIX.

AVGVSTINO . ANGELELLO,
Fabrianum. 20

N I S I *tibi, quae nunc meae vitae ratio sit, qui-busq. curis, & negotijs distinear, satis cognitum crede-rem;*

rem: sane afficerer magna molestia, quod tibi, viro optimo, atque in primis erudito, praeterea, quod res ipsa declarat, mei amantissimo, deesse videretur officium meũ. sed profecto si me putas ab ineunte aetate ijs artibus, ac studijs non mediocriter esse delectatum, quibus ad humanitatem animus excolitur: aequiorem te mihi esse oportet, nec suspicari, quia rarius ad te scribam, non video me tibi, quas debeo, gratias, habere, nec diligere, & amplecti diligentiam, industriamq. tuam, quam, quotidie locas in antiquitate colligenda: cuius ego maiorem officij partem libenter acceptã refero beneuolentiae erga me tuae. Nec tamen superuacaneã operã suscipias, cum praesertim otio non abundes: hoc velim scias, omnes me cum veteres, tum etiam proxime Auximi effossas inscriptiones, in quibus hae quoque duae sunt, quas ad me misisti, ante duos menses accepisse a Io. Francisco Gallo, ciue Auximate: &, quod tu scripsisti, F. POLLVCI ille, LI. POLLVCI. quod tu, TVRCIVS. C. F. ille TVRCIVS. C. F. S. quod Sergiae tribus nomen fortasse fuit. nam & infra video, C. F. SER. nisi si, SER. N. idest Seruij nepos, legendum. quod vt diligenter inspicias, mihiq. significes, valde rogo. Filius abest, Venetias anno superiore cum matre negotij caussa profectus. Vale.

Romae. nonis Apr. M D LXIIX.

IACOBO. FALCONIO, Pisas. 21

ETSI tuis litteris magnopere delector, in quibus & amorē erga me singularem, & ingenij tui praestantiam facile perspicio: & tamen, ut hoc nostrae necessitudinis officium persoluas, auocari a studijs tuis, aut etiam ab amicorum sermonibus, minime uelim. scis meam consuetudinem. neminem diligo, quem non probem: quem porro coepi diligere, tantum abest, ut exigam ab eo plus, quam praestare possit, ut etiam, si quid peccauerit, remittam. quis enim est, qui leges amicitiae perpetuo seruet? quamquam te quidem ab hoc numero non minus uere, quam libenter, segrego. noui tuā constantiā, noui curam, atque industriam, in quacumque re amor eluceat. quae quo rariora sunt, eo magis hic te desidero: nec desideriū ferrem, nisi cogitarem, eo te consilio discessisse, ut auctus uirtute ad nos redeas. quod ut assequaris, ita cupio, ut parenti tuo cōcedam, praeterea nemini. Ioannem Riccium Politianum, illustri iam uirtute adolescentem, qui aliquando mecum in tuis aedibus, inuitatu parentis tui, uiri optimi, cenatus est, audio Pisas breui, studiorum caussa, uenturum. eum uelim roges, ut me diligat, quando ego singulari sum in illum beneuolentia, sic, ut te aemulum uix patiar. Salutabis meo nomine exquisitae doctrinae uirum, poetam summum, Petrum Angelium Bargaeum, qui Latinam, & Graecam linguam istic publico

blico munere maxima sua cum laude profitetur. Vale. Romae, X. Kal. Iun. M D LXIIX.

IO. ANTONIO. VVLPIO. 22

VIX credas, quam me delectauerint inscriptiones a te missae: non solũ, quia disertae, ac perelegãtes; uerũ etiã, quia gratiae ineundae ab amplissimo uiro, singulari uirtute ornato, Thoma Altimaro, oblatã occasionẽ auidissime sum complexus. nã, quod inde natum est argumentũ epistolae tuae, ita scriptae, ut summum ingenium, summum etiã erga me amorem ostendat: hoc ipsum apud me quanti esse putas? equidẽ, si qua est huius uitae felicitas, maiorẽ eius partem in hominũ eruditione, & probitate excellentiũ, idest tui similiũ, amicitia constituo. Quare cum tibi maximas ago gratias, q̃d ad me scripseris, quodq. mihi haud paullo plus, quã agnoscere debeã, tribuere uidearis, quippe cum ea referas ad iudiciũ meum, quorum ego te, si arbitrij mei res esset, Aristarchũ libenter statuerem: tum uero sic uelim existimes, si quis est, qui tuae laudi faueat, qui tuã praestãtẽ doctrinã in ore habeat, qui deniq. tua caussa summa omnia & cupiat, et curet, eũ esse me, daturũq. operã, ut animum aliquando res ipsa declaret. De inscriptionibus indicaui Sãctae Seuerinae Archiepiscopo, quas probarem maxime: nullam tamen, ut uere dicam, improbare audeo; cum aliquid in unaquaque uideam excellere. Vale, & Altimaro salutem a me plurimam. Romae. Kal. Iun. M D LXIIX.

VICEN-

VINCENTIO. RICCIO,

A. S. P. E. 23

MITTO, quae petis, omnia, praeter vnam Petrarchae paginam: quam ego, primũ a pueris nostris, deinde a me ipso diligentissime quaesitam, ne inter fragmenta quidẽ reperire potui. Atticanis epistolis etsi adhuc mihi opus erat, tamẽ quãdo ita vis, & ego tibi tua petenti neque negare possum, neque volo, remitto tibi eas per eũdẽ tabellariũ, qui has litteras ad te perferet. Mihi quidẽ animus iste tuus gratissimus semper erit. uerumtamen, mi Vincenti, si curabis, ut mihi de eodem volumine in aliquot dies cõmodare possis, impones operi praeclaro velut artifex egregius vltimam manũ. nã ego non nisi libros quinque cum meo libro contuleram, reliquam partem vt absoluere aliquando possim, non petam à te pluribus verbis, ne videar beneuolentiae tuae diffidere. Vides cupiditatẽ nostrã. Tu statues in hac re, qđ sit ex fide tua primũ, deinde ẽt ex voluntate mea. Ego te, & Peregrinum nostrũ, & Hieronymũ etiam in oculis fero. Venetijs. V I I. Kal. Iun.

EIDEM, 24

HENDECASYLLABVM carmen quo nos iã amice salutasti, multis caussis legi perlibẽter. primũ, quod tuum erat, deinde, quod elegans, & ornatũ,

postremo,

postremo, quod in illo mihi significabas memoriã tuam nostrae necessitudinis, & beneuolentiae. itaque nõ possum non tibi vehementer gratulari, mihiq. plurimũ gaudere; tibi, qui tã egregie bonis in litteris profeceris; mihi, qui talem, ac tam amabilẽ nactus sim amicũ. Deus igitur faxit, vt in hac animorũ coniunctione ad extremũ vsque vitae cursum perseueremus, et, quae summi amoris vterque fundamenta iecimus, ea non solũ cõfirmemus, uerum etiã augeamus. sic enim habeto, qui propter egregias animi, ingenijq. tui suauitates uehemẽter te diligant, esse quamplurimos; qui mihi sint in te amãdo pares, esse vel paucos, vel fortasse neminẽ. Sed haec satis. Illud curabis, vt erudito iuueni, Cornelio Diuo, salutem meis verbis annũcies plurimam. Bene Vale. M D XXXI. pridie non. Sext.

EIDEM. 25

VIDE, quanti mihi sis, quantumq. te diligam: vbi primũ ex balneis reuerti, e uestigio ad scribendum conuolaui. quod ideo ad te scribo, quia nõ eius generis meae litterae sunt, vt ex illis aliquid possis cognoscere, quod aut nostra intersit, aut te scire necesse sit. vnũ est illud, quod velim, te intelligere, nobis Dei beneficio pristinã salutẽ si non penitus, certe magna ex parte restitutam. De meis studijs, propter diuturnã valetudinis infirmitatẽ, prope iam actum uidetur. ego tamẽ, ut spero, quidquid omissum est temporis, breui resarciam. Tu quid pepereris, quid parias, uehementer scire cupio. non enim

is

is es, qui patiaris tuum ingenium longo otio torpescere. idq. cum praestas, non modo tibi utilitatem cum laude quaeris, sed etiam tuis omnibus, & amicis, & propinquis, laetitiam atque gaudium affers. Bene Vale.
M D XXXI. XV. Kal. Sept.

EIDEM. 26

LEGI tuas litteras, perbreues quidem illas, sed tamen ualde mihi gratas. Laetaris, quod cõualuerim; ego contra, quod te reppererim tam belle ualentem. De Cornelio quod scribis, nõ legi semel, sed bis & saepius. habeo enim illum conuenire. tu si libebit, eris mihi comes in homine uisendo.
M D XXXI. XII. Kal. Sept.

EIDEM. 27

MVLTIS, & ijs quidem maximis argumentis declaras mihi in dies tuum erga me amorem nõ confirmari solum, sed etiam augeri uehementer. Quod enim tam ex animo delectaris nostra cõsuetudine, quod tam frequenter nos visis, quod tã crebro litteras mittis, cui dubium esse possit, hoc ex nimia quadã in me beneuolentia proficisci? Quare ferreus omnino sim, & humanitatis penitus expers, nisi te ualde amem, & obseruem, qui nos, nullo nostro erga te merito, & ames, & beneficijs ita tibi obstrĩgas, ut unde pares referamus gratias,

nullus iã relinquatur locus. Gratae igitur tuae litterae, eoq. magis, quod intellexi te Patauium cogitare; unde ſperẽ te pro ſingulari tua prudentia, & in bonas artes propenſione, ampliſsimam & famam, & celebritatẽ nominis ad tuos relaturum. Quod autẽ ad Graecas litteras animũ appuleris, hoc tuum conſilium & probo uehementer, & feliciter Deũ Opt. Max. fortunae uolo. crede enim mihi, nihil poteras praeclarius cogitare, quam cũ Latinis Graeca coniungere. Sed quoniam noſtram epiſtolam, ſi longior exſtitiſſet, futuram tibi gratiorem ſignificas: ſic habeto, mi Vincenti, nos prolixius ad te nos ſcribere, quòd neque prolixiores epiſtolas, q. bus cõfirmetur, amicitia noſtra uidetur deſiderare, neque mehercule ualde eſt, quod ſcribã, quod aut noſtra interſit, aut te ſcire oporteat. Niſi fortaſſe uelis me ſcribere, in Italiã Gallos aduẽtare, & Venetijs uiſam eſſe cometam Sextili mẽſe, & ſimilia, quae minime te fugiunt. Quod ſi uiderim te longitudine capi, dũmodo tibi ſatisfaciam, inanes potius, quam nullas, ad te litteras dabo. Vale. pridie Idus Sept. M D XXXI.

EIDEM. 28

ET litteras, & libellum accepi, de quibus tibi gratias ago. neque uero mihi erat ignota diligentia tua, quam antea nobis, cum Venetijs uiueres, ideſt cum in humaniora ſtudia mecum incumberes, multis quidem argumentis declaraueras. Peregrinus, & ceteri communes amici ſalutabuntur a me diligenter, ubi primum

mum eos offendã. Tu fac existimes, nihil esse, quod ab homine amicissimo proficisci possit, quod ego nõ velim te a nobis exspectare. fecit humanitas tua, quã mihi Patauij tã egregie significasti, ut ad antiquũ amorẽ erga te meũ addiderim etiã cumulũ quendã beneuolẽtiae prope singularẽ. amaui enim semper, & amo voluntatẽ hominum, quae mihi rerum omnium antiquissima est. itaque, cõtubernalibus tuis, & lectissimis uiris, Augustino, Bartholomeo, & Ioanni cũ salutem dixeris, addes etiam, omne meum studium, & officiũ ijs paratũ esse, ac semper fore. quod ut aliquando tu cum illis experiare, dabo operam, quantũ erit in me situ. Paullus Papiensis per me uobis omnibus salutem adscribi uoluit, seq. constanter asserit perpetuo comitati uestrae deuinctũ in primis fore. Si Bonamicus redierit, si mihi significabis, gratissimum feceris. Vale.

Venetijs. Id. Sept. M D X X X I.

erit in me situm.

EIDEM. 29

POSTQVAM mihi renunciatum est, te Patauium, adipiscendae philosophiae gratia, cõcessisse, plurimũ sane uoluptatis animo cepi, & hoc tuum consilium etiam atque etiam tacitus mecũ ipse laudaui. facit enim amor erga te meus, vt existimẽ, quidquid tibi conducat, id mihi etiam expedire. atque tu, cũ in tãta hominum luce, in tanta doctissimorum virorũ frequentia viuas, nõ dubito, quin bonarum omnium disciplinarum, & laudatarum artium cognitionem breui sis cõse-

secuturus: noui ego ingenium tuũ: noui impetus ad laudẽ. itaque non adhortabor te ad eas artes quibus ab ipsa pueritia deditus semper maxime fuisti. quid sit ante acta aetate tua dignũ, qui te mores, quod institutũ vitae deceat, tu uidebis. Ego illud tantũ tibi ante oculos ponam, ut cogites, in ea te urbe nunc agere, quae liberalium omnium doctrinarum hodie ueluti domicilium habeatur, & a qua inanem quemquam redire, turpissimum sit. atque hoc satis esse arbitror ad excitandum te ad honestas disciplinas. quamquam ne hoc quidem ideo tibi propono, quod voluntati, aut prudentiae tuae diffidam, sed ut potius amori erga te meo, qui me ad scribendum impulit, satisfaciã. quod tu cũ legeris, eo uelim accipias animo, quo nos & cogitauimus, & scripsimus. Cornelium Diuum, Peregrinũ Benzonum, Nicolaum Sonicam, & Hieronymum Ricciũ Muranensem, communes amicos, meo nomine si salutabis, erit mihi uehementer gratum. Tu fac ualeas, & me ut instituisti, diligas. M D X X X I.

EPISTO

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. NONVS

NICOLAO. CAETANO CARDINALI. I

GO uero fratris tui, Principis optimi, filios, praestanti ingenio adolescentes, & libenter sum complexus; &, perfecta singulari probitate, atque ad bonas artes propensione, quotidie magis utrumque diligo. Sed, ut, illorum praeclara ad uirtutē indole, pro mea erga familiā uestrā peruetere, perpetuaq. obseruantia, uehemēter laetor: sic, ad excolenda eorū ingenia quod attinet, nec mihi uacui tēporis esse quantum res exigit, nec facultatē, quae uoluntatē aequare possit, non mediocriter angor. quamquā illis, ut uideo, quae aliunde petuntur, intra domesticos parietes abūde omnia suppetunt. ut enim reliqua omittā, cum in tuam uitam intuētur, cum tuos mores, tua instituta, tua studia, contēplātur, nullam praeterea disciplinā, nullius uocem, aut praecepta desiderant. uerumtamē si quādo acciderit, ut ab ijs occupationibus, quarū cōcursu paene obruor, respirare liceat, deesse uestrae cupiditati non patiar industriam meam. quod ut enitar, hortātur quidē multa, nihil tamē magis, quā epistola tua, quae me cū sermonis elegātia, tū significatione amoris, & iudicij de me tui

x puto legend: et perspecta et

sic

sic affecit, vt nihil vmquam senserim iucundius. Vale. X. Kal. Apr. M D LXIX.

PAVLLO. MANVTIO, S. P. D. 2

SVPERIORIBVS proximis diebus sumpsi mihi quiddam nō alienum, vt arbitror, ab officio meo, neque tibi aduersum, cū optimo amico tuiq. amantissimo, quae te ratio impulisset, vt de optimo Imperatore Maximiliano, Domino meo, vere recteq. cogitata, & ad Sambucum nostrum perscripta, ex libro epistolarū tuarum tolleres, & bene culta euerteres, exquirere non dubitaui. Magnum enim atque graue aliquid fuisse, quod te ipsum quasi ad cuius laudes amplificādas illa, quae diuulgaueras, pertinebant, inuerterit, statuebam, & quin hoc cum iniuria, quae capiti Reip. Christianae fieret coniunctum esset, dubitare non poteram. Itaque cum te, propter excellentem omnium liberalium doctrinarum cognitionem, animo meo egregie carum habeā, & tibi aliquid a maleuolis instillatum, quominus in recta sententia maneres, putem, erigere te, atque confirmare rursum meis litteris volui. Spero autem, ac potius cōfido, te pro singulari tua humanitate, et probitate in optimā hoc accepturum partem, ac maiorem mihi, cui Caesar intime est notus, fidem habiturum, quam hominibus Imperatoris opt. & inuictiss. tuisq. laudibus inimicis, meq. dubitatione, & cura, quam ista mutatione, cuius nulla uera ratio excogitari potest, nobis iniecisti, leuaturum. Id vt facias, & hanc meam curiositatem

sitatem (licet hoc nomen in uitio ponatur) ab omni maleuolentia disiunctissimā, ac potius cum summa erga te beneuolētia, fideque quam integerrimā Caesareae Maiestati quoad vixero praestabo, coniunctā esse tibi persuadeas, in maiorem modum peto. Bene Vale. Viennae. ex aula Caesarea. IX Kal. Iun. MDLXIX.

Ioannes Crato a Crafftheim,
S. Caes. Maiest. Cons. & Medicus intimus.

IOANNI. CRATONI,
Viennam. 3

SI quis est, uir praestantissime, qui cōstantia delectetur; &, quam semel cōsilij uiam ac rationem est ingressus, in ea libenter pergat, is ego sum, et eum esse me nō mediocriter gaudeo. sed, ut te non fugit, singulari doctrina ac sapientia uirū, in hominum uoluntatibus nihil esse perpetuum necesse est: nec uidetur in aliquam culpā incidere, aut male de se ipso consulere, si quis ita uitā instituit, ut eius consilia ratio temporum moderetur, ac regat. Ego olim in illa mea ad Sambucū epistola, quid cogitarem, declarandū putaui. nam, etsi de studijs meis humiliter admodum sentirē, nec satis fore sperarem, ut ex ingenio meo quidquā depromerem, quod si ad Maximilianum, Regem tunc Romanorum inclytum, nunc Imperatorem, mitteretur, aditum mihi ad eius beneuolentiā patefaceret: suasu tamen amicorum, assiduisq. sermonibus, in eam mentem impellebar, ut

maximo Principi, erga liberales oẽs disciplinas egregio animo, notã esse cuperem industriam meam. nunc mutata mea ratio est. Romã euocatus a Pontifice, sic impedior negotijs, sic a studijs auellor, vt quae de litteris nostris opinio fuit, si modo vllã vmquã fuit, ea nihil dignum, in summa temporis inopia, praestari a me posse confidã, porro quod pollicebar, cum posse perfici sperabã, id, spe sublata, cur pollicear, non video. nisi si, quod a mea non solũ natura, verum etiam consuetudine, semper absuit, eos imitari velim, qui maiorẽ ex inani quadã ostentatione, quam ex ipsa veritate, voluptatem capiunt. Nã quod vereri te ostendis, ne maleuolorum opera, & artificio factum sit, vt pristina sententia discederẽ, patere, obsecro, persuaderi tibi primum, id quod res est, mutationem fecisse me voluntatis, non iudicij: deinde, illa ipsa mutatione voluntatis, quam nulla temeritas attulit, sed ab initio necessitas expressit, nihil animo meo molestius, nihil acerbius accidere potuiße. quid enim? an ego ita hebeti sum ingenio, vt, quibus virtutibus tanta Maiestas ornata sit, non intelligam; vel ita improbo, vt, quae laudes tãtis virtutibus debeantur, non confitear? istam calumniã, opinor, neque qui studia mea, neq. qui mores nouerit, in me cõferet. In quo tamẽ, ut ingenue fatear, est quod me mordeat. qui enim alios, homo minime fallax, ex ingenio meo antea metiebar, nunc demũ, quasi admonitus officio litterarũ tuarum, incipio suspicari, posse aliquẽ, quod a me ratione, ut arbitror, optima factũ est, id, aut ignoratione consilij mei, aut suae fortaße naturae, uitio, deteriorẽ in partem interpretari. neque, huic

malo quae mederi ratio queat, diſpicio, nec poſſum, in optima animi conſcientia, non aliquam tamen ex aliena ſuſpicione moleſtiam trahere. Tibi quidem, Crato optime, cum & me verbis exquiſitis in epiſtola tua elegantiſſima, ac plane omnium, quas adhuc legerim, prudentiſſima, laudaueris, et ea ſimul ſcripſeris, quae profecto, niſi me valde diligeres, & niſi de mea exiſtimatione ac laude laborares, tibi numquam in mentem venire potuiſſent, quas gratias debeam, facile video: quas agere poſſim, non reperio. quod tamen in me eſt, vt meritum tuum perpetua memoria colam, & ſingulari te ipſum amore complectar, quod virtuti quoque tuae, omnibus notisſimae, libẽter tribuo, id ſi omittam, nefario me ſcelere deuinctum putabo. Vale Romae, Idibus Sept. M D LXIX.

EIDEM, Viennam. 4

ET ſerius, quam tu fortaſſe exſpectabas, & breuius omnino, quam vterque noſtrum vellet, ad te ſcribo. id accidit valetudinis incommodo, non obliuione tui ad quem quotidie mentem refero, & ea ſane voluptate, qua maior eſſe nulla posſit. quod ſi corporibus animi mederẽtur: facile ſanaret hunc morbũ, quo quinctum iam menſem laboro, iucundisſima recordatio humanitatis, & beneuolẽtiae erga me tuae. alleuari tamẽ videor, dũ de te cogito, tecumq. quaſi loquor. calores exſpecto, valetudini meae ſemper vtiles. nã hiems, & veris inconſtantia, cum hiemali prope frigore, male me

vehe-

vehementer habuit. Si valebo, exspecta epistolam bene longam. interim ama me, vt facis. Vale. Romae. Kal. Maij. MDLXX.

LABORABAM eodem, quo antea, morbo, et quidem aliquanto etiam grauius. ita Dei uoluntas fert. nec satis constat inter medicos, qui sit exitus futurus: meus animus, ut ingenue tibi fatear, aberrat a bona spe, quippe aetate ingrauescente, ualetudine perimbecilla, morbo plurimorum mensium. Te rogo pro nostra necessitudine, si quid mihi acciderit humanitus, filium meum Aldum, qui uiuit Venetijs, tuis officijs, tuaq. humanitate complectaris. Ego, si diutius uita fruar, nullum, mihi crede, erga te amicissimi, atque obseruantissimi hominis officium praetermittam. Haec quoque aliena manu: nam meae uim penitus omnem ademit morbus. uide, qui sim, mi Crato. Vale, & posthac Venetias, quo me breui conferre cogito ad oratorem uestrum litteras mittes. is mihi eas reddendas curabit, &, quamquam fieri potest, vt inde me Patauium, ualetudinis curandae gratia, conferam, tamen discedens mandabo meis, ut litteras mihi tuas eo mittant.

EIDEM, Viennam. 5

NVNC demum exoriri mihi videor, & quasi post multam noctem lucem adipisci, reuersus post annos decem in patriam ab vrbe Roma, vnde me, laborem nullum pro publica re, communiq. commodo recusantem, grauis morbus ac diuturnus extrusit. Gratu-

lantur amici, amplexantur, laetitiā oculis, vultu, sermone declarāt. Hoc mihi iucundissimum est: sed, in hac iucunditate angor saepe intimis sensibus, dū recordor, quid iacturae, quādiu Romae uixi studia mea fecerint: de quibus, quamquam intelligo non eū, esse me, qui magna praestare possim, uerumtamen minima fortasse nō erat exspectatio. Ire inquies, nō oportuit. Certe, si diuinare licuisset. verū, si res adhuc integra ponatur, eundi consilium qui reprehendat, fortasse nemo sit. Laborabam domesticis incommodis, fratrum meorum culpa: nec spes erat emergendi, nisi noua consilia caperentur. Vocabar a Pōtifice Max. quo nihil uideri poterat honorificētius: fructū autē quis non exspectaret? Cohortabantur amplissimi uiri, quorū erga me singularem beneuolentiā multis rebus antea perspexeram. laeta denique, copiosa, ampla ab omnibus omnia promittebātur. quid agerem? credidi, & speraui: vt fere sumus omnes homines hoc ingenio, vt ea, quae cupimus, libēter quoque speremus. quamquā hoc leuius, quod spem fefellerit euentus: non tā enim abundare, quam nō egere, gratū est: illud per quam graue, quod perpeti saepe multa sum coactus, indecora prorsus, indignaq. studijs nostris, aetate nostra, existimatione ante parta. In quo tamē occurrit ea consolatio, quod, in illo vitae durissimo genere, multa ferendo, multa simul didici, quae profecto me numquam neque libri, neque vlla doctrina, neque dies ipsa docere potuisset. Nūc, singulari diuino munere patriā adepti, redibimus ad illa praeclara studia, vnde discedere nō oportuit; omniq. prorsus cura uacui, nullo cuiusquā imperio, exclusis etiam, si licebit, interpellatoribus;

ribus;

ribus;si nõ licebit,rure abditi,salubri aliquo,et amoeno loco, fruemur,liberrimo otio, litterulis nostris; operamq.dabimus,quantũ in nobis erit,vt,quod amissum est antea temporis,non id quidem totum, (qui enim fieri potest?) nonnulla tamen ex parte sarciatur, & aliquem adhuc ex industria nostra fructum posteritas capiat. Valetudine modo vtamur cõmoda,qua nunc omnino caremus,erepta laboribus illis,animiq.curis,quae nimium omnino graues,nimium diuturnae fuerunt. Febris discessit post nouem tandem mẽses:sed inedia,morbo,maerore,ad horribilem prope maciẽ redacti sumus: quodq.miserius etiam est,aluum purgare, nisi accedãt extrinsecus adiumẽta,numquam licet. Huic ariditati asininũ lac prodesse in primis posse, neq. huic remedio vllum praestare,inter omnes medicos conuenit. In cibo sicca omnia damnãt,humida probãt, praesertim quae facilia sint ad concoquendũ. Pono magnam spem in eorũ consilijs, maiorem tamen in animi tranquillitate, in adspectu meorũ,in caeli patrij salubritate. denique ad omnipotẽtem Deum omnia refero. quidquid acciderit, eius voluntati libenter acquiescam. Haec de statu nostro: vtinã quotidie laetiora. quod futurum spero, & sane tua quoque caussa cupio. necesse est enim, quem valde ames, (sic enim mihi iam persuasi) de eo valde te sollicitum esse. Ad illam superiorem epistolam, Romae scriptã pluribus uerbis, exspecto, quid respõdeas. Vale.

Venetijs X Kal. Nou. MDLXX.

BOTVITO NERICIO, Senas. 6

VELLEM, vt, quam libenter eos homines cōplector, quorū in sermone, & in moribus aliqua signa uirtutis, & integritatis elucent, tā saepe accideret, ut eos colere officijs, ornare uerbis, aliqua demū uel tueri, uel augere facultate possem. ꝑfecto animus meus, cui multis rebus fortuna defuit, & tibi, & alijs tui similibus lōge pateret illustrius. hanc tu fortasse uoluntatem meā, nullo quidē adhuc insigni merito declaratam, spectas, cū mihi gratias agis, quod te, cum Romae esses, humaniter acceperim, & in summa mea occupatione, numquam tamen aditu, numquā sermone excluserim. quae tu ꝓ tua bonitate magni beneficij loco ducis, ego, si quis ea praestet, non tā laudādum, quam, si omittat, uituperandū puto. Quod uero de scriptis meis ita sentis, ut ea cū uehementer ipse probes, tum a tua sententia non discrepare cōe iudicium dicas: istam quidē opinionē tanti aestimo, quāti aestimari debet ea laus, quam, eruditorū ac sapiētium uirorum consensu, & approbatione nixā, inuidia aut maleuolentia labefactare non queat. uerumtamē, qui me probe norim, uereri saepe cogor, ne te quidē amor, multos fortasse fallat auctoritas tua. ac, si me audies, cui debes in ea re, quae ad me ipsum ꝑtinet, obsequi nō inuitus, parumper moderabere posthac iudicium de me tuum: ne, dum existimationi meae nimium studes, tuā in discrimen adducas. Sunt.n. quaedam pe-

stes hominũ, quibus aliena laus ita molesta est, ut, quid quid aliis addatur, sibi detractum putent, & omnẽ detrahendi obtrectãdi'ue locum sic arripiãt, ut ex aliena ignominia sibi laudem quaerere uideãtur. De mutatione illa, quã feci in epistola ad Sambucum, & prudenter, & amanter iudicas. scripsi, cum impedimẽto nihil fore uidebatur, quo minus id, quod cogitabã, ad exitum perducerẽ, induxi, cum propter assidua negotia studijs meis ita diffiderem, quasi nihil ne mediocriter quidem eruditis auribus, non modo Imperatore Maximiliano dignum, afferre iam possent. utriusque consilij caussam ad Cratonem perscripsi. spero fore, ut meum factum, quo parum aequis animis nonnullos iudicare, litterae tuae significant, uir optimus ac prudentissimus non improbet. quod si euenerit, tanti hominis auctoritate sustentatus, non equidem dicam, quid alij sentiant, non laborabo, sed certe multo minus, cum praesertim te quoque, florentem ingenij, probitatis, doctrinae fama, tui iudicij testimonio mihi non defuturum intelligam. Vale. Romae. XIIX. Kal. Oct. MDLXIX.

AVGVSTINO. ANGELELLO, Fabrianum. 7

NEC filius adest, profectus Venetias cum matre ante aliquot dies: nec mihi a grauioribus curis tantum spatij relinquitur, ut binis tuis litteris pluribus uerbis respondere possim. hoc tantum habeto, delectari me uehementer diligentia tua, qua te uti uideo tum in describenda, tum in mittenda ad nos antiquitate. gratias agerem,

agerem, si hoc uno contentus officio essem, aut hoc a te crederem exspectari. In Orthographiae libro, cũ rursus edetur, aut in eo, qui apparatur, veterũ Inscriptionũ, carere te tua laude non patiar. ita nostra consuetudo fert: ita postulat, & amor in nos tuus. Reliqua, cum uacabimus, si modo id assequemur umquam: quod sane non tam nostra, quam aliorum caussa cupimus. Vale. Romae. VII. Id. Maij. M D LXVII.

EIDEM, Fabrianum. 8

DE inscriptionibus ad me missis, noli exspectare dum tibi gratias agam. nam neque id patitur amicitia nostra; & officium tuum, saepius iteratum, gratiarum actionem requirere iam non videtur. Quod ad meos Cõmentarios attinet, velim hanc moram aequo animo feras. quotidie enim aliquid additur, aut mutatur. ita, si quam facit in tempora iacturam eam tibi resarciam. equidem istam amo cupiditatem scriptorum meorum: in qua te socios habere multos intelligo. utinam otium contingat, ut eam explere aliquando possim. Vale. Romae. IV. non. Sept. M D LXVII.

EIDEM, Fabrianum. 9

PVTO te ab Onuphrio Gilio, tui amantissimo, certiorem non semel esse factũ inualetudinis meae; qua nonum iã mẽsem ita laboro, ut neque ratione uictus, neq. ullo remedij genere adhuc quidem alleuari potuerim.

itaque

itaque misere iaceo, spe iã destitutus omni, praeter eã, quam in caeli mutatione multi ponẽdam arbitrantur. quorũ ego libenter accedo sententiae. exire propter nimios calores nondum licuit. Sed ego exeundi consilium ita cepi, vt Vrbẽ plane relinquam, & ad patrios lares, et dulcia incunabula remigrem. in quo Pontifex, ut est insigni praeditus humanitate, facilẽ, perbenignumq. se praebuit. Si quaeris, laetior, an tristior discedam: nõ facile dixerim. ita multa occurrunt, quae animũ ac volũtatẽ huc illuc distrahãt. propensior tamẽ in hanc partem sum, vt post annos decem, aetate ingrauescẽte, vrgẽte praesertim difficili morbo, ad patriae complexum recurram: cuius adspectus, non dubito, quin mihi amissam molestissimis curis hilaritatẽ restituat. quã si quis afflictae ualetudini haud paullo magis, quã oriẽtalia quaeuis pharmaca, prodesse dixerit, opinor nõ errabit. Eamus igitur dijs bene iuuãtibus, et redeamus aliquãdo ad illa studia, vnde discedere piaculũ fuit. quod vtinam per ualetudinem liceat. nã per negotia certe licebit. ita res meas cõstitui: ita, quae dissipata erant in domesticis rationibus, collegi, atque cõtraxi: ita denique, quod accipi quasi dictũ arroganter nolim, humana omnia propemodũ coepi contemnere. De discessu igitur fixum consilium est: de die nondum statui: sed, ut hiemales imbres, tẽpestatesq. uitentur, ante Kal. Oct. cogitamus. Onuphrius hic remanet, meo sane cum dolore: non solum enim eius opera utebar in studijs, uerũ etiam cõuictu, sermone, probitate, ingenio ita fruebar, ut hãc iacturam sarcire me posse uix umquam putem. non deerũt omnino, quibus utar: sed, praeter operam, alia desidero.

dero.hoc adolescente nihil aptius ad naturam meã. Te, mi Augustine, quamquam longe disiunctus, tamen prorsus non carebo. quae enim tua est humanitas, qui tuus in me amor, scribes interdum ad me. ego autem, licet otium & litteras, si ualebo, ita amplecti cogitem, ut diuelli me nõ facile patiar, tamen a te, viro optimo, nostri, quod facile perspexerim, cupidissimo, atq. amãtissimo, nõ cõmittam, ut in hoc genere prorsus requiri possit officium meum. Vale. Kal. Sept. M D LXX.

HERCVLI. CIOFANO, Sulmonem. 10

NON possum non amare uehementer industriam tuam, qua te uti uideo in emendando gentili tuo, poeta summo. perge, ut coepisti: nã & gloriae tuae consules, & alios ad eandem laudẽ excitabis. Victor ad Aemenios a[illegible] ridet, quam, Victor Iolciacos: accedente praesertim an[illegible]tiqui libri testimonio. Regius autem, inania captans, ue[illegible]itatem quaerebat in tenebris. Tu longe certiora sequeris, itaque tibi libenter assentior. Vale. Romae, XIII. K[illegible]al. Apr. M D LXIX.

EIDEM, Sulmonem. 11

INSCRIPTIONES illae nihil habent, quod oblectationẽ aut doctrinam legẽtibus afferre possit. quod si similes occurrerunt, inanẽ laborem suscipere te nolo. De Ouidii loco, ad tuam sententiam opinionem meam adscribas, licet. Regius ille saepe allucinatus. tu si pges,

vt coepisti, poetam ingeniosum, ciuem tuum, a mendarum labe, non mediocri tua cum laude, vindicabis. Vale. Romae. Pridie Kal. Sext. M D LXIX.

M. ANTONIO. CIOFANO, Sulmonem. 12

EXCVSAREM tibi tarditatem litterarum mearũ, nisi Hercules frater tuus, quae meae vitae ratio sit, quã assiduis quã varijs impedita negotijs, optimus testis esset, atq. ego illi, cum me rogaret, vt aliquid tibi rescriberẽ, deesse mihi dixerã nõ modo otium, sed etiã argumentum. nã de paracleto, sane mirabar non probari tibi sententiã parẽtis mei, praesertim quae rationibus optimis niteretur. cetera vero in tuis litteris erãt eiusmodi, vt a te nõ negotij, sed animi caussa scripta uiderẽtur. quod si mihi haec imposita condicio sit, ut eorũ omnium, qui quotidie nõ modo ex Italia uniuersa, verum ex Trãsalpinis quoq. gẽtibus ad me scribũt, rescribere litteris neceßе sit, inique mecum agatur, & prorsus inhumane. cuius.n. otij est, cuius etiã ingenij, tot epistolis posse respõdere Latino praesertim sermone, in quo mihi, propter eã, quã nõnulli de scriptis meis opinionẽ habẽt, nõ licet esse negligẽti? At officij praetermissi grauẽ esse culpã dices. Si simplex officium agitur, iure dices, sin eueniat, vt cõcurrãt officia duo; certe, posse alterum omitti sine culpa, & minori maius anteponi, aut fateberis, aut in grauẽ ipse culpã incides. magnã enĩ, nisi distinguãtur officia, rerum oĩum humanarum pturbationem sequi necesse est. Simili, vt opinor, in loco mea

caussa

caussa versatur. Cũ enim sacris, qui ad Christianae Rep. salutem pertinent, & corrigendis, & edendis, cum salutationi virorũ honestissimorum, qui frequentant aedes meas, cum etiã studijs nostris, vel vt instituta absoluã, vel vt absoluta perpoliã, danda opera est; scilicet eius tẽporis, atque eius operae partẽ, rebus grauissimis detractã, ad inanes epistolas transferã. inanes appello, quia uideo multos, cũ scribẽdis caussam aut perquã leuẽ, aut etiã nullã habeant, ideo tamen scribere, vt meas litteras eliceãt. quod nisi statim assequuntur, indignantur, & maiorẽ suae voluntatis, quã occupationis meae, rationẽ habẽt. Ab horũ numero libẽter te, mi Ciofane, seiungã. non enim dubito, quin me diligas, vel tua spõte, propter cõmunia studia vel imitatione iuuenis optimi, atq. eruditi, Herculis fratris tui. a quibus autẽ diligi me puto, de ijs vt bene sentiã, non aegre a me soleo impetrare, atque vtinã, quam propenso erga vtrumq vestrum animo sum, tã facile vobis animum insigni aliquo merito probare possim. quod equidẽ enitar: &, si contigerit, vehementer laetabor: sin minus, vos tamẽ amplecti voluntatẽ meã, aeq. contentos esse, & humanum in primis, et aequum est. Vale. Romae. XII. Kal. Dec. MDLXIX.

IOANNI. CASELIO,
Florentiam. 13

AEQVE, vt video, laetamur, tu mea erga te, ego tua in me beneuolẽtia, quae si orta est ab opinione virtutis,

tutis,ut certe est;non dubito,quin perpetua sit.tu enim quas artes a puero colere coepisti,in ijs quotidie magis ut excellas, operā dabis:ego te, inani fortasse conatu, (nam aduersantur multa) studio tamen,& uoluntate, quantum licebit, imitabor. Nericium tuum quis non amet? mihi crede, tuarum litterarum testimonio, aut commendatione non eget.me equidem ita sibi deuinxit officio suo,non modo ut omnia quae possum, sed etiam quae non possum,eius caussa cupiam. iam de eius ingenio, doctrina, eloquentia quid ego tibi, cui notior est, quam mihi? praedicabo igitur alijs:uel quod amor impellit;uel quod,ornare uirtutem,nostrae consuetudinis est. Vale,mi Caseli. nosq. ut facis, ama.

Romae. XII. Kal. Oct. M D LXIX.

FRANCISCO. PLANTEDIO, Manfredoniam. 14

ET serius,quā tu exspectabas,& breuius fortasse, quam uterque nostrum uellet, respondeo litteris tuis. quamquā,cū tibi nota esset occupatio mea,erat humanitatis,& prudentiae tuae,silentiū meum in bonā partē accipere, & amici hominis commodo consultum uelle: cum praesertim, iudicium meū de tuis uersibus cur expetas,caussa nulla sit. tu.n.hoc in genere ita es uersatus, ut excellas: ego saluere Musas iußi ante aliquot annos,nec poetas iā conor attingere: aut,si interdū, ut oblectē me potius,quam ut imiter. quod si tu meum iudicium anteponis tuo, quod ego ne cōparo quidem: errare

rare te facile patiar, neque committam, vt meam frustra sententiam exquiras. Mihi quidem ea, quae scripsisti ad Rotam, vatem aetatis nostrae celeberrimum, ualde probantur. habent leporem, nec tamen grauitate carent. totum poema (sic enim videor appellare posse) luminibus ingenij, doctrinaeq. distinguitur. Sic perge: sic ibis ad astra, praesertim oratoria quoque facultate, vt uideo, non mediocriter instructus. Commentarium meum in epist. Fam. dederam amico describendũ: sed eius operam casus nescio quis interpellauit: edetur aliquando vel hic, si licebit, vel certe Venetijs: quod minime vellem absente me. post discessum tuum addidi non pauca, quaedam perpoliui. Cupio salutari a te veterem patronum meum, omni laude praestantem, Cardinalem Comensem, cuius erga me officia, dum uiuam, animo ac memoria tuebor, praedicare numquam desinam. Vale. Romae. VII. Kal. Oct. MDLXIX.

IACOBO. GORSCIO,
Cracouiam. 15

PARTICVLAM litterarum tuarũ, in qua scribis ad amicum tuum, audisse te, exclusum esse Roma Paullum Manutium, (haec enim ipsa uerba ponis) legi sine molestia. qui enim rumor nec si verus esset valde afficeret animũ meum, subsidia sibi ad oẽs casus ex optima cõscientia quaerentẽ; is cum sit falsus, & inanis, quid est cur me tangat? Equidem, si scire vis, qui sit meus hac tota de re sensus, inclusus potius mihi uideor esse,

esse, quã exclusus. a quo enim die Romam veni, exeundi facultas, quam saepe valetudinis, interdum animi etiam caussa optaueram, data numquam est: non quin ijs hominibus, qui tanti apud me sunt, vt eorum voluntatem nũtumq. quasi legem obseruem, vtar facillimis: sed commissum fidei, diligentiae, industriae meae negotium eiusmodi est, vt absente me iacturam patiatur. quod si priuata mea res ageretur, negligerem fortasse: nunc, vt scire te arbitror, totum hoc munus ad Sedis Apostolicae dignitatem pertinet, pro qua si accideret vt uitã profundere opus esset, praeclare mecum actum putarẽ. Hoc meum studium placere bonis viris, & ipsi in primis Pio V. Pont. Max. nihil omnino probãti, nisi quod ad summi Dei gloriam, communemq. salutem referatur, ita laetor, vt ceterorum opiniones, et iudicia cõtemnã. quid enim laborem, quid de me sentiant, aut loquantur ij, qui ne sincere iudicare possint, liuore impediuntur, aut maleuolẽtia, fortasse etiã hominem in saluberrima tollẽdae prauitatis haereticae cura diu noctuque versantẽ, nõ labori, nõ valetudini parcentẽ, parum aequis oculis adspiciunt? sexcentas enim artes, quibus caussa publica ledatur, quotidie ueterator ille magnus, generis humani sempiternus hostis, excogitat. Sed nomini meo, quantũ volunt, isti detrahant: me tamen, vt ab optimorum consiliorum cursu, rectissimàq. mente deducant, numquã assequentur. Te quidem ista mi Gorsci, quae aut a leuissimis hominibus temere, aut ab improbissimis callide disseminantur, si putẽ credere, ignorare uidear & prudẽtiam, & bonitatem tuam: vt ingenue tamẽ tecum agam; post illa verba. Exclusum esse Ro-

ma Paullum Manutium, optaui signum aliquod vel iudicij, vel saltē amoris in me tui: iudicij, ut hoc adderes: Quod verisimile non videtur: aut etiā, Quod de tali viro vix crediderim: amoris, hoc, aut simile: Quod cupio esse falsum: Quod si verū est, doleo. Haec tu si sic scripsisses, cum amicitiae nostrae, tum constantiae quoque tuae satisfecisses: illa quidē ipsa verba, quae subacerba nōnullis videri fortasse possint, cōdimento quasi aliquo mitigasses. Vtraque est a te omissa significatio: & quamquā vtraque mihi aeque grata futura esset, quippe qui a bonis eruditisq. viris, idest a tui similibus, non minus probari, quam diligi velim: tamē nescio quo modo fit, vt amori te nihil dedisse, aliquāto molestius ferā. Qua de re scripsi ad te libere, pro mea cōsuetudine: neque tamen dubito, quin tu hoc ipsum, quod scripsi, pro tua humanitate aequi boniq. facias. Nam de statu rerum mearum mihi ipsi, auctori satis bono, velim credas, nō modo Romae esse me, verum etiā libenter esse, existimatione integra, re familiari aucta potius, quam imminuta. Vale. Romae. VI. Kal. Oct. MDLXIX.

IOANNI . BAPTISTAE . OLIVO, Asulani. 16

ETSI, cum haec scripsi, non satis commode valebam, dedi tamen operam, humanitate coactus litterarum tuarum, vt aliquid rescriberem. Laetor periucundam tibi esse recordarionem ueteris amicitiae, consuetudinisq. nostrae: sed maioris laetitiae caussam afferūt officia tua, quibus uxorem meam primum, graui mor-

bo

bo affectam, deinde filium, nõ minus grauiter laborantem, assidue coluisti. Vtinam, quam debere me fateor, aliquãdo referre gratiam possim: habebo quidem merito tuo parem, quamdiu vita cõtigerit. De statu rerum tuarum, ex Laelio Gauardo, probo iuuene, mihiq. suis moribus, & sua virtute carissimo, cognoui ea, quae vehementer optabam; diligi te, & coli a bonis, honestisq. ciuibus; opera, opeq. tua multos adiuuari; augeri quotidie opinionẽ probitatis, & doctrinae tuae. quo tibi nomine plurimum gratulor: quaeq. tam praeclarae industriae, tam propensae ad cõmunem salutem voluntati, praemia debentur, ea non dubito, quin tibi nunc quidem homines, olim uero Deus opt. Max. vberrima persoluat. Vale, & vxori, filioque, quorum in salute sita mea salus est, humanitatem, & diligentiam. si nondum cõualuerunt, eandem praesta: a me vero, quaecumque ad commodum, laudemq. tuam pertinere intelligam, omitti posse nolim existimes: si quid ignorabo, admonitus a te vincam officijs meis opinionem tuam.

Romae. pridie Kal. Oct. M D LXIX.

PRO COLLEGIO CANONICORVM S. PETRI.

S. R. Magdalenae, & Leonorae Austriae, sororibus Spiram. 17

BENE agendi ratio maxime discitur eorum exẽplo, quorum actiones generis nobilitas, aut splendor dignitatis illustrat. propterea neque optabilius quid-

quam est, quã vt Reges, principesq. reliqui ad ornandam, tuendamq. Christi ecclesiam, vnde vera salus, aeternaq. vitae felicitas emanat, suas omnes curas, omnia studia conferant: neque nos ex nulla re maiorẽ capere laetitiam potuimus, quam ex M. V. propensa ad cultum, ac veneratione Apostolorum voluntate, antea quidem nobis minime dubio multorum sermone, nũc autem insigni vestis aureae munere declarata. Et, quamquã suae pietatis, perpetuaeq. innocentiae a Deo opt. Max. fructum illum capient, quo nihil potest esse praestantius: tamen nos quoque, ne partes nostrae desiderentur, primum gratias eis de ista liberalitate, istaq. mente quam licet maximas & agimus, & habemus: deinde fore pollicemur, vt exstet sui muneris memoria in annos plurimos inter ornamenta templi, in animis uero nostris numquam extinguantur. Interim precibus omnibus, vt M. V. perpetuo bene sit, quaeq. optant feliciter, prospereq. eueniant, a caelesti numine petemus.

Romae. XVII. Kal. Ian. M D LXIX.

HIERONYMO. RVBEO, Rauennam. 18

EPISTOLAE tuae, in qua significas Rauennatem historiam a te esse institutam, quaerisq. a me, quae ad eam pertineant, nonnulla, serius omnino, quam tu exspectabas, respondeo: sed obliuionis, aut negligentiae culpa liberat me diuturnitas morbi, quo primum leuiore commotus, postea grauiter perculsus, ad hanc fere diem iacui. alioqui meum in hoc genere

studium

studium nec tibi defuisset; nec defuturum umquam, velim existimes. non est enim meum, minimeq. decere arbitror, cum humaniora semper studia praecipue coluerim, nunc committere, ut humanitatis officia desiderare a me quisquam iure possit. Adde meam erga doctos homines, in quibus excellere te uideo, beneuolentiam, adde non mediocrem obseruantiam erga ciuitatem uestram; quae me olim adolescentem omni liberalitatis genere complexa, immemorem, aut ingratũ, in ijs praesertim rebus, quas ad eius amplitudinem, & gloriam spectare intellexero, profecto numquam sentiet. nec vero dici potest, quam ualde gaudeam, quod eniteris, atque elaboras, ut eius antiqua nobilitas, aeternis ingenij tui prodita monumentis, ab omni posteritate cognoscatur. nae tu iam nunc ista uoluntate magnam laudem consequeris: quid futurum putas, cum uoluntati res ipsa responderit? honestis consilijs Deus, hominesq. fauent: honestius autem nihil; aut praestantius, quam de patria bene mereri. Urge igitur, & illustra, quantum in te est, gentiles tuos. quod eo tibi magis curae debet esse, quia memoriam publicam, uetustate iam deficientem, ab interitu uindicare non potes, quin priuatam simul tui nominis memoriam immortalitati commendes. In hoc argumento quid efficere, & praestare ipse possim, non equidem intelligo: uerumtamen, si quid possum, & si assequar aut legendo, aut cogitando, totum illud, quidquid erit, & quantumcumque erit, prolixe tibi, perliberaliq. animo, & polliceor, & defero. Nam illa, quae requiris, eiusmodi sunt, ut uel historiae ueteris testimo-

mo, vel ipsa etiam coniectura explicari facile poßint. Si enim Caesarem, cum vtrique Galliae praeesset, in citeriore, conuentuum agendorum caussa, saepe hibernasse concedimus; id quod ambigere non licet: quis dubitet, quin Rauennae, quo nullum in ea prouinciae parte nobilius opidum inuenio, conuentum egerit? De foedere, ne hoc quidem video cur in dubium vocetur: vrbs enim Cisalpinae Galliae Rauenna fuit: at Galli foederati. Locum Ciceronis in oratione pro Balbo, suffragante, vt verba tua declarant, vetere libro, ita legerem: T. Caesium, virum bonum, qui viuit, Rauennatem, foederato ex populo. Vt primum patria, deinde patriae condicio ostendatur. nam si legamus, Qui viuit Rauennae foederato ex populo: foederati populi nomen, idest T. Caesij patria, ignorabitur. in quo repugnat Ciceronis consuetudo. neminem enim ciuitate Romana donatum appellat quin patriam simul nominet. Q. Iubium, seu, Q. Iunium, cur non placeat, eadem ratione adducor. nam si hunc Rauennatem esse dicemus: T. Caesio quid fiet? an solus patria carebit? Dixi, quid sentirem, rogatus a te; nec mihi tamen arrogare tantum ausim, vt meum iudicium anteponam tuo. In amore, atque etiam in ijs officijs, quae amori debentur, me abs te vinci numquam patiar. Vale. Romae. Kal. Febr. M D LXX.

CLAV-

CLAVDIO. STRAMBONIO, Romam. 19

FATEBOR ingenue, vt & consuetudo mea, & amicitia nostra postulat, putaui te, pro tua prudẽtia, & aequitate, amore erga te meo contẽtum esse, amoris fructum, & officia requirere numquam putaui; cum praesertim, si quis est, quem distringant curae non quotidianae tantum, sed etiam permolestae, is ego sim. quod tu cum scias, & mecum tamẽ sic agas, quasi nescias: quid suspicer? me abs te nõ amari? siquidem, quos amamus, eorum commodo libẽter consulimus. odi istam rationẽ: errare malo cum tanta uoluptate, quãtam opinio mihi affert beneuolẽtiae tuae, quam id cogitare, quod si credam, iniucunde viuam. quid enim profecerunt studia mea, illa, illa, quae tu dilaudare interdum solitus es, aut quid egi tãtis vigilijs pro communi vtilitate susceptis, siquidem hoc nõ sum assecutus, vt, quibus laborem minuit labor meus, ab ijs mihi merces beneuolẽtiae nulla persoluatur. ac velim credas, nõ me tamen, si quid mihi hoc nomine debetur, id ab omnib. exigere. instar omnium pauci futuri sunt; & in hoc ipso paucorum numero in primis esse te, uehemẽter cupio. amo enim tuos mores: ingenium plurimi facio. studia laudare numquã desino. possum autẽ, ex ista mẽte quae virtutum vbertas aliquando futura sit, facile diuinare. & hac equidem spe, si verum scire vis, iacturam illam, quam interitu Iulij Pogiani Romanae litterae fecerunt, aliquãto le-

uius fero.nam, si contexes extrema cum primis, teq. ipse, ut soles, ad summã eloquẽtiae laudẽ incitabis: non dubito, quin paucis annis Latinae linguae amissam prope dignitatem restituas. quod eo facilius fore uideo, quia tu, non cõtentus inani uerborum sonitu, quo delectãtur multi, prudentiam simul ex iure ciuili, rerumq. maximarum scientiã ex philosophiae fontibus hauriẽdam iudicas. Quibus caussis adductus egregius ille uir omni praeditus ingenij suauitate, Castilioneus Cardinalis, quẽ tu nobis, in tanta similiũ uirorum paenuria, ereptum iure doles ita te ferebat in oculis, ut nemini concederet, qui tui amantior esse posset. Sed illum iã lugere desinamus. quid enim lacrumae proficiũt? aut etiã, (si ueritatẽ cõsulimus: quod facere debemus) qui ab ijs malis, quibus referta est hominum uita, hac praesertim aetate, ad aeternas beatissimorum sedes migrauerit, cur eum lugendũ putemus? Haec igitur, quae praeter nostram uoluntatem accidunt, ad summi Dei uoluntatem referamus. ita fiet, ut ea uel modice doleamus, uel ne dolenda quidem existimemus. Vale.

Romae. IIX. id. Maij. M D LXIX.

PAVLLO. TACHONO, Vibonem. 20

DELECTATVS sum litteris tuis, non quia me ornant laudibus, sed quia beneuolentiam erga me tuam declarant. amari enim ab eo uiro, de quo bona omnia boni omnes praedicant, & optabile in primis est, & multorum diuitijs, atque opibus anteponendum. Quare hoc ego nomine mihi gratulor. iudicio autem

tem de me tuo, etsi uix fieri posse arbitror, ut respõdere possit industria mea, tamẽ, siue recte sentis, gaudeo: siue erras, error quoq. tuus, ut uere dicã, mihi periucundus est. Locus Ciceronis, de quo meã sentẽtiã exquiris, totus, ut arbitror, a cõiectura pẽdet. itaq. destitutus historiae testimonio, affirmare nihil ausim. quod si tu, ubi obscura ueritas est, uerisimilia non contemnis: fortasse non improbabis quod scripsi in meis Cõmẽtarijs, dixisse Ciceronem, Abutor coronis, quia, cũ olitorem calfieri uellet, qui sibi interdum coronarum munuscula miserat, abuti coronis, idest, malã et gratiã referre uidebatur. Haec, ut dixi, e coniectura. tu, si quid habes certius, imperti: & uale. Romae. XV. Kal. Apr. M D LXIX.

IO. BAPTISTAE. IANVARIO,
Vibonem. 21

NEC mea ualetudo, graui iam quattuor fere mensium afflicta morbo, permittit, ut multa: nec humanitas, ut nihil omnino litteris tuis amantissime scriptis, respondeam. quamquam si quis est, cui liceat hoc officium sine culpa praetermittere, aut is ego sum, aut prorsus nemo. obruor enim epistolarum numero, quae quotidie mihi ab ignotis hominibus, ex longinquis regionibus, non necessario plerumque mittuntur argumento. Ego autem neque hoc inanium, & ambitiosarum litterarum genere natura delector: &, si uelim id suscipere, ut unus omnibus respondeam, quid me laboriosius, aut etiam quid stultius esse possit? cum praesertim ualetudine utar infirma, negotijs autem curisq.

urgear

vrgear eiusmodi, quae vel firmissimam defatigare ac frangere omnino possint. Ergo habenda mihi ratio est, quae nõ habetur ab alijs, cum occupationis meae, tum etiã salutis. quod si hominibus mei amãtißimis in mentẽ veniret, aequis animis meam caussam perpenderẽt, nõ otium meum ex otio suo metirẽtur, ita ad me scriberẽt, vt rescribẽdi necessitatem non imponerent. Duo genera excipio, vel qui scribũt ijs de rebus, quae ipsorum vehementer intersint, quibus deesse, cõtra officium est, vel si qui sunt, qui, quacumq. de re scribãt, ita diserte loquuntur, ita ornate, vt eorum virtus, & eloquentia, nõ modo quae possum, sed ea quoq. quae nõ possum, postulare a me suo quodam iure, atq. exigere videatur. Hoc te in genere, Ianuari doctissime, constituo tu enim quamquam ad ea indaganda, & perscrutanda, quibus inuẽtis, rerum obscurissimarũ vis & natura patet, assidue totus incũbas; & in hoc studio ita verseris, vt omnino cũ paucis excellas: tamen, quasi hac vna laude nõ contentus, ita colis, itaq. tenes Latinã linguam, vt oratione tua nihil purius, elegantius, illustrius esse uideatur. quod si cuperẽ laudari, de quo laborant multi, ego quotidie minus minusq. curo, a nullo, mihi crede, mallem, quam a te. sed, cum hanc in me cupiditatẽ siue aetas, siue valetudo, siue ratio exstinxerit: ita non moueor ijs laudibus, quas tu amplissimas in me cõtulisti, quasi nihil ad me ptineãt, aut quasi sensu prorsus omni careã: amore quidẽ tuo, vnde laudes istae manant, (sic enim interpretor) mirabiliter delector, eumq. vt eadẽ, quae peperit, perpetuo alat, atq. augeat humanitas tua, vehemẽter opto. ego enim, nõ modo, vt parẽtis beneuolentiam

tiam

tiam praestem, verum etiam ne genus ullum obseruantiae, studij, officij, quod ad te ornandum attineat, praetermittam, pro virili mea parte operam dabo. De versibus, iocari te facile patior, & in ludicro argumento ingenij praestantiam ostendere. Sed noli a me exspectare, ut paria paribus. te enim, ut alumnum suum, perpetuumq. cultorem, amplexantur Musae: me, qui, salute iam pridem illis dicta, ad oratores me contuli, nunc, si quando ad eas conor accedere, ut alienum, ac transfugam, a se repellunt. Vale.

Romae. Idibus Aug. M D LXX.

ANTONIO. FVRNARIO, Neapolim. 21

ET valemus, & satis iucunde viuimus, re domestica ita iam constituta, ut adolescenti filio, quem unicum habemus, cogitandum de virtute potius, quam de fortuna videatur. nam, quod ad me attinet, hanc habeo senectuti gratiam, ut pauca iam requiram; vel quod ad illa longe meliora properamus. non enim longe abesse videtur ille portus, quo peruehi cupimus ex diuturna tempestate, vel quod stultum putamus, ea quaerere cum labore, quae nec si adipiscare, molestiae finis est. quod te quoque, excultum litteris hominem, sentire arbitror: & hoc equidem nomine cum te diligo vehementius, tunc diligi a te cupio. Memoria nostri tua, muneribus declarata suauissimis, periucunda nobis est. Vale.

Romae. XIIX. Kal. Febr. M D LXIX.

EIDEM, Neapolim. 14

QVAE solet ex cariſſimis, iucundiſſimisq. rebus percipi voluptas, eā ipſam ex epiſtola tua cepiſſe me, prorſus velim tibi perſuadeas. hoc adeo inde ꝑſpicies, quod, in magna valetudinis aduerſae moleſtia, defatigato etiā curis animo, cōmittendum tamen nō putaui, ut amicitiae noſtrae, & humanitati erga me tuae debitum reſcribēdi officium non perſoluerem. Probari a te mea ſcripta, atq. etiā laudibus ornari, ſiue tu id iudicio tribuas, ſiue amori largiaris, aeque gaudeo. nā, ſi e ſtudijs meis fructum aliquem exſpecto; quis vberior, aut praeſtātior laudatiōe doctiſſimi uiri? ſin literis ita utor, vt praeter eas ipſas nihil cogitem, quod his tēporibus facere prope neceſſe: amari tamen a te, quem qui non amat, hominem uix puto, in primis optabile eſt. Ac de iſto quidem tā illuſtri, aut opinionis, aut uoluntatis teſtimonio mihi uehementer, ut debeo, gratulor: tibi vero gratias agerem, ſi te putarem hoc officij genere delectari: quod certe tua bonitas reſpuit: aut ſi ego is eſſem, qui, officio deuinctus aliquo, libentius in agendis, quam in referendis gratijs operam collocarem. De tuo ſtatu, ſi eſt, ut uolumus, & ſi nihil anno ſuperiore accidit incōmode, bene eſt, de meo, quem uiciſſim tibi pro mutuo inter nos animo curae eſſe non ignoro, ſatis multa me ſcripſiſſe exiſtimabo, ſi hoc vnū ſcripſero, languere me quotidie magis in earū rerū cupiditate, quas mirabar antea. aetas hoc fortaſſe faſtidiū parit, uerumtamē ratione potius aſſequi mihi uideor, vt ita ſentiā. quid enī

appetam,

appetam, cum nec sciam, quid vtile futurum sit, nec iã vsura possit esse diuturna? appropinquat enim dies, qui nos ex immensa errorum caligine ereptos, in aeterna veritatis luce constituet. quae me quidem cogitatio nec secundis rebus laetari, nec nimis angi patitur aduersis. Munusculum, quod ad me singulis annis cum pulcherrima epistola mittere non desinis, pensio quaedam amoris est: qua ego te, amore ipso contentus, ea condicione libero, ne scribere tamen desinas. aequiore enim animo omnibus muneribus, quam suauitate tuarum epistolarum, carere possum. Vale. Romae. XIIX. Kal. Febr. M D LXX.

EIDEM, Neapolim. 23

NON patiar ignorare te, quod gratũ, & periucundum tibi fore arbitror, viuere me nũc in patria, & plane viuere. fruor enim rebus ijs, sine quibus vita prorsus nulla est, propinquis, amicis, libris, ipsa demum libertate, qua nihil est carius. nã Romae, tãtum aberat, ut otioso liceret vmquã esse, vt negotiorum assiduis quasi fluctibus obruerer. Lõgius a te absum: quid refert? ne Romae quidẽ cum essem, fore speraui, vt vmquã te viderẽ: cũ aetas vtriusq, valetudo, vitae genus peregrinari nos non sineret. habet autẽ hoc amor a virtute ortus ut absentes coniungãtur animis, et sit inter eos, recordatione mutuae voluntatis, & beneuolẽtiae, tanta suauitas, quãtam vix, aut ne vix quidem vlla potest afferre cõsuetudo. at plerique homines quotidiana fere salutatione, collocutione, familiaritate, beneficijs etiam, atque

mu-

muneribus, ali, & conseruari amicitiam putant: nisi haec adsint, deficere, & exstingui. Stulte nam, si ab honesto manat amicitia: nulla re indiget, ipsa se sua sponte, suisq. viribus, tuetur, ac sustinet, sin aliunde oritur; infirma semper, inops, inconstansq. sit, necesse est: a fortunae varietate pendeat; multis vitijs, & mutationibus, laboret. Ergo nos a vulgo recte dissentimus, & a vulgi cõsuetudine nostra ratio in primis abhorret: cum amemus inter nos amore singulari, nec tamen inter nos officia multa intercesserint, aut alter alterum de facie norit: quod multo minus, ob longinquitatem locorum, in posterum continget: & voluntatis tamen aut ego tuae mutationem, aut tu meae, non est, cur extimescas. Cupio te valere, & interdum, si vacabis, ad me scribere. Ego commodius, quam Romae, valeo: quid mirum? qui tranquillissimo animo viuam, & valetudinem, ab omni occupatione longe remotus, praecipue curem. desiderari autem litteras a te meas non patiar, si placere tibi sensero officium meum. Vale. Ex opido, Plebe Sacci: quo me saepe conferam, valetudinis, animiq. gratia: addo illud, ne studia colenti, quibus carui diutius, quam vellem, interpellatores molesti sint. III. non. Nou. M D LXX.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. DECIMVS

AMPLISSIMO. CARDINALI IOANNI. MORONO 1

TVRPE est praescribere sapienti, quid agat & quo modo agat: neque ego id umquam commiserim: neque id est aut consuetudinis, aut naturae meae: uerumtamen excusandus fortasse uidear, si uel a mea maxima re, quae nunc agitur, uel ab humanitate tua, quā omnes norunt & praedicāt, persuaderi me patiar, ut agā paullo liberius, quod sentio, &, quae cum animo meo sum meditatus, eadē nunc, expromam, nihil dissimulans, nullo ueritatem artificio tegens. Ego, uir praestātissime, quoad putaui, te, uti pollicitus eras, acturum esse cum Pōt. de caussa mea, laetabar uehemēter, & in hac aduersa ualetudine, quae mihi omnē abstulisse iucunditatem uidebatur, aliqua tamē uoluptate perfruebar. sperabā enim fore, ut auctoritas tua, prudētia, eloquētia, praesertim in optima caussa, facile impetraret ab aequissimo ac benignissimo principe nō immoderatū aliquid, aut eiusmodi, quod inuidiā excitare posset. non enim ego ita efferri cupiditate soleo; quid igitur? annuam tantum ordinarij stipendij solutionem: ut, quemadmodum Pius Quartus Pōtifex, immortali memoria dignus, uenien-

tem ad Vrbē insigni viatico donauerat; sic Pius Quinctus, omni virtute ac laude praestans ab Vrbe discedētem non modo simili, sed maiore etiā munere prosequeretur. in quo ratio uidebatur habēda aetatis meae, habenda valetudinis, habenda etiam meritorum meorum. quamquam de meritis, ita me Deus amet, loquor non libenter: aduersatur enim modestia mea: sed hoc verbum expressit ab inuito dolor, & eorum temporum memoria, cum in meū nomen inuehebantur multi, aliena conferētes in me, mea mihi detrahentes. Hoc igitur alloquendi Pontificis, & cum eo statuēdi, consilio tuo, quasi rebus meis nulla iam tempestas immineret, & quasi iam in portu nauigarem, ita laetabar. Postea vero quam de Mariano Victorio, summae probitatis, rarae doctrinae, excellentis industriae viro, cognoui, acturum te esse de negotio meo in eo conuentu, qui primus habebitur eorum Cardinalium, quibus alendorum in Vrbe studiorum, moderandiq. Gymnasij publice demandata cura est, plane sum admiratus mutationem consilij: &, vt ingenue fatear, quemadmodum natura mea fert, nec bonitas tua recusat, ex alta quadam spe turbatus concidit, afflictusq. iacet animus meus. equidē ijs Cardinalibus tantum tribuo, quātum eorū summa virtus, ac dignitas postulat, aeque omnes diligo, aeque colo: sed ad eos certe nullam arbitror negotij mei partem attinere. A Pontifice sum Romam accersitus: a Pontifice discedendi facultatem peto. si potestas quaeritur: vnius est summa. si liberalitas; vnus vnico verbo pollicetur, & praestat. si dignitas: quae maior est, quam, a Pontifice vocatum esse, a Pontifice

cum

cum benignitate dimittit? Haec mea consilia sunt: quibus tamen, ut debeo, anteponam tua. satis enim exploratum habeo, nihil te cogitasse sine summa ratione; nihil acturum sine summa prudentia, & mihi, parum in usu rerum uersato, obscura multa sunt: tu tamquam Lynceus uides omnia, probatus p totā aetatē ijs actionibus, & curis. unde salus publica minime dubio bonorum omnium testimonio manauit. Ego me semel, non temere, aut repentina quadam uoluntate impulsus, sed explorata ratione, certoq. iudicio adductus, in clientelam tuam tradidi: me, liberosque meos tuae potissimum fidei beneuolentiaeq. commisi. eadē, mihi perpetuo mens, eadem, quoad uiuam, in te uno sita spes erit, tu me ornādum, augēdum, tuendū suscepisti: saepe uidi pro uarietate rerum mearum, & laetitiam, & sollicitudinē tuā: nūc tamquā bonus artifex tuum ut perpolias opus ac perficias oportet. expedi, obsecro, me hac molestia: uel potius, hoc me periculo libera. uides enim, cum Romano caelo minime iam conuenire mihi posse: adductam esse in extremum fere discrimen salutem meā: autumnum aduentare, cuius uarietatem, & inconstātiam, hic si permansero, mea certe nequaquam feret imbecillitas. Venetias multis nominibus cogito. idque mihi primum est & praeter cetera optandum: sed, si uel per Pontificem, quod non opinor, uel per quotidianam febrem, quod magis me tuo, patriam, longo terrarum ac maris interuallo disiunctam, petere non licebit: deponam uoluntatem meam, suscipiam eam quam necessitas afferet. accedam ad Sabinos colles: quos florere audio regionis amoenitate, caeli temperie

 omnium,

omnium rerum, quas hominum victus, cultusq. desiderat, vbertate. Interea me tibi totum, salutemq. meam quam suppliciter possum commendans, ac tradens, negotij administrandi rationem singulari tuae sapientiae permitto. Vale. V. Kal. Sept. M D LXX.

AMPLISSIMO. CARDINALI, GVLIELMO. SIRLETTO

AVGERI tua vetera erga me merita recentibus officijs, nec miror, & vehementer gaudeo. quamquã ueteribus contentus esse poteram: erãt enim eiusmodi, ut addi nihil posse videretur; sed tamẽ, vt video, tua nunc quidẽ ad ea permultum addidit humanitas. & quamquam neque tua, neque collegarum tuorum, Moroni, & Cornelij, de viatico mihi impetrando summa cõtentio quidquã profecerit: aeque tamen vobis omnibus debeo, ac si profecisset plurimũ. est enim animi liberaliter instituti, spectare uolũtatem in primis; minime quidem rem contemnere, potiorem tamen ipsa re voluntatẽ ducere. sane optimi Pontificis angustias temporum difficultas excusat: verumtamen ingrauescenti hominem aetate, non solum infirma, sed etiam aegra valetudine, imparatum a re domestica, cum filia nubili, ab Vrbe Roma, cuius nomen omnia pollicetur, post decem annorum labores, suis sumptibus in patriã redire, ijs fortasse, qui haec solẽt animaduertere, admirationẽ aliquam pariet. Et, quamquam ea, quae bonis artibus debẽtur, ratio temporum impediat, vt etiam liberalissimorum

Principum

Principum voluntas in optimo benemerendi cursu retardetur; me tamen a litteris nulla res abducet, si modo assequi otium licebit. satis cum vulgo insaniuimus: ambigua certis, turbulenta tranquillis, inania solidis praeferentes. aetas, & praeteritii actura temporis admonet, vt resipiscamus, quodq. reliquum est vitae, viuamus nobis ipsis, bonis artibus, Deo potissimũ, a quo vno, si quid aut ingenij, aut doctrinae in nobis est, cum acceperimus: ad eiusdem vnius gloriã omnes ingenij, doctrinaeq. fructus referre in primis aequum est. Vale, & tibi persuade, neminem esse, vel vmquam fore, qui tuam praestantem virtutem aut magis amet, aut libentius praedicet. Cardinalem Carafam, iuuenem natum ad immortalem gloriam, exemplum antiquae probitatis, cuius humanitati, qua me semper est complexus, debere me plurimum fateor, nisi graue est, meo nomine salutabis. VII. Kal. Oct. M D LXX.

EIDEM, Romam. 3

QVIDQVID tuli, dum in patriam reuertor, suaue est: tuli autem aspera, grauia, difficilia, sanequam multa; & eo magis, quod asperitates omnes aegra valetudo, & corporis imbecillitas, vehementer augebat. Quae dum ferrem, haec mecum loquebatur animus: Sustine, praeteritorũ memoria, futurorum spe; & cogita, quas turbas reliqueris, quibus laboribus emerseris, quam tranquillitatem, quam quietem, petas. In patriã tendis, refertam bonis omnibus. ibi te comple-

xu excipiet dulcissima coniux, languentem fouebit, infirmum reficiet, afflictum subleuabit: nullum obsequij, studijq. munus abesse patietur. Erat haec duris in rebus optima consolatio. Itaque laetus nonnumquã erã, in dolore, ac molestia comitum meorũ, nunc, assecutus ea, quae speraui, in unam curam incumbo, ut perditã ualetudinem restituam. diuturnitate morbi, & inedia, corpus iam, & uires amiseram. accessere itineris incõmoda, quibus ita cõsumptus humor omnis est, ut nimia siccitate uitae periculum impendeat. in reuocanda potissimum τῆς κοιλίας εὐλυσία medici laborant; quam si assequor, conualuisse mihi prorsus uidebor. dici non potest, quo desiderio teneor studiorum nostrorum. quasi ceruus ad fontem, si per ualetudinem licebit sitibundus accurram. tua mihi cõsuetudo, tua uirtus ante oculos erit: quam imitari non desinam; & eo quidem animo, ut in ipsa imitatione magnam felicitatis meae partem statuam. assequi enim, quod optimum, atque perfectißimũ est, non cuiuis contingit: uelle tamen, & conari, non mediocri dignũ laude ducitur. Cupio conseruari ueterem amorem in me tuũ, meritis quidem a me nullis, perpetua tamẽ cultum obseruantia. quam eandem semper, aut etiã, si modo ad eam accedere potest, quod ego non arbitror, maiorem fore tibi confirmo. Vale.

MATTHAEO. SENAREGAE, Genuam. 4

IAM prorsus de uelluto spem abieceram, (utar enim noto uerbo: nam ueteres aliter loquebantur) nisi tu,

si tu, rursus vt eam susciperem, tuis proximis litteris effecisses. exspectabo igitur, & quidem breui, (sic enim vis) aduentum propinqui tui, quem, arbitror, in itinere philosophos ambulantes imitari. nam tribus mensibus non modo Genua, sed ab vltima Lusitania facile ad vrbẽ peruenire potuit. Verum ego fortasse calumnior: & illi morã, homini industrio, & agenti strenue suam rem, negotia diuturnitatem, quam opinabatur, Florentiae, vel Senis iniecerunt. sic enim existimo: reliqua fere per iocũ. Simiolus, vt video, tibi quoque molestus est. duci enim te vides fictis verbis: nihil cohortatione, nihil admonitione profici: quidquid dicat, inane esse. itaque molestia te affici, necesse est, vel mea caussa, vel quia rei te mouet indignitas. ac vereor, ne semper eodem loco simus, nisi tu des operã, vt ei per aliquem tuorum iudicium intentetur, & a lictore publico vocatus ad iudicẽ serio rẽ agi sentiant. Artes hominis praedixit. quo turpius est falli, & sinere eum diutius tibi verba dare. quare si me amas, quacumque via potes, vrge, & contende omnibus neruis: quamquam haec quidẽ res tuis neruis digna non videtur: sed contende tamẽ mea caussa, vt euomat aliquando quidquid debet. quod si acciderit, atque adeo cũ acciderit: cur enim dubitem, quin diligentia tua fructum pariat? non dicam, tibi agã gratias: non enim pateris: sed, tibi acceptũ referã, vt alia multa. quae si obliuiscar, hominem me esse non putem. Vale, vale iterum, mi suauissime Matthaee; tibiq. persuade. me nulla magis in re, quam in tuis litteris, in amore, in studijs, officijsq. erga me conquiescere. Romae. XIIX. Kal. Oct. M D LXX.

ANDREAE. ANTONINO, Ostianum. 5

NISI me ualde amares, quod multis argumentis intellexi, subirasci te mihi crederem, quod litteris tuis amātissime scriptis nihil umquam responderim. sed si, cur officio defuerim, audias; non dubito, quin omni me prorsus, & inhumanitatis, & negligentiae suspicione liberandum putes. A quo enim tempore Roma discessisti, nullo difficultatis incommodiq. genere, nulla fere dixerim miseria negotia nostra caruerunt. ex ea sollicitudine, ac laboris assiduitate incidi in morbū, cuius primū ui deterritus, deinde etiam diuturnitate defessus, tentatis prope rebus omnibus, cū neque periculi, neque molestiae finem uiderem, cepi consiliū in patriā reuertendi: extremoq. Septēbri mense, dissuadentibus medicis, & amicis, aeger, in uiā me dedi. Pisaurum usque morbus ingrauescere uisus est. adspectu maris, quasi iam in oculis diu expetita patria esset, propinqui boni spe, animus corpori medicinā fecit. febris abijt, antequā Pisauro solueremus. ita Venetias, refecti cibo, paullo firmiores appulimus. malū illud remanet, vt inueteratis morbis fere cōtingit, quod aluo sumus ita sicca, itaque restricta, nullo prorsus vt cibi genere molliri, soluiq. possit. quod si perpetuum esset, quid miserius? sed, ne perpetuum sit, curabimus, & cauebimus, quibuscumque rebus poterit, his primum, quae sunt in nobis ipsis, quiete corporis, hilaritate animi, ratione victus: tū ijs

etiam; quae a medicorum ſcientia, conſilioq. proficiſcentur. Habes, id quod optaſſe te arbitror, de ſtatu meo tu, ſi placet, uiciſſim aliquid de tuo. cum enim de te, tuisq. rationibus certior fieri pro noſtra neceſſitudine maiorem in modum cupio: tum ſermone litterarum tuarum purisſimo, atque elegantisſimo, mirifice delector. Vale. Venetijs.

FRANCISCO. MORANDO,
Veronam. 6

QVAE me cauſſae, minime natura procliuem ad noua conſilia, nunc impulerint, ut negotium illud Romanum, quod Pius Pontifex Max. decem abhinc annis honorifico quingentorum ſcutatorũ ſtipendio mihi demandauerat, reijciendum putarim, non facile eſt ſcribere: uelim quidẽ exiſtimes, eiuſmodi eſſe, ut aliter ſtatuere meis rationibus alienisſimũ fuerit. Illud certe fieri non poterat, ut cũ illo mihi amplius caelo cõueniret. Quod experiri, cõſtãtiae cauſſa, dũ cupio, parũ abfuit, quin ipſius caeli adſpectum, uſumq. perdiderim. Ncuũ igitur conſiliũ capiendum neceſſario fuit, ſi modo mihi carus eſſe uellem, ſi ſalutis, quam omnes antiquisſimã habent, rationẽ ducere, ſi denique uitae munus, a Deo datum eouſque tueri, & cuſtodire, quoad ille ipſe, qui dedit, arbitratu ſuo repeteret. Veni domum. hic uero me ſumma quies, & domeſtica commoda, maximeq. fidelisſimae, atque amantisſimae coniugis cura tanta, quanta poteſt eſſe maxima, plane recreauit. Febris

abijt, nec tamen valemus. morbi enim reliquiae supersunt, magis prope timendae, quā morbus ipse. qui enim valere possum, aut etiā quid non timeam, cum attenuatū, exsiccatūq. corpus naturali munere fungi sua sponte numquam possit? quae res neque molestiae parū habet, &, si inueterauerit, periculo non vacat. Hoc igitur malum nisi depulero, valere me non dicam. Studia nostra, remissa occupationibus, retenta tamē animo, attingere nondū audeo, nē stomacho, vnde fluxit omne malū, praepropera cupiditas obsit. Sed heus, mi Morande, quando te complectar? quando adspecta, sermoneq. fruar tuo? tu ne ad nos, an ego ad te prior? Ego scilicet ad te. Ire enim, cū per anni tēpus licebit, ad Gauderina balnea decretū est: quae quater antea sumpsi, nec umquam sine fructu; nunc eo sumā diligentius, quod maiorem aetas, morbiq. grauitas, ac diuturnitas cautionē postulat. inde excurrā ad te, ut te uideam, te complectar, tecū sim. De cydonite illa, exquisito artificio confecta, qua carui tot annos, interrupto locorū internallis officij tui cursu, nisi tua sponte ad consuetudinē redieris appellabo te quasi meo quodā iure, sic tamen, ut ipsum ius e tua fluxisse benignitate cōfitear. Vale, mi suauissime Morande, nosq. ut solebas, ama. Venetijs.

CAMILLO. PALAEOTTO,
Bononiam. 7

PVTASTI ne umquam fore, ut ego me Romanarum occupationum e uinculis eximerem? certe factum

ctum uides. nec mihi uenit in mentẽ eius cõsilij paenitere: quin quotidie magis gratulor, quod illa reliquerim, haec sim adeptus; quod ab omni cura liber otio fruar honestissimo, quod ea nũc denique studia recalere mihi liceat, a quibus disiũctus tot annos uixi, uel potius plane nõ uixi. quae enim mihi potest esse vita sine litteris? ualeat ambitio, & fucatus opũ splendor. nihil est, quod cũ suauissima librorum consuetudine conferri iure possit. qua mente cũ essem, commisi tamen, ut aliter sensisse uidear, cũ sententiam numquam mutauerim. nam ad urbem Romã eo quidẽ consilio sum profectus, domesticis ut rationibus consulerem; simul tamen id spectans, ne delicias meas, optimarum studia doctrinarum, prorsus desererem. aliter cecidit. quis me accuset inconstantiae? uicit meam uoluntatem potestas eorum, quibus, ut aequum est, non minus libenter, quam necessario, parui. sed mitto praeterita. quasi enim, ea dum attingo, uulneribus obductam prope cicatricem renouo. Hinc me propinqui, familiares, noti pariter atque ignoti redeuntẽ excepere uoluptate summa. Vrbem priuatis aedificijs elegantiorem, & publicis operibus magnificentiorem, quam reliqueram, inueni. praeterea, quamquam ardente bello, florentem ut in summa pace rebus omnibus, quae uel ad usum corporis, uel ad animi delectationem pertinent. quo dolere interdũ, ac paene mihi succensere cogor, qui tot bonis, tanta tranquillitate, tanto etiam nobilium uirorum erga me amore tamdiu me carere sim passus. lucri tamen id factum est, quod, nisi hinc discessissem, diuque abfuissem, haec ipsa profecto, quibus nunc ex interuallo re-

cuperatis iucundissime fruor, numquam omnino, quanti essent, intelligere potuissem. itaque est, cur immortali Deo gratias agam, habeamq. maximas, quod mihi occasione grauißimi morbi, mißionis a Pontifice petendae, ipsiq. Pontifici concedendae mentem attulerit. alioqui nec satis decorum putaßem, nec vmquam omnino commisissem, ut ante pactam diem negotium publicum, Vrbemq. relinquerem. In discessu commoda quaedam sperabantur; nec defuit intercedentium dignitas, auctoritas, gratia: ratio temporum est aduersata, Pontifice, natura liberalissimo, Turcicum bellum, & praesentis futuriq. sumptus necessitatem excusante. mirum id uideri nonnullis. ego, qui propemodum id, quod accidit, opinione iam perceperam, non sum commotus, ipsoq. missionis impetratae munere contentus, cetera non dixerim equidem contemnens, sed certe non maximi pendens, otij cupidus nihilo laetior discessi. Nunc habeo cum ualetudine negotium. eius enim morbi, quo me scis, Romae dum essem, nec parum diu, nec leuiter laborasse, molestae admodum reliquiae sunt. sed ut spero, sublatis iam caussis, quae morbum & pepera̅nt, & alebant, sedulitate, ac fideli meorum cura, adiuuante etiam huius caeli, quod in lucem editus primum hausi, benignitate, breui omnino conualescam. Tu interea fac ne officium desiderem litterarum tuarum. Vale. Venetijs.

EIDEM,

EIDEM, Bononiam. 8

NAE ego istam villulam vehementer amo, quae te fessum vrbanis curis leuat, reficitq. secessu, & otio iucundissimo: vbi te colligis, animūq. transfers ad contemplationem pulcherrimarū rerum: quid agas, quid cures, lex nulla praescribit: scribis, aut legis, arbitratu tuo: modo aprica deambulatione, modo prospectu collium; quandoque aperto puroq. caelo gaudes. nimirum hoc est viuere; & ista solitudine, isto vitae genere, nihil beatius. cur ego tam longe absum, cur negotijs impedior ijs, a quibus quo magis vt disiungar, diuellarque, operā do, eo me distringunt, retinentq. magis. mihi crede, si rerum domesticarū soluta ratio esset, aduolarem ad te statim, in ipsam inquam villulā recta me conferrē, vt tua consuetudine, tuis sermonibus, tuo conuictu fruerer: te denique discedēte, custos remanerē, pomarij praefectus, villicus plane tuus. quod si accideret, vt istic exulare perpetuo cogerer, modo te interdum socio, modo cū libellis, praeclare mecū actū putarem, multā salutem vrbibus, multam honoribus, in quibus ceteri insaniunt, libenter dicerem. quid enim exspectem amplius? didici iam, & magna mercede sum expertus, quam inania sint illa, quae, communi deceptus errore, praeclara duxerā. magnae vrbes magnas occupationes, ne dicam miserias, habent. si quem delectat ambitio: si quis augendae rei familiaris curā tāgitur: si sentētiā in curia dicere, aut a multis in foro salutari, inter summa ponit: vrbem amet: me quidem posthac aemu-

lum.

lum, riualemq. non habebit vmquam. aetas nostra, mi Camille, ad otiũ vergit. vides, quam fluxa sint omnia? quam facile hunc & illum, florentes opibus, florentes aetate, repentina mors auferat, vt hoc ipsum, quod spatij nobis relinquitur, totũ in lucro deputandum esse videatur. ac fieri quidem potest, vt diu viuamus: sed, obsecro, quid erit, cur nos diu vixisse laetemur, inter domesticas curas, inter hominũ fraudes, infidelitates, insidias, addo etiã publicas calamitates, quibus anguntur boni viri, quales nos & esse, & haberi volumus? Amplectamur igitur studia nostra: remota ab arbitris loca, amoena, salubria, quaeramus: vulgi stultitias, ineptiasq. uitemus: animos excolamus, vt eas fruges ferãt, quas nec caeli calamitas corrumpat, nec malus vicinus furto subtrahat, nec belli saeuientis impetus deuastet. In hac sententia te esse, & idem probari vtrique nostrũ, litterae tuae, non minus eleganter, quam prudenter, scriptae significant. Sed impedita, propter domesticas difficultates, mea ratio est, tua longe facilior, & expeditior. nihil enim obstat, quo minus id, quod uis exsequi, & praestare possis: ego voluntate, & cogitatione pascor: ab ipsa re quam longe absim, intelligo. Nec tamen parũ profeci, quod ab vrbe Roma discessi. ibi enim ne spes quidem erat otij: hic saepe vaco, nec tẽpus perire sino: sed, quod otij perpetuitate careo, idẽtidẽ interpellantibus aut hominibus, aut negotijs, & quod angustia nimis vtor domestica re, iõ fit, ut conari, & instituere multa possim, absoluere et perficere, praesertim quod exspectationi respondeat, nihil fere possim. Habenda est etiã ratio valetudinis: quam vereor ne in

longum

longum tempus afflixerit Romanum caelũ, dicam, an negotium? an utrumque potius: quod ita esse reor. Sed, si ualebo, si rem familiarem ita constituam, ut absentis animum nihil pungat: imitabor, quantum in me erit, consuetudinem tuam, expertemq. culpae uoluptatem quaeram. &, quod te quoque facturum esse, uel potius iam facere coepisse uideo, in litteris, in colenda pietate, in summi Dei, summiq. boni amore, & cupiditate conquiescam. Vale.

Venetijs. Idib. Dec. M D LXX.

EIDEM, Bononiam. 9

NIHIL gratius oleis, uel earum magnitudine, uel condimenti suauitate, uel ipso amore tuo, qui te, ut mitteres, admonuit. Hispanis honorem tribuunt nobilium mensae, quia magnitudine ceteris antecellunt, mihi nescio quo modo subinsulsae uidentur. tuae nec magnitudinem desiderant, & carnis habent multum, & praestanti sapore commendantur. quare non οἴχεται, *sed praeclare collocatur industria tua in oleario colendo. in quo multa consequeris. tibi, post urbanas curas, uoluptatem quaeris: domesticam rem iuuas; quamquam te quidem hoc arbitror in minimis ponere: amicos muneribus afficis: in quibus me non postremum locum obtinere, ita laetor, ut hac una saepe cogitatione in magnis molestijs non mediocre solatium inuenerim. Fruere, mi Camille, ista uoluptate, qua nihil honestius; isto industriae genere, quo nec libera-*

beralius, nec nobilius quidquam esse potest. Scis enim, quid de sapientissimis uiris proditũ memoriae sit: agrestem eos vitã, expertem deliciarum, ab omni luxu, atque ab illa bonorum morum corruptrice copia remotã victu cultuq. simplici contentam, vrbanae praetulisse; agro bene culto, & ipsa largo sinu suas opes effundente natura, nihil vidisse libentius. Quid magni Reges? nõ ne sua manu satas pulcherrimas arbores, apto ad speciem ordine, iucundaq. descriptione dispositas, exterarum nationum legatis gloriae caussa ostentabant? Hoc qui student imitari, quis eos iure reprehendat? Utinam fundus meus aut abesset propius, aut ea saltem regione esset, vbi caeli grauitas minime timenda videretur. mihi crede, olearia ego quoque instituerem, rusticis me oblectarem operibus, valetudini simul animoq. consulerem. quod aliqua tamen vt ratione consequar, quocumque loco, quacumque regione operam dabo. Nam hic diu commorandi spem auferunt multa, sed maxime frigoris iniuria, & vinorum austeritas: quae, tenui corpore, imbecillo stomacho, ferre vix possum, vel plane nullo modo possim. itaque de migratione cogitandum. Vale. Venetijs. Kal. Ian. M D LXX.

FRANCISCO. CICEREIO,
Mediolanum. 10

QVAM vereor, optime ac doctissime Cicerei, quia serius epistolae tuae respondeo, ne quid suspicere de me durius; quod certe non debes. quo enim tempore mihi

Romae

Romae reddita est, graui morbo laborabam: neque cõualui, nisi post multos menses, nec in Vrbe, sed in patriam reuersus. nam valetudini meae caelum illud, quo vsus eram antea perbenigno, aduersari, & obesse ita coeperat, diutius vt ferre non possem. itaque fuit omnino, vt vitae consulerem, ab vrbe discedendum. in quo summi Pontificis clementiam, & facilitatem laudabo numquam satis: qui, de languore meo certior factus, cum adhuc muneris mei susceptaeq. prouinciae menses non pauci superessent, abeundi tamen potestatem petenti aequissimo animo concessit. quam quidem eius benignitatem tanti aestimo, quanti suã quisque vitam, & incolumitatẽ aestimare debet. viuere enim diu me posse, aut recte saltẽ, & firmiter vmquam valere, si permanerem vbi coeperã aegrotare, febri praesertim adhuc vrgente quotidiana, plane desperabam. Haec si tu nosti: nõ dubito, quin purgatus tibi satis superq. sim. id enim aequitas, & earum artium, quas magna cum laude profiteris, humanitas postulat. Sin autẽ de statu meo nihil accepisti: mirari te fortasse nõ nihil decuit male tamen de me, quasi officium negligerem, aut inhumanitatis vitio laborarem, quem scires ab homine omnium officiosissimo, atque humanissimo, Octauiano Ferrario, diligi, existimare non oportuit. inter diuersa enim studia, dissimiles ve mores, amicitia nõ oritur; aut si oritur, nõ diu certe conseruatur. similem sibi quisque ad amandũ deligit in quo errare se non putat: sed, si errat, iudiciũ iudicio meliore corrigit, dissuta, non discissa, vt a sapientibus praecipitur, amicitia. At mihi cũ Ferrario triginta iam annos, eoq. amplius, arctissima in-

tercedit

tercedit necessitudo. quo primum die mihi cognitus est, ingenium, & futurae doctrinae principia perspexi; postea mores in cõsuetudine probaui: inde ortus est vtrimque amor: qui ne umquam deficeret, aleretur q. potius, & ad summum perduceretur, ille suae virtutis, ego meae meritis in illum obseruantiae, praestitimus. Hoc argumento, tu vide quid tibi sentiendum de me putes; ego, cum Ferrario, tali uiro, cuius non minus ita, quam scientia, bonis omnibus, recteque intelligentibus probatur, placare me video, ipse mihi displicere non possum. Nam quod vna cum eo Bartholomeum Caprã, Hannibalemque Cruceium in caelum fers: plane tecũ sentio, vel tu mecum potius. multi enim sunt anni, cum, & hominum proborum, atque eruditorum celebri sermone cõmotus, & Ferrarij testimonio quo quid grauius? impulsus, vtrumque coepi diligere. Capram, iam tum audiebam, praeter ius ciuile, dignam que nobili viro multarum litterarum scientiam, insigni quadam erga bonos omnes, praesertim liberalium disciplinarum amore flagrantes, liberalitate excellere, quae laus eo pluris in priuato ciue debet aestimari, quo minus hodie in ijs, qui beati propter opes putãtur, idest in principibus ipsis agnoscitur. Cruceij humanitatẽ expertus saepe sum in rebus meis: doctrinã e scriptis eius non vulgarẽ, praestantẽ eloquentiã duxi. Quis igitur dubitet, (nam te quidem vix arbitror) quin ἀξίωμα illud apud me ualeat, quod tu lepide, uereq. induxisti; si tibi cum ijs viris, quos ego vehementer amo, uehementerq. colo, optime conuenit, sequi omnino, ut mihi quoque tecum optime conueniat. sed, mihi crede, his argumen-

tis iam non eget virtus tua: quam probauit, largita tibi sua iura, ciuitas omnium nobilissima: probauit, mandato tibi publice docendi munere, senatus ille, cuius ad sapientiam & iustitiam, quasi ad sacram anchoram, rebus aduersis, aut dubijs, omnes confugiũt: probarũt denique suo testimonio, suaque commendatione, tres illi viri omni prorsus laude cumulati. Quae cum specto mecumque cogito, munus hoc amoris tui delatum ad me per litteras, & eas litteras, quibus vt nihil humanius, ita nihil possit esse ornatius, quãtum sit, intelligo. in quo tuendo, augendoque rebus ijs, quae significationem habere poterunt voluntatis meae cum tua laude coniunctam, partes meae non desiderabuntur. tu velim existimes, quod tibi nunc libenter promitto, multo facturum esse me opportuno tempore libentius. id si credis: & si vtẽdum tibi statues in omni tua re studijs, officijs, facultatibusque meis, & eo quidem animo, tã quam ea tibi non recentis, aut dubiae, sed veterrimae, & multorum annorum vsu confirmatae beneuolẽtiae iure debeantur: erit hoc alterum humanitatis tuae nõ vulgare munus: quo me tibi deuinctum perpetuo fore polliceor. Vale.

Ex opido Plebe Sacci. VII. Id. Nou. MDLXX.

OCTAVIANO. FERRARIO
Mediolanum. 11

MI Ferrari, si me tantum amas, quantum profecto amas: gratulari te mihi aequum est, quod exopta-

tae diu patriae compos denique factus post annos decē tenui fortuna cōtentus ita viuo, vt regū opes honoresq. contemnam. carebam otio, studijs, rebus multis ad meam naturam aptis: quae mihi nunc omnia Dei benignitas restituit: ijsque fruor eo suauius, quo fit vsus desiderij diuinitate iucundior: Si quid praeterea nō tam de meo, quam de meorum statu scire uis: vt fere, qui amant, curiosi sunt omnes: haec accipe. vxor, & filius in urbe, commoda vterque valetudine, illa rem domesticam, hic officinam, emendatorumque librorum curam administrat egregie. mihi, taedio diutinae commorationis vrbanae, rusticari vehementer placet. quo primum afflictae diuturno morbo valetudini consulimus, & imbecillo corpori vires addimus: deinde, quasi quibusdā exsolutus vinculis, libere vagatur, & voluptate pascitur animus honestissime. nullis hic angimur curis, nullis implicamur negotijs: licet id, quod antea numquam licuit, prorsus nihil agere, si uolumus: &, quod licet, saepe volumus. nam vehi curru, opida inuisere propinqua, amicorū villulas obire, conuiuari etiā interdum, suauissimisque epulas condire sermonibus. hoc ipsum voco nihil agere. quāquam, qui, valetudine parum firma, operam dat, vt suauiter, iucunde, & honeste simul viuat, is profecto nihil agere mihi nō videtur. Sed in hoc tamē vitae genere libros, cōmunes delicias nostras, abiecisse me penitus, nolim existimes. nobiscum vbique sunt, comites nunquam molesti, loquentes, silentes, cum volumus, quo ad volumus. & quamquam veteris morbi reliquiae quaedam supersunt, & vires adhuc lāguēt: quiddā tamen aggredi sum ausus:

quod

diuturnitate

quod si, ut spero, absoluam; & sicut principia dare se uidētur, ita procedet industria, vel a te probabitur; (à te cum dico, qui subtiliter, & sincere iudicant, simul omnes intelligo. tu enim is es, quem nec opinio fallat, nec volūtas a ueritate detorqueat) uel, quin me putes omnis expertē ingenii, nec de mea, nec de cuiusquam omnino facultate statuere, & existimare quidquam posse non recuso. Locus ipse me, uacuus interpellatoribus, & haec uiuēdi arbitratu meo, rerum omnium dulcissima, optata antea potius, quam sperata libertas inuitauit, vt ordirer id, quod, nisi sedē hic statuo, aut certe, nisi in hoc secessu, & in hac paene solitudine (nam si cum vrbe conferatur, quamquam celebre satis opidum, solitudo tamen quaedam uideri possit) maiorem anni partē consumpsero, uereor, ne sero admodum, fortasse etiam pertexere numquam liceat, opus est nec temporis, uel laboris exigui. tempus hic, ut uideo, deesse non potest: laborem cōmunis vtilitatis gratia nūquā adducar ut fugiam: interim tamen, superiore periculo admonitus, operae curaeque plus in ualetudinē, quam in studia, cō feram. Vale. Ex opido Plebe Sacci. VI. Id. Nou. MDLXX

HENRICO ET CAMILLO
CAETANIS, FRATRIBVS
Bonifacij Principis filijs,
Romam. 12

LAETARI vos arbitror, nobilissimi adolescentes, pro vestra erga me beneuolentia, meo in patriam reditu, minime dubitãtes, quin tranquille viuam, vacẽ ijs molestijs, quibus in vrbe Roma carere vix poteram, fruar ijs studijs, cum quibus voluptatẽ nullam cõfero. nam de fructu, quem posteritas capere possit ex industria mea, nihil dico. conatus equidem a puero sũ, idq. mihi propositũ in omni vita fuit, vt omnibus meo labore prodessem: vtrum autem, quod sequebar, assequi licuerit, ad meum iudicium non reuoco: viderint ij, qui nostra legent. ego mihi temere nihil arrogo, nec assentor libenter, aut ita gloriola ducor, vt falsae opinionis errore, quod video multis contingere, oblectari me sinam. quod si nihil alijs prodesse possum: bene tamen mereor de me ipso, dum ea lego, quibus curae sedãtur, dissipatusque perturbationibus animus colligitur, & ab admiratione rerũ inaniũ ad vere solidaeque felicitatis cupiditatẽ traducitur. hoc bono Romae carebã, quia carebã litteris, & otio, molestissimis implicatus occupationibus, quarũ ipsa nunc recordatione commoueor. itaq. cũ opinari & credere nonnullos audio, eo me cõsilio ab vrbe discessisse, vt, recuperata valetudine, redirẽ, ita statuo, vel eos ignorare, quã infeliciter mecũ

actum

actum sit, quam diu Romae vixi, vel in illo quingentorum scutatorum stipendio tantum ponere, vt easdem subire molestias cum eodem expediat euolumento. qui si naturã moresque meos tenerẽt, profecto longe aliter sentirent. non enim aut stipendium illud, aut vlla me lucri cupiditas Romam perduxit: quamquam haec priuatae sortis homo non contempsi: sed spe sum allectus prope certa, vitae cũ dignitate traducendae, fruendi nonnumquam studijs meis, amicorum cõsuetudine, voluptatibus etiam homine ingenuo, & liberaliter educato non indignis. quã contra ceciderit, vos optime nostis. nunc, vel si stipendio vocarer multo maiore, sic insanirem, vt meam quietem, diuino mihi munere post annos decem restitutam, mea studia, ipsam denique valetudinem vllo pretio venderem? tum vero, si eadẽ illa contingerent, iure plecterer; nemo excusatione aut venia dignum duceret: nemo querentem audiret, nemo opem ferret imploranti: ad auaritiae culpam, & immodicã habendi libidinem conuerterentur omnia. Praestat igitur sapere, idest, quam alij fortunã admirantur, eam contemnere, paucis acquiescere, & ijsdẽ contentum esse, quibus ipsa contenta natura est: quae, dum vitae arceantur incommoda, & alimenta suppetant necessaria, praeterea nihil desiderat. Iã aetas, & valetudo, haec admodũ infirma, illa quotidie magis ingrauescẽs, admonẽt me, cupiditate ne prouehar longius, vela cito contrahã, & impendẽtes futurae vitae procellas extimescã. itaque facio non inuitus, vt, cũ huius peregrinationis exitus haud lõge distet, non tã de uia, quae minima restat, quã de exitu ipso, qui principiũ afferet aeter-

nae vitae, cogitem, atque elaborem. Haec ideo collegi, ne quando uos, aut aliquis potius uestri dissimilis (nã id quidem a prudentia uestra exspectandum non uidetur) displicere mihi consilium meum suspicari posset, quod in patriam uenerim. quod vtinam biennio maturius fecissem. non incidissem in eum morbum, quo ualetudinẽ in perpetuũ fere perdidi; rationes hic domesticae minus iacturae fecissent: studia fortasse mea fructũ studiosis aliquem tulissent. Vna tamen ex hoc naufragio tabula me delectat, quod opinione fruor amoris in me vestri; quod ex disciplina, praeceptisque meis maximum vos in ea uia, quae ad eloquentiam ducit, fecisse progreßum intelligo; quod, perspecta denique indole, voluntate, industria uestra, augurari facile possũ de futura gloria: nec locum iam habet adhortatio: curritis enim uestra spõte, quo patrui Cardinalis dignitas, & uirtus, quo parentis integritas, & sapientia, quo auita decora, & maiorum nomen immortale uocat. Valete. Venetijs. IX. Kal. Dec. M D L X X.

IO. CASELIO. AD arcem Sucriniam.

VENISSEM Romã ante duos menses, difficili diuturnoque coactus morbo. reliqui melius omnino mihi nunc est: necdumtamen ita ualeo, ut intermissa officia repetere audeam. libros parce attingo, amicorum litteris, nisi graue sit argumentum, aut breuiter admodum, aut prorsus nihil respondeo: negotia reliqua, ut

ualere

ualere ipse possum, ualere iussi. ea re nec scripsi ad te anteà; & in posterum, ne quid oneris mihi imponas, quod infirma ferre ualetudò nequêat, à te peto. familiares tuos, nobiles adolescẽtes, Ioachimum Basseuitium, & Nicolaum Rascium, uerbis perhumaniter accepi: re non iuuo: quia nec ipsi rogant; & mihi, quid eorum caussa praestare possim, ipsis non rogantibus, in mentem non uenit. modesti sunt omnes, & morum elegantia praediti, ingenio, & litteris, cum a te diligantur, tuaq. consuetudine sint usi, non dubito, quin pro aetate excellant. ac sapienter quidem eos facere iudico, quod apud nos aliquandiu sibi uiuendum statuant. praeclaram enim indolem, materiemque uirtutis haud mediocriter caelum Italicũ adiuuabit. quod eo magis laetor, quia redundabit ad te aliquid ex eorum summa laude; cũ uel alumni fuerint disciplinae tuae, uel tuis hortatib. consiliijsque in Italiam, quasi ad mercatum bonarum artium, se contulerint. mihi autem, caue putes, gratius quidquam esse posse, aut curari a me libentius, quam quod ad existimationem pertinere tuam intelligam. id adeo cum praestanti doctrinae tuae, studijsque ad communem utilitatem spectantibus, tum summae erga me, perspectae iam satis atque cognitae, beneuolentiae debere mihi uideor. Vale. Venetijs. XIIX. Kal. Ian. MDLXX.

HORATIO. CARDANETO Perusium. 14

GRATVLOR tibi mi Cardanete, nec sane magis ex animo gratulari possum, quod nobilissimorum adolescentum, Henrici, & Camilli Caetanorum, fratrum, auctus amicitia sis, melior omnino reperiri ratio nulla poterat, qua ferrē aequius eorum me consuetudine carere, quā quod vtantur tua. te enim vel studiorū similitudine, vel animorū coniunctione, vel mutuis etiam officijs quasi me alterum esse puto. qua modestia sint, qua grauitate, qua prudentia, quā a communibus ingenijs differant, quā a deprauatis huius saeculi moribus abhorreāt; quia breui admodum ipse intelliges, nihil dicā. auguratus quidē antea sum, si diuturna vtriq. vita cō tigerit: quod in tanta bonitate, tā propensis ad ueram laudem studijs, ab immortali Deo sperandum uidetur: nullam esse gloriam tantam, quam non facile cōsequātur: nullos honores, qui non eorum virtutibus vltro deferantur. Te rogo, pro eo quanti me facis, conferas in eos quidquid poteris officii, studij, obseruantiae, quodque facere cū omnibus qui te norunt, solitus es, id tibi cū ipsis praecipue faciendū putes, vt iis pateant opes ingenij, eloquentiae, doctrinae tuae. De meo statu quid quid possum scribere ut uideo cognitū iā habes. in eo tamen erras, uel potius errare te coegit aliorū sermo, quod me bene nummatū in patriam rediisse putas. decem enim annorum laboribus uix tria scutatorū milia,

lia, id est quantum ad filiam collocandam requiratur, colligere potuimus.ita mihi nullae pecuniae, nullũ uectigal, praeter ueterẽ frugalitatem, quo uectigal nullũ est vberius, animũ paucis contentum, relinquitur. quare gratulari te mihi uelim, non quod abũdem, quod falsum est, sed quod tranquilla mente uiuam, quod in studijs quantũ ualetudinis ratio permittit, quod cũ meis, quod denique nullis implicatus negotijs, sed in summo otio, summa quiete, summa libertate, quae sunt omnib. diuitijs, recte intelligentium iudicio anteponenda. Vale, & Illustrissimis Caetanis salutem dices a me plurimam. Venetijs XVII. Kal. Ian. M D L X X.

ANTONIO. ROLANDO
Patauium. 15

ADHVC languebam ex uetere morbo: & filio non leuiter aegrotante, erã sane perturbatior: committere tamen nolui, vt epistolae tuae, insigni praesertim Homerica magniloquentia, & beneuolentiae notis erga me tuae, nihil omnino responderem. Quod petis, vt orationem tuam corrigam: primum id quidem necesse non est; cũ scriptor sis luculentus, indicioq. excellas: deinde uero tantũ ab re mea mihi otij non est, alienæ vt possim legere. aut.n non vaco: aut, si quid temporis cõceditur, ad ea, quae inchoata, rudiaq. iampridem habeo, absoluenda, et perpolienda totum confero. quare a te peto, vt habeas rationem et ualetudinis, & occupationis meae. Ego, postea quam in patriam reuerti, nego-

tio-

tiorum magnitudine defatigatus, aetate etiam admonitus, & Venusii Poetae uersu, Solue senescentem mature sanus equum, mihi & Musis duntaxat uiuere constitui. nullas suscipio curas, nisi quas rerum domesticarum necessitas imponit. nouas amicitias non expeto; ueteribus colendis operam non do: cum uxore, liberisq; suauissimam uitam duco. hic enim dies, ut ille ait, alios mores, aliã uitam postulat. amicorum copia quid praeter molestiam habeat, non uideo. si quis aliter sentit, arbitratu ipse suo uiuat; ego malo mihi sapere, quam alijs. De uxore a te ducta, de susceptis liberis, ualde tibi gratulor. nam, etsi onus alendae familiae, durissimis temporibus, magna rerum omnium caritate, perquam graue esse non ignoro: te tamen, uirum bonum, peritũ optimarum artium, tua uirtus ex omnibus incommodis, ac difficultatibus eripiet: aderitque Deus, cuius eximia benignitas praeclaris conatibus & optimis studijs deesse numquam solet. Vale.

Venetiis. x. Kal. Ian. M D L X X.

EPI-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. VNDECIMVS.

ILLVSTRIS. ET. EXCELLENTIS. IVVENI, IACOBO. BONCOMPAGNO. 1

OTA sententia est, a sapientissimo uiro litterarum prodita monumentis, mutatione temporum, euẽtu vario, per omnes aetates comprobata, cum Princip ũ moribus, atq. institutis, priuatorũ hominũ sensus, & studia congruere. est. n. ita more cõparatũ, vt in eorum, qui imperant, vitam ij, qui parent, veluti in speculum intuentes, dicta simul & facta diligenter animaduertant. inde oritur cupiditas imitandi; inde fit, ut aut virtutes emanent, aut vitia deriuentur. itaque, GREGORIO XIII. cui tu sanguine coniunctissimus virtute carissimus es, in illa proxima caelo sede, incredibili Cardinalium omnium consensu, in quo perspicua diuini numinis voluntas apparuit, collocato, speciem quandam, & imaginem rerum omnium laudãdarum quasi post tenebras exorta luce uidimus. &, cum ad vrbem quotidie tot mortales, praesertim qui nobili arte aliqua excellant, suae quisq. spei fauẽs, tam cupide confluant, nemo dubitat, quin, cum ille

antea

antea semper ita vixerit, ut ingenuarum disciplinarũ studia reb. omnibus praeferret, rectum & honestũ sic amaret, vt nihil ambitioni, nihil gratiae tribueret ad aequitatem, & religionẽ omnia referret; eadẽ ei nunc prima sint, eadem studia colentes amplectatur, ornet honoribus, opibus augeat, maxima potestate cũ optima mente coniuncta. Ille pacem, & concordiã Christianorum Principium tuebitur: ille praeclaram in perdẽdo communi hoste conspirationem fouebit: illi publica salus; Sedis Apostolicae dignitas; summi Dei gloria, a qua numquam oculos deflexit, erit antiquissima. In iustitia uero, cuius omnes partes nouit, plerasq. cum laude exercuit, prorsus eum nihil fallet: non ex aliena pendebit opinione: non alienis consilijs auferetur: quae saepe labes, graui ciuitatum damno, bonos etiam Principes infecit: ipse disceptator, & iudex res & priuatas pro sua sapientia, suoque sensu moderabitur, ac reget. Quid artes illae nostrae, quibus ad humanitatem informamur, quae fessos curis animos leuant, nec tamen vtilitatem a uoluptate seiungunt, non eae nunc, nimiũ diu cum oblanguerint, spe quadam recreatae, oculos tollere uidentur? cumque nouo Principe, ad liberales omnes artes maxime propenso, vehementer laetentur, tum vero in te, IACOBE *Illustrissime, spem suam in primis locatã habent, à te opẽ exspectant, tibi se suãque dignitatem, fatali quadam temporum calamitate eadẽptã, supplices commendant. non negabis opinor, bene de te merentibus patrociniũ tuum, & ad cetera, quae in te elucent, ornamenta, cum ingenij, atq; doctrinae, tum uero eius modestiae, qua te tam secundis reb.*

admi-

admirabilē praebuiſti, addes hoc, quo nullum illuſtrius eſſe poteſt, vt litterarum cauſſam ſuſcipias, reliqua tā quam inania contemnas: quāq. tibi antea laudē apud multos, verſatus in celeberrimis Italiae gymnaſiis, nō obſcura volūtatis egregiae ſignificatione peperiſti, eius augendae cum facultas hoc tempore diuinitus tributa maxima ſit, non cōmittes, ut ipſe tibi aliquādo, et gloriae tuae defuiſſe uidearis. Quae ſi cogitas, ſumma ſapientia eſt; ſi perficis, ſummaq; felicitas, nā ipſum, uelle, qs in laude ponat, niſi, quod uelis, res ipſa declaret? felicem porro non ego quemquam duxerim, qui ſibi licere putat, quidquid libet; ſed qui, cū in magna ptāte ſit, licere tamen ſibi nihil vult, niſi quod uerias, & rō ipſa praeſcribat. ſenſus aūt hic multitudinis eſt, vt abūdare quamplurimis rebus, optabile in primis exiſtimet. recte uero uti, neque optāt multi, & ſoli ſapientes norūt. Ac mihi quidem, cum ad tuam ſuperiorem uitam animum refero, haec ipſa, quae laudo, quae tuū nomen immortalitati cōmēdare poſsūt, eadē te ſentire, eadē cogitare, & uelle, tuaq. ſponte ſatis ad uerum decus inflāmatum eſſe, minime dubitandū uidetur: eoq. breuius ad te ſcribo, ne ſuperuacanea legas, diſtentus magnarum rerum curis: ſcribendum tamē aliquid hoc tēpore ſum arbitratus, ut, cū omnes tecū gratulationis officio fungantur, omnes tibi nauare operam & ſtudiū uelint, ego quoq; meam in te ſingularem obſeruantiam, priuatim nihil ſpectans, tuae ſtudio laudis incenſus, & nobilium diſciplinarum amore flagrans, officio teſtatam aliquo relinquerem. Vale. X. Kal. Quinct. M D L X X I I.

C A-

CAMILLO . PALAEOTTO
Bononiam,

RAECLARA sane amicitiae lex de similitudine animorum in vtraque fortuna: quae si seruaretur, nihil esset humana vita iucundius. sed, quod tu sentis, & quod ego tecum, siue munus hoc naturae fuerit, siue earum artium, quibus ab ineunte aetate operam dedimus, in eo, quam pauci sint, qui nos imitentur, tu profecto pro tua prudentia animaduertis, ego pro mea tenuitate saepe sum expertus. equidē nulla re magis laetor, quam opinione amoris in me tui: cui nisi ex omni parte responderem, hominem me non putarem. amo autem te non ob illa, quae tibi possunt communia cū multis, quod vnus ex amplissimo XL. virum collegio sis; quod propinquitatibus, clientelis, opibusque valeas; denique, quod fratrem habeas Cardinalem, & eū Cardinalem, quem non dignitas magis, quam virtus illustrat: sed ob ea, quae tua propria sunt; quod ab adolescentia ita uixisti, vt senilem in te prudentiam nemo requireret. quid ortus clarissima gente, maiorem tamen ex te ipso nobilitatem quaeris; quod ad omnem uirtutem libero uiro dignam, praecipue vero ad liberalitatem propensus, excipis, & complecteris omni officiorum genere, quicumque se studiorum gratia Bononiam conferunt, &, quo quisque magis uirtute, industria, probitate uidetur excellere, eo maior ac praestantior in eum tua benignitas elucet. ita fit, ut ad libera-

lium

liũ disciplinarum ﬅudia plurimos quidem inueterata iam Bononiensis gymnasij gloria ex uniuerso terrarum orbe, multos tamen tui quoque nominis fama pelliciat. Haec ego cum alijs potius, quam tecum: nunc erupit amoris vis, quae me, nihil minus ab initio cogitantem, prope inuitum ea scribere coegi, quae tu cum libenter agas, non libenter tamen audis. occasionem autem non ostendẽdae solum beneuolentiae meae, sed iudicij quoque declarandi non leuem sane tu dedisti, cum in maximis occupationib. in summa nouae affinitatis laetitia non modo de me absente cogitasti, quo contentus esse debui, sed effudisti in me suauißimis litteris partem laetitiae tuae, affecistiq. me voluptate tanta, quãtam animus meus capere poteſt maximam. Ac de iſto quidem officio tibi nunc, ut debeo, gratias ago, habere numquam desinam: de ipsa uero re, quam significas, ita gratulor, vt, quae mentis exprimere meae sensum queant, uerba prorsus nulla suppetant: iſta enim affinitate, ad utram familiam oculos conuerto, omnia uideo plena dignitatis, plena sapientiae, plena uirtutis. cum uero utriusque decora copulantur; tale quiddam exsiſtit, quod cum intueor, haud facile, quid conferre possim, reperio. Quare debes expectare omnia iucundissima. soboles exorietur, approbante immortali Deo, digna parentibus, auis, maioribus, unde mirabiles Chriſtiana Resp. & in primis ipsa patria fructus capiat. Quod ut ita sit, pro meo erga te singulari ſtudio non minus opto, quam si ad me ipsum, liberosque meos eadem illa pertinerent. Tu me uelim ames mutuo, Sigoniumque meum, & Amasaenum salutes. Vale, Ego,

quam-

quamquam caelum mutauerim, nondum tamen satis recte valeo.
Ex Plebe Sacci. XVI. Kal. Maij. MDLXXI.

EIDEM, Bononiam. 3

VALDE accidit non sane contra voluntatem, sed certe praeter opinionem meam, vt Mediolani consisterem. sic sunt humana. consilia nostra plerumq. ratio, casus interdum, & fortuna moderatur. Ego Genuã ea potissimum caussa petebam, vt villulis pulcherrimis iucũdo placidi maris adspectu, &, quod in primis ualetudo mea requirit, verno caelo hieme summa fruerer. nã Venetijs hieme superiore, cũ & cubiculo clauderer angusto, et camino assidue vterer luculento, parũ tamen abfuit, quin me vis frigoris absumpserit. Scis, quae mea tenuitas, quae sit imbecillitas. nec aetatẽ, vt arbitror, ignoras. quotidie labuntur vires, & eo magis, quod ea, quae mihi ab adolescentia rerum omniũ antiquissima fuerunt, & a quibus ne nunc quidẽ, aetate ingrauescẽti, diuelli possum, studia calorem illum, quo alimur, exhauriunt. Haec de frigore: audi nũc, quae supersunt in commoda. Exercitationibus dũ utor, confirmari me sentio: at ijs uti Venetijs, praesertim sub dio, vel ob angustias uiarum, vel ob infinitam prope ciuiũ, peregrinorumque frequentiam non licet. huc illuc impellimur: saepius alieno motu, quam nostro, mouemur: uix vt interdum, ac ne uix quidem, si lubrica via est, consistendi facultas detur. De vinis quid loquar? diuturna

turna me consuetudo Romanis, omnium facile primis, assuefecerat. similia nō quærebam, sed quæ prorsus dissimilia non essent: perijt omnis industria. Carnis mira penuria uitulinam quidem, quæ differat à bubula, reperire, felicitatis est. Excellunt uiri nobiles benignitate, uirtute, sapientia: neque ego eorum amicitia, & consuetudine exclusus umquam sum, appetitus etiam a multis: quod in iis rebus numero, quarum memoria non mediocriter oblector: sed nescio quomodo fit ætatis fortasse uitio, ut quędam res, quibus olim pascebar, quotidie magis ex animo dilabantur, mihi uni, mi Camille, iam cupio uiuere, dum uiuo, sic tamen, ut, me ceteris etiam uixisse, aliquādo intelligatur. Habes cur Venetijs non sim: quo spectem, & vbi esse velim, ac reliquæ uitæ domicilium collocare, sane nondum constat, amœnitatem, & salubritatem sequor. vtraque Genuæ est, vtraque vt audio, Regij, quo peramanter inuitor: & suburbanum mihi suum, magnifice extructum, eleganter ornatum, vir primarius, integritate, doctrinaque excellens, Horatius Malagutius, summi Pontificis cubicularius, semel & iterum detulit. mihi tamen ocellus. Italiæ, Benacensis ora, Asulano meo, vnde multa suppetent, satis propinqua, vehemēter arridet. eo me conuertit animus: eo referunt pedes: ibi denique cum rusticis malim, rustico pane more, quam alibi cum per urbanis in magna non modo lautitia; verum etiam copia, vitam agere. Interea sum in hac urbe, & vt video, diutius ero, quam putabam: nō tam quia propter anni tempus discedere vix iam licet; cū & imbres assidui vias corruperint, & ego is sim, qui uel leuissi-

mis frangar incommodis; quam quia duorum virorũ, omni laude ac virtute circumfluentium, Bartholomaei Caprae, hospitis mei, & Octauiani Ferrarij, veterrima mihi necessitudine coniunctissimi, singulari doctrina, humanitate beneuolentia perfruor. otij quidem habeo quod tu fortasse vix credas, in urbe amplissima, omniumq. celeberrima, non minus, quam optabã, plus profecto, quam sperare ausus essem. itaq. studia calent. quod cum dico, simul illud dico, Mediolani me perlibenter esse. nam cum studijs, & litteris nullum vitae genus, ne si Croesi quidem addantur diuitiae, permutauerim. De valetudine si quaeris: ea sum, qua soleo, idest non admodum firma: me tamen cum domestica quiete, tum definita quadam victus ratione, aliqua etiam animi tranquillitate tueor atque sustento. Vale. Mediolani. Kal. Nou. M D L X X I.

EIDEM, Bononiam. 4

OLEAS Mediolanum vsque? mirus amor, & singularis humanitas. Sed vide, quid acciderit. venit in mentem Simonettae tuo, vt est homo perelegantis ingenij, munus tuum cum suo munere cõiungere, & sub amari saporis oleas, quo ipso gratae sunt, alio tamẽ sapore gratiores efficere. itaque misit ad me scite admodum condita cotocea; & qui attulit, cum mihi tuo nomine salutem dixisset, addidit illud, quod Simonetta lepide cõiecerat, de olearũ sapore tẽperãdo. Est igit̃ cur vtriq. vestrũ pares agã gratias: nisi si paullo fortasse

maio-

maiores tibi debentur, cuius occasione liberalitatis alia videtur exorta liberalitas. quamquã Simonetae iam antea sane uel plurimũ debeam, quod humanitati suae tantum tribuisset, ut ad me, vir nobilitate praestans, & senatorij muneris honore insignis, domũ veniret, horasque mecum aliquot suauissimo sermone cõsumeret. quo quidem in genere, si mihi non dicã per studia, quae licet periucunda, volũtatis, tamen, arbitrijq. mei sunt, sed per valetudinem, cui seruire necesse est, liceret: ita me officio vinci nõ paterer: quemadmodum animi certe voluntate non vincor. Ego propter frigoris magnitudinẽ domo pedem efferre adhuc nõ audeo. itaq. paucis vtor. Capra hospes meus, & Ferrarius, ille quotidie, pręsertim vespertinis horis, hic, quantum ei vel a philosophiae studio, vel ab amicorum negotijs vacat, tantum fere mecũ est. horum virtus, humanitasq. facit, vt & paucos, & pauca desiderem. et omnino, si studiorũ similitudo si officia, si mores beneuolentiã gignunt: multos amore complecti, non illo vulgari, sed eo, qui excellit, idest qui inter nos est; quam non facile sit, opinor, uides. nam, quod in epistola tua, grauissime, atq. ornatissime scripta, speras posse fieri, ut a Simonetta tantũ diligar, quantũ vel ille a te, vel tu ab illo diligeris, addo etiam, quantũ ego me a te diligi pro tuis maximis officijs iam pridem mihi persuadeo: id qua ratione possit euenire, cũ aut in eũ intuear, aut ipse me perdendo, non equidẽ intelligo. diuersa studia sunt: consuetudo nõ intercessit: vitae ratio dissimillima. illum publica negotia, summarumq. rerũ cura distinet: ego humili litterarũ otio delector. ille, ad amplitudinẽ natus, curat ea, q̃ speciem, &*

* pertento

splendorem habeant; ego, si quies animi datur, si colere licet eas artes, quibus a primis temporibus ætatis meum omne studium, operamq. dedi, cetera prope contemno, quærenda certe magno cū labore non arbitror. denique illi celebritas, mihi, vt fatear id quod est, solitudo vehementer placet. Faciam igitur, quod officij mei esse duco, & quod a me dignitas hominis, ac virtus nō modo postulat, verum etiam exigit, vt eum omni tēpore, quamquam absens longeq. disiunctus, animo diligēter obseruem, memoriá colam, ijs etiā ornem laudibus, quibus ille suis maioribus vt respondeat, sic enititur, vt assequatur. quod eum scire tuis litteris, & persuasum habere, si cognouero: summo me, ac singulari affectum abs te esse munere indicabo. Vale.

Mediolani, Kal. Febr. M D L X X I I.

EIDEM, Bononiam. 5

Quid est, cur sperem assequi me posse tua merita officijs meis? par in vtroque voluntas; id enim iuuat credere: sed condicio longe dispar. tibi enim ad me ornandum vna cum uoluntate suppetunt reliqua, auctoritas, dignitas, virtus: mihi ad gratiam referendam, præter voluntatem, nihil prope relinquitur; itaque, tu me magis vt diligas, quam ego te, numquam concedam: idem, officij residere plus apud te, semper fatebor. dissimulem? nihil me ingratius. negem? facile refellar. testes erant antea meritorū tuorum, egregiaeq. cuiusdam voluntatis erga me sane quam plurimi; nūc accessit, qui pro sexcentis vnus est, vir amplissimus

Scipio

Scipio Simonetta: qui, quod me amet, quod aliquid esse putet, quod etiā in sermonibus laudet, magnam in eo sane benignitatē hominis agnosco; sed tibi quoque tribuo: cuius ille iudicium quanti faciat, quo primum die sum eum allocutus, haud obscure perspexi. Quod scire vis de mea ualetudine, quā tibi summae curae esse vehementer gaudeo: tātum abest, vt optima fruar, ut ab optima absim aliquanto etiā longius, quā a deterrima. ac si mihi mediū quiddam cōtingat, praeclare mecum agi putē sed, id vt optare potius liceat, quam sperare, aetas facit, & valetudo. Studia mitto: a quibus diuelli non queo. nihil me magis, quam scire, delectat. ita scribo, vt ad alios industriae meae fructum peruenire cupiā: sed, mihi crede, plerumque fit, vt, quo diligētius in hac cura uersor, eo plura ipse discam, quā alios doceā. De amicitia si tibi scrupulus molestus est, euellet eum aut Aristoteles, aut Cicero noster: quos tu cū magistros habeas, miror sane, cur ad me quidquā referas. nam ego me vel scire nihil puto, quod tu nescias: vel si quid scio, ab illis didicisse confiteor. hoc tantum dicā idque tua caussa mi Camille, quādo te hoc de genere libenter uideo disputare: si quis perfectā illā amicitiā, cum ex duobus animis tamquā vnus fit, ut afficiantur pariter in vtraque fortuna, vt nihil iucundū, nihil triste separatim, communia sint omnia; hoc, inquam, genus amicitiae si quis cogitet, & ea, quae leguntur in libris, inter homines quaeret, eum frustra laborare. est enim amicitiae, vt reliquarū rerum omnium idaea quaedam & species absoluta: cuius praestantiam mente comprehendere, & ingenio consequi for-

tasse licet, exempla certe sub oculos non cadunt. haec ego ita sentio: tu si quid contra, doce me. Vale.
Mediolani Idibus Mart. MDLXXII.

EIDEM, Bononiam. 6

AGRI vestri, siquidem, ut scribis, imbribus, irrigari coepti sunt, meliore, quam nostri, qui adhuc ualde sitiunt, caeli munere fruũtur. de uindemia tamẽ quod ad bonitatẽ firmitatemq. uinorum attinet, bene speratur: de copia, fore certum est, ut non abundemus. Ego, non exspectatis imbribus, iam sarcinulas collegeram, ut in uiam me darem: nihil enim erat potius, quã ut domũ redirem, eoq. itinere te uiderem, & uillulam tuam, utroque autem fruerer, quamdiu per anni tempus liceret; sed uicit consilium meum Cardinalium uoluntas: quorum opera est effectum, ut GREGORIVS XIII. *Pont. Max. qui tamẽ sua sponte liberales disciplinas miro quodã studio amplectitur, fouet, alit, honorifico me stipendio retinẽdum putauerit. Hic igitur cogimur consistere, libenter, ut Romae, in summa celebritate, & amicorum copia; inuiti, ut a te disiuncti, cuius consuetudine non semel, aut iterum, sed perpetuo aestiuis mensibus, amoena regione, iucundo otio, cum communibus musis frui cogitabamus. hoc tamen quidquid est incommodi, non illud quidem penitus, sed aliqua saltẽ ex parte quãtum scilicet per utriusque occupationes licebit, litterarum commodo sarcietur. Vale.*
Romae. VII. Id. Sept. MDLXXII.

HIE-

HIERONYMO. CAPRAE Mediolanum. 7

QVOD ad me Camilli Palaeotti, uiri nobilissimi, meq. amantissimi, litteras misisti, ualde gratum: quod uero cum iis etiam tuas, easq. Latine scriptas, & ita quidem, ut Romanam illā ueterem elegātiā redoleāt, multo etiam gratius. nam ut, Mediolani cum essem, interdū sermone tuo summa cū uoluptate fruebar: sic, adempta mihi nunc tui sermonis usura, totam spem huius mitigandae molestiae tuis in litteris repono. quāquam hoc in genere ita moderabor meae cupiditati, ne tibi plus oneris imponā, quā uel occupationes tuę, uel studia patiantur; cum praesertim eadē scribendi lege pariter utrumque nostrum teneri aequū sit: ut, cū tibi caueam, mihi quoque, multis curis implicato, cauere simul uidear. quid igitur faciā? nimirum id, quod unum relinquitur, ut ex amoris in me tui memoria solatium capiam, ea fruar, in ea te absentē intuear, alloquar, amplectar, & ĩ ea exoptata re falli me sinam errore periucundo. atque haec quidem in perferendo tui desiderio satis commoda ratio est, illa perdifficilis, remunerandi officia tua, quae cum libenter, & saepe cogitē, egregieque partes in eo meas animo expleā, nisi tamen id tibi re ipsa aliquādo persuadeā, non bene mecū actum existimabo. Extremum illud est, quod a te uehementer peto, ut, quantum mea caussa uis, quē uelle arbitror quantum cupio, tantum studij ponas in tuenda

mihi beneuolentia, cum qua thesauros non permutauerim, virorum illustrium, sapientissimorum senatorum, Scipionis Simonettae; Ludouici Macentii, Hieronymi Montij: quorum erga me singularem humanitatem, semel atque iterum salutationis officio perspectam, nulla vmquam apud me delebit obliuio. Aldus filius te salutat, amicitiamque tuam, vt debet, plurimi facit. tu salutem viro optimo, multisque virtutibus ornato, Hannibali Cruceio, dices meo nomine.

Vale.

Venetijs. IIX. Kal. Maij. MDLXXII.

HANNIBALI. CRVCEIO
Mediolanum. 8

INFIRMO adhuc corpore ob recentem morbum nec mente, vt vere dicam, satis tranquilla, feci tamẽ, vt haec ad te exararem, amore impulsus, quo te sum complexus ante multos annos: cui tu, ne quid addi iã possit, humanitate tua probitate, virtute perfecisti. Ille igitur amor, qui me ad scribendum impulit, idem purgationem tuam, quod me non salutasses in discessu, vt indignam vtroque nostrum plane respuit. Ego de te, tuaque valetudine quam saepe quaesierim, Ferrarius noster optimus testis est: atque ille de te ea, quae volebam scilicet, de filia paullo duriora; quae comprobata euentu, teque aetate ingrauescente tam graui percussum esse vulnere, ut debeo vehementer dolcri ac mihi quidem parte: esse meas

ueniēdi ad te, ut hominis amantissimi officio fungerer, saepe tūc in mentem uenit, sed cum opem tibi a me afferri nullam posse, molestiam uero fortasse aliquam posse, intelligerē, essem praeterea, vt soleo, imbecillior, tenui me, inuitus equidem, sed tamen tenui. tu certe, cum iaceres, aut confirmato corpore nondum esses, ad me ut uenires, exspectare non debui. non enim is ego sum, qui plus amicis oneris imponā, quam quantū ipse suscipiā. Ego mihi largior, & hoc in primam amicitiae parte pono, ne quē colā ambitiosius, ne saepe domū eā, ne tēpus inani sermone conterā, ne deducendi, aut reducendi laborem, & molestiā capiam. Quae si mihi concedi volo; cur ea tibi, uel alijs eripiam? At ēt purgas te de superiori tempore, quod sex amplius mē sibus, idest quamdiu Mediolani mihi esse contigit, ter, aut quater ad me ueneris. Id quidem satis ab Hannibale Cruceio fuit, homine publicis muneribus assidue distento, domesticis etiam tricis impedito, quae nobis, qui, liberos habere, & patres familias appellari, pulchrum putauimus, negligendae non sunt. Sed, ut haec omittam, atque huius generis alia, quae tibi cum multis communia esse possunt, & ut attingam eam, quae uel tua propria sunt, uel certe comunia cum paucis: nullum ne munus, nullum ne priuilegium habet uirtus? ea uero habet, & quidem maximum, ne uulgi legibus teneatur, ut sui iuris arbitriique sit, ut se ipsa fruatur, ut otio interdum, & solitudine gaudeat. sint igitur uisitationes uoluntariae, sint gratae semper, & iucundae, ideo tamen rare, quia perquam raro necessariae. facessant haec à nobis uulgaria, mi Crucei, in

qui-

quibus non modo officium, uerum etiam laudem quidam locant: ego inepta, uilia, putida censeo, minime digna iis artibus, studijsq. quae colimus. uiget, & uigebit ipsa per se, externam opem contemnens, suis fulta uiribus, necessitudo nostra. absentes, praesentes iidem erimus: & multa etiam, quibus praesentes saepe carent, animorũ coniunctione, studiorumq. similitudine cõsequemur. cur enim. quod ipse tibi de me polliceor, & quod libenter praestabo id a te, uiro optimo, omniũq. humanissimo, non exspectẽ? Vale, & Ferrario meo salutẽ. Venetijs, idibus Maij. MDLXXII.

IOANNI. CRATONI
Viennam. 9

QVA primum hora in patriam redii, unde menses aliquot absueram & ualetudinis, & otij caussa, quaesiui statim de filio, Ecquid Crato noster? Valet, inquit, & nos amat: deinde, quid tu ad illũ de me, quã saepe, quã amãter, quid ille ad te scripsisset, pluribus uerbis exposuit. uix credas, & cum salua hic omnia compererim, & eam nurum, quam uolebam, aetate, moribus, forma, quantus tamen ex litterarum tuarum humanitate laetitiae cumulus accesserit, quamquam, cum mihi iam antea & natura, & cõsuetudo tua nota sit, peccare mihi uidear, & graui admodũ scelere obstringi, si, quod ab utraq; abhorreat, & quod utraque indignum sit, suspicari me umquam patiar. Nec uero, me quidem id, quod mihi boni contigit, agnoscere, lãguere

autem

autē in gratia referēda, uelim existimes. refero enim, mi Grato, referamque dum uiuam: at quibus rebus? iis, quibus te contentū fore scio, memoria, amore, obseruantia. nā reliqua neque tua dignitas, neque fortuna exspectat: neque is ego sum, qui possim paria paribus, aut qui officium potius in compēsanda re, quā in emetienda uoluntate positū putem. in quo illam capio uoluptatē, quod filius meus, quem studijs mihi & institutis per similē esse fortuna uelim paullo meliore, te in oculis fert, laudare non desinit, sicut alterū parentē obseruat, & colit. is excusat silētium suum: habet enim, non modo quod assidue agat, uerum etiam quod libenter agat in nouis nuptijs: quae si quid parient, uel dicā etiam ominis caussa, quod parient, id tibi, aut qui tuo nomine agat, sacro lauacro suscipiendum defertur: ut amicitia nostra, tuis instituta non uulgaribus officijs, nostris ad hāc diē studiis egregie culta, religionē quandā assequatur, quae labē ab ea culpāque prorsus omnē perpetuo remoueat. Mediolani abditus in litteras uixi, si quaeris, quo studiorū genere: explanādis Ciceronis orationibus: quod mihi propositum fuit ante multos annos. nunc dandi sunt dies tū amicis, tum etiā negotijs. Commentarios in epistolas, quae familiares uocantur, conuitio iā prope efflagitatos, debere studiosis diutius uix possum. id nunc cogito, ad quem mittātur. an ad eū qui me ornauit ea dignitate, cum qua nullas opes cōfero? tu statue; ad te enim refero, cui uel prudētia, uel amore erga nos quē anteponā, habeo neminē.

Vale. Venetijs. XI. Kal. Maij. MDLXXII.

HEN-

HENRICO. ET. CAMILLO
CAETANIS
Perusiam. 10

ACCIDIT incommode, vt, quo ego tempore ad vrbem veni, negotij quidem caussa, sed maxime studio nostrae consuetudinis ex interuallo regustãdae, vos eodem fere Perusiam ex vrbe discesseritis. quamquam cur ita loquor? recte vos, & sapienter fecistis, istã salubritatẽ secuti, vrbe relicta anni tempore difficillimo. quo pro mea in vos singulari beneuolentia, sane vehemẽter laetor. mecũ autẽ actum est incõmodius, qui vestro adspectu, vestro sermone caream, ex quo summam voluptatem spe, & cogitatione praeceperam. at potest hoc sarciri litteris. qui potest? habent enim litterae suauitatem, sed, ut ego sentio; minime cũ ea, qua praesentes fruimur, cõferendã: vel quod in familiari sermonẽ arripere licet argumentũ ex quacũque re, quae gratissima libertas est: vel quod in voce, oculis, vultu est quiddã, quod amemus magis nõ modo quã in litterarũ notis, sed saepe etiam, quam in rebus ipsis, quae litteris explicãtur. quo molestius careo sermonibus uestris, qui praesertim fore suspicer, vt circiter id. Sep fractis iam hic caloribus, quibus maiores nõ meminimus, cum filia, quã ante biennium aegra valetudine discedens in coenobio sacrarũ virginũ reliqueram, in patriã reuertar. hoc si euenerit, spe mea frustratus, fortunam accusabo. vos quidẽ animo cõplectẽs, dũ de vestro erga me amore, dum de moribus, dũ de uirtute cogitabo: quod

mihi

mihi nec ipsa fortuna, nec ulla dies umquam eripiet: facile, ut spero, consequar, vt, quasi officium meum ex aliqua parte persoluerim, ita dolor, & desiderium ex aliqua saltem parte leniatur. Valete.

Romæ. VI. Kal. Sext. MDLXXII.

CAMILLO. CAETTANO Perusiam. 14

Diligentiam literarum uerus amor non desiderat. itaq. quod per biennium nec ego ad te, nec tu ad me quidquam scripseris, utrumque nostrum libenter omni culpa libero. te quidem etiam uehementer laudo, quod a iure ciuili, in quo perdiscendo totus es, ab ijs artibus, unde manat decus, officij minime neceßarij causa deflectendum non putasti. nam, quod ad me attinet, uixi cũ veteribus musis, fortasse parũ utiliter, sed tamen uixi. quamquam quid utilius, quã recte ualere? id ego peregrinatione, et libero quodam vitæ genere, si minus quã optabam, at certe plusquam sperabã, sum assecutus. videras hic me diu languentem, uidi ego sæpe dolorem tuum: quo quidem amoris argumento ita sum lætatus, ut medicinam præstantiorem nullam senserim. nũc beneficium illud tuum, fratrisq. tui Hẽrici, omni laude, q̃ cadere in adolescentem posßit, ornati, tueor, ut æquum est, & tuebor memoria sempiterna: officijs etiã gratũ fore me dicerẽ, si modo uestra uel fortuna, uel uirtus officium a mea tenuitate ullum expectaret. De Antonio Persio scripsi ad filiũ diligẽter. nõ dubito, quin, ubi opus esse intelliget, eo curã, operã, industriam suam omnem

nem

nem conferat, neque id magis, vt mihi obsequatur, quam vt a vobis gratiam ineat, atque adeo, vt hominem excellenti virtute praeditum eo sibi conciliet officio, vnde in homines quamplurimos, & multas aetates haud minima diffundetur & propagabitur utilitas. Vale, & salutem fratri plurimam.

Romæ. v. Id. Quinct. M D LXXII.

HORATIO. CARDANETO
Perusiam. 12

Cum ante aliquot annos excellere te cognouerim ijs artibus, quas qui non diligit, hominem vix puto; & cum ad hanc laudem ornamenta morum, probitatis, humanitatis, id quod paucis admodum cõtigit, addideris: quid est quod malim, quam sic amari abs te, vt me tibi parem animũ reddere, teq; mihi carissimum esse tibi persuadeas? amoris autẽ signa cum à te multa sint, hoc eiusmodi est, vt eo maxime delecter, quod me Perusiam inuitas, et quasi de uetere nomine appellas. ais enim promisisse me, nec ꝑmissum soluisse nae tu bona memoria es, quã tamen amor in me tuus aluit, & confirmauit. at mihi id exciderat, vel quia tunc ratione tẽporis consilium mutare sum coactus: vel quia leues culpas uerus amor facile dissimulat. nunc in sũma tibi obsequẽdi voluntate vide qd obsistat. ego, si cũ vno altero ue puero iter haberẽ, expeditus nullo negotio excurrerẽ ad te. qd autẽ iucundius, quã Caetanis meis, tibiq. non modo id optanti, sed etiã exigenti dies aliquot dare? sed

re? sed exiguo comitatu, cum filiam virginem ducam, tot dierum uiam conficere quam honestum sit, tute cogita. Accedit illa molestia, quod duas lecticas, diurna mercede conductas, quaternis scilicet scutatis in die, vltra praescriptum a lecticarijs tempus remorari nō licebit. breuis enim mora ferri posset: sed in uestra consuetudine, vestrisq. sermonibus, addo etiam in lauta, nobiliq. ciuitate, biduum hora esset. Habes meam caussam: quam, non video, cur nō probes. nam, quod ad animi voluntatem attinet, tu ut cupidior mei vidēdi sis, quam ego tui numquam concesserim. Vale.

Romae. Id. Sext. MDLXXII.

M. ANTONIO. CIOFANO Sulmonam. 13

VASCVLO aereo, quod ad me Hercules frater tuus heri attulit, nihil amabilius, neque id usu magis ipso quā operis elegantia. equidē, Sulmonēses homines valere ingenio, satis antea cognouerā, hoc artificij genere ceteris hominibus antecellere, vix umquā putassem. nūc perspecta industria, illos laudo, te de isto munere vehemēter amo. Nos hic fracti caloribus maximis, languemus, ego in primis, tenui admodū & infirma valetudine. itaq. ingenium, artemq. si tamē ingenij, aut artis aliquid in me est, nō, ut solebā, in litteras, & studia, sed anni tempore coactus in unam ualetudinis curam confero: &, si quid proficio, quae doctrina praestātior? vos isti, nisi me fallit poeta uester, gelidas undas, easq. vberrimas, habetis. nimirum istuc est uiuere, si cui caelum

lum

lum eiusmodi contingat, ut hieme tepeat, æstate refrigeretur. quod si utrumque non licet, uel alterutrius optio detur: ordinem naturæ non equidem contemno, ueruntamen æstiuam temperiem, nec ut arbitror, iniuria, longe prætulerim. nam frigoris acerbitas camino luculento, pellita ueste, cibi etiam ratione mitigatur: caloris leuandæ molestia, pauci sunt, qui sine periculo remedium inueniant. est igitur, cur tibi gratuler, cui contigerit id, non modo, quod ego pluris facio, sed fortasse etiã quod re uera pluris est. ego si dignus amore tuo, dignus etiã dolore sum, cuius ad naturalem imbecilitatẽ uix ferenda robustioribus æstus incommoditas accesserit. Vale. Romæ. v. Kal. Sext. M D LXXII.

HORATIO. MORONO. 14

Epistola tua, sermonum tuorum simillima, quam me affecerit, qua uoluptate perfuderit, quem ad meã superiorem erga te uoluntatem cumulum addiderit, nec mihi uerbis explicare, nec tibi mente consequi facile sit. o miram prudentiam, suauitatem, elegantiam: equidem antea te nõ uulgariter amabã, uel quod Ioanni Morono Cardinali, præstantissimo uiro, cuius in me exstãt merita quamplurima, popinquus esses, uel quod ore sermone, moribus modestiam singularem præteferres. nunc uero, cum ex epistola tua, quã longe per eloquentiæ rectissimam uiam ingenio, studio, industria processeris, intellexerim, neque solum, qui nunc es uerum etiam, qui futurus aliquãdo sis, conijcere potuerim: ita sum amore incensus, nihil vt umquam senserim ardentius.

tius. & quamquam haec adolescentiae tuae tā praeclara principia gratulationem potius, quā cohortationem, requirant: in eam tamen partē nescio quo modo libentius delabor, vt te horter, ad rogē, ne contentus cōmuni laude sis, ne mediocribus acquiescas, ne praestantiā naturae tuae languere vmquā sinas. sed eam ita exerceas, vt quod adhuc fecisti, & quod facturū te esse non dubito, aetatem semper virtute vincas. in eo si putabis omnia summa esse collocata: mihi crede, omnia summa ad te confluent. quaeritur enim cū labore virtus: ea vero sine labore omnia cōsequitur: qđ qui ignorant, aut qui aliter sentiunt, nihil habēt in uita firmū, nihil stabile, dubia semper fortuna vacillant, nulla re perpetuo fruuntur. Vides autem, opinor, non eū te esse, cui liceat vtrū vis. nam obscuro loco nati si dignū laude nihil praestāt vitio non datur; domesticis enim latebris desidia tegitur: a nobilibus autē quasi debita res exigitur virtus: eam si habēt, vere nobiles dicuntur: si secus, illa ipsa a maioribus accepta nobilitas dedecus & culpā auget. te familiae tuae claritas ad gloriā vocat: tibi rectum atque expeditū iter ostendit: deflectere te, aut offendere nusquā patitur. quae tamen proponenda tibi ne sint, effecisse iam videris, totus addictus liberalibus disciplinis, totus incumbens ad ea, vnde verū decus, & vera nobilitas exoritur: vt, qui tua studia plane nouerit, is tecū gratulatione potius, quā ego omiseram, quam cohortatione, vtendum esse iure putet. A me tamen quae dicta sunt, sic in bonam partē accipies, si prius, eū esse me, tibi persuaseris, qui tuae laudi, tuisq. studijs libentissime seruiat. hoc enim si cre-

des, res ipsa te profecto uumquã fallet. Vale. XIIX. Kal. Sept. MDLXXII.

ANTONIO. FVRNARIO
Napolim. 15

QVOD felix, faustumq. sit, iterum Romae sum, id mibi, non dicã inuito (quis enim inuitus, honesta praesertim condicione, Romae sit?) sed certe nec opinanti cõtigisse, uelim credas. nam, cum, post obitum PII V. *Pont. Max. quo sedente nescio quo meo fato secundis vti uentis haud satis mibi umquam licuit, eo consilio ad urbem uenissem, ut nubilẽ iam filiam, quã hic, biẽnio ante aeger discedens in coenobio celeberrimo, sacris commendatam virginibus, reliqueram in patriam ad nuptias reducerẽ, exceptus incredibili omnium laetitia, praecibus amicorum, suasu Cardinalium, iussu* GREGORII XIII. *Pont. Max. cuius ex mente propter sanctitatem, ac sapiẽtiam, honesta omnia, uti lia, salutaria proficiscuntur, sedem hic statuere, & rede undi consilium abiicere sum coactus. quod tibi, mei amantissimo, qui me olim discedente doluisti, significandum putaui. uidere enim mibi videor tuum uultum, cũ haec leges. vtinam tu quoque uideres animum meũ, dũ haec scribo. tua laetitia mibi laetitiã affert; in amore pari, qui tuus est sensus, idem & est, & esse debet, meus. mutuae volontatis fructus nõ apparet; quid tũ? non ij sumus, qui amicitiam utilitate metiamur: iã pridem erudiui animum, & docui, uulgaria quaedam cõtemnere, in bonis, doctisq. viris fortunam non quaerere. sola uirtute, quae nulla re indiget, nullã extra se appetit,*

tit, contentum esse. in quo tuos sensus meis cũ sensibus congruere, neque dubito, & uehementer gaudeo. Vale. Romae. XII. Kal. Octob. M D LXXII.

MARTINO. BERZEVICAEO
Patauium. 16

EGO vero & postremis Cratonis litteris respondi, contra quã tu existimas; & illius epistolam, tum quia testis, esset amicitiae nostrae, tum quod ita scripta, vt ad elegantiam parum, ad prudẽtiam certe nihil posset accedere, vna meis imprimendã curaui. quod tamẽ antea familiaribus meis, vehemẽter petẽtibus, excluserã. nunc id ei submolestum fuisse, indicãt litterae tuae. in quo summã eius modestiam agnosco. meae quidem cogitationes, praeter illius laudem, nihil spectant. quod si aliter ei persuasum crederem, uitam mihi acerbam putarem. nemo est, cui me magis debere & confitear, & gaudeam. Volumen epistolarum mearum, cum valetudinis caussa ab urbe discederem, dedi negotiũ filio, ut ad eum mitteret. nec mandatũ neglexit. amat enim, obseruatq. Cratonem, pro suis erga nos officijs, aeque propemodum, ac me ipsum. Quod ais, Patauij cum essem, adire te ad me, nisi Pinello duce, ausum non esse; cum tamen Romae perhumaniter a me esses acceptus: id equidem valde sum miratus. tibi tua uirtus aditũ facile patefecit ad amicitiã meam. vtinam is sim, qui praestare aliquid tua causa possim. ambigere te non paterer de animo erga te meo. Filius te salutat. Vale. Venetijs, XII. Kal. Sext. M D LXXI.

EPISTOLARVM PAVLLI . MANVTII

LIBER . DVODECIMVS.

CAMILLO . PALAEOTTO Bononiam. I

AN tu? litteras ego sine nomine, praesertim ad te, quem tanti facio, quanti fortasse neminem? equidem erratum meum vix agnosco. itaq. peto a te, vt mihi litteras illas remittas: quo simul intelligã, de emblemate quid scripserim: si modo is ego sum: qui aliquid scripserim. valde enim hoc quoque perturbor. Quod ais me rursus in bellum: ominare, quaeso, melius. ego enim quietẽ, ego otium, ego studia mea & vrbi, & vrbanis rebus antepono. sed si & vrbe, & simul studijs meis frui licet: quis erit tam inquus rerum aestimator, qui mihi nõ concedat? otij quidem adhuc, quantum optaui semper, tãtum conceditur. negotium sponte nullũ suscipiam. imponetur: feram, quoad licebit, idest quoad instituti mei ratio permittet. nihil enim malo, quá posteris prodesse. in eo mihi diuitiae, in eo sunt omnia. quod si non assequor id quod propositum est: me tamen ipsum, conari, & velle, delectat. vtinam consuetudine tua ne carerem: nam, ea si caderet, in caelo essem. voluntas utrique nostrum eadem fuit, facultas defuit. Vale.

Romae. XII Kal. Oct. M D LXXII.

EI-

EIDEM, Bononiam. 2.

AGNOVI erratum amanuensis: in quo tamẽ sub accuso negligentiam meam. nam si, scribere, est officiũ: omnes officij partes complecti, eius est, qui cum vehementer amet, tum etiam amare vehementer debeat. eũ autẽ esse me si profitear, & praedicem: quod utrũque facio, faciamq. dum viuam: non est, cur me quidquã dare auribus, aut gratiae caussa fingere, quisquã putet. tu enim is es, cuius in me ornando studiũ eiusmodi semper fuit, vt non modo quantũ possim, sed plus ẽt quã possim, tua debere caussa mihi videar. ideo fit, vt, si quid in minimis etiam rebus aut omittam, aut cõmittã, sceleris prope loco ponam. tu autẽ cum dissimulas, mihiq. ignoscis, ingenium simul & humanitatẽ declaras: nec me tamen culpa, curáve liberas. ego enim, cũ tibi de ista facilitate agã gratias, ipse tamen mihi non ignosco, aut eatenus ignosco, vt aliquo dolore non careã. Villula tua, nõ est, cur a me quidquã exspectet, cũ in te ipso sit, quod aliunde quaeris. atq. illa quidẽ, vt arbitror tecũ, si posset, ita loqueretur. Ego te fessum vrbanis curis recreo; ego otiũ, ego tibi valetudinem restituo. a me fruges, a me poma, a me ẽt auiculas & palato gratas, & stomacho vtiles, habes. deniq. aut, hic dũ es, viuis, aut numquã viuis. nunc tu me orna, quod potes. noli pati me ad quemquam confugere, aut cuiquã debere, nisi tibi, cui libẽter debeo. Has voces, mi Camille, quas tacita videtur emittere, noli contemnere: re-

ser aliquam gratiam bene merenti: vt, quid tu illi, quid illa tibi debeat, omnes intelligent. quam enim tu vnus optime nosti, quis, nisi tu unus, de ea optime loquetur. Vale. Romae, XIII. Kal. Dec. M D L X X I I.

EIDEM, Bononiam. 3

DE oleis quid exspectas? eadem, quae antea, adspectu pulchrae, sapore per quam gratae. pleniores etiã, quam anno superiore, caeli ne munere, an tuo delectu? visae sunt. agerẽ gratias, si tua ferret humanitas, & nisi iam inter nos, pro uetere amicitia, ac familiaritate, putidum id esse videretur. tuam quidem industriam, quod eas tua manu seueris, atque alueris, nec admirari satis, nec laudare possum. quod uero eius industriae fructũ ad amicos ẽt absentes peruenire vis, & quod in eo me numero locas: vtrique nostrum aeque gratulor. nam de nomine, oleae ne poma sint, in quo tu mihi, suscepta grammatici persona, quasi litem intẽdis, ipso a te munere delenitus non contẽdam. quamquam, si nuces & amygdalae quae ipsae quoque oleum efficiunt, poma sint; quod, opinor, non negabis: cur oleas inter poma referri non liceat, haud equidem intelligo. sin tu de earũ nobilitate laborans, ut fere suum opus amat omnis artifex, fruges appellari mauis: indulgebo non inuitus: ne te mihi, tamquã tuis muneribus detrahẽti, subiratũ liberalitatis tuae cum aliquo fortasse meo dãno paeniteat. Vale. non. Ian. M D L X X I I I.

EI-

EIDEM, Bononiam. 4

QVAE mihi res maximae curae fuit, & i qua meas omnes cogitationes, omniaq. studia fixeram, & locarã, ea cum ex animi sententia, diuino fauente numine, successerint litteris tibi, mei amantissimo, significandũ putaui. Vnicam filiã, inter sacras virgines educatã, non habetẽ ingenio, nec paucis, nisi me fallit amor, uirtutibus instructã, iuueni optimo satis honesti loci, haud postremi ordinis in iure ciuili, addo etiam, quod hodie potissimũ requiritur, a fortunae bonis nõ imparato, meis reclamantibus, de sententia tamen fidelium amicorũ despondi. hoc tu meum consilium, pro uetere nostra necessitudine, tuaque aequitate, non dubito quin & probes, & omnibus optimis prosequare. equidẽ onus Aetna grauius deposuisse mihi uideor: speroque fore, ut, quod reliquũ est uitae, uacuo curis animo trãquille degã. Quaeris, ubi Romae, si per ualetudinẽ licebit. nã hieme fere tota mecũ actum est non optime, communi tamẽ pituitae morbo, quo robustiores etiam laborarunt, alij sine periculo, alij sic, ut decesserint, in quibus fuit is cuius obitu dolendũ est maxime, poetica laude insignis, Amaltheus. mihi eadem, quae antea, uictus ratio medicina fuit, necdum audeo institutum mutare propter anni tẽpus inaequale, in publicũ, nisi necessaria re coactus nũquã prodeo, domesticis me finibus teneo: & cũ libellis, idest cum amoribus, & deliciis meis, iucundissime uiuo. Orationem pro Archia cum meo commentariolo scire cupio an acceperis. absolui iã in reliquas om-

nes, duabus exceptis, pro Ligario, & Deiotaro: quam bene, alij iudicabunt, magno certe cũ labore, opera nũquã, nisi per morbũ, intermissa. Quiddam etiam explanare sum aggressus: &, vt sc principia dederunt, videor aliquid praestare posse. assentor mihi fortasse: nã sua quisque amat: verumtamen hic omnes, praesertim qui litteris excellere putantur, initium, quod ad te mitto, valde probant. Cardinalem, fratrem tuum, veteris exemplum innocentiae, columen sanctae sedis Apostolicae, salutari a te meis verbis, magis opere cupio. Vale. Romae, XII. Kal. Martij. M D LXXIII.

EIDEM, Bononiam. 5

SIC tu par pari. ego de filia mea paullo ante collocata, nunc tu de tua significas. cuius rei quae tua laetitia sit, meus me sensus admonet. equidẽ cum ea voluptate, quam cepi superioribus diebus, quam spero diuturnã fore, prorsus nihil confero. &, quia te pariter affectum existimo, mirabiliter gaudeo. postulat enim noster amor, ego secundis vt rebus tuis aeque laetar, ac meis, tu meis vicissim aeque laeteris ac tuis. Gozadina familia vel doctrina, & sapientia, vel honoribus, & rebus gestis praeclari nominis est. generi tui pater is & fuit in omni vita, & nunc quidem is maxime est, cui praeferri nemo integritate, ingenio, dignitate, conferri possint admodum pauci. filius adolescens, ex omni a te, tali viro, iuuentute probatus, atque electus, nõ dubito, quin & parentis, & maiorum suorũ laudibus

egre-

egregie respondeat. Quo circa tibi, vt debeo, de ista coniunctione uehementer gratulor: eamq Deum opt. max. ita fortunare uolo, vt maiorem quotidie tui cōsilij fructū, uoluptatemque capias. Quod autem, abiecta rerū vrbanarum cura, otium, & solitudinem cogitas: ignosce, non assentior. tu ne, cum auctoritate ualeas, virtute excellas; cū ita factus a natura sis, ita liberalius disciplinis institutus, vt prodesse patriae, laborātibus amicis opem ferre, familiam tuam, illam quidem satis claram, adhuc tamen illustrare possis; tu haec deseres omnia, vt vni tibi uiuas? obsecro, quis probabit? vel dicam etiam, te permittente, quis non improbabit? ego sane, qui te natum rebus maximis iampridem intellexerim, si feceris id, quod significas vt salutem curiae, foro, negotijs dicas, probabo fortasse ominis caussa, q tibi cupiā, quidquid agas, ex animi sententia succedere; sensibus tamen quin agar intimis, impetrare a me non potero. quid ceteri, quid sentient? quid eloquentur? nam, etsi genus illud vitae, quod ordinis, totū cum virtute coniunctum, reprehendi posse non videtur: tibi tamen, vt opinor, multo minus, quam alijs, pro tua superiore vita, beneq. de omnibus merendi praeclara consuetudiue, conceditur. At ego me litteris totum tradidi. id enim obijcies. Diuersa, mi Camille, ratio est. ego enim, quod praestare posse uideor, homo a rebus gerendis alienus, valetudinis incommodae, non magni animi, id libenter vnum ago & quidem in vrbe Roma, quod tu miraris, vt in deserta solitudine, interpellante nemine. quod beneficium optatum antea potius, quā speratum, nunc a Pontefice optimo, ac

libe-

ordinis

niam fieri quotidie mitiora sentio; aliquam in dolore voluptatẽ capio: cum praesertim prope anniuersarius hostis ualetudinis meae iam abierit autumnus. Oleis tuis, quibus me, quocunque loco sim, carere nõ pateris, in quo tuam beneuolentiam agnosco, fruar cum filia, et genero simul enim viuimus, & plane uiuimus. ego autem parce, quia nondum firmus, offensiones etiam minimas extimesco, illi comedẽt libertus, quia recte ualent, nec in cibis plus nimus-ue diiudicant. De me ipso dixi: de rebus meis quod te scriberem, noui nihil erat. Omnia fere sunt eadem, quae antea, hilara satis, & prospera. ampla non dixerim, ne mẽtiar. quamquam hoc uulgi more loquor. nam si ampla sunt ea, quibus maiora non expetimus: amplissimis opibus fruor. nihil enim deest, quod natura desideret: quod autem natura non desiderat, abesse facile patior. Vale.

Roma, Idib. Dec. MDLXXIII.

ANTONIO. FVRNARIO
Napolim. 7

VALDE sum laetatus laetitia tua, humanissimis, ornatissimis litteris expressa. amoris .n. index est. amari autem a te, quo nihil amabilius. siue probitas siue doctrina cogitetur, quis tanti nõ aestimet, quãti ea, quae summa sunt? nec uero, quãquã uolũtatis erga te meae nullus adhuc quidem fructus exstat, a me tibi gratiã nõ referri, debes existimare. nam et si disiuncti satis lõge sumus, & congrediendi, colloquẽdiq. facultatem internal-

terualla locorum impediunt, meus tamen in te animus est, de te saepe cogitat, de te etiam, nec mediocri voluptate, secū ipse nonnumquā ipse loquitur. & si tu, amare, & colere, officium esse putas; officia tibi mea numquam deesse, testis ipse mihi sum. Citrea, quae mittis, eo mihi gratiora sunt, quod, vt mitteres, non te magis instituti tui memoria, quā amor admonuit. quod autem addis, eis stomachum imbecillum confirmari: cupio verum esse, idq mihi persuaderi facile patior: quandoquidem & hoc medicinae genere nihil suauius: &, stomacho si valerē, hac fere valetudine, praesertim iam senior, contentus esse possem. nam, vt robustioribus me conferam, optare non debeo: cum id mihi natura semper, nunc etiam aetas deneget. Vale.

Romae, IV. non. Oct. M D L X X I I.

EIDEM, Neapolim. 8

VIX credas, & memoria nostri tua quam delecter & eas, quas mittis, epistolas, quibus ipsa memoria declaratur quā libenter legam. Ego enim hoc mihi primū ab ipsa natura videor accepisse, vt amari uellem a tui similibus: qui quidē hodie (ne assentari me putes: a quo vitio longe absum) quam pauci sint, qui recte iudicant, mecū omnes intelligūt. accessit ratio, quae volūtatem auxit, atque in hanc partem quasi propendentem impulit. hoc mihi bonum, idest amicitiā tuā, cum, tua mihi ultro detulerit humanitas: quam à me putas felicitatē praeferri? atq; adeo cur nō in hoc ipso felicitatē esse maximā existimem? Est igitur, cur &

ipse

ipse mihi gratuler, & tibi gratias agam. quorũ alterũ perpetuo à me fit: alterũ vt fiat, a tua singulari benignitate nõ conceditur. Munusculo tuo, cũ hæc inter nos minime necessaria sint: quippe omnibus muneribus mutua praestat beneuolẽtia: nihil tamen gratius. Vale.

Romae. XVII. Kal. Febr. M D LXXIII.

EIDEM, Neapolim. 9

AMABO te mi Furnari, quid tibi in mentem uete? an tu me uis muneribus obruere? ego enim illa scripseram, non ut peterem, sed ut admonerem, spectans uidelicet illud tempus, quod adhuc quidem longe distat. amoris haec nimirum interpretatio fuit. amor autẽ errare non potest: aut, si errat, gratificandi uoluntatẽ secutus, & bene merendi studio ductus, quis tam insipiẽs, aut rerum tam iniquus aestimator est, qui non cũ laude potius, quam reprehensione dignum ducat? Cotonea sane ipsa, tam celeriter abs te missa, mihi accidisse perquam grata, nec possum negare, nec debeo. utar ijs, ut consueui, post cibum, libenter, ut egregie conditis, utiliter, ut remedio pituita laborãtibus aptissimo. O te amicum optimum! tantum ne? immo etiam medicũ suauẽ, qui curat simul & delectat. qualem qui reperit, si eum in oculis non fert, cum humanitatem ignorat prorsus, tum sua ipse diligere commoda non uidetur. Vale.

Romae, III. Kal. Febr. M D LXXIII.

MEDICOS omnes de conditis Cotoneis audio sentire melius, quam de citreis. itaque posthac, quando tu, ut video, tuum institutum retinere uis, nec ego con-

contra disputo, illa malim propter ualetudinem, sic ta men, vt pura sint, non cum aromatibus, & sicciora den sa, quam tremulo coacta gelu.

IO. CRATONI
Viennam. 10

EPISTOLAM tuam, a te datam XVII. Kal. Nou. accepi VII. Kal. Dec. eo sane gratiorem, quo minus hoc tẽpore exspectatam. noui enim, quã uacuus nunquam sis, non tam a tuo munere, quam ab amicorũ negotijs, quae ita suscipis, ut sustineas, donec ad exitũ perferantur. scripsisti igitur amore impulsus, et omnia vicit humanitas tua. quo tibi nomine debere me multũ dicerem, nisi tantum iam deberẽ, quantum persoluere vix possim. Romã qua caußa adductus uenerim, scripsit, opinor, ad te filius: quæ retinuerit, a me cognosce. atq. hoc primũ, quod tibi pro tua in me singulari beneuolentia maxime uoluptati fore non dubito: incredibili sum exceptus hominũ laetitia. Pontifex ipse, praeclare in optimas artes animatus, cognito aduẽtu meo, laeti animi signa ostendit, negotiumq. Cardinalibus dedit, ut ita mecũ demãsione agerẽt, ne discedere paterẽtur. noli quaerere, quã sim laetatus, non quo libẽter abeßẽ a meis, quibus mihi dulcius in uita nihil est, aut quo penderẽ ab aulicis honoribus, qui nc iuuenem quidẽ mouerant umquam, ne nunc senẽ. sed ut homines, obliti superiorũ tẽporum, eundẽ in urbe Roma, qui sẽper fuit, uirtuti locũ esse perspicerẽt. parui rogãtibus, cognita prae-

sertim

sertim Pontificis uoluntate. stipendium satis per se tenue in quo meam facilitatem nonnulli reprehendunt, cũ libertate & otio maximum uidetur. nihil oneris imponitur. litteris, ut in solitudine, frui licet, & ut re spero licebit. vnũ, aut alterũ Cardinalem bis in mense, terue summum, vel quia me diligunt, uel quia uirtute excellunt, salutare consueui. Caelum idem experior, quod antea, humidum, graue, inaequale: nec tamen ualeo deterius, quã in patria; vel quia, quod te uirum doctissimũ non fugit, hilaritas animi corpori medicinã facit; uel quia me domesticae tricae sollicitum non habent; vel fortasse etiam propter uina, quae sunt hic ex omni genere optima. pituita carere iam non possum, sexagenarius laborem scribendi, aut legendi fere numquã intermittens. Vereor, si longior epistola sit, ne tibi molestiã afferam: nisi si haec ipsa tibi molestia maior est, quod excusatione tecum utar. A te igitur peto, ut, quemcũque Caesar oratorem in demortui locum Romam mittet, ei me de meliore nota cõmendes. dicerẽ significationẽ amoris in me tui commendationẽ fore omniũ grauissimam; cum nemo sit, quin facile diligat quem diligi à te sentiat: sed ego ne tibi praescribã, homini omnium, quos in uita nouerim, humanissimo, & prudentissimo? Vale. Romae, Kal. Dec. M D LXXII.

IO. SARIO ZAMOSCIO 11

MVLTORVM mensium aduersa ualetudine vexatus, omni prorsus carebam legendi, scribendique facultate. quod eo mihi in primis, nomine permolestum est,

a ✠ ut re spero z

est, quia; multis ad me scribentibus, respondere sine ualetudinis incommodo uix possum. nam, & si depulsa uis est morbi; pristinas tamen uires desidero, & capitis infirmitas non modo litterarũ, sed prope sermonis usum adimit quotidiani. Dabis igitur mi Zamosci ueniam homini tui amantissimo qui te pro ingenij doctrinaeq. praestantia summis ornare laudibus numquã desinit, si ad tuã elegantissimam epistolã hoc unum rescribo, rescribere me tibi pluribus uerbis hoc quidem tempore non licere. nam, cum licebit persuade tibi, non esse me cõmissurum ut debitum humanitati, amicitiaeque nostrae officium non persoluam. interim haec pauca, vt recenti morbo, uacillantibus litterulis. Vale. Rom. non. Dec. M D LXXIII.

VBERTO. FOLIETAE. 12

ETSI tu is es, cuius ingenium & virtus neq. meũ neq. cuiusquam omnino testimonium desideret: me tamẽ uel amor in te meus, vel ipsa ueritas adduxit, vt ex stare uellem de tuis Elogijs iudicium meum, nõ tã apud te, qui te ipsum egregie nosti, quam apud omnes gentes, atque adeo apud ipsam posteritatem, quae de studijs ingenijsq. nostris, expers amoris & odij, pro cuiusq. merito sententiã feret. Ego enim tua scripta & legerã ante multos annos, & ita probaram, vt ex ijs, qui tunc excellere putabantur, tibi neminem anteferrem: nunc, vt vere dicã, non vt gratiae caussa tuis auribus largiri qdã uelim, haec de tuis Liguribus illustris, et diligẽs, et ornata cõmemoratio ita mihi placuit

vt

depulsa vis est morbi

vt, qui conferri tecum hoc in genere possit, prorsus neminem esse iudicauerim. nã ex uniuersa Italia, aut ex multis prouincijs multarũ virtutum exempla colligere, id quod ex veteribus multi, ex recentioribus non nulli fecerunt, haud sane magni negotij videtur esse: ex vna vero ciuitate, & ex vna satis angusta regione tãquã ex vberrimo fonte multos haurire, qui vitae sanctitate, qui militari gloria, qui reipublicae administrandae scientia, qui solertia & inuestigandi nouarũ rerum, nouarumque gentium studio, qui etiam litteris & eloquentia floruerint, hodieque floreant, admirandum quiddam est, & immortali laude dignissimum. in qua cogitatione dum versor, non tam equidem patriae tuae gratulor, quod eos ciues tulerit, qui tantas res gererent, aut qui insigni aliqua laude inter ceteros eminerent, quam quod tu incredibili quodam erga tuos amore incensus, ad eorum memoriam ab interitu vindicandam ingenium artemque contuleris. viuunt enim nomina, consumptis corporibus, eccellenti scriptorum industria: & si praeconem virtus inuenit, elucet; eo si caret, obscuratur, & exstinguitur. Quo circa uel iis ipsis, qui ornati a te sunt quorum hodie nonnulli sua gloria viui perfruuntur, vel eorum posteris tanti debet esse munus, officiumque tuum, quanti semper a fortibus ac sapientibus uiris aestimatam nominis aeternitatem videmus, qui eam non modo laboribus, ac periculis, verum etiam vita; ac sangine quaerendam putarunt. Et, vt aliquid de meo sensu, cum alumnum disciplinae meae, praestanti virum ingenio, natum maximis rebus, ornatae dicendi, scribendique fa-

cultate, siue latina Lingua, siue communis Italica spectetur, nemini prorsus aetate nostra concedentem, pro prij Elogij laude decorasti, etsi debitum in eo uirtuti praemium persoluisti, me tamen, pro mea in illum singulari beneuolentia qua voluptate laetitiaq. affeceris, quo tibi beneficio deuinxeris; nec mihi verbis exprimere nec tibi cogitatione consequi facilimũ sit. Ac tu quidem materiam cepisti nobilem, & praclaram: sed, vt ea speciosior, & iucundior, & ut ita dicam, se ipsa maior sit, eloquentiae tuae praestantia consequeris. omitto reliqua, ne sim nimius: nam sua quidque laude dignum est: sed in principijs tam multis tantam varietatem, tam splendidam, tam elegantem quis non admiretur, aut quis vidit vmquam? in ceteris enim Elogiorum partibus tui numquam nõ similis, idest grauis, & sublimis, & ornatus, in hac uero tantus es, vt in illis certare cum alijs, in hac te ipsum uincere voluisse videaris. Macte uir ingenio, atq. virtute, optime de patria merite, cui tot ciues, tot heroes, tot Principes, communi fatorum lege ereptos, vel temporis iniuriam timentes, restituis, atque conseruas. nunc illa te suae studiosum dignitatis, publici cupidum commodi, uereque suum alumnum agnoscit: nunc amplectitur absentem: nunc incolumem, florentem, beatum exoptat. quae tibi merces vna pietatis in illam perpetuae praestantissima videtur. Vale.

Romæ, ex aedi. pride Kal. Dec. M D L X X I I.

CAE-

CAESARI. ORLANDO 13

Nihil abest a natura mea longius, quam uel assentari, quod sui commodi spe plerique faciunt; uel inanibus uerbis tempus conterere; quod eius est, qui minime sua bona nouit, quiq. secum sibi, & suis, tum etiã ciuibus vniuersis, & patriae natum obliuiscitur. Ego, mi Caesar, cum vtrumque nostrum aeque lance perpendo, cur ipse tibi assenter, caussam video esse nullã. tu enim tua uirtute, ego mea fortuna contentus viuo. si quis didicit esse blandus, vt alterum capiat: eius artificio locus apud te non est. ego autem, si aßentatio mercedem spectat, aut emolumentum aliquod aucupatur, nihil habeo, quod a te exspectem, aut quod petam praestantius beneuolentia tua. at eam adeptus iam sum; adeptamq. tanti facio, vt nihil anteponam. amari enim ab homine excellẽtis ingenij, summae probitatis, cogitationes curasq. suas omnes ad vnam virtutem referente, iurisconsulto denique eruditissimo, non ex recẽti barbarie, sed ad illam doctrinae veteris elegantiam exculto; amari, inquam, abs te, tali uiro, & frui beneuolentia tua, ipsum per se optabile est. cum vero ab eadem beneuolẽtia multa mihi quotidie commoda nascantur: quid est, quod me tibi debere non confitear? mitto reliqua illud omnium maximum nec meminisse, nec praedicare umquam desinam, quod mihi nõ solum bibliotheca tua, omni prope referta librorum genere, sed ea, qua excellis, doctrina ita patet, vt, si quem

ex his commentarijs, quos in Ciceronis orationes diu noctuque texo, posteritas fructum colliget, eum tibi ex aliqua parte acceptũ referre debeat. Sunt enim quaedam, amissis duodecim tabulis, omni paene formularum, responsorum, edictorum exstincta memoria, ita complicata, & inuoluta, vt, nisi singularis iurisconsulti scientia, vsu cõfirmata, aucta ingenio, adhibeatur, explicari, & euolui vix, aut ne vix quidem interdũ possint. Agerem tibi gratias de isto munere, si uel tua pateretur humanitas; vel ego is essem, q bene de me merenti verbis potius, quã re, satisfactum esse vellem. memoria tuebor officia tua, donec illucescat ille dies, ut referre gratiam liceat: quod si assequar: non dubito, quin tu, quẽ tibi hominẽ adiunxeris, cum intelligas, tua praestanti liberalitate, bene-que agendi consuetudine uehementer laetere. Haec interim, cum de officio meo cogitarẽ facere non potui, quin ad te scriberem: quamquã & a studijs meis inuitus auellerer; & , vt vere dicã; non me tuus tantum, sed meus etiam pudor ab hoc argumenti genere, quod totũ ad tuã laudẽ pertinet, haud mediocriter auocaret. Vale. ex aedibus. Prid. non. Dec. M D LXXII.

MAXIMO ZABRERAE. 14

Si quis est, qui tuam humanitatem, tuósque mores & probe norit, & laudare loco numquam desinat: eum esse me uelim existimes. veruntamen, cum ego diutius, quam studia fortasse tua patiebantur, eo, quem superiore mihi aestate commodaueras, libro sim vsus,

nonnumquam mihi,ne tu durius id acceperis, venit in mētem suspicari.adire ad me solebas:nec in officio tuo mediocre beneficium:erat quippe tua suauitate exhilarabar:delectabar ingenio:doctrina etiam,in qua mētiar si tibi quemquam ex aequalibus tuis anteponā, nōnihil interdum & leuabatur labor meus,& adiuuabatur industria. haec nisi restituis:nimium a te grauis errato meo,si modo erratum esse vis, poena constituitur.Lōge,inquis, habitas.Fateor:nec tamen ultra mille passus.at cū memini,ad tēplum diui Petri, ut es religioni deditus, maximeque pius uitāre quotidie soleres.praeclara consuetudo: quae si manet, incommodi nihil mea caussa susciperes nō enim deuiae sunt aedes meae: ab arce sancti Angeli recta euntibus ad basilicam beati Petri propemodum occurrunt: sin autem intermissa est,& te sanctae Mariae templum, quam Mineruae vocant, magis tenet: impetrare tamen debet amor in te meus, nō dicam, ut quotidie una simus, sed certe,ut adspectu me,& sermone tuo,semel in mēse frui sinas.Haec mi Maxime ita uelim accipias, ut si te delectant,serio; si quid offendunt, ioco dicta credas.ego enim cum eo sum ingenio, ut incommodare uelim nemini:tum eo erga te animo,vt tibi multo minus, quā ceteris.amo scilicet,uti debeo. studia tua:occupationes noui:breuitatem dierum uideo, addita praesertim tēpestate,ventis.frigoribus,imbribus infesta. Gabriel frater tuus,omni laude ornatus adolescēs,de quo, ita uiuam,ut saepe cogito,ut ualeat,quid agat, quam spem reditus afferat, scire vehementer uelim : ad quem cum litteras mittes,ita cupio salutem adscribas meis

Ll 3 uerbis,

fo leg. puto intrare.—

verbis, ut amari se a me non mediocriter intelligat. Vale. Ex aedibus. pridie Id. Ian. M D LXXIII.

M. ANTONIO. CIOFANO Sulmonem. 15

LAETARI te, quod Romam venerim, valeamque post itineris laborem satis commode, cum etiam atque etiam gaudeam, minime tamen miror. Facit hoc amor in me tuus, illo primum tempore, quo inita inter nos amicitia est, mihi nō obscure perspectus; quotidie postea ijs illustrior officijs, quae si patiar ex animo meo deleri, peccasse mihi ualde uidear. At gratiam non refero. Non arbitror te id spectare; quae tua humanitas est. nec ego quidem ex eo molestiam capio, qui mihi sim conscius voluntatis in te meae, & si qua tui dabitur ornandi facultas, eam praetermittere non cogitē. Herculē quidem, fratrem tuum, tibi & probitate et uirtute simillimum, dum hic ero, omni officiorum genere complectar. Laudibus ijs, quas in me confers, non quod is sim, qui gloriola capiar, sed quod eae quoque ab amore proficiscuntur, magnopere delector. Vale. Romae. V. Kal. Quinct. M D LXXII.

AVGVSTINO. ANGELELLO Fabrianum. 16

PERSVADE tibi, nihil mihi gratius, aut iucūdius esse posse litteris tuis; & quia pure in primis, ornate

quę loquūtur, & quod amorem in me tuum, perspectū illum quidem a me antea, clarioribus tamen argumentis quotidie magis ostendunt. Inscriptiones misi ad filiū. is te tuo merito amat, & gaudet muneribus tuis. mihi sane quas proxime misisti, valde probātur. Onuphrius ad te scripserat meo nomine, vt mitteres ad nos ea, quae nos olim ad te misimus. tu nihil dū respōdes. quid putemus? humanitatē, & diligentiam tuam non requirā est enim vtraq. mihi probe cognita. quid ergo est? occupationibus distineris; quae tamē adimere tibi nostri memoriā non debent, quemadmodū nec ipse in magnis curis, & negotijs tui possum obliuisci, quamquam litteris tuis interdum non respondeā. quod si tu deteriorem in partem non accipis, facis quod amicitia nostra dignum est. Vale.

VII. Kal. Iun. MDLXXIII.

BRANCONDIO. OPHIDANO 17

EST omnibus a communi parente natura tributū vt amari velint a sui similibus, & in animorum societate & coniunctione multū ponāt. Ego autem, quorū eminet uirtus, & quibus in ipsis ea sunt, quae praecipuū quēdā amorem concilient, eorū amicitia nihil optabilius, nihil esse praestantius, existimo. atque ego te, vel hominum sermone, uel tuis litteris, ornatissime scriptis, adductus, in horū numerum libenter aggrego. mihi autē uel maxime gratulor, quod ita te sentire video de studijs meis, ut mihi tātum largiare, quantū si agno-

scam, aut ipse me parum nosse, aut, quos mea mihi fines modestia praescribit, eos praeterire longe uidear. nec tamen contra tuam benignitatem disputo: potius eã amplector, atq; amo. quod si res tulerit, ut referre gratias possim, in his praesertim rebus, quae ad tuã laudem pertineant: dabo operam, ut eo te esse apud me loco, quem tua uirtus postulat, intelligas; & in magna tui amantissimorum hominum copia me tamen eorum nemini concedere. Vale.

Romae, pridie non. Nou. MDLXXII.

Huc usque omnes Paulli Manutii Epistolas [illegible] Lettere suavissime [illegible] currente pede

[illegible] expensis emendari [illegible] erroribus [illegible]

[illegible] V. Kal. Jun. 1856.

PAVLLI· MANVTII
PRAEFATIONES
QVIBVS. LIBRI

AD. ILLVSTRES. VIROS

AVT. AD. AMICOS

MISSI

COMMENDANTVR.

AD. MATTHAEVM SENAREGAM. AMBROSII FILIVM

IN. EPISTOLAS. CICERONIS QVAE. FAMILIARES VOCANTVR

I

TV O ne, Matthaee Senarega, an meo dicam felici contigiſſe fato, vt, relicto Louanienſi celeberrimo gymnaſio, quo, tamquam ad mercatum bonarum artium, virtutis & eloquentiae comparandae cauſſa, conceſſeras, Venetias te hoc potiſſimum nomine contuleris, quod noſtri, vt ipſe dicere ſolitus es, vidẽdi & cognoſcendi mira quaedam te cupiditas incenderat? tu quidem, ſi tuũ ſenſum attendo, vis me hoc tribuere fortunae tuae. nã, quod ita euenerit, non modo vt ad amicitiam, & cõſuetudinem, uerum etiam ad conuictum, & contuberniũ meum tibi aditus patuerit: in eo quaſi tibi quiddam expetendũ contigerit, ipſe tibi gratulari plurimũ ſoliſus es. de quo, non eſt meũ ſtatuere, vere ne ſentias, an ſecus. at illud meũ eſt, paucis oſtendere, cur tu contra mihi cariſſimus, iucũdiſſimuſq. ſis, et, quod nũc in meis aedibus mecũ habites, mecumq. viuas, in eo ego quoq. meae felicitatis aliquid agnoſcam. nã, ſi tu ita de me ſentis honorifice, quod iudicio mouearis: aequũ eſt mihi a te concedi, vt ego de te non minus vere, quã tu de me, iudicare poſſim. ſin iſtam tibi de me opinionẽ pepe-

rit humanitas: me quoque non solum natura, sed ipsa iam ratio docuit, praeclarum esse humanitate excellere. itaque do me libenter iam eam partem, vt homines officijs colam, laudibus exornẽ, re, si opus est, pro mea tenuitate sustentem. Sed mehercule ego de te, mi Matthaeae, a vero animi mei sensu iudico: nihil me gratia, nihil afficit ambitio, Primum, cum aliquoties mei salutãdi caussa domum meam venißes, pellexisti me in amorem tui, comitate morum, & lenitate sermonis: deinde, quod iam non tibi modo, verum & alijs petentibus negauerã, atque excluseram, ut ego te domo reciperem, eloquentiaeque studijs erudirẽ, multis precibus vsus peruicisti. Nec mihi tamen, quod tibi, meorũ sermonũ cupiditate flagranti, meamque domesticam consuetudinem petenti, satisfecerim, adhuc uenit in mẽtem paenitere: quin, quo plus ad nostrum cõuictum accedit tẽporis, eo maiorem e tuis moribus, tuisq; studijs haurio suauitatẽ: non enim tam hoc in te laudo quod certe in adolescente summa laude dignum est, quod a studio doctrinae nõ te suis illecebris voluptas, nõ commodum, ne ipsa quidem valetudinis ratio deducit; quam illud & admiror, & praedicare satis pro dignitate non possum, quod in tuis cogitationibus haec tibi prima est, & antiquissima, ut Deũ Optimum Maximum, a quo uno, quae vere bona sunt, emanant omnia, humanis rebus, quae fluxae nimis, infirmaeque sunt, longe omnibus anteponas. Perge adolescẽs optime in hoc praeclaro diuinoque sensu: haec est omnium rerũ vna nobilissima, vna, mihi crede, quae omnium Philosophorum scientias, vna, quae omnium Regum opes facile

vincat.

vincat. quare tu quidem oblecta te, quod facis, eloquẽtiae studio: in qua, quo modo principia se dant, futurũ auguror, vt breui superiorem neminem aliquãdo ne parẽ quidem habeas. sed illud stet in primis, neq. vmquã excidat, omniũ virtutum pietatem in Deum esse fundamentum. ac vide, quot inde tibi bona fluant. Primũ, tuae saluti consulueris egregie. animi salutẽ appello, non corporis. decet enim nos aeternam potius illam vitam, omni felicitate circunfluentem, quã hanc, quae temporum spatijs definitur, miserijs numquam vacantem, cogitare. deinde, patrem tuum, qui, vt audio de multis, atque etiã de te ipso, humanam prudentiam praediuinare religione nihil esse putat, incredibili voluptate laetitiaque perfundes. cui quantum debeas, non ex eo solum intellige, quod pater est; sed quod is pater, qui te filium vult esse inter tuos ciues omni re florentẽ, atque honoratum; qui te consilijs a puero sapiẽtissimis erudiuit; qui te suo exemplo, suis optimis institutis, ac factis ad laudem quotidie vocat. Tali patri, tam probo, tam tui amanti, tam libenter suas omnes curas in te consumenti, curare debes, vt id, quod reliquum est vitae, per te sit iucundissimum. quod ita consequeris, si statueris, quibus artibus ideo nunc operam das, ut aliquando ceteris hominibus elegantia sermonis, & scientia rerum antecellas, earum artium infirmã esse gloriã, nisi perpetuo erga summum Deum amore studioque fulciatur. mihi quidẽ, cui tu carissimus esse aut uis aut certe ita uideris velle, ut mihi persuadeas, magis vlla re placere non poteris, quã si te in eo, quod instituisti, uitae innocenter & cũ uirtute degendae studio con-

stan-

stantem, tuiq. simillimum uidero. Et, vt iam nunc intelligas, quos in animis hominũ amoris igniculos uera uirtus accendat; scis quinctum abhinc mensem mihi tecum nihil fuisse, te mihi numquam visum, ignotam mihi tuam faciem obscurum nomen. nunc, apud me quo loco sis intelligere te puto. paucissimis diebus ex conuictu consuetudo, ex consuetudine amor, ex amore familiaritas exorta. itaque tecum & saepissime sum, quod sub iisdem tectis necesse est, & admodũ iucunde, quod ea, quae in tuis moribus elucet, probitate cõsequeris. Et quoniam is ego sum, qui, quo me uoluntas ducat a ratione profecta, eo libenter sequar; gessi morem animo meo, tacite hortanti, ut hanc meam ad te amandũ propensionem non modo tibi, sed, quatenus quidẽ per me liceat, reliquis etiam hominibus illustri aliquo officio ac munere declararem. cumq. tulisset casus, ut hoc tempore Ciceronis epistolae familiares, eae, quas tu iã legendo & peruolutando triuisti, denuo typis, ut nunc loquimur, essent imprimendae; per opportuna ad id, quod uolebã, uisa res est, nã, hunc librum si cũ tui nominis inscriptione publicarem, putaui me facere quiddã, quod utrique nostrũ aeque conueniret: tibi, quia ex his primũ Ciceronis ad epistolis ad Latinae orationis elegãtiã informamur, ex his primus eloquentiae quasi succus, qui qualis initio fuerit, permagni interest, ebibitur: mihi, quia, cum hic liber omniũ fere uersetur inter manus circumferet, id quod ego cupio, tuũ nomen, & meũ de te iudicium, meamq. spem quam plurimis ostendet. quorum alterũ est eiusmodi, ut ego tibi nunc ex aequalibus tuis neminem in ullo genere laudis anteponam: al

tera,

tera, cum aetate processeris, ea mihi ad te pollicetur, quae si euenerit, (omnium autē rerum euentus in Deo positus est) vir eris inter viros maximus, habēt a te familia tua memoriā nominis sempiternam, patria verò exemplum in ciuitate virtutis excolendae praeclarissimum. Venetijs, M D LIV. mense Maio.

AD. CAROLVM. PISAVRIVM LEONARDI. FILIVM IN. EPISTOLAS CICERONIS AD. ATTICVM.

BENEFICIORVM, Carole Pisauri, non eadem omnium est ratio. multi, quid detur, spectare solent. sua quidque magnitudine metiuntur, nihil attendunt praeterea: ego potius, quibus de caussis, & a quo homine detur, animaduerto; ac, si quid in aliquem, aut in me ipsum collatum est gratiae, tanti soleo aestimare, quanti videtur is, qui contulit, aestimandus. hinc fit, ut quae a patre tuo, viro sapientissimo, & cum aliis laudibus ornato, tum vero omnium, quos ego in uita nouerim, humanissimo, quae ita a patruo, qui nuper magno bonorū omnium maerore mortuus est, Ioanne Maria, Paphi Episcopo, excellenti non minus doctrina, quā bonitate, prædito, diuersis tēporibus in me profecta sunt officia, ea quamquam summa non fuerit, (neque enim tulit occasioneque rationes meae postularunt) pro sūmis tamē acceperim, & earū rerum loco duxerim, quas, q possident,

dent, beati existimantur. fons enim ille, vnde manarunt, amor fuit, & cum amore iudicium, quod uterque de me habuit: quod equidem, si potero, tuebor officijs: studio certe, omniq. prorsus cura, atque industria bonũ virum, meritorumq. memorẽ praestabo. quod si liceret ingenium cum uoluntate coniungere: vt alterum alteri responderet, & cupiditati vires aequarentur illustrarẽ beneficia uestra; ac fortasse efficerem, ut gratia mihi a vobis aliqua deberetur, gratiam persoluenti. verũ, vt, hoc quidẽ ab infirmitate mea sperari minime posse, nõ solum intelligo, verum etiam ingenue cõfiteor: sic illud facile polliceor, vereq. affirmo, si quid aut iam est in me facultatis, aut erit aliquando, iis, in quibus assidue versor, studijs partum, & vigilijs, velle me id in omni mea vita, quantumcumque erit, seruire totũ vestrae laudi, tuae praesertim; quae cum a meis praeceptis, & consilijs originem duxerit, exornabo eam, tamquam opus meũ, quibus potero artibus, qua licebit industra; florentemque pulcherrimis virtutibus alumnum disciplinae mae cum inspiciam, gratulabor vtrique nostrũ pariter, fructumque amoris & studij ueteris in te mei ex tua gloria vberrimum capiam. Ac tu quidem, mi Carole, cum tibi nasci contigerit ex ea familia, in qua semper uerus honor, & splendor virtutis enituit, nihil debes humile cogitare, nihil angustũ, nihil obscurum aut inane, excelsa petat animus tuus, ampla, illustria, plena dignitatis, & gloriae. quo te semper a tua prima pueritia mea vox incitauit; quo pater tuus, cuius ad te cogitationes curaeque referuntur omnes, assidue cohortatur, quo denique te uocant maiorum tuorum

exem-

exempla; quorum nomina nulla dies extinguet, nulla obscurabit obliuio. non enim, si praestiteris ea, quae a te exspectantur, quae maxima sunt, nouũ in tuã familiam decus inferes: antiqua renouabis, praeclaramque consuetudinẽ retinebis in tua domo laudis expetẽdae; exercendarũque artiũ optimarum: quibus instructos, utiles fuisse patriae ciues, sibi & familiae gloriosos, de tua gente multos, si annales euolueris, inuenies. Verũ, quando te sacris addixisti, & illud vitae genus complexus es, quod est totum in laudabili ratione, totum in praeclaris cogitationibus & factis constitutum; nõ te libera voluntas, vt alios, ad honestum rectumque ducit; sed, quo te primum die ad religionem contulisti, eodem die legem ipse tibi imposuisti perpetuae continentiae; exclusisti rerum inanium cupiditatem; uelle ad solidam laudem omnia referre, uelle summi Dei gloriam in omni uita; id est tuam salutem, spectare professus es. Quare non tibi monitores, quorum te moueat oratio, expectandi: ipse te excita, ipse acue & impelle. multæ sunt propositæ adolescentibus uiæ, fallaces, obliquæ, insidiosæ, oculis iucundæ, specie quadam obiecta voluptatis: in quibus errare quotidie vides & labi, ducem sequentes libidinem, non rationem, de tuis æqualibus quamplurimos. tu uirtutis ingredere, simplicem, rectam, apertam, principio fortasse difficilem, atque asperam, exitu certe salutarem, & gloriosam, hanc, inquam, uiam, signatam, & impressam vestigijs proborum sanctorumque virorum, si uis ipse tibi carus esse; si uis ipse tibi recte consulere, vnam ingredere: aut, si ingressus iam es, curre per eam celeri

gradu ad ea, quae te manent, praemia immortalitatis. Haec ego, pro meo in te amore singulari, uetereque erga parentem tuum studio, scriptis tecum ago, quae sermonib. & libentius agerem, & saepius, si liceret. sed, quando te Patauij tua studia, a quibus abduci non debes me Venetijs mearũ rerũ ratio, & ualetudinis detinet infirmitas: proficiscetur ad te mea uox, his cõsignata litteris: quae tecũ erit perpetuo, vbicumq. fueris, te prosequetur, quocũq. ieris. nec vero dubitaui, quin ea tibi paullo gratior esset futura, coniuncta cũ Ciceronis voce, idest cũ ijs epistolis, in quibus cum Attico familiari suo, non minus grauiter, & sapienter, quam eleganter, & splendide loquitur. fructum, vt spero, capies ex utraque non vulgarem. ego enim, vt uelis optima, te hortor; Cicero uolẽtem adiuuat; ornat enim eloquentia, consilijs instruit sapientissimis. nam disputat saepe in his epistolarum libris, sermone per quam eleganti, de statu reip. de vitijs Principum, vnde fluunt exitia ciuitatum, de uicissitudinae fortunae. qui tibi erit, accurate legenti, sapientiae fons uberrimus. A me uero munusculum hoc habebis, meae in te uoluntatis & studij argumentum. exiguum, inquies. fateor: sed uelim spectes animum, non rem: quam tamen ne ipsam quidẽ debes contemnere; siquidem eiusmodi est, ut tuas, tuorumq. laudes, a me non expressas, sed tamquam tenui penicillo designatas, simul cum beneuolentia mea cunctis gentibus patefaciat.

Venetijs. M D L I I X.

AD.

AD. BENEDICTVM. ACCOLTVM RAVENNAE. CARDINALEM IN. ORATIONVM. CICERONIS PARTEM. PRIMAM

MAXIME esset optandum, Accolte clarissime, vt, quae olim a doctissimis uiris magno labore, magnisque vigilijs sũt elucubrata, ea nostrã ad aetatẽ peruenire omnia potuissent, artium plurimarum sciẽtia, quarum adiumento ad vitam recte instituendam indigemus, non desideraretur. verum ita casu nescio quo accidit, vt ex ijs scriptis, quae veteres illi, homines sapientissimi, reliquerunt, non solum multa prorsus interierint, sed etiam, quae in hanc diem seruata sunt, ita deprauata, ita mutila legantur, vt saepissime uix, aut ne uix quidem intelligi poßint. hoc incommodũ pater olim meus magna ex parte sustulit. cuius industria multos excitauit, ut, eandem rem aggresſi, iacentem litterarũ laudẽ pro suis quisque uiribus subleuaret. quod si alij fecerunt, tantum aemulatione gloriae permoti: certe, cur ego id faciam, hoc plus habeo caussae, quod, cũ pater studiosis id, quod in hoc genere promiserat, morte praeuentus praestare non potuerit, hoc me nomine ita appellant, quasi ad filios soleat non paternae solũ rei, sed uoluntatis ẽt hereditas peruenire. haec me, ut debet, opinio multum mouet, sed auctoritas tua plurimũ, quam ego tanti soleo facere, vt, quamcumque tu probas rationem, ea demum & utilis mihi, & honesta videatur esse. tu igitur cum ad hoc posteritatis adiuuan-

dæ studium nos & uehementer, & sæpe sis cohortatus; effecisti, ut in eam rem tãto alacrius incumbamus quanto pluris apud me tua, quam reliquorum omnium consilia sunt. quod si labore, studio, diligentia profici in hoc genere quidam potest, vt certe potest: magnopere spero fore, ut neque te officij tui in me admonẽdo, neque liberalitatis in adiuuando pęniteat. cuius rei quasi specimen erit hæc prima Ciceronis orationum pars, quam, ex ueterum exemplarium collatione diligenter emendatam, in manus hominum sub tuo nomine emittimus. nam, cum usu, & consuetudine ita comparatum sit, vt, quibus rebus Principes uiri delectentur, in ijs rebus multi suum studium probare velint; ex quo fit, ut ab alijs canes, ab aliijs equos, aut aues nobiles dono dari videamus; commode me facturum existimaui, si quid ego eius generis ad te mitterem, quod omnibus te præferre voluptatibus intellexissem. soles enim quotidie fere a grauissimarum artiũ tractatione, in hęc studia, quę sibi ab humanitate nomen adsciuerunt, quasi in hortum amœnissimum, diuertere: ubi te modo oratorum & poetarum flores, modo dulcium amicorum colloquia mirifice delectãt: ut, pter id temporis, quod valetudini dare soles, quod sane pusillum est, hora nulla sit, quam non in literis, & cum virtute traducas. quam tuæ uitæ rationem qui ignorant, mirantur scilicet, vnde illa tibi in aduersis rebus fortitudo tanta, vnde animi robur illud inuictũ, quod ne illa quidem ipsa, quæ in rebus humanis fortuna dominatur, vllo pacto poterit infringere; cõtra cuius vim duplici te præsidio munieris, artiũ maximarum cognitione, et mẽtis opti-

mae

quicquam

mae conſcientia.haec eſt aliarum uirtutum,quae in te ſunt multae,quaſi Princeps,& Regina quaedam , ut in alijs neminem tibi anteponere,in hac ne cõferre qui dẽ poſſim Nam de prudẽtia,de pietate,de iuſtitia, ne uidear aſſentari ; nihil dicam:ne de liberalitate quidẽ, quae tamen ita nota eſt,ut non,qui eam laudet,aſſentator,ſed,qui non laudet,maleuolus exiſtimetur. cum enim haec dandi beneficij ratione eiuſmodi ſit, ut nulla certior ad laudem , nulla item magis lubrica uideatur uia;propterea quod in beneficiis collocandis plerique fortunam hominum ſpectare ſolent,ut eandẽ gratiam,aut etiam cum fenore recipiant:non eſt, quod in hoc te labi quiſquam arbitretur;cum & rariſſime contingat,cuiuſquam opera ut egere uidearis & tu tamẽ quam plurimis,ob eximiam naturae tuae liberalitatẽ atque amplitudinem,benigne facere & ſoleas; & poſſis,& cum de omnibus ad bene merendum natura es maxime propenſus:tum uero ipſa tentatio atque doctrina ita conformauit,ut ad eos honeſtandos , qui ſe ijs artibus,in quibus ipſe excellis,dedidere,tuũ ſoleas ſtudiũ libentiſſime conferre.quae,quidẽ humanitas & beneficẽtia tua non ſane uideo qui poſſit in ullo maior eſſe,quã in me tuendo fuit.quae eſt enim a te res,quae ad meum commodũ attineret,praetermiſſa? quis diligentius eſt adhortatus,ut hãc reſtituendae antiquitatis laudẽ,qua pater meus olim excelluit , paene afflictã excitarẽ? quis eã ipſam ad rem perficiendã plura contulit ? cum ẽt magnis Principibus,tui ſimillimis, ita me cõmendaris, ut , iudicij tui teſtimonio permoti, nõ minimis ad ſe praemiis euocãt. Quae cũ recordor,

etsi me ipsum probe noui, tamen interdum mihi assentor, & mihi aliquid videor esse, quod a te sim ornatus. haec me inanis ambitio ita delectat, vt illum dolorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si non tollat, minuat quidem certe. quamquam tu is es, qui te satis superque remuneratum existimas, si modo id, quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri; quo in officio praestando, noli credere quemquam esse, qui me vincat. & huius quidem rei confido fore vt aliquando eiusmodi a me signa dentur, quae nullum cuiquam de mea in te voluntate dubitandi locum relinquant: nunc earum rerum, quas ipsi quidē hoc tempore possumus, maxima, primum, ut dixi, Ciceronis orationum uolumen in tuo nomine apparebit: omnino neque amplitudine tua, neque iis officiis, quae in me contulisti, digna res uidetur: sed, ut spero, muneris nostri tenuitatem humanitatis tuae magnitudo subleuabit.

AD. GVLIELMVM. BELLAIVM LANGEVM APVD. SVBALPINAS. GENTES. PROREGEM IN. ORATIONVM. CICERONIS PARTEM. SECVNDAM

MAGNI refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur; & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quaedam, & commoditas, qua uti dicuntur ii, qui nihil, nisi loco, facere

consue-

consueuerunt. nam, quemadmodum pictorum tabulae certo loco positae delectant; eaedemq. minus bono lumine constitutae non item eorum, qui spectant, oculos tenere solēt: sic actiones nostrae, mirū est, quātum opportunitate commendentur: vt interdum plus in tempore quam in ipsa re, positum esse videatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum veritus, quin tibi in ijs rebus vel maxime occupato, quas Rex Christianissimus, & post hominum memoriā maximus, tuae fidei diligentiaeq. mandauit, hoc ipsum, quod nunc a me proficiscitur, officium futurum esset vel iucundissimū. nam, etsi magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles, quam tu summa tua cum laude, & omnium paene gentium admiratione sustines: tamen in ipsa illa occupatione ita te litterarū tractatio delectat, vt & legas cum voluptate, quae alij scripta reliquerunt, & scribas ipse, quae a posteris cū admiratione ꝑpetuo legentur. ex quo illud consequeris, vt non modo Regis voluntati seruias, quod est summa laude dignū; sed etiam posteritati consulas, quo laudabilius esse nihil potest. itaque tantū abest, vt a maioribus tuis, omni decore affluētibus, ad te ornandū quidquā haurias, vt etiam in te sit, quod ad illos redundet. nā, si tibi aliūde petenda sit laus; vnde plura suppetant ornamenta, quam a fratribus tuis, maximeq. ab eo, qui a Paullo III. ita est in Cardinalium Collegium cooptatus, vt ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatā cōcessisse, sed quasi debitā ꝑsoluisse videatur? cui quidem viro cum ad summam gloriam nihil desit; cumq. item tibi eae res abunde adsint, quibus homi-

nes hominibus antecellere uidentur: tamẽ sit uestra bonitate, & sapientia, ut uicissim & tu in illius dignitate, atque amplitudine, & ille in ingenio, atque uirtute conquiescat tua. uterque uero magna apud Regẽ prudentissimum, & summo iudicio praeditum auctoritate, magno estis apud omnes nomine, & gloria. nam tu quidem, quis est tam longinquus, cui nouissimus non sis? non ex praesenti corporis forma, (quamquam multas prouincias Regis legatus obiisti) sed ex imagine ingenij tui; quam uerissimis eloquentiae coloribus expressam in tuis scriptis licet intueri. in hac cum & naturae tuae bonitas, & uirtutis eximia praestantia cernatur: sequitur, ut, ex ea qui te norunt, iidẽ ament. quorum ego in numero cum ita essem, ut nemini concederem: tamen non est credibile, quantum ad illam ipsam animi erga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerij, oratoris in hac urbe Regij, hominis praestãtissimi, praedicatio, cuius multi, & egregij de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros e manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus, & mẽdis uindicanda quantum operae, studiique posuerim mihi ipse sum testis: quantum autem profecerim, & tu, & alij iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probetur, sane meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo.

AD.

AD. ALEXANDRVM. CAESARINVM CARDINALEM IN. ORATIONVM. CICERONIS PARTEM TERTIAM 6

BENE mereri de litteris, etiamsi utilitas praeterea consequatur nulla, tamen praeclarum in primis, atque egregium esse semper duxi: quamquam, utilitatem spectare si nolumus, ea demum summa est, quae ex hoc genere percipitur. fructus enim in posteritatis memoria, & praedicatione positus est, quę nemo umquã sapiens non praestantissimũ iudicauit. sed haec benemerẽdi ratio duplex uidetur esse. nã & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios uel cohortatione, uel praemio, ut scriberẽt, impulerunt, litteris opem tulisse existimãtur. quae duae res eiusmodi sunt, ut, qui alterutrã commode faciat, ei scilicet a studiosis omnibus gratiae sint agendae; qui utramque, ne haberi quidẽ satis possint. Atque hanc laudem, ne apud ueteres quidem saepe accidit, ut unus cõsequeretur: propterea quod, qui ea uirtute, atque fortuna fuerunt, ut & ingenio posteris prodesse possent; & opibus, ut idẽ facerent, multos adducere, alterũ facile fecerunt, ut eos, qui doctrina, & eloquentia ualerent, ad iuuanda litterarum studia excitarent; alterum facere, ut ipsi monumentum aliquod industriae suae relinquerent, propter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod itẽ nostris temporibus usu uidemus euenire. nam neque multi sunt, qui praestare utrumque possint; &, qui possunt,

iis

ijs fere, cum velint, non conceditur. cuius generis exẽplum, ne id, quod adest, aliunde quaeramus; concede quaeso, Caesarine praestantissime, vt a te sumam: & sine me hoc impetrare a modestia tua, vt ea, quae sentio, de te dicam. certe enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut sacrarum litterarum cognitionem sit consecutus, neminem esse constat. neque tamen haec studia, quae humaniora appellantur, quae nos adhuc secuti sumus, contempsisti, in quibus etiam diligenter versatus es, vt illa superiora, quae quibusdam ipsa per se nimis horrida videntur, eloquentiae pigmentis, cum velles, atque etiam quantum velles, illustrare posses. est igitur in te ipso, vnde posteritas adiuuetur. nec, vt arbitror, voluntas deest: sed otium eripiunt maximarum rerum occupationes. nam, quia tua virtus non humili, neque obscuro loco latet, sed quasi in specula quadam excelsa, atque illustri posita est, vnde opem ostentare bonis omnibus videtur; iccirco homines accurrunt ad te, vel vt consilium, vel etiam vt auxiliũ petant. itaque negotijs a litterarum tractatione distractus, ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari posse dixi, alteram inuitus omittis, cum ipse nihil scribas: alteram studiose amplecteris, cum ijs, quos industria vides excellere, nulla re desis. quãobrem Hieronymus Ferrarius, qui se iampridem tibi addixit, homo & ingenij, & iudicij laude praestantissimus, cum alia, quae a te habet, praedicare solitus est, tum illud vel maxime, quod, domi tuae viuens, te permittente, atque adeo libente, totum diem in litteris ponit, & otio fruitur tanto, quantum diserta in

regio-

regione vix esset. cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur, qui certe maximi sunt, ii sane tuae liberalitati referuntur accepti. a te habemus, quae Ferrarius in veterum scriptis vel correctione restituit, vel explicatione illustrat. a te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas, atque optimas ad me misit; quae iamiamque edentur; a te inquam omnes sunt. itaque etiam eas ipsas orationes, vt a Ferrario, idest a te, restitutas, & quae praeterea in hoc tertio volumine continentur, in quibus ipsi, quae male affecta erant, multa sanauimus, tibi inscriptas, atque dicatas emittimus; vt, quod beneficium habemus maximum, eius beneficij auctorem agnoscamus, & huic libro summum ornamentum, Caesarini nomen, apponatur. quare etiam id, quod iampridem optaui, fortasse consequar, vt, quam praeclare ego de te sentiam, cum intelligas, tu me eum existimes, quo in amicitiam, vel potius in clientelam tuam accepto, nō pessime sensisse videaris.

AD. IOANNEM. MONLVCIVM CRISTIANISSIMI. REGIS CONSILIARIVM.

EIVSDEMQ. APVD. VENETAM. REMP. ORA. IN. CICERONIS. ORATORIOS. LIB. 6

QVOD te non fugit, Monluci sapientissime, praestare omnes ceteris hominibus, sed alius alia re

uult

vult. non enim uniusmodi sunt nostrae uoluntates : sed, quoniam ex animo qui uarie afficitur, tamquam ex typo affinguntur, ipsae quoque uariae sint, & multiformes, necesse est. ergo non eadem omnibus prima sunt. Quoniam uero ex iis, quae appetuntur, necesse est, aliquid excellat, vt de multis optabilibus vnum optabile maxime sit : quid sit id, quod ego ceteris praestare putem, si de me quaeratur; dicam, id, quod qui assequuntur, eorum in potestate sensus omnium animique sunt. id autem sine dubio Eloquentia est : quae tantum possidet dignitatis, ut infra uel eorum fortunae, quorum imperium prouinciae nutumque sequuntur, me quidem iudice constituantur : cum ita accidat, ut ab hac quamcumque in partem uolentes ducamur, illis inuiti saepe pareamus. Sed, quoniam, quo lato posita laus est, eum locum maximis difficultatibus Natura circumsepsit, vt perueniendi facultatem paucissimis relinqueret; nō est, quare nobis in mentem ueniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectae fuerit species eloquentiae. illud uideo, cum in hanc cogitationem mentis aciē intendi, bene dicendi gloriam duabus rebus ali maxime, otio, & libertate. itaque in vrbe Roma, quae bonorum oratorum quasi fecunda genitrix partus edidit uberrimos, neque ante secundum Punicum bellum, neque post Caesaris dominationem magnopere fuit, quod in hoc genere probares. Hannibale uicto, hostis Italiae terribilis nemo fuit. tum in urbe securitas tum summa tranquillitas orta : tum seditiosorum hominum ingenia popularibus concionibus acuit

ambitio. conciones, inquam, eloquentiam pepererunt: nisi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor autem sic, & per hos quasi gradus interrogationis adscendo. Eloquentiæ quod summum fuit propositum præmium? consulatus: qui summus honor fuit. consulatum quis mandauit? populus. populum quis tenuit? concionator optimus. ergo a concionibus exstitit orator. idemque sublatis concionibus, nullus fuit. cum enim ciuilibus armis oppressa Resp. iaceret; uetus consuetudo periisset; a populo, cuius potestas uniuersi translata ad unum esset, non iam magistratus, non præfecturæ peterentur: eloquentiæ, quæ populi gratiam honorum spe quæsierat, inanis omnis & superuacanea fuit exercitatio. sic oratoria facultas, summorum hominum studijs, exercitationibusq. culta; cum a duobus Gracchis ad C. Cæsaris ætatem, hoc est per annos centum fere ita uiguisset, ut nihil vmquam fuerit illustrius; non effugit rerum humanarum commune fatum: quas ubi ad summum siue industria, siue natura perduxit, retro fere præcipiti lapsu reuoluuntur. Imperatores deinde multi rem Romanam exceperunt: quorum ætatibus uestigium ueteris eloquentiæ nullum agnosceres. quid post? multo minus. nam, imperij sede in Græciam translata, crebræ uastationes Italiæ consecutæ: cum influentes barbararum nationum copias reprimeret nemo. tum non eloquentia modo, sed ipsa pæne litterarum memoria funditus deleta, nec suus est bonis disciplinis honor, nisi multis post sæculis, restitutus, patrum denique, aut auorum nostrarum memoria, cum exte-

ros

ros mores Italici caeli temperies aliquando ad humanitatem deduxisset, paullulum oculos litterae sustulerunt. doctrina primum, serius enituit eloquentia: nec mirum: doctrinam enim sine eloquentia laudamus; eloquentem sine doctrina recte intelligens nemo duxit. nunc in oratorum nomine, quod eximium semper fuit, nihilo minor, atque haud scio an etiam maior, quam priscis illis temporibus, dignitas, & amplitudo est, mittuntur a Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuitates, qui non de stillicidijs agant, non de iure fundi. quarum rerum controuersias qui perite, & copiose disceptarũt, scimus olim habitos esse eloquentes: sed ea tractent, quae prudenter disputata, otium gentibus constituere, dignitatem imperij conseruare, terminos proferre possunt. hoc qui praestat, eũ ego veteribus oratoribus non comparo solum, sed etiam antepono. illi caussas agebant primam apud iudices sorte ductos, deinde apud eos iudices, quib. de aliena re, non de sua iudicantibus persuadere orator siue hoc, siue illud haud magno negotio posset. nunc agitur in cõsilio lectissimorum uirornm: agitur ijs de rebus, vnde ad eos ipsos, qui iudicant, maximum potest siue emolumentum, siue damnum redundare; cum & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil est, priuata cuiusque contineatur. his probare quae uelis, eo maioris ingenij uidetur esse, quo difficilius ab artificio capitur prudentia. itaque, cũ hoc multi voluerint, magnum decus atque ornamentum est eorum, quibus contigit, vt possent; qui, sane pauci sunt: maximum uero, si cui tantum aut natura dedit, aut exercitatio do-

ctri-

ctrinae, ut inter hos ipsis emineret: qualem si quis te iudicet, Monluci clarissime, hunc ego recte iudicare mihi persuadeam. nam, si consideremus, primum a quo missus orator sis, deinde ad quos, tum quibus de rebus missus: ita reperiemus, missum ab eo Rege, qui omnes Reges sapientia uicerit, quoniam quidem omniũ unus, quid contra Fortunam virtus posset, maxime declarauit: ad eam Rempublicam, quae nisi sapientissimorũ ciuium copia floreret, semperq. floruisset, profecto neque tanta nunc esset, cum olim minima fuerit; neque tã diu staret, cũ ceterae Respublicae suorũ ciuiũ temeritate conciderint: ijs autem de rebus esse missum, quarum quae magnitudo sit, ex eorum, ad quos pertinent, opibus apparet; quae tantae sunt, vt paucorum imperijs distributus terrarum orbis teneatur. Et, cum haec legatio tibi perhonorifica fuit; tum illud ad tui nominis celebritatem longe maximum accesit; quod cũ a Principe Turcarum Solymano pacẽ, defessa bellis Europa peroptaret, eaq. sine Christianissimi Regis intercessione desperaretur; unus electus, qui tãtum muneris obires, acceptis à Rege mandatis, aestate media, summis caloribus in Graeciam nauigasti. pacem vt componeres, optabatur: composuisti: hieme summa, difficillimis itineribus, per dispositos equos in Galliam recurristi. Exceptus alia cura, cum de sedãdis inter Regem tuum, Regemq. Britannum magni momenti controuersiis ageretur, praefuisti. te consulente, agente, vltro citroq. cursante, abiectis armis pax inter eos firmissimo foedere constituta. Habes hoc omnino, Monluci, non dico a Fortuna, quã si casus, & temeritas regit, sed

= casus

a te

a te ipso, qui ad consilium & rationem omnia refers, vt in tuis actionibus felix vsquequaque sis. nimirum Sors, quam in rebus humanis dominari quidã sunt opinati, non omninum est aeque communis; sed ipsa sibi virtus propriam fortunam architectatur. non erras, qa non est errare sapientis: & quia sapienter agis, omnia procedunt. bonus etiam orator es, quia bonus uir: ingenium enim probitas commendat; nec minus mouet is, qui dicit, quam ea, quae dicuntur. Quod nisi Latinum sermonem in Italia peregrinitas immutasset: nae tu nobis longo interuallo & Crassos, & Antonios retulisses. sed quoniam ea lingua vtimur, quam multis coeũtibus linguis generatam corrupta consuetudo peperit: ueteribus Romanis oratione dissimilis, ingenio simillimus, non tu quidem loqueris ut illi, sed ut illi tamẽ & sapis, & persuades. Quare non fuit ab re, cum ego eos libros, in quibus perfecti formam oratoris a Cicerone videmus expressam, mendis antea deformatos, nũc mea correctione expolitos emitterem; non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere; ut, quae de perfecto oratore traduntur, ea perfecti item oratoris titulo cohonestarentur. hoc cum ita existimassem, quia uidebatur esse aptißimũ, feci, & feci eo libentius, quod cũ tu mihi & multa iam summae humanitatis officia tribuisses, et is esses, qui tribuere etiam maiora posses; ego, nisi aliquid, praesertim vbi daretur occasio, retribuerem, uerebar, ne, ex duobus maxime insignibus vitijs, alterutrius infamiam non effugerem, vt vel ea viderer, quae a te accepissem, minus meminisse, quod a consuetudine naturaq. mea alienissimum est, vel ea,

quae

quae sperari possent negligere: quod quia superbi esset, abest non modo a fortuna mea, sed etiam a uoluntate plurimum.

Venetijs. M. D. X L V I.

AD BENEDICTVM . RHAMBERTVM IN CICERONIS LIBROS DE OFFICIIS.

NON ignoras, Benedicte Rhamberte, sensum esse quandam in hominibus similitudinem, quae cum in consuetudine cognita est, efficitur, ut, inter quos id accidit amor exoriatur. ab hoc quasi fonte multorum amicitiae manarunt. multos etiam beneficium cum obligasset, cumque id, quod acceperant, memoria conseruatum grato animo redderet, idque uterque fieri ob ingenij bonitatem, & uoluntatis erga se propensionem existimaret, statim est illam opinionem beneuolentia consecuta. itaque duae causae sunt, quamobrē homines ament inter se; sed haec posterior, quae a rebus externis originem ducit, cum illa superiore, quae a natura proficiscitur, nullo pacto uidetur esse comparanda. illa enim primum habet eam suauitatem, qua, ut opinor, & certe, nulla maior est, cum eos, quibus utimur, & ijsdem rebus, quibus nos, & aeque atque nos affici sentimus: deinde, etiam qui in dando & accipiendo beneficio fructus est, eo non eget. nam, si haec actio bene merendi interdum est, & esse potest in ijs, qui uoluntate non admodum coniuncti sunt,

quanto felicius existet apud eos, quorum animi ita consentiunt, vt, quasi natura hortante, easdem res appetere, ab ijsdē fugere uideantur? at uero, qui officiorū commoditatibus adducti in amicitiam conierunt: etiā si alter alterum initio summe diligat: tamen, si quando accidet, id quod accidere saepe solet, ut ea, qua diligere coeperunt, caussa tollatur: certe eorum animi pedetentim in amore languescent. quo in genere animaduertis, Rhāberte, quam multi quotidie labantur, de quibus, facile est intelligere quid sentias, cum ab eorum instituto tua ratio tam vehementer adhorreat. probe enim te, quae nostra debeat esse in iungendis amicitijs cautio, quae in ijsdē colendis religio, quod itē in omni vita praestandum officium sit, horum librorum, quos nunc tibi inscriptos ad te mittimus, lectio erudiuit. sensi in me ipso; quem, ab opibus non magnopere firmum, aut ne firmū quidem, tamen octauum abhinc annum tanto studio es complexus, quantum, qui ab omni paratissimus sit, remunerando compensare uix possit. cumque rerū mearum status, vt sunt humana, interdum mutaretur; memoria teneo, te, numquam immutatum, eandem semper cum mihi, tum fratribus meis voluntatem, ac beneuolentiam praestitisse, cum uero maior aliquanto inter nos consuetudo esse coepisset: quod quidem est factum, postea quam te in nostram uicinitatem contulisti: facile sentio, ad meam uitam recte conformandam quanto mihi obseruatio tuorum morum fuerit adiumēto. collocutiones vero de litteris nostrae quid non dicā delectationis, sed utilitatis habuerunt? equidem, si liceret totos dies vellem tecum ponere. quarum

enim

enim ego rerum cognitione delector, earum in omni genere quae tui sit iudicij subtilitas, intelligo. sed hanc Latinae scribendi rationem, in qua multi nunc uolunt excellere, paucissimi possunt, eam uero sic tenes, ut tuis scriptis mihi quidem purius nihil esse uideatur. quod eo mirandum est magis, quia tu non, ut alij, diuturno, atque assiduo librorum usu, sed temporum studio subsecinorum; hoc vt posses, consecutus es. nam, ut ommittam, quod tibi, cujus fidei atque prudentiae Veneti Senatus arcana creduntur, otium non saepe contingit: ecqui dies est, quo non ex amicis tuis aut consilio tibi aliquis, aut opera, aut etiam re sit adiuuandus? qua in consuetudine retinenda nimium diligens esse dum uis, accidit saepe, ut tuum potius ipse commodum, quam officij colendi facultatem praetermittas. quo ergo me potius facere sum arbitratus, si haec opuscula, in quibus maxime de officio praecepta traduntur, ad te, quem cognoui esse omnium officiosissimum, mitterem. genus hoc, Rhamberte, quoddam est, quo ego eos, qui de me bene meriti sunt, remunerari soleo. perpende rem, nulla uidebitur, animum respice, gratissimum dices.

AD . DIEGVM . HVRTADVM DE . MENDOZA

CAROLI . CAESARIS . A . CONSILTO EIVSDEMQ. APVD. VENETAM. REMP. ORAT. IN . PHILOSOPHIAE . CICERONIS

PARTEM . PRIMAM

SVPERIORIBVS diebus, cum domum tuam uenissem, ut Benedictum Accoltum, qui apud te diuersabatur, honoris caussa uiserem; quem ego hominem; non tam quia Cardinalis est, quam quia Cardinalatu dignissimus, uehementer obseruo: casu accidit, cũ ego adessem, ut inter uos sermo oriretur ijs de rebus, quae, ab antiquis ignoratae, nostra patrumq. memoria nõ solum inuentae sunt, sed ad summam etiã elegantiã perpolitae: cuius generis cum Accoltus ita multa commemorasset, ut mihi quidem, credo item alijs, qui aderant, facile probaret, ueterum sollertiae nostrorum hominũ industriam antecellere: suggessisti tu, ne de philosophia quidem, in qua tantopere antiquitatem admiraremur, tibi uideri esse dubitandum, quin ea posset etiam nunc expolliri, atque ornari; si modo, quam quisque linguã a parentibus, atque a nutricibus traditam cum lacte simul hausisset, in ea uellet scribere; nũc usu euenire, ut, externo sermone addiscẽdo, totam aetatẽ cõsumamus: quod si nos a pueritia disciplinarũ cognitioni totos dederemus; non esse desperandum, quin & Platones, &

Aristote-

Aristoteles aliquando possent exsistere: non. n. & caelum hoc, vnde spiritum ducimus, idem est; quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem esse possunt. praua consuetudo naturam peruertit. quae, tamquã ager, si colitur, fructus edit uberrimos; si negligitur, exarescit. annos triginta ponimus in uerbis percipiendis: quãtulum spatij restat, ut res ipsas consideremus? licet ad antiquitatem animũ referre: num aut Graeci illi philosophi, quorum nomen celeberrimũ est, ea, quae ab Aegyptijs acceperant, Aegyptio potius, quam patrio sermone scripta reliquerunt; aut nostri aliena lingua, non domestica, sunt vsi, cum ea, quae uel de Graecis sumpserant, vel ipsi pepererant, in vsum posteritatis explicarent? constat, apud omnes gentes, qui suas cogitationes litteris mandare voluerunt, eos fere ijs esse verbis vsos, quorũ significationem matris in gremio cognouissent. quod item nostra aetate si fieret, facile contingeret, quod tu opinaris. Hurtade clarissime, vt in philosophia veterũ inuentis non nihil; vel etiam non parum addi posset. neque enim eos, qui fuerunt, vsque eo cogitatione, ingenioque processisse existimandum est, vt ijs, qui futuri sunt, quod praeterea cognoscerent, nihil reliquerint. multa latent adhuc, retrusa, atque abdita in immẽsitate naturae: quę eliciat, & euocabit in lucem, si quis inuestigandis rationibus, & pescrutandis rerum caussis ab ineunte aetate suum studium dederit. quod ab ijs fieri commode non potest, vel potius nullo modo potest, quibus non ea lingua, in qua alti educatiq. sunt, sed ea, qua veteres utebantur, scribere consilium est; quorum tu si probares institutum, quotus-

quisque tecum esset in eo laudis genere cõferendus? tenes enim perfecte Latinam linguam, tenes Graecam, Arabicam, alias praeterea. scribis tamẽ, ut in patria tua loquuntur. in quo video quid spectes: quod pater tuus egit, ut optime de Hispania mereretur: id tu alia quadam ratione consequi uis. ille enim, cum annum ageret uix dum quinctum & decimum, qua aetate milites in exercitu pauci solent esse, omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Baeticae Regẽ, bis acie fusum, regno exsuit, & quaecumque in eius ditione fuerant, Catholici Regis Imperio potestatique subiecit. Aliam tu ornandae, atque amplificandae patriae tuae rationem iniuisti. profers enim, quantũ in te est, Hispanicae linguae terminos; &, ut ea non solum uerbis, & nominibus, sed etiam rebus, & scientijs per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrinaque consequeris. quod nescio an omnibus patris tui victorijs, atque triumphis sit anteponendum: nam, etsi, populos bello superare, & imperium augere, praeclarum est: tamen mihi cum animo meo consideranti, multo melior videtur esse condicio litterarum, quam regnorum: haec enim in vnius hominis fortuna posita sunt, & unius saepe culpa extinguuntur; illae uiuunt, & vigent quotidie magis, neque ulla temporis circumscriptione terminantur. itaq. magni & excellentes viri, qui bellicae laudis gloria florerent, cum earum rerum, quas gessissent, memoriam non satis fore diuturnam sperarent, nisi ab hominibus ingenio praeditis celebrarentur; eos, qui id praestare possent, non uulgaribus praemijs affectos, in

honore

honore summo, atque etiam in amore semp habuerũt. Quo mihi illorum laus videtur esse illustrior, qui & res praeclaras manu gerere, & quae gesserint, litteris custodire ipsi possunt. quo in numero fuit soror illa tua ꝑstantissima femina: cuius militaria facinora cum audimus, cuiuis eam nostrae aetatis viro animi magnitudine comparamus; cum autem ea, quae scripsit, legimus uel antiquis scriptoribus ingenij praestãtia simillimam iudicamus. Huiusmodi cum in tua familia mulieres exsistant, de viris quae sunt speranda? quamquã fratres omnes tui, tuque in primis, ea, quae sperabãtur, iam praestitistis. itaque Carolus Imperator vestra potissimum virtute, vestraque fide nititur. nam fratrem tuum, Marchionem de Mondesar, qui ceteros aetate anteit, cum alijs in rebus, tum in victoria Tunetana, equitibus leuis armaturae & classi maxime praepositum, magno suis rebus sensit esse adiumento: alterum autem, Episcopatu Iaenensi ornatum, summe propter eruditionem, & prudentiam diligit; tertium Indicis prouincijs Proregem: quartum Hispanicis triremibus praefecit: te primum sibi voluit esse in consilio: deinde, cum difficultatẽ quandã temporum paene fatalem impendere, & ea, quae cogitabat, sine summa prudentia non esse tractanda intelligeret, vnum e maximo numero delegit, qui apud Venetam Remp. id muneris orator sustineres. quo quidem in munere clarior in dies significatio tuae virtutis elucet. nam ad usum rerum, quo vales plurimum, addis doctrinae cognitionem: quam a libris petitam, grauiore in caussa consilium capere si uis, explicas, vt proposito praete-

ritarum rerum exitu, cautior praesentium sit deliberatio. quod quoniam maxime praestant historia, & philosophia: tu quidem vehementer vtriusque studio teneris, sed nescio quo pacto magis te philosophia delectat; credo, quod pluris apud te est, excogitare quae nemo uiderit, quã imitari quae alij fecerint: quo in genere cum omnino nullius ope uidearis indigere, quippe qui ita abundes ingenio, vt, quocumque te applicueris, excellas: tamen uide, quid egerim: iniui rationẽ, vt iuuare te possem. nam hos Ciceronis de philosophia libros cum uetustis exemplaribus contuli, & emendatos ad te misi: vt tibi, si quando eos in manus sumeres, quasi facilior & expeditior legendi cursus esset. saepe enim ex te audiui, cum diceres, antiquorum inscriptis ita multa esse corrupta, vt in eorum, qui legerent, animos permista falsa cum veris influerent: cui malo si quis mederetur, eum te existimare a studiosis omnibus, sed a te ipso certe maximam esse gratiam initurum. quae me uox nõ cohortata est; sed impulit, vt id facerem, quod fecisse me vides. ac fieri tamen potest, ut meo te studio & diligentia nihil iuuerim, & ea, quae ego nunc in his libris restituta, in tuo nomine emitto, iam pridẽ ipse habeas omnia, quom inde nata, & a te ipso quaesita: sed ego ita sum ratiocinatus: cum tu a philosophis didiceris, nõ in reges solum, & principes, qui summam iuuandi facultatem habeant; sed in tenuiores etiam liberalitatis nomen posse cadere, quod benemereri, etiam si non possunt, tamen & cupiant, & praeclarum existiment; eadem ratione fore, vt, quod ego te iuuare voluerim, pro eo id accipias quasi maxime iuuerim.

AD.

AD. MARCELLVM. CERVINVM SANCTAE. CRVCIS. CARDINALEM IN. PHILOSOPHIAE. CICERONIS PARTEM. ALTERAM 9

EST genus hominum, qui ita sentiunt: philosophari, aut totum nihil esse, aut non eorum esse, qui rerum agendarum in studio versantur; quorum in altero mihi videntur, cum homines sint, bestiarum consuetudinem imitari; quae tantum ea, quae pedibus teruntur, quaeque adsunt, intuentur, nihil altum suspiciunt, nihil longinquum cogitant: in altero res a natura copulatas velle seiungere. nam, qui ab actione rerum philosophiam excludit, is, quantum in se ipso est, corporis, & animi societatem dirimit; cum & corpus regimine animi, & animus ministerio corporis indigeat. Sed proferunt multos; quibus ignoratio philosophiae non obstitit, quo minus ea, quae volebant, rectissime perficerent: quasi vero sit eadem rerum omnium natura, &, quod uni aliqua in caussa contigerit, id cuilibet omnibus in caussis posse contigere credibile sit. naufragium facit natationis ignarus; arripuit tabulam, &, amplexu tenens, ad litus incolumis a fluctibus appellitur: num icirco natandi peritiam negemus esse vtile, quod, sine ea qui fuit, e periculo tempestatis euaserit? incidat aliquis in febrem: non curatur, & conualescit: tollemus igitur medicinam, quoniam sunt, qui sine

eius

eius ope ſanentur? nihil minus; niſi ſi ea, quae in caſu ſita ſunt, anteponimus ijs, quae ratio gubernat. quod idem de philoſophia dicẽdum eſt. nam, vt illud demus, ſine ea multos eſſe laudem conſecutos: non & hoc dabimus, fore, ut ſine eadem conſequi omnes poſſint. non eiuſdem ſemper generis agendae ſunt res. eſt, ubi prudentia uel mediocris abunde ſatisfaciat; eſt item, vbi mentis altior contemplatio requiratur. hoc extremum qui poterit, ſequitur ut & illud primum: ſed, qui illud primum, non & hoc extremum. quod cum ita ſit: vtrum praeſtet habere, facilis eſt diiudicatio. in optione enim, & eligendi poteſtate, nemo fere eſt, quin totum partibus cenſeat eſſe praeferendum: propterea quod non totum in partibus, ſed partes includuntur in toto. Ergo, cum perſpicuum hoc ſit, accidere & poſſe, & ſolere, vt philoſophiae cognitio & vtilitatem afferat, ignoratio detrimentum: dubium non eſt, quin ea videatur eſſe cum rerum actione coniungenda. Sed ijdem coniungi poſſe negant: quo argumento? aiunt eas diſſimili in genere verſari, alteram in otio, alteram in negotijs: itaque ſe non videre, qui poſſit in vtraque vnus excellere. Hic ego, Ceruine praeſtantiſſime, meam memoriam non excutiam, vt ea, quae legerim, aut audiuerim, reminiſcar. non eſt conſilium, quae ad illos redarguendos faciant, veterum e ſcriptis eruere. uolo, vt exemplo tuo refellantur. Romae viuis, & vixiſti multos iam annos. numquam omnino tua virtus tam illuſtri loco latuit: ſed poſtea quam te Paullus III. incredibili Pontifex non modo ſapiẽtia, ſed bonitate etiam ornatus, in altiore digni-

tatis

tatis gradu collocatum, suorum omnium consiliorum & participem, & adiutorem esse uoluit; tum vero clarissime sese ostendit lumen animi, ingeniique tui; vt nullus esset honor tantus, qui, in te collatus, non uideretur ei, qui contulisset, magnam esse iudicij laudem allaturus. itaque paullo post Cardinalis factus es, & factus tanto bonorum applausu, tantaque laetitia, quantam in animis hominum recte sentiẽtium summa dignitas uirtuti tributa potuit excitare. quo toto tempore valde tu quidem fuisti, atque es etiam nũc districtus à negotijs, maximeq. ab ijs, quae & ad sedandas Christianorum Principum discordias, & ad restituendam Religioni dignitatem pertinent, sed te tamẽ a philosophiae studio nulla res umquam potuit diuellere. sic & animo, & corpori suis vtrique muneribus apte distributis, quotidie fere modo a cognitione ad res agendas, modo a rebus agẽdis ad cognitionẽ traductus teq. ipse in hoc quasi circulo identidem reuoluens, effecisti quod ab ijs, de quibus initio dixi, fieri posse negatur, ut & in tractandis negotijs, & in considerandis rerum humanarum diuinarumq. caussis occupatus, dispari in studio, pari tamen cum laude verseris. ex quo intelligitur, ab ijs, qui rerum actioni se dedunt, & percipi philosophiam, & tractari posse: debere autem ostendimus: est igitur eorum, qui aliter existimant, sententia omnis explodenda. Nos quidem, & nostra sponte commoti, & tuo exemplo impulsi, quotidie magis philosophiam admirantes, in eius cognitione cupimus acquiescere, ad eamque, magnis defatigati laboribus, & molestijs, tamquam ad iucundissimum diuersorium propera-

peramus. quo si peruenero, uel potius cum peruenero: (cur enim meam ipse cupiditatem ominibus optimis non prosequar?) tum ego quidem multo, quam nunc, facilius tua in me merita vel tuebor, vel etiam illustrabo. interea non sumus otiosi: vtinam potius aliquanto minus occupati. prouinciam cepimus duram, atque difficilem, veterum scriptorum libros emendare. dum uolumus, omnino in hoc onere sustinendo valde sudamus: sed animus, tuarum cohortationum memoria cōfirmatus, manet in officio, manebitque, dum id, quod instituimus, absoluatur. nunc edimus Ciceronis libros de philosophia, sane multis a mendis, potissimum ex antiquo Bernardini Maffei, qui te maxime obseruat, iuuenis eloquentissimi, libro vindicatos. qui cum ita digesti essent, vt in duas partes tributi legerentur: cumque ego ex iis partibus eam maxime vellem tibi inscriptam emittere, quae tuae personae, dignitatique aptissima videretur: feci, vt eam deligerem, in qua de natura deorum eleganter & acute disputatur: vt, quoniam valde tibi pro tua veteri erga me voluntate, proque summis officiis deberi fructus industriae meae videntur, ii dum ad maturitatem peruenirent, his te interim, quasi floribus oblectares.

AD.

AD . RAINVTIVM . FARNESIVM CARDINALEM

IN . SVOS . COMMENTARIOS CICERONIS . EPISTOLARVM AD . ATTICVM 10

BENE audire, qui est recte factorum fructus, omnes fere uolumus, amplissime ac praestantissime Rainuti; ipsum quidē recte facere, unde illud quasi ex fonte deducitur, paucorū hominum semper fuit; est enim tum perfectae naturae, tum doctrinae singularis, ut tamen natura sine doctrina facile possit ad laudē peruenire: doctrina sine natura laudabilis numquam, turpis etiā saepe sit. itaque uel in agris inculto homines ingenio uirtutē tamē coluere; doctrinis autē eruditi uiri, q̄ ad bene agendum esse instrumenta debuerant, ijs ad perniciē suarū ciuitatū sunt abusi. quid de Pisistrato Graecae historiae loquuntur? quid nostrae de Caesare? doctū utrumque & eloquentē fuisse, ijs tamē utrumq. sensibus, ut, exempla maiorum, & legum sanctissima iura cōtemnētes, libertatē suis ciuibus eripere praeclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis est: quae nihil nisi se ipsam spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinae, quae nisi ad bonitatē referatur, laudabilis nō est, ideoque, ut laudetur, finē sequitur se ipsa praestantiorem; quod si quis est, qui alterum cū altero coniunxerit; ut & bonus sit, & idem doctrinis institutus: neque rectū ideo solum cupiat, quia sit ipse ad rectū natura propensus, sed quia, quod rectum non est, id esse turpissimum

ſimum intelligat:hic eſt,quem in uita humana diuina bona conſecutum putemus. praeclara res, ſed exẽplo minus nota: id autem,ut ego opinor, ob eam cauſſam, quod unuſquiſque in vitam Principis,tamquam in ſpeculum intuens,ad illlius ſimilitudinem ſe ipſe fingit,& format. ideoq. uiri ſapiẽtes alterutrũ recte cupiuerũt ut aut reges philoſopharentur, aut regnarent philoſophantes:utrum eſſet, futurum ut ex uirtute penderemus. Quod ſi fuit ullum tempus, cum homines rationes,& cogitationes omnes ſuas in philoſophia conſtituerent:tum profecto coepit eße,cum auus tuus ad Chriſtianae Reipublicae,nimirum magno periculo fluctuãtis,gubernacula Dei iuſſu accerſitus,ſedit in ſede Pontificia Pontifex digniſſimus,ea praeditus non ſolum auctoritate,ſed etiam ſapientia,vt hic nos in tantis tempeſtatibus ſeruare ſolus a naufragio poſſit. cumq. laudandus eſt maxime, quod optime ipſe ſentit,optimis ſemper in ſtudijs,conſilijsq. defixus:tum,quod optimos uiros adſciuit ſibi & cõſiliarios,& ſuae uoluntatis ad miniſtros. in quo ego tãtum ſoleo ponere;ut, ſi mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonũ Principẽ malim cum bonis adminiſtris,quã bonum cum ſui diſſimilibus. ſed bene,quod habemus utrumque; & Pontificem,qualem res poſcebat,& Collegium tali Pontifice digniſſimum. itaque nunc emergit uirtus: honeſtũ reuocatur: deſerta per multos annos litterae patronos habent,diuque,ut auguror, habebunt. tu Rainuti,fraterq. tuus duo clariſſima Italiae lumina, uterq. Cardinalis et Cardinalis uterque optimus praeclarã cõſuetudinẽ tenebitis ab auo traditã. certe enim nõ ideo te Pa-

*taui*j

tauij per tot annos summi doctores erudierunt, vt ea, quae tantis uigilijs quaerebas, consecutus negligeres: amabis eadem, & souebis: tuumq. erit proprium studium non solum colendae virtutis, sed etiam ornãdae. refer animum ad eos, qui, multis ante seculis exstincti, tamen in laude uiuunt: omnes reperies, his gradibus adscendentes, ad immmortalitatem peruenisse. quorũ tu quia facta imitaris, non dubito, quin eorum semper florentibus nominibus ita tuum nomen inseras, ut numquam exarescat. Materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam: quam nunc ita regis adolescens, ut ea praestes, quae saepe desideramus in senibus. quae quamquã ad eos solum, quibus cum potestate praees, pertinere uideantur: tamen illa tuae ditionis terminis non continentur. scis consuetudinẽ famae. illa nos per ora hominum sublimes uehit: benefacta simul, & malefacta aeq. circumfert: sed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuicijs explodimtur. Itaque noli putare te Picentibus solis esse continentẽ, esse iustum, esse beneficum. Picẽtes haec uident, longinqui audiũt, & praedicant. te aiunt esse, ad quẽ aditus omnibus pateat, cui sit iustitiae, & pietatis antiquissima cura; cuius & potestas timeatur, cũ omnia possis; & bonitas diligatur, cum idem non plus licere tibi uelis, quam quantum leges praescribant. macte adolescẽs laudibus eximie, imitator aui, maiorumq. tuorum. recte cogitasti, In imperio laudẽ non esse, nisi cum is, qui imperat, imperio dignus est. quod quia tibi siue a natura, siue a disciplina, siue, ut ego arbitror, ab utraq. simul contigit: quod ad naturã attinet, referimus ad Deũ; de disciplina, te

ipsum

ipsum & laudamus, qui ad haec praeclara inuigilaue-ris et amamus, quia sunt amabiles uirtute praediti. me quidem & multis abhinc annis, cũ Romae te uidiſsẽ, atque allocutus essem, in tui obseruantiam uoluntas inclinauit, iam tum de tua indole exspectantem ea, quae consecuta sunt; et postea Patauij, cũ in studijs optimarum artium totus esses, iudicium impulit: haec tua Picentina legatio quasi operis perpolitio fuit: in qua thesauros philosophiae, multorum amorum studio congestos, explicas, & cum prouincia cõmunicas: itaque, cum, ego multo ante, quam istam tibi administrationẽ summus Pontifex demandasset, eos cõmentarios, quibus epistolas ad Atticũ illustrare sum conatus, in tuo nomine emittere statuissem; postea simul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. Eos igitur nũc emitto, serius omnino, quam nonnulli exspectauerant; sed meam tarditatem opus ipsum excusat. epistolas ad Atticum interpretanti properandũ non fuit. alijs in rebus possum esse quantumuis strenuus: in hac qui possunt esse nõ tardus? primum multa difficilia, deinde non ijsdẽ caussis omnia sed alia propter breuitatẽ, alia ꝓpter historias, alia propter mores. Huc adde, quod mihi quibusdam in locis non satis fuit explicare ea, quae aperta nõ erant; sed tentaui, num etiam paullo floridius possem, quã nostri grãmatici solent. Neque tamen sum nescius, fore multos, qui me in his cõmentarij ut hebetem; quia non nulla minus acute uiderim, uel fortaſsẽ etiã ut caecum, quia prorsus nõ uiderim, reprehendãt. qui si mihi cur id faciant, caussas afferant probabiles; non cõmitã, ut ijdem me etiã ut pertinacem poſsint reprehendere. amo

enim

enim veritatem, neque eam in me ipso magis, quam in alio: itaque cōplectar, sicubi eam uidero. Tibi uero, clarissime Rainuti, quod in has Ciceronis epistolas laboris impendi, maxime ob eam caussam cupio probari, ut, si qui uere iudicare propter inscitiā non possunt, aut propter maleuolentiā nolunt, eos a consilio detrahendi tua deterreat auctoritas. Venetijs. MDXLIIX.

AD . ALFONSVM . CARAFAM
ANTONII . MARCHIONIS
MONTISBELLI . F.

IN . SVOS . COMMENTARIOS
CICERONIS . EPISTOLARVM
AD . Q . FRATREM. II

SI suo quaeque res merito penderetur, Alfonse Carafa; hominum esset in uirtute uigilantium praeclara condicio; contraque, quos auersa a ratione uoluntas ad malas artes, & flagitiosa consilia traducit, cū ijs pessime semper ageretur; eorumque docti exemplo, sapientius deinde alij non modo suis, uerum etiam publicis rationibus consulerent. itidem enim, ut e corruptis seminibus vitiosae fruges, sic a malis exemplis improba studia, a laudabilibus optima nascuntur. uerum hoc totum secus est. quippe non modo ad reprehendendum, qui reprehendi iure possunt, procliuiores, quam ad laudandum, quae laude digna sunt, omnes fere sumus, nec satis aequa lance turpe & honestū exa-

minamus; quae debemus pariter, alterum odisse, alterum diligere: sed etiam saepe facimus, ut eas res, easq. actiones, quarũ caussas ignoramus, quaeq. recte ne an secus fiant, dijudicare non poßumus, accusemus tamẽ, accerrimaq. vituperatione, quae interdum efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonse clarissime, huius initiũ sermonis temere detulisse, ego nunc, si nescis meam, meam dico? immo vero communem vtriusq. nostrum caussam ago. aut enim vterque agimus egregie, aut uterq. similiter peccamus. Audis ne tu voces in Latinae linguae nomen irrumpẽtes, hominum obtrectãtium, qui rei pulcherrimae scientiã reprehendant; qui nos derideant, ludosq. faciant, atq. etiam, si dijs placet, odio dignos existiment, quod operae tantum ac tẽporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse non audis, totus in litteras abditus, multorũ a consuetudine seiunctus: aut si audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunae, in qua tamen ipsa multum inest, quam rerum omnium laudabilium praesidijs ad omnia munitus. me uero, humilis hominem loci, haec vna tibi Romani sermonis cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, ista sane, quae feriunt aures meas, uehementer commouent: non quod ea, quibus utuntur, argumenta firma sint; quae ostendam esse inania; sed quod, ut eam, quisque virginem, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram ab omni labe velit, sic ego, quasi lutosis maculis adspersam, ac foedatam eloquentiam, quam semper dilexerim, cum adspicio, sensibus intimis afficior, sic, ut ferre non possim. Obijciunt illud primum; quatenus aliquid

cogno-

cognosci possit, eatenus in eo laborandum: Latinā linguam obsoleuisse iam, & extinctam paene totam esse: quam enim hodie nationē, ut omnes animo perlustrentur, Latina loqui? quod vero ex ea supersit in libris, minimum id esse, tamquam aliquod inane simulacrū corporis exanimis: quo circa neque sciri perfecte, cum exiguam partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cum sermonis vsus euanuerit, a nobis posse. Secundo loco statuunt: ut absolute percipi, quod negāt, Latina lingua possit; mirari se tamen etiā, cur industriā in ea perdiscenda tam diuturnam ponamus: uitio quidem id fieri uoluntatis, & iudicij: dignitatem in re tantam nō esse, vt haerere per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremo: vt de perfecta cognitione, de dignitate, ac praestantia concedatur; tamen esse, cum, ea pulsa, successerit alia, minime necessariā. Haec isti: quae specie aliquid videntur; ego, re nihil esse, si quando me praesente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus, atque artibus extremū: quo nostra studia cū peruenerint, quiescendum. sed hoc extremū quibus terminis metimur, rei ne natura, an vulgi opinione? si opinione vulgi: licet prope modum otiose viuere: mediocria, quae putantur excellere, quaeramus: id satis est, illa summa, ubi summū decus habitat, quae vulgus ignorat, omittamus. sin extremū illud esse uolumus, quo peruentum cum est, progredi longius nō licet: moderata studia non dātur. perfectā enim scientiae laudem adipisci, maximi operis est; itaque hoc extremum, quod, opinor, Natura nouit una, sapiens nemo umquam se pu-

tauit esse consecutum. exstant, litterarum clarissimis testata monumentis, exempla summorũ philosophorũ; qui cum aetatem in abditarum rerum perscrutanda notitia contriuissent, multaque partiũ legendo, partim cogitando praeclara & eximia reperissent, latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, veritatẽ, & aliquid sibi atque adeo multum esse quaerendũ existimabant. Eadem nunc, aut certe similis admodũ nostra ratio est. Quaerimus id, quod in Latina lingua perfectũ putamus. non assequemur: esto; veruntamen, quo, plus, ut aßequamur, contenderimus, eo scilicet propius, si quid studio proficitur, accedemus. At laboris, & industriae terminus tamen statuendus aliquis est. Concedo: sed hoc quidem si diligenter attendatur, nihil aliud est, quã perfectum ipsum definire. hoc enim ad unum nostri labores intenduntur, hoc unum nostra spectat industria. perfectum autẽ ipsum ego mihi ab hominibus imperitis certe definiri nolo. definiant ij, quibus utor magistris, Cicero, Caesar, Terentius, Plautus, quorum ex libris, quae Latinae linguae sit elegantia, quae ubertas, quae vis, facile possum intelligere. quae si, non dico quanta sunt, (immensa enim esse uideo) sed si ea mihi magna ex parte comparassem, modum fortasse facerem studio meo: sed, ut inter hos, qui nunc homines viuunt, aliquid esse uideamur, nihil tamen, si uere de nobis ipsis iudicare uolumus, prae illis, quorum exstant satis multa scripta diuinitus, nihil, inquã, plane sumus. Quare, quod ad scribendum attinet, habemus abunde quod imitemur. De pronũciatione uero minimum laboro. quid enim? an putamus in ijs ipsis,

qui

qui tum Romae viuebant, eandem pronunciandi rationem fuisse? non fuit. confluebant in vrbem, illecti spe summorum magistratuum, quod habuit illis temporibus praemiũ eloquentia, oratores ex vniuersa Italia. caussas agebant Romani homines pariter & peregrini, sono vocis dissimiles, pronunciatione diuersi: suã tamen quisque, pro eo, quantum quisque valebat, ingenio laudẽ ferebat. si Curibus educatũ, aut Arpini, orãtem in foro audires; Sabinum statim, aut Arpinatem agnosceres. neque tamen à forensi opera, & a iudicijs propterea quisquam est exclusus, quia minus Romane, hoc est quia minus apte, minus ne decenter, pronũciaret. Nũc ipsum, in hac, qua Itali omnes vtimur, lingua est ne omnium in disiũctis & longinquis vrbibus simillima pronunciatio? mehercule ne in ijsdem quidẽ. Venetijs enim (domestico vtar exemplo) aliter in vrbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniusto priuilegio damnabitur Latina lingua, si, quod in ceteris linguis vsu videmus euenire, vt non modo diuersis, verum etiam ijsdem & temporibus, & locis non similiter omnes pronuncient, id ei praecipuum apponatur: cuius etiam magnis ac praestantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum aequitatis esset. Secundum erat de dignitate, in quo, nõ tã equidẽ quid ipse respondeã, quam quid istos in hanc mentem impulerit, quaero. Ita ne? dignitatem Latine litterae non habent? humiles, & obscurae sunt litterae illae que populi Romani nomen extollunt, atque illustrant? quae summorum Imperatorum fortiter & praeclare gesta per omnes gentes cum laude disseminant?

 quae

quae maiores opes, quam ulla unquam lingua maiora suorũ meritorum praemia in orbis terrarũ domina ciuitate sunt adeptae? Sed ineptus sim, si me patronũ Latinae linguae profitear: quae tantũ possidet eloquẽtiae, vt, ipsa suam caussam si agat, facile se ab aduersariorum calumnia vindicare possit. Nunc quod isti postremo loco argumentũ, quasi postrema in acie subsidiũ firmissimum, collocant, videamus in eo quantum roboris ac neruorum sit. plus enim est fortasse, quam ut contemnere minus certe, quam vt pertimescere debeamus. Nusquam, inquiunt, viget vsus Latini sermonis: aliter nunc omnes loquimur. id verum est. si quid igitur in Latinam linguam studij confertur, opera non bene ponitur. hoc falsum. duplex autem est, qua vtor, ratio probandi. Primum illud suscipio, ac defendo: nõ, quaecumque necessaria non sint, propterea spernenda esse omnia, atque explodenda; deinde, si spectetur vtilitas ita Latinam vtilem esse linguam, vt etiam necessaria videatur. Quae sunt, quae vere, & proprie necessaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo possumus. huiusmodi sunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigoraq. arcemus, uictus, uestimẽta, aedes, aut ea, quibus haec parantur? praeterea, in publicis rebus leges, & magistratus, in priuatis seueritas, & vigilantia. ex hoc numero Latinam certe non esse linguam, facile concedo: neque enim is ego sum, qui libẽter cum veritate pugnem. Sed praeter haec, quibus hominum vita sustinetur, ac regitur, quã multa sunt, minime necessaria, quae tamen habemus in deliciis, quae amamus, quae etiam honore prosequimur? gemmas, &

vasa pretiose caelata, columnas marmoreas, laqueata tecta, sericas vestes, textiles picturas, artem in vocibus, & fidibus, odores in vnguentis, condimenta in cibis, haec certe, atque huius generis sexcēta, non vt necessitati parēret, sed vt sensibus satisfaceret, inuenit industria. quae quin habeant iucūditatis, & ornamenti plurimū, nemo negat. quod si, quae sensus iuuant, & laboriose quaesita sunt, & retinentur accurate: quāto nobis ea, quae animū oblectant, potiora debēt esse? pascitur animus magnitudine rerū; quid Liuii sublimius historia, quae populi R. bellicā virtutē commemorat? grauitate sententiarum; quis Cicerone prudētius, quis eruditius disputat? elegantia verborum, & copia: quis eodē ornatior, quis vberior? varietate scriptorū: quod genus Romanae litterae desiderāt? poetas habēt egregios, historicos, oratores, philosophos etiam excellenti doctrina claros. quae si vera sunt: (sint, nec ne, res ipsa declarat: ambigere non licet) & si voluptatē studiosis Latina lingua parit incredibilē; possum istis tribuere, quod uolunt; necessariam vulgo non esse; dum ipsi cōtra, quod ratio postulat, atque exigit, hoc mihi tribuāt amandam esse uahementer, atque expetendam. Sed haec ad eam, qua legendo fruimur, voluptatem pars attinet: nunc, quod eram alterum pollicitus, de vtilitate videamus. Omnes linguae aliarum admistione linguarum, si moderata sit, augentur; si nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, vt recipientis naturam sua vi, suaq; magnitudine non exsuperet. itaque sermo hic noster Italicus multas Gallici sermonis, multas Hispanici,

quasdam aliarum nationum habet partes. caussam si quaerimus: non alia, quam earum gentium interuentus, & consuetudo, fuit. quod si Gallorum, aut Hispanorum immensa multitudo, (exempli caussa dictum à me sit: omē quidem inane esse volo) sed si earū nationū maior aliqua vis in Italiā irruperit, ac permanserit: maior simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis vsus; & fortasse aduenticium illud vsque eo valebit, vt hoc domesticum vincat, suisque sedibus expellat. quòd olim Romanae linguae contigit: quam, multarū aetatū spatio, multis maximarū rerum adiumētis auctam, atque confirmatam, diuersis tamen populis Italiam occupantibus, diuersarū linguarum impetus oppressit. Cum igitur lingua linguā amplificet; nostraq. haec Italica, non multis abhinc saeculis orta, nec admodum liberaliter praemiorum nutrimētis educata, non ita dum adoleuerit, ut suis contenta viribus esse possit: statuo sic, atque cōcludo: accessionem ei fieri maiorem non posse, quam si cum Latina coniungatur: nō modo, quia nulla plenior, aut ornatior: verum etiam, quia nulla similior: ex quo sequitur, vt ad coeundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur litterarum Romanarum cum per se laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum vero, siquidem hūc ipsum, quo nunc vtimur, auctum exornatumq. sermonē cupimus, magnopere necessaria. Atque haec tu quoque uides, Alfonse ingeniosissime, tuumq. iudicium cum mea sententia coniungis. itaque cum à prima pueritia ad eloquētiae Romanae cupiditatē incūbere coepisses; postea te non ambitio, quae saepe praeclara iacta fundamēta

virtutis euertit, non commodum, nō illa bonis artibus inimica voluptas ab hoc studio deduxit. ac ne nūc quidem languens, cum tamen omnia uideas ardere bello, armorūq. strepitu aures tuae quotidie personēt. quin, dum patrui tui, Carolus Cardinalis, & Ioannes Palliani Dux, vterque ob virtutē immortalitate dignissimus, maximeque pater tuus, Antonius Marchio Mōtisbelli, natus ad omnem gloriā, omnique princeps laude cumulatus, vrbem Romam, & Iura Pontificia tuētur, partesq. in bello quisque suas consilio, vigilantia, fortitudine ita explent, vt antiquam maiorum suorū consuetudinē referant; ipse te interea contines in tuis perennibus studijs; animumque tum alijs magno Principe dignis virtutibus, tum vero maxime excolis eloqueutia, doctorem in ea, ducemq. nactus, diuino quodā munere, virum excellentem, Ioannem Paullum Flauium, qui te nouo quodam, planeq. admirabili genere disciplinae, abductum à vulgi erroribus, per directam semitam ad eximiū illud veteris Romanae linguae decus facile ducit, quo vel cum summis laboribus ac vigilijs adspirare pauci, aut fortasse etiam nemo potest. quamquam me nōnumquam, de statu Latinae linguae cogitantem, miseratio quaedam acerbo cum dolore tāgit quod ita futurū animo cernā, vt haec, per tot iam saecula, a tot ingenijs, tā diligenter culta, Latine scribendi ratio, quae parentē nostrā Italiam nobilitauit, quae tot in nos merita contulit, aetate demū nostra, nisi remediū aliquod diuinitus exstiterit, suam honestatem omnem, neglecta prorsus in perpetuum amittat. quod si rebus inclinatis, iamiamque cadentibus opē

ferre

ferre quisquam potest: vnus est Paullus IV. Pōtifex, omnium optimus, idemque diuina potius, quam humana, sapientia praeditus. vnus, inquam, aut nemo vnquam, & Latinam linguam, & laudabilia quaeq. studia veterem in dignitatem vindicabit. qui cum frater fuerit aui tui; cumque illum vna virtus ad eum gradū extulerit, vnde humana omnia despicit, supra casus omnes, supra fortunā ipsam collocatus; hunc te decet imitari, huius vitā, perpetuo sanctissime traductā, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. vides pietatem erga Deū, & in auctoritate Pōtificia, id est in ipsa religione tuenda firmitudinem animi, atque constantiam. vides multiplicē rerum humanarum diuinarumque scientiam; trium vero linguarū, Hebraicae, Graecae, Latinae cognitionem paene singularem. eloquentia vero prorsus eum excellere omnes fatētur: qui quidem ita quacumque de re nō modo copiose, verum etiam eleganter, ac diserte loquatur ex tempore, vt ei non arte quaesita, sed a natura donata videatur eloquentia. hunc igitur sequere, & in illius vestigio pedē statue. ipse enim Deum secutus est; cū eā felicitatē quam pleriq. mortales ignorant, animo cogitaret. quē tu quoq finē spectas, vt audio: & ob eā caussam futurum homines augurātur, vt eius dignitatis, q̄ summae proxima est, insignia breui omnino cōsequaris. quod cum euenerit; laetabor primū tua, deinde cōmunium studiorū caussa. qui enim tuos impetus ad laudem nunc videmus, tuosque plane sensus intelligimus; an, vbi ad istam voluntatem auctoritas, atque opes accesserint, fore dubitemus, vt a te ipso dissentias? Praestabis

stabis Alfonse tu quidem alia praeclara, te ipso scilicet digna, tuaque familia, in qua florere vides heroes ꝑmultos, gloria circumfluentes, uirtutis in studio defixos; maxime vero gratiã referes optime de te meritae Latinae linguae, eamque, paullatim Italia cedentem, & ad transalpinas nationes, magno nostro dedecore, migrantem, in suam sedem, domiciliumque reuocabis. Cuius gloriae caussa, si monendus es, monitorem ad te; sin rogandus, supplicem volui mittere commentariũ hũc meum in epistolas ad M. Brutum, & ad Q. Fratrem: qui cum tibi studia commendat eloquentiae, in quibus ego per tot annos, vtinam cum aliqua laude, magno certe cum labore versor, commendat simul, paullo tamen verecundius, se ipsum, & uigilias meas: quarum fructus mihi erit uberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quaesiui omninò, idque mihi primum fuit, posteritatis vtilitatem, quod est proprium familiae nostrae: sed in te ipsum simul, cum huic operam commentario darẽ, spectaui. tu si probas ea, quae litteris mandamus; si faues industriae, optimeque te esse animatũ erga mea studia significas; ego me, quae summa sunt, omnia consecutum putabo.

AD.

AD. ANTONIVM. AELIVM, POLAE. EPISCOPVM IN. ORATIONIS. CICERONIS. PRO. P. SEXTIO COMMENTARIVM 12

CVM alia multa, quae vigebant olim, rerum laudandarum studia periisse, atq. extincta prorsus esse, dolendũ est, Aeli, vir optime ac doctissime; tũ hãc, in qua sitam omnes vel maximam utilitatem intelligũt interpretandi rationem amisimus; vt ex eorum, quib. nostra patrumq. memoria suã hoc in genere industriã locare studiũ fuit, magno ac infinito prope numero, nõ tamen ita multos, qui tolerabiles videãtur; qui uero excellãt. quam paucissimos, aut fortasse neminem liceat inuenire. atque, huius quidem incommodi culpa unde manauerit, exponam. Primum illud in controuersiam non cadit; quo quidque praestantius eo laboriosus, ac difficilius esse. alioqui nihil iam excelleret. quod n. consequerentur multi, in eo dignitas non esset, & ex copia vilitas existeret. est igitur in magnis rebus item magna, quae nos ab earum quasi possessione arcet, constituta difficultas. haec porro simplex non est, sed in duo genera diuiditur. quaedam enim, sicuti existimantur, ita difficilia sunt; quaedam, cum non existimentur, tamen sunt. vbi difficultas & est, & apparet; inde multitudo voluntatem & studium libenter abducit. rem quidem ipsam, quanti est, opinione aestimamus, & vehementer expetimus: magnis vero labo-

ribus,

& nanque

ribus,& uigilijs ut ematur,nō facile quiſquam a ſe ipſo,impetrat. amat enim hominis natura moderatam quietē eáq. alitur,& creſcit;nimias contentiones,quibus,frangitur,ac minuitur,recuſat. ubi uero facile ſpeciem aliquid oſtenditur,difficultas incluſa latet; cuiuſmodi non eſſe pauca, inanis multorū docuit experientia:eo frequentes,bona ſpe inuitati, accurrunt;facileq. ad eas res aggrediuntur, in quibus uel mediocrem operam ſi ponant, futurum , ut ex animi ſententia ſuccedat,arbitrantur. quos deinde, graui temeritatis infamia,refellit euentus. huius generis haec eſt,de qua orationem inſtituimus,ratio interpretandi. quis enim eſt, qui ſe non exiſtimet Liuium poſſe, Salluſtium, Virgilium,ipſum mehercule Ciceronem ita commode explicare,ut deſiderari ab eruditis, beneque intelligentibus uiris nihil queat? atque hi,cum in C. Marij, aut in L. Sullae nomen inciderint; ſi Marij, aut Sullae vitam, a Plutarcho ſumptam, in ſua ſcripta totam tranſtulerint;tum ſe ſuas praeclare partes abſoluiſſe exiſtimant.cū interim,in quo doctrinae,quae paullo ſi occultior,appareant notae, in quo ingenij lumen eluceat, in quo prudentiae vis, aut iudicij ſigna cernantur, nihil afferunt. exire uidemus quotidie, a poſtremi ordinis hominibus factos,ſpecioſis magnaque pollicentibus,titulis inſignes,minimi pretij commentarios: quos nō modo qui ſcribunt,falſa de ſe ipſis opinione decepti, uerū etiā qui typis impreſſos edunt,ijs,qui hoc de genere iudicare poſſunt, inconſultis, quodam modo deformant praeclara ſtudia litterarum,et de poſteritate ipſa peſſime merentur. ſed cetera, quae ferenda non ſunt,

feramus

feramus tamen, ac dissimulemus, sane multa. cōmentarios vero illos, qui passim leguntur, in Ciceronis orationes, (quem librum? Latinorum omnium facile Principem) grauem, inquam, illam immensi voluminis molem quis est qui ferre vllo modo possit? loca sunt in Ciceronis orationibus male mendis affecta quā plurima: sanari nullum videas. sunt ob antiquitatis obscuram notitiam difficilia: quis est, de tot interpretum numero, qui lumen explanationis illustret? denique cōmunia tantum, quaeque omnibus paene patent, ea sumunt ad explicandum: ex abditis, quo sine labore et ingenio accessus nō est, doctrinae fontibus nihil hauriūt. contraque multa corrumpunt magis, dū emendare conantur, multa explanando peruertunt, & pulcherrimas saepe sententias turpissimis inscientiae maculis inquinant. Quae me ita cōmouit indignitas, ita q. meū animum, ut uere dicam, miseratio quaedā affecit quasi ob illatam viro optimo, egregieque de litteris merito, Ciceroni, qui Romanae terminos eloquentiae longissime protulit, ignominiam, vt statuerim, si cum uita ualetudo, & cum valetudine otium suppetat, triennium, aut qđ omnino res exiget spatij, in hoc omniū pulcherimo libro interpretando, studiosorū gratia, consumere: non quod ego is sim, qui mihi tantum arrogem, ut alijs detractam scientiae laudē ad me trāsferam: abest hoc a consuetudine mea, abest a natura plurimum: sed neque rursus is sum, qui, cum ceteros probe nouerim, ipse me prorsus ignorem, & qui, cum alios accusem propterea, quia non praestant ea, quae ab eorū studio postulantur, ego me, si quid praestare posse mihi uideor, uelim

lim

lim contemnere. non ita laudem fugio, etsi nec nimis appeto. alterum stultae cuiusdam sapientiae, alterū insanae ambitionis esse uitium semper duxi: neque vero, si quid mihi elegantioribus in litteris assumpsero, longe admodū ab ijs finibus, quos modestiae ratio praescribit, discedere mihi uidebor. scis tu, Aeli, pro nostra vetere amicitia, & familiaritate, per quot annos, quibus laboribus haec, quae ab humanitate nomen acceperunt, studia coluerim. sciebat optime omnium, & mihi, cum viueret, hoc nomine tribuebat plurimū, Bernardinus Maffeus Cardinalis, meus ille, in omni mihi uita deflendus Maffeus, Vrbis deliciae, lepor, humanitas, exemplum antiqui officij, flos omnium uirtutum. is amabat haec studia mirifice, aeque quibus poterat rebus (poterat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. bene autem de hac, quaecunque in nobis est, uel potius quantulacumque est, Latinae orationis facultate existimabat; meque quotidie, quantum possem, ut Latine scriberem, urgebat. & scribebat ipse, ut scis, luculenter, & egregie. probabat omnino meum consilium, & efferebat, maxime, de commentarijs in Ciceronis orationes: sed exerceri malebat prius industriā meam in Antiquitatibus Romanis, ipso potissimū auctore institutis. interim, ut quasi ex unius partis forma de toto liceret aedificio conijcere, unā aliquam, quae speciem ingenij mei praeberet, orationem subsecivis horis ut exponendam susciperem, hortatus est. ego sumpsi pro Sextio; nec multis post eum sermonem mensibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni Aeli, apparebit, commentariū absolui. &, quod

ille

ille si uiueret, fecissem, ut hoc ei, quidquid est, muneris, deferrem, studio meo commotus, illius uirtute impulsus: idem nunc, ijsdem adductus caussis, tecum facio libentissime. nam cum amicitia inter nos est, quanta inter duos, quorum & uoluntates, & iudicia consentiant, esse potest maxima: tum habes uirtutem, nō eā, quae petitur a libris, quae uno scientiae nomine definitur, sed eam, quae oritur ex animi praestantia, & multas in se laudes continet, studium in suscipiendis Ecclesiae caussa laboribus, constantiam in perferēdis: humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatē in sublevandis; comitatem in consuetudine familiarium, grauitatem in congressu & sermone clarorū tuique similium uirorū: denique uoluntatis propensionem ad optima quaeque singularē. itaque te summus ille artiū honestarū patronus decus Italiae, Alexander Farnesius Cardinalis in oculis fert, tibi arcana cōmunicat, tuis in consilijs, si quid deliberandum est, multum. si quid perficiendum, in uigilantia plurimū ponit. tu, quo apud illum Maffeus olim loco fuit, eodē ipse nunc es, rectissimamque laudandarum actionū uiam, obseruatis Maffei uestigiis, ingressus, pergis eo fauentibus hominibus, approbāte Deo, ubi debitum ijs, qui bene ac laudabiliter vixerint, praemium, summa dignitas persoluitur. Mouit etiam me uehementer illa ratio: quod erat inter uos coniunctio animorū artissima conueniebāt sensus, congruebat voluntas: praeterea simplices animi, & puri, nulla simulationis arte obducti, nulla inuidiae, aut maleuolentiae labe suffusi. Quare, quoniā illa Maffei suauitas, illud ingenium, illa uirtus erepta morte, nimium

mium iniquo fato, nobis est, (tametsi memoriã illius uiri neque mors, neque omnino dies vlla umquã eripiet) & quando, quae illius erant partes in ornandis liberalibus disciplinis, eae translatae ad te uidentur, praeclariq. muneris quasi uicarius relictus es; ego quoque, qđ in illum studij, quod habui uoluntatis, ac beneuolẽtiae, (id erat tantũ, vt accedere nihil posset) totum illud in te unum, illi quam simillimum, cõtuli: et qui te antea, multis erga me meritis, multis ingenij tui suauitatibus adductus, unice dilexissem, tamẽ id, quod in amore sũmum uidebatur, auctum, cum hoc accessit, etiam atq. etiam, plenissimeq. cumulatũ intelligo. Tibi igitur offero, fructũ ingenij mei, in orationem pro Sextio commentarium, operis uniuersi, quod maiores a me uigilias postulat, imaginem: quod ipsum, Maffeo proximum, idem tibi, qui eius in locum successisti, iam nunc animo dicamus. uerũ hoc serius fortaße praestabitur. de re enim, quod ad me attinet, constitutum est, & ut uides, aggressus iam sum; de tempore, is, a quo nostrornm cõsiliorum pendent euentus, rerum omnium moderator uiderit Deus. Habeo nunc in manib. Antiquitates. eas nisi pertexuero, nihil instituere in animo est. pertexere autem ut possim, duo sunt optanda, ualetudo, & otiũ, quod utrumque, assiduis annorum superiorum studijs infirmatus, & rei familiaris cura impeditus, nunc quidẽ magna ex parte desidero. accipe interim hoc, quod adest argumentum obseruantiae in te meae, & illud, quod aliquando, vt speramus, futurum est suo tempore exspecta.

x promissum.

AD . IOANNEM . MORVILLERIVM
REGIS . GALLORVM
APVD . VENETAM . REMP. ORAT.
IN . IV . DEMOSTENIS . PHILIPICAS
LATINITATE . DONATAS 13

QVAM difficili in loco uersetur eorum industria, qui de Graeco uertunt, neque tu, ut arbitror, ignoras, Ioannes Moruilleri, uir clarissime, cui vel exercitatio litterarum, vel ipsa natura, uel potius utraque simul hoc dedit, ut in iudicando excelleres; & ego experientia ita sensi, ut, qui alijs antea in hoc genere peccantibus acerbior fuissem, ac durior, idem postea retentata, eo libentius ignouerim; quo magis eandem ipse culpam extimescerem. Occurrunt ijs, qui de Graecis Latina faciunt, duo inter se maxime contraria vitia: quorum utrumque cum euitandum aeque sit, ita periculosa tamen cautio est, ut fere, declinare ab altero dum uis, in alterum incurras. nam & qui in eo laborant, ut Graeca verba totidem paene Latinis reddant, quod fideles interpretes haberi uolunt, inepte faciunt, atque in illa ipsa nimis attenuata diligētia grauiter peccant, quoniam quidem res ipsa primum fit obscurior; quod cum interpretis officio pugnat; deinde Latinae orationis dignitate cultuq. destituta sordescit: & qui horum in uerbis referendis religionē improbant

puti-

putidamq. appellant, libertatẽ ipsi quandam, & licentiã magis amant: his plerumque contingit, ut, dum ad ornamenta toto animo intendunt, ab ipsa sententia longius aberrent. summum artificium summamque possidet prudentiã, si quis: inter has difficultates constitutus, quasi medius inter duas Syrtes ita nauigat, ut naufragium non faciat. quod aetate nostra cum ex transalpinis hominibus multi, ex nostris etiam non pauci tentauerint: tamen, cum omnes excussi, vix vnum aut alterum ex uniuersa multitudine reperio, qui perfecti munus interpretis expleuerit. Atque ego uidebam fore, ut in illam ipsam peccantium interpretum turbam conijcerer: & communem esse caussam confiteor: sed mea tamen hoc probabilior est, quod alij se ad id, quod in hoc genere perfectum est peruenisse sunt arbitrati; ego, quam a perfecto longe distem, ipsemet intelligo: ut mihi saltẽ incorrupta fuerit idaea, alijs non solũ perficiendi ratio defuerit, uerum etiam iudicandi. sed, quia fieri potest, ut, quemadmodum alij falluntur in eo, quia sua scripta nimis indulgenter probant; ego contra fortasse fallar in eo, quia mea seuere nimis improbẽ: exspecto, quid tu sentias, Moruilleri sapientissime: vt, siue inter me & alios interpretes aliquid interesse duxeris; siue me quoque in eodem, quod aiunt, haerere luto iudicaueris; ego, quidquid statueris, ad tuam sententiam meum de me ipso iudicium in utramque partem accommodem. Equidem probari a te, atque etiã laudari mea scripta uelim: &, qui minime soleo esse ambitiosus, tamen igniculis quibusdã cupiditatis incendor, vt meum nomen in ore tuo uersetur. non enim

a quouis homine laudari, optabile est; turpe etiam, a quibusdam. me quidem non tam ipsa laus, quam laudantis auctoritas afficit. quare, cum tu is sis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium, qui in Gallia regnauerint, maximi, pater, & filius, optime senserit: quorum alter legationem tibi ad Venetam Remp. detulit, alter eundem honorem postea confirmauit; cumque in ipsa legatione publicam personam omni re, loco, tempore ita sustineas, ac tuearis, ut summam in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatem quisquam desideret; magni refert ad ingenij mei commendationem, quid tu, uir primarius, & omni laude circumfluens, de hac me tenui uigilia sentias. potest obscuram per se lucubrationem, tuum testimonium illustrare. quod ego si assequar, ad illa praestantiora, quae maiorum uigilarum sunt, quae scis a me iam esse instituta, fiam alacrior, quae ipsa posteri cum legent, (non enim dicam, si legent; quia, quod summe cupio, summe etiam sperare iucundum est) de tua, non vna, aut altera virtute, sed sapientia, quae omnes uirtutes continet, me narrante cognoscent: &, cum cognouerint, ipsi quoque praedicabunt.

Venetijs, M D L I.

AD.

AD. HIPPOLYTVM. ESTENSEM
CARDINALEM
IN. LIBRVM
DE. ROMANIS. LEGIBVS 14

OMNES artes, atque omnes res, HIPPOLYTE *Princeps, & Cardinalis, modo augeri, modo minui, nec easdem perpetuo esse, satis inter omnes constat. patet hoc quidem oculis primum, deinde etiam mētibus. oculis notamus euēta; mente, cur quidque eueniat, quoue referenda sit cuiusque rei mutatio, intelligimus. itaque lapides, & metalla, quae omnium durissima sunt, quae vis hominum frangere vix potest, haec tamen conficit, & consumit vetustas. quidquid enim ex partibus aliquando coijt, & contretū est: id easdē in partes aliquādo dilabatur, ac dissipetur, necesse est. habet hoc materia illa vnde res omnes constant, vt formae mutationē quaerat: idque, quod sequitur, assecuta, migrat in alias naturas, quasi, quod appetijt, eo numquam esse cōtenta videatur: neque vero haec naturales tātū ad res cōditio pertinet, sed inuenta quoque hominū, operaq. attingit, mores, cōsuetudines, loquendi ratio, quam linguam vocamus, leges ipsae, quas ne quid vmquam ex hominū memoria deleat, in aes incidimus, omnia demum, quae ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur, ac tolluntur, non modo ab exter-*

= quae vis G

nis caussis, contra uoluntatem nostram, uerum etiam a nobis ipsis, quia tempus ita postulet. sed artes liberales, optimaq; studia, quae nusquam magis, quam in Italia, honor aluerat, atque auxerat, aetas nulla magis afflixit, quam cum Romani Imperatores, Imperij sede in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuastandum reliquerunt. quod nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maxime vero Leonis X. egregia, propeque diuina liberalitas, huic malo subuenisset: quem Laurentij Medices, patris sui, clarissimi uiri, exemplum commotum, etiam verae laudis cupiditas impulit, ut iacentes ingenuas artes, magnis propositis praemijs excitaret: barbara, credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc esset Italia: dignitas omnis philosophiae, splendor omnis obsoleuisset eloquentiae. sed neque ille, huius praeclari operis summam potuit absoluere, ereptus morte, disciplinis liberalibus nimis immatura: & interitum illius tempora sunt eiusmodi consecuta, ut, quae paullulum iam luxerant honestarum scientiarū studia, ea perpetuis multorum annorum tenebris, quasi nox quaedam obscurauerit prorsus, atque exstinxerit. fatalis enim bellorum tempestas non exercitationē modo litterarum sustulit, uerum etiam, quae sunt in excolenda uirtute positae laudes, eas labefactauit omnes, atque peruertit. ac nunc quoque, cum pacis aliqua spes, longo sane interuallo, affulsisset, misera rursus eodem malo tentatur Italia, ueteresque calamitates aduersus bonis artibus nescio quis Genius inuehit. Nunc te Hippolyte Cardinalis, cui

sum-

summam iuuandi generis humani voluntatem Deus tribuit, eximiam ad laudem vocat occasio. suscipe desertum paene ab omnibus litterarum patrociniũ: collige tu, quae alij dissipant, omnium laudandarũ doctrinarũ studia, & restitue nobis illa, quae vel hominũ improbitas, vel, ut alio culpa deriuetur, fortunae uis eripuit. haec est actio digna Cardinali, & digna Principe; Hippolyto uero & Cardinali, & Principe dignissima. Vidimus tuam praeteritam uitam. ab ea nihil humile, nihil obscurum, nihil uulgare, ampla omnia, praeclara, inusitati exempli, noui generis exspectantur. quae tu, ne a te ipso dissentias, nunc quidem magna ex parte praestabis, atque adeo iam praestas, bonis viris, & eruditis beneficentia subleuandis. quorũ ex ingenijs non dubito quin quotidie aliquid exflorescere tuo beneficio videas. quod quia praeclarũ est, exemplũ alij sequentur. scribent omnes, quod quisque poterit, illecti gloria, & commodorum spe cõpusi. nam, ut coniecturã de meipso faciã; quem esse nihil in litteris fateor, sed, ut aliquid tamen essem, laboraui; ego olim (decennium, opinor, abijt, eoque amplius) auctoribus duobus eximijs uiris, Petro Bembo Cardinali, & Bernardino Maffeo, qui postea dignitatem eandem magnis in Ecclesiam Christi meritis est consecutus, dederam me ad res Romanas, illas ueteres, obseruandas, & ex omnibus antiquorũ monumentis omni studio colligẽdas: ut, cum illam Remp. qua nulla fuit, nec erit vmquam illustrior, uniuersam animo, ac sciẽtia comprehendissem, Latinis eam litteris explicarem, egregiumq. bene, ac laudabiliter institutae ciuitatis

= compulsi — Pp 4 *exem-*

exemplũ meis, quatenus quidẽ ipse possem, scriptis expressum, posteris relinquerem. Res erat praeclara; meque delectabat vehementer, & afficiebat ipsa tractatio. itaque meam omnem industriam, omnem curam; omnes denique in hoc studio cogitationes fixerã, ac locaram. sed accidit iniquo meo fato, vt horum vtrumque, Bembum primo iam senem, cuius in beneuolentia ornamenti mihi erat plurimũ, deinde Maffeum, non aetate minus, quam virtute, florentem, in quo mei spes otij sita omnis erat, a quo pendebam totus, importuna morte ereptum amiserim: destitutus eo praesidio, quo meae fortunae nitebantur vno, fractus animo, ac debilitatus, institutum Antiquitatũ Romanarum opus omiseram, & ad alia me conuerterã. postea vero quã honorifica in primis conditione delata, magno sum a te tuo beneficio in tuorũ familiarium ordinem inuitatus; quod ego summae felicitatis loco duxi; erectus mẽte, atque animo rursus, quod abieceram, suscepi, onusque tantum, quantum priuatis opibus perferri uix; aut vix quidem potest, te vno fretus egregie sustineo. Et, vt ex parte totum iudicare posses, de decem, quos exorsus sum, libris hunc de legibus potissimum, quem ad te mitterẽ, delegi: non quod ita postularet ordo: (sextum enim in Antiquitatum volumine locum obtinet) sed, quod, cũ omnium librorum materies non modo coacta iam in vnum a me esset vniuersa, verum etiã satis diligẽter in partes distributa; casu accidit, vt hic minus, quam ceteri, rudis, minus esset impolitus. praeterea feci libenter, tuis actionibus admonitus. leges enim hic liber complectitur. proprio leges nihil aliud,

quam

quam rationem, nihil praeter ordinem, docent. ratio autem, & ordo, si usquam, in tuis moribus elucet. quippe nihil agis non moderatum, nihil non aequabile, nihil, quod non cum ea, quam sustines, persona, idest cum religione vere Christiana, ac Sedis Apostolicae dignitate consentiat. quare cum omnia mea tua sint; quandoquidem ego me tibi, quidquid sum, & quantus quantus esse possum, totum addixi: tum vero hic de legibus Romanis liber uere tibi debetur, tibique est a me iure optimo scriptus. quo in libro bene positam a nobis operã si duxeris, de ceteris quin idem sentias, haud equidem verebor. pergo enim studio pari, voluntate etiam, ut mihi uideor, acriore: unum modo exoptandum est, ut, quando nos ab hoc studio nulla vtilitas, nulla voluptas, ne ualetudinis quidem satis iimbecillae ratio potest auellere, nostris laboribus tua beneuolentia quasi propitium numen adsit, sic enim fiet, ne qua prorsus in difficultate, ne quo unquam in scopulo nostra haereat industria: & in eum quo spectat animus, portum, secundo cursu, tuae benignitatis aura prosequente, facile peruehemur. Venetijs, M D L V I I.

IN. EDITIONE

KALENDARII. ROMANI 15

FACTVM est à me sane libenter, ut, cum edendi essent Romani Fasti, e lapidibus Capitolinis discripti, adiungerem ad eos Kalendarium, ex quo ratio dierum, pro ea, quae Romae olim fuit, consuetudine, tota

adjungerem?

patet,

patet.atque in hanc me voluntatem, vel cupiditatem potius primũ ea, quam & mea spõte, & patris exemplo semper spectaui, publica litterarũ vtilitas, deinde etiã Caroli Sigonij, viri optimi, & ab omni prorsus iniqui animi labe puri, singularis doctrina deduxit. putaui enim id, quod res est, futurũ, vt ad Kalendariũ ex Factorũ societate cõmẽdationis tantũ accederet, quãtum ad ipsos Fastos e Sigonij studio, ingenioque esse adiunctum, qui diligenter additamenta ipsius, & in ea cõmentariũ, qui propediem edetur, plenissimum legerit, facile cognoscet. non enim illa supplemẽta, quae in lapidibus illis, vnde fastos habemus, desiderãtur, ex Liuio, aut Dionysio, aut ex duobus tribus-ve praeterea libris, quos etiam leuiter eruditi homines in manibus habent, colligũtur. non est id, vt rudes antiquitatis homines existimãt, iocularе quiddã, opera haec quidẽ esset, non industria. & operae quis laudẽ tribuit, cum in tempore dumtaxat posita sit? industria vero non ab ingenio, non ab intentione quadã mentis abest: itaque iure laudatur. quod si satis esset historiã semel aut iterũ legendo percurrere, nemo esset, cui Romanarũ rerum notitiã assiduo biennij triennij-ve studio cõprendere vniuersam non liceret: in qua tamen ego iam per decennium desudo: &, quo diligentius ea ipsa, quae legi saepissime, cogitatione retracto, eo certius, quantũ in hoc genere sit difficultatis, intelligo. itaque opto, vt, quae alij collegerunt, omnes edant statim, & mihi hanc laudẽ praeripere conentur. video enim fuisse nõnullos, qui, meis scriptis ad huius scientiae studiũ aliquot abhinc annis excitati, & indicibus eorum librorum, de quibus

edendis

edendis cogitare me, iādiu polliceor, animaduersis, quasi quodam lumine ad ineundam studiorum uiam prolato, ambitione praecipites, dum anteire nobis uolunt, in maximos, maximeq. pudendos errores inciderunt. quorum alios alii peritiores, nulla facta mora, alios fortasse nos, nō illos quidem nominatim, significatione tamē satis aperta, ne omnino debita laude fraudētur, aliquādo refellemus. Redeo ad Sigonium. Ille uero, cum, inspectis antiquis libris, lapidibus, nūmis, nomina magistratuum uetustate uel amissa prorsus inuenit, uel mutila perfecit; cum fastorum partem, alienum in locum trāslatam, in suam sedem retulit; cum censuras, cum triūphos addidit, & trunco quasi corpori sua mēbra restituit: nihil potuit difficilius, nihil, in quo maiorē a bonis bonarumque litterarum studiosis hominibus inire gratiā posset: hoc enim libro, hoc, inquā, quē nos edimus, (nam incohoata quis perfectis anteponat?) qui res Romanas curant, horis fere singulis utantur necesse est. itaque, eum qui litteris a me poscebant superioribus mensib. amici homines aliquot ex Hispania, plures ex Gallia, & Germania, hoc adscribeant omnes; Cum Caroli Sigonij supplementis. quorum a me uoluntati satis factū esse, uehementer gaudeo, eoq. magis, quod adiunxi, quod fortasse non exspectant, non poscebant certe, Kalēdarium Romanum, utile illud quidem dierū caussa, quorum in eo genera distinguuntur, sed utilius ob id aliquanto, quod ad comitia, iudicia senatum, Romana deniq. omnia, qui coniectura, ingenioq. ualebunt, multā inde scientiam deriuabunt.

* adscribebant

AD.

AD. HIERONYMVM. FALETVM HERCVLIS. FERRARIENSIVM. PRIN. APVD. VENETAM. REMP. ORATOREM IN. IPSIVS. POEMATA 16

MAGNA laus est eorum Hieronyme Falete, qui non ad vulgarem humilemque artem, sed ad nobilem aliquam liberalemque doctrinam sua studia contulerunt: maxima vero, si quis eam philosophiae partem, quae Poesis appellatur, ita est complexus, itaque haeret in ea cognoscenda, vt auelli nulla prorsus ratione possit. itaque veteres illos, quibus optimi ac summi Dei vocem audire, eiusque sermone frui saepe licuit, homines sapientissimos, atque sanctissimos, poeticae facultatis admodum studiosos fuisse constat, suasque cogitatione non eo, quo quilibet vteretur, sermone, sed versibus exponere voluisse. quorum exstant nonnulla sane praeclara: quae cum legimus, afficimur, &, quasi diuina quadam vi abrepti, extollimur haud paullo altius, quam qui rerum humanarum in studio versantur. Habet igitur ars poetica dignitatem, quandoquidem in ea latent arcana philosophiae, quae profanis oculis non patent: ea rudes animos excolit: ea nos ab rerum humilium studio deducit: ad egregios mores, ad veram religionem, ad excellentem magnarum rerum cupitatem vocat. Habet eadem suauitatem: quia

vocibus apte constructa oratio miram infundit auribus animisque iucunditatem. Et, ut uno uerbo comprehendam, poesis numerus est: numerus porro nihil aliud, quam ordo: ordinis autem principium a Deo fluxit. diuini sunt igitur homines poetae, nec ullo non bonorum genere decorandi. poetas autem definitio, non quicunque uersus faciunt; qui molesta & odiosa garrulitate saepe nobis obstrepunt; sed eos, quorum in uita non minus, quam in scriptis, elucet ordo; a quibus colitur humanitas, & beneficentia non modo laudatur, uerum etiam pro facultatibus exercetur. haec enim sunt sacra illa mysteria, quae poesis fabularum specie ita uelat, ut ea tamen natura excellentium, hoc est bonorum uirorum, mentes intelligant. quae vero his virtutibus aduersantur uitia, haec sunt illa monstra, inimica naturae, quae poeticis figmentis ostenduntur, sus Erymanthius, leo Nemeaeus, hydra Lernae, gigantes, & harpiae, quaeque alia traduntur, perdendis hominibus, aut frugibus nata. Neque uero tu, Falete doctissime, tantam animi praestantiam possideres; non esses tam ad omnem uirtutem, ad omnem laudem propensus; non tam in moribus elegans, in consuetudine comis, atque etiam pro tuarum copiarum ratione beneficus, ac liberalis, nisi magistram ab ineunte aetate habuisses poeticam artem; quae te suis praeceptis erudiit, atque informauit; nihil ut ageres, quod ab honesto dissideret: nihil ut in omni uita, praeter decus, & antiqua maiorum tuorum, hominum clarissimorum, instituta, cogitares. cuius tanti beneficij non est apud immemorem gratia collocata.

= ab honesto dissideret.

habes

habes enim poesim in delicijs, eam amas: eam ornas. cumq. Herculis, Ferrariensium Principis post hominum memoriam maximi, personam sustineas; idq. tanto splendore, ac tanta, quanta nemo umquam antea, dignitate; summis tamen magnarum rerum occupationibus districtus, scribis saepe versus Calliope dictante, & a grauissimis curis tamquam in amoenissimos Musarum hortos animi caussa diuertis. Superioribus quidem diebus, cum egregium illum Athenagorae, veteris philosophi, librum, de altera hominum uita Graece scriptum Italicum in sermonē conuertisses; atque ego te, quod uiatores, difficili confecto itinere, consueuerunt, aliquot dierum quietem uelle capere existimarem: inueni te poema tuum de bello Sicambrico, nonnullis abhinc annis compositum, ita tractantem accurate, ut adderes non pauca, quaedam detraheres, multa corrigeres. quae cum legerem, admiratus elegantiā verborum, splendoremque sententiarum hortatus sum vt ederes, & eo magis, quod reliqua tua poemata, non modo iam typis impressa, verum etiam scripta, per manus, perq. ora doctorum virorū eximia tua cū laude volitarent: qua in re non modo meo, verum etiam studiosorum omnium nomine gratias tibi habeo, habeoque, dum uiuam, immortales: quod meis hortatibus, ac precibus tribuisti tantum, vt te mihi totum remitteres, tuorumque poematum ius omne tuum, omnemque plane potestatem ad me liberalissime transferres. quod cum impetrassem, exceptus sum illico ea cura, Principi ne alicui uiro, quod fere solet, an amico homini, ac familiari, an uero tibi ipsi potius ingenij

nij tui fetus eßent dicandi. tibi quidem tua deberi uidebantur: ſed ab huiuſmodi conſilio tua mihi multis in rebus perſpecta modeſtia deterrebat. rurſus, cum intelligerem, omnes fere libros, qui typis diuulgantur, uel ijs dicari ſolere, quorum auctoritas, aut quorum opes utilitatem aliquando aliquam ei, qui mitteret, parere poſſet, uel ijs, quos pro magnis eorum beneficijs aliquo munere remunerari aequum eſſet; uel ijs denique, cum quibus minime vulgaris intercederet amicitia; haec, Falete humaniſſime, cum omnia concurrerent, uictus ſum, tuaque ad te ipſum ſcripta mittere conſtitui. nam, etſi Princeps tu quidem fortuna non es, ſummis tamen Principibus tua te uirtus ita commendauit, carumque reddidit, ut eorum opibus aeque, ac tuis, eos, quos diligis, beare poſſis. ſed omitto reliquos. Hercules uero, Ferrarienſium Princeps, immortalitate digniſſimus, cui te totum uni addixiſti, cuius eſſe uis quidquid in omni uita praeſtare potes, is quo te numero habeat, facile declarauit, cum poſt multas legationes; ad Sarmatarum Regem, ad Imperatorem, ad Pontificem, Oratoris apud Venetam Remp. munus honorificentiſſimum tibi commiſit. quapropter, quod ad hanc partem attinet, parui refert, vtrum Principis nomine liber aliquis inſcribatur, an uero eius, cuius apud Principes auctoritas ea ſit, ut prodeſſe quibus uelit non mediocriter poſſit. De tuis autẽ erga me officijs quid agam pluribus? quae cum & multa ſint, & maxima; tum uero illud excellit, quod in hac mea ſatis diuturna oculorum ualetudine venire domum meam quam ſaepiſſime, animumque meum triſtibus

curis affectum, tuo adspectu, ac sermone recreare solitus es. Amicitia uero si spectanda fuit; neminem tibi debui anteferre. coniunxit enim nos non casus, ut multos, non uulgare aliquod studium, non ambitio, non vtilitas, sed ipsa, quae omnes res nobilitate uincit, virtus, & artium liberalium societas; quarum vterque nostrũ incredibili studio tenetur; Mitto igitur ad te, quando ita ratio postulat, tua poemata, non ut tibi, de me optime merito, quasi gratiam referã de tuo; sed ut habeat a me nostra aetas, atque adeo posteritas ipsa, primum, testimoniũ beneuolentiae, atque obseruantiae in te meae, deinde beneficium, quod, tua scripta cum leget, fatebitur esse maximum. Interea peto a te, ut in illo maiorum uigiliarum opere de Fisco, cui nondum extremam manum imposuisti, exorari te sinas, idest, ut absoluas, atque perpolias. magnum enim inde fructum capient omnes iuriconsulti: cum te difficiles admodum reconditae materiae nodos ingenio soluentem, & quaestiones illas implicatas atque inuolutas explicantem, exquisitoque quodam ordine tractantem intuebuntur. Neque uero tua mihi est occupatio minus nota; cũ & negotia tractes Principis eximij: & ob tuam uirtutẽ nobiles uiri non modo quotidie, uerum omnibus paene horis officij, honorisque causa ad te adeant: rursus eũ te esse noui, qui, quod tibi occupationes eripiunt, id ingenij praestantia consequaris. consule igitur gloriae tuae: consule studiosis omnibus antiquarũ nouarumque legum: effice, ut, quantum in poetica facultate, quantum eloquentia polles, tantũ in iure ciuili, maximeque in ea parte, quae obscuritatis habet plurimũ,

ualere

ualere te tua ſcripta ſignificent. Meam uero hanc, quā profecto in hac epiſtola uides elucere uoluntatē, animique ſingularem ad te amandum propenſionē, amplectere; atque ita ſtatue, ſi tu mihi, quod, ut uideo, praeclare facis, in amore reſpondebis, par amicorum neque noſtra, neque ueterum memoria coniunctius ullum fuiſſe. idque quanti a me fiat; dabo operam, quantum in me erit, quotidie certius ut intelligas.

AD . ISABELLAM . VILLAMARINAM
SALERNITANI . PRINCIPIS . CONIVGEM
IN . SCIPIONIS . CAPICII
POEMATA. 17

Ex omnibus rebus cum nihil ſit litteris doctrinaque praeſtātius ſequitur, ut litterato Principe laudabilius nihil eſſe uideatur. nō enim, ſi quis humili fortuna ſcientijs animum excoluerit, quamuis omnium uirtutū intelligentia ſit ornatus, aeq. tamē eas virtutes exercere poterit, ut ſummo loco natus. omnium eſt ſcire, non omnium tamen agere. non cadit in quemuis adminiſtratio iuſtitiae, non liberalitatis. eſſe oportet, quibus imperes, ut iuſtitiā colere poſſis: eſſe, quod des, ut liberalitatem. Et, quoniā ad haec primū a natura formamur, & fingimur, ut, quae, laudabilia ſunt, noſtra ſpōte diligamus, deinde praeceptis inſtituimur, ut uoluntatem ratio cōfirmet, utrumque ſi quis habet, uerisſimis laudibus ornatur, eo magis ſi is eſt, cui tertium etiā illud cōtigerit ut fortunae commodis abundet. nam, qui uirtutem

non ut primum bonum, sed ut alterius boni caussam quaerit, ut diuitiarum, ut bonorum: ei uirtus, quae perfecta non est, quia quaeritur ad aliud, perfectam laudẽ afferre non potest. perfecta uero uirtus est, quae se ipsa contenta nihil appetit, quod extra sit. hanc si quis est qui sequatur, qui unã diligat, qui ipsam propter ipsam, non propter aliud expetendam ducat; hic est, quẽ Dij praeter ceteros diligere putantur, cui quidem cã mentẽ dederint, ut praeter ceteros saperet. Tua haec est, Isabella praestantissima; tua inquam haec maxime laus est. cum enim tibi aut ad opes, aut ad dignitatem nihil fere posset accedere, quarum rerum cupiditate adducti, magnarum artiũ in studijs plerique vigilarunt; ipsa nihil huiusmodi spectans, uirtutis amore capta, cuius pulchritudinẽ animo cerneres, effecisti, studio tu quidem, sed ingenio magis, ut, cũ esses omnium nobilissima, omniumque pulcherrima, quorum alterum maiorum tuorum, maximeque uiri tui, Principis omni laude cumulati, magnis rebus testata virtus, alterum benignissima tibi Natura dedit, eadem & sis, & habearis omnium doctissima. hinc illa ad te colendam singularis omniũ propensio: hinc multorum poetarum, quibus grauissima Regum bella magni operis argumentũ suppeditare poterant, ad te cauendam traducta ingenia: hinc Capicius ille tuus, tuarum laudum laudatissimus praeco qui te admiratur unam, qui obseruat: qui cũ de te multa, & uera praedicauit, ita concludit, vnã habere, quae optabilia sint, omnia. itaque me quidẽ eodem studio inflãmauit, nihil umquã ut ardentius optarim, quam ex tuis vnus esse. quod quo facilius impetrarem,

trarem, feci ipso permittente, atque etiam libente Capicio, ut eius libros, de Principijs rerum duos, de Vate maximo tres, meae in te summae obseruantiae testes emitterem. diuinum carmen est, multis luminibus ingenij, multa arte distinctũ. equidẽ nihil legi in hoc genere perfectius: vt ne Lucretius quidẽ pluris apud me sit: quo cũ antea propter sermonis elegantiã delectarer, utérq; multũ, coepit mihi iam minus esse familiaris, postea quam Capiciũ legi. Hoc opus, & quia scriptũ est a tui studiosissimo, & quia versibus te dignis, id est lucutẽtissimis, nõ dubito, quin a me missũ auide accipias, sic inquã, vt de isto me munere ames plurimũ.

AD . TORQVATVM . BEMBVM PETRI . FILIVM IN . VIRGILIVM. 18

QVOD ego de poetica facultate sentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res praeclaras ingenio studioque consecutus es, bene iam esse cognitum ac persuasum facile puto, non esse eam inter ea, quae minimi ducuntur, non vulgarem, non leuem, summum esse quiddam, ac plane diuinum, quique suas ad eam cogitationes conferant, etiam, si quod uolunt, non assequãtur, probandos tamen esse, quia scilicet ad maxima contendant, qui uero in ea ita versentur, ut excellãt, colendos nobis esse vehementer, omnique omnium laudum genere cohonestandos. Ac miror equidem

fuiſſe, hodieque eſſe nonnullos, qui rē hanc pulcherrimā, ac deorum nobis munere conceſſā, paruipendant atque etiam, ſi dijs placet, in ſermonibus uituperent. Quid inquiunt, eſt poetica? fabulas continet: fabulis autē quid inanius? Ridicule: qui ex ipſorum ingenijs cęterorū ingenia metiantur; quaeq. ipſis obſcura ſunt, ea reliquos uidere non putent. Ego contra ita ſoleo diſputare; utinā, Torquate, te praeſente, ac tui ſimilib. nihil enim tam optandū, quam habere iudicē in controuerſijs, qui cauſſam, qua de agitur, quaeque propter aliquā difficultatē in dubiū uocatur, optime calleat. ſed ego contra, cū in hos incidi, ita ſoleo diſputare. Eſt ne aliquid hominū generi utilius, aut omnino philoſophia praeſtantius? negare coguntur. ſi negent, eos ratio refellet: & ueritas ipſa, quae cū pugnat, facile uincit. una. n. eſt philoſophia, quae uitia noſtris ex animis euellat; una, quae inſerat uirtutes: humana omnia, multis obſtructa facultatibus, aperit; diuina, non illa quidē prorſus, ſed magna tamen ex parte patefacit. atque hanc, quae tantas praeſtat, ſiue artē, ſiue ſcientiā, ne communis eſſet omnibus, uulgique tractatione, impuriſque mentibus contaminata ſordeſceret, obſcuris fabularū inuolucris, quaſi aliquid ſacroſanctum, velauit, & cuſtodiuit antiquitas. fabulas porro ipſas non eo, quo vulgus utebatur, communi, & ſoluto, ſed exquiſito, & numeris adſtricto orationis genere priſci illi, ſumma homines ſapientia praediti, prodiderunt. placet hoc illis, primum vt rei dignitatem, ſi poſſet, quatenus poſſet, verborum augeret, elegantia: lectis enim admodumque puris uocib. efficitur

citur versus: nihil hauritur de faece: deinde, quia, cum philosophiam tractare, maiore nescio qua suauitatum ex illo concentu, quem numerosa vocum in versibus cōpositio gignit, aures animosque perfundi pulchrum putabant. quae cum ita sint: neque fabulas, quae philosophiam continent, neque uersus, quibus facile ipsae cōtinentur, iure quisquam reprehenderit. His ego coarguendam istorum inscitiā, aliisque praeterea utor argumentis. addo exempla, eaque Italorum, & eorū hominum, qui nostra, patrumque memoria floruerunt. Pōtanos, Sannazarios, Fracastorios (omitto alios: sunt. n. multi) non ne musarum in primis consuetudo delectauit? proprius accedo. pater tuus, Torquate, Petrus Bēbus, quem orbis terrarum cantat: nec iniuria: vixit, enim, quantus ei vitae cursus fuit, in virtute totus: is cum alias coluit philosophiae partes, tum uero poeticā artem amauit amore quodam ardentissimo; eiusq. studiū a prima pueritia complexus, numquam, ne in extrema quidem senectute dimisit. scripsit autem uersus in omni aetate multos, & scripsit omniū elegantissime, sic, ut ei Apollo dictasse uideatur. itaque recte fecit, optimoque sane cōsilio pater meus, qui Latinorum poetarum principē Virgilium eius nomini, quem optimū poetam nouerat, inscriptum emiserit. recte item ego, qui, patris mei exemplum secutus, tibi, & tanti viri filio, multis virtutibus ornato, & facultatis poeticae studiosissimo, ac peritissimo, eundem poetam, quasiminus Bembo familiare debitum, dicauerim. nam, quemadmodum parentes nostri alter alterum tum sermonibus, tum scriptis ornabat; vt, quantum

inter

quasi minus

inter se amarēt, aequi, & iniqui cognoscerent: itē ego cupio, & conabor, quantum in me erit, (an praestare possim, nescio; sed conabor certe) vt ex meis scriptis nostram amicitiam, meamque in te summā obseruantiam etiam ipsa posteritas intelligat. nō enim, Cū hāc meā multis abhinc annis ad te amandū & colendum voluntatem contulit, id solū spectaui, vt quasi haereditatem adirem amicitiae paternae: tam etsi hoc ipsum quoque me mouit, sicuti mouere debuit, sane plurimū: sed tua quaedā propria secutus sum: tuos, inquam, mores, tua studia, tuas virtutes vidi primum: deinde ex iudicio fluxit amor; &, quo mea sponte propendebā, ratio impulit. noui te adolescentē, noui iuuenē & Patauij, & Venetijs, sanctissime viuentem, & praeclara illa cum doctissimis viris philosophiae studia tractantē. in quibus cum iā, tuo quidem aliquid, aliorum autē iudicio multum profecisses; Romam te, in eam vrbē, contulisti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit suarum virtutum celeberrimum. ibi nunc tu quoque spectaris, & probaris: ibi plausum fers a bene intelligentibus, beneq. sentiētibus viris: ibi denique vera illa Petri Bēbi cernitur, & agnoscitur in te filio non minus animi, quā corporis, effigies: &, ut principia se dant, futurū omnes exstimant, vt summi tibi in Ecclesia Petri honores, ac praefecturae deferātur: deberi quidē iā, nemo est, qui non intelligat. Quare laetor equidē, ac fruor iā nunc, pro meo erga te studio, quasi praesentibus honoribus tuis; & praecipio gaudia, quanta potest animus meus capere maxima, tuae futurae dignitatis. perge modo, ut coepisti,

in

in tuis perennibus studijs, & animum tuum pulcherrimis, teq. dignis cogitationibus exercere. vides eã viã, qua pater tuus iuit. exstant vestigia. istac euntibus rectissimus est ad gloriam cursus, offensio nulla, nullus error. quod fecisti, laudamus: sunt enim magni, vereq. laudandi processus in virtute tui. quod reliquũ est: quia te summum illud ad decus, quod excellentibus ingenijs, propositum est, tamquam ad metam peruenire cupimus; &, quod cupimus, id in te ipso positũ videmus; fauemus animis, prosequimur studijs, vocibus cohortamur. Atque ego quidẽ huiusce animi mei nõ obscurũ, vt opinor, argumentum, hunc librum, qui me tacente apud omnes gentes loquetur, tibi inscriptũ ad te mitto. volo aeternũ exstare monumentũ, vnde homines, quid de te senserim, quid iudicauerim, intelligant. Volo, habeas ipse munus a me, vnde, quid tua caussa velim, conijcias; & maiora, cũ ornãdi tui maior aliqua facultas exsistet, officia, studiaq. exspectes. Vene. M D LV.

AD. PAVLLVM. RHAMNVSIVM

IOANNIS. BAPTISTAE. FILIVM

IN. CAESARIS. COMMENTARIOS 19

QVI magistram vitae dixit esse Historiam; nae ille, Paulle Rhamnusi, & dixisse vere, & praeclare sensisse mihi videri solet. facile enim vnus homo, quid multis hominibus euenerit, cum intelligit, eruditur, atque ipse sibi normam componit actionum suarum,

vitaeque totius inter omnes errores, omniaque pericula ad veritatẽ, ac salutẽ dirigẽdae. nec aliud est nostra prudentia, quam euentorũ obseruatio, rerumque praesentium, ac futurarũ ex praeteritis, tãquam ex fonte, sciẽtia deriuata. quod ex vniuerso litterarũ genere, vel sola, vel certe maxime praestat historia; praesertim si quis eam ita tractet, vt, euenta dum notat, animũ referat ad caussas, in easq. attente inspiciat, & rationẽ quaerat, cur hoc factum, illud omissum, cur ex illo calamitates, ex hoc optata contigerint. Atque hoc primũ est de historiae fructu, sequitur dignitas. Res gestae narrantur inter summos Reges, potentissimas ciuitates, bellicosissimas nationes. caussae porro bellorũ quae sunt humanarũ rerũ maximae, Imperiũ, salus, gloria: quae ponuntur in armis omnia, & a consilio ducum, a virtute militũ, ab ipsa fortuna pendent. Neque vero dignitatem quidem habet, ac fructũ, voluptatẽ autem historia desiderat. nam, si voluptas est, quã magnarum variarumque rerum adspectus animis nostris infundit: nulla pulchrior species, nulla gratior, nulla prorsus historia iucundior. vides, vt in tabula picta, aduersa ducum excellentium stratagemata, artes, insidias; spem potiundi, metum amittendi: caesos exercitus, urbes captas, imperia delata: age, fortuna commutata, cadere insultantem, victum exsurgere; eodem paene momento laetitiam pelli, maerore succedente, maeroremq laetitia. haec dum legimus, haurit animus voluptatem incredibilem; aliturq. pabulo suauissimo, nec satiatur, donec ad exitum peruenerit. Cyrus ille, Persarum Rex, qui orientem subegit,

Pyr-

Pyrrhus Epirota, castrametandi laude praeter ceteros insignis, & duo illi, barbarorum omniū clarissimi, Alexander Macedo, & Hannibal, praeterea de Graecis Themistocles, Agesilaus, Epaminondas, quo modo, cum eorum facta cōmemorantur, animos nostros afficiunt? expectatione suspēdunt, pascūt gaudio, metu macerant. uerum haec maxime Romana patent in historia: quae uel diuturnitate, ac magnitudine bellorum, vel varietate fortunae vberrimā exemplorū in omni genere copiam suppeditat. Romana porro viri praestantes multi cū litterarū monumentis tradiderint; quorū ingeniis, quae cuiq. merces gloriae pro cuiusque facultate debebatur, ea posteritatis iudicio persoluta; eminet inter omnes, mea sententia, (nec uero secus antiquitas sensit) primūq. sibi dignitatis gradum C. Caesaris iure uindicat. nam & uixit qua plurimū aetate Romae floruit eloquētia: & coluit ipse eloquentiam praeter ceteros: rebus uero gerendis non interfuit modo, uerum etiam praefuit: quo factum, ut usum quoque, qui ualet in scribenda historia multū, cum doctrina coniunxerit, exstant, bono quodā litterarū fato, praeclari illius de bellis, ipso Duce gestis, commentarii, qui se non solum omnibus omnium historijs aequare, uerū, ut omnes fatentur, anteferre etiam uidētur. Breuitatem scis in oratione magnam esse laudem, cum eo tamen, si uitetur obscuritas. facile enim dum, illam sequimur, in hāc incidimus, quod in Thucydide uitium Cicero notauit, cū esset alioqui scriptor egregius. At vero C. Caesar, cum breuitatē maxime omniū adamauerit, ita tū praessus est, ut eodē nihil fieri possit il-

lu-

lustius.proprie loquitur,& significantur ornamentorũ tantum habet, quantum in exponenda re decet. nam elaboratam studiosius orationem, nimiaq. excultã elegantia prudentiam aures non modo in commentarijs, verũ in historia quoque respuunt. Hic tibi est, Rhamnu si optime, mihiq. multis nominibus carissime, in manibus habendus, tractandus assidue, absoluẽdus, ediscẽdus; vt eum penitus, si fieri potest, aut certe quantum potest, imitatione exprimas. nam, cũ tibi Veneta Resp. bellum illud memorabile, omniumq. difficillimum, quod Henrico Dandulo Duce aduersus Byzantios gestum est Latina oratione tradiderit explicandum; magnisq. etiam tuam industriam praemijs honestandã decreto publico, censuerit: debes eniti vehementer, ac omnes ingenij tui neruos contendere, ne quis te tanto imparem oneri fuisse vmquam putet. Atque ego quidem, qui te fero in oculis, qui tuae gloriae faueo, cum in ipsam rẽ intueor, grauem sane, admodumque difficilem, paullulum commoueor: rursus, cum ad ingenium tuum, ad industriam, ad illos animi tui praeclaros ad laudẽ impetus mentem & cogitationem refero, facile confirmor, & huiusce tibi cõmissi muneris eum, quem cupio idest plane gloriosum exitum exspecto. Verũ, ne sint in te ipso quae sunt; & sit haec, quae tibi ineũda via est, quantumuis lubrica, incerta, impedita: an tu potes labi, potes errare, potes vsquã offendere, ducem secutus patrem tuum, Ioãnem Baptistam Ramnusium, spectatae sapientiae virum, cõsiliorum omnium summi Xuirum Collegij participem; cuius elucent in vrbe nostra virtutes eximiae, nomen autem aeternis consignatum

atque

* significat, tum ornamentorum &

atque impressum ingenij monumentis, per orbem terrarum fama dissipauit; is te sua doctrina instruet, consilio monebit, prudentia reget. at quo studio? quo scilicet pater filiũ, & quo talis pater talẽ filiũ debet. nec sane video, quẽ deceret magis, aut in quẽ haec aptius, quã in te, prouincia conueniret. nã, cum eas res, quae tibi sunt Latinis litteris tractandae, magna ex parte liber, vt audio, contineat Gallica scriptus vetere lingua, tũ ipsa perobscura, tũ multis praeterea diuersarũ linguarũ vocabulis permista, atque confusa; cũ porro librũ pater tuus & vnicũ habeat, & vnus ipse (de nostris quidẽ hominibus) optime omnium intelligat: sapientissime, vt in omni re semper, ita proximis mensibus decretum a Xuiris est, ut haec tibi potissimũ Venetae pars historiae mandaretur, cuius haurire scientiã non aliunde, quã ex tuis aedibus, licebat. Ego quidẽ, etsi intelligo, qui sis, quã te delectet uerus honor, quã tuã sponte incumbas ad decus; tamen hortor te, sensus huc omnes tuos, cogitationesq. conuertas; excites ipse te; consideres etiã atque etiã quid susceperis, a quibus commissum, qua tua aetate, qua omnium exspectatione. Venetam scribis historiã, nec uniuersam, sed quod in ea maxima putatur excellere: scribis Principũ Reip. decreto: scribis adolescẽs: qua aetate magnas res aggressos uel insignis admodũ manet gloria, vel temeritatis nota sempiternae. Quibus ex rebus, & quod ante studiorum tuorum praestantes fructus edidisti; & quod patris tui virtus putatur, nec tibi sunt petenda extrinsecus quae domi tuae nascuntur; orta est inter homines

opi-

opinio, historiam te nobis daturũ egregiam; in qua Venetae vrbis ita narres praeclara facinora, vt aliena cum laude tui nominis immortalitatẽ coniungas, quod ita futurum, mihi persuasum est, si te ad legendos assidue Caesaris commentarios contuleris, eorumq. ad imitationem, & quasi imaginẽ totum effinxeris. hoc enim in genere nihil habent perfectius Latinae litterae: & eos, quo tibi essent, tui iuris quodã modo facti, cariores aliquanto, cum hoc tempore nostris ex aedibus haud paullo, quam antea, emendatiores exirent, volui in tuo nomine apparere, multis in hanc mentem caussis, iisq. minime vulgaribus adductus. nam, vt omittam, quod historiã scribenti nihil aptius nihil omnino his commẽtarijs vtilius quisquam dixerit: valde me commouit multorum annorum, ac paene saeculorum in fouendis optimarum artium studijs praeclara tuae gentis consuetudo. ac volo mihi, quod attinet ad illa vetustiora, silentiũ imponere: uenio ad ea, quae proprius ad aetatẽ nostram accedunt. Auo tuo, cuius tu nomen, & una cum nomine virtutẽ refers, quis in omni vita virtutem amauit ardentius? qui cum in litteris vsquequaque excelluerit, tum vero iuris ciuilis cognitionẽ egregios consecutus est: eiusq rei testes habuit amplissimas Veneti Imperij ciuitates, in quibus tum ciuiliũ, tum capitaliũ quaestionum iudicijs, magna pariter & integritatis, & doctrinae laude, praefuit. Mitto Hieronymum, patruum, medicinae, ac philosophiae studijs praestantem; qui cum in Syriam eo consilio esset profectus, vt Arabicis litteris imbueretur; paucis annis tantum proficit, vt plerosque Auicennae libros in Latinam

linguam

linguam egregie conuerterit. Alios quoque possum de tuis maioribus, ac laude praestantes, minime paucos inuenire, sed parente tuo contentus uno esse possum, quo semper in hac ciuitate non solũ amico, uerũ ẽt patrono eruditi homines vsi sunt; neque sibi ornamenti, aut praesidij plus in eius amicitia, atque auctoritate, quam commodi repositum in benignitate senserunt. Accedit illud, quod idem pater tuus cum in Gallia, Reip. caußa, diu vixerit, eamq. prouinciã, Rege Ludouico XII. vniuersam fere peragrauerit: magnam eorum locorum partem, de quib. mentionem in his cõmẽtarijs fieri uides, praesens ipse nouit, eaq. tibi in sermone, non secus ac in tabula picta, diligenter, uerissimeq. ostendere solitus est: itaq. cum hunc librum ad te statui mittere, illud intellexi, magistrum te habere excellentem in hoc rerum ac locorum Galliae prouinciae studio, parentẽ tuum; quo sum aliquanto magis in suscepto consilio confirmatus. Tibi uero displicere meum erga te officium non existimo. mihi quidem ipsi ob eã caussam gratissimum fuit, vt ex tenui munere beneuolentiam in te meam perspiceres: quae cum a parentum nostrorum coniunctione, qua nulla maior esse potuit, originem duxerit, quotidie tamen augetur studijs erga me tuis, maxime uero caussis ijs, vnde facile manat amor, virtute, ac probitate; quarum altera tuis in scriptis, altera in moribus elucet.

AD. ANTONIVM. TRIVLTIVM CARDINALEM

IN. HISTORIAM. SALLVSTII 20

CVM omnes me litterae, omnisq; libero homine digna cognitio vehementer delectat, Antonī Triulti, Cardinalis amplissime: vero pascor incredibili voluptate, & afficior maiorē quendā in modum sensib. intimis, dum historiam tracto. quid.n.potest esse iucundius? Rerum interitus obliuio est. at eae reuiuiscunt historia, cum in nostram memoriā reuocantur, quaeq. multorū annorū spatio, multis ab hinc saeculis gesta sunt, ea nos, exiguo volumine cōprehensa, & tāquā iu conspectu nostro posita, cognoscimus. Si sermonib. delectamur: resonat in scriptis hominum vox eloquētissimorū, nihil tīnere, nihil incomposite narrantiū, omnia grauiter, suo quidq. ordine, & loco si consuetudine clarorum virorum; versamur, veteres legentes, cū Regibus, cū Principibus uiris, magnis iu bello ducibus, sapientissimis rerūp. rectoribus; ora ipsa mehercule, lineamenta, & formam nō tam corporis, quā animi, eorum, quos numquam vidimus, videmur tamen quasi praesentes intueri. Quod si rectae instituendae uitae rationē ac doctrinam sequimur: vsu maxime rerum quaeritur prudētia. usus est, vel cum experimur ipsi, vel cum experientibus alijs, quid euenerit, obseruamus. nobis ipsis, experiri multa si velimus, facile non licet. labore opus est, ac tempore, & fortuna tentanda;

tanda;

tanda; nec tentatur interdum sine periculo, commodius ergo, ac tutius, euentis aliorum examinandis, prudentia comparatur. id autem, profecto uides, Antoni doctissime, ac sapientissime, proprium esse historiae bonum, in qua patent fortunae uicissitudines, regnorũ mutationes, hominũ siue uitia, siue uirtutes, ex quibus quae uitanda nobis sint, quae expetenda, nullo nostro periculo, nullo labore, sedentes in otio docemur. Atque hoc in genere Polybius inter Graecos; de nostris maxime is, cuius nunc libros tibi inscriptos emitto, Sallustius excellit, euenta enim ita narrat, ut caussas simul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima scientia, ut malorũ, & calamitatũ origine perspecta, nihil agamus, nisi quod ratio praescribit: omniaque nostra consilia, omnes actiones ueterũ exemplorũ regula metiamur. Quae cũ sit omniũ, qui annales antiquorũ euoluunt, cõmunis utilitas: alia quaedã tua condicio est. habes enim historiã in familia tua: neque tibi, si quid inuenire uis egregium, & imitatione dignũ, confugere ad libros necesse est, neque longius euagari, & quasi peregrinari animo, ac mente, more multorum. domo petas, licet, omnium uirtutum exempla. persequere maiores tuos cogitando quae fuerit eorum in pace iustitia, in bello uirtus, in omni fortuna moderatio, si attendes, nihil ad gloriam domesticam requires. iustus Aristides, prudens Themistocles, fortis Epaminondas: de Romanis multi, multis eximijsque virtutibus insignes. horum alij facta dum legunt, bonas artes ex eorum uita discunt, & ad easdem res, eademque studia laudis cupiditate rapiuntur. at tu refer

animum

animum ad tuos maiores. eminere uidebis, instructũ egregijs artibus, Ioannem illum Iacobum Triultium, magni animi, summi consilij virum, scientia rei militaris aetate sua facile principem; praeterea, iustum, liberalem, abstinentem, plane, praeter decus, & gloriã, nihil in uita cogitantem. Nam de laudibus Hieronymi, parentis tui, quia tecum quasi loquor, ne seruire tuis auribus uidear, nolo multus esse: tantum dicam; quãdiu uixerit, Gallicam rem in bello floruisse: postea quã, hostiũ multitudine oppressus, fortiter pugnans in acie perierit, concidisse. tantum in uno uiro momẽti fuit, ac roboris. Age, sint haec, ut ita dicam, in campestri quadam luce posita: quid? in urbe Roma, idest in omnium gentium celeberrimo theatro, non spectata, probataque uehementer est trium tuae gentis Cardinaliũ doctrina, religio, sapientia? ut, Triultiorum nomine multorum uocibus in multas partes dissipato, non ipsa tantum Roma, sed omnis plane Italia, omnis, ubi colitur humanitas, Europa personaret. Omitto alios: sunt enim multi; nec tu quemquã ignoras: non enim sunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani specie maiores tui cognoscendi. quaerenda tibi facies tuorum non est. clari sunt ex recte factis: uirtute distinguuntur; cũ alius in alia, in omnibus simul omnes enituerint. Quae tu quoniam a primis annis ad hanc aetatem non modo cogitasti, uerum etiam uita, ac moribus expressisti, propterea te, Episcopatu Tolonensi iam antea insignitum, legationibus honestatum, primum Perusina, & Aueniomensi, in quibus miram iustitiae laudem tulisti, deinde ad Regem Galliae, & ad Venetam Remp. vbi prudentiam,

Triultium

dentiam, vbi grauitatem incredibilem praestitisti, proximis dieb. Cardinalē creauit Paullus IV. Pontifex omniū optimus, omniumq; maximus, iudicio praeditus acerrimo in aestimandis hominum ingenijs, ac moribus, itaque atatus, ut, quae cujusq. meritis praemia debentur, ea libentissime, ac liberalissime persoluat, in quo nemo est, qui tuā animi singularē aequitatē, ac moderationē uehementer non admiretur ac laudet, qui summae nuncium dignitatis, cum est ad te multis praesentibus allatus, ita acceperis, vt nemo, te commotū, nemo, ne leuiter quidē affectum, ex uultu, aut oratione aut ullo corporis gestu, potuerit intelligere. ita patuit, quod ab insipientibus ambigi, ac disputari quandoq. solet, a bonis uiris uirtutē magis ipsam diligi, quā uirtutis insignia; honorem esse praemiū recte agendi, finē non esse, magnos illos, ac praestantes homines, qui laudabiliter ita uiuant, quasi laudē percupiant, ita laudē aut dignitatē excipiāt, quasi nihil minus antea cogitauerint. quod in te & animaduersum est maxime, et obseruatur quotidie magis. colere .n. te quidē studiosius, quā antea, oēs uidentur: ipse aūt, qui antea fueras, idē omnib. es. nemo excluditur sermone tuo, nemo cōgressu. tui omnibus copiā facis: eandem omnibus humanitatem ostendis. Sequitur insolentia fortunā: comes est rerū secundarū arrogantia: tu mansuetudinē amas: tu incontinentiā, tu benignitatem perpetuo retines. iure ergo hoc etiā nomine Cardinalis es. iure habes hāc, quo tui te ꝓ Petri Ecclesia suscepti labores extulerūt, maximi sacerdotij dignitatē. et nūc tu quidē comitatu stipulatus honestissimo familiariū tuorū, multo tamē īsi-

= fortasse melius legeretur animatus

gnior, atque ornatior coborte tuarũ uirtutum, quae tibi comites vbiq. sunt, Romã redibis exspectatus, expetitusq. columen futurus Christianae Reip. splendor sacri Collegij, ornamentũ familiae tuae. I, decus Italiae, amor, ac deliciae bonorum omnium, dijs bene iuuantibus ad eã vrbẽ, quae sola peregrinam uirtutẽ excipit, sola ornat honoribus, sola dominam facit rerum omniũ humanarum. nos autem, quib. tuam iustitiam, tuã benignitatem ostenderas laeti tua dignitate, maesti discessu, te prosequimur abeuntẽ optimis ominib. fauemus animis, precamur linguis, uota prorsus eadem, quae pro parentib. ac liberis nostris, pro tua salute suscipimus. Atque ego, in hac omnium eximia laetitia pariter & molestia, praecipuo quodam dolore diuellor: qui fato nescio quo meo contigerit, ut, quã diu Venetijs fuisti, ego semper afflictus importuno morbo iacuerim: quo ẽt nunc langueo: & ad morbũ accedit aegritudo: quoniam quidem, alijs ad te adeuntibus, deque ista dignitate gratulãtib. ipse excludor vnus, nec possum meae summae ergà te obseruantiae praesenti officio satisfacere. hac tamẽ spe sustẽtor, quod humanitas ac sapientia tua facile fortunã a crimine seiũget. Si consilio aliquid peccatur: accuses: iure feceris. culpam autem in ijs reb. quae non a voluntate nostra pendent sapiẽs nemo umquã dixit esse. quare nec tu mihi, quia non ualeo, uitio dandum putabis: & hoc ipsum, quia, me non ualere, nõ tã corporis, quã officij caussa doleo, laudi etiã fortasse tribues. equidem habeo non voluntatis modo testem, uerũ etiam studij ac beneuolentiae auctorem in te meae, hominem honoratum, & cum

omni

omni virtute excellentem, tu vero omnium, quos ego in uita uiderim, humanissimum, qui te amat egregie, facitq. plurimi, tuasq. laudes vtraq. manu ad astra saepe tollit. uerum ego non id solum specto mea, ut uni tibi pateat obseruantia. illustrabo meam, si potero meis aliquando scriptis, & patefaciam omnibus gentib. interim, vt haec tibi nostra ex aliquo signo voluntas illucescat, praeclaram edo tuo cũ nomine Sallustij historiã cui tu si locum dabis inter eos libros, qui ab oculis tuis abesse non solent; vigebit apud te nostri memoria; quoties eã uidebis, toties aio tibi occurrã: adero tibi saepe absens; tacitus saepe tecũ loquar; meq. esse de tuis familiarib. vnum de ijs maxime, qui operã tibi assiduã praebent, qui tuo potissimum honori seruiunt, existimabis; quod vt ita sit, vehementer opto: & si assequor, ferã in caelum istam humanitatem, colam animo, tuebor officijs, & imitabor, quantum potero studio certe, si minus re licebit, tibi vt satisfaciam, elaborabo.

Venetijs, M D LVII.

AD . ALOYSIVM . GARZONIVM

IN . LIBROS . XXIII

DE . LINGVA . LATINA

QVI . CALEPINI . NOMINE

CIRCVNFERVNTVR. 21

CONSTARE tibi puto, Aloysi Garzoni, cum ad res praeclaras natus homo sit, quippe qui solus ex

omnib. animantibus munere rationis, ac mentis excellat, nullam tamen artem eodem tempore & inuentā simul esse, & obsolutā. omnes humili tenuiq. ab initio profectae, paullatim quasi per gradus ascendentes ad id, quod summū videtur esse, peruenerūt. hoc & in litteris accidit, maximeq. quibusdam in libris, qui eiusmodi sunt, vt semel atque iterum aucti, locupletari tamē, atque ornari deinde possint. quo ex genere bonū fatum Calepinus sortitus est, cui quotidie fere omnes homines de suo largiantur. certe enim illius Dictionariū, quod nunc emittimus, non tam ipsius industria, quam aliorū labore studioq. in tantam altitudinē excreuit. vnum tamen desidero, quod ij, quibus illud propositū fuit, vt in hunc librum quam plurima congererēt, id ipsum, quod fecerunt, vt adderent, facere consideratius diligentiusque potuerunt. quorsum enim in herbarum montiūq. nominibus colligendis diligentes sumus, uerba autē Latina linguae illustria maxime, ac significantia, quae nescire nemo vult, in augendo Calepino negligimus? ergo ipsi hoc potissimum spectauimus: &, opinor tantū praestitimus, quantū qui, hoc dictionario cū alijs dictionarijs conferendo, cognoscet, nō dubito quin de hac opera nobis & faueat, & bene precetur. non enim libet hic commemorare, quae quib. in uerbis sint a nobis addita: nā sexcenta sunt; neq; sumpta ex apertis aliorum librorum indicibus, sed ex ijs Latinae linguae fontib. ad quos peruenire cuiuis non licet. vtrum autem ipsi perueniremus, res ipsa indicet. In eo etiam ab aliorum instituto discrepauimus, quod alij tantum, vt addant, quae vtilia putant, elaborant; nos etiam,

quae

quae non vtilia sunt, & discendi cupidis contraria, quae scilicet Calepinus ipse non recte percepit, haec, in quā dedimus operā, vt de libro, tamquā de tritico lolium, eximeremus. addidimus, mutauimus, sustulimus, prout res postulauit. dictiones certe Graecas, ex multiplici lectione deprauatas, vt est fere, nisi diligenter caueas, corruptrix librorum Typographia; tam multas correximus, vt, quod fabulosum est, nos dicere [illegible] possimus, Augeae stabulum a nobis esse repurgatum. Nostrum etiam in hoc opere proprium illud putamus, quod, cum alij in addendo supra modū curiosi fuerint, vt liber excresceret; nos contra, ne quid praeter rem adderemus, superstitiosi fuimus, nec minus in exsecando diligentes, vt in dictionibus Graecis, Latinarum ordini insertis, vel potius intrusis, multas, quasi de alieno loco, migrare cogimus. exempli gratia inter Latinas dictiones quem locum habere potuit, Catabathynus, aut Hodedocus, aut Pseudonymus, & huiusmodi, quae Latinis scriptoribus Latine pro exemplo adducta minime reperias: quae propemodum innumerabilia sustulimus, eodē iure quo Latina vocabula de Graeco dictionario tolleremus. Et, quoniam hoc volumen, ob variam infinitamq. doctrinam, multorum p manus circumfertur: facile futurū putaui, vt, si tibi a me inscriptum exiret, significationē multis daret amoris erga te mei. nam, ut omittā merita in me tua, quae nulla umquam delebit obliuio, tui me suauitates ingenij, tua incredibilis humanitas, singularis probitas, eximia ad colendam virtutem animi propensio ad amandum alliciunt. non enim ideo mihi carus es, quia

 sis

sis Venetae Reip. omniũ amplissimae, a secretis, aut quia nunc vna cum viro clarissimo omnibusq. virtutibus ornatissimo, Michaele Suriano Legato, particeps & minister consiliorũ omnium ad Philippum, Hispaniae Regem, sis profectus: sed: quia talẽ te praestas, ut & haec tibi, admodũ ampla, atque honorifica, munera iure deferãtur, & egregijs animi tui bonis maiora quoq. debeãtur. Sit igitur hic liber & tibi, & reliquis argumentũ beneuolẽtiae meae, testimoniũ iudicij, grati vero animi nõ omnino qualẽ velim, sed quale possũ hoc tẽpore, monumentũ. tu autem istam praeclarã in nos volũtatem conserua; &, quo instituisti cursu, per directã, maximeque expeditam, ac certam litterarũ viam ad gloriã contende. quod ego quidẽ, qui tuos sensus, tuos ad laudẽ impetus optime teneo, ita opto, ut spero, vt futurũ mihi persuadeam. idq. etiam reliquis praedicare non desino. Venetijs, M D LIIX.

AD. MICHAELEM. CHISLERIVM
CARDINALEM
IN. LIBRVM. DE. LOCVTIONE. DEI
ACADEMIE. VENETAE. NOMINE 22

RERVM humanarum exitus, quam varia sint hominum consilia, declarant. quod si quis bene cogitat: sequatur, ut idem laudabiliter agat. recte autem agẽtem nihil umquã frustrabitur, nihil fallet. Decet igitur nos

optima

optima spe niti, admodũq. firma, quibus, in condenda, atq. instituẽda Academia nostra, nihil, ꝓter Dei gloriã, & communem hominum vtilitatem, propositum fuit. Neq. vero actiones nostrae, vt speramus, eiusmodi erunt, vt hãc ad optimas res animorũ nostrorũ incredibilem propensionem ambigue aliquis interpretari, aut in dubiũ reuocare possit. apparantur quotidie summa cura, & edẽtur a nobis diuina doctrina referti, qui pietatẽ, ac religionẽ complectuntur, illustres libri. & interim, quasi specimen quoddã, aut pignus nostrae voluntatis, egregia quaedã de locutione Dei, ab excellenti viro conscripta, pijs mentibus, ac sacrarũ litterarũ, idest verae gloriae, studiosis cõmunicãda censuimus. quae duabus maxime de caussis, praestantissime vir, tuo nomine decuit eße inscripta: primũ, quod, suscepto Academiae nostrae patrocinio, nihil praetermittis, quod ad eã ornandã, augendamq pertineat; & nos, quae a te officia ꝓficiscũtur, quibus animis, quã libentibus, quã gratis excipiamus, aliquo itẽ officio tum ipsi tibi, tũ ceteris omnibus indicatũ, maximeq. perspicuum esse cupimus: deinde, quae de Deo loquuntur, ad quẽ potius mitti aequũ fuit, quam ad eũ, qui diuina studia in omni suae vitae cursu, cunctis & opibus, & honoribus anteposuit? qui cum vniuersam de Deo, diuinisque rebus doctrinam accuratissime quaesiuit, tum vero cũ ipsa doctrina vitae rationẽ coniunxit, &, vt omnes rectã, salutaremque viam tenerent, aut, qui diuerterant, in eam reuocarentur, studio, consilio, monitis, auctoritate contẽdit. nihil obscure fama loquitur de tuis virtutibus. nihil de te aut exiguũ, aut dubium

assertur. patent multis, ac certissimis argumentis eximia tua in Christi Ecclesiam merita: colunt te omnes ob doctrinam: imitantur multi ab integritatē: amāt ob humanitatē, maximeq. ob rectam, ac simplicem naturam, ab omni fuco, omniq. fastu longissime remotā. praeconem vero tuarum laudum omnibus horis audimus eum qui summa ipse laude dignus est, Federicum Baduarium, auctorem & conditorem, Deo duce, Academiae nostrae: cui quidē viro tum vitae probitas, tū ex assiduo studio doctrina, & ex diuturno rerū vsu prudētia fidem, atque auctoritatē in omni sermone conciliat. ipso igitur non modo approbante, verum etiam hortāte, praeclarum de Deo libellum, grauem sententijs, illustrem verbis, ad te mittit, tuoq. dicatum nomini cum omnibus gentibus Academia nostra cōmunicat. quae cum se tibi suo primum iudicio commota, tuis deinde meritis impulsa, penitus addixerit, eandem obseruantiam in omni vita praestabit, & vt eam futurae quoque gentes intelligant, ipso, ad quem omnia referimus, summo Deo opem ferente, aliquo merito consequemur. Tu interim, quando iam hoc tribuisti humanitati tuae; vt nos susciperes; tribue idē constantiae, vt susceptos tuearis, ac foueas; ita tamē, si nos, tuo praesidio, ac studio dignos, id est nostra ingenia in optimis artibus exercentes, nostrasque voluntates ad vnam virtutem dirigentes, & audies & re ipsa cognosces.

Venetijs. M D L I I X.

AD.

AD. ANTONIVM. CARLONEM ALLIFARVM. PRINCIPEM IN. SANNAZARII. POEMATA 23

VT est praeclarum, ornatissime Princeps, in arte poetica excellere: sic ea cognoscere, quibus ad illā laudem perueniatur, maximum quiddam, ac difficillimū est. fallitur enim, si quis absoluti poetae partes in eo positas arbitratur, vt, cū metiendi carminis ratione optime perceperit, cum elegantissimarum vocum supellectilē quasi quandā sibi compararit, addo etiā cū materiem animo comprehensam ordine quodam atq. artificio distinxerit, hisce rebus tamquam egregie munitus ad scribendū se conferat. grauiora sunt, quae requiruntur, & ex abditis plurimarū artium ac doctrinarū fontibus haurienda. nam; cum eius consilium, qui hoc in genere elaborat, vel in primis id spectare debeat, vt, voluptati versuum vtilitate sententiarum admiscenda, nihilominus lectorē moneat, quam oblectet; monita vero illa plerumque necessaria sint; vt in vitijs summam turpitudinē inesse, in virtutibus summam gloriā, ostēdatur: quomodo hoc sine philosophiae cognitione prudēter ac perite poterit efficere? Iā, si res exigat, vt aut de caeli stellarumq. ratione, aut de regionū terrestrium ac maritimarū situ dicendū sit: certe hos locos non poterit, nisi qui Astrologiam & Geographiam attigerit, commode tractare: itaque, si quis huius facultatis studium eo complexus animo est, vt aliquando, quae litteris mandare studuerit, ea se speret, veluti pi-

ctorem

ctorem egregium,omnibus artis coloribus illustraturũ,is omnium fere disciplinarũ scientiam, quae ad bene beateq.viuendũ pertinent,ne prorsus ignoret,necesse est.Quod si ad assequendum poetae nomen vbertatẽ illam ingenij a naturam datam satis esse putat;atque hac una instructus facile audet canoros illos quidẽ,rerum tamen inanes versus uel domi pangere,uel in triuijs ad populi aures effundere ; statim ab intelligentibus explodetur,neque solum imprudẽs aut parum uerecundus.sed etiam plane stultus,ac temerarius habebitur. Quo minus est mirandum,si, vt hac arte praestarent,quam paucissimis contigit:cum in omni praeterea liberalium doctrinarũ genere plurimi semper floruerint. Sed egregiorum poetarum multo etiam maiorem hac nostra tempestate,quam priscis temporibus, paenuriam esse constat:siue,quod saeculi felicitas illa fuit:siue,quod equidem magis existimo, quia non ijsdem,quibus olim,praemijs ad virtutem nunc homines excitantur.Eorum autem,quos in hoc genere praestãtes cognouimus,sine cõtrouersia primũ locum obtinuit vir eximius,& omni laude cumulatus, Iacobus Sannazarius:cuius ingenij monumenta non vetustas, non obliuio delebit vlla : vt ex tot Regum triumphis haud paullo clarior,quam ex vnius hominis doctrina, atque ingenio,Parthenope sit futura.Hoc autem, Princeps egregie,tui muneris fere totum est:qui,cum ad summã generis nobilitatẽ etiam optimarũ disciplinarum sciẽtiam adiunxeris:tamen haec per se,nisi accederet studium de posteris bene merendi,quasi minima iudicans, quaecumque a doctis viris mãdata litteris,digna,quae

inter

inter manus versentur, existimas, in apertum vt refe-rātur, maximopere cōtendis. Quo nomine ipsi profecto Sannazarij manes tibi nō uulgares gratias habēt, cū eos libros, quos ille moriēs tuae fidei commendaret, peruulgandos diligentissime curas. Qui vero ingenuarum artium studijs dediti sint, ij se tibi tantū debere profitentur, quantum persolui nullo modo possit. itaq. a me qui eodē in aere sum, petere videntur, vniuersorū caussam vt suscipiam, tibique, propter hoc officium, quid omnes de te & sentiant, & loquantur, aliqua ratione significē. Ego, licet ipsa te recte factorū cōscientia contentum esse, nihil praeterea requirere, exploratum habeā; tamen, ut eorum honestissimo desiderio ne desim, do me libenter in eam partem, in quam etiam mea spōte propendebam; & ad ostendēdum non eorum modo animum, sed ēt obseruantiā & pietatem in te meam, haec ipsa Sannazarij poemata, quae nostris typis edēda curasti, nomini tuo dicata ad te mitto. Leges hic omnia quaecumque ab eo Latine scripta nunc exstāt. primum autē erit diuinum illud, quod ipse de partu Virginis inscripsit opusculum: deinde Christi lamētatio: mox eclogae quinque: quas tamen decem scripserat; sed, e Gallia reuersus, has tantum, quas emisimus, & fragmentum illud, quod post Salices collocauimus, inuenit, reliquis aut furto surreptis, aut per incuriā suorum quibus eas discendens crediderat, amissis. sequuntur elegiarum libri tres, epigrāmatum totidē. quae omnia tuo inscripta nomini apparebūt; vt eius beneuolētiae, quā Sannazario & viuo, & mortuo praestitisti, hunc saltem fructum percipias. Venetijs. M D XXXV.

AD.

AD·PIVM·IV·MEDICEM PONT. MAX.

IN.LIB.REGINALDI. POLI. CARD. DE·CONCILIO 24

PTIME consuluit Ecclesiae suae Deus, atque humano generi vniuerso, cum in tanta rerum omnium perturbatione, & extremi iam periculi metu, Vicarium te suum, Pie IV. inter homines constituit; vt omnibus malis prudentia tua mederetur, nosq. a summis difficultatibus, vel impendenti potius exitio ereptos ad summam trãquillitatem, & optatam antea magis, quam speratã felicitatem traduceret. itaque nunc, tuis adducti praestãtissimis & consilijs, & factis, maxime vero tua freti iustitia, quae tibi prima, & antiquissima virtus est, fuitq. in omni vita, boni viri ex omnibus Italiae partibus, atque etiam ex transalpinis gẽtibus multi, ad Vrbem confluunt: &, quia tuas omnes curas eo spectare vident, non vt angustis paucorũ annorũ terminis tuae fructus beneficẽtiae definiatur, sed ut ad posteros quoque perueniat; hic sibi certam omnium rerum, ac fortunarum suarum sedem domiciliumque constituunt. mequidem Venetijs, domestico patris mei restituendae antiquitatis instituto, & honeste satis, & commode uiuentem, nihilque minus, quam de migratione, cogitantem, quippe cum ab egregijs saepe ciuitatibus atque adeo a superioribus Pontificibus semel, & ite-

rum

rum optima inuitatus condicione, nihil tamen vmquã noui consilij cepissem; tui Pontificatus fama Romã facile perduxit. nam, cũ ab summo uiro, Hieronymo Seripando, cui tua sapientia, debitũ iampridẽ eius integritati, atq. doctrinae, in Cardinalium Collegio locum tribuit, litteras accepissem, in qb. erat scriptum, cupere te, sacros omnes libros uel hominum incuria, vel improbitate corruptos, quam emẽdatissimos peruulgari, velleq. in eo opera uti, & industria mea; spatij ad deliberandum nihil sumpsi; statim rescripsi, cum tua uoluntas maximae legis uim pro summa tua non mõ potestate uerum etiã sapientia obtinere apud omnes debeat ita me animatum, ita paratum esse, tibi ut in omnib. reb. libenter obsequerer, susciperem, quaecumque velles agerem, & praestarem, quidquid possem. Quo quidem tempore non mihi aut ulla honorum cõmodorum, quibus tamen ducuntur multi, est iniecta cupiditas, aut honorum splendor mentis oculos praestinxit: qñãquã haec ipsa cumulate & exspectari a tua liberalitate posse, & omnib. praeclare agẽtib. deferri a te solere intelligebã; sed, cum audirem, eas artes, quarum fructus immortalitas est, longo interuallo te Pontifice coli coeptas esse, suã religioni, ac uere pietati dignitatem restituti, cedere uirtutib. uitia; rationi amentiam, libidinem pudori, uim aequitati, haec ego sum secutus, haec omnibus & cõmodis, & honoribus anteposui. Erat praeterea mihi non modo laudabile, et honestum sed illustre etiam, & gloriosum, vocari a Pio IV. Pontifice ad eam curam, vt sanctissimorum uirorum scriptis, quibus humano generi salutaris doctrina contine-

tine-

tinetur emendandis, edendisq. praeessem. quo in munere si mihi, non dico magnos labores excipere, (quis.n. bono viro labor est pro tuenda Ecclesiae dignitate, idest pro communi salute, recusandus ?) sed si vitam ipsam profundere opus esset, egregie mecũ actũ putarem. Atq. ego illã sane incredibilem capio uoluptatẽ, quod, cum praeclarum esse nihil constet, quin, idẽ operosum, & perdifficile sit, hac tamen in re, omnium pulcherrima, ac praestantissima; plane omnes difficultates tua cum excellens liberalitas, tum singularis sapiẽtia sustulit. quis enim vmquam tam libenter pecunias collegit, quam tu libenter effundis, vt exeant optimi libri, alij nondum editi, quorum notitia rectissimã ad fontem veritatis uiam ostendit; alij sic emendati, ne qua supersit labes, quae imperitorum animos, obiecta falsae doctrinae specie, possit inficere? quo quidẽ antea malo nimium grauiter laborauimus; vtinam ijs remedijs, quae parantur, omnino liceat conualescere. quod ita facile consequemur, si modo is, qui optimarũ, & maximarum auctor, perfectorque rerum est affuerit Deus. nam nos quidem, vt opibus valeamus, vt acumine mentis excellamus, quam tamen infirmi simus ad omnia, nisi praepotentis Dei ope fulciamur, quam plane ceci, nisi eiusdem luce regamur, multorum turpissimus & miserrimus exitus ostendit. quis porro affuturum esse Deum dubitet, si sanctissimum illius doctrinam, quam praeceptis, declaratam plurimis, suo demum ipse sanguine, suaq. mortis exemplo comprobauit, non uerbo tantum profitebimur, sed vita etiã, & moribus exprimemus? Hoc tu scilicet, Pie Pontifex,

tifex, illo primum uidisti die, quo te in excelsa ista Sede fauente, & approbante diuino Spiritu, omniũ Cardinaliũ sentẽtia collocauit: neq. vero uidisti solũ, quod tibi fortasse cum multis commune esse potuit, sed ẽt, in quo propria tibi debetur laus, accuratae praestitisti. tu enim ipse tua temperantia, iustitia, grauitate, constantia, quales esse alios oporteret, exẽplũ dedisti. inde manauit statim ad propinquos, et affines tuos bene viuendi disciplina: quorũ omnium incredibilis abstinentia, humanitas, pudor ciuitatem breui correxit, et confirmauit uniuersam. Nunc in illam curam totus incumbis, ut reliquae partes Ecclesiae, discordia laborãtes, omni a te ratione sanentur. serpit enim quotidie lõgius trãsalpinum illud malum, a quibusdã primo ignoratum, ab alijs postea neglectum, postremo a nonnullis etiam vehementer auctũ. sed, vt hoc placuit Deo, quo volente, aut saltem permittente, geruntur ea, quae cur ita fiant, caussas indagare nostrũ non est: sic eidẽ placebit, vt immutatum Christianae Reipu. dignitatẽ tua virtus, & sapientia in veterem integritatem, splendoremq. restituat. Instat a te indictum, & institutũ iam generale Concilium: cuius ea ratio, ea uis, & consuetudo semper fuit, vt, sanctissimi Spiritus interuentu, dissidentes animos non concordia solum, & pace, verũ etiam beneuolentia, studioque coniungeret. Hoc tu nos, Pie IV. remedio seruabis; errantemque gregem, disiectum uaria culpa, tamquam Pastor optimus, ad, obędientiã reuocabis, continebisq. in officio, & obseruantia erga diuinas leges tum perpetua sanctitate tua, unde hauriunt omnes exempla omnium virtu-

tum

tum, tum vero ijs etiam edendis in hac urbe libris, quorum lectio malas & exitiosas euellit ex animis hominũ opiniones, inserit eas, quae si coluntur pietate, et beneficientia, uberrimos, & praestantissimos, & plane salutares fructus ferunt. Atque huius quidẽ tanti, ac tam praeclari muneris initiũ vnde sumi aptius potuit quam ab eo libro cuius argumentum & cum ratione temporum, & cum tuis consilijs ac studijs optime congruit? quid enim tempora, quid status Ecclesiae poscit, quid tu optas, curasue magis, quam Concilium, quod vnicum, & certissimum in tam graui discrimine, tam propinqua communi peste superesse remediũ uidetur? at in hoc libro, quem tu iussu primum emittimus, proxima ostenditur ad salutẽ uia, spes omnis in confessione culpae, in uitae ac morum emendatione, in summa demum Pontificis auctoritate collocatur. Quae cum per se maxima sunt, & curandis Christianae Reip. uulnerib. utilissima; tum vero ponderis accedit plurimum ab eximia scriptoris innocentia, doctrina, dignitate. quis enim, quibus animi bonis, quibus industriae, ingenijque ornamentis abundauerit, qui denique uir, quantusque fuerit Reginaldus Polus, aut ignorat, aut, si quam modo tantarum laudum partem habet cognitam, non earum memoria, & desiderio vehementer commouetur? potest ne quisque tam inops a iudicio, tam auersus ab humanitate, tã plane ferus esse, ac ferreus, qui non intimis cum sensibus dilexerit, cuius non modo in studijs, in moribus, in sermonibus, sed in ipso plane adspectu omnis probitas, omnis luceret humanitas? De religione uero deq. Christiani hominis of-

ficio quid senserit, & iudicarit, non aut in uno alterove libro ita ostendit, ut in alijs umquã dissenserit: aut ita scripsit, ut aliter uiueret: aut ita uixit, ut interdũ sibi non constaret: sed omnia, litteris ab illo prodita, sine ulla exceptione semper laudarunt, hodieq. laudant boni, & sapientes uiri: quorum directa ad ueritatẽ ipsam. i. ad unã Dei gloriam sententia nec obtrectandi studio, aut inuidia flectitur, nec maleuolentiá, aut ambitione mutatur. Vitae uero totius instituta, & excellentem in omni actione, omniq. fortuna pietatem, utinam, quam facile nouerunt, tam libenter imitarentur multi: Opes, honores, clientelas, Regum maximorum gratiam, & beneuolentiam qui assequuntur, proxime ad felicitatẽ putãtur accedere. at illae haec oĩa apud Henricum, Britanniae Regem, & iure propinquitatis, & multo etiam magis sua uirtute cũ possideret, ultro contẽpsit, ne turpissimas Regis actiones, & aduersantem Christi Vicario sententiam probare, aut etiã adiuuare cogeretur. Patauij diu uixit, quamquam erat habitu naturae prope diuino, liberalibus tamẽ discipli nis vehementer deditus: &, cum eloquentiae, atque philosophiae pari studio flagrauerit, in utra tamẽ magis enituerit, non facile est existimare. illud certe constat, qui uel meliora, uel ornatoria scriberet, hac hominum memoria extitisse neminem. quamquã id ei propositum fuit, eo direxit cogitationes omnes, atque curas, ut philosophiae scientiam non tam scriptis, quã uita ostenderet, itaque maior, atque excelsior Patauij in tenui, & humili fortuna fuit, quam cum in Regno amnibus copijs, & ipsius maxime Regis gratia

S ſ flo-

floreret. Hic, hic nimirum verus est, ac praestantissimus optimorũ studiorũ fructus, si quis a seipso pẽdeat si tẽporũ vicissitudines non extimescat, si aduersus hominũ iniquitates, fortunaeq. iniurias ratione, & virtute pugnet. quam in Polo constantiam, & sapientiam fuisse, quis ignorat? metuendae erant a Rege potẽtissimo insidiae, metuenda vis; propterea quod, suscepta Ecclesiae caussa luculẽto illo de Põtificis auctoritate libro, susceptũ simul a se grauissimũ eius odium intelligebat. deserebatur ẽt quotidie magis a re domestica; fortunis exclusus amplissimis. nemo tamen eũ deiecto, aut demisso sensit esse animo, nemo vidit vmquam tristiore vltu. in sermone, in consuetudine, in conuictu, in tota denique vitae ratione tranquillitatẽ mentis, quã habebat antea, perpetuo retinuit. Nec defuere, quae numquam sperauerat, ac ne cogitauerat quidem, tantis debita uirtutibus praemia, nam, cum ita viueret, vt in uno Deo omnia poneret, caetera, quae mortales admirantur, infirma, caduca, inania duceret; cumque in illa Patauini gymnasij celebritate, domesticis otij sui finibus contentus, paucorũ admodũ consuetudine vteretur: breui tamẽ, vt sibi uiam facile uirtus aperit, ita manauit fama de admirabili eius prudentia tẽperantia, doctrina, vt ad aures Paulli III. Pont. Max. peruenerit. qui cum esset ea mente Praeditus, ut nemo vmquã magis de ornanda egregijs Cardinalibus Ecclesia cogitauerit, eo iudicio, vt nemo in delectu errauerit minus; commotus multorum uon dubio sermone, Reginaldum Polum, disciplinae Christianae renouandae caussa, cum praestantibus aliquot uiris ad

Vrbem

Vrbem acciuit; eumque paullo post non petentẽ, non optãtẽ prope etiam recusantem, Cardinalem creauit. In hac dignitate, cum alios antea, se ipsum vicit omni genere laudis. Omitto singularem illam, cui par oratio reperiri nulla potest, in caede matris acerbissima fortitudinẽ, atq. constantiam. unicum illi contra omnes iniurias, omnesque calamitates conscientia praesidium fuit: & in aduersis rebus iã antea didicerat esse fortis. grauitatem eximiam, pari comitate conditam, mãsuetudinem, prudẽtiam, benignitatem in sublcuãda miserorum inopia non attingo. communia sint, haec in quibus tamen praecipua quadã laude Polus excelluit. uenio ad id, quod a Cardinalis persona proprie postulatur. Nam ubi primum sacerdotio est ornatus amplissimo, non ille mentem, ut multi, cum fortuna mutauit; non sericam vestem, non argenteam supellectilem, non denique illustrem aliquã, aut opimam prouinciae praefecturam appetiuit; sed, contempta prorsus rerum humanarum specie, diuina studia, quae antea non leuiter attigerat, toto pectore complexus, de tuenda Pontificij iuris maiestate, de augenda inter homines Dei gloria, de illustranda ueritate dies noctesque cogitare coepit. quantum enim in ea philosophia, quae a sensib. ducitur, erroris insit, atque obscuritatis, cum antea non ignorasset, tum uero, totus ad eam philosophiã traductus, quae caelestium bonorum cognitionem parit, clarissime perspexit. iam, illam, quae colligitur ex rhetorum praeceptis, eloquentiam, in qua praeter ceteros antea floruerat, neglexit penitus, inanemque duxit, cum sacrorum librorum uoces, non aurium uoluptati

seruiētes, sed ad intimas animorum partes incredibili quadā suauitate penetrātes exaudiuit attentius. Nec uero quidquam habuit antiquius, quam ut a sanctissimis Ecclesiae legib. discedentes, quoquo mō ad sanitatē redirent; cum ipse multos cohortatione sua, cōsilio, doctrina, nōnullos etiam lenitate quadam ad meliora consilia conuerteret. Incidit tempus, cum de sufficiēdo post obitum Paulli III. Pontifice habenda Cardinalib. deliberatio esset. affuit Polus ita sedato aīo, ita cupiditatis, et ambitionis expers, ut, maiore Collegij parte Pontificatum ad ad eum deferente, non statim assēserit, differendamque ram tantam in posterum diem censuerit: fore enim, si probaret Deus, eundem post aliquot horas Cardinalium consensum: sin minus, omnino sibi, quod Deo displiceret, placere nihil posse. Scripsit etiam in eo Conclaui praeclara quaedam de officio Pontificis: quae cum alijs eius libris, quos Ioannes Moronus, Cardinalis ob summa erga Sedem Apostolicam merita, perpetuamque uitae innocentiam clarissimus, accurate seruauit, propediem in lucē proferētur. quibus in libris cum spirare adhuc mens illa diuini hominis, et uigere uideatur; afficimur non tam praeceptis, atque doctrina, quam recordatione tantarum uirtutum, quas in illo uidimus. Vitae clausula fuit, in qua ostendit lumen animi, ingenijq. sui, Britānica Legatio. nā, cum in illa insula per annos multos, duorum Regum imperio, Henrici primū deinde Odoardi, eius filij, legitimus Dei cultus intermissis optimis ritibus obsoleuisset; cumque, interitus Odoardi, succedente eius sorore Maria, spem aliquam reuocandae pieta-

ta-

tatis, & religionis attulisset; visa est vnius maxime Poli sapientia rectā errantibus uiam monstrare posse, adiuncta praesertim auctoritate tanta, quantā nec sine virtute dignitas vlla pareret, nec sine dignitate virtus. in ea legatione optimos Reginae sensus cōfirmauit; principibus viris, & multitudini persuasit, vt nouam haeresim, Henrici nefaria libidine inductam, abijceret veterem sacrorū disciplinā, rationēque susciperēt; cum Ecclesia, si salui esse vellēt, in gratiā redirēt; vnū esse Romae, potestate summa, Christi Vicarium, in quo creando commotae Spiritu sancto Cardinalium mentes, ex vetere multorum saeculorum instituto tradita per manus consuetudine, consentirent: quaecumq. ille sanciret in terris, ea firma & rata in caelo esse: cetera communi saluti vehemēter aduersari, hominū seditiosorū, vel Satanae potius ipsius inuentaq. ut genus humanum, sit posit, uniuersum perdat, suaq. socios habeat plurimos infelicitatis &, culpae. Mansit in officio, & fide, quam diu Polus, & Regina uixerunt, Britannica natio; utriusque innocentia, & sanctitate, alterius etiam sermonibus, praeceptisq. cōmota. Postea cum utrumque Deus, cuius abdita consilia non assequitur humana mēs, ad caelestis uitae praemia uocasset, lapsa est iterum, & concidit illa gens, destituta consilijs, quibus antea nitebatur. iamq. ad finitimas nationes peruasit haec pestis, & dira cōtagio, nec uideretur posse consistere, nisi tua Pie IV. Pont. Max. sapientia singularis occurreret, Tridenti in dicto Concilio, Romae omnibus rebus ad rationem, aequitatemque reuocatis. Quod uero etiam eorum scripta, quos in bea-

 torum

torum numerum iure olim Ecclesia retulit,integra,deletis omnibus maculis,peruulgari iubes: quod excellẽtẽ nobis Reginaldi Poli,amissa eius voce,doctrinã restituis:mirũ est,quem vehementer adiuues communẽ caussam,quãtum se tibi pro ista mente,istaq.cura omnes homines debere fateantur,quantã ab ipso Deo,qui tibi nostram salutem cõmisit,gratiam,& beneuolẽtiã ineas.Haec sunt illa merita,quibus hominũ vitá, breuissimis circumscripta finibus,ad infinitã memoriam propagatur:haec illa,numquã satis laudata,veterum Pontificum instituta,quibus hanc nobis Ecclesiã tam praeclare fundatám,exstructamq.reliquerunt. quae vtinã,sicuti propria tuá sunt,ita perpetua esse posset. nemo enim dubitat,quin,optare tibi perpetuã vitam, idẽ sit optare nobis perpetuã felicitatem.nec vero cuiquã bono viro tanti est huiusce lucis vsura,quin de sua detractũ aliquid vita libenter,si possit, in tuã cõferat. sed quoniam hac lege huc omnes ingredimur,vt aliquãdo discedamus;nec licet nobis in te vno singularẽ condicionẽ pro tua singulari beneficentia postulare: saltẽ, vt quam diutissime te praesente perfruamur, & petimus a Deo supplices,& futurũ pro summa eius erga nos clementia confidimus.magna enim sunt,quae iam inchoasti:maiora tamẽ,quae mẽte designas.nihil vulgare cogitas,nihil humile,nihil angustũ: metiris omnia tua dignitate potius,quã communibus exemplis. praeclare.non enim Pontificiae laudes in mediocritate versantur:nec decet,qui potestate,& honore cũctis hominibus antecellat,eũ ab vllo homine recte agendi cupiditate,studioque superari. In te igitur,Pontifex Max.

primum

primum tuendae, atque amplificandae religionis, deinde eius otij conseruandi, cuius auctor, & custos antea fuisti, sita spes omnis est. a te honesta studia, a te liberales disciplinae, a te ipsa virtus ornamenta sua repetit. tu, quod facis, & fecisti egregie, perpetuo facies, vt omnes gentes diuturna pace, iustitia, pietate foueas; vrbē Romam operibus magnificentissimis, & cum ipsa antiquitate comparandis, exornes; ciuitatem, tui studiosissimam, superiorum temporū calamitatibus afflictā, perpetua benignitate recrees; denique tollas aliquando ex imperitorū animis dubitationē illā, quae laudabilia multorum studia remoratur, vtrū res maximas fortuna possit sine virtute perficere, an virtus, quo cōtendat, sine fortuna peruenire. de quo quid sentires ipse, ostendit iampridem tuae vitae ratio; nūc, vt omnes idem sentiant, facile vnus praestare potes, restituta iis artibus dignitate, quae te talem, tantumque fecerūt, vt, quales ipsae, quantaeque essent, ope tua, studioque omnes mortales intelligerent.

IN. LIBRVM

FRANCISCI. VARGAS

DE. IVRISDICTIONE. EPISCOPORVM

ET

SVMMI. PONTIFICIS

AVCTORITATE 25.

IN Tridentino Concilio, singulari, atque diuina PII Quarti Pont. Max. sapientia constituto, cum

aliae res, uel antea parum exploratae, uel astutis hominum consilijs immutatae, atq. corruptae, in cõsultationem cõtrouersiãq. uenerunt, tum uero grauis illa, & perdifficilis de iurisdictione Episcoporum, & summi Pontificis auctoritate exorta quaestio est. qua in deliberatione cum ita Patres illi, uitae innocentia, doctrinaque insignes dissiderent, uix ut aliquando res conuenire posse uideretur: Pastor optimus, ut est animo semper ac mente in grege seruãdo, tuendaq. communi salute defixus, incubuit in eam curã, ut, adhibitis in consilium lectissimis Cardinalibus, hunc nodum expediret. & quoniam Francisci Vargas, Catholici Regis Oratoris, in maximis rebus antea saepe spectata uirtus erat: expedire in primis Reip. uisum est, talem uirum, cũ tanta res ageretur, interesse. Qui cum esset accersitus a Pontifice, rogatusq. ut ea diceret, quae ad Apostolicae Sedis dignitatem, idest ad Christi gloriam, & salutem animorum nostrorum pertinere uehementer duceret, sententiã dixit grauissimis ornatissimisq. uerbis, ea doctrina refertam, ut nihil aut e sacris litteris, aut ex antiquarũ legum, Canonũ ue fontibus deriuari possit, quod ille non & memoria, scientiaque comprehendisse, & summarum rerum, in quibus aetatem fere totam contriuit, experientia comprobasse uideretur. excepta est perattentis animis eius oratio; magnaq. est omnium Cardinalium, praecipue uero ipsius Pontificis, cuius ut potestas, ita iudicium, sapientiaq. eminet, assensio consecuta. Et, quoniam, quae tum quisq. sensit, eadem ut mandata litteris ad Tridentinos Patres mitterentur, Pontifex adiuuãdae cupidus publicae caussae

iam decreuerat: de Frãcisco Vargas hoc amplius placuit, ut eius Responsum (sic enim inscriptũ est) impressum ederetur. Est hoc quoque PII Quarti diuinae liberalitatis, ac beneficentiae, ut, unde aliquid ad cõmune commodũ emanare possit, id non latere in tenebris, aut paucissimis impertiri, quod angusti, ieiuniq. nimiũ animi est, sed peruulgari ad omnium gentium utilitatẽ uehementer curet. porro, si nihil est religione utilius, quae beatam, aeternamque uitam una largitur: quantã ijs debemus gratiam, qui suã industriam eo totã cõferunt, ut, nouis quorundam opinionibus, quas inscitia dicã, an improbitas peperit? confutatis, ueritatem ipsam suae doctrinae lumine ita patefaciant, atque illustrent, ut a nemine iam, nisi plane impio, uocari in controuersiam possit? quod in hac maximi ponderis quaestione, quae per aliquot menses plurimorũ hominũ ingenia, mentesque torsit, Francisci Vargas praestanti beneficio consecuti sumus. uir enim egregius laborãti publicae caussae multis nominibus opẽ tulit, doctrina primum, tot annorum studio collecta, deinde prudentia, quam a natura acceptam diuturnus rerum maximarum usus uehementer auxit: tum integritate uitae, sine qua inanis prudentia, pernitiosa etiam doctrina omnis est, postremo auctoritate tanta, quantam capere uidetur ea persona posse, quae pro summo omnium, quos meminimus, aut legimus, Imperatore Carolo Quincto, eiusque dignissimo filio Philippo, Catholico Rege, grauissimis in muneribus, ac legationibus primarijs, temporibus difficillimis, diutissime tractata sit. haec igitur ubi coniunguntur omnia,

quae

quae per se singula in paucis excellere vidimus; praeclarũ quiddã, atque excellere fieri necesse est. nec nos veremur, cũ haec simul vniuersa tali viro tribuimus, ne nos aliquando res ipsa redarguat, eiusq. scripta, cũ legentur, ita exspectationi non respondeant, vt in falsã affinxisse laudẽ uel gratiae caussa, vel iudicij errore videamur. perfecta virtus laudẽ quasi fructũ nõ quaerit; cognita, testimonio non indiget. id ipsum, lector optime tum ex hoc Responso, quod nunc, a multis iã expetitũ, exit; tum ex reliquis eiusdẽ libris, qui propediem, vt spero, consequentur facile iudicabis. id modo vnum exopta, ne propensam ad bene merendũ voluntatẽ casus aliquis impediat, aut valetudinis moretur infirmitas. Romae. M D L X I I I. Kal. Oct.

AD. CAROLVM. BORROMAEIVM CARDINALEM IN. D. CAECILII. CYPRIANI. OPERA

26

MAGNA in molestia versor, Carole Borromaeie, praestantissime Cardinalis, quod auunculo tuo Pio IV. Pontifice, cuius & benignitas, & sapientia, veterem dignitatẽ restituere bonis artibus facile poterat, veteri saepe cogor, ne publica incommoda, & aduersi communium temporum casus, cursum optimae voluntatis impediant: maximique inter homines operis, atque pulcherrimi pfectionẽ desideremus. nec vero, vbi resideat tanti mali culpa, reperire difficillimũ est. optimis rebus difficultatẽ afferũt vitia nostra, ita Deo permitten-

mittente, vt aliquando resipiscamus. nam si homines intelligerent, quod tu optime intelligis, Borromaeie prudentissime, quanti sit, ac semper fuerit, ab vno Deo exspectare omnia, inania ducere, quae a nostris cõsilijs proficiscuntur: primum illud consequerentur, vt iucũde viuerent, soluti molestissimis curis, quibus in omniũ rerum affluentia ne magni quidẽ Principes vacant; deinde, quae metuere solemus aduersa, ea vel nulla vmquam acciderent, vel nullo statim negotio depellerentur. nunc aliter euenit. dum enim a nostris ingenijs, opibusque secundas res petimus; dum & magnificas aedes, & ingentem agri modum, & auri, argentique vim, quae ne bona quidem sunt, sola esse bona credimus: eaque consecuti, quasi nobis dati sint obsides perpetuae felicitatis, ita nihil timemus incommodi; destituti saepe diuino praesidio, iure plectimur, e maxima laetitia in maximos luctus, miseriasque cõiecti. vterer priuatis exemplis, nisi publica nimium etiã multa suppeterent. Vidimus graui Christianae Reip. damno, ardentem diu ciuili bello Germaniam; cum exitiosa discordiarum semina, mentibus iniecta multitudinis imperitae, Principes ignari quid exsistere malorũ posset, auctoritate, opibus, armis denique fouissent. inde sibi plebs infima, vt est cupida semper nouarum rerum licentiam arbitratu suo viuendi simulatione ac specie religionis, arripuit. ex eo nequitia primum, & incestus, deinde vis, rapinae, caedes, quaeque proposita impunitate nascuntur mala, passim consecuta sunt. pendent enim a diuinis humana iura. illa si contẽnimus, haec non facile tuebimur: illa si labefactentur, haec

sta-

statim corruent. sublato igitur, qui per tot saecula viguerat, summi Dei cultu, perturbata sacrorum rituũ vetere disciplina, locũ suum retinere diutius nec honestas, nec pietas potuit: periyt fides, & omnis inopiae subleuandae cõsuetudo; illa vero, minimi pendentis humana omnia, vni Deo seruientis animi demissio, qua nulla magis hominem Christianum virtus decet, quae, tamquam hesperus, aut lucifer inter siderã, sic ipsa inter virtutes reliquas praecipue fulget, exstincta penitus est. tum & domestica bella, populis uarie dissidentibus, exorta; & externis hostibus, Christiano semper nomini crudeliter infestis, ad vniuersorũ perniciem patefactus aditus est: quosque antea tot ciuitatũ, ac principum, integrae vires, atq. coniunctae facile sustinere irruentes, ac repellere potuissent, nunc vt eorũ impetum imminutae, atque distractae, ferre possint, sperandum vix est. Quid reliquae prouinciae? satis ne valẽt, & alieno malo doctae sibi cauent? immo, quasi sit in dolore voluptas, in exitio salus, ita se libenter in eandem flammam pleraeque conijciunt. vincere iam coepit humanam medicinam morbus: proxima quaeque corrumpuntur: nec iam vllae possunt aut artes hominum, aut vires tantam pestem a finibus auertere. Gallia quidem, opibus antea florentissima, semper hostium religionis expultrix, semper inuadentibus Ecclesiam monstris inimica, nunc, alienatis multorũ animis, deformata domesticis cladibus adspectu miserabili, paene procliuis ad perniciem labitur. nec periculo vacant finitimae gentes: quae si forte, quod auertat diuina clementia, insanire coeperint; verendum

est,

est, ne malū erumpat, quod ferri non possit. nec uero nos, nisi praesidio nitamur innocentiae, quo uno seruari possumus, & uincere, uel excelsa asperrimarū alpiū iuga, uel amnes rapidi, aut munitae arces, lectaeue militū copiae defendent. communibus remedijs cōmunes depelluntur morbi: nunc, in extremum adducta discrimen salute publica, exquisitam quandā, & plane singularem curationem rei magnitudo postulat. corrupta iampridē uitae ratio Deum offendit; eadem placabit emendata. huc igitur studia conferenda; huc intēdendae sunt curae. quod quāquam ad omnes pertinet, cū in communi periculo commune officium requiratur: praecipuae tamen eorū partes uidentur esse, qui, summo in gradu dignitatis, atq. honoris tāquā in specula, constituti, oculis patent oīum mortalium, ut nullum prorsus eorum neque dictum, neque factum obscurū esse possit. Quaeramus, quarum rerum amore flagrauerint, aut q̄bus artibus aditum sibi in caelū aperuerint primi illi nostrae religionis antistites, quos ecclesijs moderandis praefecerat Deus: reperiemus eos, tamquam in hac uita peregrinarentur, ita semper, obuia quaeque contemnentes, ad caelestem patriam, optimique parentis Dei, qui nos ad se uocare numquā desinit, adspectum, amplexumque properasse: quam multos e sacrarum litterarum monumentis, & ex memoria uetustatis licet eruere, quorum omnes uitae partes ea, quae nos in malis ponenda censemus, paupertas, exsilium carcer, mors denique illustrauerit; cum saepe in maximis incommodis atque, adeo inter exquisitissima tormenta, corporis dolorem animi

mi

mi laetitia superante, quam hoc suaue est, dicerent, & immortali Deo pro tã insigni munere gratias agerẽt. Non longe abeamus, est ne quisquam, aut esse potest, beato Cecilio Cypriano, cuius nunc emẽdatißima scripta emittimus, aut uitae sanctitate, aut mortis constãtia maior, & clarior? quam ille se gesſit in omni uita abstinenter, & pie.? in Episcopi autẽ officio, ac munere quam non attigit, immo quam non absoluit magno dignã praeside virtutem? exstãt de eo prodita litteris aeternaeq. cõsignata memoriae praeclara sanctorum hominum testimonia: sed in re nota, atq. ante oculos posita, testibus non egemus. uitae illius prope animatã imaginem in libris, quos reliquit, verissimis expressã lineamentis intuemur. quantus est in tuẽda Ecclesiae Catholicae dignitate? quam seuerus in retinenda vetere disciplina? quam acer in condemnãdis nouarum opinionum auctoribus, in contumacia insectanda, libidine comprimenda? quae sententiarum grauitas, verborum uis, doctrinae praestantia? nemo ita languet, aut ita friget in cupiditate summi boni, qui non excitetur, & quasi facibus admotis incendatur, cum eius epistolas legit. Iam reliqua eius doctrina quos fructus affert, quam uberes, quam salutares? docemur exoriri calamitates omisso ueri Dei cultu; haereses gigni Pontificis auctoritate contẽpta; qui virginitatem, & pudicitiam colat, ei proposita eße maxima in caelo praemia; qui Ecclesiae praesit, aperto animo ac simplici esse oportere, prudentia tamen ita tectum, ut insidijs minime pateat communis inimici. plane omnes ueterum philosophorum libri, praeceptis

ptiis

ptis referti cōparandae uirtutis, si cū Cypriani sermonibus conferantur, inanes, & paene pueriles uidebuntur. Sumantur in manus, quae de eleemosyna, ac benignitate litteris mandauit: statim omnes, si quae resident in mentibus nostris, auaritiae sordes exhauriri, et infundi eximium erga pauperes amorē sentiemus. Grauis est, & late patet inuidiae morb. at hic rōnib. egregie curatur, ex intima Theologia depromptis. Vexamur calamitatibus, & aerumnis, quibus proposita est hominum vita: praeclaram audiamus Cypriani uocem ad patientiam cohortantis, exemplo multorū allato, qui nihil acerbum, aut malum praeter culpam vmquā duxerunt, & cum illo immenso sempiternae vitae lucro libēter omnes huius exiguae uitae fructus commutauerunt. Exstat etiam ad Martyres, primum, vt cum dolore pugnēt, acerbissimisque cruciatib. forti animo resistant, prudens, & pia cohortatio; deinde, qđ morte uitam quaesierint, & ex hostibus Dei victoriā reportauerint, amoris & gaudij plena gratulatio. Neque vero aliter sensit, aut sui dissimilem se praebuit in extremo vitae die: sed, cū ita semper vixisset, ut obscure, inglorieq. decedere nō posset, ita decessit, ut hoc vno uel obscurissimam uitam illustrare posset. Multa praetereo; nec sane persequi conor omnia; ne suscepisse hoc uidear, ut Cyprianū debitis ornē laudibus: quod vt ego sentio, vel ꝓ eius dignitate nemo, vel solus ipse praestare posset. Verum haec me commemoratio cū ipsa per se delectauit, tum quod in ea beneficij tui magnitudinem, & praestantem ad bene merendum naturae propensionem agnoscebam; qui totus in eam curam

ram incubueris, ut omnia Cypriani scripta, mēdis antea deformata nunc in ueterem illam integritatē, ac speciem, accersito etiam Verona mirae uetustatis exēplari, accurata doctorum virorum industria restituerentur. quo sane nomine, incredibile dictu est, quātū se tibi oēs boni debere fateantur. quamquam neq. nunc primum, neque hoc uno tuos ad laudē impetus argumento cognoscimus. Omitto illa superiora, qualem te praestiteris in patria, qualē in Ticinensi gymnasio, cum nihil praeter uerum decus, veramq. gloriā cogitans, Francisco Alciato, singularis doctrinae uiro, iuris prudentiā publice profitenti, operā dares. sint haec in tuis laudib. minima: non quia, si spectentur sola, maxima uideri non debeāt: sed minora maiorib. obscurātur: & angustior ille fuit priuatae uitae campus, quā vt in eo tua virtus commode posset excurrere. itaq. Romā traductus ad publica negotia, parē facultati materiam nactus, dum te fingis quotidie ad exemplū sapientissimi Pontificis, anunculi tui, quotidie te ipsum uincis bene agendo adiuuāte naturā imitatione, quēadmodum sine praestanti natura parū proficeret imitatio. ab hac disciplina fluxerūt illa, quae quam paucis contingant omnia, ignorat nemo; in consilio grauitas, in laboribus patientia, nihil in potestate insolens, nihil in opum abundantia dissolutum, seuerissimis omnia continentiae legibus adstricta; ut ab eius personae, quam sustines, dignitate numquam oculos deflectere, sed illud perfectum absolutumque decorum, cuius & studium, & splendor magna ex parte iam obsoleuit, assidue spectare uidearis. Iure igitur quotidie tibi sum-

mae

mae res a summo Pontifice committuntur: iure se in tuam clientelam, quasi portum quendam in tantis horum temporum tempestatibus tutissimum, ac salutarem sperantes, conferunt omnes boni. tum est, agentem patrocinio communem caussam suscipere; & opinari, quod auunculus tuus, immortalitate dignus, iamprid \~e sibi persuasit, egregieq. praestitit, duas maxime res a principe viro postulari, vnam, ne quid reprehensione dignum committat; in quo tu excellis omnium consensu; alteram, ne quid laude dignum praetermittat; quod aliqu\~ato est optabilius, atque praestantius. nam, vacare culpa, est illud quid\~e, his praesertim moribus, egregium; eiusmodi tamen, vt in priuati hominis condicione subsistat, ad principis ornamenta non perueniat. vera virtus actione gaudet; vim suam longe lateq. diffundi, & propagari suo bono cupit; eoq. ipso alitur, & augetur. ceterae enim res, cum communicantur, muniuntur: ex virtute quantum ad alios, manat, tantund\~e ad ipsam accedit. Quae tibi profecto saepe in mentem uenerunt; neque haec melius cuiusquam oratio, quam tu vit\~a exprimis. me tamen cum incredibilis quaedam erga te obseruantia, ut Cypriani libros tibi inscriptos emitterem, adduxisset, eadem impulit obseruantia, et perpetuus in ipsam uirtutem amor, ut haec scriberem. tibi enim, quam quam neque cohortationi tua bonitas, neque admonitioni prudentia locum relinquit, ueruntamen, ut studio meo satisfacerem, liberales disciplinas commendare cupiebam: reliquis autem, qui haec legent, quid ab excellentibus animi tui bonis sperari posset, significandum arbitrabar. ✕ minuuntur.

IN EDITIONE CONCILII TRIDENTINI

27

QVI de Catholica fide recte sentiunt, fatentur omnes vtilissimũ fuiße humano generi, atque adeo salutare Concilium Tridentinum, quod eximia summi Dei erga nos clemẽtia, Pij IV. Pont. Max. sapiẽtia singulari, mirifica Legatorum Cardinalium, qui praefuere, vigilantia, maximo etiam Imperatoris, Regum, Rerumpublicarum, Principum, & Patrum, qui interfuere, consensu, ita confectum absolutumque vedemus, vt exitiosam illam animorum pestem, quae quotidie serpebat latius, nunc quidẽ aliqua iam ex parte compressam esse, breui, autem, ope diuina, cunctis populis & nationibus ad communem salutem consentientibus, prorsus tolli posse omnes confidant. quo merito gratiae sunt habendae primum immortali Deo maximae, vnde bona manant omnia, deinde Pio IV. qui hoc spectauit vnum, & in hoc potissimum ab illo primum die, quo summam inter omnes homines potestatem, delatam diuinitus, accepit, fixit curas, & cogitationes omnes; vt communibus malis generali Concilio mederetur; quo saepe remedio Christiana Resp. erumpentibus vitijs occurrit, et impendentes ex dißensione, atq. discordia calamitates euitauit. Hoc beneficium disseminari quamprimum, ac distribui per orbem terrarum, ad propagandã veritatẽ, & diuulgandum Ecclesiae Catholicae sententiã, necesse est. itaque nunc eduntur puri Canones, et ipsa Decreta, cum appendice nulla; tantũ ut ea cognoscantur, quae

primum

primum Sacrosancta Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, deinde Pontifex ipse confirmando seruari pariter ab omnibus in perpetuum iussit. nam reliqua Concilij acta, diligentissime per scribas publicos in ipso Concilio excepta, & litteris mandata, mox ita emittentur, vt, quaecumq. res in cōtrouersiam uenerit, quaecunque vel sententia dicta, vel oratio habita sit, omnia denique agitata, quaesita, deliberata, suo quidque loco distincte, & abundanter ab eo exponātur. Interim accipe sūmam rei, lector optime, quae ad salutem vehementer ꝑtinet: vniuersam vero Tridentini Concilii, triū Pontificum distinctam temporibus, historiam, eodem, cuius ad gloriam haec omnia diriguntur, iuuante Deo, propediē exspecta. nullam enim tanti negotij partē ignorare, non modo iucundum est, verum ad multa etiam utile, & accommodatum: quod aliorū Cōciliorum lectio declarat.

Romae, M D L X I V.

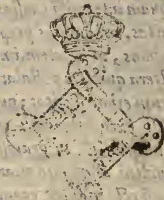
CLEMENTI MONILIANO CARDINALI.

Cvm tibi, Clemens, Moniliane, Cardinalis amplissime, multis nominibus debeam, nullum tamen habeo tuae benignitatis argumentum illustrius, quam quod ingenij, doctrinaeq. tuę thesauros, cum quibus nihil comparo, saepe mecum vel scriptis, uel sermone communicas. quis enim est ita deditus rerum humanarum studiis, itaq. falsae voluptatis delenitus illecebris, quem tua vox ad caelestium bonorum contemplationem, admirationemq. non facile conuertat?

quem tua pietas, non adumbrata leuiter, sed expreßa moribus, dictis, scriptisq. tuis, ad uerae uirtutis amorẽ non traducat? Quae cum ipse mecum cogito, quo nihil ad meam utilitatem facio libentius; ita mihi gratulor, ut ad multos, atque etiam, si fieri possit, ad omnes eundem fructum cupiam peruenire. caput enim illud religionis nostrae primũ est, prodeße quam plurimis. ad hanc nos uoluntatem, & consuetudinem informauit, hac nos erudiit disciplina magister omniũ sapientissimus, aeternae salutis auctor & largitor, Christus. itaque, cum volumen illud tuum Theologicarum Disputationum saluberrimis, sanctissimisq. refertum documentis, anno superiore multis efflagitantibus impressum, tuaq. mox industria ita locupletatum, vt aliud prope uideri posset, accurate legißem; admiratus rerum praestantiam, copiam, varietatem, ordinem; praesertim vero duos illos, nuper additos tractatus admodum egregios, unum de Caelibatu, alterum de peccatis, quibus ne optare quidem melius quidquam licet; contendere a te coepi, vt eundem librum iterum ederes, & Catholicorum pias mentes aleres cibo iucundissimo; pestiferis autem haereticorum opinionibus, latius quotidie serpentibus, pro ea facultate, quam tibi Deus optimus maximam tribuit, obsisteres. In quam sententiam cum tu iam antea tua sponte propenderes; (nihil enim tibi vel est, vel fuit vnquam Sedis Apostolicae dignitate carius, nihil animarum communi salute antiquius; eo spectant studia tua; eo dirigis omnes curas;) factum est, non tam meis, quã coniunctis multorũ precibus, vt exirent denuo lucubrationes tuae, & frueretur non modo aetas nostra, sed

etiam

etiam posteritas ipsa, minimo suo labore, maximis laboribus tuis. Cum enim tibi propositum fuerit, ea, quae ad vitã pie sancteq. traducendã Christiano homini necessaria plane sunt, quae innumerabilibus prope libris dispersa, nec interdum satis dilucide traduntur, in vnum ita colligere, vt confusis ordinem, obscuris lumẽ, dubijs certã notitiam redderes; id ita cõsecutus es, vt hoc tuo libro quod ad res attinet, nihil vberius, quod ad verba nihil breuius difficillimũ est, nihil planius, apertius, communius esse possit. Quo quidem nomine & tibi, & Christianę Reip. vniuersae tantum gratulor, quantum res ipsa postulat: postulat autem, quantum cogitatione vix quisquam comprehendere, verbis quidem assequi nemo potest. Romae, M D L X V. *mense Sept.*

AD. ILLVS. ATQVE. EXCELL. IACOBVM. BONCOMPAGNVM IN. ORATIONIS. CICERONIS PRO. ARCHIA. POETA

COMMENTARIVM.

CVM *mihi tuae primum virtutis, ac dignitatis, deinde eius, qua me es complexus, beneuolentiae in mentem venit: (venit autem saepissime) tibi quidem animo ac mente pro meo erga te singulari studio vehementer gratulor: ego autem, vt eius felicitatis, quae in hominem cadere possit, haud minimam partem assecutus, laetitia fruor tanta, quantam animus meus capere maximam potest. rursus cum recordor, omnibus ad te quotidie honoris caussa confluentibus, quorum ego in te colendo atque obseruando nemini concedo, me vnum tribus fere mensibus ad te non venisse: quamquam intermissi caussas officij, vt opinor, habeo satis iustas, vel calores perpetuos, quibus maiores non meminimus, vt aetatem, imbecillitatemq. meam; quarum altera quietem postulat; altera non modo postulat, verum etiam flagitat; peccasse tamen mihi videor; & quasi excusationem accusatio vincat, ita sensibus angor intimis, & in grauissimo dolore versor. Atq. haec quidem aliquanto etiam acerbior cogitatio esset, nisi perspecta mihi & cognita naturae tuae facilitas, & singularis humanitas certam plane spem afferret, nihil mihi obesse apud te, nihil detrahere prorsus aut*

de amore

de amore tuo, aut de iudicio absentiam meam. quod quidem abs te, artium optimarum a pueritia studiosissimo, eo facilius debeo impetrare, quia nō ego, vt alii, feriatus aestu maximo sum, nō me languori, non inertiae, aut desidiae tradidi, nec rursus quibusdam voluptatibus, quae cum ab aetate mea, tum etiam a uoluntate abhorrent, operam dedi, sed ad explanādas Ciceronis orationes ex instituto meo totus incubui. quid autem his tribus mēsibus, quibus vacationem sibi quandam a negotijs plerique sumunt, ego in hoc negotij genere, omnium, vt arbitror, nobilissimo, praestiterim, cum cuperem te intelligere, vt quasi rationem otij mei redderem, feci vt ad te mitterem non quas a quo die ad te veni orationes explicaui; ne molesta fortasse ī magnis occupationibus, aut parum iucunda tibi copia esset; (decē enim illae omnino sunt) sed vnum tantum, eamq. satis breuē, pro Archia poeta, sane luculentam, & ornatā: in qua studia illa, quae ab humanitate nomen acceperunt, quibus uterque nostrum mirifice delectatur, in caelum laudibus extolluntur. Equidem spero fore, vt, quemadmodū, ego, cū interpretabar, uoluptate me ꝑfundi maxima sentiebā, sic tu, cum & ipsam orationē, & meam simul interpretationem leges, (simul enim vtramq. mitto) non minorem animo uoluptatem capias. quod si ita erit, vberrimum tulisse me fructū industriae meae putabo: et quod operis superest, ad id eo fiam alacrior; quo tibi magis, multas virtutes cum litterarum gloria coniungenti, quā ceteris haec studia colentibus, placere & probari mea scripta uelim. Opto vt ualeas, meq. vt facis, perpetuo diligas. Ex aedibus, prid. Kal. Oct. M D L X X I I.

AD. EVNDEM. ILL. ATQ. EXC. IACOBVM BONCOMPAGNVM IN . HYPPOLITI . CAPILVPI VERSVS

SAEPE *mihi, clarissime, ac praestantissime* IACOBE, *venit in mentem gratulari, quod Romae sim: non quod vrbis ornamenta, & illa, quibus multorum oculi pascuntur, antiquitatis miranda uestigia me capiant, quae tamen nunquam contempsi: sed quod in ea ciuitate uitam agere, quae otio, libertate, copia rerum omnium, omni denique virtute, virtutumq. principe iustitia floreat, & in hac ipsa uel eadem perpetuo, vel etiam praestantiora,* GREGORIO XIII. *Pont. Max. fore videantur, ita iucundum est, vt ad summam felicitatē prope nihil deeße videatur. Haec ego mecū saepe libenter cogito, multo etiam libentius, cū illud addo, frui me beneuolentia tua, esse in clientela tā illustri praestantis ingenio, honore, auctoritate iuuenis, ea nobilitate ornati, quae uera demum nobilitas est, cū ab vna virtute, summisq. erga remp. studijs, ac meritis originem ducat. Nec vero, quae meae sunt partes, ne me tanto bono prorsus indignum praebeam, eas vt quisquam iure desideret, committo. quamquam enim, dispari fortuna, paria esse officia non possunt; gratiae tamen referendae facultate multae sunt. quarum illa fortasse non postrema: equidem ea vehementer delector;*

tueri memoria beneficium; commemorare, vbi locus est: cui debemus, eius caussa velle omnia, praestare quae possumus; denique non amore, non studio, non obseruantia deesse. Quid illud? non ad officium pertinet; atque adeo insigne quoddam officij genus est, eo de homine, a quo beneficium accepimus, quid alij sentiant, aut loquatur, in primis animaduertere, et eos, qui a certo sensu, veroq. iudicant, beneuolentia complecti; qui obtrectant, & quibus recte iudicandi facultatē adimit inuidia, ab ijs animum abducere, refellere falsa, vera praedicare. Sed haec opinionum & voluntatum dissimilitudo, quam pauci effugiunt, in tuo statu ne accidat omnium florentissimo, tu quidē cum alijs virtutibus, tum vero probitate, modestia, lenitate consequeris. vna omnium vox, vnus de tua laude sensus est. quo tamen quisque sapiētior, aut eruditior, eo te magis & diligit, & laudat. qui cum sint multi; ex eo tamen numero vidi in primis excellere magna sapientia, summa religione; moribus integerrimis Episcopum, poetica vero laude antiquis illis uatibus quam simillimum, Hippolytum Capilupum: cuius ego consuetudine, doctissimisq. sermonibus, si mihi, quantum per eius humanitatem licet, tantum per mea studia liceret, fruerer horis omnibus incredibili voluptate. interdum tamen vna sumus: & quia certamus amore erga te; ideo fit, vt eo magis inter nos amemus. atq. ille, totus ad tuam amplitudinem, & gloriam incumbens, assidua tuorum studiorum, tuarumq. laudum praedicatione non contentus, cum tuae uitae rationem luculentisquo- uersibus explicasset, eosq. mibi ostendißet; inquo humanitatem

manitatem, ac beniuolentiam eius agnosco; iudicium, quo praestat, fortasse possum requirere: admiratusque doctrinae varietatem, singularis sermonis elegantia coniunctã, artemq. miram cum praestanti natura ita contendentem, vt neutra alteram vincat, utraque pariter excellat; putaui me commode facturum, si dum animi caussa propinqua loca ita peruagaris, vt a tuo comitatu Musas, elegantioresq. litteras non disiungas, eos ipsos versus, nondum editos, & adhuc quasi parentis in sinu commorantes, euolare ad te sinerem, mittente me. postulat enim hoc anni tempus, vt ocium iucunda aliqua re fallatur. quod si ad iucunditatem fructus additur: quid magis expetendum? at in hoc opusculo vtrumque cognosces, optimeque perspicies: meum autem hoc officium, vt spero, vehementer probabis. Ego interim commentarios meos in Ciceronis Orationes, biennio ante incboatos, hieme proxima superiore ad exitũ adductos perpolire conor, & ita corrigere, vt addã multa, nonnulla detraham, pauca quaedã mutem. res est magni sane laboris, mihi praesertim, numquam intermissa tot mẽsium opera iam defatigato, ac paene confecto: sed addit vires Maximi Pontificis egregia benignitas, meq. etiam in praeclaro munere pergentem antiquitatis illustrandae, & eam, quam suscepi, Spartam pro viribus ornantem, posteri temporis haud exigua spe sustentat. Vale.

F I N I S.

Manu mea expunxi falsa, vera superduxi, castig. I N- Kal. Jun. 1856. Reitz

INDEX EORVM AD QVOS MISSAE SVNT EPISTOLAE

Decio

D

INDEX . EORVM AD. QVOS . MISSAE. SVNT PRAEFATIONES.

FINIS.

Aenae Cysy

Che

